Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓଡ଼ିଆ ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦର୍ପଣ

ବିଶ୍ୱକୋଷ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

" Forwarded free of cost, and with the compliments of the Department of Education, Government of India New Delhi".

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

D 6847

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

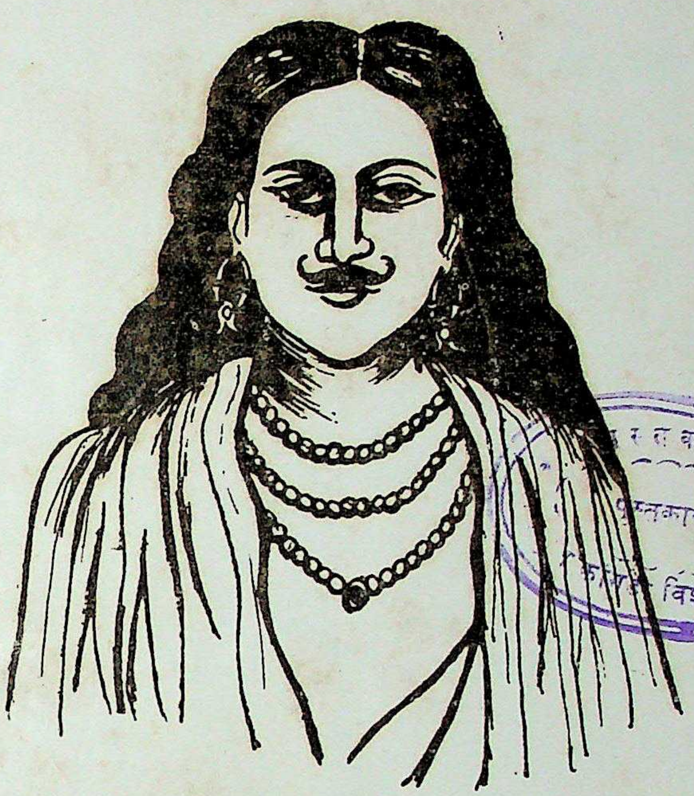

पुस्तकालय
विश्वविद्यालय

ଗାଏ ତୁମ ଗୀତ   ସଭରେ ପଣ୍ଡିତ
ପଥେ ପାନ୍ଥ ହୃଷ୍ଟମନା,
ବିଲେଗାଏ ଚଷା   ଅନ୍ତଃପୁରେ ଯୋଷା
ନୃତ୍ୟରତେ ବାରଙ୍ଗନା ।   (ଗୋପବନ୍ଧୁ)

× × × ×

ରଘୁନାଥେ ବନ୍ଦି   ଲେଖିଗଲ ଛନ୍ଦି
ବଇଦେହୀଶ ବିଳାସ
ହେ ! ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ   ତୁମଲଗି ଆଜି
ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟାକାଶ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର   ଜ୍ଞାନ ପାରାବାର
ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦରପଣ,
ତୁମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ   ସଭକ୍ତି ପ୍ରେମରେ
କରୁଅଛୁ ସମର୍ପଣ ।

ମୁଖ୍ୟ ସଂକଳକ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓଡ଼ିଆ ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦର୍ପଣ

[Oriya Lexicon & Encyclopaedia]

684
DONATION
पुस्तकालय
पुस्तकालय
गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

" Forwarded free of cost, and with the compliments of the Department of Education, Government of India New Delhi".

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓଡ଼ିଆ
ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦର୍ପଣ

ଚତୁର୍ଥ ଖଣ୍ଡ

(ଅଦ୍‌ନା-ଅନୁଗ୍ର)

ମୁଖ୍ୟ ସଂକଳକ
ଦୀନବନ୍ଧୁ ବିଶ୍ୱାଳ
ସଂକଳକ
କୃପାସିନ୍ଧୁ ବିଶ୍ୱାଳ

ବିଶ୍ୱକୋଷ ଫାଉଣ୍ଡେସନ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରକାଶକ-

ଶ୍ରୀପୀତବାସ ବିଶ୍ୱାଳ
ବିଶ୍ୱକୋଷ ଫାଉଣ୍ଡେସନ
ଗ୍ରା-ଲୋକପାଳ, ଭାୟା-ବାଜପୁର
ଜି-ପୁରୀ (ଓଡ଼ିଶା)-୭୫୨୦୬୦

Publisher

Sri Pitabas Biswal
Biswakosa Foundation
At-Lokapal, Via-Bajpur
Dist-Puri (Orissa)-752060

ପ୍ରଚ୍ଛଦ-ଛନ୍ଦାଚରଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ
ଅଲଙ୍କରଣ-ପରମାନନ୍ଦ ଉଦୟସିଂହ

Cover Design-
Chhanda Charan Acharya
Inner Design-
Paramananda Udayasingha.

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ-୧୯୮୯
ମୂଲ୍ୟ-ତିରିଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

First Edition-**1989**
Price-**Thirty Rupees only.**

ମୁଦ୍ରାକାର-

ଶ୍ରୀନିବାସ ବିଶ୍ୱାଳ
ଶ୍ରୀନିବାସ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା
ଜି-ପୁରୀ-୭୫୨୦୫୫

Printer-

Srinibas Biswal
Srinibas Printers, Khurda
Dist-Puri (752055)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓଡ଼ିଆ
ବିଶ୍ୱକୋଷ ଦର୍ପଣ

୪ର୍ଥ ଖଣ୍ଡ

ଅଦ୍‌ନା- ବୈଦେ.ବଣ.- ଅଦନା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍‌ଲଇବା- ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.- ଅଦଲଇବା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍‌ଲଇ ହେବା- ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.- ଅଦଲାଇବା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍- (ସଂ. ଧାତୁ)- ଖାଇବା, ଗଳାଦେବା, ବିନାଶ କରିବା ।

ଅଦଉତ୍- ବୈଦେ.ବି. (ଆ.ଅଦାଓ୍ୱତ=ଶତ୍ରୁତା)- ବୈର, ଶତ୍ରୁତା, ପ୍ରତିହିଂସା, ଶତ୍ରୁ, ଅକସ, ପୂର୍ବକୃତ ଅପକାର ପାଇଁ ମନେ ମନେ ଜଳିବା ଭାଗ ।

ଦେ.ବିଣ.- ଶତ୍ରୁତା ପନ୍ନ, ପ୍ରତିହିଂସା ପରାୟଣ, ମନେ ମନେ ଅକସ ରଖିଥିବା ।

ଅଦଉତ୍ ନେବା- ଦେ.କ୍ରି.- ଅଦଉତ୍ ସାଧିବା(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦଉତ୍ ସାଧିବା- ଦେ.କ୍ରି.- ଅକସ୍ ସାଧିବା, ଦାଉ ନେବା, ପ୍ରତିହିଂସା ଚରିତାର୍ଥ କରିବା ।

ଅଦଉତ- ବୈଦେ ବି. ଓ ବିଣ.- ଅଦଉତ୍, ଶତ୍ରୁତା, ପ୍ରତିହିଂସା ।

ବୈଦେ ବିଣ- ମନେ ମନେ ଅକସ୍ ରଖିଥିବା, ଶତ୍ରୁତାପନ୍ନ ।

ଅଦଉତିଆ- ଦେ.ବିଣ. (ଆ. ଅଦାଓ୍ୱତ+ଓ. ପ୍ରତ୍ୟୟ ଇଆ)- ପ୍ରତିହିଂସା ପରାୟଣ (ବ୍ୟକ୍ତି), ପ୍ରତିହିଂସା ପୂର୍ଣ୍ଣ (ବିଷୟ)

ଅଦଂଷ୍ଟ୍ର- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦଂଷ୍ଟ୍ରା)- ଦନ୍ତହୀନ ।

ସଂ.ବି - ବିଷଦନ୍ତହୀନ ସର୍ପ ।

(ଅଦଂଷ୍ଟ୍ରା- ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦକ୍ଷ- ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍)- ଦକ୍ଷତାହୀନ, ଅପଟୁ, ଅନିପୁଣ, ଅକୁଶଳ, ଅନାଡ଼ି ।

ଅଦକ୍ଷିଣ- ସଂ ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍., ଅ+ଦକ୍ଷିଣ)- ବାମ, ଡ଼େବରି, ସାଦାସିଧା, ନିଷ୍କପଟ, ନିର୍ବୋଧ, ପ୍ରତିକୂଳ, ଅକର୍ମଣ୍ୟ, ଅଚତୁର ।

(ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ+ଦକ୍ଷିଣା)- ଦକ୍ଷିଣାଶୂନ୍ୟ (ବୈଦିକ କର୍ମାଦି), ଯେଉଁ ଯଜ୍ଞାଦି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶେଷରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ପୁରୋହିତଙ୍କୁ ଦକ୍ଷିଣା ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅଦକ୍ଷିଣୀୟ- ସଂ.ବିଣ ପୁଂ. (ଅ+ଦକ୍ଷିଣା+ଈୟ)- ଦକ୍ଷିଣା ପାଇବାର ଅଯୋଗ୍ୟ (ବ୍ରାହ୍ମଣ) ।

ଅଦକ୍ଷିଣ୍ୟ- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅ+ଦକ୍ଷିଣା+ଯ)- ଦକ୍ଷିଣା ପାଇବାର ଅଯୋଗ୍ୟ (ବ୍ରାହ୍ମଣ)

ଅଦଗ୍ଧ- ଦେ ବିଣ.କ୍ରି. (ନଞ୍‌ତତ୍; ଅ+ଦଗ୍ଧ)- ପୋଡ଼ା ଯାଇ ନ ଥିବା, ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ଅନୁସାରେ ଅଗ୍ନି ସଂସ୍କାର ହୋଇ ନଥିବା (ଶବ)

ଅଦଛ- ଗ୍ରା.ବି. (ସଂ. ଅଯଶଃର ଅଶୁଦ୍ଧ ଉଚ୍ଚାରଣ)- ଅଯଶ, ଅକୀର୍ତ୍ତି, ଦୁର୍ନାମ, ନିନ୍ଦା, ଅମଙ୍ଗଳ ।

ଗ୍ରା.ବିଣ. (ସଂ. ଅଯଶସ୍କ)- ଅଯଶସ୍କ, ଯଶୋହୀନ (ବ୍ୟକ୍ତି) ବିଶେଷ ଦୁର୍ନାମ ଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି), ଅଯଶସ୍କର (କର୍ମ) ଏଣୁ ବୈଦ୍ୟନାଥଙ୍କ ଅଦଛ ଅଟଇ ।

(ପୀତାମ୍ବର-ନୃସିଂହ ପୁରାଣ-୧)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

ଅଦଛୁଆ- ଗ୍ରା.ବିଣ. (ସଂ. ଅଯଶସ୍କ)- ଅଯଶସ୍କ, ଅଶୋଭନ, ବିଶେଷ ଦୁର୍ନାମଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି), ଅଯଶସ୍କର (କର୍ମ), ଅମଙ୍ଗୁଳିଆ, ଯେଉଁ ଲୋକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ବିଫଳ ହୁଏ ।

ଅଦଢ଼- ଦେ.ବିଣ. (ସଂ. ଅଦୃଢ଼)- ଅଶକ୍ତ, ଅଦୃଢ଼, ନିବଳ ଦଦରା, ଭଙ୍ଗା, ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ଅନୁନ୍ନତ, ଟାଣ ନଥିବା ।
(ଦୃଢ଼-ବିପରୀତ)

ଅଦଢ଼ ନାବେ ବସି ଜଳରେ ବୁଡ଼ି ମଲୁଁ ।
(ପୀତାମ୍ବର-ନୃସିଂହପୁରାଣ-୭)

ଅଦଢ଼ ହୃଦୟ ମୋର ଭିଡ଼ି କର ଦଢ଼ ।
(ପ୍ରାଚୀ-ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ)

କାଠ ବୋଲନ୍ତି ସମସ୍ତ
ଦଢ଼ଥିଲେ ଖଣ୍ଡେ ବାସ । (ବାଙ୍କା ଦାଣ)

ଅଦଣ୍ଡ- ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ+ଦଣ୍ଡ)- ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ, ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତ, କର ରହିତ, ନିଷ୍କର ।
ସଂ.ବି. (ନଞ୍ ତତ୍)- ଦଣ୍ଡରୁ ଅବ୍ୟାହତି ।
(ଅଦଣ୍ଡା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦଣ୍ଡନୀୟ- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅ+ଦଣ୍ଡନୀୟ)- ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦଣ୍ଡ୍ୟ- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅ+ଦଣ୍ଡ୍ୟ)- ଦଣ୍ଡର ଅଯୋଗ୍ୟ ନିରପରାଧ, ଯାହାକୁ ଦଣ୍ଡରୁ ମୁକ୍ତ ଦିଆଯାଇଅଛି, ଯେ ଦୋଷକଲେ ମଧ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ ନାହିଁ ବୋଲି ରାଜାଙ୍କର ବା ଶାସ୍ତ୍ରର ଆଦେଶ ଅଛି ।
(ଅଦଣ୍ଡ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଲୋକଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ ନାହିଁ । ଯଥା:- ବାର୍ତ୍ତାବହ ଓ ବାଳକ । କାରଣ ବାର୍ତ୍ତାବହ ପ୍ରଭୁର ବାର୍ତ୍ତା ନେଇ ଆସିଥାଏ, ତାହା ଯେତେ ଅପ୍ରୀତିକର ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ତାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବାଳକର ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିବାରୁ ସେ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ । ବାଳକ କୌଣସି ଅପରାଧ କଲେ, ତାକୁ 'ଜେଲଦଣ୍ଡ' ଦିଆନଯାଇ ତା'ର ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଥିବା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ପଠାଯାଏ ।
(ଦେଖନ୍ତୁ-ଶାସ୍ତି)

ଅଦତ୍- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ+ଦନ୍ତ, ନିପାତନ ସିଦ୍ଧ)- ଦନ୍ତହୀନ, ଦନ୍ତନଥିବା ।
ବୈଦେ.ବି.(ଫା) ନଗଦ(ଧନ), ହାତରେ ଥିବା(ଟଙ୍କା)
ସଂ.ବିଣ.- ନଗଦ, ଅଭଙ୍ଗା ଟଙ୍କା ଥିବା (ଧନ)
ବୈଦେ.କ୍ରି.ବିଣ.- ନଗଦାନଗଦ, ରେକ୍‌ଠୋକ୍ କେବଳ ପୁରା ଟଙ୍କାରେ ଦିଆଯିବା ।
(ଅଦତ୍ତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦତ୍ତ- ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅ+ଦତ୍ତ)- ଯାହା ଦିଆଯାଇ-ନାହିଁ, ଅନ୍ୟାୟ ରୂପେ ଦତ୍ତ, ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କିଛି ମାତ୍ର ଦାନ କରି ନାହିଁ ।
ସଂ.ବି. (ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର)- ବେଆଇନ ଦାନ, ଯେଉଁ ଦାନ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଅସିଦ୍ଧ, ଯେଉଁ ଦାନକୁ ଦାତା ବା ଦାତାର ସ୍ଥଳାଭିଷିକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ରଦ୍ କରିପାରେ ।
(ଅଦତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନଙ୍କ ମତରେ ଷୋଳ ପ୍ରକାର ଦାନକୁ ଅନ୍ୟାୟ ଦାନ ରୂପେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିଛନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଦାନକୁ ଅଦତ୍ତ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହା ଦିଆ-ଯିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ କି ଗ୍ରହୀତା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେ ।

୧] କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ମନରେ ଭୟ ପାଇ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାକୁ କାଲେ କିଏ ବାଡେଇ ପକାଇବ, ହତ୍ୟା କରିବ କିମ୍ବା ବନ୍ଦୀ କରି ନେଇ ଯିବ, ଏହି ଆଶଙ୍କାରେ ଯେଉଁ ଦାନ କରି ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ଏହାକୁ ନ୍ୟାୟ ସଙ୍ଗତ ଦାନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରା-ଯାଏ ନାହିଁ ।

୨] ପୁତ୍ରର ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରୁ ବା ସେଭଳି କୌଣସି କାରଣରୁ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦିଆଯିବା ଦାନ ହିଁ ଅଦତ୍ତ ।

୩] ପୁତ୍ର ବିୟୋଗ କାଳରେ ଗଭୀର ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ବେଳେ, ଯେଉଁ ଦାନ ଦିଆଯାଏ ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଅଦତ୍ତ ।

୪] କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଉତ୍କୋଚ ବା ଲାଞ୍ଚ ।

୫] ଜଣେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଯେଉଁ ଦାନ କରିଥାଏ, ସେହି ଦାନକୁ ଗ୍ରହୀତା ପୁନର୍ବାର ସେହି ଲୋକକୁ ଦାନ କଲେ ତାହା ଦାନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ନାହିଁ ।

୬] କପଟତା ପୂର୍ବକ ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ, ତାହା ଅଦତ୍ତ ।

୭] ଷୋଳ ବର୍ଷ ବୟସ ହୋଇ ନଥିବା ବାଳକ ଯେଉଁ ଦାନ କରେ ତାହା ଦାନର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri
CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

୮] ଯାହାର ହିତାହିତ ଜ୍ଞାନ ନଥାଏ, ସେ ଦାତା ନୁହେଁ । ତେଣୁ ତା'ର ଦାନ ଗ୍ରହଣ ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୯] ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ନୁହେ ପରାଧୀନ, ତାର ଦାନ ଅସିଦ୍ଧ ।

୧୦] ପୀଡିତ ଲୋକର ଦାନ ଅସିଦ୍ଧ । କାରଣ ସେ ରୋଗରେ ପଡିଥିବା ହେତୁ ସେ ଦାନର ଅଧିକାରୀ ନୁହେଁ ।

୧୧] ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କାରୀର ଦାନ ଅଦତ୍ତ ।

୧୨] ବାତରୋଗରେ ପୀଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦାନ, ଦାନ ନୁହେ ।

୧୩] ଲାଭ ପାଇବାକୁ ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ, ତାହା ଅଦତ୍ତ ।

୧୪] ଯେଉଁ ଲୋକ ବେଦଜ୍ଞ ନୁହେ, ଅଥଚ ସେ ବେଦଜ୍ଞ ବୋଲି ଦାବୀ କରୁଛି, ଯଦି ତାହାକୁ କିଛି ଦାନ କରାଯାଏ, ତାହା ଅସିଦ୍ଧ ।

୧୫] ଯାଗଯଜ୍ଞ ଓ ଶୁଭକାମ କମ୍ବା ଜନହିତକର କାର୍ଯ୍ୟପାଇଁ ଧନ ନେଇ ତାହାକୁ ଜୁଆଖେଳରେ ବ୍ୟୟ କଲେ ସେ ଦାନ ଅସିଦ୍ଧ ।

୧୬] ପରିହାସ କରି ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ, ତାହା ଅଦତ୍ତ ।

ଅନ୍ୟାୟ ଭାବେ ଯେଉଁ ଦାନ କରାଯାଏ ଏବଂ ଏହି ଦାନକୁ ଲୋଭରେ ପଡି ଯେ ଗ୍ରହଣ କରେ, ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦାନକର୍ତ୍ତା ଓ ଦାନଗ୍ରହୀତା ଉଭୟେ ଦଣ୍ଡନୀୟ ।

ଦାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଜି ଯେଉଁ ଭାରତର ସମ୍ବିଧାନରେ ନିୟମମାନ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଛି, ତାହା ପୂର୍ବକାଳର ଶାସ୍ତ୍ରକୁ କଦାପି ଏଡେଇ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ । ଏହି ଶାସ୍ତ୍ର-ମତେ ଆଇନ କରାଯାଇ କୁହାଯାଇଛି ଏଭଳି ଦାନ ଦେବା ଓ ଗ୍ରହଣ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଦାନ, ଶାସ୍ତି)

ଅଦତ୍ତପୂର୍ବା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅ + ଦତ୍ତପୂର୍ବା) -ଯେଉଁ କନ୍ୟା ବାଗଦତ୍ତା ହୋଇନାହିଁ, ଯେଉଁ କନ୍ୟାର ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧ ସମ୍ପାଦନ ହୋଇନାହିଁ ।

ଅଦତ୍ତା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଦତ୍ତ + ଆ) - ଅବିବାହିତା, ଯେଉଁ କନ୍ୟାକୁ ଦାନ କରା ହୋଇ ନାହିଁ, (ଅନ୍ୟ ମତରେ) ଯେଉଁ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ସମ୍ମତି ବିନା ବା ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିବାହ କରିଛି ।

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ଅବିବାହିତା କନ୍ୟା, ଅଭିଆଡ଼ୀ ଝିଅ ।

ଅଦତ୍ତାଦାୟୀ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅଦତ୍ତ + ଆ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.) - (ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅସିଦ୍ଧ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିଥାଏ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଚୋର ।

(ଅଦତ୍ତାଦାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦତ୍ର-ସଂ. ବିଣ. (ଅଦ + ଅତ୍ର)-ଖାଦ୍ୟ, ଅଦନୀୟ ।

ଅଦନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅଦ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଭକ୍ଷଣ, ଭୋଜନ ।

(କର୍ମ. ଅନ)-ଭକ୍ଷଣୀୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ।

ଅଦନା-ବୈଦେ. ବିଣ. (ଆ. ଅଦନା = ତୁଚ୍ଛ, ନୀଚ ବ୍ୟକ୍ତି) -ତୁଚ୍ଛ, ହେୟ, ନୀଚ(ବ୍ୟକ୍ତି), ସାଧାରଣ, ମାମୁଲି(କର୍ମ), ଇତର (ବ୍ୟକ୍ତି)

ଦେ ବିଣ.-(ସ. ଅ + ଦିନ)-ଅଦିନିଆ (ବ୍ୟକ୍ତି), ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅକସ୍ମାତ କୌଣସିଠାରେ ପହଞ୍ଚିଯାଏ, ସାମୟିକ (କାର୍ଯ୍ୟ), ଆଗନ୍ତୁକ (ବ୍ୟକ୍ତି), ଅସ୍ଥାୟୀ (କର୍ମ)

ଅଦନୀୟ-ସ. ବିଣ. (ଅଦ + କର୍ମ + ଅନୀୟ) - ଭକ୍ଷଣ, ଆହାର୍ଯ୍ୟ ।

(ଅଦନୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅତ୍ + ଅନ୍ତ, ଅତ୍ ଅଛି ଅନ୍ତରେ ଯାହାର)-(ବ୍ୟାକରଣ) ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଶେଷରେ 'ଅତ୍' ଥାଏ, ଯେଉଁ ଶବ୍ଦର ଶେଷ ଅକ୍ଷର 'ଅ' ଅଟେ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦନ୍ତ) - ଦନ୍ତହୀନ, ଯେଉଁ ଶିଶୁର ଦାନ୍ତ ଉଠିନାହିଁ ।

ସଂ. ବି. -ଜୋକ, ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ପୂଷା ।

ସତୀଙ୍କ ଆଗରେ ଦକ୍ଷରାଜ ଯେତେବେଳେ ଶିବଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଜଣେ ଆଦିତ୍ୟ ଦାନ୍ତ ଦେଖାଇ ହସୁଥିଲେ । ଦକ୍ଷଯଜ୍ଞ ନଷ୍ଟ କରିବା ସମୟରେ ଶିବଦୂତ ବୀରଭଦ୍ର ସେହି ଆଦିତ୍ୟଙ୍କର ହସଦାନ୍ତ ଗୁଡ଼ାକ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ଅଦନ୍ତ ।

ଅଦନ୍ତ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ଦନ୍ତ୍ୟ)-ଯେଉଁ ବର୍ଣ୍ଣ ଦନ୍ତ୍ୟ ନୁହେଁ, ଦନ୍ତର ଅନିଷ୍ଟ କର, ଦନ୍ତର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ସଂ. ବି.-ଦନ୍ତହୀନତା ।

ଅଦମ୍ଯ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ଦମ୍ଭ + ତ)-ଅହଂଙ୍କୃତ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦନ୍ଧାୟୁ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅଦନ୍ଧ + ଆ + ଯା + ଉ)-
ଅହିଂସାଯୁକ୍ତ ।

ଅଦଭ-ସଂ. ବଣ.(ଅ + ଦମ୍ଭ + ଅ)-ହିଂସାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଅଦଭ୍ର-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦଭ୍ର)- ଅନଳ୍ପ,
ପ୍ରଚୁର, ବେଶି, ବହୁତ ।

ଅଦ୍‌ଭୁତ-ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବଣ.(ସଂ.ଅଦ୍ଭୁତ),ଅଦ୍ଭୁତଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ
ଜନକ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ, ହଠାତ୍ ଘଟିବା ।
ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. ବଣ. (ସଂ. ଅଦ୍ଭୁତ)-ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ
ରୂପେ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ଭାବରେ, ହଠାତ୍ ।

ଅଦଭୁତରେ ମେଘ କଲା ଗରଜନ,
ଖସି ଶିଳାମାନ ମହୀରେ କଲେ ସ୍ଥାନ ।
(କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ-ବନ)

ଅଦମ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦମ)-ଦମର ଅଭାବ,
ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦମନର ଅଭାବ ।

ଅଦମନୀୟ-ସଂ.ବଣ.(ଅ + ଦମ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ)
ଅଦମ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦମ୍ଭ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦମ୍ଭ)-
ପ୍ରତାରଣା ଶୂନ୍ୟ, ନିଷ୍କପଟ, ଗର୍ବହୀନ, ସରଳ ।
ସଂ. ବି.-ପ୍ରତାରଣା ଶୂନ୍ୟତା, ନିଷ୍କପଟତା, ସରଳତା,
ଗର୍ବହୀନତା, ଶିବ, ମହାଦେବ ।
ଦେ. ବଣ.-ଅଦୃଢ଼, ଅଟାଣିଆ, ଚଞ୍ଚଳ, ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ,
ଅସାହସିକ ।
ଦେ. ବି.-ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଚଞ୍ଚଳତା, ଅଦୃଢ଼ତା, ସାହସର
ଅଭାବ ।
(ଅଦମ୍ଭା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦମ୍ଭା-ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଅଦମ୍ଭ)-ଅଧୀର, ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ ।

ବିଶ୍ୱକେତୁରେ ହୋଇ ଅଦମ୍ଭା
ଶୋଭି ଆରମ୍ଭା ରମ୍ଭା ସୁରମ୍ଭା
ଉରକୁ ହର ହୋଇଲା ଉଭା
ମଧ୍ୟ କୁମାରୀ ଯେ ।
(ଉଞ୍ଜ. ବୈଦେହୀଶ ବିଳାସ,୧-୧୬)

ଅଦମ୍ଭିଲା-ଗ୍ରା. ବଣ. (ସଂ. ଅଦମ୍ଭ)-ଅଦମ୍ଭ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦମ୍ଭୀ-ଗ୍ରା. ବଣ. ପୁଂ.-ସାହସ ହୀନ, ଭୀତ ।
ହ୍ରଦ ମଧ୍ୟେ ଲୁଚିଲେ ହୋଇଣ ଅଦମ୍ଭୀ ।
କୃଷ୍ଣସିଂହ. ମହାଭାରତ. ଶଲ୍ୟ)

ଅଦମ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅ + ଦମ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)-
ଯାହା ଦମନ କରାଯାଇ ନପାରେ, ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ,
ଅବଶୀଭୂତ, ଅପରାଜେୟ, ଅଶାସନୀୟ ।
ସଂ. ବି.-ଚଉଦବର୍ଷୀୟା ବାଛୁରୀ ।

ଅଦୟ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦୟା)-ନିର୍ଦ୍ଦୟ
ନିଷ୍ଠୁର ।

ଅଦରକାରୀ-ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଅ + ଆ. ଦର୍କାର)-
ଅନାବଶ୍ୟକ, ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ।

ଅଦର୍ବା ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଯେଉଁ
ବସ୍ତୁ କଚ୍ଚା ବା ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତିଆରି ହୋଇଥାଏ,
ଅର୍ଦ୍ଧାକୃତ ।

ଅଦର୍ଶ-ସଂ. ବି. (ଅ + ଦୃଶ୍ ଧାତୁ + ଅଧିକରଣେ ଅ)
ଅମାବାସ୍ୟା, ଆଦର୍ଶ, ଦର୍ପଣ ।

ଅଦର୍ଶନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦର୍ଶନ)-
ଦର୍ଶନାଭାବ, ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ, ବିନାଶ, ଲୋପ, ଦେଖାଦିଆ,
ଅବହେଳା, ଦେଖା ନଯିବା, ନଦେଖିବା, ଦୃଷ୍ଟିରୁ
ଅନ୍ତର ହେବା ଅବସ୍ଥା, ଅଭାବ, ଆଖିକୁ ଦେଖା ନଯିବା
କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବା ଅବସ୍ଥା ।
ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦୃଷ୍ଟିର ବହିର୍ଭୂତ, ଅଗୋଚର,
ଗୁପ୍ତ, ଅଦୃଶ୍ୟ, ବାହାରକୁ ଦେଖା ନ ଯିବା ।
(ଅଦର୍ଶନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦର୍ଶନୀୟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦର୍ଶନୀୟ)
ଯାହା ଦେଖିବା ଅନୁଚିତ ବା ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅଦୃଶ୍ୟ ।
ସଂ. ବି.-ଦୃଷ୍ଟିର ଅଗୋଚର ହେବା ଅବସ୍ଥା, ଅଦୃଶ୍ୟ
ଅବସ୍ଥା ।

ଅଦଲ୍-ବୈଦେ. ବଣ. (ଆ. ଅଦଲ = ନ୍ୟାୟ, ନିଷ୍ପାପ) -
ନାମଞ୍ଜୁର ବା ରଦ୍‌କରାଯାଇଥିବା (ଆଦେଶ) ଲଙ୍ଘିତ,
ଅବଜ୍ଞାତ (ଆଦେଶ)
ପ୍ରାଦେ (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି.-ମରିହେବା ଲୁଣ ଓଜନ
ହୋଇ ଗୋଲାରେ ରଖାଗଲେ ତା' ଉପରେ ମରାଯିବା
ଛାପା ବା ଚିହ୍ନ ।

ଅଦଲ୍‌ଦାର-ପ୍ରାଦେ. (ବାଲେଶ୍ୱର) ବି-ଓଜନ ହୋଇ
ଗୋଲାଜାତ ହେବା ଲୁଣରେ ଚିହ୍ନ ମାରିବା କର୍ମଚାରୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦଳ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦଳ)-ଯାହାର ପତ୍ର ନାହିଁ. ଯେଉଁ ଫୁଲର ପାଖୁଡ଼ା ନାହିଁ, ଯାହାର ଅଂଶ ନାହିଁ ।

ସଂ ବି.-ହିଜ୍ଜଳ ଗଛ, ପତ୍ରଶୂନ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ।
(ଦେଖନ୍ତୁ-କାକ୍‌ଟସ୍‌, ମରୁଭୂମି)

ଅଦଳ ବଦଳ-ଦେ. ବି. (ଆ. ଅଦଲ୍‌ ବଦଲ୍‌)-ହେରଫେର୍‌, ପରସ୍ପର ପରିବର୍ତ୍ତନ, ବଦଳି, ବିନିମୟ, ଏକ ଦ୍ରବ୍ୟ ବଦଳରେ ଅନ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ଦିଆନିଆ, ଓଲଟ ପାଲଟ, ଲେଉଟ ପାଉଟ, ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବା ଅବସ୍ଥା' ପ୍ରତିଶୋଧ, ଯେମିତିକୁ ତେମିତି, ଏକ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥାପନ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ବସ୍ତୁ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଥମ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥାପନ ।

ବି ଦେ. ବଣ. (ଅଦଲ୍‌ ବଦଲ୍‌)- ପରସ୍ପର ସଙ୍ଗେ ବିନିମୟ କରାଯାଇଥିବା, ବଦଳା ଯାଇଥିବା, ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ।

ଅଦଳା- ସ.ବଣ.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଦଳ+ଆ)-ଅଦଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସ.ବି.- ଘି-କୁଆଁରି ଗୁଳ୍ମ ।
ଦେ.ବଣ. (ସ ଅ+ଦଳିତ)-ଦଳିତ ହୋଇ ନଥିବା ।

ଅଦଳାବାଦ- ଦେ.ବଣ. (ନାମ)- ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ଥାନର ନାମ । ଉତ୍କଳର ଗଜପତି ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ଦେବଙ୍କ ସମୟରେ ଏହି ସ୍ଥାନଟି ବସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସାୟରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ଅଦଳାଇବା- ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି.- ଆଉଜିବା, ଠେସ ଦେଇ ବସିବା ବା ଠିଆ ହେବା , (ପିଠି ଅଣ୍ଟା ଆଦି) ଯୋଡ଼ିହେବା, ଉପେଇବା, ଡିଆଇବା ।

ଅଦଳାଇହେବା- ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କି.-
ଅଦଳଇବା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦହ- (ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)- ଆଜବେଷ୍ଟସ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦହନୀୟ- ସ.ବଣ. (ଅ+ଦହଧାତୁ+କର୍ମ.ଅନୀୟ)-ଦହନର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅଦାହ୍ୟ ।

ଅଦା (*Zingiber Officinale*)-ଦେ.ବି (ସ.ଆର୍ଦ୍ରକ)-

ହଳଦି ଜାତୀୟ କୃଷିଜାତ ମୂଳ ବିଶେଷ । ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ ଏହାର ନାମ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ । ଯଥାଃ- ସଂସ୍କୃତ-ଆର୍ଦ୍ରକ, ଶୃଙ୍ଗବେର, କଟୁଭଦ୍ର ଏବଂ ଆର୍ଦ୍ରିକା, ହିନ୍ଦୀ-ଆଦ୍ରକ, ବଙ୍ଗଳା- ଆଦା, ମାଲୟାଲମ- ଇଂଜିବର ଓ ଇଂଜି, ଉର୍ଦ୍ଦୁ- ଆଦରକ, ପଞ୍ଜାବୀ- ଅଦାରକ୍‌, କାଶ୍ମୀରି-ଅଦରଖ୍‌, ସିନ୍ଧୀ- ଅଦଭକ୍‌, ଗୁଜୁରାଟୀ- ଆଦୁ, ମରହଟ୍ଟୀ-ଆଲେମ, ତେଲଗୁ- ଅଲ୍ଲମୁ, କନ୍ନଡ- ହସିଶୁଣ୍ଠି, ଗ୍ରୀସ-ଜିଞ୍ଜିବରିସ (*Zinjiberis*), ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ- ଜିଞ୍ଜିବର, ଫ୍ରେଞ୍ଚ- ଜେଜିଁବର ବା ଆଜେଞ୍ଜିବର, ଇଟାଲୀୟ-ଜେଞ୍ଜିବେରୋ, ଡଚ୍‌- ଜେମ୍ବର, ଜର୍ମନ- ଇଂଜବର, ଡେନସ- ଇଞ୍ଜିଫର, ଲାଟିନ- ଜିଞ୍ଜିବର ଅଫିସିନେଲ (*Zingiber Officinale*) ଓ ଫାରସୀ-ଜିଞ୍ଜିବିଲଡ଼ର ।

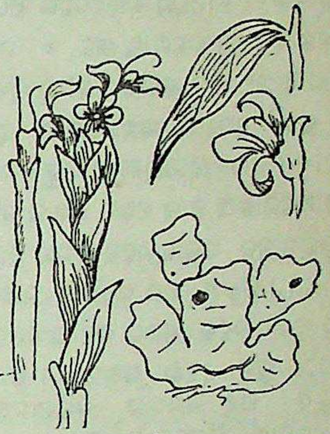

ସମସ୍ତ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମଣ୍ଡଳୀୟ ଦେଶରେ ଅଦା ଚାଷ କରାଯାଏ । ଏହା ଏକ ମୂଳ ଜାତୀୟ ଗୁଳ୍ମ । ଏହାକୁ ମୂଳ ବୋଲି ସମସ୍ତେ କହନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହା ମୂଳ ନୁହେଁ । ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ଭୂନିମ୍ନସ୍ଥ ରୂପାନ୍ତରିତ କାଣ୍ଡ (Under ground modified stem) କହନ୍ତି । କାରଣ କାଣ୍ଡରେ ଯେପରି ଗଣ୍ଠି, ପତ୍ର ଏବଂ ମୁକୁଳ ଥାଏ, ଏଥିରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଗଣ୍ଠି, ପତ୍ର ଓ ମୁକୁଳ ଥାଏ । ଚୀନ, ଭାରତ ଓ ପଶ୍ଚିମଭାରତୀୟ ଦ୍ୱୀପପୁଞ୍ଜରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଚାଷ କରାଯାଏ । ଚୀନ ଓ ଭାରତରେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଅଦାଚାଷ କରାଯାଉଛି । ଭାରତର ସର୍ବତ୍ର ବିଶେଷତଃ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କୋଚିନ, ବଙ୍ଗଳା, ପଞ୍ଜାବ, ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ଓ ବିହାରରେ ଅଦାଚାଷ କରାଯାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ପାହାଡ଼ିଆ ଓ ମାଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏବଂ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ପାଣି ମଡ଼ାଯାଇ ଏହାର ଚାଷ କରାଯାଏ । ଭାରତ, ଜାମେଇକା ଓ ସିଓରାଲିଓନ ଅଦାର ପ୍ରଧାନ ରପ୍ତାନିକାରକ ଦେଶ । ଚୀନରେ ପ୍ରଚୁର ଅଦାଚାଷ କରାଯାଏ, କିନ୍ତୁ ତାହା ବିଶେଷ ଭାବରେ ସେହି ଦେଶରେ ଆଚାର ରୂପେ ହିଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ମଟାଳ ଓ ଖାରି ମାଟିକୁ ବାଦ୍‌ ଦେଲେ ଅଦା ସବୁ ପ୍ରକାର ମୃତ୍ତିକାରେ ଚାଷ କରାଯାଇପାରେ । ବାଲି, ଦୋରସା ଓ ପଟୁ ଖତର ମାଟି ଅଦା ଚାଷପାଇଁ ବିଶେଷ ଉପଯୋଗୀ । ସମୁଦ୍ର ପତ୍ତନଠାରୁ ତିନି ଚାରି ହଜାର ଫୁଟ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଉଚ୍ଚ ଭୂମିରେ ଅଦାଚାଷ କରାଯାଇପାରେ । ଏହାର ଚାଷ ପାଇଁ ୧୨୫ ସେ: ମି:ରୁ ୨୫୦ ସେ: ମି: ବର୍ଷା ଦରକାର । ଅଦା ଗୋଟିଏ ଖରିଫ ଅର୍ଥକାରୀ ଫସଲ । ପହିଲି ଚାଷ ବୈଶାଖ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ମାସରେ କଲାବେଳେ ଏକର ପ୍ରତି ଦଶ ଗାଡ଼ି ଗୋବର ବା କମ୍ପୋଷ୍ଟ ଖତ, ୪ ମହଣ ହାଡ଼ଗୁଣ୍ଡ ଦେଇ ପାଞ୍ଚ ଛଅ ଓଡ ହଳକରି ଜମିକୁ ଚାଷ କରିବା ପରେ ଟେକା ଭାଙ୍ଗି ସମତୁଲ କରି ଅଦାର ପୁଆ ବା ଗଣ୍ଠି ଲଗାଯାଏ । ପୁଆ ଲଗାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସଡ଼ା ଚିନାବାଦାମ ପିଡ଼ିଆ ଆମୋନିଆ ସାର ସହିତ ମିଶାଇ ପ୍ରୟୋଗ କରିବ । ଗଛ ଦୁଇମାସର ହୋଇଗଲେ ଏକର ପ୍ରତି ଦୁଇ ମହଣ ଚିନାବାଦାମ ପିଡ଼ିଆ, ଏକ ମହଣ ଆମୋନିଆ ସାର ମିଶାଇ ଧାଡ଼ିର ଦୁଇକଡ଼ରେ ଦେଇ ଖୁସାଇ ଦେବେ । ଆଠ ଦଶ ଦିନ ପରେ ହୁଡ଼ା ଟେକି ଦିଆଯାଏ । ଫଳରେ ଗଛ ହୃଷ୍ଟ ପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ପତ୍ର ମଲଚିଙ୍ଗ୍ କରାଯାଇଥିବା ଫସଲରେ ସାର ପରିମାଣ କମିଗଲେ ଚଳିବ ।

ଅଦା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର । (୧) ସାଧାରଣ ଅଦା (୨) ଆମ୍ବକଷିଆ ଅଦା (Mango Zinger) । ସାଧାରଣ ଅଦାର ପୁଆ ଗେଡ଼ା ଆକାରର । ଏହା ହଳଦୀପରି ଦିଶେ । ପ୍ରକାର ଭେଦରେ ଏ ଅଦା ଦୁଇ ପ୍ରକାରର (୧) ଗଣ୍ଠିଆ ଅଦା (୨) ଲମ୍ବା ପୁଆ ଅଦା । ଅଦା ଗଛର ମୂଳକରୁ (Rhizome) ଅଦାରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆମ୍ବ ଅଦା (Curcuma Amada-Roxb) ହଳଦୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଉଦ୍ଭିଦ । କନ୍ଦ (Rhizome) ଗୁଡ଼ିକ ଆମ୍ବଲସି ପରି ସୁବାସିତ । ଆମ୍ବକଷିଆ ଅଦାର ଗନ୍ଧ ଠିକ୍ କଷି ଆମ୍ବର ଗନ୍ଧ ପରି । ଓଡ଼ିଶାରେ ଏହାର ନାମ ଆମ୍ବକଷିଆ ଅଦା ।

ଟିକିଏ ଛାଇ ପଡ଼ୁଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଅଦା ଚାଷ କଲେ ଭଲ ହୁଏ । ଅଦା ଏକା ବର୍ଷକେ ଲଗାଯାଇ ଖୋଳାଯାଏ । ଅଦାର ମଞ୍ଜି ନାହିଁ । ସାରୁ ପୁଆ ପରି ଅଦା ଗଛର ପୁଆ ଲଗାଇଲେ ନୂଆ ଗଛ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ପୁଆ ଲଗାଯିବାର ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସରେ ଗଛ ସୁଦୃଢ଼ ଭାବରେ ମାଟିରେ ଲାଗି ରହେ । ଚାରି ପାଞ୍ଚ ମାସ ପରେ ବିହନ ଅଦାକୁ ଆଦାୟ କରାଯାଇଥାଏ । ବିହନ ଅଦାର ରସ ଗୁଣ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ହରାଇଥାଏ । ଏ ଅଦା ବିହନ ପାଇଁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉ-ଥିବାରୁ, ଯନ୍ତ୍ର ସହିତ ଗଛମୂଳକୁ ଖୋଳି ଅଦା ଆଦାୟ କରାଯାଏ । ଏ ଅଦାକୁ କାଢ଼ିଆ ଅଦା କହନ୍ତି । ଗଛର ପତ୍ର ହଳଦିଆ ପଡ଼ିଗଲେ ଅଦା ପାକଳ ହେଲା ବୋଲି ଜଣା ପଡ଼େ । ଏତେବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ପୁଆ ଲଗାଇବା ଦିନଠାରୁ ଆଠ ଦଶମାସ ହୋଇସାରିଥାଏ । ଏତେବେଳକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ଅଦା ଖୋଳାଯାଇ ଆମଦାନି କରାଯାଏ । ଏକ ଏକର ଜମିରୁ ପଚିଶ କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ଅଦା ଅମଳ ହୋଇପାରେ ।

ପୃଥିବୀର ବହୁ ଗ୍ରୀଷ୍ମମଣ୍ଡଳୀୟ ଦେଶରେ ଅଦା ଚାଷ କରା-ଯାଉଥିବାରୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ଉନ୍ନତ ଅଦା ଦେଖାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ଜାମାଇକା, କୋଚିନ, ଜାପାନୀ ଓ ଆଫ୍ରିକାନ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଅଦା ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ଗୋଟିଏ ରସାଳୁଆ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ଚେରୁଆ । ରସାଳୁଆ ଅଦା ମସଲା ଉପଯୋଗୀ । କାରଣ ଏହାକୁ ଶିଳରେ ବାଟିଦେଲେ ଚିଖଲ ହୋଇ ବାଟି ହୋଇଯାଏ ଏବଂ ତରକାରୀ ଇତ୍ୟାଦି ସହିତ ସହଜରେ ମିଶିଥାଏ । ମାତ୍ର ଚେରୁଆ ଅଦାକୁ ବାଟିଲେ ଏହା ସହଜରେ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ଏ ପ୍ରକାର ଅଦାକୁ ଗୁଣ୍ଡ ମସଲା, ଶୁଣ୍ଠି ଏବଂ ଖଟା ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଦାଗଛ ପାକଳ ହୋଇଗଲେ ଏବଂ ଗଛ ଭଲ ଭାବରେ ଶୁଖିଗଲେ ଅଦା ଅମଳ କରାଯାଇ, ଭଲଭାବରେ ସଫାକରି ଗରମ ପାଣିରେ ତିନେ ଦୁଇଦିନ ପକାଯାଇ ଭଲ ଚକମ ଖରାରେ ଶୁଖାଇ ଶୁଣ୍ଠି ତିଆରି ହୁଏ । (ଦେଖନ୍ତୁ ଶୁଣ୍ଠି)

ଭାରତୀୟ ଖାଦ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଲାଗି ବିଶେଷତଃ ତରକାରୀ ପ୍ରସ୍ତୁତିରେ ନାନା ପ୍ରକାର ମସଲା ବ୍ୟବହାର କରି ନାନା ସ୍ୱାଦୁ, ମହକ, ରୁଚିକର ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟପ୍ରଦ ତରକାରୀ ଚଟଣି, ଆଚାର ଆଦି ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଇଥାଏ । ପନିପରିବା ଗୁଡ଼ିକର ରୁଚି ବଢ଼ାଇବା ଲାଗି ଅଦା ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମସଲା ଦ୍ରବ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଅଦା ଗୋଟିଏ ମୁଖ୍ୟ ମସଲା ବୋଲି କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ । ଏହା କେବଳ ଯେ ମସଲା ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ତାହା ନୁହେଁ । ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ଲାଗି ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଉଭୟ ଅଦା ଓ ଶୁଣ୍ଠି ନାନା ଔଷଧରେ ଏବଂ ତରକାରୀ ମସଲା ତଥା ଆହାରର ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଉପାଦାନ ରୂପେ ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦାରେ ନିମ୍ନ ପରିମାଣର ଖାଦ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଥିବାର ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିଛନ୍ତି ।

ଜଳୀୟ ଅଂଶ	—	୮୦.୯	ଗ୍ରାମ
ପ୍ରୋଟିନ୍	—	୨.୩	,,
ଚର୍ବି	—	୦.୯	,,
ତନ୍ତୁ ପଦାର୍ଥ	—	୨.୪	,,
ଶର୍କରା	—	୧୨.୩	,,
ଲବଣ	—	୧.୨	,,
କାଲସିୟମ୍	—	୨୦.୦୦	ମିଲିଗ୍ରାମ
ଫସଫରସ୍	—	୬୦.୦୦	,,
ଲୌହ	—	୨.୦୬	,,
ଥାୟୋମିନ୍	—	୦.୦୬	,,
ରିବୋଫ୍ଲାବିନ୍	—	୦.୦୩	,,
ନିକୋଟିନିକ ଏସିଡ୍	—	୦.୬୦	,,
ଜୀବସାର 'ଗ'	—	୬.୦୦	,,
ଜୀବସାର 'କ'	—	୬୭.୦	,,
ଶକ୍ତି (କ୍ୟାଲୋରି)	—	୬୭.୦	,,

ଅଦାର ଗନ୍ଧ ଯେପରି ତାହାର ପତ୍ରକୁ ମକଚି ଶୁଙ୍ଘିଲେ ପତ୍ର ବି ଅଦାପରି ବାସେ । ଏହାର ପତ୍ର ବାଉଁଶ ପତ୍ର ପରି । ଅଦାର ଫୁଲରୁ ମଞ୍ଜି ବି ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ଶୋଭା ବର୍ଦ୍ଧନ କରେ ଏବଂ ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ବି ଅଦା ପରି ହୁଏ । ଏହି ଗଛର ଫୁଲ ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଫୁଟେ ନାହିଁ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଏକ ଶାଖା ମୂଳରୁ ଡାଳପରି ବାହାରେ ଏବଂ ତାହାର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଫୁଲ ଫୁଟିଥାଏ ।

ଅଦାର ବ୍ୟବହାର ବହୁ ପ୍ରକାରର । ଏହାର ସର୍ବତ୍ର ମସଲା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ରସରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ମଦ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ । ଏହାକୁ 'ଜିଞ୍ଜର' ମଦ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ବଦହଜମ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସୋଡ଼ା ପାଣି ପିଆଯାଏ, ସେଥିରେ ଅଦାର ରସ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥାଏ । ଅଦାରସ ଏବଂ ସୋଡ଼ାପାଣି ଏକତ୍ର ହଜମ କ୍ରିୟାକୁ ବଢ଼ାଇଦିଏ । ଏହି ଅଦାରସ ମିଶା ସୋଡ଼ାପାଣିକୁ 'ଜିଞ୍ଜର' ବୋଲି କହନ୍ତି । ଅଦା ମିଶ୍ରିତ ଖାଦ୍ୟ ପାକସ୍ଥଳୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏହା ଜଠରରସ ଝରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟକରେ । ଫଳରେ ଖାଦ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ହଜମ ହୁଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରରେ କେତେକ ପରିବା ପତ୍ର ତଥା ମସଲା ଭୋଗ ହେବାର ବାରଣ ଥିଲେ ହେଁ ଅଦା ମସଲାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ "ଅଦା ହେଙ୍ଗୁ ଖେଚୁଡ଼ି" ଏକ ସୁସ୍ୱାଦୁ ଭୋଗ । ଏହି ଖେଚୁଡ଼ିରେ ଅଦା ଏବଂ ହେଙ୍ଗୁ ମିଶା ଯାଇଥାଏ । ହେଙ୍ଗୁ ଏକ ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରକ ପଦାର୍ଥ । ତେଣୁ 'ଅଦା ହେଙ୍ଗୁ ଖେଚୁଡ଼ି' ଶୀଘ୍ର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଜାପାନ, ଚୀନ, ୟୁରୋପ ଏବଂ ଆମେରିକାର ଜିଞ୍ଜର ବ୍ରେଡ୍ ବା ଅଦା ପିଠା ଖାଇବାକୁ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ଆୟୁର୍ବେଦ ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏହା ରୁଚିକାରକ, ଅଗ୍ନିଦୀପକ, କଟୁ, ସ୍ନିଗ୍ଧ, ପାଚକ ମଧୁର, ବାୟୁ ଦୋଷ, ବାତ କଫ ଦୋଷ ଏବଂ ମଳରୋଧ ନାଶକ, ବୃଷ୍ୟ ଓ ସ୍ୱର ବର୍ଦ୍ଧକ । ଏହା କାସ, ଶ୍ୱାସ, ବମନ, ହୃଦ୍‌ରୋଗ, ଆନାହ, ଶୋଥ, ଅର୍ଶ, ଆମବାତ, ଉଦର ଜନିତ ପୀଡ଼ା ଏବଂ ବାତ ରୋଗରେ ପ୍ରୟୋକ୍ତବ୍ୟ । ଶୁଣ୍ଠି, ଅଗ୍ନେୟ ଗୁଣ ଭୂୟିଷ୍ଠ ହେତୁ ଆଭ୍ୟନ୍ତରର ଜଳୀୟାଂଶ ଶୋଷଣ କରେ ତେଣୁ ଏହାକୁ ଗ୍ରାହୀ ଦ୍ରବ୍ୟ କହନ୍ତି । ଉଷ୍ଣବୀର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁ, ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅଗ୍ନିଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ ମଧ୍ୟ । କଟୁରସ, ମଧୁର ବିପାକ ଓ ରୂକ୍ଷ । ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ ସହ ଅଦା ଖାଇଲେ ଅଗ୍ନିବର୍ଦ୍ଧକ ହୋଇ ଆହାରରେ ରୁଚି ଜନ୍ମାଇ ଥାଏ ଏବଂ କଣ୍ଠ ଜିହ୍ୱାର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦୂରକରେ ।

୧) ଅଦାରସ ସହିତ ପୁରାତନ ଗୁଡ଼ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଶୀତ ପିତ୍ତ ରୋଗ ଶାନ୍ତ ହୁଏ । (ଭାବ ପ୍ରକାଶ)

୨) ଅଦାରସ ମହୁ ସହ ସେବନ କଲେ ସ୍ୱରଭଙ୍ଗ ଓ କାଶ ରୋଗ ଉପଶମ ହୋଇଥାଏ । (ଚକ୍ରଦତ୍ତ)

୩) ଅଦାରସ, ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ, ରାଶିତେଲ ଓ ମହୁ ଏକତ୍ର ଅଳ୍ପ ଉଷୁମ କରି ଦୁଇଟୋପା କାନରେ ପକାଇଲେ କାନ କୋପରେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଫଳପ୍ରଦ ହୁଏ ।(ଚରକ)

୪) ଦୁଗ୍ଧ ସହିତ ଅଦାରସ ସମଭାଗରେ ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଉଦର ଜନିତ ରୋଗ ଉପଶମ ହୁଏ । (ଚରକ)

୫) ପ୍ରତିଦିନ ଭୋଜନ ପୂର୍ବରୁ ସୈନ୍ଧବ ଲବଣ ସହ ଅଦାକୁ ଚୋବାଇ ଖାଇଲେ ଅଗ୍ନିବୃଦ୍ଧି ହୋଇ ଅରୁଚି ଏବଂ ମୁଖର ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ଦୂରକରେ । (ଚକ୍ରଦତ୍ତ)

୬) ଅଦାରୁ ଆର୍ଦ୍ରକ ଖଣ୍ଡ, ଆର୍ଦ୍ରକାବଲେହ, ଆର୍ଦ୍ରକ ଘୃତ ପ୍ରଭୃତି ଔଷଧମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

୭) ଅଦାରସରେ ମହୁ ମିଶାଇ ପାନ କଲେ କୋଷ୍ଠକାଠିଣ୍ୟ ଭଲ ହୁଏ । (ଶାର୍ଙ୍ଗଧର)

୮) ଅଦା ଓ ସୋଡ଼ା ଖାର ସମଭାଗରେ ନିୟମିତ ରୂପେ କିଛି ଦିନ ସେବନ କଲେ ଗୁଳ୍ମ ଉପଶମ ହୁଏ । (ଶାର୍ଙ୍ଗଧର)

୯) ଅଦା ଓ ପୁରୁଣା ଗୁଡ଼ ସମାନ ଭାଗରେ ଏକତ୍ର ମିଶାଇ କ୍ରମବୃଦ୍ଧି କରି ଏକମାସ ସେବନ କଲେ ଶୋଥ ରୋଗ ନିବାରିତ ହୁଏ ।

୧୦) ଅଦାରସ ଓ ମହୁ ଏକତ୍ର କରି ଖାଇଲେ ଶର୍ଦ୍ଦିରୋଗ ନିବାରିତ ହୁଏ ।

୧୧) ଅଦାରସକୁ ନସ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଶିର ପୀଡ଼ାରୁ ମୁକ୍ତି ମିଳିଥାଏ ଏବଂ ଚୋବାଇଲେ ଦନ୍ତପୀଡ଼ା ଉପଶମ ହୋଇଥାଏ ।

୧୨) ପ୍ରସୂତି ସ୍ତ୍ରୀର ଝାଡ଼ା ଶୁଖିବା ପାଇଁ ଶୁଣ୍ଠି, ପିଜୁଳି ପତ୍ର, ରସୁଣ ଓ ଘିଅ ଖାଇବାକୁ ଦିଆଯାଏ ।

୧୩) ଅଦା ରସରେ ଚୂନ ପାଣିର ଉପର ସ୍ଥିର ସଫା ଜଳକୁ ମିଶାଇ ପାନକଲେ ଅମ୍ଳରୋଗ ନିବାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଅଦାର ଗୁଣ ଆହୁରି ଅଧିକ । ହାକିମୀ ଚିକିତ୍ସା ଶାସ୍ତ୍ରାନୁଯାୟୀ ଏହା ଅରୁଚି ନାଶକ, କ୍ରିମି ନିସ୍ତାରକ ମୂତ୍ରଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ, ବିରେଚକ, ପାଚକ, ଶିରା ଓ ପେଶୀର ବାୟୁଜନିତ ସ୍ଫୀତି ନାଶକ । ବିଭିନ୍ନ ଦେଶର ଭେଷଜ ତତ୍ତ୍ୱ ବା ଫର୍ମାକୋପିଆରେ ଅଦାର ଗୁଣ ଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କରା-ଯାଇଛି । ବିଭିନ୍ନ ଔଷଧ ପ୍ରସ୍ତୁତିର ସୂତ୍ର (Formula)ରେ ଏହାକୁ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଛି । ଏହା ଉତ୍ତେଜକ, ଜୀର୍ଣ୍ଣକାରକ, ବାୟୁ ନାଶକ ଇତ୍ୟାଦି । ଅଗ୍ନିମାନ୍ଦ୍ୟ (Dyspepsia), ପେଟ ଫମ୍ପା (Flatuence) ପେଟ କଟା, ବମନ ବା ବମନେଚ୍ଛାରେ ପ୍ରୟୋଗ ପାଇଁ ଅନୁମୋଦନ କରାଯାଇଛି ।

ସଂସ୍କୃତରେ ଅଦାର ନାମ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହେବାର ବହୁ କାରଣ ନିହିତ ରହିଛି । ଏହାର ଆକାର, ପ୍ରକାର, ରସାଳତା, ଆର୍ଦ୍ରତା ଓ ଉତ୍ପତ୍ତି ବା ବଂଶବୃଦ୍ଧିର ଗୁଣନେଇ ଏପରି ନାମ କରଣ ହୋଇଥିବା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଖାଇବା ଅଦା ମୂଳ ଆକାରରେ ଅମଳ କରାଯାଏ ଅଥବା ମୂଳରୁ ଜନ୍ମ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ 'ମୂଳଜ' । ମହୀ ଅଥବା ମାଟିରୁ ଆଦାୟ କରାଯାଉ ଥିବାରୁ 'ମହୀଜ' । ଏହା କନ୍ଦ ପରି ମାଟି ଭିତରୁ ଅମଳ କରାଯାଉଥିବାରୁ 'କନ୍ଦର' । ଗଛ ଗୁଡ଼ିକ ଗୁଳ୍ମପରି ହୋଇଥିବାରୁ 'ଗୁଳ୍ମମୂଳ' । ଖଣ୍ଡିଏ ଅଦାରେ ଶୃଙ୍ଗପରି ଶାଖା ପ୍ରଶାଖା ଥିବାରୁ 'ଶୃଙ୍ଗବେର' । ଆଦ୍ରତା ଥିବାରୁ ବା ରସାଳିଆ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ 'ଆର୍ଦ୍ରକ' ରଖାଯାଇଛି ।

ଭାରତର କେରଳରୁ ଅଦା ପ୍ରଥମେ ବିଦେଶକୁ ଯାଇଥିଲା । ଆରବୀୟ ବଣିକମାନେ କେରଳରୁ ଅଦା କିଣି ନିଜ ଦେଶକୁ ନେଇଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ମାନଙ୍କଠାରୁ ଏହାର ନାମ 'ଜିଞ୍ଜିବର' ଶୁଣିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଭୁଲ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଏହାକୁ 'ଜିଞ୍ଜିବିଲ' କହିଲେ । ଏହାପରେ ୟୁରୋପରେ ଅଦାର ବ୍ୟବହାର ହେଲା । ସେମାନେ ତାକୁ 'ଜିଞ୍ଜିବରି' କହିଲେ । ଜର୍ମାନୀ, ଡ଼େନ୍‌ମାର୍କ, ଫ୍ରାନସ, ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ, ସ୍ପେନ, ଇଟାଲୀ, ହଲାଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଦେଶରେ ଏହାର ନାମ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହେଲା । ଜିଞ୍ଜିବର (ପର୍ତ୍ତୁଗାଲ), ଜେଞ୍ଜିବର ବା ଆଜେଞ୍ଜିବର (ସ୍ପେନସ), ଜେଞ୍ଜିବେରେ (ଇଟାଲୀ), ଜେମ୍ବର (ଡ଼ଚ), ଇଂଜବର (ଜର୍ମାନ), ଇଞ୍ଜିଫର (ଡେନିସ୍) ଇଞ୍ଜିଫର (ସୁଇଡସ) ବୋଲି ଅଦାକୁ କହିଲେ । ନାମରେ ଟିକିଏ ଟିକିଏ ଫରକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୂଳ ମାଳୟାଲମରେ 'ଇଞ୍ଜିବର' ଶବ୍ଦଟି ରହିଗଲା । ଇଂଲଣ୍ଡରେ 'ଇଞ୍ଜିବର' 'ଜିଞ୍ଜର' ନାମ ଧାରଣ କଲା । ଆରବ ଓ ୟୁରୋପରେ ବହୁ ବର୍ଷ ବ୍ୟବହୃତ ପରେ ଲଟିନ୍ ଭାଷାରେ ଏହାର ନାମ 'ଜିଞ୍ଜିବର' ହେଲା । (ଜ୍ଞାନମଣ୍ଡଳ)

ଅଦା ଏବଂ ଶୁଣ୍ଠି ବହୁ ପ୍ରକାର ରୋଗରେ ଔଷଧ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମସଲା ତଥା ଆଚାରର ଉପାଦାନ ରୂପେ ବିଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ୧୮୮୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ଏହାର ରାସାୟନିକ ପରୀକ୍ଷାରୁ ଜଣାଗଲା ଯେ ଏଥିରେ ଜିଞ୍ଜରଲ ଓ ୧.୪% ଏସେନ୍‌ସିଆଲ ଅୟେଲ ଅଛି ।

(ଦେଖନ୍ତୁ- ମଦ, ଶୁଣ୍ଠି)

ଅଦାଉ- ଦେ.ବି. ଓ ବିଣ.- ଅଦାଉଁ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଉଁ - ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅ + ଦାମ = ରଜ୍ଜୁ, ବନ୍ଧନ)- ଅସୁବିଧା, ଅଶାନ୍ତି, ଅସୁବିଧାଜନକ ଅବସ୍ଥା, ଅସାମଞ୍ଜସ୍ୟ । ଦେ ବିଣ.- ଅସୁବିଧା ଜନକ, ଅଖାଡୁଆ, ଅସମଞ୍ଜସ, ସୁଯୋଗରହିତ (ଅବସ୍ଥା)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦାଉତ୍- ବୈ.ଦେ.ବ ଓ ବ.ଣ- ଅଦଉତ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଉତ- ବୈଦେ.ବ. ଓ ବଣ.- ଅଦାଉତ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଉଡଆ- ଦେ.ବଣ- ଅଦଉଡଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଗ- ଦେ.ବଣ. (ଫ. ଅ+ଫା. ଦାଗ୍)- ଯହିଁରେ କୌଣସି ଦାଗ ପଡନାହିଁ, ଯେଉଁ ଲୋକ ଅପରାଧ ପାଇଁ ପୂର୍ବେ କେବେ ସଜା ପାଇ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ଫଳ (ଯଥା- ପାଚିଲା ଆମ୍ବ) ରେ କୌଣସି ଖଣ୍ଡିଆ ବା ସଡା ଚିହ୍ନ ନାହିଁ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ ।

ଅଦାଗୀ- ଦେବଣ - ଅଦାଗ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାତବ୍ୟ- ସଂ.ବଣ. (ଅ+ଦାତବ୍ୟ)- ଯାହା ଦାନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ଯାହା ଦେବାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ ।

ଅଦାତା- ସଂ.ବଣ.ପୁଂ (ଅ+ଦା ଧାତୁ+ତୃ ୧ମା. ୧ବ.)- ଯେ ଧନ ଦେବା ପାଇଁ ଦାୟୀ ନୁହେଁ, କୃପଣ, ଯେ ଦାତା ବା ଦାନଶୀଳ ନୁହେ ।
(ଅଦାତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାନ- ସଂ ବଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦାନ)- କୃପଣ, ଅଦାତା, ଯେଉଁ ହାତୀର ଗଣ୍ଡରୁ ଦାନବାରି ବହୁ ନାହିଁ । ସଂ. ବି. (ଅ+ଦାନ)- ଅପାତ୍ରରେ ଦାନ, ନିକୃଷ୍ଟ ବା ଗର୍ହିତ ବା ଅଯୋଗ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦାନ, ନିକୃଷ୍ଟ ଦାନ ।
(ଅଦାନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାନ୍ତ- ସଂ. ବଣ.ପୁଂ. (ଅ+ଦାନ୍ତ)- ଅବିନୀତ, ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଦମନ କରିନାହିଁ, ଅଶାସିତ, ଅଦମ୍ୟ, ତପଃ କ୍ଲେଶୀ ସହିଷ୍ଣୁ, ବିଷୟାସକ୍ତ ।
(ଅଦାନ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାନ୍ତଆ- ଦେ. ବଣ.ପୁଂ. (ସଂ. ଅଦନ୍ତ)- ଦନ୍ତହୀନ, ଯେଉଁ ଶିଶୁର ଦାନ୍ତ ଉଠିନାହିଁ, ଯେଉଁ ବଳଦ ବା ଦାମୁଡ଼ି ଦାନ୍ତେଇ ନାହିଁ ।
(ଅଦାନ୍ତେଇ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାନ୍ତୁଆ- ଦେ ବଣ.ପୁଂ (ସଂ.ଅଦନ୍ତ)-
ଅଦାନ୍ତଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାବେପାରୀ- ଦେ.ବ. (ସଂ. ଆର୍ଦ୍ରକ+ବ୍ୟାପାରୀ)- ଯେ ଅଦା ବିକେ, (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବେପାରୀ ।

ଅଦାବେପାରୀ ଜାହାଜ ମୂଲେଇବା-ଦେ ନ୍ୟାୟ-
ଅଦା ବେପାର ପାଇଁ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ମୂଳଧନ ଲାଗେ । କିନ୍ତୁ ଜାହାଜ କାରବାରରେ ଲକ୍ଷଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଦରକାର ହୁଏ । ଫଳତଃ ଅଦା ବେପାରୀ ଓ ଜାହାଜ ବେପାରୀ ମଧ୍ୟରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ । ଅଦା ବେପାରୀ ପକ୍ଷରେ ଜାହାଜ କିଣିବା କଳ୍ପନା କଦାପି କରାଯାଇ ନ ପାରେ । କୌଣସି ଲୋକ ତାହାର କଳ୍ପନାତୀତ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଥବା ସଂପର୍କ ଶୂନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟର ଆଲୋଚନା କରିବା ଅନୁଚିତ ।

ଅଦାମିଆଁ -ଦେ.ବଣ. (ସଂ ଅ+ଆ. ଦାମ୍‌)-ମୂଲ୍ୟହୀନ ।

ଅଦାମିକା-ଦେ. ବଣ.-ଅଦାମିଆଁ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାମୀ-ଦେ. ବଣ.-ଅଦାମିଆଁ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଭ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ଅ + ଦମ୍ଭ + ଯ)- ଅହିଂସ୍ୟ, ଅଦାମିଆଁ, ଅଦାମୀ ।

ଅଦାୟ-ସଂ. ବଣ ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦାୟ)- ଯେ ପୈତୃକ ଅଂଶ ପାଇବାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ, ପତିତ ଜାତି ପ୍ରଭୃତି ।
(ଅଦାୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାୟାଦ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦାୟାଦ)- ଅସପିଣ୍ଡ, ପତିତ ଜାତି, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନାହିଁ ।
(ନଞ୍ତତ୍ପୁ, ଅ+ଦାୟାଦ)-ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ମୃତ ପିତାର ତ୍ୟକ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତିରେ ଯେଉଁ ବଂଶଧର ପୁତ୍ର ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ମନୁଙ୍କ ରଚିତ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଦ୍ୱାଦଶ ପ୍ରକାର ପୁତ୍ରଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଛ'ପ୍ରକାର ପୁତ୍ର ପିତୃଧନରେ ଅଧିକାରୀ । ଅବଶିଷ୍ଟ ଯେଉଁ ଛ' ପ୍ରକାର ପୁତ୍ର ପିତୃ ସମ୍ପତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ନୁହନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ 'ଅଦାୟାଦ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।
(ଦେଖନ୍ତୁ-ଦାୟାଦ, ପୁତ୍ର, ମନୁ)

ଅଦାର୍ଯ୍ୟିକ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦାର୍ଯ୍ୟିକ) - ନାଓ୍ୱାରସୀ (ମାଲ), ଯେଉଁ ବିଷୟ ଦାୟ ବା ଉତ୍ତରା-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଧିକାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନୁହେଁ, ଯାହାର କେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନାହିଁ ।
(ଅଦାୟିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ଦାୟିନ୍, ୧ମା. ୧ବ.) ଯେ ଦାୟୀ ନୁହେଁ ।

ଅଦାର-ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦାର)- ଯାହାର ଭାର୍ଯ୍ୟା ନାହିଁ, ମୃତ ଦାର, ଅବିବାହିତ ।
(ଅ + ଦୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତ୍ରି ଅ)-ଯେ ବିଦାରଣ କରେ ନାହିଁ ।

ଅଦାଲତ - (Court of Justice) ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଅଦାଲତ୍)-ବିଚାରାଳୟ, କଚେରି, ଧର୍ମାଧିକରଣ, କୋର୍ଟ, ବିଚାରପୀଠ ।

ଅଦାଲତ ଶବ୍ଦ ଆରବୀ ଭାଷାର 'ଅଦଲ୍' ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି । 'ଅଦଲ୍' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ନ୍ୟାୟ । ସେତେବେଳ କାଳରେ ବା ପ୍ରାଚୀନ ଯୁଗରେ ଯାହାଙ୍କୁ କୁହାଯାଉଥିଲା 'ଧର୍ମାବତାର' ଆରବୀ ଭାଷାରେ ତାଙ୍କୁ କୁହାଯାଏ 'ଆଦିଲ୍' । ମୋଗଲ ରାଜତ୍ୱ ବେଳରୁ 'ଅଦାଲତ' ଶବ୍ଦଟି ପ୍ରବେଶ କରିଛି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ । ସେହିଦିନୁ ଆମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀ ଲୋକେ ନ୍ୟାୟାଳୟକୁ 'ଅଦାଲତ' ବୋଲି କହି ଆସୁଛୁ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ସାମାଜିକ ପ୍ରାଣୀ । ଆଦିକାଳରୁ ଏହାର ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜର କ୍ରମଶଃ ଯେତିକି ପରିମାଣରେ ଉନ୍ନତି ପରିଲକ୍ଷିତ ହେଉଛି, ସେତିକି ପରିମାଣରେ ମନୁଷ୍ୟ ସମାଜରେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଚଳଣିରେ ଜଟିଳତା ବୃଦ୍ଧି ପାଉଛି । ସମାଜରେ ଏହି ଜଟିଳତାକୁ ହ୍ରାସ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତ କାଳର ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ଏକ ନିୟମ ମଧ୍ୟରେ ଗଢି କରିବାକୁ ଏକ ସୂଚି ତିଆରି କରାଗଲା । ଯେଉଁ ସୂଚିରେ କି ରାଜା ଏବଂ ପ୍ରଜା ଉଭୟେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିଲେ । ରାଜା ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାରେ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା, ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଧନ-ଜୀବନ ସୁରକ୍ଷା କରିବା ଓ ରାଜ୍ୟକୁ ବାହାର ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିବା । ଏଥିରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟିଲେ ରାଜା କୁଶାସକ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେଉଥିଲେ । ଯଦି ରାଜା ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଧନ-ଜୀବନ ରକ୍ଷା ଓ ଦେଶକୁ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରୁଥିଲେ ତେବେ ସୁଶାସକ ଭାବେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ।

ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁଠି ସମ୍ପର୍କ ନଥାଏ ସେଠାରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ । ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ କାହାର କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ରହେନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜାମାନେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ନିଜର ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି । ଏହାକୁ ହିଁ କୁହାଯାଏ ମୁକ୍ତ-ସମାଜ ।

ସମସ୍ତ ଥିଲା ବହୁ ପୁରାତନ କାଳରେ ଆଦିମ ଅଧିବାସୀମାନେ ମୁକ୍ତ ସମାଜରେ ବିଚରଣ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କୌଣସି ବାଧା ବନ୍ଧନ ନଥିଲା । ଠିକ୍ ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଗଢି ଉଠିଲା ଯେଉଁ ସମାଜ ସେହି ସମାଜର ଲୋକମାନେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଗଲେ ରାଜାଙ୍କ କଟକଣା ମଧ୍ୟରେ । ସେମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମ ମାନି ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଏହାପରେ ଶିଳ୍ପ ଯୁଗର ଆରମ୍ଭ ମାତ୍ରେ ସମାଜରେ ଦେଖା ଦେଲା ଏକ ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ । ରାଜା ରାଜୁଡ଼ାଙ୍କ ଶାସନର ଅବସାନ ଘଟିଲା । ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା ଲୋକପ୍ରିୟ ସରକାର । ଏହି ସରକାରଙ୍କର ଘୋର କଟକଣା ମଧ୍ୟରେ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପରେ ସରକାର କଟକଣା ଦିନକୁ ଦିନ ବି ବଢିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଲୋକେ କଅଣ ଖାଇବେ କଅଣ ପିନ୍ଧିବେ ଓ କେଉଁଠାରେ ବାସଗୃହ ନିର୍ମାଣ କରିବେ, ଏହା ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁନାହିଁ ଲୋକଙ୍କୁ । ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ଥିର କରି ଦେଉଛନ୍ତି ସରକାର । ପ୍ରତି ପଦକ୍ଷେପରେ ସରକାରଙ୍କର କଟକଣା ଲଦି ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି ଲୋକଙ୍କ ଉପରେ । ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଏପରି ନିୟମମାନ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଉଛି, ଯାହା ଦ୍ୱାରା କି ଲୋକେ ତାଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ମୁଣ୍ଡ ନ ଖେଳାଇ, ମୁଣ୍ଡ ଖେଳାନ୍ତି ସରକାର । ଜନମଙ୍ଗଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ସରକାର ହେଉଛି ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ ଓ ସର୍ବମଙ୍ଗଳକାରୀ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସରକାରଙ୍କ ବିନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଚଳିବାର ସ୍ୱାଧୀନତା ତା'ର ନାହିଁ । ସେ ସରକାରଙ୍କ ବାନ୍ଧୁଛନ୍ଦାତଳେ ଚଳିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କୃଷକ, ଶିକ୍ଷକ, ଶିଳ୍ପୀ, ଶିଳ୍ପପତି, ବୈଜ୍ଞାନିକ, ଲେଖକ ଓ କଳାକାର ପ୍ରଭୃତି କେହି ସ୍ୱାଧୀନ ନୁହନ୍ତି । ସମସ୍ତେ ସରକାରଙ୍କ ପିଞ୍ଜରା ଭିତରେ ରହି, ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତ ଅଙ୍ଗୁଳିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶକୁ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଜଣେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତା'ର ସାଧନା ବଳରେ ଯେତେ ଉଚ୍ଚ ସ୍ତରକୁ ଉଠେ ଓ ଦେଶର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ କଷ୍ଟ ସହି ନୂଆ ନୂଆ ବିଷୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରେ, ତା' ଉପରୁ କଟକଣା କୋହଳ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ, ଗୁଇନ୍ଦା ବିଭାଗର ପରୋକ୍ଷ ଆଖି ରହିଥାଏ ତା' ଉପରେ । କାରଣ ସରକାରଙ୍କର ଆଶଙ୍କା ଯେ ସେ ଉଦ୍ଭାବନ କରିଥିବା ନୂତନ ତଥ୍ୟର ସୂତ୍ର ଅନ୍ୟ ଦେଶକୁ ଜଣାଇ ଦେଇ କି ? ଏହିପରି ଲେଖକ ଉପରେ କଟକଣା । ଜଣେ ମାଆ ତା' ମନ ଇଚ୍ଛାରେ ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମ କରିବ ନାହିଁ, କାରଣ ସରକାରଙ୍କ କଟକଣାକୁ ସେ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ଓ ସରକାର ସ୍ଥିର କରିଥିବା ନିୟମମତେ ସେ ଯେତିକିଟି ସନ୍ତାନର ମାଆ ହୋଇ ପାରିବ । ଜନମଙ୍ଗଳ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁରବି ସରକାର । ତେଣୁ ସରକାରଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା କରିବା ଓ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ବିଧିବଦ୍ଧ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରିବା । ଯେତେବେଳେ ସରକାର କୌଣସି କାରଣରୁ ପ୍ରଜାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବହେଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛି । ପ୍ରଜା ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଦାଲତର ଆଶ୍ରୟ ନେଉଛି । ଯେଉଁ ଅଦାଲତ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଛି, ସେହି ଅଦାଲତ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତ ପ୍ରଦାନ କରି 'ନ୍ୟାୟ' ଦେଉଛି ପ୍ରଜାକୁ ।

'ନ୍ୟାୟ' ଶବ୍ଦଟିର ସୃଷ୍ଟି କେବେ ତାହା ସଠିକ୍ ଭାବେ କୁହାଯାଇ ନାହିଁ । 'ନ୍ୟାୟ' ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ ଗୋଟିଏ ଅନୁଷ୍ଠାନ । ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଶା ରଖିଛି ସମାଜଠାରୁ, ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ନ୍ୟାୟ ପାଇବ ବୋଲି । ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ୟାୟ କରାଯାଏ, ତା' ଅଧିକାର ଯେତେବେଳେ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଏ, ସେ ସମାଜପତି ବା ରାଜାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଏ ନ୍ୟାୟ ପାଇବା ପାଇଁ । କାରଣ ସେମାନେ ଥିଲେ ନ୍ୟାୟପତି ବା ନ୍ୟାୟ ଦାତା । ଅଦାଲତ କହିଲେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ନ୍ୟାୟାଧୀଶ । ଆଜି ଆଉ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଅଦାଲତ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠାନ । ସରକାର ଅଦାଲତ ଗଢ଼ିଥିଲେ ହିଁ ଅଦାଲତ ସରକାରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ଯେଉଁ ନିୟମରେ ବନ୍ଧା, ତାହାହିଁ ସେ କରେ ।

ଅଦାଲତରେ 'ନ୍ୟାୟାଧୀଶ'ଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ତାଙ୍କର ନିରପେକ୍ଷତା ଉପରେ ଅଦାଲତର ମାନସମ୍ମାନ ନିର୍ଭର କରେ । ନ୍ୟାୟାଧୀଶ ବା ବିଚାରପତି ଭାବେ ଯେ ଅଦାଲତରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଆନ୍ତି, ସେମାନେ କାହାର ମୁହଁ ଚାହିଁବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଅନ୍ଧ ଯେପରି କେବଳ କହିବା କଥା ଶୁଣିପାରେ, କହୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ବିଚାରପତି 'ଅଭିଯୋଗକାରୀ' ଓ 'ଅଭିଯୁକ୍ତ' ବ୍ୟକ୍ତି ଧନୀ କି ଦରିଦ୍ର ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନ କରି ଅଭିଯୋଗକାରୀର ଅଭିଯୋଗ ସତ୍ୟ କି ମିଥ୍ୟା ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦୋଷୀ କି ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ତାହା ଅନ୍ଧ ପରି ସେମାନଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶୁଣି ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ସମଦୃଷ୍ଟି ରଖି ନ୍ୟାୟ ଦେବା ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଲୋକଙ୍କ ଭୋଟ ବଳରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରେ । ଏହି ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ପଦ୍ଧତିରେ ତିନୋଟି ସଂସ୍ଥା ଗଠନ କରାଯାଇଛି । ପ୍ରଥମଟି ଶାସନ, ଦ୍ୱିତୀୟଟି ବିଧାନ ସଭା ଓ ତୃତୀୟଟି ନ୍ୟାୟ ବିଭାଗ । ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଭୋଟ ପାଇବା ପରେ ନିର୍ବାଚିତ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ବିଧାନ ସଭାରେ ମିଳିତ ହୁଅନ୍ତି ଓ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି । ବିଧାନ ସଭାରେ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଥିବା ଆଇନର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗୁଡ଼ିକ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଏ କାର୍ଯ୍ୟକାରିଣୀ ସଂସ୍ଥା । ଯାହାକୁ କି କୁହାଯାଏ ସରକାର । ସରକାର କହିଲେ ବୁଝାଏ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦକୁ । ଅର୍ଥାତ୍ ସରକାରର କର୍ତ୍ତା ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦ ।

ବିଧାନ ସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଯେଉଁ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି ତାହା ଠିକ୍ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି କି ନାହିଁ. ଲୋକଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଅଧିକାର ବିଧାନ ସଭା ଦେଇଛି, ସେ ଅଧିକାରରୁ ଲୋକମାନେ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ ନା କ'ଣ-ଏ ସବୁ ଦେଖେ ନ୍ୟାୟ ବିଭାଗ । ନ୍ୟାୟ ବିଭାଗର ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାର ଅଧିକାର ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆଇନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଛି କି ନାହିଁ ଦେଖିବାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ଆଇନର ଅର୍ଥ-ଅର୍ଥାନ୍ତର ନେଇ ଯେତେବେଳେ ସରକାର ଓ ନାଗରିକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବିବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ସେ ବିବାଦର ସମାଧାନ କରେ ଅଦାଲତ । ଅର୍ଥାତ୍ କିଏ ଠିକ୍ ଅର୍ଥ କରୁଛି ସେ କହିଦିଏ । ସେ ଆଇନ ନ ବଦଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଦାଲତ ଯେଉଁ ଅର୍ଥ କରିଦିଏ, ତାକୁ ସରକାର ତଥା ନାଗରିକ ଉଭୟେ ମାନିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ଏହିଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବା ଯୋଗୁ ସରକାର ବା ବିଧାନ ସଭାର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯେତିକି, ନ୍ୟାୟ ବିଭାଗର ଗୁରୁତ୍ୱ ସେତିକି ।

ମାନବ ସମାଜର ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ନିରାପଦ ଓ ଶାନ୍ତିରେ ରହିବେ କି ନାହିଁ, ତାହା ନିର୍ଭର କରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଚାରପତିଙ୍କ ବିଚାର ଉପରେ । ଏହାଙ୍କ ନ୍ୟାୟ ଉପରେ ଗଢିଉଠେ ସୁସ୍ଥ ସମାଜ । ସରକାର, ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଓ ବିଚାର ବିଭାଗ ଯଦି ନିଜ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ବୁଝି ନିରପେକ୍ଷ ମନରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତେ, ତେବେ ସମାଜରୁ ବହୁ ବିଭ୍ରାଟ ଦୂର ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ମାତ୍ର ତାହା ସହଜରେ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଓ ବିଚାର ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏପରି ହେବାର କାରଣ ହେଲା-ମନେକର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକମାନେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ କୌଣସି ଏକ ବିଷୟ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ କଲ୍ୟାଣ ବୋଲି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଆଗଲା । ସେହି ବିଷୟଟିକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ଆଇନର ରୂପଦେଇ ଆଇନ ପାଶ କରିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଯେତେବେଳେ ଏହି ପାଶ କରାଯାଇଥିବା ଆଇନ୍‌କୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ବାହାରିଲେ, ସେତେବେଳେ ଜଣେ ନାଗରିକ ଅଦାଲତରେ ହାଜର ହୋଇ ଅଭିଯୋଗ କଲା-ସରକାର ଯେଉଁ ଆଇନଟି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାରେ ପାସ୍ କଲେ ତାହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ, ଜନ ଅହିତକର । ଅଦାଲତ ତାହାର ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ । ତେଣୁ ଅଦାଲତ ନାଗରିକ ଜଣକର ଆପତ୍ତି ଶୁଣି ତାକୁ ବିଚାର ପାଇଁ ରଖି ସରକାରଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ଯେ ଏ ଅଭିଯୋଗର ମୀମାଂସା ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମେ ଏହି ଆଇନକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ଫଳରେ ଅଦାଲତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ଏହି ଆଇନକୁ ସରକାର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ କରି ଅପେକ୍ଷା କରନ୍ତି ଅଦାଲତର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।

ଏହି ବିଷୟରେ ରାଜ୍ୟ ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ (ହାଇକୋର୍ଟ)ରେ ବିଚାର ଚାଲେ । ବିଚାରରେ ଯଦି ସରକାରଙ୍କ ଆଇନ ଠିକ୍ ବୋଲି ଅଦାଲତ ଆଦେଶ ଦିଏ ତେବେ ରକ୍ଷା, ନହେଲେ ସରକାର ବଡ଼ ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଲୋକେ ଆଇନର ଉପକାର ପାଇବାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଫଳରେ ସରକାର ପୁନର୍ବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ଏଇଠି ଅଦାଲତ ଏବଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ମଧ୍ୟରେ ଶୀତଳ ଯୁଦ୍ଧର ସୂତ୍ରପାତ ହୁଏ ।

ଅଦାଲତର କହିବା ଅନୁଯାୟୀ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଆଇନରେ ଥିବା ତ୍ରୁଟିକୁ ଦୂର୍ କରି ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ଆଇନର ସଂଶୋଧନ କରୁ କରୁ ଆଇନ ମଧ୍ୟରେ ଆହୁରି ଅନେକ ନୂଆ କଥା ପ୍ରବେଶ କରିଯାଏ । ଫଳରେ ପୂର୍ବ ନାଗରିକ ପୁନର୍ବାର କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ଅଦାଲତ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଆପତ୍ତି କରେ, ଏଭଳି ଆଇନ ଗଢିବାର ଅଧିକାର ରାଜ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ନାହିଁ । ତେଣୁ ଏହି ସମସ୍ତ ଆଇନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବେଆଇନ । ଏହାର ବିଚାର ଚାଲେ । ଯଦି ଶେଷରେ ହାଇକୋର୍ଟ ରାୟ ଦିଏ ଯେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ଯେଉଁ ଆଇନ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ଶାସନ-ଖସଡାର ଏଇ ଏଇ ଦଫାର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରୁଥିବାରୁ ଏହା ବେଆଇନ ବୋଲି ଘୋଷିତ ହେଲା । ଫଳରେ ସରକାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୁଅନ୍ତି । ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଏପକ୍ଷରେ ବା ସେ ପକ୍ଷରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ମତ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସରକାର ଓ ଅଭିଯୋଗକାରୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଟଣାଓଟରା ହେଉ ହେଉ ଚାରି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଚାଲିଯାଇଥାଏ, ଯାହାଦ୍ୱାରା କି ଆଇନ୍‌ର ସଦୁପଯୋଗ ହୋଇ ପାରେ ନାହିଁ । କାରଣ ସେତେବେଳକୁ ପରିସ୍ଥିତି ବଦଳି ଯାଇଥାଏ ।

ବିଚାର ବିଭାଗର ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆଇନର ଅର୍ଥ-ଅର୍ଥାନ୍ତରରେ ବିଚାର ବିଭାଗର ମତକୁ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ମନଇଚ୍ଛା କୌଣସି ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଦେଶର ଶାସନ-ଖସଡ଼ାର ନିୟମ ମଧ୍ୟରେ ରହି ବା ଶାସନ-ଖାସଡାର ନିୟମକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଯାହା ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହା କରିବେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ମାନ ଅଦାଲତର ରାୟକୁ ଅବମାନନା କରିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବରୁ କୁହାଯାଇଛି ଅଦାଲତର ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରିବାର କ୍ଷମତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅଦାଲତ ଆଇନର ଅର୍ଥ-ଅର୍ଥାନ୍ତର ନେଇ ଯେଉଁ ମତ ଦେବେ, ସରକାର ଯଦି ଭଲ ଭାବରେ ଆଇନ୍‌ର ଉପକାରିତା ସମ୍ପର୍କରେ ପାର୍ଲମେଣ୍ଟକୁ ବୁଝାଇ, ଅଦାଲତର ରୁଲିଙ୍ଗ୍‌କୁ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ସଂଶୋଧନ ନ କରିବେ, ତେବେ ଆଇନ ବିଷୟରେ ଅଦାଲତ ଯାହା କହିଥିବ ତାହା ହିଁ ଠିକ୍ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆଇନ୍‌ର ଜନ୍ମଦାତା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆଇନ ସମ୍ପର୍କରେ ଯାହା କହିଥାଏ ଅଦାଲତ ତାହା ହିଁ ଠିକ୍ ବୋଲି ଧରାଯାଏ । ପାର୍ଲମେଣ୍ଟ ହେଉ ବା ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭା ହେଉ ତାଙ୍କ ମନ ଇଚ୍ଛା କୌଣସି ଆଇନ ଶାସନ-ଔପଚାରିକ ଭିତ୍ତି । ବେଳେବେଳେ ଆଇନ୍‌ର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଓ ବୈଧତା ନେଇ ଶାସନରେ ଥିବା ଶାସକ ଓ ଅଦାଲତ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ସଂଘର୍ଷ ଘଟେ । ଏହି ସଂଘର୍ଷର କୁଫଳ ଦେଶର ନାଗରିକମାନଙ୍କୁ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡିଥାଏ ।

ଏପରି ସଂଘର୍ଷ ଘଟିବାର କାରଣ ହେଲା-ସରକାର ସହିତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ସଭାର ଯେଉଁଭଳି ସମ୍ପର୍କ ଥାଏ, ବିଚାର ବିଭାଗ ସହିତ ସରକାରର ସେଭଳି ସମ୍ପର୍କ ନଥାଏ । ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଭୋଟ ପାଇ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କର କାହାପ୍ରତି ଖାତିର୍ ନଥାଏ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କର ସେବାକୁ ପରମ ବ୍ରତ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି । ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧି ଭାବରେ ଭୋଟରମାନଙ୍କ କଥାକୁ ଯେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି, ସରକାରଙ୍କ କଥାକୁ ସେପରି ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । କାରଣ ସରକାର ଇଚ୍ଛାକଲେ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିଙ୍କର ଲୋକପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱକୁ ବାତିଲ କରିପାରିବେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସରକାର ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଓ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟରେ ବିଚାରପତି ନିଯୁକ୍ତ କରନ୍ତି । ସରକାରଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଯୋଗୁ ଜଣେ ପୁରୁଖା ଓ ଦକ୍ଷ ଆଡଭୋକେଟ ବିଚାରପତି ଗାଦିରେ ବସିବାକୁ ହକ୍‌ଦାର ହୁଏ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାର ଭାବନ୍ତି ଆମେ ବଡ କାରଣ ଆମେ ଅଦାଲତର ବିଚାରପତିମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ ଦେଉ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ କଥାଟା ଯାହାହେଲେ ମଧ୍ୟ ସରକାରଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଫଳରେ ଯେଉଁ ପୁରୁଖା ଓ ଦକ୍ଷ ବିଚାରପତି ଗାଦିରେ ବସନ୍ତି, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କଦାପି ସେମାନେ ସରକାର ହୁଅନ୍ତୁ, ମନ୍ତ୍ରୀ ହୁଅନ୍ତୁ କିମ୍ବା ପ୍ରଭାବ-ଶାଳୀ ବ୍ୟକ୍ତି ହୁଅନ୍ତୁ କାହା ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତିତା ଦେଖାଇବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସମ୍ଭବ ହୁଏନା । ତାଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସମସ୍ତେ ସମାନ । ସରକାର ଇଚ୍ଛାକଲେ କୌଣସି ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ପଦରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ଭୋଟ ପାଇ ଆସିଥିବାରୁ, ସେମାନେ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ଭୋଟରମାନଙ୍କ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ, ଏବଂ ଶାସନସୀନ ଦଳର ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରେ ଥାଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଙ୍ଗଳ ଏବଂ ହିତକର ଯୋଜନା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ସରକାର ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଓ ଲୋକେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ସରକାରରେ ଥିବା ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ଦୁର୍ନୀତିଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ଗଲେଣି ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ପାଇଁ ସେମାନେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ଲୋକେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରୁ ଆସ୍ଥା ହରାଇ ଅଦାଲତର ଆଶ୍ରୟ ନିଅନ୍ତି । ଫଳରେ ଅଦାଲତର ଯଦି ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହୁଏ, ସରକାର ଅନ୍ୟାୟ କରୁଛନ୍ତି ଲୋକ-ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଓ ଦୁର୍ନୀତିରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୁଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି, ତେବେ ଅଦାଲତ ଲୋକଙ୍କୁ ଅଭୟ ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ସରକାରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅନ୍ତି ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଓ ସଜାଡ଼ି ହେବାକୁ । ଏହିପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାର ଏବଂ ଅଦାଲତ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଘଟିଥାଏ । କାରଣ ସରକାର ଯାହା କହିଥାନ୍ତି, ସେପରି ଅନ୍ୟାୟର ସୁଯୋଗ ଦେଇନାହିଁ ଅଦାଲତ । ସରକାର ବେଳେବେଳେ ଅଦାଲତ ଉପରେ ଚାପ ପକାଏ ଅନ୍ୟାୟରେ ନ୍ୟାୟ ପାଇବାକୁ । ଏହି ଅନ୍ୟାୟକୁ ନ୍ୟାୟ ଦେବାକୁ ଅଦାଲତ ବିବେକାନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନକଲେ ଲୋକେ ନିରାପଦରେ ରହିପାରନ୍ତି ନାହିଁ କି ଶାସନ ପଦ୍ଧତି ଠିକ୍ ବାଟରେ ଚାଲିପାରେ ନାହିଁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଅଦାଲତର ମହତ୍ତ୍ୱ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ଓ ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କର ଅଦାଲତ ଉପରୁ ଆସ୍ଥା ତୁଟିଯାଏ ।

ବିଚାରପତି (ଜଜ୍) ଓ ଅଦାଲତ (କୋର୍ଟ) ଦୁଇଟି ଶବ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକାଂଶରେ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ବିଚାର-ପତି ଆସନରେ ଯେଉଁମାନେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ସମ୍ମାନାସ୍ପଦ ଓ ସତ୍‌ବ୍ୟକ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଦକ୍ଷତା ମଧ୍ୟ ଅସୀମ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେମାନେ ଧର୍ମାବତାର ନାମରେ ପରିଚିତ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରିବାକୁ ଗଲେ କୁହାଯିବ ଯେ, ମାନବ-ଜ୍ଞାନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଷୟରେ ମୌଳିକ ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ, କୌଣସି ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ଆମେ ସୁବିଚାରକ ବା ଦକ୍ଷ ବିଚାରପତି ବୋଲି ଆମେ କହି ପାରିବା ନାହିଁ ।

ଅଦାଲତରେ ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ବିଚାରରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥା'ନ୍ତି ଓକିଲମାନେ । ଓକିଲମାନଙ୍କୁ କଦାପି ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ ଆସାମୀଙ୍କ ସମର୍ଥକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ଅଦାଲତର ଜଣେ ଜଣେ ଅଫିସର ଭାବେ ମନେ କରାଯାଏ । ଓକିଲ ଏବଂ ବିଚାରପତି ଉଭୟେ ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ କରି ଉପଯୁକ୍ତ ନ୍ୟାୟ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅଦାଲତ ଆଜି କାଲିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏକା ଦିନକେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇନାହିଁ । ଏହାର ସୃଷ୍ଟି ବହୁକାଳରୁ । ଧାରାବାହିକଭାବେ ଏହାର କ୍ରମୋନ୍ନତି ଘଟି ଆସୁଅଛି । ଅଭିଜ୍ଞ ବିଚାରପତିମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ ଯୁକ୍ତିବଳରେ ରାୟ ପୂର୍ବରୁ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାର ଅନୁସରଣରେ ଅଦାଲତ ପରିଚାଳିତ । ଏହି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ରାୟ ହିଁ ଅଦାଲତର ବିଚାର ପତିମାନଙ୍କର ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶକ । ୧୭୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଇନଜ୍ଞ ତଥା ବିଚାରପତି ବ୍ଲାକ୍‌ଷ୍ଟୋନଙ୍କ ଉକ୍ତିକୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଚାରପତି ଖୁବ୍ ସମ୍ମାନ ଦିଅନ୍ତି ଓ ତାହାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଉକ୍ତିଟି ହେଉଛି-"ବରଂ ଦଶଜଣ ଦୋଷୀ ଖସିଯାଆନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ଜଣେ ସୁଦ୍ଧା ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ଲୋକ ଶାସ୍ତି ନ ପାଉ ।" ତେଣୁ ଅଦାଲତର ବିଚାରପତିମାନେ କୌଣସି ମକଦ୍ଦମାର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ବିଚାର କରନ୍ତି ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆସିଥିବା ଅଭିଯୋଗର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରମାଣ ମିଳୁଛି କି ନାହିଁ. ଯଦି ଅଭିଯୋଗର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରମାଣ ନମିଳେ ସାମାନ୍ୟ ସନ୍ଦେହ ରହିଯାଏ, ତେବେ ବିଚାରପତି ଧରି ନିଅନ୍ତି ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଃସନ୍ଦେହ ଭାବରେ ଅଭିଯୋଗ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅଭିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ । ଯାହାଦ୍ୱାରା ଆସାମୀ ଦଣ୍ଡ-ପାଇବାକୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇଯାଏ । ୧୭୬୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବିଚାରପତି ଇମ୍ପେଷ୍ଟ ଏହି ପରି ଏକ ମତବ୍ୟକ୍ତ କରି କହିଛନ୍ତି, "ବିଚାରପତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ପ୍ରମାଣ ଦିଆଯାଇଥାଏ ବା ଯେଉଁ ସବୁ ତଥ୍ୟ ରଖାଯାଇଥାଏ କେବଳ ସେହି ପ୍ରମାଣ ଓ ସେହି ତଥ୍ୟକୁ ସେ ବିଚାରକୁ ନେବେ । ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟ ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।" ଏପରିକି ବିଚାରପତି କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ବିଚାର ପରିସର ଭିତରକୁ ଆଣିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଅଦାଲତର ପରିଚାଳନା ଓ ବିଚାରର ବିଚାର ଧାରା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଇନ୍ ବା ନିୟମ ଆଇନ ବହିମାନଙ୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟିତ ଭାବେ ଲେଖା ଯାଇଛି । ଏହି ଆଇନ୍‌ରେ ବିଚାର-ପତିମାନଙ୍କୁ ବିଚାରର ସହଜ ଓ ସୁବିଧା ପାଇଁ କେତେକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତା ଦିଆଯାଇଛି । ଯାହାଫଳରେ କି ବିଚାର-ପତିମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, ସେ ଜଣକୁ ଅଭିଯୋଗର ଗୁରୁତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଜାମିନ୍ ଦେବେ କି ନାହିଁ, ପ୍ରମାଣ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପକ୍ଷକୁ ଅଧିକ ସମୟ ଦିଆଯିବ କି ନାହିଁ, ଜଣକୁ ଜାମିନ୍‌ରେ ଛାଡିଲେ କେତେ ଟଙ୍କାର ଜାମିନ୍ ଦାବୀ କରାଯିବ, ଜଣେ ସାକ୍ଷୀର କଥା ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ କି ନାହିଁ । ଏହାକୁ ଅଦାଲତ ଭାଷାରେ କୁହାଯାଏ 'ଡିସକ୍ରିସନ' । କିନ୍ତୁ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଚାରପତିମାନେ ଏପରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତା ତାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଗ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ଏପରି ହେବା ଫଳରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଗଲା ପକ୍ଷମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତିତା ଆଚରଣ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲଭଳି ହୋଇଯାଉଛି । ତେଣୁ ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୭୭୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ଼ମାନ ସଫିଲଡ଼ କହିଛନ୍ତି । "ଅବଶ୍ୟ ଏକଥା ସତ ଯେ ବିଚାରପତିଙ୍କର କର୍ମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରହିଛି, କିନ୍ତୁ ତାହା ଆଇନ୍ ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତିଶୂନ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । କାହାରି ପ୍ରତି ଅପ୍ରସନ୍ନ ବା କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନିଜର କର୍ମସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ନିୟମ ପ୍ରଚଳିତ, ତାହାର ସୀମା ଭିତରେ ସେ ତା'ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ । ଖାମଖିଆଲ ଭାବରେ ବା ଯାହା ମନକୁ ଆସିଲା ତା'ର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ସେ ତାଙ୍କ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଦେଖାଇବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ କର୍ମସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଯେପରି ପ୍ରହସନରେ ପରିଣତ ନ ହୁଏ ।’’

ଅଦାଲତର ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ଲୋକେ ନ୍ୟାୟ ପାଇବା ପାଇଁ ଆଶା କରନ୍ତି । ବିଚାରପତି ବି ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ଅବହେଳିତ ବ୍ୟକ୍ତି କିପରି ଠିକ୍ ଭାବେ ନ୍ୟାୟ ପାଉ । ଏଥିରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ନ ଘଟୁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ବିଚାରପତି ଇଚ୍ଛା କଲେ ବି ନ୍ୟାୟ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । କାରଣ ପ୍ରଚଳିତ ଆଇନ୍‌ରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତିକାର ଅଛି, ତାକୁହିଁ ମୂଳକରି ଯେତିକ ସମ୍ଭବ ହେବ, ସେତିକ ପ୍ରତିକାର ବ୍ୟତୀତ ଅଦାଲତ ଆଉ କିଛି ଅଧିକ ପ୍ରତିକାର କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ୧୮୯୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ କୋଲରିଜ୍ କହିଛନ୍ତି— ‘‘ଆଇନ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ହେଉଛି କି ନାହିଁ, ଆମେ କେବଳ ସେତିକ ସିନା ଦେଖିବୁ-ଆମେତ ଏହି ଅଦାଲତରେ ଆଇନ୍ ଗଢ଼ିପାରିବୁ ନାହିଁ କିମ୍ବା ଆଇନକୁ ଆମ୍ଭେ ବଦଳାଇ ଦେଇପାରିବୁ ନାହିଁ । ଦେଶରେ କି ନୀତି ପ୍ରଚଳିତ ହେବ ଆମେ ତା’ ସ୍ଥିର କରି ଦେଇ ପାରିବୁ ନାହିଁ ।’’

୧୮୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ କୋଲରିଜ୍ ଏକ ମନ୍ତ-ବ୍ୟକୁ କରି କହିଛନ୍ତି—ଆଇନ୍‌ର ପ୍ରୟୋଗ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଠିକ୍ ଭାବରେ କରାଯାଇ ନ ଥାଏ, ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଇନ୍‌ର ମୂଳ ନୀତିକୁ ଏଡ଼େଇ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅଦାଲତର ବିଚାରପତିଙ୍କ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ସାଧାରଣ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ଧନଜୀବନର ନିରାପଦ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ, ବିଚାରପତିଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଚରିତ୍ର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ମଳ ହେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ତେଣୁ ଏହି ଉପଲକ୍ଷେ ୧୭୯୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ କେନୟନ୍ କହିଛନ୍ତି-‘‘ବିଚାର-ପତିଙ୍କ ଚରିତ୍ରଟି ହେଲା ସାଧାରଣ ସମ୍ପତ୍ତି । ସେମାନେ ଯଦି ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ କୌଣସି ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟାନ୍ତି, ସେମାନେ ନିନ୍ଦିତ ହେବା ଉଚିତ । ଯଦି ସେମାନେ ଭୁଲ ନ କରୁଥାନ୍ତି, ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ । ସେଭଳି ନକଲେ ଜନସାଧାରଣ ହିଁ କ୍ଷତିଗ୍ରସ୍ତ ହେବେ ।’’

ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ଅଦାଲତ ପ୍ରଥା ରହିଛି, ଏହା ଇଂଲଣ୍ଡ ଅଦାଲତ ପ୍ରଥାର ଅନୁକୃତ । ଏହାର ଅନୁକରଣରେ ଆମ ଦେଶରେ ଅଦାଲତର ସୃଷ୍ଟି । ଭାରତରେ ଅଦାଲତର ସୃଷ୍ଟି ସଂପର୍କରେ ଜଣାଯାଏ, ୧୬୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୭୬୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂଲଣ୍ଡର ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଭାରତରେ ବାଣିଜ୍ୟ କାରବାର କରିଥିଲା । ବେପାର ଆଳରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଭାରତ ବର୍ଷର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଉପରେ ବିସ୍ତାର ଲାଭ କରିଥିଲା । ଏହି ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର ଫଳରେ ଭାରତୀୟମାନେ ବହୁ ଅସୁବିଧାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଉଥିଲେ । ଯାହାଦ୍ୱାରାକି ଭାରତୀୟ ଏବଂ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ସମୟ ସଂଘର୍ଷ ଘଟୁଥିଲା । ଏହାର ବିଚାର ନିମନ୍ତେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିଲା । ଇଂଲଣ୍ଡର ଅଦାଲତରେ ଏହା ବହୁ ବ୍ୟୟ ବହୁଳ ଓ ବେଶୀ ସମୟ ଲାଗିବାରୁ ୧୬୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀକୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଚାର୍ଲସ୍ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାର କ୍ଷମତା ପ୍ରଥମ କରି ପ୍ରଦାନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ୧୬୬୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ବମ୍ବେ, ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ଅଧୀନରେ ରହିବାପରେ ଏହା କମ୍ପାନୀ ଆଉ ବାଣିଜ୍ୟ ସଂସ୍ଥା ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟ ନକରି, ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ଏକ ଶାସନ-ସଂସ୍ଥାରେ । କମ୍ପାନୀର ପରିଚାଳକମାନେ ହୋଇ ଗଲେ ଶାସନ-ସଂସ୍ଥାର ଶାସକ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳରେ ସେମାନେ ସାମରିକ ତଥା ବେସା-ମରିକ ଶାସନ ପରିଚାଳନା କଲେ । ପରେ ପରେ ଆଇନ ତିଆରି କରିବାର ଅଧିକାର ପାଇଲେ । ୧୬୮୭ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କମ୍ପାନୀକୁ ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ଜେମସ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟି ଗଠନ କରିବା ଓ ଗଠିତ ମ୍ୟୁନିସିପାଲିଟିରେ ମେୟର ତଥା ଅଲ୍‌ଡରମ୍ୟାନମାନଙ୍କୁ ନେଇ ‘କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ରେକର୍ଡ’ ଗଠନ କରିବା ଅଧିକାର ପ୍ରଦାନ କରିବା ଫଳରେ ସେହି କୋର୍ଟ ଫୌଜଦାରୀ ତଥା ଦେଓ୍ୱାନୀ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାର କ୍ଷମତା ପାଇଲେ । ୧୭୨୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, ବମ୍ବେ ଓ କଲିକତାରେ ‘ମେୟର କୋର୍ଟ’ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା ଏବଂ ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିଲା ଏହି ‘ମେୟର କୋର୍ଟ’ ଯେଉଁ ରାୟ ଦେବେ, ତାହା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ପାଖରେ ଅପିଲ ହୋଇପାରିବ । ଗଭର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅପିଲ କରିବାକୁ ହେଲେ ବ୍ରିଟେନ୍‌ର ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାନ୍ଦ୍ରାଜ, କଲିକତା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଏବଂ ବମ୍ବେରେ ଯେଉଁ ମେୟର କୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲା, ସେଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରଚଳିତ କରାଗଲା ଇଂଲଣ୍ଡର ଫୌଜଦାରୀ ଆଇନ୍ ।

ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ଶାସନ-କାର୍ଯ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ଜନକ ନ ହେବାରୁ ଇଂଲଣ୍ଡର ଶାସକ ବୃନ୍ଦ ଅନୁଭବ କଲାପରେ ୧୭୭୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୨୬ ତାରିଖରେ ବିଲାତରୁ ଏକ ଘୋଷଣା ନାମା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ବଙ୍ଗଳାରେ 'ସୁପ୍ରିମ୍ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଜୁଡ଼ିକେଚର' ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଏଥିରେ ଜଣେ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ଓ ତିନି ଜଣ ପୁଇନି ଜଜ୍ ରହିଲେ । ଏହି ଜଜ୍ ବା ବିଚାରପତିମାନେ ବିଲାତର ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସିଧା ସଳଖ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଲେ ଏବଂ ଏହି ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ଅଦାଲତରୁ ଅନ୍ତର କରିବା କ୍ଷମତା କେବଳ ରହିଲା ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଯେଉଁ ଘୋଷଣାନାମାନୁସାରେ କୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା, ସେହି ଘୋଷଣା ନାମାର ଚତୁର୍ଥ ଦଫାବଳରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିବା, ବିଚାରପତିମାନେ ବଙ୍ଗଳା, ବିହାର ଓ ଓଡ଼ିଶାର ବ୍ରିଟିଶ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳ ପାଇଁ କୋର୍ଟ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ଏହି ବିଚାରପତିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାର କୌଣସି କ୍ଷମତା ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀର ରହିଲା ନାହିଁ । ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟ ଅଫ୍ ଜୁଡ଼ିକେଚର'ର ପ୍ରଥମ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ୍ ଭାବେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ ସାର୍ ଏଲିଜା ଇଂପେ । ଏହାର ତିନି ବର୍ଷ ଭିତରେ ସିଭିଲ ପ୍ରସିଜିୟୋର କୋଡ୍, କ୍ରିମିନାଲ ପ୍ରସିଜିୟୋର କୋଡ୍ ଓ ଇଣ୍ଡିଆନ୍ ପେନାଲ କୋଡ୍ ତିଆରି କରାଯାଇ ଲାଗୁ କରାଗଲା ଏହି ଆଇନ୍ ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା ଭାରତରେ ବ୍ରିଟିଶ ଅଧିକୃତ ଅଞ୍ଚଳ-ମାନଙ୍କରେ । ଏହାପରେ ୧୮୬୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୬ ତାରିଖରେ ବ୍ରିଟିଶ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଏକ ଆଇନ୍ ପାସ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା, ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଓ ବମ୍ବେରେ ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଭାରତରେ ପ୍ରଥମ କରି ୧୮୬୧ରେ ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହାର ଶତବାର୍ଷିକ ଉତ୍ସବ ୧୯୬୧ ମସିହାରେ ପାଳନ କରାଯାଇଥିଲା ।

୧୯୪୭ ମସିହାରେ ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ କଲା ପରେ ଆମ ଦେଶ ପାଇଁ ଯେଉଁ ଶାସନ ଖସଡ଼ା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଗଲା, ତାହାର ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟର ୧୨୪ ଦଫାରେ ଆମ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ହେବାପାଇଁ କି ପ୍ରକାର ଅଦାଲତର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବ, ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ଏହି ଶାସନ ଖସଡ଼ାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଆମ ଦେଶରେ ଗୋଟିଏ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଦାଲତ ବା ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟ ରହିବ । ଏହି ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟରେ ବିଚାର ପାଇଁ ଜଣେ ଚିଫ୍ ଜଷ୍ଟିସ ବା ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତି ଓ ସାତଜଣ ବିଚାରପତି ରହିବେ । କିନ୍ତୁ ୧୯୬୦ ମସିହାରେ ଏହି ଶାସନ-ଖସଡାର ସଂଶୋଧନ କରାଯାଇ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ସାତଜଣ ବିଚାରପତି ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟରେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଉଥିଲେ, ତାହା ବଢାଇ ଦିଆଯାଇ ତେରଜଣ ବିଚାରପତି ନିଯୁକ୍ତି ପାଇବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଗଲା । ଏହି ବିଚାରପତିମାନେ ଆମ ଦେଶର ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଆବଶ୍ୟକ ପଡିଲେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି କୌଣସି ବିଚାରପତି ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ବା ହାଇକୋର୍ଟର ବିଚାରପତିମାନଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ନେଇପାରନ୍ତି । ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତିଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲାବେଳେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ଭାରତର ମୁଖ୍ୟ ବିଚାରପତିଙ୍କ ସହିତ ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରାମର୍ଶ ନେଇବା ବିଧେୟ । ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟର ବିଚାରପତି ଥରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲା ପରେ ତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତର କରିବା କ୍ଷମତା କାହାର ନ ଥାଏ । କେବଳ ତାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯଦି ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ହୁଏ ଯେ ବିଚାରପତି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତ କିମ୍ବା ସେ ବିଚାରପତି କାର୍ଯ୍ୟ ଚଳାଇବାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ, ତେବେ ତାଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଆଲୋଚିତ ହୁଏ, ଏବଂ ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଦୁଇ-ତୃତୀୟାଂଶ ସଭ୍ୟ ବିଚାରପତିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମତ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ପାର୍ଲାମେଣ୍ଟର ପାରିତ୍ ମତେ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି ସଂପୃକ୍ତ ବିଚାରପତିଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତର କରିପାରିବେ । ଏହିଭଳି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ସୁପ୍ରିମ କୋର୍ଟର ବିଚାରପତି-ମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ଓ ନିରପେକ୍ଷ ରହି ବିଚାର କରି ପାରନ୍ତି । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟରେ ଥରେ ବିଚାରପତି ହୋଇ ଅବସର ନେବାପରେ ସେ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ କିମ୍ବା ଭାରତର କୌଣସି ଅଦାଲତରେ ଓକିଲାତି କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶରେ ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ ଗୋଟିଏ, କିନ୍ତୁ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ହାଇ-କୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ହାଇକୋର୍ଟର ପୂର୍ଣ୍ଣକର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ ରହିଛି ସେ ରାଜ୍ୟରେ ଥିବା ସମସ୍ତ ଦେଓ୍ୱାନୀ ତଥା ଫୌଜଦାରୀ ଅଦାଲତମାନଙ୍କ ଉପରେ ।

ସମୟକ୍ରମେ ଅଦାଲତମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । ବେଳକୁବେଳ ଆଇନ ସଂଶୋଧନ ହେବା ସହିତ ବହୁ ନୂଆ ନୂଆ ଆଇନ୍ ପ୍ରବେଶ କରୁଛି ଆଇନ୍ ବହିରେ । ଶ୍ରମିକମାନଙ୍କର ବିଚାର ପାଇଁ ଏବଂ ବ୍ୟବସାୟୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଟିକସ ଆଦାୟ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଚାର ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୋର୍ଟମାନ ରହିଛି ।

୧୯୪୫ ମସିହାରେ "ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅଦାଲତ" ନାମରେ ଏକ ଅଦାଲତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିଛି । ଯେଉଁ ଅଦାଲତରେ କି ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଉପୁଜିଲେ ଏହାର ବିଚାର କରାଯାଏ । ଏହି ଅଦାଲତର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ ଇଉରୋପର ହେଗ୍ ସହରରେ । 'ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅଦାଲତ'ରେ ଜାତିସଂଘ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ଓ ପନ୍ଦରଟି ଦେଶର ୧୫ ଜଣ ଜଜ୍ ରହନ୍ତି ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଆଇନ; ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ, ଓକିଲ, କୋର୍ଟ ଗଣତନ୍ତ୍ର, ଜଜ୍, ଦେଓ୍ୟାନୀ ଆଇନ, ଫୌଜଦାରୀ ଆଇନ, ବିଚାର ପଦ୍ଧତି, ଶାସନ, ସମାଜ, ସୁପ୍ରିମକୋର୍ଟ, ହାଇକୋର୍ଟ, ଆନ୍ତର୍ଜାତିକ ଅଦାଲତ, ଲୋକ ଅଦାଲତ)

ଅଦାଲତ ଅବମାନନା - ଦେ. ବି.- ସମାଜରେ ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଅଦାଲତର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ଅଦାଲତରେ ବିଚାରପତିମାନେ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରନ୍ତି । ଅଦାଲତରେ ବିଚାରପତିଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ଜାତ କରାଇବାକୁ ଅଦାଲତ ଅବମାନନା କୁହାଯାଏ । ଇଂରାଜୀରେ ଏହାକୁ କୁହାଯାଏ 'କଣ୍ଟେମ୍ପଟ ଅଫ୍ କୋର୍ଟ ।" 'କଣ୍ଟେମ୍ପଟ୍' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଅବମାନନା ଅବଜ୍ଞା, ତିରସ୍କାର, ନିନ୍ଦା, ଅନାଦର, ଅପମାନ, ଉପେକ୍ଷା, ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ । ଅଦାଲତଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷରେ ଉପରୋକ୍ତ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେ କୌଣସି ଶବ୍ଦ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ଅଦାଲତ ଅବମାନନା ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଅଦାଲତ ଅବମାନନା ଫୌଜଦାରୀ ଓ ଦେଓ୍ୱାନୀ, ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ । ବିଚାରକଙ୍କ ନାମରେ କୁତ୍ସାରଟନା କରିବା ଗାଳିଦେବା, ତାଙ୍କର ଗୌରବହାନି କରିବା, ଅଦାଲତରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି କରିବା, ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଧମକ ଦେବା, ବିଚାରପତିଙ୍କ ହୁକୁମକୁ ଅମାନ୍ୟ କରିବା ପ୍ରଭୃତି ଫୌଜଦାରୀ ଅବମାନନା ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ । କିନ୍ତୁ 'ଅଦାଲତର ଅବମାନନା'ର ସେପରି କିଛି ଆଇନ୍‌ଗତ ସଂଜ୍ଞା ନାହିଁ ।

ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ 'ଅଦାଲତ ଅବମାନନା' ଆଇନ ପ୍ରଚଳିତ ହୋଇନଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରୁ ଏହି ଆଇନ୍ ବିଲାତରେ ଚାଲିଆସୁଛି ।

'ଅଦାଲତ ଅବମାନନା' ଘଟଣାରେ ବିଚାରପତି ଅଦାଲତ ଅବମାନନା କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ବିଚାରକରି ଜେଲ୍ ବା ଜୋରିମାନା କିମ୍ବା ଉଭୟବିଧ ଦଣ୍ଡ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଅଦାଲତ ବାହାରେ ହାକିମଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖରାପ ମନ୍ତବ୍ୟ କରିବା, ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ହାଜର ନ ହେବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା, ବିଚାରାଧୀନ ମୋକଦ୍ଦମା ସମ୍ବନ୍ଧରେ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେବା ଏବଂ ଅନ୍ୟଭାବରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବା ପ୍ରଭୃତି ଅପରାଧ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ହାକିମ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଚାର କରି ଦଣ୍ଡଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଦେଓ୍ୱାନୀ ଅବମାନନା ହେଉଛି ବିଚାରପତିଙ୍କର ଆଦେଶ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିବା କିମ୍ବା ଦୁଇ ପକ୍ଷର ମାମଲାରେ କୌଣସି ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବାଧା ଜାତ କରାଇବା । ଏଥି ପାଇଁ ଜେଲ୍ ବା ଜୋରିମାନା ହୋଇପାରେ ।

'କଣ୍ଟେମ୍ପଟ୍ ଅଫ୍ କୋର୍ଟ' ବା ଅଦାଲତ ଅବମାନନା'ର ସଂଜ୍ଞା ଠିକ୍ ରୂପେ ନିରୂପିତ ନହୋଇ ପାରିବାରୁ ବିଶିଷ୍ଟ ଆଇନ୍‌ଜୀବୀ ତଥା ବିଚାରପତିମାନେ ଯେଉଁ ସବୁ-ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି, ତାହା ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

ଆସୱାଲଡ୍‌ଙ୍କ ମତରେ- "ଯେଉଁ ଆଚରଣ ଫଳରେ ବିଚାରପତିଙ୍କ ଅଧିକାର କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣହୁଏ, ସେ ଅଧିକାର ପ୍ରତି ଅସମ୍ମାନ ଅବଜ୍ଞା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ଯେଉଁମାନେ ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷ ବା ସାକ୍ଷୀ ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ଅବିଚାର ହେଲାଭଳି ବା ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିକୂଳତା ସୃଷ୍ଟି ହେଲାଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ, ସେହି ଆଚରଣଦ୍ୱାରା ଅଦାଲତ ଅବମାନନା କରାଗଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ । "

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଜଜ୍ ଉଇଲିୟମ୍ସ୍ କହିଛନ୍ତି- 'ଅଦାଲତଙ୍କ ଆଦେଶର ଅମାନ୍ୟ, ଅଦାଲତଙ୍କ କ୍ଷମତାର ବିରୋଧ ବା ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ, ବିଚାରପତିଙ୍କ ପଦର ନିନ୍ଦା ହେଉଛି ଅଦାଲତ ଅବମାନନା । ବିଚାରପତି ଯେଉଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାର ଅନ୍ୟଥା କରିବା କିମ୍ବା ପକ୍ଷକୁ ବିଚାରପତିଙ୍କ ଆଦେଶ ନାମା ବଳରେ ଯାହା ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇଛି, ତାହା ନ କରିବାଟା ହେଉଛି ଅଦାଲତ୍‌ଗା ଅବମାନନା ।"

୧୯୦୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଲର୍ଡ଼ ରସେଲ ଅଦାଲତ ସଂପର୍କରେ କହିଛନ୍ତି- "ଅଦାଲତ ବା ବିଚାରପତିଙ୍କର ନିନ୍ଦା ହେଲାଭଳି ବା ତାଙ୍କ କ୍ଷମତା ପ୍ରୟୋଗରେ ଆଞ୍ଚ- ଆଣିଲାଭଳି କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ଅଦାଲତ ଯେଉଁ ଆଦେଶ ଜାରି କରନ୍ତି, ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବାକୁ ଯାଉଥିବା ଯଦି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାଗଲା କିମ୍ବା ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରାଗଲା, ତେବେ ଏହାକୁ ଅଦାଲତ ଅବମାନନା କରାଗଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ ।"

୧୯୪୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜଜ୍ ନଉଗି ଲେଖିଛନ୍ତି- "ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର ପାଇଁ ଯେତେ ଯେତେ କଥା କରାଯିବ, ସେଥିରେ ବାଧା ଉପୁଜାଇଲେ, ତାହା ଅଦାଲତ ଅବମାନନା ବୋଲି କୁହାଯିବ ।"

ଲର୍ଡ଼ ହାର୍ଡ଼ଉଇକଙ୍କ ମତରେ ଅଦାଲତ ଅବ- ମାନନାକୁ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ । ଯଥା- (୧) ବିଚାରପତିଙ୍କ ନାମରେ କୁତ୍ସାରଟନା କରିବା (୨) ଯେଉଁ ପକ୍ଷମାନେ ମକଦ୍ଦମାରେ ସଂପୃକ୍ତ, ସେମାନଙ୍କୁ ଗାଳିଗୁଲଜ କରିବା (୩) ଯେଉଁ ମାନେ ମକଦ୍ଦମାରେ ପକ୍ଷ ହୋଇଛନ୍ତି, ମକଦ୍ଦମାର ଶୁଣାଣି ପୂର୍ବରୁ ସେମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ପକ୍ଷପାତ ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ।

ବ୍ଲାକ୍‌ଷ୍ଟୋନ୍ କହିଛନ୍ତି, ଅଦାଲତର ଆଦେଶକୁ ନ ମାନିବା, ବିଚାରପତିଙ୍କ ନୀତିଗତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ତୁଚ୍ଛ- ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରି ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିବା ବା ବହୁ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଓ ବିଚାରପତିଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଆଗରେ ବିଭ୍ରାନ୍ତିକର ବିବୃତି ଦେଇ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ବିଚାରପତିଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରାଇବା ବା ଲେଖା ପ୍ରକାଶ କରିବା ହେଉଛି ଅଦାଲତ ଅବମାନନା।

ଅଦାଲତ ଅବମାନନା ସଂପର୍କରେ ବିଚାରପତି ସ୍ମିଥ କହିଛନ୍ତି-ଅଦାଲତ ଯେଉଁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତି, ସେହି ଆଦେଶକୁ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ଦେଖାଇ ନମାନିବା ଏବଂ ଏହି ଆଦେଶକୁ ନମାନିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ମଧ୍ୟ ଅଦାଲତ ଅବମାନନା । ବିଚାରପତିଙ୍କ ପାଖରେ ମକଦ୍ଦମାର ବିଚାର ଚାଲିଛି, ତାଙ୍କୁ ଧମକ ଦେଇ, ଖୋସାମତ କରିବା ଅନ୍ୟାୟଭାବରେ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ କରି କୌଣସି ଚିଠି ବା ପ୍ରଚାରପତ୍ର ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ ଅଦାଲତଙ୍କ ପ୍ରତି ଅବମାନନା କରାଗଲା ।

ଅଦାଲତର ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ଧମକ ଦେବା ଦ୍ୱାରା ଯେପରି 'ଅଦାଲତ ଅବମାନନା' ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ସେହିପରି ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ଖୋସାମତ କରି କିମ୍ବା, କୌଣସି ଅସତ୍ ଉପାୟରେ ନିଜ ସପକ୍ଷରେ ରାୟ ଦେବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ବି 'ଅଦାଲତ- ଅବମାନନା' ବୋଲି କୁହାଯିବ ।

ଅଦାଲତ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇଛି ଓକିଲମାନେ ଅଦାଲତର ଅଫିସର; ତେଣୁ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବା କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କୁ ତୁଚ୍ଛ- ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ କରି କହିବା ମଧ୍ୟ ଅଦାଲତଙ୍କୁ ଅପମାନ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ।

ଅଦାଲତରୁ ଆସିଥିବା ସମନକୁ ଗ୍ରହଣ ନକରିବା କିମ୍ବା ଗ୍ରହଣ ନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଖସିଯିବା; ଓ୍ୱାରଣ୍ଟ ବାହାରିଥିଲେ ଜାଣିଶୁଣି ଅଦାଲତରେ ହାଜର ନହେବା; ଅଦାଲତରୁ ସମନ ପାଇ କୋର୍ଟରେ ହାଜର ନହେବା; ଅଦାଲତରେ ସାକ୍ଷୀଙ୍କୁ ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚରାଯାଉଛି ତାହାର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା; ବିଚାର- ପତିଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅଦାଲତ ଭିତରୁ ବାହାରି ନଯିବା ଅଦାଲତ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା ଅଫିସରମାନଙ୍କ ଆଇନାନୁମୋଦିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବାଧା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ କଣ୍ଟେମ୍ପଟ୍ ଅଫ୍ କୋର୍ଟ ବା ଅଦାଲତ ଅବମାନନା ।

ଅଦାଲତ କଚେରି-ଗ୍ରା.ବି. (ଆ.ଅଦାଲତ + ଆ.କଚହରୀ)

ଦେବାନୀ ଅଦାଲତର ବିଚାରଗୃହ ।

ଅଦାଲତ କରିବା-ଦେ. କ୍ରି.-କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନାମରେ ମକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବା ।

ଅଦାଲତ ଖରଚ- (ଆ. ଅଦାଲତ + ଆ. ଖର୍ଚ୍ଚ)- ମକଦ୍ଦମା ଚଳାଇବା ପାଇଁ କରାଯିବ ଖରଚ, ମକଦ୍ଦମା ଖରଚ ।

ଅଦାଲତିଆ-ଦେ. ବିଣ. (ଆ. ଅଦାଲତ)-ଅଦାଲତ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଅଦାଲତରେ ବ୍ୟବହୃତ (ଭାଷା), ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଦାଲତରେ ଚାକିରି ବା କର୍ମକରେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ମକଦ୍ଦମା ମାମଲା ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବହୁତ ସମୟ କଚେରିକୁ ଯାଏ ।

-ଅଦାଲତୀ-ବୈଦେ.ବିଣ. (ଆ)-ଅଦାଲତିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦାଲତି ଭାଷା- ଦେ. ବି.- ରାଜକୀୟ ଆଦେଶରେ କଚେରିର କାଗଜ ପତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ ଭାଷା, କଚେରିଆ ଭାଷା, କଚେରିଆ ନକଲ, ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାଷାରୁ ଆସିଥିବା ଅନେକ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ, ଯାହା କଚେରିରେ ଅର୍ଥାତ ଦଲିଲ ଦସ୍ତାବିଜ, ଅର୍ଜି, ଜବାବ, ଫଇସଲା ନୋଟିସ; ଇସ୍ତାହାର ଆଦିରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ ଅଦାଲତି ଭାଷା ସଂପର୍କରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭାଷାକୋଷ, ପ୍ରଥମ ଖଣ୍ଡରେ ଲେଖିଛନ୍ତି- "ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ ଓକିଲ ମୋହରିର, ମୁକ୍ତାର ମୋହରିର, ଟରଣୀ, ଦରଖାସ୍ତ ଲେଖାଳି, ଦଲିଲର ନକଲନବିସ ଓ କଚେରିର କିରାଣି-ମାନଙ୍କ ଭାଷାଜ୍ଞାନ, ବ୍ୟାକରଣ ଓ ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି ଜ୍ଞାନ ନଥିବାରୁ ସେମାନେ ବ୍ୟାକରଣ ବା ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନରଖି ସଂସ୍କୃତ ଓ ସଂସ୍କୃତ ମୂଳକ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି । ପୂର୍ବେ ଯେଉଁମାନେ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାର ହେଉଥିଲେ, ସେମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଅନ୍ୟ ଜାତୀୟ ଥିବାରୁ ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତ ନଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ନଥିଲା । ଏଥିଯୋଗୁଁ କଚେରିରେ ଅରଜି ଜବାବ, ଜବାନବନ୍ଦି, ଓଡ଼ିଆ ଚିଠି, ହୁକୁମ ଓ ଦଲିଲ ଆଦିରେ ଅଶୁଦ୍ଧ, ବ୍ୟାକରଣ-ବିରୁଦ୍ଧ ଓ ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷା ଓ ଶବ୍ଦମାନ ଲେଖାଯାଉଥିଲା ଏବଂ 'କରଣୀ' ଅକ୍ଷର ଓ ସାଙ୍କେତିକ ମାନ ମଧ୍ୟ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଚଳୁଥିଲା । କ୍ରମଶଃ ଯେଉଁ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଓକିଲ- ମୁକ୍ତାର ହେଲେ, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ମୋହରିର ଓ କିରାଣିମାନଙ୍କ ଅଶୁଦ୍ଧି ଲେଖା ଓ ଭାଷାକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବା ଆଡକୁ ମନ ଦେଉ ନଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ କଚେରିଆ ଭାଷା ବିକୃତ ହେଲା । ଅବଧି ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟସେବକ ଓକିଲ ମୁକ୍ତାରମାନଙ୍କ ସିରସ୍ତାରେ ମୋହରିରମାନେ ବର୍ଣ୍ଣଶୁଦ୍ଧି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବାର ଓ ସମସ୍ୟାଭାବରୁ ଉକ୍ତ ସାହିତ୍ୟିକ ଓକିଲ-ମୁକ୍ତାରମାନେ ଭାଷାର ଓ ବର୍ଣ୍ଣର ଶୁଦ୍ଧତାପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଏଠାରେ ଏହା ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଯେ ଓଡ଼ିଆଭାଷାରେ ଅନଭିଜ୍ଞ ଲେଖକ ଓ ତମ୍ବାପଟା ଖୋଦକ ମୂର୍ଖ ନକଲନବିସ ଓ ଲେଖକମାନେ ପ୍ରାଚୀନ ଦଲିଲ, ସନନ୍ଦ ମାଦଳାପାଞ୍ଜି, ଓଡ଼ିଆ ପୋଥି ଓ ତମ୍ବାପଟାରେ ଭୂରି ଭୂରି ବ୍ୟାକରଣ ବିରୁଦ୍ଧ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଓ ବାକ୍ୟମାନ ପୂରାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ବିକୃତି କରିପକାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ପୂର୍ବେ ଭାରତରେ ଯେତେବେଳେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷା ଥିଲା, ସେତେବେଳେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବ୍ୟବହୃତ ସଂସ୍କୃତ ବାକ୍ୟ, ଶବ୍ଦ ଓ ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଖେଚୁଡ଼ି ହୋଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ଦଲିଲ ଆଦିରେ ଲେଖା ଯିବାର ଦେଖାଯାଏ, ଯଥା:-'କସ୍ୟ ଋଣଗ୍ରହଣ ପତ୍ରମିଦଂ କାର୍ଯ୍ୟଞ୍ଚାଗେ ଲେଖିତ ଅମୁକ ଦେବ୍ୟା ।' ତତ୍ପରେ ମୁସଲମାନ-ଶାସନ ସମୟରେ ଅଦାଲତି ଭାଷାରେ ବହୁଶତ ଆରବୀ ଓ ପାର୍ଶୀ ଶବ୍ଦ ଅପଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ପଶିଲା (ଯଥା-ମକଦ୍ଦମା, ଅର୍ଜି, ଜବାବ, ଇସ୍ତାହାର, ଜାମିନନାମା, ପରୱାନା, ମୁଦେଇ, ମୁଦାଲା, ଆସାମୀ, ଜବାନବନ୍ଦି, ଡୋକ,ନିଲାମ) । ତତ୍ପରେ ଇଂରେଜୀ ରାଜ୍ୟରେ ବହୁ ଶତ ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦମାନ ବିକୃତ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ ଲାଭ କଲା (ଯଥା-ଜଜ୍, କୋର୍ଟ, କୋର୍ଟଫି, ସେଲସିଟ, ଅପିଲ, ରିଭ୍ୟୁ,ଅପିଲାଣ୍ଟ, ରେସ୍ପଣ୍ଡେଣ୍ଟ) । ତତ୍ପରେ ସେଟଲମେଣ୍ଟ (ରାଜସ୍ୱ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ) ବେଳେ ପଶ୍ଚିମା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ହାକମ ଓ ଅମିନ ସର୍ଭେୟର ଆଦିଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଉର୍ଦ୍ଦୁ ଓ ହିନ୍ଦୁସ୍ଥାନୀ ଶବ୍ଦ (ଯଥା-ଭୁଟାରତ୍, ଖଜଥାନ, ବନ୍ଦର, ପଏମାସ) ପଶିଲା । ଓଡ଼ିଆମାନେ ଅମଲା ଗୁରୁଣି ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁ ବଙ୍ଗାଳୀମାନେ କଲେକ୍ଟରି ଅଦାଲତ ଆଦିରେ ଅମଲ୍ କାମ କରୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ପଶିଲ (ଯଥା-ଟ୍ରାମି, ମୋଫସଲ୍, ଖାଜାଞ୍ଚି, ପୋଦ୍ଦାର ପୁଣ୍ୟାହ, ବନ୍ଦବନ୍ଦି, କରଢ଼ୀ) । ଏତେ ପ୍ରଭାବ ପରେ ମଧ୍ୟ ପଣ୍ଡିତମ୍ମନ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଲେଖାଳମାନେ ସାଧୁ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ଲୋଭ ଏଡ଼ି ନପାରି ଗୁଡ଼ିଏ ଅପ-ପ୍ରୟୋଗ ଓ ଗୁରୁଚଣ୍ଡାଳୀ ବ୍ୟବହାର କଚଡ଼ିଆ-ଭାଷାରେ ଯୋଗ କଲେ (ଯଥା-ଉଦ୍ୟତ ସ୍ଥଳରେ 'ଉଦ୍ଧତ', ଯୋଗ ସ୍ଥଳରେ 'ଯୋଗାଯୋଗ', ଚଳନ ସ୍ଥଳରେ 'ଚଳାଚଳ', ଏହି ମକଦ୍ଦମା ସ୍ଥଳରେ 'ଅତ୍ର ମକଦ୍ଦମା', ସର୍ବଦା ସ୍ଥଳରେ 'ସର୍ବଦା', ନାନା ସ୍ଥଳରେ 'ନାନାଦି', ତଥାପି ସ୍ଥଳରେ ତତ୍ରାଚ, ତଥ୍ୟକମୂଳକ', 'ଆଇନାନୁସାରେ') । ଏହି ସବୁ କାରଣରୁ 'କଚଡ଼ିଆ ଭାଷା' ବୁଝିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାଷାକୋଷ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇଉଠିଅଛି ।'

ଅଦାସ-ସଂ.ବି.ପୁଂ. (ଅ + ଦାସ)-ଯେ ଅନ୍ୟର ଦାସ ନୁହେଁ, ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଅଦାହ ଆଲୋକ-(Phosphorescence)-ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)- ଯେଉଁ ଆଲୋକରେ ଦହନ ଶକ୍ତି ନଥାଏ । ଜୁଳୁଜୁଳିଆ ପୋକ, କାନକୁଟୁରି ବତ୍ତି ।

କେତେକ ସମୁଦ୍ର ମାଛ ଦେହରୁ ଦହନ ଶକ୍ତି ନଥିବା ଆଲୋକ ବିକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥାଏ । ପବନ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଫସଫରସ ଆସିଲେ ତା' ଚାରି ପାଖେ ଏହି ପ୍ରକାର ଏକ ଗ୍ୟାସ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ଏହି ଗ୍ୟାସରୁ ଉଦ୍ଭବ ଆଲୋକରେ ଦହନ ଶକ୍ତି ନଥାଏ । ଅନ୍ୟ କେତେକ ବାଷ୍ପ ଓ ଜୀବ ଏହିପରି ଆଲୋକ ବିକିରଣ କରନ୍ତି ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଖଦ୍ୟୋତ, ଫସଫରସ)

ଅଦାହନ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଯେଉଁଠାରେ ଦାହ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅଦାହ୍ୟ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍. ତତ୍., ଅ + ଦାହ୍ୟ)- ଯାହା ପୋଡ଼ି ହୁଏ ନାହିଁ, ଯାହାକୁ ନିଆଁ ଧରେ ନାହିଁ ଯାହାକୁ ଚିତାଗ୍ନିରେ ପୋଡ଼ିବା ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ ।

ଅଦାହ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରଣେତା ବିନୋଦ କାନୁନ୍‌ଗୋ ଲେଖିଛନ୍ତି । "ଯେଉଁ ମୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟାର ଅଯୋଗ୍ୟ ଅର୍ଥାତ ଯାହାକୁ ଦାହ୍ୟ କରିହେବାର ନୁହେଁ, ତାକୁ 'ଅଦାହ୍ୟ' ବୋଲି ଆମ ଦେଶର ସମାଜ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହିଯାଇଛନ୍ତି ।

ଗୁଣୀ ଲୋକଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡଦେବା ଯୋଗୁଁ ଯେଉଁ ଲୋକ ରାଜାଙ୍କଦ୍ୱାରା ହତ ହେଲା, ଘୋର ଅପରାଧରେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ରାଜା ଯାହାକୁ ହତ୍ୟା କରିଛନ୍ତି, ପର ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଆସକ୍ତ ଥିଲାବେଳେ ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା ଯିଏ ହତ ହୋଇଛି, ଅନ୍ୟକୁ ବିଷ ଔଷଧ ଖୁଆଇବା ବା ଘରେ ନିଆଁ ଲଗାଇବା ଅପରାଧରେ ଯାହାକୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଛି, କ୍ରୋଧର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯିଏ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିଛି- ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଆନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଟି-କ୍ରିୟାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଯଦି କେହି ଭୁଲରେ ସେଭଳି କ୍ରିୟା କରନ୍ତି, ତାହା ପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।"

ସଂ.ବି.ପୁଂ.-ଏହା ଅଦାହ୍ୟ ଥିବାରୁ ପରମାତ୍ମା ।

(ଅଦାହ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦିଆ-ଦେ.ବିଣ. (ସଂ. ଅଦାତା)-ଅଦେୟ, ଅଦେଇ-ବାଜିଗର କେଳାମାନଙ୍କ ପାଖରେ ରହିଥିବା କନାର କଣ୍ଢେଇ ।

(ଅଦେଇ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦିଆବନ୍ଧଣା-ଦେ. ବିଣ. (ସହଚର)-ଅଦାତା ଓ ଦୃଢ଼ ବାଦୀ(ବ୍ୟକ୍ତି)

ଅଦିଆଳୁ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ.ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଅ + ଦାନଶୀଳ) ଅଦାତା, ଯେ ଦାନଶୀଳ ନୁହେ, କୃପଣ ।

ଅଦିତ-ସଂ.ବି. (ଅଦଧାତୁ- ଭୋଜନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ସଂଜ୍ଞା. ଇତି ଯେ ସବୁ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଖାଏ)-ମୃତ୍ୟୁ, ପରମେଶ୍ୱର ।

, ଅ + ଦା ଧାତୁ + ଭାବାର୍ଥେ ତି)- ଦାନ କରିବାର ଶକ୍ତିହୀନତା, ନିଃସ୍ୱତା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(ଅ + ଦୋ ଧାତୁ ଛେଦନ କରିବା + କର୍ମ.ତି, ଖୁବ୍ ବଡ଼ ଥିବାରୁ ଯାହାକୁ ଛେଦନ କରିଯାଇ ନ ପାରେ)- ପୃଥିବୀ (ବୈଦିକ), ଗାଈ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ଶୂନ୍ୟ, ଅସୀମତା ସ୍ୱାଧୀନତା, ନିରାପଦତା, ବିଶାଳତା, ଅସରନ୍ତି, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ଅଖଣ୍ଡତା ।

(ଅ + ଦିତି)-ଦେବମାତା (ବୈଦିକ), ଦୁର୍ଗ୍ଧ, ବାକ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ, ପୁନର୍ବସୁ ନକ୍ଷତ୍ର ।

ସଂ.ବିଣ. (ବୈଦିକ)-ସ୍ୱାଧୀନ, ଅବନ୍ଧ, ଅସୀମ, ଅଭଗ୍ନ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସୁଖୀ ।

ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କ ନାମ ଅଦିତି । ଦେବମାତା ନାମରେ ପ୍ରସିଦ୍ଧା । କେତେକ ପଣ୍ଡିତ ମତ ଦିଅନ୍ତି ଦକ୍ଷପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅଦିତି । ଅଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଆଠ ଗୋଟି ଆଦିତ୍ୟ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲେ । ଇନ୍ଦ୍ର ବିଷ୍ଣୁ ଆଦି ଦେବତା, ମିତ୍ରାବରୁଣ ରୁଦ୍ର ଆଦିତ୍ୟ ଏହାଙ୍କ ସନ୍ତାନ । ଏହି କାଶ୍ୟପ ଋଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ । କାଶ୍ୟପଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ଦିତି । ଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଦୈତ୍ୟମାନେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦିତି ଓ ଅଦିତିଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଯେଉଁ ସନ୍ତାନମାନେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସର୍ବଦା କଳହ ଲାଗୁଥିଲା । ଅଦିତି ଋଗବେଦ-ସଂହିତା ଚତୁର୍ଥ ମଣ୍ଡଳରେ ଅଷ୍ଟାଦଶ ସୂକ୍ତର ପଞ୍ଚମ, ଷଷ୍ଠ ଓ ସପ୍ତମ ଋକ୍ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କୁ 'ବେଦମାତା' ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଯଜୁର୍ବେଦରେ ଅଦିତି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପତ୍ନୀ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତରେ ତାଙ୍କର ମାତୃ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ବିଷ୍ଣୁ ପୁରାଣରେ ଏହାଙ୍କୁ କଶ୍ୟପଙ୍କ ପତ୍ନୀ ଓ ଦକ୍ଷଙ୍କ ମାତା ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ଜାତ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉପହୃତ ଅଦିତିଙ୍କର କୁଣ୍ଡଳଦ୍ୱୟକୁ ପ୍ରାଗ୍ - ଜ୍ୟୋତିଷପୁରର ନରକାସୁର ହରଣ କରି ନେଇଥିବା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ପରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ନରକାସୁରକୁ ବଧ କରି ପୁଣି ସେହି କୁଣ୍ଡଳକୁ ଆଣି ଅଦିତିଙ୍କୁ ଦେଇଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ପୁରାଣରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ, ହିରଣ୍ୟ- କଶିପୁଙ୍କ ପୁଅ ପ୍ରହ୍ଲାଦଙ୍କର ବିରୋଚନ ନାମରେ ଜଣେ ନାତି ଥିଲେ । ବିରୋଚନଙ୍କ ପୁଅ ବଳୀ ବିଶ୍ୱଜିତ ଯଜ୍ଞ କରି ବାହୁବଳରେ ବଳୟାନ ହୋଇ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କଲେ । ଦେବତାମାନେ ବଳୀଙ୍କର ଉତ୍ପାତ ସହି ନପାରି ଅଦିତିଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ । ଅଦିତି କଶ୍ୟପଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିକଟରେ କଠୋର ତପସ୍ୟା କରି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କଥା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ଗୁହାରି କଲେ । ଅଦିତିଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ବିଷ୍ଣୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନିଜେ ତାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ବାମନ ରୂପରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି, ବଳୀକୁ ତିନିପାଦ ଭୂମି ମାଗିବା ଛଳରେ ବଳୀ ମସ୍ତକରେ ପାଦ ଥୋଇ ପାତାଳକୁ ପଠାଇଲେ । ତାହାପରେ ଦେବତାମାନେ ବଳୀର ଅତ୍ୟାଚାରରୁ ରକ୍ଷା ପାଇ ସ୍ୱର୍ଗ ରାଜ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ ।

ଅଦିତିଜ-ସଂ. ବି. (ଅଦିତି + ଜନ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ଦେବତା, ଅଦିତିଙ୍କ ପୁଅ, ଆଦିତ୍ୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ଅଦିତି ନନ୍ଦନ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଦେବଗଣ ଅଦିତିଙ୍କର ପୁତ୍ର ।

ଅଦିନ-ସଂ.ବି.କ୍ଲୀ. (ନଞ୍ ତତ୍., ଅ + ଦିନ)- ଅଶୁଭଦିନ ଅପ୍ରଶସ୍ତ ଦିବସ, ଅଶୁଭକାଳ, ଦୁରବସ୍ଥା ସମୟ, ସଙ୍କଟ କାଳ, ଅସମୟ, ଦୁର୍ଗତି, ଦୁରବସ୍ଥା, ଅକାଳ, ଋତୁ. ଭିନ୍ନ ବହିର୍ଭୂତ ସମୟ ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅଦିନ ବା ସମୟରେ ଘଟିବା (ଯଥା.- ଅଦିନ ମେଘ), ଋତୁ ବହିର୍ଭୂତ ଫଳିବା ବା ହେବା (ଯଥା-ଅଦିନ ଆମ୍ବ ବା ଅଦିନ କଦଳୀ)

ଅଦିନଆଁ-ଦେ. ବିଣ.(ସଂ. ଅଦିନ)-ଅଦିନରେ ଜାତ ବା ପ୍ରକାଶିତ, ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ କେବେ କଦବା ଥରେ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି ।

ଅଦିନଆଁ କଖାରୁ-ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅକାଳ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ)- ଅକାଳ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦିମଗ-ଦେ.ବି.(ନାମ)(ସଂ. ଆଦି ଓ ମଦ)-ପାହାଡ଼ିଆ ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ବିଶେଷ । ପୂର୍ବେ ଏମାନେ ଡକାୟତି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲିପ୍ତଥିଲେ । ଅଧୁନା ସଭ୍ୟ ଜଗତର ପ୍ରଭାବରେ ସ୍ୱଭାବ ବଦଳାଇ ସାମାଜିକ ବ୍ୟକ୍ତିଭାବେ ପରିଗଣିତ ହେଲେଣି ।

ଅଦିବ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ଦିବ୍ୟ)-ଯାହା ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ନୁହେଁ ।

68447
पुस्तकालय गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଦେ.ବଣ.-ଯାହା ଦେବଭାଷା ବା ସଂସ୍କୃତ ନୁହେ, ପ୍ରାକୃତ, ଲୌକିକ, ଲୋକ କଥିତ (ଭାଷା), ସ୍ଥୂଳ (ଶରୀର, ବସ୍ତୁ)

ଅଦୀକ୍ଷିତ-ସଂ.ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)-ଯାହାର ଦୀକ୍ଷା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଗୃହୀତ ମନ୍ତ୍ର, ଅନୁପଦିଷ୍ଟ, ଅସଂସ୍କୃତ ନିୟମ ବା ସଂକଳ୍ପ ପୂର୍ବକ କର୍ମରେ ଅପ୍ରବୃତ୍ତ।
(ଅଦୀକ୍ଷିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୀନ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ+ଦୀନ)-ଯେ ଗରୀବ ନୁହେ, ଧନୀ, ଉଦାର, ମହାନ, ଅକାତର, ସୁଖୀ, ଦୀନତା ରହିତ, ଅବନମିତ, ଅଦୁଃଖିତ।
ସଂ. ବି ପୁଂ.-ପୁରୁରବା ବଂଶୋଦ୍ଭବ ରାଜା ବିଶେଷ।
(ଅଦୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଦୀନତା-ବି)

ଅଦୀନ ନଗର-ସଂ.ବି.-ପଞ୍ଜାବର ଗୋଟିଏ ମନୋହର ସ୍ଥାନ।

ଅଦୀନ ସତ୍ତ୍ୱ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ମହାପ୍ରାଣ, ମହାଶୟ, ବଦାନ୍ୟ, ଧର୍ମଶୀଳ।
(ଅଦୀନସତ୍ତ୍ୱା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୀର୍ଘ-ସଂ-ବଣ (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)-ଦୀର୍ଘ ନୁହେ, ଖର୍ବ, ସ୍ୱଳ୍ପ ବାଙ୍ଗର, ଲମ୍ବା ନୁହେ।
(ଅଦୀର୍ଘା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୁ-ଦେ. ବି.-ହସ୍ତୀପଦ ବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ ବା ଶିଙ୍କୁଳି।

ଅଦୁଆର-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅ+ଦ୍ୱାର- ସାଧାରଣତଃ ଘରକୁ ବା ଖଞ୍ଜାକୁ ଯେଉଁ ବାଟ ଦେଇ ଲୋକେ ଯାଆନ୍ତି ସେ ଦ୍ୱାର ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାର।
(ଯଥା-ଖିଡ଼କି ଦୁଆର, ବାଡ଼ିଦୁଆର ପାଇଖାନା ଦୁଆର)

ଅଦୁଃଖ ନବମୀ-ସଂ. ବଣ-ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଶୁକ୍ଲପକ୍ଷ ନବମୀ ତିଥି।

ଅଦୁମ୍ବର-ଗ୍ରା.ବି (ସଂ. ଉଦୁମ୍ବର)-ଉଦୁମ୍ବର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦୁଷ୍ଟ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. କ୍ଲୀ(ଅ+ଦୁଷ୍ଟ)- ଦୂଷଣ ରହିତ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଶୁଦ୍ଧ, ଠିକ୍, ସଜ୍ଜନ (ବ୍ୟକ୍ତି), ବାସ୍ତବିକ, ଯଥାର୍ଥ, ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ନୁହେ (ବ୍ୟକ୍ତି)
ରାଜାମାନେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟ ଜନଙ୍କ ନାଶନ୍ତି
କ୍ରୋଧ କରି ରଖନ୍ତି ଅଦୁଷ୍ଟ ଜନଙ୍କୁ।
(କୃଷ୍ଣ ସିଂହ-ଆଦି)

ଅଦୂର-ସଂ.ବଣ. (ଅ+ଦୂର)-ନିକଟ ବର୍ତ୍ତୀ (ସ୍ଥାନ ବା ସମୟ), ନିକଟ।
ସଂ.ବି.-ନୈକଟ୍ୟ, ପାଖ।

ଅଦୂରଦର୍ଶୀ-ସଂ.ବଣ. (ଅ+ଦୂର+ଦର୍ଶିନ. ୧ମା. ୧ବ.)-ଯେ ଦୂରଦର୍ଶୀ ନୁହେ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଆଗପଛ ନ ବିଚାରି କାମ କରେ।
(ଅଦୂରଦର୍ଶିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଦୂରଦର୍ଶିତା-ବି)

ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅଦୂର+ବୃତ୍+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)-ଅଦୂରସ୍ଥ, ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ।
(ଅଦୂରବର୍ତ୍ତିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତ-ସଂ.ବି.(କର୍ମଧା., ଅଦୂର+ଭବିଷ୍ୟତ) ନିକଟ ଭବିଷ୍ୟତ, ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଯେଉଁ ସମୟ ଆସିବ।

ଅଦୂଷଣ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦୂଷଣ)-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଦୋଷ ରହିତ, ଶୁଦ୍ଧ, ଯାହାର କୌଣସି ଅଭାବ ନାହିଁ।

ଅଦୂଷିତ-ସଂ.ବଣ. (ଅ+ଦୂଷିତ)-ଯାହା ଦୋଷଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ନାହିଁ, ଅନିନ୍ଦ୍ୟ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ।
(ଅଦୂଷିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୃକ୍-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅ+ଦୃଶ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ)-ଅନ୍ଧ, ଯାହାର ଚକ୍ଷୁ ନାହିଁ, ଦୃଷ୍ଟିହୀନ।

ଅଦୃଶ୍-ସଂ. ବଣ. (ଅ+ଦୃଶ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ)-ଦୃଷ୍ଟିହୀନ, ଅନ୍ଧ।

ଅଦୃଶ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ. ତତ୍., ଅ+ଦୃଶ୍ୟ)-ଅପ୍ରକାଶିତ, ଯାହା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଯାହା ଦେଖିବା ଅଯୋଗ୍ୟ।
ଦେ.ବଣ. (ସଂ. ଅଦୃଶ୍)-ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନ, ଅନ୍ଧ।
ଦେ. ବି. (ବ୍ୟକ୍ତିର)-ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତିହୀନତା, ଅନ୍ଧତା।
(ସଂ. ଅଦୃଶ୍ୟତା)-ଦେଖା ନ ଯିବା ଅବସ୍ଥା।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦୃଶ୍ୟ କରଣ-ସଂ.ବି.(ଅଦୃଶ୍ୟ + କରଣ)-ଷ୍ଟେଜବାଜି ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଦେଖି ନପାରିବା ପରି କରିବା, ଯାଦୁ ବିଦ୍ୟାର ଗୂଢ଼ ବିଶେଷ ।

ଅଦୃଶ୍ୟନ୍ତୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ବଶିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ଶକ୍ତି ମୁନିଙ୍କ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଏବଂ ପରାଶରଙ୍କ ମାତା ।

ଅଦୃଶ୍ୟରଙ୍ଗ-ସଂ.ବି.-ଯେଉଁ ରଙ୍ଗ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ ହୋରି ଖେଳ ଦିବସରେ ଦେଶର ସର୍ବତ୍ର ରଙ୍ଗ ଖେଳ ହୁଏ । ଏହି ରଙ୍ଗ ଖେଳକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବହୁ ସ୍ଥାନରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ତେଣୁ ମିଥାଇଲ ପି, ଆମୋନିଆ ହାଇଡ୍ରୋକସାଇଡ୍ ଓ ପାଣିକୁ ମିଶାଇ ଏକ ରଙ୍ଗ ତିଆରି କରି ଏହି ରଙ୍ଗରେ ଖେଳ ଖେଳିଲେ ଏହାକୁ ଲୁଗାପଟାରେ ପକାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଯାଏ । ଏହି ରଙ୍ଗର ବର୍ଣ୍ଣ ନୀଳ । ମିଶ୍ରଣରେ ପାଣିର ଅନୁପାତ କମ୍‌ବେଶି ଅନୁଯାୟୀ ରଙ୍ଗ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେବାର ସମୟ କମ୍‌ବେଶି ହୋଇଥାଏ ।

ଅଦୃଶ୍ୟରୂପ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା., ଅଦୃଶ୍ୟ + ରୂପ)- ଯେଉଁ ରୂପ ବା ଆକାର ଆଖିଦ୍ୱାରା ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, (ବହୁବ୍ରୀହି)-ପରମେଶ୍ୱର ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଯାହାର ରୂପ କେହି ଦେଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।
(ଅଦୃଶ୍ୟରୂପା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଦୃଶ୍ୟରୂପତା-ବି)

ଅଦୃଷ୍ଟ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅ + ଦୃଷ୍ଟ)-ଭାଗ୍ୟ, ଜନ୍ମାନ୍ତରୀୟ ସଂସ୍କାର, ବିଷଧର କୀଟାଣୁ ବିଶେଷ, ପୂର୍ବରୁ କଳ୍ପନା କରାଯାଇ ନଥିବା ବିପଦ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାହା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ, ତାହା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟଯାହାସବୁ ରହିଯାଏ, ତାହାକୁ 'ଅଦୃଷ୍ଟ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଯାହା ଅବଧି ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ, ଅଜ୍ଞାତ, ଅପରୀକ୍ଷିତ, ଅଦୃଶ୍ୟ, ଯାହା ଘଟିବ ବୋଲି ଆଗରୁ ହେଜ କରାଯାଇ ପାରି ନଥାଏ, ମଞ୍ଜୁର କରାଯାଇ ନଥିବା, ବେଆଇନ ଅନ୍ୟାୟ ।

ଅଦୃଷ୍ଟକର୍ମା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଦୃଷ୍ଟ + କର୍ମନ ୧ମା. ୧ବ. ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅନନୁଭବୀ, ଅପ୍ରବୀଣ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଭିଜ୍ଞତା ଲାଭ କରି ନାହିଁ ।

ଅଦୃଷ୍ଟକାମ -ସଂ. ବି. (୪ର୍ଥୀ. ତତ୍., ଅଦୃଷ୍ଟ ପାଇଁ କାମ)-କେବେ ଦେଖି ନଥିବା ବସ୍ତୁ ବା ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ କାମନା ।

ଅଦୃଷ୍ଟଚକ୍ର-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଲୀ. (କର୍ମଧା)-ଚକ୍ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଶୀଳ ଭାଗ୍ୟ ।

ଅଦୃଷ୍ଟଚର-ସଂ.ବିଣ. (ଅ + ଦୃଷ୍ଟ + ଚର ଧାତୁ + ଅ) ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦୃଷ୍ଟନର-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦୃଷ୍ଟ + ନର)- ଅଦୃଷ୍ଟପୁରୁଷ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦୃଷ୍ଟପୁରୁଷ-ସଂ.ବି. (କର୍ମଧା., ଅ + ଦୃଷ୍ଟ + ପୁରୁଷ) ଭାଗ୍ୟ ନିୟାମକ ଦେବତା, ଭାଗ୍ୟର ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା ।

(ବହୁବ୍ରୀହି-ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ଣ୍ଣିତ କୋଡ଼ିଏ ପ୍ରକାର ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ଯେଉଁ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କର୍ମରେ କେହି ମଧ୍ୟସ୍ଥ ନଥାଏ ।

ଅଦୃଷ୍ଟପୂର୍ବ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଦୃଷ୍ଟ + ପୂର୍ବ)-ଯାହା ପୂର୍ବେ ଦେଖା ଯାଇ ନାହିଁ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ ।

ଅଦୃଷ୍ଟଫଳ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା., ଅଦୃଷ୍ଟ + ଫଳ)- ଭବିଷ୍ୟତ ଗର୍ଭରେ ନିହିତ ଘଟଣାଚୟ, (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.) କର୍ମଫଳ, ପୂର୍ବଜନ୍ମକୃତ କର୍ମର ଇହ ଜନ୍ମରେ ଭୁକ୍ତଫଳ, ଆପଣା ଭାଗ୍ୟରେ ଘଟିବା ବିଷୟ ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯେଉଁ କର୍ମର ଫଳ ଅବଧି ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷର ଫଳ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ଅଣ୍ଡିରି ଗଛ, ଯେଉଁ ବୃକ୍ଷ ଆଜି ଯାଏ ଫଳ ନାହିଁ ।

ଅଦୃଷ୍ଟବନ୍ତ-ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ଅଦୃଷ୍ଟବାନ)- ଅଦୃଷ୍ଟବାନ ।
(ଅଦୃଷ୍ଟବନ୍ତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦୃଷ୍ଟବାଦ-(Fatalism)ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା., ଅଦୃଷ୍ଟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବାଦ)-ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ଅଦୃଷ୍ଟ ଅଦୃଷ୍ଟକୁ ନିଶ୍ଚେ ଭୋଗ କରିବ ତାହା କଦାପି ଏଡ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ ଏହି ମତ ବାଦ ।

(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା ଅଛି ତାହା ନିଶ୍ଚେ ହେବ ! ଏପରି ଉକ୍ତି ।

ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ଜ୍ଞାନ-କୋଷର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଅଦୃଷ୍ଟବାଦ ସଂପର୍କରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଅଛି- "ପ୍ରାଚ୍ୟ ଭୂଖଣ୍ଡର ଜୀବନବାଦ ନୈରାଶ୍ୟମୟ ଓ ଆଳସ୍ୟ ଜନକ ବୋଲି ଇଉ-ରୋପୀୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚାରିତ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଅତି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପୃଥିବୀର ସବୁ ସଭ୍ୟ ଜାତିର ଚିନ୍ତା-ଜଗତରେ ଏହାର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ନିଜର କିଛି ଶକ୍ତି ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା କିଛି ଘଟୁଛି, ସବୁ ବିଧାତା କର୍ତ୍ତୃକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବ୍ୟତିରେକେ ଗଛର ଶୁଖିଲା ପତ୍ର ମଧ୍ୟ ଝଡ଼େ ନାହିଁ । ଏହି ମତବାଦ ଅନେକ ସମୟରେ ବିଫଳ-ପ୍ରଯତ୍ନ ମଣିଷ ପ୍ରାଣରେ କିଞ୍ଚିତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ ହେଁ ସେଥି ସହିତ ତାହାର ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସକୁ ବିଶେଷ ଦୁର୍ବଳ କରିଥାଏ । ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଏହା ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଂଶ ବୋଲି ପ୍ରଚାର କରାଯାଇଥାଏ । ମାତ୍ର ଏହା ମିଥ୍ୟା । ପୂର୍ବେ ଭାରତ ବର୍ଷର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବାଳକ ବାଳିକାଙ୍କୁ ଜଗତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ହିତୋପଦେଶ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହି ଉପଦେଶ ଦିଆଯାଇଥିଲା ଯେ,

ଉଦ୍‌ଯୋଗିନଂ ପୁରୁଷସିଂହ ମୁପୈତି ଲକ୍ଷ୍ମୀ
ଦୈବେନ ଦେୟମିତି କାପୁରୁଷା ବଦନ୍ତି ।

ଅର୍ଥାତ୍ ଉଦ୍‌ଯୋଗଶାଳୀ ପୁରୁଷ ପ୍ରଧାନଙ୍କୁ ହିଁ ଭାଗ୍ୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ବରଣ କରିଥାନ୍ତି । "ଭାଗ୍ୟରେ ଥିଲେ ମିଳିବ" ଏହା କେବଳ କାପୁରୁଷର ବାଣୀ । ଆଜି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁବକ ଯୁବତୀର ଏହି ଆଦର୍ଶ ରହିବା ଉଚିତ ।"

ଅଦୃଷ୍ଟବାଦୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଦୃଷ୍ଟ+ବଦ ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତି. ଇନ୍)-ଅଦୃଷ୍ଟ-ବିଶ୍ୱାସକାରୀ, ଯେ ଅଦୃଷ୍ଟ-ବାଦକୁ ମାନେ ।
(ଅଦୃଷ୍ଟବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୃଷ୍ଟବାନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଦୃଷ୍ଟ+ଅଛି ଅର୍ଥରେ ବତ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ଭାଗ୍ୟବାନ୍, କପାଳିଆ, ସୌଭାଗ୍ୟ-ଶାଳୀ, ଭାଗ୍ୟରୂଜାତ ।
(ଅଦୃଷ୍ଟବତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୃଷ୍ଟରଜା-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦୃଷ୍ଟ+ରଜସ, ୧ମା. ୧ବ)- କୁମାରୀ, ବାଳିକା, ଋତୁମତୀ ହୋଇ ନଥିବା ବାଳିକା ।
ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା, ଅରଜସ୍କା ।

ଅଦୃଷ୍ଟାକ୍ଷର-ସଂ.ବି.(କର୍ମଧା., ଅଦୃଷ୍ଟ+ଅକ୍ଷର)-ଏପରି କାଳି (ଯଥା-ଟିଆଜରସ, ଲେମ୍ବୁ ରସ)ରେ ଲେଖା ଅକ୍ଷର, ଯାହା ଶୁଖିଗଲେ ଦେଖା ପଡ଼େ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ, ନିଆଁ ଉପରେ ସେକିଲେ ପଢାଯାଏ ।

ଅଦୃଷ୍ଟାୟତ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଭାଗ୍ୟାଧୀନ, ଦୈବ ବଶ ।
(ଅଦୃଷ୍ଟାୟତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦୃଷ୍ଟାର୍ଥ-ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦୃଷ୍ଟ+ଅର୍ଥ)-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ମାନଙ୍କର ଅଗୋଚର ବିଷୟଯୁକ୍ତ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅର୍ଥଯୁକ୍ତ, (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ) ଏପରି ଶବ୍ଦ ଯାହାର ଅର୍ଥ ଏ ସଂସାରରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, (ଯଥା-ସ୍ୱର୍ଗ, ପରମାତ୍ମା, ମୋକ୍ଷ, ଈଶ୍ୱର)

ଅଦୃଷ୍ଟାଶ୍ରୁତ ପୂର୍ବ-ସଂ.ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦୃଷ୍ଟ+ଅଶ୍ରୁତ+ପୂର୍ବ)- ଯାହା ପୂର୍ବେ କେବେ ଦେଖା ଯାଇ ନଥିଲା ବା ଶୁଣାଯାଇ ନଥିଲା ।

ଅଦୃଷ୍ଟି-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ.(ନଞ୍ ତତ୍., ଅ+ଦୃଷ୍ଟି)-ଦର୍ଶନା-ଭାବ, କୋପଦୃଷ୍ଟି, କ୍ରୂର ଦୃଷ୍ଟି, ବିରକ୍ତି ସୂଚକ ଦୃଷ୍ଟି ଲୋଲୁପଦୃଷ୍ଟି, (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ)-ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ତିନି ଶ୍ରେଣୀରୁ ଏକ ଶ୍ରେଣୀ, ମଧ୍ୟ ମାଧ୍ୟକାରୀ ଶିଷ୍ୟ ।
ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦୃଷ୍ଟିହୀନ, ଅନ୍ଧ ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅଦୃଷ୍ଟିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦୃଷ୍ଟିଆ-ଦେ.ବି (ସଂ. ଅ + ଦୃଷ୍ଟ)-ଯେଉଁ ଶିଶୁ ବା ଖାଦ୍ୟାଦି ଉପରେ ଡାହାଣୀମାନଙ୍କର ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିନାହିଁ ।

ଅଦେଇ-ଦେ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଅଦାତ୍ରୀ)-ଅଦଆର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ, କୃପଣ । (ସ୍ତ୍ରୀ) ।

ଦେ ବି. ପୁଂ.-ଅଦ୍ୱୈତ ନାମର ବ୍ୟକ୍ତିର ଡାକ ନାମ ।

ଅଦେଖା-ଦେ. ବିଣ (ସଂ. ଅଦୃଷ୍ଟ)-ଅଦୃଷ୍ଟ, ଦେଖାଯାଇ ନଥିବା, ଅନନୁଭୂତ, ଗୁପ୍ତ, ଅଲକ୍ଷିତ ।

ଅଦେବ ମାତୃକ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍)-ନଦୀ ମାତୃକ (ଦେଶ),ଦେବମାତୃକ ଭିନ୍ନ (ଦେଶ), ଅବୃଷ୍ଟିପ୍ଲାବିତ । (ଅଦେବ ମାତୃକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦେୟ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ଅ + ଦେୟ)- ଦାନର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅନର୍ପଣୀୟ, ଦେବାର ଉଚିତ ନୁହେ ଏ ରୂପ, ଯାହା ଦେବା ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ନିଷିଦ୍ଧ ।

ସଂ.ବି (ସ୍ତ୍ରୀ.)-ଆଇନ୍ ଅନୁସାରେ ଅଦେୟ ବସ୍ତୁ ।

ଅଦେଶ-ସଂ.ବି କ୍ଲୀ. (ଅ + ଦେଶ)-ମନ୍ଦଦେଶ, ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଦେଶ, ଅନୁପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ବା ଅଞ୍ଚଳ, ବିଦେଶ, ଆପଣାର ଦେଶ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦେଶ ।

ଅଦେଶକାଳ-ସଂ.ବି. (ଅ + ଦେଶକାଳ)-ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଦେଶ ଓ ଅନୁପଯୁକ୍ତ ସମୟ ।

ଅଦେଶ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. (ଅ + ଦିଶ ଧାତୁ + କର୍ମ.ଯ)-ଯାହା ଆଦେଶଦେବା ଅନୁଚିତ,ଯାହା ଉପଦେଶ ଦେବା ଅନୁଚିତ (ଅ + ଦେଶ୍ୟ)-ଯାହା ସର ଜମିନ୍ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନର ନୁହେ, ଯାହା ସ୍ଥାନୀୟ ନୁହେ, ଯାହା ଦେଶୀ ନୁହେ, ବିଦେଶୀ, ଘଟଣା ସମୟରେ ଅନୁପସ୍ଥିତ ।

ଅଦୈବ-ସଂ.ବିଣ.(ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦୈବ)-ଯହିଁରେ ଦେବମାନଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ, ଯାହା ଦେବତା ବା ଭାଗ୍ୟଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ଆଦିଷ୍ଟ ବା ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇନାହିଁ, ଯାହା ଐଶ୍ୱରିକ ନୁହେ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ଅଭାଗା ।

ଅଦୋଷ-ସଂ.ବି.ପୁଂ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍., ଅ + ଦୋଷ)-ଦୁରଦୃଷ୍ଟି ସାଧନ ଦୋଷର ଅଭାବ, ଦୋଷଶୂନ୍ୟତା ନିଷ୍ପାପତା, ଦୋଷରହିତ ରଚନା, ଗୁଣ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦୋଷ)- ନିରପରାଧ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଦୋଷଶୂନ୍ୟ ।

(ଅଦୋଷା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅଦୋଷତା-ବି.)

ଅଦୋଷତା-ସଂ. ବି. (ଅଦୋଷ + ତା)-ଅଦୋଷର ଭାବ, (ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର) ଅଳଙ୍କାର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଲକ୍ଷିତ କୌଣସି ଦୋଷ ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ଦୋଷ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ନ ହୋଇ ରଚନାର ଗୁଣ ରୂପେ ଗଣ୍ୟ ହେବା ଅବସ୍ଥା ।

ଅଦୋଷରେ-ଦେ କ୍ରି. ବିଣ. -ବିନା ଅପରାଧରେ ।

ଅଦୋଷୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ.ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ନିରପରାଧ ।

ଅଦୋହ-ସଂ. ବି. (ଅ + ଦୁହ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ)-ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗାଈଠାରୁ ଦୁଧ ଦୁହିଁବା ଅସମ୍ଭବ. ଯେଉଁ ସମୟରେ ଗାଈ ଦୁହିଁବା ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା-ଏକାଦଶୀ) (ଅ + ଦୋହ) ଦୁଧ ଦୁହାଁ ନହେବା ।

ଅଦ୍‌ଗ-ପୁଂ. ବି. (ଅଦ୍ + ଗ)-ପୁରୋଡ଼ାଶ, ଘୃତ ।

ଅଦ୍ଧା-ଅବ୍ୟ.- (ଅତ୍ + ଧା ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍)-ଯଥାର୍ଥ୍ୟ, ସାକ୍ଷାତ୍କାର, ସ୍ଫୁଟ, ଅବଧାରଣ, ଅତିଶୟ, ତତ୍ତ୍ୱ, ସତ୍ୟ ।

ଅଦ୍ୱୀତ-ବେ ଦେ. ବି ଓ ବିଣ.-ଅଦଭୁତ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୀତ-ବୈଦେ. ବି ଓ ବିଣ.-ଅଦଭୁତ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୀତିଆ-ଦେ. ବିଣ-ଅଦ୍‌ଭୁତିଆ(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୟ-ସଂ. ବିଣ କ୍ଲୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦ୍ୱୟ)-ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଏକକ, ଏକାକୀ, ଅଦ୍ୱୈତ, ଯାହାର ଦ୍ୱିତୀୟ ରୂପ ନାହିଁ, ଯାହାର ପ୍ରକାରାନ୍ତର ନାହିଁ, ଏକ ମାତ୍ର ।

ସଂ.ବି.-ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ, ଅଦ୍ୱୈତତା, ଦ୍ୱିତୀୟ ରୂପ ନଥିବା ଅବସ୍ଥା, ଯାହା ଦ୍ୱିଭାଗସମ୍ପନ୍ନ ନୁହେଁ ବା 'ନଦ୍ୱୟଃ ତାହାକୁ 'ଅଦ୍ୱୟ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ବୌଦ୍ଧ ମତରେ ଯୋଗର ଏହା ଅବସ୍ଥା ଭେଦ, ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବିଶେଷକୁ ମଧ୍ୟ 'ଅଦ୍ୱୟ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଏକତା, ଅଭିନ୍ନତା, ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗେ ଜୀବାତ୍ମାର ଏକତା, ବ୍ରହ୍ମ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଏକତା, ଭୂତ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମାର ଅଭିନ୍ନତା, ବ୍ରହ୍ମା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦ୍ୱୟାନନ୍ଦ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଅଦ୍ୱୟ ବଜ୍ରପାଦ-ସଂ. ବି.-ଅଦ୍ୱୟ ବ୍ରଜପାଦଙ୍କର ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାମ ହେଉଛି- ପଣ୍ଡିତାବଧୂତ ଶ୍ରୀମତ୍ ଅଦ୍ୱୟ ବଜ୍ରପାଦ । ସେ ଜଣେ ବୌଦ୍ଧ ତାନ୍ତ୍ରିକ ଥିଲେ । ବଜ୍ରଯାନ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମାବଲମ୍ବୀମାନଙ୍କ ମତରେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଦ୍ୱୟ ବଜ୍ରପାଦ 'ମନ୍ତ୍ରାତ୍ମକ ମନ୍ତ୍ର ଯାନ'' ବା ବଜ୍ରଯାନ ମତର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଥିଲେ । ସେ ସାଧନମାଳା ନାମରେ ଗୋଟିଏ ତନ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ସିଂହନାଦ ସାଧନ 'ସପ୍ତାକ୍ଷର ସାଧନ' ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ । ଏହାଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ କାଳ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗରେ ହୋଇଥିଲା ।

ଅଦ୍ୱୟବାଦ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଅଦ୍ୱୈତବାଦ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୟବାଦୀ-ପୁଂ. }
ଅଦ୍ୱୟ ବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ } ବିଣ.

ଅଦ୍ୱୟବାଦୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଦ୍ୱୟ+ବଦ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)-ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ, ଯେ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ, ବୈଦାନ୍ତିକ ।

(ଅଦ୍ୱୟବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୱୟୁ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଦ୍ୱୟ+ଉ. ବୈଦିକ) ଅନନ୍ୟାପେକ୍ଷ ରୂପ, ଯାହାର ବାହାର ଭିତର ଏକ, ଦ୍ୱିଧାରହିତ ।

ଅଦ୍ୱାର-ସଂ.ବି.କ୍ଲୀ. (ଅ+ଦ୍ୱାର)-ନଗର, ଗ୍ରାମ, ପୁର ବା ଗୃହକୁ ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଦ୍ୱାର ଦେଇ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ତାହା ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦ୍ୱାର ।
(ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯେଉଁ ଘର ବା ସ୍ଥାନରେ ଦ୍ୱାର ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ୱିତୀୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦ୍ୱିତୀୟ ଅସାଧାରଣ, ଅସାମାନ୍ୟ, ଅତୁଳନୀୟ, ଏକାକୀ, ଯାହା ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ୟ କେହି ନଥାଏ, ଏକମାତ୍ର ।

ଅଦ୍ୱେଷଣ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ (ଅ+ଦ୍ୱିଷ ଧାତୁ+ଏଣ୍ୟ)- ପ୍ରିୟରୂପ, ପ୍ରିୟବସ, ଅଦ୍ୱେଷ୍ୟରସ ।

ଅଦ୍ୱେଷ-ସଂ. ବି.ପୁଂ.(ନଞ୍ ତତ୍.)-ଦ୍ୱେଷଭାବ ।
ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦ୍ୱେଷଶୂନ୍ୟ, ଦ୍ୱେଷରହିତ,ପ୍ରିୟ

ଅଦ୍ୱେଷସ୍-ସଂ. ବିଣ. (ଅଦ୍ୱେଷ+ଅସ୍)- ଦ୍ୱେଷହୀନ ଅଦ୍ୱେଷ ।

ଅଦ୍ୱେଷ୍ଟା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ+ଦ୍ୱିଷଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ.ତୃ. ୧.। ୧ବ.)-ଦ୍ୱେଷରହିତ ।

(ଅଦ୍ୱେଷ୍ଟ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୱୈତ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ+ଦ୍ୱୈତ)-ଦ୍ୱିତ୍ୱ ରହିତ, ଅଦ୍ୱିତୀୟ, ଯାହାର ଯୋଡ଼ା ନାହିଁ, ଏକାକୀ ଅବିଭକ୍ତ, ଅବିଭାଜ୍ୟ ।

ସଂ. ବି.- ଦ୍ୱିତ୍ୟରହିତ୍ୟ ଅବସ୍ଥା, ଅଦ୍ୱିତୀୟତା, ଅତୁଳନୀୟତା, ବିଷ୍ଣୁ, ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ବ୍ରହ୍ମା, ବ୍ରହ୍ମ ବା ପରମାତ୍ମା ସହିତ ଜୀବାତ୍ମାର ଅଭେଦ ବା ଏକତା, ଆତ୍ମା ଓ ପଞ୍ଚଭୂତ ମଧ୍ୟରେ ଅଭେଦ' ପରମାର୍ଥିକ ହିତା, ଉପନିଷଦ ବିଶେଷ ।

ଦେ. ବି ପୁଂ.-ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଲୋକଙ୍କ ଦିଆଯିବା ନାମ ।

ଅଦ୍ୱୈତ ଚନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି-ଦେ.ବି (ନାମ)-ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଜନୈକ ଲେଖକ ଓ ସାହିତ୍ୟିକ ।

ଅଦ୍ୱୈତ ଠାକୁର-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୈତ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି-ଦେ. ବି. (ନାମ) ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନୈକ ସ୍ରଷ୍ଟା । ସେ ୧୯୪୬ ମସିହା ଫେବ୍ରୁୟାରୀ ୨୦ ତାରିଖରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ଆଳି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଳକଣା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ଇତିହାସରେ ଏମ୍. ଏ. । ସେ ଜଣେ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବେ ପରିଚିତ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ ଆଳି ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟର ମୁଖପତ୍ର 'ଖରସ୍ରୋତା', ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ ଗ୍ରାମ ଯୁବସଂଘର ମୁଖପତ୍ର 'ରଶ୍ମି' ଓ 'ବଉଳ ବେଣୀ' ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । ଅନେକ ଶିଶୁ କବିତା ଓ ଗଳ୍ପ 'ଶିଶୁ ରାଇଜ', 'ମୀନା ବଜାର', 'ମାତୃଭୂମି' ଓ 'କଳିଙ୍ଗ'ରେ ପ୍ରକାଶିତ । ପ୍ରକାଶିତ ଉପନ୍ୟାସ 'ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠିକଣା' । ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଚାର ସମିତି ତରଫରୁ ବିଷୁବ ପୁରସ୍କାର ପ୍ରାପ୍ତ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦ୍ୱୈତ ବଲ୍ଲଭ ରାୟ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଜଣେ ବରିଷ୍ଠ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ । ସେ ୧୯୧୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଧାର୍ଷିତ ପଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୩୦ ଖ୍ରୀ : ରେ ସେ ଛାତ୍ର ଥିବାବେଳେ ପାଠପଢ଼ା ତ୍ୟାଗ କରି ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପୁଲିସ ହାତରେ ଧରାପଡ଼ି କାରାବାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୁଲିସଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନାନା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଭୋଗ କରିଥିଲେ । ପାଠପଢ଼ା ଛାଡ଼ି ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେବା ପରେ ଆଉ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରି ନଥିଲେ । କାରଣ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଲାଭ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ପାଠ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ଜୀବିତ ଓ କଟକରେ ରହି ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କ ସେବାରେ ନିଜକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ସାମ୍ବାଦିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଖୁବ୍ ସୁନାମ ରହିଛି ।

ଅଦ୍ୱୈତବାଦ-ସଂ ବି. - ବ୍ରହ୍ମ ଓ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏକ, ଈଶ୍ୱର ଓ ସୃଷ୍ଟି ଏକ, ଏକମାତ୍ର ଈଶ୍ୱର ସର୍ବଭୂତରେ ଓ ସର୍ବତ୍ର ବିରାଜିତ ଏ ରୂପ ମତବାଦ, ପରମାତ୍ମା ଓ ଜୀବାତ୍ମା ଅଭିନ୍ନ ଏହି ଦାର୍ଶନିକ ମତ, ଈଶ୍ୱର ଏକ ଅଟନ୍ତି ଏହି ଧର୍ମ ମତ ।

ଶଙ୍କର - ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ବେଦାନ୍ତ - ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ କୁହାଯାଏ । ଏହାର ଅନ୍ୟନାମ ଦୁଇଟି- ମାୟାବାଦ ଓ ବିବର୍ତ୍ତବାଦ । ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ମାୟାବାଦ ଅତି ପ୍ରସିଦ୍ଧ । ଏ ସଂପର୍କରେ ଜ୍ଞାନ-କୋଷରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ଯେ "ଏହି ମତ ଅନୁସାରେ ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବାସ୍ତବ ସତ୍ତା ରହିତ ଓ ଭ୍ରାନ୍ତିମୟ । ମାୟାଯୋଗୁହିଁ ଏହା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବାସ୍ତବ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହୁଏ । ଏହି ମାୟା ଅଗ୍ନିର ଦାହିକା ଶକ୍ତି ପରି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ-ଶକ୍ତି ମାତ୍ର । ତାହାରି ବଳରେ ଏକ ଓ ଅଦ୍ୱୟବ୍ରହ୍ମ ପଦାର୍ଥ ନାନା ରୂପ, ନାନା ନାମରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଉଛି । ନଚେତ୍, ହୁଏତ ସଂସାର ବୋଲି କିଛି ନ ଥାନ୍ତା । ଏହା ଠିକ୍ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ଯାଦୁକରିୟା ପରି । ନିପୁଣ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ ଗୋଟିଏ ଆମ୍ବଟାକୁଆ ପୋତି ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ତହିଁରୁ ବୃକ୍ଷ, ପୁଷ୍ପ ଓ ଫଳ ଉତ୍ପାଦିତ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରକୃତ ପକ୍ଷେ ତାହା ସତ୍ତାହୀନ ଓ ଅସତ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବ ପରି ଅନୁଭୂତ ହେଉଥିବାରୁ ଅସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହାହିଁ ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକର ମାୟା ତାହାର ସୃଷ୍ଟି ମାୟାମୟ । ସେହିପରି ପରିଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ମାୟା ଶକ୍ତିର ଫଳମାତ୍ର । ଆମ୍ଭେମାନେ ଯେ ଅସତକୁ ସତ୍ ବୋଲି ମନେ କରୁ, ତାହା ମାୟା-ପ୍ରଭାବିତ ଅବିଦ୍ୟା ଓ ଅଜ୍ଞାନ ଦୋଷରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଅବିଦ୍ୟା ଜନିତ ଭ୍ରମ ଦ୍ରଷ୍ଟୃଗତ ବା ଦୃଶ୍ୟଗତ ହୋଇପାରେ । ଅବିଦ୍ୟା, ବସ୍ତୁର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପକୁ ଆବୃତ କରି ରଖେ ବା ଅନ୍ୟ ରୂପରେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ କରାଏ । ଆମ୍ଭେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଦଉଡ଼ିକୁ ସାପ ବୋଲି ଏବଂ ଶାମୁକାକୁ (ସିପ) ରୂପ ବୋଲି ବୁଝିଥାଉଁ । ଏହା ଆତ୍ମଗତ ଅଜ୍ଞାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରତୀତର ମୂଳରେ ଅଜ୍ଞାନର ଦୁଇଟି ଶକ୍ତି ବିଦ୍ୟମାନ । ତାହା ହେଉଛି— ଆବରଣ ଶକ୍ତି ଓ ବିକ୍ଷେପ ଶକ୍ତି । ଆବରଣ ଶକ୍ତି ଦଉଡ଼ିର ପ୍ରକୃତ ରୂପକୁ ଆବୃତ କରି ସର୍ପରୂପକୁ ଉପସ୍ଥାପିତ କରେ ! ଅପର ଶକ୍ତିଟି ଅର୍ଥାତ୍ ବିକ୍ଷେପ-ଶକ୍ତି ଶାମୁକାକୁ ରୂପା ରୂପେ ପ୍ରତୀତ କରାଏ । ପରନ୍ତୁ ସର୍ପଜ୍ଞାନ ଓ ରଜତ ଜ୍ଞାନ ଉଭୟ ହିଁ ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ । ଜାଗତିକ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଏହି ପ୍ରକାର ମିଥ୍ୟା ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଅଜ୍ଞାନ ବା ଅବିଦ୍ୟା ମୋହିତ ଜୀବ ପରି ଦୃଶ୍ୟମାନ ଜଗତର ମୂଳୀଭୂତ ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ବା ଆତ୍ମା ବା ଚିତ୍କୁ ହିଁ ଅଜ୍ଞାନତା ବଶତଃ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ ବସ୍ତୁରୂପେ ନାନାଭାବେ ଦେଖୁଛି । ବିଦ୍ୟା ବା ଜ୍ଞାନ ଉଦିତ ହେଲେ ପ୍ରପଞ୍ଚର ଏହି ନାନାତ୍ୱ ଦୂର ହୋଇଯାଏ ଓ ପରମତତ୍ତ୍ୱ ବ୍ରହ୍ମହିଁ ଜଗତ୍ରୂପେ ବିବର୍ତ୍ତିତ ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ଜନ୍ମେ । ଏହି ଜ୍ଞାନ ମନୁଷ୍ୟକୁ ମାୟାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରେ । (ବ୍ରହ୍ମ ଜ୍ଞାନାନ୍ମୁକ୍ତିଃ) । ପୁଣି ପୃଥକ୍ତ୍ୱର ଭ୍ରମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୋହାନ୍ଧ ଜୀବଠାରେ ହୁଙ୍କାର ଅହଂଜ୍ଞାନ ଜାତ କରାଇଥାଏ । ଜଗତର ସକଳ ଦୁଃଖ, ସକଳ ଅଶାନ୍ତି, ସକଳ ସଂଘର୍ଷ ଜୀବର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରବଳ ଅହଂ ବା ପୃଥକ୍-ଜ୍ଞାନରୁ ହିଁ ଆସେ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ସତ୍, ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦମୟ । ଜାଗତିକ ଆନନ୍ଦ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ଦୁଃଖଜନକ । ବ୍ରହ୍ମୋପଲବ୍ଧି ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପରମ ଆନନ୍ଦ ଓ ସୁଖ ଦେଇ ପାରେ । ଅବିଦ୍ୟୋପହିତ ଚୈତନ୍ୟ ହିଁ ଜୀବ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅଧୀନ ମାୟା, କିନ୍ତୁ ଜୀବ ମାୟାର ଅଧୀନ । ଜୀବ ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ସୃଷ୍ଟିରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ଅଦ୍ୱୈତତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧି କଲେ ହିଁ ସଂସାରଚକ୍ରରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଥାଏ ।"

ଅଦ୍ୱୈତ ବାଦୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଦ୍ୱୈତବାଦ + ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.) - ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ମତାବଲମ୍ବୀ (ହିନ୍ଦୁ), ଏକେଶ୍ୱରବାଦୀ ।

(ଅଦ୍ୱୈତବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୱୈତ ମହାପ୍ରଭୁ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ-ଦେ. ବି. (ନାମ) ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ସମସାମୟିକ (ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷଭାଗ) ଜଣେ ଭକ୍ତ ପଣ୍ଡିତ । ସେ ଜଣେ ଗୋସ୍ୱାମୀ ଥିଲେ ଓ ଅନେକ ବୈଷ୍ଣବଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ ବଙ୍ଗ ଦେଶର ଶାନ୍ତିପୁରଠାରେ ପ୍ରାୟ ୧୪୫୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଆଠଟି ସନ୍ତାନ ଥିଲେ । ପ୍ରଥମରୁ ସେ କୃଷ୍ଣଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଚୈତନ୍ୟ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସେ ବିଶାଳ ସମ୍ପତ୍ତିର ମୋହ ଛାଡ଼ି ସନ୍ୟାସୀ ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣର ୩୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସାତୋଟି ସନ୍ତାନ ଭିନ୍ନ ବାଟରେ ଗତି କରିଥିବାବେଳେ ତାଙ୍କର ଅଚ୍ୟୁତ ନାମକ ପୁତ୍ର ପରମ ବୈଷ୍ଣବ ହୋଇଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଆମ ଦେଶରେ ଭଗବତ ମହିମାର ବ୍ୟାପକ ପ୍ରଚାର କରିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଓ ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ଆପ୍ରାଣ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଓ ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏକ ପ୍ରାଣ ହୋଇ ବୈଷ୍ଣବଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବା ସମୟରେ ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟ ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ 'ସାଧୁଚୂଡ଼ାମଣି' ନାମ ଦେଇଥିଲେ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ, ବୈଷ୍ଣବ-ଧର୍ମ, ବୈଷ୍ଣବ ସାହିତ୍ୟ)

ଅଦ୍ୱୈତାନନ୍ଦ-ସଂ. ବି.(ମପଲୋ କର୍ମଧା.,ଅଦ୍ୱୈତ + ଆନନ୍ଦ)-ଅଦ୍ୱୈତବାଦରେ ବିଶ୍ୱାସ ଜନିତ ମନରେ ଜାତ ଆନନ୍ଦ ।

ଦେ. ବି.-ଅଦ୍ୱୈତାଚାର୍ଯ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୱୈଧ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଦ୍ୱୈଧ)-ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ନଥିବା, ଦ୍ୱେଷ ରହିତ, ସରଳ ପ୍ରକୃତିକ; ପୃଥକ କରାଯାଇ ନ ଥିବା, ହିଂସା ବା ଭାଗ କରାଯାଇ ନଥିବା ।

ଅଦ୍ଭୁତ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଲୀ. (ଅତ୍ + ଭୂ ଧାତୁ + ଡୁତ., ଯାହା ପୂର୍ବେ ଘଟିନାହିଁ)-ଅସାଧାରଣ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ, ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପାଦକ, ରଚନାଭଙ୍ଗୀ ବା ଶୈଳୀରେ ବିସ୍ମୟକର ବା ଅତ୍ୟୁତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ସଂ. ବି.-ସାହିତ୍ୟ ବା ରଚନାର ରସ ବିଶେଷ, ଅଦ୍ଭୁତ ରସ (ଦେଖନ୍ତୁ), ନବମ ମନ୍ୱନ୍ତରର ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ନାମ, ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବିଷୟ ବା ଘଟଣା, ବିସ୍ମୟ, ସାମବେଦର ଷଡ଼ବିଂଶ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ଭୁତକର୍ମା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ଭୁତ + କର୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଜନକ କର୍ମ କଲାବାଲା, ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପାଦକ କାରେଗରୀ ବିଦ୍ୟା ଦେଖାଉଥିବା (ଲୋକ) ।

ଅଦ୍ଭୁତ ଦର୍ଶନ-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ଭୁତ + ଦର୍ଶନ)-ଯାହାଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଜାତ ହୁଏ ।

(ଅଦ୍ଭୁତଦର୍ଶନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ଭୁତ ବୃକ୍ଷ-ସଂ. ବି.-ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ ବୃକ୍ଷ ।

ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର ଏକ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନରେ ଏକ ପ୍ରକାର ଉଚ୍ଚ ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ । ସେଠାକାର ଅଧିବାସୀମାନେ ଏହାର ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି 'ଠେଲ ଟ୍ରି' । ଏହାର ଆକାର ବିରାଟ ବୋତଲ ପରି । ଏ ବୃକ୍ଷର ଦେହରେ ଆଘାତ କଲେ ସେଥିରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣର ଏକ ପ୍ରକାର ତରଳ ପଦାର୍ଥ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହି

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ତରଳ ପଦାର୍ଥ ଶରୀର ପକ୍ଷେ କ୍ଷତିକାରକ ନୁହେଁ । ତାକୁ ପାନ କରି ତୃଷା ନିବାରଣ କରାଯାଏ ।

ସେଠାକାର ଜଙ୍ଗଲରେ ଏକପ୍ରକାର ଅଦ୍ଭୁତ ଆକୃତିର ବୃକ୍ଷ ଜନ୍ମେ । କେହି ସେ ବୃକ୍ଷ ମୂଳକୁ ଗଲେ ଗଛର କଣ୍ଟକମୟ ଡାଳମାନ ତା' ଉପରକୁ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ମାଡ଼ି ଆସି ଚିପି ଧରନ୍ତି । ବଡ଼ ବଡ଼ କଣ୍ଟାଗୁଡ଼ିକ ଶରୀରରେ ଫୋଡ଼ି ହୋଇ ଶିକାରର ପ୍ରାଣ ନାଶ କରନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାରର ବୃକ୍ଷ ପଶ୍ଚିମ ଟାପାମାନଙ୍କରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକ ଉପର ବର୍ଣ୍ଣିତ ବୃକ୍ଷଠାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

ଆର୍ଜେଣ୍ଟିନାରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ, ଯାହାର ମୂଳକୁ ଗଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ସିବା ବ୍ୟକ୍ତି କିମ୍ବା ପ୍ରାଣୀ ବେହୋସ ହୋଇପଡ଼େ । ବେହୋସ ହେବାପରେ ପରେ ଉକ୍ତ ବୃକ୍ଷ ପ୍ରାଣୀର ରକ୍ତ ଶୋଷି ନେଇଯାଏ । ଏ ବୃକ୍ଷର ନାମ "କ୍ଲୋର ଫର୍ମ" ବୃକ୍ଷ ।

ମାଲେସିଆରେ ଏକ ପ୍ରକାରର ବିଷାକ୍ତ ଲତା ଅଛି । ଏଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ ବୃକ୍ଷ ଉପରକୁ ଆସି ନିଜର ଜାଲ ବିସ୍ତାର କରନ୍ତି । ତା' ପରେ ବିଷଜ୍ୱାଳାରେ ଗଛଟି ମରିଯାଏ । ଲତାଟି ଏଥର ଅନ୍ୟ ବୃକ୍ଷର ସନ୍ଧାନରେ ଅନ୍ୟ ଆଡ଼େ ବଢ଼ିଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ।

ବ୍ରାଜିଲର ଘନ ଜଙ୍ଗଲରେ ମଞ୍ଚିନିଲ୍ ନାମକ ଏକ ପ୍ରକାରର ବୃକ୍ଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ବସନ୍ତ ଋତୁରେ । ଏଥିରେ ଲାଲ ରଙ୍ଗର ବେଶ୍ ବଡ଼ ବଡ଼ ସୁନ୍ଦର ଫୁଲ ଫୁଟେ । ଯଦି କୌଣସି ପଥିକ ଏହି ସମୟରେ ସେ ବୃକ୍ଷତଳେ ଆସି ଆଶ୍ରୟ ନିଏ, ତା'ହେଲେ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେ କୁଷ୍ଠ-ବ୍ୟାଧିରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇପାରେ ।

ଅଷ୍ଟ୍ରେଲିଆର କୁଇନ୍‌ସଲ୍ୟାଣ୍ଡ ଏବଂ ନିଉସାଉଥ ୱେଲସରେ ୮୦ରୁ ୧୦୦ ଫୁଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚର ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ନିକଟକୁ ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ ଓ ପକ୍ଷୀ ଗଲେ, ତାକୁ ବିଚ୍ଛୁ ଭଳି ଦଂଶନ କରେ । ଏ ବୃକ୍ଷକୁ "ଟଚ-ମି-ନଟ୍" (ମୋତେ ଛୁଅନା) ନାମରେ ଅଭିହିତ କରାଯାଇଛି । ଏପରି ଆଉ କେତେକ ବୃକ୍ଷ ରହିଛି, ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଭୟଙ୍କର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରକାରର କ୍ଷତି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ଖଜୁରୀ ବୃକ୍ଷ ଆକାରର । ବୃକ୍ଷ ଗୁଡ଼ିକର ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଘାସ ଜନ୍ମେ । ତେଣୁ ତା'ର ନାମ 'ଗ୍ରାସ ଟ୍ରି' । ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ-ବୃକ୍ଷଟି, କୌଣସି ଏକ ଆଦିବାସୀ ହାତରେ ଭାଲ୍ଲ ଧରି ଆକ୍ରମଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଛି ବୋଲି ଦେଖାଯାଏ ।

ସୁଦାନ ଓ ୱେଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଜ୍‌ରେ ଏପରି ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, ଯେଉଁଥିରୁ ଅଦ୍ଭୁତ ପ୍ରକାରର ରାଗ ରାଗିଣୀ ସ୍ୱର ବାହାରୁ ଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ । ରାତିରେ ଏହି ବୃକ୍ଷ ମଧ୍ୟରୁ କ୍ରନ୍ଦନ ଧ୍ୱନି ଶୁଭେ । ସମୟେ ସମୟେ ପଥିକ ଭୁଲ କରି ଭାବେ ଯେ ନିକଟସ୍ଥ କୌଣସି ଏକ ଗୃହରେ କାହାରି ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଛି ଏବଂ ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ବସି କାନ୍ଦିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟ ଆଫ୍ରିକା ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ଆଫ୍ରିକାରେ ଏକ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାରର ଉଦ୍ଭିଦ ଦେଖାଯାଏ । ଯାହାର ମୂଳ ରହିଛି ଉପରକୁ ଏବଂ ଅଗ୍ରଭାଗ ତଳକୁ ।

ଇଥୋପିଆର ଆସ୍କ୍ଲେପିଆସ (Asclepias) ବୃକ୍ଷ ପତ୍ରରୁ ଏକ ପ୍ରକାର ଦୁଗ୍ଧ ପରି ରସ ନିସୃତ ହୁଏ । ଯାହାକି କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର ଆଖିରେ ବାଜିଲେ ଆଖିର ଦୃଷ୍ଟିଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ କରିଦିଏ । ଫଳରେ ପ୍ରାଣୀ ଅନ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ।

ମେକ୍ସିକୋରେ 'ବ୍ୟାଡ ଓମ୍ୟାନ' (The tree of bad woman) ନାମକ ଏକ ବୃକ୍ଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହା କୌଣସି ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ଛୁଇଁଦେଲେ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଜ୍ୱର ହୋଇଯାଏ । ଏହା ଛଡ଼ା ଏ ଦେଶରେ ଆଉ ଅନ୍ୟ ଏକ ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ ତା'ର ନାମ ଡାଇନାମାଇଟ୍ (Dynamite) । ଏହି ବୃକ୍ଷରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ଲାଉ କିମ୍ବା ପାଣିକଖାରୁ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ଫଳ ହୋଇ ପାଚିଗଲେ ଖୁବ୍ ଜୋରରେ ଶବ୍ଦ କରି ଫାଟିଯାଏ । ଫଳଟି ଫାଟିବାବେଳେ କୋଡ଼ିଏ ଫୁଟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ କ୍ଷତ ବିକ୍ଷତ କରିଦିଏ ।

ଉତ୍ତର ଆମେରିକାର କାଲିଫର୍ଣ୍ଣିଆରେ 'ହାତୀ ବୃକ୍ଷ' (Elephant tree) ନାମକ ଉଦ୍ଭିଦ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ଗଛରେ ଥିବା ହାତୀ ପରି ଶୁଣ୍ଢ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଶାଖାରେ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ରକ୍ତ ପରି ତରଳ ପଦାର୍ଥ ବାହାରି ଆସେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓ୍ୱେଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଜରେ 'ଆଗକାସିଆ' (Agcasia) ଉଦ୍ଭିଦ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ପତ୍ର ଘୋଡ଼ା ଦେହରେ ଘର୍ଷିଲେ ସମସ୍ତ ବାଳ ଉପୁଡ଼ି ଯାଏ । ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଘାସ ଏହି ଅଞ୍ଚଳରେ ଦେଖାଯାଏ, ତାକୁ ବାଳବିହୀନ ଘୋଡ଼ାକୁ ଖୁଆଇଲେ ଅନ୍ୟ ରଙ୍ଗର ବାଳ ଉଠିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ମାଲେସିଆର 'ଟ୍ରାଭଲରସ ଟ୍ରି' (Travellers' tree) ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ । ପବନ ହେଲେ ପ୍ରକାଣ୍ଡକାୟ ଶବ୍ଦ କରେ । ଓ୍ୱେଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଜରେ 'ମ୍ୟୁଜିକାଲ ଟ୍ରି' (Musical tree) ମଧ୍ୟରେ ପବନ ବହିଲେ ଅଲୌକିକ ଜମ୍ବା ଅସ୍ୱାଭାବିକ ବାଦ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ନାବିଆରେ 'ସୋଫାର' (Tsofar) ଉଦ୍ଭିଦ ଜନ୍ମେ ଯେ କି ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ସୃଷ୍ଟି କରେ । ଜାମାଇକାରେ ଏକ ବୃକ୍ଷ ଅନ୍ଧକାରରେ ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ।

ଦକ୍ଷିଣ ଆମେରିକାର ଆମାଜାନ ନଦୀ ଅବବାହିକା ଜଙ୍ଗଲରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବୃକ୍ଷ ଦେଖାଯାଏ । ଏଥିରୁ ବାହାରୁଥିବା ରସ ଦୁଗ୍ଧରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହାକୁ 'ଗାଈ ବୃକ୍ଷ' (Cow tree) କହନ୍ତି । ବୃକ୍ଷଟିରୁ ନିର୍ଗତ ରସକୁ ଅଠାରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । 'ଉଇପିଙ୍ଗ୍ ଫିର' (Weeping Fir) ନାମକ ବୃକ୍ଷରେ ପ୍ରଚୁର ଫଳହୁଏ । ଏହି ଫଳ ଗୋ-ଖାଦ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ । ଫଳରେ ଗୋରୁମାନେ ହୃଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଫଳରୁ ନିସୃତ ରସ ଜଳିବାରେ ଲ୍ୟାମ୍ପମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଆଫ୍ରିକାରେ 'ସାପିଣ୍ଡସ' (Sappindus) ନାମକ ଉଦ୍ଭିଦ ଜନ୍ମେ । ଏହାକୁ 'ସାବୁନ ବୃକ୍ଷ' ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଛି । ଉକ୍ତ ଗଛର ଫଳ ରସରୁ ସାବୁନ ପରି ଫେଣ ନିର୍ଗତ ହୁଏ । ଏହି ରସ ଲୁଗା ସଫା କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଶାର ଧାମନଗର ନିକଟସ୍ଥ ଶ୍ୟାମପୁର ଗ୍ରାମରେ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋପ ଅଞ୍ଚଳରେ ଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକଠାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ଖଜୁରୀ ଗଛର ଏକ ବଡ଼ିଆ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସା ସୃଷ୍ଟି କରାଇଥିଲା ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ୧୯୮୭ ମସିହାରେ ବିସ୍ମିତ କରିଥିଲା । ଏହି ଖଜୁରୀ ଗଛ ଦୁଇଟି ସନ୍ଧ ସମୟରେ ଆପେ ଆପେ ତଳକୁ ନଇଁ ଆସେ ଓ କିଛି ସମୟ ପରେ ପୁନର୍ବାର ପୂର୍ବାବସ୍ଥାକୁ ଫେରିଆସେ । ଏହିଭଳି ଅଦ୍ଭୁତ ଅଦ୍ଭୁତ ବୃକ୍ଷ ରହିଛି, ଯାହା ଅଦ୍ୟାବଧି ମାନବ ଜଗତ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରି ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ବ୍ରାହ୍ମଣ-ସଂ, ବି. ପୁଂ. -ସାମବେଦର ପରିଶିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ମେଷଯୁଦ୍ଧ-ଦେ. ବି.-ଶବ୍ଦାଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ରସ-ସଂ. ବି. - ସାହିତ୍ୟର ନବରସ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ଯେଉଁ ରସଦ୍ୱାରା ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପାଦିତ ହୁଏ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ରାମାୟଣ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. - ବାଲ୍ମୀକି ପ୍ରଣୀତ ସହସ୍ର ସ୍କନ୍ଧ ରାବଣ ବଧ ବର୍ଣ୍ଣନାତ୍ମକ ଗ୍ରନ୍ଥ ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ଶାନ୍ତି-ସଂ. ବି.-ଅଥର୍ବ ବେଦର ସପ୍ତଷଷ୍ଟିତମ ପରିଶିଷ୍ଟ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ସାର-ସଂ. ବି.- (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ଭୁତ + ସାର) ଖଦିର ବୃକ୍ଷ, ଅଦ୍ଭୁତ ଦର୍ଶନ ବସ୍ତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପୁସ୍ତକ ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ସ୍ୱନ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ରବ, ଶିବ, ମହାଦେବ ।

ଅଦ୍ଭୁତୋପମ-ସଂ ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ଭୁତ + ଉପମା)-ଯାହା ଅଦ୍ଭୁତ ବା ବିସ୍ମୟକର ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ଉପମେୟ ।
(ଅଦ୍ଭୁତୋପମା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ଭୁତୋପମା-ସ. ବି -ଉପମା ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।
କବି ବର୍ଣ୍ଣିତ ବସ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରିବା ଦ୍ୱାରା ପାଠକ ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଉତ୍ପାଦନ କରନ୍ତି । ଯଥା-
ପର୍ବତରେ ଜନମନ୍ତ ଏମନ୍ତ ପର୍ବତ ପରେ ଜାତ ଲତା ଲତାରୁ ଏବେ ପର୍ବତ ଜାତ ହେଲ ଗୃହିଁ କମ୍ପିବେ ଉଦ୍ଧିରେତା ।

(ଭକ୍ତ-ପ୍ରେମସୁଧାନିଧି-୪/୨)

ଅର୍ଥାତ ପର୍ବତରୁ ସିନା ଲତା ଜାତ ହୁଏ କିନ୍ତୁ ବର୍ଣ୍ଣିତା ନାୟିକାଠାରେ ତା'ର ଦେହ ରୂପ ଲତାରୁ କୁଚ ରୂପ ପର୍ବତ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ଅତଏବ ଏହି ଉପମାଦ୍ୱାରା ମନରେ ବିସ୍ମୟ ଜନ୍ମୁଅଛି ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦ୍ମନ-ସଂ. ବ. ପୁଂ. (ଅଦ ଧାତୁ=ଖାଇବା+କର୍ତ୍ତୃ. ମନ, ଯେ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଖାଇଦିଏ)-ଅଗ୍ନି ।

ଅଦ୍ମର-ସଂ. ବଣ ପୁଂ. (ଅଦ ଧାତୁ=ଖାଇବା+ଅତ୍ୟର୍ଥେ. ମର)-ପେଟୁ, ଅତିଭୋଜନଶୀଳ ।
(ଅଦ୍ମରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୟ-ସଂ.ଅ.(ଇଦମ୍=ଏହି+ଦ୍ୟୁ=ଦିବସ, ନିପାତନ) ଆଜି, ଆଜିକାଲି, ବର୍ତ୍ତମାନ ।
ସଂ. ବଣ. (ଅଦଧାତୁ+କର୍ମ. ଯ)-ଖାଇବାର ଉପଯୋଗୀ ।
ସଂ. ବ. (ଅଦ ଧାତୁ+ କର୍ମ. ଯ)-ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ।

ଅଦ୍ୟକା-ଦେ. ବଣ.-ଆଜି ଘଟିଥିବା, ଅଦ୍ୟତନ, ଆଜିର ଆଜି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଅଦ୍ୟକାର-ଦେ. ବଣ.-ଅଦ୍ୟକା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୟତନ-ସଂ.ବଣ. (ଅଦ୍ୟ+ଘଟିବା ଅର୍ଥରେ. ତନ) ଆଜି ଘଟିବା (ବିଷୟ ବା ଘଟଣା), ଆଜି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଆଜିକାଲି ପ୍ରଚଳିତ, ଆଧୁନିକ ।
ସଂ.ବ.- ଆଜି ଦିନର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିବସଟି (ଦିନଗତ ଆଠ ପ୍ରହର ଅର୍ଥାତ୍ ଆଜି ଭୋରଠାରୁ କାଲି ଭୋର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ) ।
(ଅଦ୍ୟତନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୟତନ ଭୂତକାଳ-ସଂ. ବ. (ବ୍ୟାକରଣ) -ଆଜି ଘଟିଥିବା କ୍ରିୟାର କାଳ ।

ଅଦ୍ୟତନୀ-ସଂ. ବଣ. (ଅଦ୍ୟତନ+ଈ) -ଅଦ୍ୟତନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ.ବ (ବ୍ୟାକରଣ)-ଅଦ୍ୟତନ ଭୂତକାଳ ।

ଅଦ୍ୟତନୀୟ-ସଂ. ବ. (ଅଦ୍ୟତନ=ଆଜି+ଈୟ)-ଅଦ୍ୟତନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ୟତ୍ୱ-ସଂ. ବ. କ୍ଲୀ.-ବର୍ତ୍ତମାନତ୍ୱ ।

ଅଦ୍ୟପ୍ରଭୃତି-ସଂ.ଅ(ଦ୍ୟ+ପ୍ରଭୃତି)- ଆଜି ଦିନଠାରୁ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ।

ଅଦ୍ୟଭକ୍ଷ-ଦେ. ବ. (ସଂ. ଅଦ୍ୟ+ଭକ୍ଷ ଧାତୁ)- ଯାହାର ବାସି ଓଳିକ ଦାନା ନାହିଁ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର କାଲି ଖାଇବା ପାଇଁକି ସମ୍ବଳ ନାହିଁ, ଅଦଗଣ୍ଡ ।

ଅଦ୍ୟଭକ୍ଷ୍ୟ-ସଂ.ବଣ (ଅଦ୍ୟ+ଭକ୍ଷ୍ୟ)-ଆଜି ଯାହା ଖିଆଯିବ ।

ଅଦ୍ୟଭେକ୍-ଦେ. ବଣ. ପୁଂ.- (ଦେଖନ୍ତୁ-ଅଦ୍ୟଭକ୍ଷ୍ୟ, ଅଦ୍ୟଭେକା)

ଅଦ୍ୟଭେକା-ଦେ.ବଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ଅଦ୍ୟ+ସଂ. ବେଶ ଓ ଭେକ)-ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ପିନ୍ଧିଥିବା ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିକ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଲୁଗା ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ୟଶ୍ୱ-ସଂ. ବଣ. (ଅଦ୍ୟ+ଶ୍ୱ)-ଆଜି ଓ କାଲିକୁ ମିଶାଇ ।

ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନ-ସଂ: ବଣ.(ଅଦ୍ୟ+ଶ୍ୱ+ଘଟିବା ସମ୍ଭବ ଅର୍ଥରେ ଈନ୍)-ଯାହା ଆଜି କିମ୍ବା କାଲି ଘଟିବାର ସମ୍ଭବ, ଆସନ୍ନ, ଯାହା ଅବଶ୍ୟ ଆଜିକାଲି ଘଟିବ (ଯଥା-ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନ ମରଣ) ।
(ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନା-ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନ+ଆ)-ଅଦ୍ୟଶ୍ୱୀନର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ, ଆସନ୍ନ ପ୍ରସବା (ସ୍ତ୍ରୀ), ଯେ ଆଜି ବା କାଲି ଜନ୍ମ କରିବ ।
ସ.ବ.ସ୍ତ୍ରୀ-ଆସନ୍ନ ପ୍ରସବା ସ୍ତ୍ରୀ, ଆସନ୍ନ ପ୍ରସବା ଗାଭୀ ।

ଅଦ୍ୟାପି-ସଂ. ଅ. (ଅଦ୍ୟ+ଅପି)-ଏବେବେଳେ ମଧ୍ୟ, ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ, ଏହି କ୍ଷଣରେ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଆଜିଯାକେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଆଜିଠାରୁ ।

ଅଦ୍ୟାବଧି-ସଂ. ଅ. (ଅଦ୍ୟ+ଅବଧି)-ଆଜିଠାରୁ, ଏହି ସମୟରୁ, ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ।
ସଂ. ବଣ.-ଯାହା ଆଜିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲ, ଯାହା ଆଜି ଶେଷ ହେଲ ।

ଅଦ୍ୟାଶ୍ୱ-ସଂ. ଅ.-(ଅଦ୍ୟ+ଶ୍ୱ, ନିପାତନ) - ଆଜି ଓ କାଲି ।

ଅଦ୍ୟୂତ୍ୟ-ସଂ. ବଣ (ଅ+ଦ୍ୟୂତ+ଯ)-ଯାହା ଦ୍ୟୂତ ଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ ନୁହେଁ, ସଦୁପାୟ ଲବ୍ଧ ।
ସଂ. ବ.-ଯେଉଁ ଜୁଆ ଖେଳରେ ଖେଳାଳିର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ହୁଏ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦ୍ୟୈବ-ସଂ. ଅ. (ଅଦ୍ୟ+ଏବ)-ଆଜ ହିଁ, ଆଜ ନଷ୍ଟେ ।

ଅଦ୍ରବ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅ+ଦ୍ରବ)-ଅତରଳ ବସ୍ତୁ, ଘନ ବା ବାୟବୀୟ ବସ୍ତୁ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଅତରଳ, ଯାହା ପାଣିଆ ନୁହେଁ ।

ଅଦ୍ରବ୍ୟ-ସଂ ବି. କ୍ଳୀ. (ଅ+ଦ୍ରବ୍ୟ)- ଅପଦାର୍ଥ, ମନ୍ଦ ବସ୍ତୁ, ଅନୁପଯୋଗୀ ବସ୍ତୁ, ଅବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ଅଯୋଗ୍ୟ ବା ନିକୃଷ୍ଟ ଛାତ୍ର ବା ଶିଷ୍ୟ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଦ୍ରବ୍ୟହୀନ, ସମ୍ପତ୍ତି ହୀନ, ଧନହୀନ, ଗରିବ, ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅନୁପଯୁକ୍ତ ମନ୍ଦ, ନାରଖାର ।

ବୈ. ବିଣ.-(ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା) (ଅ+ଦ୍ରବ+ଯ)-ଯାହା ମିଳାଇ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ରା-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଆର୍ଦ୍ରା)-ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ।

ଅଦ୍ରାବଳି-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଆର୍ଦ୍ରା)-(ଏହା ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ପରି ନାଲିଆ ଦେଖା ଯିବାରୁ) ଏକ ପ୍ରକାର ବାଣ, ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ।

(ସଂ. ଆର୍ଦ୍ରା+ଆବଳି)-ଆର୍ଦ୍ରା ନକ୍ଷତ୍ର ସମନ୍ବିତ କାଳ ପୁରୁଷ ନାମକ ନକ୍ଷତ୍ର ପୁଞ୍ଜ ।

ପୂର୍ବେ ଅଦ୍ରାବଳୀ ପଶ୍ଚିମେ ରୋଇ,
ନାଥ ବୋଲେ ପୃଥ୍ୱୀରେ ନଷ୍ଟେ ଯିବ ଧୋଇ ।

(ଡାକ ବଚନ)

ଅଦ୍ରି-ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଅ=ନାହିଁ+ଦ୍ରୀ ଧାତୁ ପଳାଇବା +କର୍ତ୍ତୃ.ଇ, ଯେ ପଳାୟନଶୀଳ ବା ଗତିଶୀଳ ନୁହେଁ) -ପର୍ବତ, ବୃକ୍ଷ, ପଥର, ସୋମଲତା ଛେଚି ରସ ବାହାର କରିବାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଶିଳ ବା ଶିଳପୁଆ, ବଜ୍ର, ମେଘ, ପର୍ବତାକୃତି ଧାରଣ କରିଥିବା ମେଘ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ପରିମାଣ ବିଶେଷ, ସାତ ସଂଖ୍ୟା, ପୃଥୁରାଜାଙ୍କ ନାତି, ଛଟିକଣିରେ ଫିଙ୍ଗାଯିବା ପଥର ।

ଅଦ୍ରିକର୍ଣ୍ଣୀ-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ.(ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ରି+କର୍ଣ୍ଣ+ଈ) -ଅପରାଜିତା ଲତା ।

ଅଦ୍ରିକା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ), (ଅଦ୍ରି+କ+ଆ) ଜଣେ ଅପସରାର ନାମ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଶାପରେ ସେ ଯମୁନାରେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ଧାରଣ କରିଥିଲା ।

ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଶାପରେ ଅଦ୍ରିକା ଅପସରୀ
ଥିଲା ଯମୁନାରେ ଯେ ମତ୍ସ୍ୟରୂପ ଧରି ।

(କୃଷ୍ଣସିଂହ-ମହାଭାରତ-ଆଦି)

ଅଦ୍ରିକୀଳ-ସଂ.ବି.ପୁ. (ଅଦ୍ରି+କୀଳ)-ବିଷ୍କୁମ୍ଭ ପର୍ବତ ।

ଅଦ୍ରିକୀଳା-ସଂ.ବି ସ୍ତ୍ରୀ.(ବହୁବ୍ରୀହି,ଅଦ୍ରି+କୀଳା,ଅଦ୍ରି= କୁଳପର୍ବତ ଅଟେ, କୀଳା=ଖୁଣ୍ଟି ଯାହା'ର)-ପୃଥିବୀ ।

ଅଦ୍ରିଜ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଦ୍ରି+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ପର୍ବତରୁ ଜାତ ।

ସଂ. ବି.-ଗେରୁ, ଶିଳାଜତୁ ।

(ଅଦ୍ରିଜା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଦ୍ରିଜା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଦ୍ରିଜ+ଆ) - ଅଦ୍ରିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ପାର୍ବତୀ, ସୈଂହଳୀ ଗୁଳ୍ମ ।

ଅଦ୍ରିଜାତ-ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି+ଜାତ)- ପର୍ବତରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ।

ସଂ. ବି. - ଦାବାନଳ, ପର୍ବତଜାତ ଅଗ୍ନି, ହଂସ, ପରମାତ୍ମା ।

ଅଦ୍ରିତନୟା-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି+ତନୟା)- ପାର୍ବତୀ ।

ଅଦ୍ରିଦ୍ୱିଟ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଅଦ୍ରି+ଦ୍ୱିଷ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍=ଅଦ୍ରିଦ୍ୱିଷ୍. ୧ମା. ୧ବ.-ପର୍ବତମାନଙ୍କ ପକ୍ଷ ଛେଦନକାରୀ)-ଇନ୍ଦ୍ର ।

ଅଦ୍ରିଦୁଗ୍ଧ-ସଂ. ବି. ପୁଂ-ସୋମଲତା ।

ଅଦ୍ରିଦ୍ରୋଣୀ-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି+ଦ୍ରୋଣୀ) -ପର୍ବତର ଉପତ୍ୟକା, ପର୍ବତରୁ ବାହାରିଥିବା ନଦୀ ।

ଅଦ୍ରିନନ୍ଦିନୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)- ପାର୍ବତୀ, ଦୁର୍ଗା ।

ଅଦ୍ରିନାଥ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍., ଅଦ୍ରି+ନାଥ) - ପର୍ବତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହିମାଳୟ ପର୍ବତ ।

ଅଦ୍ରିପତି-ସଂ. ବି. ପୁଂ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି+ପତି)- ଅଦ୍ରିନାଥ (ଦେଖନ୍ତୁ) ।

ଅଦ୍ରିବର୍ହସ୍-ସଂ. ବିଣ.-ଅତିସାର, ଅତି କଠିନ ।

ଅଦ୍ରିବୁଧ୍ନ-ସଂ. ବିଣ.-ଅତିକଠିନ ।

ଅଦ୍ରିଭିତ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ (ଅଦ୍ରି+ଭିଦ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍, ଅଦ୍ରିଭିଦ୍ ୧ମା. ୧ବ.) - ବଜ୍ରଦ୍ୱାରା ପର୍ବତ ଭେଦକାରୀ)-ଇନ୍ଦ୍ର ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଦ୍ରିଭୂ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅଦ୍ରି + ଭୂ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍) -ପର୍ବତଜାତ, ପର୍ବତରେ ମିଳୁଥିବା ।
ସଂ. ବି.-ଅପରାଜିତା ଲତା, ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ ।

ଅଦ୍ରିମାତା-ସଂ.ବଣ.ପୁଂ.(ଅଦ୍ରି + ମା + ତୃ)-ମେଘଜନ ଜନ୍ମିତା ।

ଅଦ୍ରିରାଜ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ରାଜନ୍)- ହିମାଳୟ ପର୍ବତ, ପର୍ବତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଅଦ୍ରିରାଟ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ରାଜନ୍)- ଅଦ୍ରିରାଜ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ରିଶା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଦ୍ରି + ଶୀ ଧାତୁ = ଶୋଇବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ଯେ କୈଳାଶ ପର୍ବତରେ ଶୟନ କରନ୍ତି- ଗିରୀଶ, ଶିବ, ମହାଦେବ ।

ଅଦ୍ରିଶଯ୍ୟା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଦ୍ରି + ଶଯ୍ୟା) -ଶିବ ମହାଦେବ ।

ଅଦ୍ରିଶୃଙ୍ଗ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ଶୃଙ୍ଗ) - ପର୍ବତର ଶିଖର ।

ଅଦ୍ରିସୁତ-(ସୂତ)-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୩ୟା ତତ୍) ସୋମ କଠିନ ।

ଅଦ୍ରିସୁତା-ସଂ.ବି. (ନାମ)-ପାର୍ବତୀ ହିମାଳୟର କନ୍ୟା ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ନାମ ଅଦ୍ରିସୁତା । ହିମାଳୟର ଅନ୍ୟ ନାମ ହିମାଦ୍ରି । 'ଅଦ୍ରି' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ପର୍ବତ । ତେଣୁ ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଅଦ୍ରିସୁତା ବୋଲି କୁହାଯାଏ । 'ମନ୍ତ୍ର ମହୋଦଧି' ଓ 'ମନ୍ତ୍ର ମହାର୍ଣ୍ଣବ' ପୁସ୍ତକ ଦ୍ୱୟରେ ପାର୍ବତୀଙ୍କ ନାମ ଅଦ୍ରିସୁତା ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ।

ଅଦ୍ରିସଂହତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ସୋମ ।
ସଂ. ବଣ.-ଅତି କଠିନ ।

ଅଦ୍ରିସାନୁ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ସାନୁ)- ପର୍ବତର ତଟ ଦେଶ ବା ଢାଲୁ ।

ଅଦ୍ରିସାର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍, ଅଦ୍ରି + ସାର)- ଲୌହ ।
ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.-ପର୍ବତ ପରି ଦୃଢ଼ ଓ ଟାଣ ।
(ଅଦ୍ରିସାରା-ସ୍ତ୍ରୀ.

ଅଦ୍ରିସାରୀୟ-ସଂ. ବଣ.-ଅଦ୍ରିସାରମୂକ, ଅତିକଠିନ ।

ଅଦ୍ରୀନ୍ଦ୍ର-ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ଇନ୍ଦ୍ର) - ପର୍ବତ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ହିମାଳୟ ।

ଅଦ୍ରୀଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୭ମୀ ତତ୍, ଅଦ୍ରି + ଈଶ)- ଅଦ୍ରୀନ୍ଦ୍ର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଦ୍ରୁହନ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅ + ଦ୍ରୁହ୍ + ବନ୍) - ଅଦ୍ରୋହକାରକ ।

ଅଦ୍ରୋଘ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍)-ଦ୍ରୋହର ଅଭାବ ।
ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦ୍ରୋହରହିତ ।

ଅଦ୍ରୋଘାବ୍ରତ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.-ଅଦ୍ରୋହ ରକ୍ଷକ ।

ଅଦ୍ରୋହ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ ତତ୍, ଅ + ଦ୍ରୋହ) - ଈର୍ଷାର ଅଭାବ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକତାର ଅଭାବ, ଶତ୍ରୁତାର ଅଭାବ, ଦ୍ୱେଷହୀନତା, ଅବିରୋଧ, ଶାନ୍ତି, ନିରୀହତ୍ୱ ।
ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଦ୍ରୋହଶୂନ୍ୟ, ଦ୍ୱେଷହୀନ, ନିରୀହ, ଅବିରୋଧୀ, ଶାନ୍ତମୟ ।
ଅଦ୍ରୋହୀ-ପୁଂ.
ଅଦ୍ରୋହିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ } ବଣ.

ଅଦ୍ରୋହୀ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ ତତ୍, ଅଦ୍ରୋହ + ଇନ୍)-ଦ୍ୱେଷହୀନ, ଈର୍ଷାଶୂନ୍ୟ, ଅବିରୋଧୀ, ଶାନ୍ତ, ଶାନ୍ତିପ୍ରିୟ, ନିରୀହ, ଅନପକାରୀ ।
(ଅଦ୍ରୋହିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ଓ ବଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)- ଅର୍ଦ୍ଧ ।

ଅଧ୍ରାଏତ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର) -ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର ।

ଅଧ-ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ,ପ୍ରା. ଅଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧ, ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ ।
ଦେ. ବଣ. (ଅନ୍ୟ ବି. ଓ ବଣ. ଶବ୍ଦପୂର୍ବେ ଲଗେ, ଯଥା-ଅଧରାତି, ଅଧବାୟୁ)-ଅମୁକର ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମିତ, (ଯଥା-ଅଧ କି.ଗ୍ରା), ଅମୁକର ମଧ୍ୟସ୍ଥଳ(ଯଥା-ଅଧରାତି) ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ (ଯଥା-ଅଧଖିଆ)
(ସଂ. ଅଧଃ)-ତଳ, ନିମ୍ନସ୍ଥ ।
ଅଧ ଅଧରରେ ଉଲ୍ଲାସି ହେଲେ ଲଜ୍ଜିତ ।
(କବିସୂର୍ଯ୍ୟ, କଣୋଶ୍ରୀ ଚମ୍ପୂ-'ଣ' ଗୀତ)
(ସଂ. ଅଧଃ)-ନିକୃଷ୍ଟ ।

ବୀରଶ୍ରେଷ୍ଠ ମହା ବଳବାନ,
ଅଧବକ୍ଷରେ ଅଧୋଭୁବନ ।
(ଭଞ୍ଜ, କୋଟିବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସୁନ୍ଦରୀ-୨୪,୧୨)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

. Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧଃ-ସଂ. ଅ. (ଅଧ + ଅସ୍ = ଅଧସ୍; ଅଧର ସ୍ଥାନରେ ଅଧ ଆଦେଶ, ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ସମାସରେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା-ଅଧଃପତନ, ଅଧୋଗତ, ଅଧୋବାସ, ଅଧୋଭୁବନ)-ନିମ୍ନରେ, ତଳେ, ନିମ୍ନ ତଟରେ, ତଳଆଡ଼େ, ତଳଆଡ଼କୁ, ନରକରେ, ପାତାଳରେ, ଅଧୋଭୁବନ, ପାତାଳ, ଯୋନି ।
(ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ-ବିପରୀତ)

ଅଧଃକରଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + କୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) -ପରାଜିତ କରିବା, ଦଳିଦେବା, ଚିପିଦେବା, ଘୃଣାକରିବା, ତୁଚ୍ଛ କରିବା, ତଳକୁ ନେବା (ଯଥା-ଗଳାଧଃକରଣ), ତଳକୁ ଫିଙ୍ଗିବା, ତଳଆଡ଼କୁ ଢାଳିବା ।

ଅଧଃକାୟ-ସଂ ବି. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ. ଅଧଃ + କାୟ)-ଦେହର ନିମ୍ନଭାଗ, ଅଣ୍ଟାତଳକୁ ଦେହର ଅଂଶ ।

ଅଧଃକାର-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ତିରସ୍କାର, ଅଧଃକରଣ ।

ଅଧଃକୃତ-ସଂ ବିଣ. (ଅଧଃ + କୃତ)-ପରାଜିତ, ଗିଳାଯାଇଥିବା, ଭକ୍ଷିତ, ତଳକୁ ନିଆଯାଇଥିବା, ଘୃଣିତ, ଯାହାକୁ କେହି ଦଳିଯାଇଅଛି, ଫିଙ୍ଗାଯାଇଥିବା ।

ଅଧଃକ୍ରିୟା-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + କ୍ରିୟା)-ଅଧୋଗମନ, ଅବନତି, ଅସମ୍ମାନ ।

ଅଧଃଖନନ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଖନନ)- ତଳଆଡ଼କୁ ଖୋଳି ଖୋଳି ଦେବା, କୌଣସି ବସ୍ତୁର ତଳେ ଗାତ କରିବା ।

ଅଧଃଖଳନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅଧଃ + ଖଳନ)-ଅଧଃଖନନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧଃକ୍ଷିପ୍ତ-ସଂ. ବିଣ.-ତଳେ ପକେଇବା (ପଦାର୍ଥ), ଅବକ୍ଷିପ୍ତ, ଅଧଃନ୍ୟସ୍ତ ।

ଅଧଃପତନ-ସଂ. ବି (ଅଧଃ + ପତନ)-ଅଧଃପାତ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧଃପତିତ-ବିଣ.)

ଅଧଃପତିତ-ସଂ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍.)-ନିମ୍ନଗତି ପ୍ରାପ୍ତ, ଯେ ଉତ୍ସନ୍ନ ହୋଇଅଛି (ସ୍ତ୍ରୀ), ଅଧଃପତିତା ।

ଅଧଃପାତ-ସଂ. ବି.(ଅଧଃ + ପାତ)-ଅଧୋଗତି, ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିବା, ଦୁର୍ଗତି, ଉତ୍ସନ୍ନଦଶା, ସର୍ବନାଶ, ଅବନତି, ନୈତିକ ଅବନତି, ନରକରେ ପଡ଼ିବା ।
(ଅଧଃପାତିତ-ବିଣ)

ଅଧଃପୁଷ୍ପୀ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ + ପୁଷ୍ପ + ଈ, ଯାହାର ଫୁଲ ତଳକୁ ମୁହଁ କରି ଫୁଟେ)-ଅନନ୍ତମୂଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ପୁଷ୍ପ ଗୁଳ୍ମ ବିଶେଷ ।

ଅଧଃପ୍ରସ୍ତର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧଃ + ପ୍ରସ୍ତର)- ଅଶୌଚ ପାଳିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ମାଟି ବା ତୃଣର ଶଯ୍ୟା ।

ଅଧଃଶୟ-ସଂ, ବିଣ. ପୁଂ (ଅଧଃ + ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ଯେ ଭୂମିରେ ଶୁଏ ।
(ଅଧଃଶୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧଃଶୟନ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଶୟନ)- ଭୂମିଶୟନ, ଭୂଇଁରେ ଶୋଇବା ।

ଅଧଃଶଯ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ + ଶଯ୍ୟା) ଅଧଃଶୟ, ଯେ ଭୂମିରେ ଶୁଏ ।
(ଅଧଃଶଯ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧଃଶଯ୍ୟା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧଃଶଯ୍ୟ + ଆ)-ଅଧଃଶଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି.-ଭୂମି ଶୟନ, ଭୂଇଁରେ ଶୋଇବା ।

ଅଧଃଶାୟୀ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧଃ + ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧଃଶୟ ଦେଖନ୍ତୁ) ।
(ଅଧଃଶାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧଃଶିରଃ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ + ଶିରସ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧୋମୁଖ, ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ପୋତିଥିବା, ତଳକୁ ପଡ଼ିଲା ବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ତଳଆଡକୁ ଥିବା ।

ଅଧଃଶିରଃ-ସଂ. ବି ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ + ଶିରସ୍, ୧ମା. ୧ବ)-ଅଧଃଶିରଃ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ସଂ. ବି.- (ଯେଉଁଠାରେ ପାପୀମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକୁ ତଳଆଡ଼କୁ କରାଇ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ)-ନରକ ବିଶେଷ ।

ଅଧଃଚର-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଯେ ଭୂଇଁରେ ଗୁରୁଣ୍ଡେ)-ଚୋର ।

ଅଧଃସ୍ଥ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧଃ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ନିମ୍ନରେ ଅବସ୍ଥିତ, ନିକୃଷ୍ଟ ।
(ଅଧଃସ୍ଥା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧଃସ୍ଥିତ-ସଂ.ବିଣ (ଅଧଃ + ସ୍ଥିତ)-ନିମ୍ନରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅଧଃସ୍ୱସ୍ତିକ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ସ୍ୱସ୍ତିକ)-ଆକାଶରେ ଯେଉଁ ଅଂଶ ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଡ ତଳେ ଓ ପୃଥିବୀର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଥାଏ ।

ଅଧଇରଯ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ) ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୀନତା ।

ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧୀର. ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ ।

ଅଧଇରଯିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ.(ସଂ ଅ + ଧୈର୍ଯ୍ୟ)-ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ, ଅଧୀର ।

ଅଧଉଁଅଧ- ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅଧକର ଅଧେ, ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ, ଅଧକରୁ କମ୍ ।

ଅଧଉଁଅଧା-ଦେ.ବିଣ -ଅଧଉଁଅଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧଉପାସନ-ସଂ. ବି.(ଅଧଃ + ଉପାସନ, ସନ୍ଧିଯୋଗୁ ବିସର୍ଗର ଲୋପ)-ମୈଥୁନ ।

ଅଧକ-ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧପରିମାଣ, ଅର୍ଦ୍ଧେକ, ଅର୍ଦ୍ଧାଂଶ ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅର୍ଦ୍ଧପରିମିତ ମାନ ।

ଅଧକପାଳ-ଦେ. ବି.-ଅଧାକପାଳ(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧଖିଆ-ଦେ ବିଣ.ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ.ଅର୍ଦ୍ଧ + ଖାଦ ଧାତୁ) ଦଇଁଠିଆ, ଖାଇବା କାର୍ଯ୍ୟ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶେଷ କରି ନଥିବା ।

ଅଧଡ଼-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ ଅଦୃଢ଼)-ଅଦଢ଼ (ଦେଖନ୍ତୁ) ଅତିଶୀର୍ଣ୍ଣ ଶରୀର ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଅଧଡ଼କ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅ + ଧଡ଼କ = ଧ୍ୱନାର୍ଥକ, ଭୟଜନିତ ଛାତିର ଧଡ଼ ଧଡ ନହେବା)-ନିଧଡ଼କ, ନିର୍ଭୟ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ।

ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ.-ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ।

ଅଧଡ଼ ଧଡ଼-ଦେ. ଅ.-ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଶରୀର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ବା ରୋଗ ଯୋଗୁ ଅତିଶୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅଦଢ଼. (ଦେଖନ୍ତୁ) ଭଙ୍ଗା, ଦୁର୍ବଳ, ଅତିଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଅଧନ-ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଧନ)-ନିର୍ଦ୍ଧନ, (ସ୍ମୃତି) ନିଜର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଧନର ଅଧିକାରୀ ହେବାକୁ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ଅସମର୍ଥ ।

ଅଧନ୍ଧୁତ-ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ.-ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଦ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧନ୍ଧୁତଆ-ଗ୍ରା.ବିଣ. ପୁଂ.-ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଦଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧନ୍ଧୁଣୀ }
ଅଧନ୍ଧୁ ଟେଇ } ସ୍ତ୍ରୀ.

ଅଧନ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ଧନ୍ୟ-ଅସୁଖୀ, ଭାଗ୍ୟହୀନ ।

(ଅଧନ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧପାଆ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ପାଦ)-ଏକ ପାଅର ଅଧେ, ଏକସେରର ଏକ ଅଷ୍ଟମାଂଶ, ୨ ଛଟାଙ୍କି, କୌଣସି ବସ୍ତୁର ଏକ ଅଷ୍ଟମାଂଶ, ଏକକ୍ରୋଶର ଏକ ଅଷ୍ଟମାଂଶ, ୨ ଛଟାଙ୍କି ଓଜନର ବଟକରା, ୨ଛଟାଙ୍କି ପରିମାଣର ମାପପାତ୍ର ।

ଦେ. ବିଣ.-୨ଛଟାଙ୍କି ପରିମିତ, ୨ଛଟାଙ୍କି ଓଜନର, କ୍ରୋଶର ୮ ଭାଗ ଦୂର ।

ଅଧପାଆକିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଅଧପାଆ ପରିମିତ ପଦାର୍ଥ ସମ୍ଭାଏ, ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଅଧପାଏ ଚାଉଳ ସିଦ୍ଧି ଭାତ ରନ୍ଧାଯାଇପାରେ, ଯେଉଁ ବସ୍ତୁର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଓଜନ ଅଧପାଆ ।

ଦେ. ବି.-ଅଧପାଇ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧପାଇ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ପାଦ)-ଯେଉଁ ବଟକରା ଦ୍ୱାରା ଅଧପାଅ ପରିମିତ ବସ୍ତୁ ତଉଲା ଯାଏ, ଯେଉଁ ମାପ ପାତ୍ରରେ ଅଧପାଆ ବସ୍ତୁ ମାପ କରାଯାଏ । (ଅଧପାହୁ-ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧପାଇକିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧପାଆକିଆ । (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧପାହୁ-ଦେ.ବି.-ପାହୁଲର ଅଧେ ।

ଅଧପେଟ-ଦେ. ବି.-ପେଟପୂରା ନହେବା ଭୋଜନ ।

ଦେ.ବିଣ.-ଖାଇବାଦ୍ୱାରା ଯାହାର ପେଟ ପୂରିନଥାଏ ।

ଅଧବା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଧବ + ଆ)-ବିଧବା ।

(ସଧବା-ବିପରୀତ)

ଅଧବାଟ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ବାଟ)-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୂରତ୍ୱର ଅଧେ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୂରତ୍ୱ ବିଶିଷ୍ଟ ପଥର ମଧ୍ୟଦେଶ ।

ଅଧବାଟିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦୂରତ୍ୱ ବା ପଥରୁ ଅଧେ ଯାଇଥିବା(ବ୍ୟକ୍ତି),ଦୁଇ ଜଣଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଧେ ଅଧେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କରାଯିବା (କର୍ମ), (ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ) ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, (ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବବସ୍ତୁ ବା ବୋଝ ଯାହାକୁ ଦୁଇଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଅଧେ ଲେଖାଏଁ ଦୂରତ୍ୱ ଯାକେ ବୋହି ନଅନ୍ତି ।

ଦେ. ବ.-ଖୋଳା ହେବା ମାଟିକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନରୁ କିଛି ବେଶି ଦୂର ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ଜଣେ ବୋଝିଆ ମାଟି ବୋଝକୁ ଖୋଳା ହେବା ଯାଗାରୁ କିଛିଦୂର (ଅଧବାଟ) ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୋହିନଏ ଓ ସେଠାରୁ ଆଉ ଜଣେ ବୋଝିଆ ପ୍ରଥମ ବୋଝିଆଠାରୁ ସେ ବୋଝକୁ ନେଇ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ପକାଏ, ଏହି ପରି ପ୍ରଣାଳୀରେ ମାଟିକାମ କରାଯିବା ରୀତି ।

ଅଧବେଳ-ଦେ.ବ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ବେଳା)-ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରାସ ଅଧାଭୋଜନ, ଦିନକ ମଧ୍ୟରେ ଥରେ ମାତ୍ର ଭୋଜନ ।

ଅଧବେଲ୍ଲା-ଦେ.ବ.-ସାନକଂସା, ଗ୍ଲେଟ ବେଲା ।

ଅଧବେଲ୍ଲ-ଦେ.ବ.- ଅଧବେଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧମ-ସଂ. ବିଣ. (ଅବ ଧାତୁ—ଗମନ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅମ, ନିପାତନ)-ନୀଚ, ନୀଚତମ, ନିମ୍ନତମ, ହୀନ ଅତିସାମାନ୍ୟ, ହୀନତମ, ଅତିନିକୃଷ୍ଟ, ଅତିଅଯୋଗ୍ୟ, ହେୟ, ଘୃଣ୍ୟ, ଅତିମନ୍ଦ, ପାପୀ, ଦୁଷ୍ଟ ।
ଅଧମା-ସ୍ତ୍ରୀ
ଅଧମତା-ବି.
ସଂ.ବି.-ନିର୍ଲଜ୍ଜ ନାଗର ବା ଉପପତି, ଭୟ, ଦୟା ଓ ଲଜ୍ଜା ଶୂନ୍ୟ ଏବଂ କାମକ୍ରୀଡ଼ା ବିଷୟରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିଚାର ରହିତ ବ୍ୟକ୍ତି । ବୃଷ ବିଶେଷ, (ଜ୍ୟୋତିଷ)-ମନୁଷ୍ୟର ବିତ୍ତ ଓ ଜ୍ଞାନବର ହୀନତା ସୂଚକ ରବି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଦ୍ୱୟଙ୍କ ସ୍ଥିତି ବିଶେଷ ରୂପ ଯୋଗ ।
ସ୍ୱତଶବ୍ଦ-ନିକୃଷ୍ଟ, ପ୍ରତିକୃଷ୍ଟ, ଅର୍ବା, ଚରମ, ଯାପ୍ୟ, ଅବମ କୁତ୍ସିତ, ଅବଦ୍ୟ, କୁପୂୟ, ଖେଟ, ଗର୍ହ୍ୟ, ଅଣକ, ନ୍ୟୂନ, ନିନ୍ଦିତ, ଅପକୃଷ୍ଟ ।

ଅଧମକବି-ସଂ.ବି.-ଯେଉଁ କବି ଅନ୍ୟ କବିଙ୍କର ନିନ୍ଦା କରେ ।

ଅଧମକାବ୍ୟ-ସଂ. ବି.-ଯେଉଁ କାବ୍ୟରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟାର୍ଥ ନଥାଏ ।

ଅଧମଚନ୍ଦ୍ର-ଦେ.ବି.(ନାମ)-ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ କବି । ଏହାଙ୍କ ଜୀବିତକାଳ ଆନୁମାନିକ ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀ । କେତେକ ସାଧାରଣ ପ୍ରେମଧର୍ମୀ କବିତାର ରଚୟିତା, ପ୍ରାପ୍ତ ଏକ କବିତାର ଆଦ୍ୟ ପଙ୍କ୍ତି—
"ଗୃହିଁ ଗୃହିଁ ବିଦେଶୀ ମୋତେ ଲୁବରେ,
ଆଜ ନିଶି ବଞ୍ଚିବ ଏହା ସଙ୍ଗରେ ।"

ଅଧମଧମ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧମାଧମ) -ଅଧମାଧମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧମଧମା-ଗ୍ରା.ବିଣ.-ଅଧମଧମ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅତିମନ୍ଦରୂପ ।
ଅଧମଭୃତ-ସଂ. ବି.ପୁଂ. (କର୍ମଧା.)-ଅତି ନୀଚ କର୍ମ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ଚାକର, ଭାରବାହୀ ବା ବୋଝିଆ ମୋଟିଆ, କୁଲି ।

ଅଧମଭୃତକ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ଅଧମ + ଭୃତକ)- ଅଧମଭୃତ (ଦେଖନ୍ତୁ))

ଅଧମରତ-ସଂ. ବି: (କର୍ମଧା)-କାର୍ଯ୍ୟବଶପ୍ରୀତି, ସ୍ୱାର୍ଥ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଣୟ ।

ଅଧମରା-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ମର)-ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ, ଦରମରା, ମୃତକଳ୍ପ, ଅତ୍ୟନ୍ତକ୍ଲାନ୍ତ ଓ ଅବସନ୍ନ, ମୁମୂର୍ଷୁ, ଶୁକ୍ ଶୁକ୍ ହେଉଥିବା ।

ଅଧମଲ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧମରା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧମର୍ଣ୍ଣ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧମ + ଋଣ, ଯେ ଋଣଦ୍ୱାରା ଅଧମାବସ୍ଥାକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛି) -ଋଣୀ, ଖାତକ, ଦେଣାଦାର, କରଜଦାର, ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ଋଣ ଜାଲରେ ଜଡ଼ିତ ବ୍ୟକ୍ତି ।
ଅଧମର୍ଣ୍ଣା-ସ୍ତ୍ରୀ
ଉତ୍ତମର୍ଣ୍ଣ-ବିପରୀତ ।

ଅଧମର୍ଣ୍ଣିକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (କର୍ମଧା. ଅଧମ + ଋଣିକ)- ଅଧମର୍ଣ୍ଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧମର୍ଣ୍ଣିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧମା-ସଂ. ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅଧମ + ଆ)-ଅଧମର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ.-ନୀଚ ବା ମନ୍ଦ ପ୍ରକୃତି ବିଶିଷ୍ଟା ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ତୁଚ୍ଛାର୍ଥକ)-ଅଧମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧମାଙ୍ଗ-ସଂ.ବି. (କର୍ମଧା, ଅଧମ + ଅଙ୍ଗ)-ଚରଣ, ଗୋଡ଼ ।
(ଉତ୍ତମାଙ୍ଗ-ବିପରୀତ)

ଅଧମାଚାର-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ନୀଚ ଆଚରଣ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ଆଚରଣ ଅତି ହୀନ ।
(ଅଧମାଚାରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧମାଦୂତୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ଯେଉଁ ଦୂତୀ କଟୂବାକ୍ୟ କହି ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ସନ୍ଦେଶ ପରସ୍ପରଙ୍କ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଏ ।

ଅଧମାଧମ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୫ମୀ ତତ୍, ଅଧମ + ଅଧମ, ଅଧମ ଅପେକ୍ଷା ଅଧମ)-ଅତି ଅଧମ ।
(ଅଧମା ଧମା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧମା ନାୟିକା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଯେଉଁ ନାୟିକା ପ୍ରିୟ ବାହିତକାରୀ ନାୟକ ପ୍ରତି କୁବ୍ୟବହାର କରେ, ପ୍ରକୃତି ଅନୁସାରେ ତିନି ଶ୍ରେଣୀର ନାୟିକା ମଧ୍ୟରୁ ନୀଚତମା ।

ଅଧମାର୍ଦ୍ଧ-ସଂ.ବି. (କର୍ମଧା.)-ନାଭି ବା ଅଣ୍ଟା ତଳକୁ ଥିବା ଶରୀରର ଅଂଶ ।
(ଉତ୍ତମାର୍ଦ୍ଧ-ବିପରୀତ)

ଅଧମାର୍ଦ୍ଧ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧମାର୍ଦ୍ଧ + ଯ)-ଦେହର ନିମ୍ନାଂଶ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଅଧର-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ଧୃ ଧାତୁ = ଧାରଣ କରିବା + କର୍ମ. ଅ, ଯାହା ଧରିଯାଇ ନାହିଁ, ଏହା ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପୂର୍ବେ ଯୁକ୍ତ ହୁଏ, ଯଥା-ଅଧରୋଷ୍ଠ, ଅଧରବାସ)-ନିମ୍ନସ୍ଥ, ନିମ୍ନରେଥିବା, ତଳେ ଥିବା, ନୀଚ, ଅଧମ, ହୀନ, ନିକୃଷ୍ଟ. ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ।
ସଂ.ବି.-ଅଧରୋଷ୍ଠ, ତଳଓଠ, ଓଠ, ଦେହର ନିମ୍ନତମ ଅଂଶ, ବକ୍ତୃତା, ଯୋନି, ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର ।
(ଅଧରା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଉତ୍ତର-ବିପରୀତ)

ଅଧରକଣ୍ଠ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ଅଧର + କଣ୍ଠ)-କଣ୍ଠ ବା ବେକର ନିମ୍ନ ଭାଗ ।

ଅଧରକାୟ-ସଂ.ବି.(କର୍ମଧା. ଅଧର + କାୟ)-ଦେହର ନିମ୍ନ ଭାଗ ।

ଅଧରକାରୀ-ଦେ.ବିଣ.-ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା ଦ୍ୱାରା ପରାଭବକାରୀ

ଅଧରଚୁମ୍ବନ-ଦେ. ବି. କ୍ଲୀ (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍)-ଓଠରେ ଚୁମା ଦେବା ।

ଅଧରଜ-ଗ୍ରା, ବି. (ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ), ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ।

ଅଧରଜ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଅ + ଧୈର୍ଯ୍ୟ)-ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ ।

ଅଧରଜିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ)-ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ ।

ଅଧରଟୋପି-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅଭ୍ର)-ଅଗର ଟିକିଲି, ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କପାଳରେ ପିନ୍ଧିବା କୃଷ୍ଣାଭ୍ର ଲଲାଟିକା । (ସଂ. ଅଧର)-ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଧରୋଷ୍ଠରେ ଚିହ୍ନ କରିଥିବା ଖଇରର ଟୋପା ବା କଳା ବିନ୍ଦୁ ।

ଅଧରତଃ-ସଂ.କ୍ରି. ବିଣ. (ଅଧର + ତସ୍)-ତଳେ, ନିମ୍ନରେ ।

ଅଧର ପଟ୍ଟନାୟକ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଜୀବିତକାଳ ଆନୁମାନିକ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ନୟାଗଡ଼ ଅଞ୍ଚଳର କନ୍ଧ ଗମ୍ଭାରଡ଼ିହି ଗ୍ରାମରେ କବି ଜନ୍ମ ଲାଭ କରିଥିବା ଶୁଣାଯାଏ । ତାଙ୍କର ଗଣିତ ଗୀତ ସଂପର୍କୀୟ ଦୁଇଟି ରଚନା (୧-ଚଉତିଶ ଭାଷା, ୨-ବୃନ୍ଦାବନ ବିହାର) ଡକ୍ଟର ଜାନକୀ ବଲ୍ଲଭ ମହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର 'ଓଡ଼ିଆ ଗୀତିକାବ୍ୟ ସଙ୍କଳନ'ରେ ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି । ଚଉତିଶ ଭାଷାରେ ବିରହୀ ତା'ର ପ୍ରିୟାର ପାଖକୁ 'କେଉଁ ମାସେ କେତେ ଦିନେ ଲେଖିଲି ଚଉତିଶ' ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ପରି ବୃନ୍ଦାବନ ବିହାରରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ୟାମସୁନ୍ଦରଙ୍କ 'ପଞ୍ଚଶତ ଆଠ ସଖା' ଓ ରାଧିକାଙ୍କ ନିକଟରେ ଥିବା 'ସପ୍ତପଞ୍ଚାବନ ନାୟିକା ତୋଳିଥିବା ଫୁଲ ପରସ୍ପରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯିବା ପରେ 'ଗୋପୀ ଗୋପାଳ ଜଣକେ କେତେ ଫୁଲ ତୋଳି' ବୋଲି ପ୍ରଶ୍ନ କରାଯାଇଛି ।

ଅଧରପଣା-(ସଂ. ଅଧର + ପ୍ରପାନକ)-ଗୁଣ୍ଡିଚା ଓ ବାହୁଡ଼ା ଯାତ୍ରାବେଳେ ତିନି ଠାକୁର ରଥରେ ବଢ଼େ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କରି ଥିବା କାଳରେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଅଧରପଣା ଭୋଗ ଭୋଗ ଲାଗେ । ଏ ପଣା ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିମାନଙ୍କରେ ରହୁଥାଏ, ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପୂଜକର ଅଧର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ କରଣ ଏପରି ହୋଇଅଛି ।

ଅଧରପତ୍ର-ସଂ. ବି. (ରୂପକ; ଅଧର + ପଦ୍ମ)-ପଦ୍ମ ପରି କମନୀୟ ଅଧରୋଷ୍ଠ ।

ଅଧରପଲ୍ଲବ-ସଂ. ବି (ରୂପକ କର୍ମଧା.) (ଅଧର + ପଲ୍ଲବ)-ନବୋଦ୍‌ଗତ ପତ୍ର ପରି କୋମଳ ଓ ରକ୍ତ-ବର୍ଣ୍ଣ ଅଧର ।

ଅଧରପାନ-ସଂ. ବି.(୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ଅଧର ଚୁମ୍ବନ ପୂର୍ବକ ଅଧର ମଧୁପାନ)-ଓଷ୍ଠରେ ଚୁମ୍ବନ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ ଚୁମ୍ବନ ବା ଚୁମିବା ।

ଅଧରବାସ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ, ଅଧର ପରିହିତ ବାସ)- ନାଭିତଳକୁ ପିନ୍ଧାଯିବା ଲୁଗା, ପୋଷାକ ତଳ ଦେହକୁ ଲାଗି ପିନ୍ଧାଯିବା ଲୁଗା ।

ଅଧରବିନ୍ଦୁ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ କର୍ମଧା. ଅଧର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ବିନ୍ଦୁ)-ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ତଳ ଓଠ ବା ଥୋଡ଼ିରେ ଚର୍ଚ୍ଚିତ କଳାଚିତା ବା କଳା ଚିହ୍ନ ।

ଅଧରବିମ୍ବ-ସଂ. ବି. (ରୂପକ; ଅଧର + ବିମ୍ବ)-ପକ୍ୱ ବିମ୍ବଫଳ ପରି ନାଲି ଓ ସୁନ୍ଦର ଓଠ ।

ଅଧରମ୍‌-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବି. (ସଂ. ଅଧର୍ମ)-ଅଧର୍ମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧରମ-ଗ୍ରା. ପଦ୍ୟ, ବି. (ସଂ. ଅଧର୍ମ) ଅଧର୍ମ (ଦେଖନ୍ତୁ) ଗ୍ରା. ବିଣ.-ପାପଯୁକ୍ତ, ଅଧାର୍ମିକ (କର୍ମ)

ଅଧର ମଧୁ-ସଂ. ବି.କ୍ଲୀ. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ; ଅଧରଜାତ , ବା ଅଧରକଳ୍ପିତ ମଧୁ)-ଅଧରାମୃତ,ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକା ପରସ୍ପର ଅଧର ଚୁମ୍ବନ କରିବା ସମୟରେ ପରସ୍ପରଙ୍କ ଅଧର ନିଃସୃତ ଲାଳ, ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟୋଅନ୍ୟ ଆସ୍ୱାଦନ କରନ୍ତି (ଏବଂ ଯାହାକୁ ପରସ୍ପର ଭୋଳରେ ମଧୁ ବା 'ଅମୃତ ସଙ୍ଗେ ତୁଳନା କରନ୍ତି)

ଅଧରମୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଅ + ଧର୍ମୀ)- ଅଧାର୍ମିକ, ନିଜ ଧର୍ମତ୍ୟାଗୀ, ବିଧର୍ମୀ ।

ଅଧରରସ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.(୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଅଧର ସୁଧା, ଅଧରାମୃତ ।

ଅଧରସପତ୍ନ-ସଂ.ବିଣ ପୁଂ: (ବହୁବ୍ରୀହି,ଅଧର + ସପତ୍ନ) ଯାହାର ଶତ୍ରୁମାନେ ପରାଜିତ ହୋଇ ବା ମତ ତଳେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି, ଯେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିଅଛି । (ଅଧରସପତ୍ନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର ସୁଧା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଅଧରାମୃତ, ଅଧର ମଧୁ ।

ଅଧରସ୍ୱସ୍ତିକ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା)-ମନୁଷ୍ୟର ଗୋଡ଼ ତଳେ ପୃଥିବୀର ବିପରୀତ ଦିଗରେ ଥିବା ଆକାଶର କଳ୍ପିତ ବିନ୍ଦୁ ।

ଅଧରହନୁ-ସଂ. ବି (କର୍ମଧା)-ତଳ ପାଟିର ହାଡ ।

ଅଧରା ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧର + ଆ)-ଅଧରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ, ମନୁଷ୍ୟର ଠିକ୍ ଗୋଡ଼ ତଳେ ଥିବା ପୃଥିବୀର ଆର ପାଖେ ଆକାଶର କଳ୍ପିତ ବିନ୍ଦୁ, ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ । ଦେ. ବିଣ. (ସଂ ଅଧୃତ, ଧରାହୋଇ ନଥିବା, (ପୁଂ) ଯେଉଁ ଅଣ୍ଡିରା ବାଛୁରି ଧରାହୋଇ ନଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାର ମୁଷ୍କ ଛେଦନ କରାଯାଇ ନଥାଏ, (ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଛୁରି ଜନ୍ମ କରିବା ପରେ ଯେଉଁ ଗାଈ ଧରା ହୋଇ ନଥାଏ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହାଙ୍କୁ 'ଫୁଙ୍କା' ହୋଇ ନଥାଏ ।

ଅଧରାଚ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧର + ଅଞ୍ଚ + କ୍ୱିପ)- ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍‌ଗାମୀ । (ଅଧରାଚୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧରାଚୀନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଅଧଃ ପ୍ରଦେଶରେ ଯାହା ଜନ୍ମେ ।

ଅଧରାଚ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅଧରାଚ + ଯ) - ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ୍‌ଭବ ।

ଅଧରାତ୍-ଅବ୍ୟ, (ଅଧର + ଆତ୍) - ତଳେ, ନିମ୍ନରେ, ଅଧରେଣ, ଅଧରସ୍ତାତ୍ ।

ଅଧରାତି-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର)-ଅର୍ଦ୍ଧରାତ୍ର, ରାତିର ମଧ୍ୟଭାଗ, ରାତିଅଧ ।

ଅଧରାତିଆ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ରାତ୍ରୀୟ)- ଅଧ ରାତିରେ ଘଟିବା, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅଧରାତିରେ କରିବାର ଯାହାର ଅଭ୍ୟାସ ଅଛି ।

ଅଧରାମୃତ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପି, ଅଧରରେ କଳ୍ପିତ ଅମୃତ)-ଅଧର ମଧୁ, ପ୍ରେମିକ ପ୍ରେମିକାଙ୍କର ପରସ୍ପରଙ୍କ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧରରୁ ଚୁମ୍ବିତ ମଧୁପରି କଳ୍ପିତ ଲାଳ ।

ଦେ. ବି.-ଗୁରୁଜନ ଓ ବିଶେଷତଃ ଦୀକ୍ଷାଗୁରୁ ଖାଇବା ପତ୍ରରେ ଛାଡ଼ିଯାଇଥିବା ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ।

ଅଧରୀକୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧର + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଈ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)-ପରାଜିତ, ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ବଳିଯାଏ, ମକଦ୍ଦମାରେ ହାରିଥିବା ।

(ଅଧରୀକରଣ-ବି)

ଅଧରୀଣ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧର + ଈନ)-ନିମ୍ନସ୍ଥ, ନିନ୍ଦିତ, ଭର୍ତ୍ସିତ ।

(ଅଧରୀଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧରୀଭୂତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧର + ଅଭୂତ ତଦ୍ଭାବେ. ଈ + ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)- ପରାଜିତ, (ସ୍ମୃତି) ମକଦ୍ଦମାରେ ହାରିଥିବା, (ସ୍ମୃତି) ରଦ୍ କରାଯାଇଥିବା (କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଆଦେଶ) ।

(ଅଧରୀଭାବ-ବି.)

ଅଧରେଣ-ଅବ୍ୟ.-ନିକଟରେ ନିମ୍ନ ଦେଶାଦି, ସନ୍ନିକୃଷ୍ଟ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ ।

ଅଧରେଦ୍ୟୁଃ-ସଂ. ଅ. (ଅଧର + ଦିବସ, ନିପାତନ) -ଗତ ପରଦିନ, ଆଜିଠୁ କୌଣସି ପୂର୍ବ ଦିବସରେ ।

ଅଧରୋତ୍ତର-ସଂ. ବିଣ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଅଧର + ଉତ୍ତର)-ତଳର ଓ ଉପରର, ଉଚ୍ଚତର ଓ ନିମ୍ନତର, ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓ ପରବର୍ତ୍ତୀ ।

ସଂ. ଅ.- ଉପର ପାଖ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଓ ତଳ ପାଖ ଉପର ଆଡ଼କୁ, ଏହିପରି ଭାବରେ, ନିକଟରେ ଓ ଦୂରରେ, ଉପରେ ଓ ତଳେ, ଉପର ଆଡ଼କୁ ଓ ତଳ ଆଡ଼କୁ ।

ଅଧରୋଷ୍ଠ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା. ଅଧର + ଓଷ୍ଠ)-ତଳ ଓଠ, (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ) ତଳ ଓ ଉପର ଓଠ ।

ଅଧରୌଷ୍ଠ-ସଂ.ବି.(କର୍ମଧା; ଅଧର + ଓଷ୍ଠ)-ଅଧରୋଷ୍ଠ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧର୍ମ-ସଂ.ବି.(ନଞ୍ଚ ତତ୍ପୁ; ଅ + ଧର୍ମ)-ଧର୍ମ ବା ପୁଣ୍ୟର ଅଭାବ, ଦୁଷ୍କୃତ, ପାପ, ଅନ୍ୟାୟ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଲଙ୍ଘନ, ବେଆଇନ କାମ, ଅନ୍ୟାୟ କର୍ମ, ଗୁଣର ଅଭାବ ।

ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅନୁଚର ପ୍ରଜାପତି ବିଶେଷ । ଏ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁତ୍ର । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୃଷ୍ଠଭାଗରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବାମ ଭାଗରୁ ଅଲକ୍ଷ୍ମୀଜାତ ହେବା ପରେ ଅଧର୍ମ ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନାମ ହିଂସା ବା ମୃଷା ।

ସଂ. ବିଣ.-ଗୁଣରହିତ ।

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧର୍ମୀ)-ପୁଣ୍ୟହୀନ, ପାପୀ, ଅନ୍ୟାୟ ଆଚରଣଶୀଳ ଧର୍ମଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ ।

ଅଧର୍ମଚାରୀ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ.(ଅ + ଧର୍ମ + ଚର ଧାତୁ + ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ,) ପାପାଚରଣକାରୀ ।

(ଅଧର୍ମଚାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର୍ମତଃ-ସଂ.କ୍ରି.ବିଣ(ଅ + ଧର୍ମତଃ)-ଅନ୍ୟାୟକ୍ରମେ ।

ଅଧର୍ମନିଷ୍ଠ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଚ ତତ୍ପୁ)-ଅଧର୍ମପରାୟଣ, ଅଧାର୍ମିକ, ପାପୀ ।

(ଅଧର୍ମନିଷ୍ଠା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର୍ମମୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ଅଧର୍ମ + ମୟ)-ପାପମୟ, ପାପପୂର୍ଣ୍ଣ, ପାପପ୍ରଚୁର ।

(ଅଧର୍ମମୟୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର୍ମା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ(ଅଧର୍ମ + ଆ)-ଅଧର୍ମରୂପୀ ଦେବତା (ଏ ମୃତ୍ୟୁର ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ କଳ୍ପିତା)

ଅଧର୍ମାଚରଣ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଅଧର୍ମ + ଆଚରଣ ପାପାଚରଣ ।

ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅଧର୍ମାଚାରୀ [ଦେଖନ୍ତୁ]

ଅଧର୍ମାଚାର-ସଂ. ବି. ଓ ବିଣ. [ଅଧର୍ମ + ଆଚାର]-ଅଧର୍ମାଚରଣ [ଦେଖନ୍ତୁ]

ଅଧର୍ମାଚାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅଧର୍ମ + ଆଚାର + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ(-ପାପାଚରଣକାରୀ ।

(ଅଧର୍ମାଚାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର୍ମାତ୍ମା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ + ଧର୍ମାତ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ପାପାତ୍ମା, ପାପ ପ୍ରକୃତିକ ।

ଅଧର୍ମିଷ୍ଠ-ସଂ. ବିଣ) ପୁଂ. (ଅଧର୍ମ + ଇଷ୍ଠ)-ଅତିଶୟ ପାପଯୁକ୍ତ, ଅଧର୍ମଶୀଳ, ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ, ପାପୀ ।

(ଅଧର୍ମିଷ୍ଠା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧର୍ମୀ-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ. (ଅଧର୍ମ + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ ବ.) -ଅଧାର୍ମିକ, ପାପୀ, ଧର୍ମଭ୍ରଷ୍ଟ ।
(ଅଧର୍ମିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧର୍ମ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧର୍ମ + ଯ)-ଧର୍ମବିରୁଦ୍ଧ, ବେଆଇନ୍, ଅନ୍ୟାଯ୍ୟ, ଅଧାର୍ମିକ ।

ଅଧଲା-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଏକ ପଇସାର ଅର୍ଦ୍ଧ-ମୂଲ୍ୟର ମୁଦ୍ରା, ଦେଢ଼ ପାହୁଲା, ଏକ ପଇସାର ଅଧେ ।

ଅଧଲିକିଆ-ଦେ, ବିଣ.-ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଅଧଲା, ଯାହାର ପ୍ରତ୍ୟେକର ମୂଲ୍ୟ ଏକ ଅଧଲା ।

ଅଧଲକିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧଲିକିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧଶ୍ଚର-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅଧସ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) ଅଧୋଗାମୀ, ଯେ ଭୂଇଁରେ ହାମୁଡ଼ାଏ ।
ସଂ. ବି.-ଚୋର ।
(ଅଧଶ୍ଚରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧଶ୍ଚାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅଧସ + ଚର ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧଶ୍ଚର (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧଶ୍ଚାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧଶ୍ଚୌର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧଃ + ଚୌର + ଅ) (କର୍ମଧା:)-ସିନ୍ଧିକଟା, ଚୋର, ଯେ କାନ୍ଥ କାଟି ଘର ଭିତରେ ପଶି ଚୋରି କରେ ।

ଅଧସେରା-ଦେ. ବି.-ଅର୍ଦ୍ଧ ସେର ଓଜନର ବଟକରା ବା ମାପିବା ପାତ୍ର ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅଧସେର ଓଜନ ବା ମାପର (ବସ୍ତୁ), ଯେଉଁ ପାତ୍ରରେ ଅଧସେର ବସ୍ତୁ ସମ୍ଭାଏ, ଯେଉଁ ହାଣ୍ଡିରେ ଅଧସେର ଚାଉଳ ଫୁଟିବ ।

ଅଧସେରି-ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ-ଅଧସେରା । (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧସେରିଆ-ଦେ.ବିଣ.-ଅଧସେରା । (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧସେରିକିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧସେରା । ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧସ୍ତନ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧସ + ଅବସ୍ଥିତ ହେବା ଅର୍ଥରେ ତନ)-ନିମ୍ନରେ ଅବସ୍ଥିତ; ନିମ୍ନତର, ତଳେ ଥିବା, ଏଥିପୂର୍ବେ ଘଟିଥିବା, ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ।
(ଅଧସ୍ତନା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତନ-ବିପରୀତ)

ଅଧସ୍ତରାଂ-ସଂ.ଅ.-ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଧୋଭାଗ, ସର୍ବତଳେ ।

ଅଧସ୍ତଳ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ତଳ)-ତଳ ମହଲା, ସବୁ ଘରର ନିମ୍ନଦେଶରେ ଥିବା କୋଠରି ।

ଅଧସ୍ତାତ୍-ସଂ. ଅ. (ଅଧସ + ତାତ୍)-ତଳେ, ନିମ୍ନରେ, ତଳ ଆଡ଼କୁ ।

ଅଧସ୍ତ୍ୱକ୍-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ମୀତତ୍.)-ଉପର ଚମଡ଼ାର ତଳେ ଥିବା ଚମ ।

ଅଧା-ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧ, ଅର୍ଦ୍ଧେକ, ଅଧେ ।
ଦେ. ବିଣ. -ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମିତ ।
ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ ବି.-ଅଧପାଆ ଓଜନର ପରିମାଣ ବିଶେଷ ।

ଅଧା ଅଧା-ଦେ.କ୍ରି. ବିଣ.-ସ୍ଥୂଳତଃ ଅଧେ, ଆଠ ପଣି ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା କ୍ରମେ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅର୍ଦ୍ଧପୂର୍ଣ୍ଣ ଅର୍ଦ୍ଧ ନିଃଶେଷିତ, ଦୁଇ ସମାନ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ପ୍ରାୟ ଅଧେ, ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ଫୁଟ, ଦଗ୍ରେଟି (କଥା) ।

ଅଧା ଅଧି-ଦେ. କ୍ରି.ବିଣ. ଓ ବିଶ.-ଅଧା ଅଧା(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାଉମର-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ଆ ଉମର)-ଯୁବାବୟସ, ଯୌବନ, ପ୍ରୌଢ଼ାବସ୍ଥା, ଯୌବନ ଓ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ସନ୍ଧି ସମୟ ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅଧାବୟସିଆ (ଯେ ଯୁବା ନୁହେଁ କି ବୁଢ଼ା ନୁହେ)

ଅଧାଉମରିଆ-ଦେ. ବିଣ ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ଆ. ଉମର୍)-ଅଧାବୟସିଆ, ପ୍ରୌଢ଼, ଯେ ଯୁବା ନୁହେଁ କି ବୁଢ଼ା ନୁହେଁ ଦର ବୁଢା ।

ଅଧାକପାଳ-(Migrain, Hemicarnica, Bilius head ache)-ଦେ.ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + କପାଳ)-କପାଳର ବାମ ବା ଡାହାଣ ପାଖ ବିନ୍ଧିବା ରୋଗ, ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ରୋଗ ।

ଏହି ରୋଗରେ ମଣିଷ କପାଳର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଦନା ଜାତ ହେବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ କପାଳର ଅଧକରେ ବେଦନା ହେବା ଯୋଗୁ ଏହାକୁ ଆଧାକପାଳି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉଦୟ ଏବଂ ଅସ୍ତ ପ୍ରଭାବରେ ଏହି ରୋଗର ସୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଉପଶମ ନିର୍ଭର କରୁଥିବାରୁ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଏହାକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ (Migrain) ରୋଗ ବୋଲି ନାମ କରଣ କରାଯାଇଛି । ଏହି ରୋଗ ପ୍ରାୟ ସବୁ ବୟସର ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ହୋଇଥାଏ । ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଉଦୟ ପରେ କେତେକଙ୍କର କପାଳର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁ ଗଡ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ୟଥା କମିବାକୁ ଲାଗେ । କପାଳର ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହେଉଥିବାରୁ ଏହାର ନାମ ଚିକିତ୍ସା ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା ରେ ହେମିକାର୍ନିକା (Hemicarnica) ନାମ କରଣ କରାଯାଇଛି ।

କପାଳରେ ବ୍ୟଥା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ୧୦-୨୦ ମିନିଟ୍ ପୂର୍ବରୁ କେତେକ ରୋଗୀଙ୍କୁ ଧଳା ଓ କଳା, ସୁନା ରଙ୍ଗ ସଦୃଶ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଥିବା ପରି ଦେଖାଯିବାର ଜଣାପଡ଼େ । କେତେକଙ୍କୁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଅନ୍ଧାର ଦେଖାଯିବା ଭଳି ଜଣାଯାଏ । ସମୟେ ସମୟେ କେତେକଙ୍କର ଦେହ ଝିମ୍ ଝିମ୍ ଲାଗେ । ଏହି ଝିମ୍ ଝିମ୍ ମୁଣ୍ଡରୁ ପାଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୋଗୀ ଅନୁଭବ କରେ । ବେଳେ ବେଳେ ଜିଭ ମଧ୍ୟ ଝିମ୍ ଝିମ୍ ହୁଏ । ଏହା ପରେ ପରେ କପାଳର ବାମ କିମ୍ବା ଡାହାଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବେଦନା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଯାଏ । ହାତ ପାଦ ଅବଶ ଲାଗେ । କେତେକ ରୋଗୀଙ୍କଠାରେ ଏହି ବିକୃତ ଲକ୍ଷଣ ପରିଦୃଷ୍ଟ ନ ହୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ପରେ ବ୍ୟଥା ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହି ବ୍ୟଥା କପାଳର ମଧ୍ୟ ଭାଗରୁ କାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ମୁଣ୍ଡରେ ଜ୍ୱାଳା ଏବଂ ଗିଲମୁଣ୍ଡ ଠକ ଠକ ହୋଇ କଷ୍ଟ ଦେବା ପରି ରୋଗୀ ଅନୁଭବ କରେ । ଦିନ ବଢ଼ିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପୀଡ଼ା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇଲେ ଏବଂ ଆଖିପତା ଉଠାଇଲେ ରୋଗୀ କଷ୍ଟ ଅନୁଭବ କରେ । ବମନ, ବମନେଚ୍ଛା ଓ ପେଟରେ ପୀଡ଼ା ହେବାର କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହି ପ୍ରକାର ବେଦନା କିଛି ସମୟ ରହିବା ପରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ମୁଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଗଡ଼ିଲେ ଏବଂ ଅସ୍ତ ହୋଇଗଲେ ବ୍ୟଥା କମିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରେ ।

କେତେକ ସାଇନସ (Sinus) ରୋଗୀଙ୍କଠ ରେ ଅଧକପାଳି ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥାଏ । ଅଧକପାଳି ରୋଗର ଉପଶମ ପାଇଁ ଲକ୍ଷଣ ଅନୁଯାୟୀ ଚିକିତ୍ସା କରାଯାଇଥାଏ । ଆଣ୍ଟିପାଇରେଟିକ ଏବଂ ଆଣ୍ଟିସ୍ପାଜମଟିକ୍ ଟାବଲେଟ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇବା ପରେ ଖାଇଲେ ରୋଗର ଉପଶମ ହୋଇଥାଏ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଷ୍ଟେମେଟିଲ (Stemetil) ଏବଂ ଆଣ୍ଟିବାଓଟିକ୍ ବଟିକା କିମ୍ବା କ୍ୟାପସୁଲ ଅନୁମୋଦିତ ପରିମାଣରେ ସେବନ କଲେ ଆରାମ ମିଳିଥାଏ । ସାଇନସ ଜନିତ ଅଧାକପାଳି ପାଇଁ ଭାସୋଗ୍ରେନ (Vasograin), ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଆଣ୍ଟିବାୟୋଟିକ୍ ଖାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅକ୍ଟ୍ରିଭିନ୍ ନାସାଲ ଡ୍ରପସ୍ (Octrivin nasal drops) (Oxymetazoline) ନାକ ପୁଡ଼ା ଭିତରେ ଅନୁମୋଦିତ ମାତ୍ରାରେ ପକାଇଲେ ରୋଗ ଭଲ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଔଷଧ ଗୁଡ଼ିକ ସୁଚିକିତ୍ସକଙ୍କ ପରାମର୍ଶରେ ସେବନ କରିବା ଉଚିତ ।

ଅଧାକପାଳି ମୁଣ୍ଡବ୍ୟଥା ଯେଉଁ ପାଖରେ ହେଉଥିବ ସେହି ପାଖରେ ଗୋଟିଏ ଶିରାକୁ (ଶିରା ଦେଖା ନଗଲେ କପାଳର ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ) ଛୁଞ୍ଚିରେ ଫୋଡ଼ିବ । ଯେପରିକି ଟିକିଏ ରକ୍ତ ବାହାରିବ । ସେହି ରକ୍ତ ଉପରେ ପାଞ୍ଚ ସାତ ଟୋପା ଅରଖ କ୍ଷୀର ଲଗାଇବ । ଯେପରିକି ରକ୍ତ ସଙ୍ଗରେ ଅରଖ କ୍ଷୀର ମିଶିଯାଏ । ଏହି ଚିକିତ୍ସା କଲେ ବହୁଦିନର ପୁରୁଣା ଅଧକପାଳି ବ୍ୟଥା ଉପଶମ ହୋଇଥାଏ । ଉପଦଂଶ ଥିବା ରୋଗୀଠାରେ ଏହି ପ୍ରଣାଳୀ ଉପକାର ଦେଇ ନପାରେ । ତେଣୁ ଅରଖ କ୍ଷୀରକୁ ଶୁଖାଇ ଏକ ରତି ହିସାବରେ ବଟିକା କରି ୧୫ ଦିନ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ଏ ରୋଗ ନିଶ୍ଚିତ କମିଯାଏ ।

କଅଁଳିଆ ଆମ୍ବପତ୍ର ଛେଚି ତା ରସକୁ କାନରେ ପକାଇଲେ ଅଧାକପାଳି ରୋଗ ଭଲ ହୁଏ ।

ଗୟଣ ପତ୍ର ରସରେ ଅଳ୍ପ ଲୁଣ ମିଶାଇ ନାକ ପୁଡ଼ାରେ ଟେଣ୍ଡି ଦେବା ପରେ ଗାଧୋଇ ପଖାଳ ଭାତ ସହିତ ଦୋଳଦହି ମିଶାଇ ଖାଇଲେ ଅଧକପାଳି ଭଲ ହୁଏ ।

ନଶାଦଳ ସହିତ କଳିଚୂନ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ଶିଶିରେ ରଖି ଘାଣ୍ଟିବା ପରେ ଠିପି ବନ୍ଦ କରିଦେବ । କିଛି ସମୟ ପରେ ଉଭୟ ଏକତ୍ର ହୋଇ ପାଣି ସଦୃଶ ହୋଇଗଲେ ଏହା ଦେହରୁ ଏକ ବାଷ୍ପ ନିର୍ଗତ ହେବ । ଠିପି ଖୋଲି ଏହି ବାଷ୍ପକୁ ନସ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଅଧାକପାଳି ହଠାତ୍ ଭଲ ହୋଇଯାଏ ।

ଗୋଲ ମରିଚ ଗୁଣ୍ଡକୁ ନୁଖୁରା ବଳିତା ମଧ୍ୟରେ ଭର୍ତ୍ତିକରି ଜାଳିବ । ବଳିତା ଜଳିବା ପରେ ଲିଭାଇଦେଲେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସେଥିରୁ ଯେଉଁ ଧୂଆଁ ବାହାରେ, ସେହି ଧୂଆଁକୁ ନସ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ବ୍ୟଥା କମିଯାଏ ।

ଅଧକପାଳ ଗୁଆ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+କପାଳ+ଗୁବାକ)-ଯେଉଁ ଗୁଆର ଗୋଟାଏ ପାଖ ଚେପ୍ଟା ହୋଇଥାଏ ।
ଏହି ଗୁଆକୁ ଚନ୍ଦନପେଡ଼ି ଆଦରେ ଘୋରି ଚନ୍ଦନପରି ଅଧାକପାଳି ବଥାଇଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଲେପିଲେ ଅଧାକପାଳି ଭଲ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଧାକପାଳଧରା-ଦେ. ବି.-ଅଧ କପାଳି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାକପାଳ ବଥା-ଦେ.ବି-ଅଧାକପାଳି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାକାଣ୍ଡିଆ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+କାଣ୍ଡ)-ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ (କାର୍ଯ୍ୟ), ଆଂଶିକ, ଅର୍ଦ୍ଧସମ୍ପନ୍ନ, ଅର୍ଦ୍ଧକୃତ, ଅସମାପ୍ତ ।
ଦେ.କ୍ରି.ବିଣ.-ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ (କରାଯାଇଥିବା)ଅଂଶତଃ ।

ଅଧାକାନ୍ଥ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+କୁଡ୍ୟ)-ଅଳ୍ପ ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଥିବା କାନ୍ଥ, ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଘରର ଚାଳକୁ ଲାଗିନଥାଏ , ଯେଉଁ କାନ୍ଥ ଅବଧି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ମିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅଧାକାନ୍ଥି-ଦେ. ବି.-ଅଧ କାନ୍ଥ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାକୋଠା-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+କୋଷ୍ଠ)-ଯେଉଁ କୋଠାର କାନ୍ଥମାନ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉଚ୍ଚତା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଠି ନଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ କୋଠାରେ ଛାତ ପଡ଼ିନଥାଏ ।

ଅଧାଚନ୍ଦ୍ର-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+ଚନ୍ଦ୍ର) ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର, ଅଷ୍ଟମୀର ଚନ୍ଦ୍ର, ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଶସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ, ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଫଳକଯୁକ୍ତ ଶର ବିଶେଷ, (ବ୍ୟଙ୍ଗାର୍ଥ) ଅର୍ଦ୍ଧ ଚନ୍ଦ୍ର, ଗଳଥା, ବୃଦ୍ଧାଙ୍ଗୁଷ୍ଠି ଓ ତର୍ଜନୀ ବା ମଧ୍ୟମାକୁ ପ୍ରସାରିତ କରିବା ଯୋଗୁ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି କରତଳ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ବେକ ପଛଆଡ଼ୁ ଦିଆଯିବା ଧକ୍କା ।

ଅଧାଟି-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-କାଠ ତାଳିକା ବା ଗ୍ରାମ ତାଳି ପରି କାଠର ଦୁଇ ଫାଳିଆ ଏକପ୍ରକାର ବାଦ୍ୟ ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅଧାଟିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାଟିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧାଡୁଆ, ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ (ଫଳ), ଅପରିପକ୍ୱ, ଯାହା ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ପାଚି ନାହିଁ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଦରପନ୍ତରା ।

ଅଧାଡ଼-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ ଅ+ଧାରା)-ଅଧାରା, ସାମାଜିକ ଆଚାରବ୍ୟବହାର ବା ଭଦ୍ରତାର ଅଭାବ ।

ଅଧାଡ଼ିଆ-ଦେ.ବିଣ. (ସଂ. ଅ+ଓ. ଧାଡ଼ି)-(ଯେ ଧାଡ଼ି ବା ଭଦ୍ର ସମାଜର ପଙ୍କ୍ତିରେ ବସିନାହିଁ)-ଅଭଦ୍ର, ଅସାମାଜିକ, (ଯେ ଅକ୍ଷର ବା ବିଦ୍ୟାର ଧାଡ଼ି ବା ପଙ୍କ୍ତି ପଢ଼ିନାହିଁ) ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅପାଠୁଆ ମୂର୍ଖ, ଯେ ଧାରା ଜାଣେ ନାହିଁ ଅଖାଡ଼ୁଆ ।

ଅଧାଡୁଆ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ, ଅପରିପକ୍ୱ, ଅପରିଣତ, ଅପ୍ରବୀଣ, ଯେଉଁ ନଡ଼ିଆର ଭିତର ଶସ ଖୁବ୍ ଟାଣ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯେଉଁ ବଳଦ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ହଡ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅଧାଉମଣିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେ. ବି.-ଅପରିଣତ ନଡ଼ିଆ (ଫଳ). ହଡ଼ା ନ ହୋଇ ଥିବା ବଳଦ ।

ଅଧାତୁମନ୍ତ-ପ୍ରାଚୀନ ପଦ୍ୟ.ବିଣ. (ସଂ. ଅ+ଧାତୁମତ୍) ପଞ୍ଚଭୂତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ ।

ଅଧାତୁମନ୍ତ ଆତ୍ମା ହୋଏ
ଧାତୁ ଘଟଣ ଦେହ ବହେ ।
(ଜଗନ୍ନାଥ. ଭଗବତ)

ଅଧାଧନ୍ଦ-ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ. (ସଂ. ଅନ୍ଧ)-ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାଧୁନ୍ଦ-ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ.-ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅକଳିତ, ଗୋଳମାଳିଆ, କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବିମୂଢ଼ ।
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-କିଂ କର୍ତ୍ତବ୍ୟମୂଢ଼ତା ।

ଅଧାଧୁନ୍ଦି-ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ -ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାଧୁନ୍ଦିଆ-ଦେ. ବିଣ -ଅନ୍ଧାଧୁନ୍ଧିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପନ୍ତରା-ଗ୍ରା. ବିଣ. -(ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+ପ୍ରାନ୍ତର)-ଦରପନ୍ତରା. ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅସମାପ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧସମାପ୍ତ ।

ଅଧାପନ୍ତରିଆ-ଗ୍ରା ବିଣ.-ଅଧାପନ୍ତରା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପନ୍ତାରିଆ-ଗ୍ରା.ବିଣ.-ଅଧାପନ୍ତରା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପ ଆଙ୍କଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧପାଆଙ୍କଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପାଇଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧପାଆଙ୍କଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପାଇକଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧପାଆଙ୍କଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାପାଠିଆ-ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ+ପାଠକ)-ଅର୍ଦ୍ଧଶିକ୍ଷିତ, ଯେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶିକ୍ଷିତ ନୁହେଁ, ଯାହାର ଶିକ୍ଷା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ଶେଷ ନ କରୁଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାଡ଼ିଛି, କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥ ବା ପ୍ରବନ୍ଧର ପାଠକ୍ରିୟା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ଯେ ପଠନ ବନ୍ଦ କରିଦିଏ ।

(ଅଧାପାଠେଣି-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧାପାଠୁଆ-ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଅଧାପାଠିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧାପାଠୋଣି-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧାପ୍ରାଣ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ପ୍ରାଣ)-ଅଧମରା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାଫରୀ-ଗ୍ରା. ବି.-ଥରେ ଚାଷ ହୋଇଥିବା ବିଲକୁ ଦୋଓଡ଼ ଚାଷ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ ଲଙ୍ଗଳ ।

ଅଧାବୟସ-ଦେ ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ବୟସ୍)-ଅଧାଉମର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାବୟସିଆ-ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଧାଉମରିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)-

ଅଧାବୟସୀ-ଦେ ବିଣ.ପୁଂ.ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଧାଉମରିଆ(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାବାଧା-ଦେ.ବିଣ (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ବାଧା)-ଅଧାପନ୍ତରା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ, ଅମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ, ମନ ନଲଗାଇ ।

ଅଧାମ-ଦେ. ବି. ଦୁଗ୍ଧରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ମିଷ୍ଟାନ୍ନ ବିଶେଷ, ରାବେଡ଼ି, ଘନାବର୍ତ୍ତି ମିଠାମିଶା ଦୁଧ ।

ଅଧାମାର୍ଗବ-ସଂ. ବି. (ଅ + ଧା ଧାତୁ + ମାର୍ଗ + ବା ଧାତୁ + ଅ)-ଅପାମାର୍ଗ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାର-ଗ୍ରା ବି (ସଂ.ଆହାର)-ଖାଦ୍ୟ,ଆହାର, ପକ୍ଷୀମାତା ନିଜ ଶିଶୁର ପାଟିରେ ଆଣି ଯେଉଁ ଖାଦ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦିଏ ।
ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅ + ଓ ଧାର = ଦାଢ଼)-ଅଦାଢ଼ୁଆ ।

ଅଧ ରଣିକ-ଦେ. ବିଣ. (ଅ + ଓ. ଧାରୁଆ)-ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଧାରୁଆ ବା ଋଣୀ ନୁହେଁ ।
(ଅ + ଓ ଧାର + ଓ. ପ୍ରତ୍ୟୟ. ଉଆ)-ଅଶାଣିତ, ଅଦାଢ଼ୁଆ ।
(ସଂ ଅର୍ଦ୍ଧ + ରୋପିତ)-ଯେଉଁ ବିଲ ବା କିଆରୀରେ ଧାନଗଛ ରୁଆ କାର୍ଯ୍ୟ ଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅଧାର୍ତ୍ତା-ଗ୍ରା. ବିଣ.--ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କାହା ଠାରୁ ଧାର କରିନାହିଁ, ଅଋଣୀ ।

ଅଧାର୍ତ୍ତାବନ୍ଧା-ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧାର୍ତ୍ତା, ଅଋଣୀ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି କାହାଠାରୁ ଋଣ କରିନାହିଁ କିମ୍ବା କାହା ନିକଟରେ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଜାମିନ୍ ହୋଇ ନାହିଁ, ଯାହା ଉପରେ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ବା ଋଣ ନାହିଁ, ଜାମିନ୍ ବା ବନ୍ଧକ ଆଦି ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ନ ଥିବା (ସମ୍ପତ୍ତି) ।

ଅଧାର୍ମିକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧର୍ମ + ଇକ)-ଅଧର୍ମୀ,-ପାପୀ ।

(ଅଧାର୍ମିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧାସଇ-ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧାସର (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଅଧେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭିତରକୁ ପୂରି ଯାଇଥିବା ।
ଅଧାସୋଇଁ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅଧାସର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାସର-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ସମାପ୍ତ)-ଅର୍ଦ୍ଧ-ସମାପ୍ତ, ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧସମାପ୍ତ, ଅର୍ଦ୍ଧେକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖର୍ବୀକୃତ, ଅର୍ଦ୍ଧ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅର୍ଦ୍ଧସୀମା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ପ୍ରାୟ ଅଧେ ।

ଅଧାସୋଇ-(ପ୍ରାଚୀନ ଶାସନ ପତ୍ରରେ ବ୍ୟବହୃତ)-ଅର୍ଦ୍ଧସ୍ରୋତ ।

ଅଧାସୋଇଁ-ଗ୍ରା.ବିଣ.-ବ୍ୟବହାରରେ ଅଧା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘୋର ହୋଇଥିବା (ଲଙ୍ଗଳ)
ଗ୍ରା.ବି.-ବହୁକାଳ ହଳବୁଲି ହେବା ଯୋଗୁ ଅଧେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘୋର ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଲଙ୍ଗଳ ।
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅଧାସର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧାସ୍ୱର୍ଗ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ସ୍ୱର୍ଗ)-ସ୍ୱର୍ଗ ସୁଖର ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୋଗ, ଆକାଶର ଅଧେ ଦୂର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉଚ୍ଚତା ।

ରଘୁବଂଶ ଯୋଜନ ଉପରକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ,
ଅଗ୍ନିର ତେଜ ଲାଗି ଲାଗିଲା ଅଧାସର୍ଗ ।
(ସାରଳା ମହାଭାରତ-ସଭା)

ଅଧି-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅ + ଧା ଧାତୁ + ଇ, ନିପାତନ)-ଆଧି, ମାନସିକ ଯନ୍ତ୍ରଣା, ମନୋଦୁଃଖ, ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂ.ଅ-ଉପସର୍ଗ (ଏହା ଧାତୁମାନଙ୍କ ପୂର୍ବରେ ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ଅର୍ଥରେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପଦମାନ ନିଷ୍ପନ୍ନ କରେ)

ବିଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ	ପ୍ରୟୋଗ
୧। ଉପରିଭାଗ	୧। ଅଧିତ୍ୟକା ।
୨। ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ	୨। ଅଧୀଶ୍ୱର, ଅଧିପ, ଅଧିଭୂ ।
୩। ପଠନ	୩। ଅଧୀତ, ଅଧ୍ୟୟନ, ଅଧ୍ୟାପକ
୪। ଆଧିକ୍ୟ	୪। ଅଧିମାସ, ଅଧିକ, ଅଧିକାଙ୍ଗ ଅଧିଯୋଜନ, ଅଧିଦନ୍ତ, ଅଧିଗୁଣ, ଅଧିଶ୍ରୀ, ଅଧିଯୋଗ
୫। ଅତିକ୍ରମ	୫। ଅଧିବେଦନ
୬। ଅଧିକାର	୬। ଅଧିକାରୀ, ଅଧିକୃତ ଅଧିରାଜ୍ୟ, ଅଧିଦୈବ, ଅଧିକରଣ, ଅଧିବେଦ ।
୭। ପ୍ରାପ୍ତି	୭। ଅଧିଗମ ।
୮। ପ୍ରାଧାନ୍ୟ	୮। ଅଧିରାଜା, ଅଧିଦେବତା
୯। ବଶୀକରଣ	୯। ଅଧୀନ ।
୧୦। ତିରସ୍କାର	୧୦। ଅଧିକ୍ଷେପ ।
୧୧। ସମ୍ବନ୍ଧ	୧୧। ଅଧ୍ୟାତ୍ମ, ଅଧିଯଜ୍ଞ ।
୧୨। ଆକ୍ରମଣ	୧୨। ଅଧିକ୍ରମ ।
୧୩। ଆରୋହଣ	୧୩। ଅଧିଶ୍ରୟଣୀ, ଅଧିରଥ, ଅଧିରୋହଣ ।
୧୪। ଆଶ୍ରୟ	୧୪। ଅଧିକରଣ ।
୧୫। ଅବସ୍ଥାନ	୧୫। ଅଧିଷ୍ଠାନ ।

ଅଧି- ଅଧିଆରି -ଗ୍ରା. ବି.-ଜଣକର ଛେଳି, ଗୋରୁ ବାଛୁରି ଆଦିକୁ ଆଉଜଣେ ପାଳିବାକୁ ନେବାର ରୀତି । ଏଥିରେ ଏହି ସର୍ତ୍ତ ଥାଏ ଯେ କିଛି ଦିନ ପରେ ବଢ଼ିଥିବା ଛେଳି ବା ଗୋରୁର ବୃଦ୍ଧି ଲବ୍ଧଧନରୁ ଜମା ଦିଆଯିବା ବେଳର ମୂଲ୍ୟ କଟିଯାଇ ବାକିଧନକୁ ଅଧେ ମାଲିକ ଓ ଅଧେ ପାଳିବା ଲୋକ ନେବାର ବିଧି ।

ଅଧିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧ୍ୟାୟ)-ଗ୍ରନ୍ଥାଦିର ଅଧ୍ୟାୟ । (ସଂ. ଅଧିବାସ)-ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳପ୍ରାପ୍ତି, କାମନା ପୂର୍ବକ ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନୁସରଣ କରି ପଡ଼ି ରହିବା ଧାରଣା ।
(ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ) ଭାଡ଼ି ରଖିବାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମାଠିଆ ।

ଅଧିଆ ପଡ଼ିବା-ଦେ. କ୍ରି.-ଅଭୀଷ୍ଟ ଫଳ କାମନା ପୂର୍ବକ ଦେବତାଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପବାସ ବା ଅର୍ଦ୍ଧାଶନରେ ପଡ଼ି ରହିବା ।

ଅଧିଆରୀ-ଦେ.ବି. (ସଂ.ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅଧି-ଅଧିଆରି(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧ୍ୟାରୂଢ଼ + କ, ଉତ୍ତର ପଦଲୋପ)-ଅଧିକା, ବେଶି, ଅତିବେଶି, ବହୁତ, ପ୍ରଚୁର, ଅନେକ, ଅତିରିକ୍ତ, ଦରକାରଠୁ ଛଡ଼ା ବେଶି, ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ, ଅସାଧାରଣ ରୂପେ ବେଶି, ସାଧାରଣ ଅପେକ୍ଷା ବିଶିଷ୍ଟ ।
ଦେ. ବି. (ସଂ. ଆଧିକ୍ୟ) - ଆତିଶଯ୍ୟ, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ସୌଭାଗ୍ୟ, ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି, ପ୍ରୟୋଜନାଧିକ୍ୟ, ଅତିରେକ ।
ଦେ.ବିଣ.-ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼, ଅଧିକତର, ଅଧିକତମ ।
ଦେ. କ୍ରି.ବିଣ.-ଅପେକ୍ଷାକୃତ ବଡ଼ ରୂପେ ।
ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଅଧିକନ୍ତୁ)- ପରନ୍ତୁ, ପକ୍ଷାନ୍ତରରେ, ଅଧିକନ୍ତୁ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ, କିନ୍ତୁ, କିନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ, ଏହାଛଡ଼ା ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଲାଭ, ଫଳ ।
(ଊନ-ବିପରୀତ)
(ଅଧିକତା, ଆଧିକ୍ୟ-ବି.)

ଅଧିକଉଁ ଅଧିକ-ଦେ.ବିଣ. (ସଂ. ଅଧିକାଧିକ)-ଆହୁରି ଅଧିକ, ଅତି ଅଧିକ, ତେରବେଶି, କ୍ରମଶଃ ଅଧିକତର ।
ଦେ. ବି.-ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ, ଶ୍ରୀବୃଦ୍ଧି, ଅସରନ୍ତି ଧନ, ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ।
ଦେ. ଅ.-ଅତ୍ୟଧିକ ରୂପେ, ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ, ପୁନଃ ପୁନଃ, ତହୁଁବଳି ତହୁଁ ବଳି, ବେଶି ବେଶି ।

ଅଧିକତର-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧିକ + ତର)-ଦୁଇ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବେଶି, ଅଧିକ ।

ଅଧିକତମ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧିକ + ତମ)-ଅନେକ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିକ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ।

ଅଧିକନ୍ତୁ-ସଂ. ଅ. (ଅଧିକମ୍ + ତୁ)- ଏବଂ, ଆହୁରି ମଧ୍ୟ, ଏବଂ ମଧ୍ୟ, ପରନ୍ତୁ, ପୁନଶ୍ଚ, ବିଶେଷତଃ ।

ଅଧିକପଦତା-ସଂ. ବି.-ରଚନାର ଦୋଷ ବିଶେଷ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧିକବଚନ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ।

ଅଧିକ ବାକ୍ୟୋକ୍ତି-ସଂ.ବି.-ଅତିଶୟୋକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ।

ଅଧିକମାସ-ସଂ. ବି. -ମଳମାସ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିକରଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + କୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) - ଅଧିକାର କରିବା କର୍ମ, ଦଖଲ କରିବା କର୍ମ, ଅଧିକାର, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ଆଧିପତ୍ୟ, ଆଧାର, ପାତ୍ର, ନିମନ୍ତରେ ଥିବା ପ୍ରସ୍ତ, ନିୟୋଜନ, ନିଯୁକ୍ତ କରଣ, ସମ୍ପର୍କ, ସମ୍ବନ୍ଧ, ସ୍ଥାନ, ଉପାଦାନ, ଉପକରଣ, ଆଶ୍ରୟ, ଅଗ୍ରା, ଦାବୀ, ଧର୍ମାଧିକରଣ, ବିଚାରାଳୟ, ଅଦାଲତ, (ବ୍ୟାକରଣ)- ସପ୍ତମୀ ବିଭକ୍ତିର କାରକ, ଯେଉଁ ସ୍ଥାନ ବା ସମୟରେ କୌଣସି କ୍ରିୟା ଘଟେ ।

ଓଡ଼ିଆରେ ଅଧିକରଣ କାରକ ଚିହ୍ନାଇବା ପାଇଁ ଶବ୍ଦପରେ ଏ, ରେ, ଠାରେ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଅଧିକରଣ ପ୍ରଥମତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର ଯଥା:-ସ୍ଥାନାଧିକରଣ, ବା ଆଧାରାଧିକରଣ, କାଳାଧିକରଣ । ଆଧାରାଧିକରଣ ପୁଣି ଚାରି ପ୍ରକାରେ ହୁଏ, ଯଥା :-ଏକଦେଶ, ଯଥା :-ବଣରେ ବାଘ ଅଛି । ବିଷୟ ଯଥା:-ଗଣିତରେ ତା'ର ଦଖଲ ଅଛି । ବ୍ୟାପ୍ତି, ଯଥା :-ତୋଳଙ୍ଗରେ ତେଲ ଅଛି । ସାମୀପ୍ୟ, ଯଥା:-ନଈରେ ଘର କରି କୁମ୍ଭୀର ସାଙ୍ଗେ ବାଦ କରିବା ନାହିଁ ।

(ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ର) ମୀମାଂସା ଓ ବେଦାନ୍ତ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକରଣ ବା ପରିଚ୍ଛେଦରେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବା ବିଷୟ ଆଲୋଚିତ ବା ବିବେଚିତ ହୋଇଥାଏ ।

ବ୍ୟାସ ଓ ଜୈମିନିଙ୍କ ଦର୍ଶନ ସୂତ୍ରମାନ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅଧ୍ୟାୟରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଅଛି । ଅଧ୍ୟାୟମାନ ପାଦରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଅଛି ଓ ପାଦମାନ ଅଧିକରଣରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅଧିକରଣରେ ୫ଟି ଅଙ୍ଗ, ଯଥା :— ବିଷୟ, ସଂଶୟ, ପୂର୍ବପକ୍ଷ, ଉତ୍ତର ପକ୍ଷ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ଅଧିକରଣତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧିକରଣ + ତା + ଆ)- ପ୍ରଗାଢ ସାକ୍ଷିକ ଧର୍ମ ବିଶେଷ ।

ଅଧିକରଣ ବିଚାଳ-ସଂ. ବି ପୁଂ. (ଅଧିକରଣ + ବି + ଚଳ + ଅ)-ଦ୍ରବ୍ୟର ଅବସ୍ଥାନ୍ତର କରିବା, ସଂଖ୍ୟାନ୍ତର କରିବା ।

ଅଧିକରଣ ମଣ୍ଡପ-ସଂ. ବି. - ବିଚାରାଳୟ, ଅଦାଲତ ଘର, କଚେରି, ଇଜ୍‌ଲାସ ।

ଅଧିକରଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ)- ଯେଉଁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସ୍ୱତଃ ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ।

ଯଥା :-'ଆତ୍ମା' ଦେହ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଅଟେ, ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସିଦ୍ଧ ହେଲେ 'ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅନେକ' 'ଦେହ ଅଚିର' ଆଦି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତମାନ ସ୍ୱତଃ ସ୍ୱତଃ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଯାଏ ।

ଅଧିକରଣିକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିକରଣ + ଇକ)- ବିଚାରପତି, ଜଜ୍, ରାଜକୀୟ ଉଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ, ହାକିମ । (ଅଧିକରଣିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିକରଣୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିକରଣ + ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ।

ଅଧିକରୁ ଅଧିକ-ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି. କ୍ରି ବିଣ.-ଅଧିକଉଁ ଅଧିକ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିକର୍ଦ୍ଧି-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ସୁଖୀ, ସମୃଦ୍ଧି-ସମ୍ପନ୍ନ, ଅଧିକ ଧନଶାଳୀ, ସର୍ବତୋଭାବେ ସୁଖୀ ।

ଅଧିକର୍ମ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅଧି + କର୍ମନ, ୧ମା. ୧ବ.)- କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ, ତଦାରଖିବା କର୍ମ, ପ୍ରଧାନ ବା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କର୍ମ ।

ଅଧିକର୍ମକର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅଧିକର୍ମ + କୃ ଧାତୁ + ଅ)-ଚାକର, ସେବକ ବିଶେଷ ।

ଅଧିକର୍ମକୃତ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିକର୍ମ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍,)-କୌଣସି କାମ କରିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କ କାମ ତଦାରଖିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି, ଜମାଦାର, ସର୍ଦ୍ଦାର ।

ଅଧିକର୍ମିକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିକର୍ମ + ଇକ)-ହାଟ ଓ ବଜାରର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ, ହାଟ ଦାରୋଗା, ବଜାର ଚୌଧୁରୀ, ହାଟ ତୋଲା ଆଦାୟ କରିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ କର୍ମଚାରୀ, ଜମାଦାର, ମୂଲିଆ ବା କାମ କରିବା ଲୋକମାନଙ୍କ କାମ ତଦାରଖିବା ପାଇଁ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି, ସର୍ଦ୍ଦାର ।

ଅଧିକା-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅଧିକ)-ବଳକା, ନିଅଣ୍ଟବେଳେ କାମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରଖାଯାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବା ବସ୍ତୁ), ପ୍ରୟୋଜନାତିରିକ୍ତ, ଅଧିକ, ବେଶି, ଅବଶିଷ୍ଟ, ବଳକା, ବଳିପଡ଼ିଥିବା ।

ଅଧିକାଂଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.(କର୍ମଧା.)-ଅଧିକ ଭାଗ, ବେଶି ଭାଗ, କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟର ଅଧେ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ଅଂଶ ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅନେକ, ବହୁତ, ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ, ବହୁ ପରିମିତ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବା ସାଧାରଣ ପରିମାଣ ବା ସଂଖ୍ୟାରୁ ଢେର ବେଶି ।

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ବହୁ ସ୍ଥଳରେ, ପ୍ରାୟ, ସାଧାରଣତଃ, ଅଧେ ଅପେକ୍ଷା ବେଶି ସ୍ଥଳରେ ।

(ଅଳ୍ପାଂଶ-ବିପରୀତ)

ଅଧିକାଙ୍ଗ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅଧିକ+ଅଙ୍ଗ) - (କର୍ମଧା) ସଚରାଚର ଦେହରେ ଯେତେ ଅଙ୍ଗ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କଠାରେ ତହିଁ ଅପେକ୍ଷା ଦେଖାଯିବା ବଳକା ଅଙ୍ଗ (ଯଥା-ଛ' ଆଙ୍ଗୁଳିଆ ବ୍ୟକ୍ତିର ଷଷ୍ଠ ଆଙ୍ଗୁଠି)

(ବହୁବ୍ରୀହି)-ସାଞ୍ଜ ଉପରେ ଭିଡ଼ାଯାଇ ପିନ୍ଧାଯିବା କମର ପଟି, କମର ବନ୍ଧ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଅତିରିକ୍ତ ଅଙ୍ଗ ବିଶିଷ୍ଟ (ବ୍ୟକ୍ତି) (ଅଧିକାଙ୍ଗୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିକାଧିକ-ସଂ. ବିଣ. (୫ମୀ ତତ୍, ଅଧିକ+ଅଧିକ)- ଅଧିକରୁ ଅଧିକ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିକାଭେଦ ରୂପକ-ସଂ.ବି. ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ । ଏଥିରେ ଉପମାନ ଦେଖାଇ ଦିଆ ହୋଇଥାଏ, ଶେଷକୁ ଗୋଟିଏ କଥାରେ ବିଶେଷତା ବା ଅଧିକତା ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଏ ।

ଅଧିକାର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି+କୃ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅ)- ଆଧିପତ୍ୟ, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ସ୍ୱାମିତ୍ୱ, କ୍ଷମତା, ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଶକ୍ତି, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର, କାର୍ଯ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ, ତଦାରଖ, ଦଖଲ, ଭୋଗ, ଆୟତ୍ତ, ଅକ୍ତିଆର, ସ୍ୱତ୍ୱ, ହକ୍, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ପରିଚାଳନ କରିବାର ସୀମା, ଇଲାକା, ପଦବୀ, ପଦ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବା ହାକିମି ପରିଚାଳନ କରିବାର କ୍ଷମତା, ଶାସନ, ରାଜତ୍ୱ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ସମ୍ମାନ, କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରତି ଦାବୀ, ରାଜାମାନଙ୍କର ରାଜଚିହ୍ନ ଧାରଣ, କୌଣସି ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ସୁବିଧା ବା ସ୍ୱତ୍ୱ, କୌଣସି ବିଷୟରେ ରାଜାଙ୍କର ଅସାଧାରଣ କ୍ଷମତା ବା ବିଶିଷ୍ଟ ଅଧିକାର, ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ, ପ୍ରବେଶ, ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ, ପ୍ରକରଣ, ଗଣନା, କୌଣସି ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାନ, ଯୋଗ୍ୟତା, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରାଦି ଅନୁସାରେ ଯୋଗ୍ୟତା, ମାଲିକସ୍ୱତ୍ୱ ।

ଦେ. ବି.-କ୍ଷମତା ପରିଚାଳନ ।

(ଅଧିକୃତ, ଅଧିକାରୀ-ବିଣ.)

ଅଧିକାର ପତ୍ର-(Bill of Rights)-ସଂ.ବି.(ଅଧିକାର +ପତ୍ର)-ବ୍ରିଟିଶ ଇତିହାସରୁ ଜଣାଯାଏ ବ୍ରିଟିଶ ଜାତି ଆଜନ୍ମ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରିୟ । ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ସରକାର ଆଞ୍ଚ ଆଣିଲେ ସେମାନେ ବରଦାସ୍ତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି କିପରି ଚଳିବ, କ'ଣ କହିବ, କ'ଣ କରିବ, କି ଧର୍ମ ଆଚରଣ କରିବ, ସେ ବିଷୟରେ ସେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ରହୁ । ଏଇଥି ପାଇଁ ଇଂରେଜ ଜାତି ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବା ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି, ତାଙ୍କ ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆନ୍ଦୋଳନ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଯାହା ଫଳରେ କି ୧୬୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଇଂରେଜ ଜାତି ତାଙ୍କ ରାଜା ଜନ୍‌ଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ହାସଲ କଲେ ଯେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଉପରେ ସେମାନଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଜବରଦସ୍ତ ଲଦି ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଏହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପତ୍ରକୁ କୁହାଯାଏ 'ମାଗ୍ନାକାର୍ଟା' । ମାତ୍ର ଏହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନ କରି ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଯଥେଚ୍ଛାଚାର ଶାସନ ଚଳାଇଲେ । ମନମୁଖୀ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରି ଟିକସ ଆଦାୟ କଲେ, ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବିନା ବିଚାରରେ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ, ଇଂଲଣ୍ଡର ସାଧାରଣ ଧର୍ମମତକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି କ୍ୟାଥଲିକ୍ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ପକ୍ଷପାତୀ ହେଲେ । ଏଥିରେ ଇଂଲଣ୍ଡର ଜନସାଧାରଣ ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ରାଜା ପ୍ରଥମ ଚାର୍ଲସଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କାଟିଦେଲେ । ପ୍ରଥମ ଚାର୍ଲସଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଜ ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କଲେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସେ ରାଜଗାଦି ପାଇବା ପରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦାବୀକୁ ମୌଖିକମତେ ମାନିନେଲେ ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଠିକ୍ ବିପରୀତ କାମ କଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ତାଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାରୁ, ସେ ଭୟରେ ରାଜଗାଦି ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ପଳାଇଲେ । ଏହାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ବିଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଜାମାନେ ପଳାୟନ ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା ମେରୀ ଓ ଜାମାତା ଉଇଲି-ୟମ୍‌ଙ୍କୁ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବା ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ରାଜା ଉଇଲିୟମ୍ ରାଜଗାଦିରେ ବସିବା ମାତ୍ରେ ପ୍ରଜା-ମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ 'ଅଧିକାର ଘୋଷଣା' (Declaration of Rights, Feb. 1689) ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଗଲା । ଏହି ଘୋଷଣା ନାମାରେ ପୂର୍ବତନ ରାଜାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅବୈଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆହୁରି ଘୋଷଣା କରାଗଲା ଯେ, ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ବିନା ଅନୁମତିରେ ରାଜା କୌଣସି ଆଇନ ଦେଶରେ ଚଳାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟର ବିନା ସୁପାରିଶରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କଠାରୁ ଅର୍ଥ ଆଦାୟ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ପ୍ରଜାମାନେ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ବିଷୟରେ ଆପତ୍ତି କରି ପାରିବେ, ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ପ୍ରଜାକୁ ରାଜା ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ନିଜର ଦାବୀ ଜଣାଇବାର ଅଧିକାର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ରହିଛି, ପ୍ରୋଟେଷ୍ଟାଣ୍ଟମାନେ ନିଜର ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ପାଖରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ରଖିପାରିବେ, ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ପାଇଁ ଯେଉଁ ନିର୍ବାଚନ ହେବ, ସେଥିରେ କୌଣସି ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାଯିବ ନାହିଁ; ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ଗୃହରେ ସଭ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବେ ସେଥିପାଇଁ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ବାହାରେ କୌଣସି ଅଦାଲତରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ବିଚାର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ, କାହାକୁ ଅଯଥା କଠୋର ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଅତ୍ୟଧିକ ଜୋରିମାନା କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ଜାମିନ ଦେଲାବେଳେ ଗୁଡ଼ାଏ ଟଙ୍କା ଜାମିନ ପାଇଁ ଦାବୀ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ; ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ଶୁଣି ତାହାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ବା ଆବଶ୍ୟକ ସ୍ଥଳେ ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମର ସଂଶୋଧନ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଳ୍ପ ବ୍ୟବଧାନରେ ପାର୍ଲିମେଣ୍ଟ ବସିବ । ଏହି ସର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଥମେ 'ବିଲ୍ ଅଫ୍ ରାଇଟ୍‌ସ୍' ରୂପେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ୧୬୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଆଇନରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହାଦ୍ୱାରା ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଇଂଲଣ୍ଡର ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ଶକ୍ତି ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଥିଲା ଓ ରାଜାମାନଙ୍କର ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରିତାର ବିଲୋପ ଘଟିଥିଲା ।

୧୭୮୩ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଆମେରିକାର ଜନସାଧାରଣ, ଆମେରିକାର ଶାସନ ଲାଗି ଯେଉଁ ସମ୍ବିଧାନର ଚିଠା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ, ତାହା ଇଂରେଜ ଜାତିର ଏହି 'ଅଧିକାର ପତ୍ର'କୁ ହିଁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆମେରିକାର ଜନସାଧାରଣ ଯେଉଁ 'ଅଧିକାର ପତ୍ର' ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର କ୍ଷମତାକୁ ସୀମିତ କରାଯାଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପରେ ଅଧିକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ୧୭୮୯ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବ ଆରମ୍ଭ ବେଳେ ଅତ୍ୟାଚାରିତ ଓ ପରିପିଷ୍ଟ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳ ଜାତୀୟ ବିଧାନ ସଭାକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଆମେରିକାର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଅଧିକାର ପତ୍ର ଅନୁସାରେ ଏକ 'ଅଧିକାର ପତ୍ର' ମଞ୍ଜୁର କରିବା ଲାଗି ବାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଏହି ପତ୍ରରେ ବ୍ୟକ୍ତି-ସ୍ୱାଧୀନତା, ସାମ୍ୟନୀତି, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମ୍ପତ୍ତିର ନିରାପତ୍ତା ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ନାଗରିକକୁ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦିଆ-ଯାଇ ମାନବ ଜାତିର ଏହି ମୂଳ ଅଧିକାରଗୁଡ଼ିକୁ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ରକ୍ଷା କରିବା ଲାଗି ଉପଦେଶ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । ଫରାସୀ ବିପ୍ଳବରୁ ଜାତ ଏହି ଅଧିକାର ପତ୍ରରେ ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତିର ଅଖଣ୍ଡ ଆଶା ନିହିତ ଥିବାର ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ।

ଅଧିକାର ବିଧି-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିକାର + ବିଧି)- ମୀମାଂସକୋକ୍ତ ବିଧି ବିଶେଷ ।

ଅଧିକାରିତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧିକାରି + ତ + ଆ) - ଅଧିକାରିତ୍ୱ, ସ୍ୱାମୀତ୍ୱ ।

ଅଧିକାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧିକାର + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଯାହାର ଅଧିକାର ଥାଏ, କୌଣସି ବସ୍ତୁରେ ଯାହାର ମାଲିକସ୍ୱତ୍ୱ ଥାଏ, ଯାହାର କୌଣସି ବିଶେଷ ସ୍ୱତ୍ୱ ବା ଅଧିକାର ଥାଏ, ସ୍ୱତ୍ୱବାନ, ହକ୍‌ଦାର, ଯାହାର ଉପଯୁକ୍ତ ଯୋଗ୍ୟତା ଅଛି, ଦଖଲ କରୁଥିବା । ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ମନୁଷ୍ୟର)-ପ୍ରଭୁ, ସ୍ୱାମୀ, (ଦ୍ରବ୍ୟର) ମାଲିକ, କୌଣସି ଭଲଭାବରେ କର୍ମ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବା ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କର ସର୍ଦ୍ଦାର, ଭାରପ୍ରାପ୍ତ କର୍ମଚାରୀ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ, ଯଜ୍ଞ ଆଦି କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି, ବେଦାନ୍ତରେ ପାରଦର୍ଶୀ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯାହାର କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବିଦ୍ୟା ବା ଶକ୍ତି ଆଦି ଅଛି, ହକ୍‌ଦାର ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଦେ. ବି.-ମଠ ପରିଚାଳନ ପାଇଁ ମହନ୍ତଙ୍କ ଅଧୀନସ୍ଥ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ବିଶେଷ, ହାଟୁଆ ସମାଜର ଜାତିଆଣ ବିଷୟ ଓ ସଭା ଆଦିରେ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ମନୋନୀତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପାଧି, ବଂଶୋପାଧି ବିଶେଷ ।

ପ୍ରାଦେ. (ଗଞ୍ଜାମ) ବି.-କୌଣସି ସରକାରୀ ବିଭାଗର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ସର୍ବୋଚ୍ଚ କର୍ମଚାରୀ ବା ହାକିମ ।
(ଅଧିକାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅଧିକାରିତ୍ୱ-ବି.)

ଅଧିକାରୀ ସ୍ୱାଇଁ-ଦେ ବି. (ନାମ)-ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ କବି ଭାବେ ପରିଚିତ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା କଣାସ ବ୍ଲକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଟିସୁରୀ ଗ୍ରାମରେ ୧୯୪୮ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀ ମାସ ୬୯ ତାରିଖରେ । କବିଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ ନୀଳମଣି ସ୍ୱାଇଁ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ବାଳେଣୀ ଦେଇ । ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ପୁସ୍ତକ 'ଇସ୍ତାହାର' ।

ଅଧିକାରୂଢ଼ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ରୂପକ-ସଂ. ବି. - ରୂପକ ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ ।

ଅଧିକାର୍ଥ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ବା ଶବ୍ଦ ବା କୌଣସି ପଦର ଅର୍ଥରେ ବିଶିଷ୍ଟତା ଥାଏ ।
ସଂ. ବି.-(ବହୁବ୍ରୀହି)-ବିଶିଷ୍ଟ ଅର୍ଥ, ଅଧିକା ଅର୍ଥ ।

ଅଧିକାର୍ଥ ବଚନ-ସଂ.ବି.କ୍ଳୀ.-ପ୍ରଶଂସାରୋପିତ ବାକ୍ୟ, ନିନ୍ଦାରୋପିତ ବାକ୍ୟ ।

ଅଧିକାମ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଭିଳାଷ ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅଧିକାମଯୁକ୍ତ ।

ଅଧିକ-ଗ୍ରା.ବିଣ. (ସଂ. ଅଧିକ)-ଅଧିକ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଗ୍ରା. କ୍ରି.ବିଣ,-ଅଧିକନ୍ତୁ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଅଧିକ ରୂପେ, ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ, ବିଶେଷ ରୂପେ ।

ଅଧିକୃଚ୍ଛ୍ର-ସଂ.ବି.ପୁଂ.-ଏକମାସ ସାଧ୍ୟ ବ୍ରତ ବିଶେଷ ।
ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ-ଅଧିକ କଷ୍ଟ ।
ସଂ.ବିଣ.-ଅଧିକକୃଚ୍ଛ୍ରଯୁକ୍ତ (ବ୍ୟକ୍ତି) ।

ଅଧିକୃତ-ସଂ. ବିଣ.-(ଅଧି + କୃ ଧାତୁ + କର୍ମ.କ୍ତ)- ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ, ଦଖଲ କରାଯାଇଥିବା, ଆୟତ୍ତ, ରାଜତ୍ୱ ବା ଶାସନାଧୀନକୁ ଆଣାଯିବା (ରାଜ୍ୟ),କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି), କୌଣସି ଅଧିକାର ବା ଭାର ପାଇଥିବା (ବ୍ୟକ୍ତି), ସ୍ୱତ୍ୱ ବଳରେ ଭୋଗ କରାଯାଉଥିବା ବା (ସମ୍ପତ୍ତି), ଉପଲବ୍‌ଧ, ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ସଂ. ବି.-ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ, ବିଶିଷ୍ଟ କର୍ମଚାରୀ, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ।
(ଅଧିକାର, ଅଧିକୃତ-ବି.)

ଦେ.ବି.(ନାମ)-ଗଙ୍ଗ ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ଶାସନରେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବା 'ଅଧିକୃତ' ପଦଧାରୀ ରାଜକର୍ମଚାରୀ, ଏହି 'ଅଧିକୃତ' ପଦବୀରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଅଧିକାରୀ' ସଂଜ୍ଞାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି ।

ଅଧିକେ-ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ: ଅଧିକନ୍ତୁ)-ଅଧିକନ୍ତୁ, ପରନ୍ତୁ ।

ଅଧିକ୍ରମ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + କ୍ରମ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)- ଆକ୍ରମଣ, ଚଢ଼ାଉ, ଆରୋହଣ ।

ଅଧିକ୍ରମଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + କ୍ରମ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)- ଅଧିକ୍ରମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିକ୍ଷିତ୍-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + କ୍ଷି + କ୍ୱିପ୍)- କ୍ଷୟକାରୀ ।

ଅଧିକ୍ଷିପ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + କ୍ଷିପ ଧାତୁ + କର୍ମ. କ୍ତ)- ନିନ୍ଦିତ, ତିରସ୍କୃତ, ଅପମାନିତ, କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଅନ୍ତରିତ, ବରଖାସ୍ତ, ନିକ୍ଷିପ୍ତ, ଫିଙ୍ଗା ଯାଇଥିବା, କାର୍ଯ୍ୟର ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପ୍ରତିକ୍ଷିପ୍ତ, କୃତାକ୍ଷେପ ।
(ଅଧିକ୍ଷେପ-ବି.)

ଅଧିକ୍ଷେପ-ସଂ. (ଅଧି + କ୍ଷିପ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)-ନିନ୍ଦା, ତିରସ୍କାର, ବ୍ୟଙ୍ଗ୍ୟ, ଅପମାନ, କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବରଖାସ୍ତ, କାର୍ଯ୍ୟଚ୍ୟୁତି, ନିକ୍ଷେପ, ଫିଙ୍ଗା, କାର୍ଯ୍ୟର ଭାର ପ୍ରଦାନ ।
(ଅଧିକ୍ଷିପ୍ତ-ବିଣ.)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧିଗତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଗମ ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ)- ଅର୍ଜିତ, ଉପାର୍ଜିତ, ପ୍ରାପ୍ତ, ଲବ୍ଧ, ଜ୍ଞାତ, ଶିକ୍ଷା କରା-ଯାଇଥିବା, ସ୍ୱୀକୃତ, ନିଶ୍ଚିତ, ସଙ୍ଗମ କରାଯାଇଥିବା, ପରିହୃତ ।

(ଅଧିଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅଧିଗମ-ବି.)

ଅଧିଗମ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ଗମ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ)- ଅର୍ଜନ, ପ୍ରାପ୍ତି, ଜ୍ଞାନ, ଶିକ୍ଷା, ପାଠାଭ୍ୟାସ, ସ୍ୱୀକୃତ, ସ୍ୱୀକାର, ନିଶ୍ଚିତ, ବାଣିଜ୍ୟରେ ଅର୍ଜିତ ଲଭ ।

ଅଧିଗତ
ଅଧିଗମ୍ୟ } ବିଣ.

ଅଧିଗମନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଗମ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)- ଅଧିଗମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଗମ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ.(ଅଧି + ଗମ ଧାତୁ + କର୍ମ ଯ)-ପ୍ରାପ୍ୟ ଜ୍ଞେୟ; ଲଭ୍ୟ, ସ୍ୱୀକାର୍ଯ୍ୟ, ଶିକ୍ଷଣୀୟ ।

ଅଧିଗୁଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଗୁଣ)-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଗୁଣ ।

ଅଧିଗ୍ରାମ-ଦେ ବିଣ.-ଗ୍ରାମର ସମୀପ ବା ଉପକଣ୍ଠରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅଧିଚର୍ମ (Epidermis)-ସଂ. ବି.- ଶରୀରର ବାହ୍ୟ ଭାଗ ଯେଉଁ ଆବରଣ ଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ, ତାହାକୁ ଚର୍ମ କହନ୍ତି । ଏହା ଦୁଇଟି ସ୍ତରରେ ବିଭକ୍ତ । ବାହ୍ୟସ୍ତରଟି ଅଧିଚର୍ମ ନାମରେ କଥିତ । ଏହା ସ୍ତରୀଭୂତ ଆବରଣୀ ତନ୍ତୁଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଓ ଏହାର ଜୀବକୋଷ ଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ସ୍ତରରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇଥାଏ । ବାହ୍ୟସ୍ତରର ଜୀବକୋଷ ଗୁଡ଼ିକ ମୃତ ଓ ଶୁଷ୍କ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ପ୍ରୋଟୋପ୍ଲାଜମରେ କେରାଟିନ୍ ନାମକ ଉପାଦାନ ରହିଥାଏ । ଏହି ସ୍ତର ଶୁଷ୍କ ସ୍ତର ନାମରେ ନାମିତ । ସାପ କାତି ଛାଡ଼ିଲା ପରି ଶରୀରର ଏହି ସ୍ତର ଅନବରତ ମଳି ଆକାରରେ ଛାଡ଼ୁଥାଏ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ସ୍ତରକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ନିର୍ମଳ ସ୍ତର ଓ କଣିକା ସ୍ତର ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ସ୍ତର ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ତଃଚର୍ମକୁ ଲାଗିଥିବା ସ୍ତରକୁ ମାଲଫିଜିଆନ ସ୍ତର କୁହାଯାଏ । ଅଧିଚର୍ମରେ ଆଦୌ ରକ୍ତ ବାହିନୀ ନ ଥାଏ । ଏଠାରେ ଥିବା ଜୀବକୋଷଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ଲାବନ କରୁଥିବା ଲସିକାରୁ ସେମାନଙ୍କର ଆବଶ୍ୟକ ଉପାଦାନ ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ । ମାଲଫିଜିଆନ ସ୍ତରରେ ବର୍ଣ୍ଣକଣିକା ମାନ ଥାଏ । ଏଥିରୁ ମେଲାନିନ୍ ନାମକ ବର୍ଣ୍ଣଜନକ ପଦାର୍ଥ ନିଃସୃତ ହୋଇ ଚର୍ମରେ ଜମା ହେବା ହେତୁ ଚର୍ମ କଳା ଦେଖାଯାଏ । ଆଙ୍ଗୁଠିର ନଖଗୁଡ଼ିକ ଅଧି-ଚର୍ମର ରୂପାନ୍ତର ।

ଅଧିଜଙ୍ଗ-ପ୍ରାଦେ. (ଗଡଜାତ) ବି.-କ୍ଷତ୍ରୀୟ ବୀରମାନଙ୍କୁ ରାଜପ୍ରଦତ୍ତ ଉପାଧି ।

ଅଧିଜନନ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ଅଧି + ଜନ ଧାତୁ + ଭାବେ. ଅନ)-ଜନ୍ମ, ଉତ୍ପାଦନ, ଜନ୍ମଦାନ ।

ଅଧିଜିହ୍ୱ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି = ଅଧିକ + ଜିହ୍ୱା) ଦ୍ୱିଜିହ୍ୱ, ସର୍ପ ।

ପୁରାଣ ମତରେ କୁଶ ଉପରେ ରଖା ଯାଇଥିବା ଅମୃତକୁ ଜିଭରେ ଚାଟିଲାବେଳେ ସାପଙ୍କ ଜିଭ କୁଶ ଧାରରେ ଦୁଇଫାଳ ହୋଇ ଚିରି ହୋଇ ଯିବାରୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସାପଙ୍କ ବଂଶଧରମାନଙ୍କର ଜିଭ ଦୁଇ ଫାଳିଆ ହୋଇଅଛି ।

ଅଧିଜିହ୍ୱା-(Epiglottis)-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଜିହ୍ୱା)- ଘଣ୍ଟିକା ।

ଏହା ଶ୍ୱାସନଳୀର ଘୋଡ଼ଣି ପରି ଥାଏ । ଏହା ସର୍ବଦା ଟେକା ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବାୟୁ ଶ୍ୱାସ ନଳୀ ଭିତରକୁ ଯାଇପାରେ, ମାତ୍ର ଖାଦ୍ୟ ଢୋକିବା ବେଳେ ଏହା ଶ୍ୱାସନଳୀର ପଥରୁଦ୍ଧ କରିଦିଏ, ତେଣୁ ଖାଦ୍ୟ ତେଣିକି ନଯାଇ ଖାଦ୍ୟନଳୀ ଭିତରକୁ ଯାଏ । ଯଦି ଅକସ୍ମାତ ଶ୍ୱାସନଳୀ ଭିତରକୁ ଖାଦ୍ୟ ଚାଲିଯାଏ, ତେବେ ହଠାତ୍ କାଶ ଉଠାଏ ଏବଂ ଖାଦ୍ୟ ଗଳ-କକ୍ଷକୁ ବାହାରି ଆସେ ।

ଅଧିଜିହ୍ୱିକା-ସଂ. ବି. (ଅଧିଜିହ୍ୱା + କ + ଆ)- ଅଧିଜିହ୍ୱା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଜ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି = ଅଧାରୂଢ଼ + ଜ୍ୟା = ଗୁଣ)-ଯେଉଁ ଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢା ଯାଇଥାଏ ।

ଅଧିଜ୍ୟ କାର୍ମୁକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧିଜ୍ୟ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

+ କାର୍ମ୍ମୁକ)-ଯେଉଁ ଲୋକ ଗୁଣ ଚଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଧନୁ ଧରିଥାଏ ।
(ଅଧିଜ୍ୟକାର୍ମ୍ମୁକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିଜ୍ୟଧନ୍ୱା-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧିଜ୍ୟ + ଧନନ୍)-ଅଧିଜ୍ୟକାର୍ମ୍ମୁକ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଜ୍ୟୋତିଷ-ସଂ. ଅ. - ସୂର୍ଯ୍ୟାଦି ଜ୍ୟୋତିଶ୍ଚକ୍ରକୁ ଅଧିକାର କରି ।

ଅଧିତ୍ୟକା-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଉପରେ + ତ୍ୟକନ, ୧ମା. ୧ବ.)-ପର୍ବତର ଉପରେ ବା ଉଚ୍ଚ ଦେଶରେ ଥିବା ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ସମତଳ ଭୂଖଣ୍ଡ, ଅତ୍ୟୁଚ୍ଚ ଭୂମି ।

ଅଧିତ୍ୟକାଚାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧିତ୍ୟକା + ଚର ଧାତୁ + ଇନ୍)-ଅଧିତ୍ୟକାରେ ଯେଉଁମାନେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ।

ଅଧିତ୍ୱକ୍-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.- ବହିଶ୍ଚର୍ମ୍ମ, ଉପରର ଚମଡ଼ା, ମଳ ଚମ ।

ଅଧିଦଇବତ-ଦେ. ପଦ୍ୟ. ବି. (ସଂ. ଅଧିଦୈବତ) -ଅଧି ଦୈବ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେ. ପଦ୍ୟ. ବିଣ. -ଅଧିଦୈବତ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେବତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଐଶ୍ୱରିକ ।

ଅଧିଦନ୍ତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଦନ୍ତ)-ଅଧିକାଦନ୍ତ, ବାହାର ଦାନ୍ତ, ହାତୀ ଦାନ୍ତ ।

ଅଧିଦେବ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି = ପ୍ରଧାନ + ଦେବ)- ଇଷ୍ଟ ଦେବ, କୌଣସି ସ୍ଥାନ, ବିଷୟ ବା ଗ୍ରାମର ଅଧିପତି ଦେବ ।

ପୁରାଣ ମତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଜଣେ ଜଣେ ଅଧିଦେବ ଅଛନ୍ତି । ଯଥା :-କର୍ଣ୍ଣର ଅଧିଦେବ ଦିକ୍, ଚର୍ମର ବାତ, ନେତ୍ରର ଅର୍କ, ରସନାର ବରୁଣ, ଘ୍ରାଣର ଅଶ୍ୱିନୀ କୁମାର ଦ୍ୱୟ, ବାକ୍‌ର ବହ୍ନି, ହସ୍ତର ଇନ୍ଦ୍ର, ପଦର ଉପେନ୍ଦ୍ର, ପାୟୁର ମିତ୍ର, ଉପସ୍ଥର ପ୍ରଜାପତି ଓ ମନର ଚନ୍ଦ୍ର ।

କୁଳ ଦେବତା, କୁଳର ଇଷ୍ଟ ଦେବତା, ଗ୍ରହ ଓ ନକ୍ଷତ୍ରମାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାତା ଦେବ, ପରମେଶ୍ୱର, ପରମାତ୍ମା ।

ଦେ. ବି.- ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ଆମ୍ଭର ଜଣେ ଅଧିଦେବ ।
ଦେବକୀ ତୁମେ ବସୁଦେବ ॥
(ଜଗନ୍ନାଥ-ଭାଗବତ)

(ଅଧିଦେବୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିଦେବତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ଦେବତା)- ଅଧିଦେବ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଦେବନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଉପରେ + ଦିବ ଧାତୁ + ଜୁଆ ଖେଳିବା + ଭାବ. ଅନ, ଯାହା ଉପରେ ଜୁଆ ଖେଳାଯାଏ)-ଜୁଆ ଖେଳିବା ପଟା ବା ପାଲି ।

ଅଧିଦୈବ-ସଂ.ବି (ଅଧି + ଦୈବ)-ଅଧିଦେବ(ଦେଖନ୍ତୁ)
ସଂ. ବିଣ.-ଦେବତା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଐଶ୍ୱରିକ, ଦୈବ-ଯୋଗେ ଘଟିବା, ଆକସ୍ମିକ, ଦୈବୀ (ଘଟଣା) ।

ଅଧିଦୈବତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଦୈବତ)- ଅଧିଦେବ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ପଦାର୍ଥ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବିଜ୍ଞାନ ବିଷୟ ବା ପ୍ରକରଣ ।

ଯେଉଁ ପ୍ରକରଣ ବା ମନ୍ତ୍ରରେ ଅଗ୍ନି, ବାୟୁ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଦି ଦେବତାଙ୍କ ନାମକୀର୍ତ୍ତନ କଲେ ଇଷ୍ଟ ଅର୍ଥର ପ୍ରତିପାଦନ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମ ବିଭୂତି ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଷ୍ଟିର ପଦାର୍ଥମାନଙ୍କ ଗୁଣ ଆଦିର ଶିକ୍ଷା ମିଳେ ।

ଅଧିନାଥ-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଶ୍ରେଷ୍ଠ + ନାଥ)-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପ୍ରଭୁ, ଅଧିପତି, ପତି, ସ୍ୱାମୀ, ସର୍ଦ୍ଦାର ।
ଦେ. ବି. (ନାମ)-ସଂସ୍କୃତ କାଳଯୋଗ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତାଙ୍କ ନାମ ।

ଅଧିନାୟ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ନୀ ଧାତୁ + ଅ)- ଗନ୍ଧ, ସୌରଭ ।

ଅଧିନାୟକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ପ୍ରଧାନ + ନାୟକ)- ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପରେ କର୍ତ୍ତା, ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରଭୁ, ସର୍ଦ୍ଦାର କର୍ମକର୍ତ୍ତା, ଦଳର ଦଳପତି ।
(ଅଧିନାୟିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିପ-ସଂ ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ପା. ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)- ସ୍ୱାମୀ, ପ୍ରଭୁ, ରାଜା (ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଏହି ଅର୍ଥ ବୁଝାଏ, ଯଥା—ନରାଧିପ), ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, କର୍ତ୍ତା, ନାୟକ, ସର୍ଦ୍ଦାର, କୌଣସି ବିଷୟର ଅଧିକାର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବା ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା-ସଂଗ୍ରାମାଧିପ, ଶସ୍ୟାଧିପ), ବହୁ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ (ଯଥା-ମୃଗାଧିପ, ଗଣାଧିପ, ରାଜାଧିପ), (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଜ୍ୟୋତିଷ ଗଣନାକ୍ରମେ କୌଣସି ବର୍ଷେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଧିକାରପ୍ରାପ୍ତ ଗ୍ରହ (ଯଥା-ଶସ୍ୟାଧିପ, ରସାଧିପ, ମେଘାଧିପ, ଧାନ୍ୟାଧିପ) ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ସ୍ୱାମୀ, ଈଶ୍ୱର, ପତି, ଈଶିତା, ଅଧିଭୂ, ନାୟକ, ନେତା, ପରିବୃଢ଼ ।

ଅଧିପତି-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ପତି)-ଅଧିପ (ଦେଖନ୍ତୁ) ମସ୍ତକାଭ୍ୟନ୍ତରର ଉପରେ ଶିରାସନ୍ଧି ସନ୍ନିପାତ ମର୍ମସ୍ଥାନ, ଏଠାରେ ଆଘାତ ହେଲେ ସଦ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ । (ସୁଶ୍ରୁତ)

ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ ଅଧିପତି ଚତୁଃପ୍ରକାରର, ଯଥା - ଯକ୍ଷାଧିପତି, ବଜ୍ରାଧିପତି, ବର୍ଯ୍ୟାଧିପତି ଓ ନ୍ୟାୟାଧିପତି ।

(ଏହି ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରୂପ ଅଧିପତ୍ନୀ ବେଦରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସଂସ୍କୃତରେ ବିରଳ ।)

ଅଧିପା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ପା ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍)- ଅଧୀଶ୍ୱର, ଅଧିପତି, ଅଧିପାଳକ ।

ଅଧିପାତକ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ପାତକ)-ମହାପାପ ।

ଅଧିପୁରୁଷ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ପୁରୁଷ)- ବିରାଟ ପୁରୁଷ, ପରମାତ୍ମା, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅଧିପ୍ରଜ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି + ପ୍ରଜା)- ଯାହାର ବହୁ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ଜନ୍ମିଛନ୍ତି । (ଅଧିପ୍ରଜା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିବକ୍ତା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ବଚ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ତୁଳନା କର, ଇଂ. ଆଡ୍‌ଭୋକେଟ)- ଯେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି, ବକ୍ତା, ମୁହିଁ ଉପରେ ବନ୍ଧା ଯିବା ଶୀତବସ୍ତ୍ର, କମ୍ଫର୍ଟର ।

ଅଧିବକ୍ତା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ବଚ ଧାତୁ + ତୃ.) -ଯେ ପକ୍ଷପାତ କଥା କହେ, ଓକିଲ । (ଅଧିବକ୍ତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିବକ୍ତ୍ର-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ.(ଅଧି + ବଚ ଧାତୁ + କ. ତ) -ଯେ କୌଣସି ବିଶିଷ୍ଟ ବିଷୟର ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି, ବକ୍ତା, ମୁହିଁ ଉପରେ ବନ୍ଧାଯିବା ଶୀତବସ୍ତ୍ର ।

ଅଧିବଚନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବଚନ)-ଉକ୍ତି, ସଂଜ୍ଞା, ନାମ, ପକ୍ଷ ସମର୍ଥନପୂର୍ବକ କଥନ ।

ଅଧିବର୍ମନ୍-ସଂ. ବି. (ନାମ)-କଳିଙ୍ଗର ମାଠର ବଂଶୀୟ ରାଜା ଉମବର୍ମନଙ୍କର ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଧିବର୍ମନ୍ ।

ଉମବର୍ମନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିବତ୍ସର-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବତ୍ସର)- ଅଧିମାସ ଯୁକ୍ତ ବର୍ଷ, ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ ମଳମାସ ଥାଏ ।

ଅଧିବର୍ଷ (Leap year)-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ବର୍ଷ)-ଏହି ଅଧିବର୍ଷ ଶବ୍ଦଟିକୁ ଦୁଇଟି ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ପ୍ରଥମତଃ ଯେଉଁ ବର୍ଷରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିମାସ ବା ମଳ ମାସ ପଡ଼େ, ସେ ବର୍ଷକୁ ଅଧିବର୍ଷ ବା ଅଧିବତ୍ସର କୁହାଯାଏ । ଭାରତୀୟ ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସୌରମାସ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ଉଭୟ ଗଣନା କରିବାର ବିଧି ଅଛି । ସୌରମାସ ଅନୁସାରେ ଏକ ସୌର ବର୍ଷ ର ପରିମାଣ ୩୬୫ଦିନ ୫ଘଣ୍ଟା ୪୮ମିନଟ୍ ୪୬ ସେକେଣ୍ଡ ।

କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ରମାସ ଅନୁସାରେ ଏକବର୍ଷ ୩୫୪ ଦିନ । ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା ସୌରବର୍ଷ ୧୧ଦିନ ୬ ଘଣ୍ଟା ଅଧିକ । ଏଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ଓ ସୌର ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟ ରକ୍ଷିବା ଲାଗି ଚନ୍ଦ୍ର ମାସ ଗଣନାରେ ଅଢ଼େଇ ବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଅଧିକା ମାସ ଗଣନା କରାଯାଏ । ଏହି ଅଧିକା ମାସକୁ ଅଧିମାସ ବା ମଳମାସ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହା ଦୁଇଟି ଅମାବାସ୍ୟାଯୁକ୍ତ ଓ ରବି ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବର୍ଜିତ ।

ଇଂରାଜୀ ଅଧିବର୍ଷ (Leap year)କୁ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ଜ୍ୟୋତିଷ ପରିଭାଷାରେ ଅଧିବର୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି, ସାଧାରଣତଃ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷକୁ ୩୬୫ ଦିନ ହିସାବରେ ଗଣନା କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତରେ ପୃଥିବୀ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଚାରି ପାଖେ ଥରେ ବୁଲି ଆସିବାକୁ ଲାଗେ ୩୬୫ ଦିନ ୬ଘଣ୍ଟା । ଛଅ ଘଣ୍ଟା ଏକଦିନର ଚାରି ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ । ହିସାବରେ ଅସୁବିଧା ହେବ ବୋଲି ପ୍ରତିବର୍ଷ ସହିତ ଏହି ଚାରି ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗର ହିସାବ ନକରି, ତିନିବର୍ଷ ଯାଏଁ ବର୍ଷକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ୩୬୫ ଦିନ ଧରାଯାଏ ଏବଂ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷଟି ଧରାଯାଏ ୩୬୬

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଦିନ । ବର୍ଷର ଅନ୍ୟମାସମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଫେବୃୟାରି ମାସର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ସବୁଠାରୁ କମ୍ । ତେଣୁ ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷର ଫେବୃୟାରି ମାସକୁ ୨୯ ଦିନ ଧରାଯାଏ । ଏଣୁ ଯେଉଁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୪ ଦ୍ୱାରା ହରଣ କଲେ ଛିଡ଼ିଯାଏ, ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବା ମସିହାକୁ 'ଲିପ୍‌,ଇଅର' ବା ଅଧିବର୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତି ଅଧିବର୍ଷର ଦିନ ସଂଖ୍ୟା ୩୬୬ ଏବଂ ସେ ବର୍ଷ ସେ ବର୍ଷ ଫେବୃୟାରି ମାସ ୨୯ ଦିନ ।

ଏହି ସମସ୍ୟାଟିକୁ ଟିକିନିଖି ଭାବେ ବିଚାର କଲେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଏକ ବର୍ଷକୁ ୩୬୫ ଦିନ ଓ ବଳକା ରହେ ଏକଦିନର ଚାରିଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ । ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ବଳକା ଚାରି ଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗକ ୬ଘଣ୍ଟା ନୁହେଁ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ୫ଘଣ୍ଟା ୪୮ମିନିଟ ୪୬ ସେକେଣ୍ଡ । ତେଣୁ ଦିନକର ଚାରିଭାଗରୁ ଏକ ଭାଗ ଦିନ ଅପେକ୍ଷା ଏହା ପ୍ରାୟ ୧୧ ମିନିଟ୍ ୧୫ ସେକେଣ୍ଡ ଊଣା । ଅଧିବର୍ଷ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରତି ଚତୁର୍ଥବର୍ଷରେ ଦିନେ ବଢାଇଲେ ମଧ୍ୟ, ଏହି ୧୧ ମିନିଟ୍‌୧୫ସେକେଣ୍ଡ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ବଢ଼ି ପ୍ରାୟ ୧୨୯ ବର୍ଷରେ ପୁରାପୂରି ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପରିଣତ ହୁଏ ଏବଂ ୪୦୦ବର୍ଷରେ ହୁଏ ମୋଟ ମୋଟି ତିନିଦିନ । ଏହି ଅଧିକ ସମୟକୁ ବାଦ୍ ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୫୮୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତ୍ରୟୋଦଶ ପୋପ୍ ଗ୍ରୀଗରି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ସଂଶୋଧନ କରି ଏକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଲେ ଯେ ପ୍ରତି ଶତପୂରକ ଅବ୍ଦକୁ ଅଧିବର୍ଷ ନ ଧରି କେବଳ ଯେଉଁ ଶତପୂରକ ଅବ୍ଦ ୪୦୦ଦ୍ୱାରା ବିଭାଜ୍ୟ ତାହାକୁହିଁ ଅଧିବର୍ଷ ଧରାଯିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତି ୪ଶହ ବର୍ଷରେ ତିନୋଟି ଅଧିବର୍ଷ କଟିଯିବ ବା ୩ଦିନ କମିଯିବ, ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ ୧୯୦୦ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ୪ଦ୍ୱାରା ବିଭାଜ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦକୁ ଅଧିବର୍ଷ ଭାବେ ଗଣନା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ତେଣୁ ୧୮୯୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦଠାରୁ ୧୯୦୪ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ଯାଏ ଅଧିବର୍ଷ ଆଦୌ ପଡ଼ିନାହିଁ । ମୋଟ ମୋଟି ଭାବେ କହିବାକୁ ଗଲେ, ଶତବାର୍ଷିକ ସଂଖ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକ ଯଦି ୪ ପରିବର୍ତ୍ତେ ୪୦୦ ଦ୍ୱାରା ବିଭାଜ୍ୟ ନହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ସେହି ବର୍ଷମାନଙ୍କରେ ଫେବୃୟାରି ମାସ ୨୮ ଦିନ ଗଣନା କରାଯାଏ । ସେହି ଶତକ ବର୍ଷ ଗୁଡ଼ିକ ଅଧିବର୍ଷ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅଧିବଲ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ବଳ)-ପରସ୍ପରକୁ ଆକ୍ଷେପ ପୂର୍ବକ ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥ ଉଚ୍ଚୈଃସ୍ୱରରେ ଆହ୍ୱାନ ଯୋଧା ଯୋଧି ।

ଅଧିବସତି-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବସତି)-ବାସସ୍ଥାନ ।

ଅଧିବସ୍ତ୍ର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ବସ୍ତ୍ର)- ଯାହା ଦେହରେ ଲୁଗା ଅଛି ।

ଅଧିବାକ-ସଂବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ବଚ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ) ପକ୍ଷପାତ ଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ, ଅଧିବଚନ ସଂଜ୍ଞା ନାମ, ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ।

ଅଧିବାଚନ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ବାଚନ)-ନିର୍ବାଚନ ।

ଅଧିବାସ-ସଂ.ବି. (ଅଧି = ବସ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ)-ବାସ ସ୍ଥାନ, ଘର ବାସିନ୍ଦା, ପଡ଼ୋଶୀ, ଅଧିଆ ପଡ଼ିବା, ଧାରଣା ପଡ଼ିବା, ପରିମଳ, ମହାସୁଗନ୍ଧ, ଶୁଭ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନର ଆନୁପୂର୍ବିକ ଦେବ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କର୍ମ, ବିବାହର ପୂର୍ବ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ବା ରାତିରେ ବରକନ୍ୟାଙ୍କ ତେଲ ହଳଦୀବୋଳା ବିଧି, ଗନ୍ଧାଧିବାସ ଶୁଭ ବା ମଙ୍ଗଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ ପୂର୍ବକ ଗୁଆ, ନଡ଼ିଆ, ପଇତା, ସିନ୍ଦୂର, ଗୋରଚନା, ଚନ୍ଦନ, ଦୁବ, ବର-କୋଳି ପତ୍ର, ଦହି ହଳଦୀ, ଘିଅ. ଦର୍ପଣ, ତୀର୍ଥଜଳ ଆଦିଦ୍ୱାରା ଦେହ ସଂସ୍କାର ।

ଦେହରେ ଗନ୍ଧ ଦ୍ରବ୍ୟାଦି ଲେପନ, ପୋଷାକ, ଲୁଗା ଉପରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ପୋଷାକ (ଯଥା-ଯୋଡ଼, ଗାଉନ, ଓଭର କୋଟ୍), ବହୁକାଳ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହିବା, ଅନ୍ୟ ଗେହ ବାସ, ଅନ୍ୟ ଲୋକର ଘରେ ବାସ କରିବା ।

ମନୁଙ୍କ ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ୬ଟି ଦୋଷାବହ ବିଷୟରୁ ଏହା ଏକତମ, ଏତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ଚରିତ୍ର ନଷ୍ଟ ହେବାର ଆଶଙ୍କା କରାଯାଏ ।

ଅଧିବାସନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବସ ଧାତୁ ଣିଚ. ବାସି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)- ଗନ୍ଧମାଲ୍ୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଅଙ୍ଗ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂସ୍କାର, ଯଜ୍ଞାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଯଜ୍ଞପୀଠରେ ଦେବ ବିଗ୍ରହଙ୍କ ଆବାହନ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ଜୀବନ୍ୟାସ ପୂର୍ବକ ଦେବ ବିଗ୍ରହ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ।

ଅଧିବାସିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ବାସି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)-ଯାହା ଦେହରେ ସୁଗନ୍ଧ ଆଦି ବୋଳା ହୋଇଥାଏ ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟ ଲୋକ ଲୁଗା ପିନ୍ଧାଇ ବେଶ କରାଇଥାଏ

ଅଧିବାସୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁ. (ଅଧି + ବସ ଧାତୁ + ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)-ବାସିନ୍ଦା, ନିବାସୀ (ଅମୁକ ସ୍ଥାନରେ), ବାସ କରିବା (ବ୍ୟକ୍ତି), ଅନ୍ୟର ଦେହରେ ଗନ୍ଧ ଚନ୍ଦନାଦି ଲେପନକାରୀ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ନିବାସୀ ବ୍ୟକ୍ତି ।

(ଅଧିବାସିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିବାହନ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ଅଧି + ବହ ଧାତୁ + ଣିଚ୍, ଅନ)-ଉପରେ ଚଢିବା, ବାହନ ।

ଅଧିବିକର୍ତ୍ତନ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ଅଧି + ବି + କୃତ + ଅନ) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଛେଦନ ।

ଅଧିବିଦ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି + ବିଦ୍ୟା)-ସମଧିକ ବିଦ୍ୱାନ, ଅତିଶୟ ପଣ୍ଡିତ ।

(ଅଧି ବିଦ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିବିଦ୍ୟା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅତିବିଦୁଷୀ, ଅତିଶୟ ପଣ୍ଡିତା ।

ସଂ. ବି.-ବିଦ୍ୟା ଅର୍ଜନର ଉପାୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଅଧିବିନ୍ନା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)-ଦୁଇଥର ବିବାହ କରିଥିବା ସ୍ୱାମୀର ପ୍ରଥମ ପତ୍ନୀରୂପା ସ୍ତ୍ରୀ, ଅଧିରୂଢ଼ା ।

ସ୍ମୃତିଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରାପା, ବ୍ୟାଧିତା, ଅତିବ୍ୟୟଶୀଳା, ହିଂସ୍ରା, ଧୂର୍ତ୍ତା, ବନ୍ଧ୍ୟା, ମୃତବତ୍ସା ଅପ୍ରିୟମ୍ବଦା ସ୍ୱାମୀ ,ଦ୍ୱେଷିଣୀ ଓ କେବଳ କନ୍ୟା ପ୍ରସୂ ହେଲେ ସ୍ୱାମୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରି ପାରିବେ ।

ଅଧିବେତ୍ତା-ସଂ ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ. ୧ମା. ୧ବ.)-ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତି ଥାଉ ଥାଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହକାରୀ ପୁରୁଷ ।

ଅଧିବେଦ-ସଂ. ତି. ବିଣ. (ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ବେଦକୁ ଅଧିକାର କରି)-ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ବୈଦିକ ।

ସଂ. ବି.-(ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)-ଅଧିବେଦନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିବେଦନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + ଭାବ, ଅନ)-ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀ ବର୍ତ୍ତି ଥାଉ ଥାଉ ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିବାହ କରିବା ।

ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ମଦ୍ୟପାନାସକ୍ତା, ଅସଚ୍ଚରିତ୍ରା, ପତିର ପ୍ରତିକୂଳାଚାରିଣୀ. ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତା, ହିଂସାପରାୟଣା, ଅସଦ୍-ବ୍ୟୟଶୀଳା, ବିବାହର ଅଠ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବନ୍ଧ୍ୟା ବା ଦଶ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତବତ୍ସା ବା ଏଗାର ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେବଳ କନ୍ୟା ପ୍ରସୂ ଓ ଅପ୍ରିୟବାଦିନୀ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରିବ ।

ଅଧିବେଦନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + ଅନୀୟ)-ଏକବାର ବିବାହ ପର ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର ବିବାହ ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅଧିବେଦ୍ୟ- ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅଧି + ବିଦ ଧାତୁ + ଯ) ଅଧିବେଦନୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିବେଶନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବିଶ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ସଭାର ବୈଠକ, ସ୍ଥଳରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କର ମିଳନ ।

ଅଧିଭୂ-ସଂ. ବି.-(ଅଧି + ଭୂ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ କ୍ୱିପ୍)-ପ୍ରଭୁ, ଖାମିନ୍ଦ, ଉପରସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଅଧିପ, ସ୍ୱାମୀ, ଈଶ୍ୱର, ପତି, ଈଶିତା, ନାୟକ ନେତା, ପ୍ରଭୁ, ପରିବୃଢ ।

ଅଧିଭୂତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଭୂତ)-ପଞ୍ଚଭୂତର ନଶ୍ୱର ଦେହ, ସୃଷ୍ଟିରେ ଥିବା ଯାବତୀୟ ପ୍ରାଣହୀନ ସୃଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ, ପରମାତ୍ମା ଏବଂ ତାଙ୍କର ପ୍ରକାଶ ।

ଅଧିଭୋଜନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଭୁଜ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଅତିଭୋଜନ, ଅଧିକ ଭୋଜନ ।

ସଂ. ବିଣ.)ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି = ଅଧିକ, ଅଟେ ଭୋଜନ = ମୂଲ୍ୟ ଯାହାର)-ଖୁବ୍ ଦାମୀ, ଅତିମୂଲ୍ୟବାନ ।

ଅଧିମଥନ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ମନ୍ଥ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅନ)-ଅଗ୍ନି ଉତ୍ପାଦନାର୍ଥ ଦୁଇ ବସ୍ତୁକୁ ଘର୍ଷିବା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧିମନ୍ଥ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ମନ୍ଥ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)- ଅଧିମନ୍ଥନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଭିଷ୍ୟନ୍ଦ ରୋଗର ଏକ ଅଂଶ, ଭୟଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ-ରୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅଧିମାଂସ-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଅଧିକା + ମାଂସ)-ଆଖିର ଧଳା ଡୋଳା ଉପରେ ମାଂସ ବୃଦ୍ଧି ରୋଗ (ସୁଶ୍ରୁତ)

ଅଧିମାଂସକ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ମାଂସ + କ)-ଦାନ୍ତ ପାଟି ଫୁଲ, ପୀଡ଼ା ଓ ଲାଳ ଗଡ଼ିବା ମାଢ଼ି ଶୋଥ ରୋଗ (ସୁଶ୍ରୁତ) ।

ଅଧିମାତ୍ରା-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି + ମାତ୍ରା)- ଅତିମାତ୍ରାଯୁକ୍ତ, ଅତ୍ୟନ୍ତ ।

ଅଧିମାସ-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଅଧିକା + ମାସ)- ମଳମାସ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ବର୍ଷକେ ୧୧ ଦିନ କମିଥିବା ଚାନ୍ଦ୍ରମାସମାନଙ୍କୁ ସୌର ମାସ ସଙ୍ଗେ ମେଳ କରାଇ ଚାନ୍ଦ୍ରବର୍ଷ ଓ ସୌର ବର୍ଷର ସମତା ରଖିବା ପାଇଁ ପ୍ରତି ତିନିବର୍ଷ ଅନ୍ତରରେ ଚାନ୍ଦ୍ରମାନ ମାସ ସଙ୍ଗେ ଯୋଗ କରାଯିବା ଗୋଟିଏ ମାସ ।

ଅଧିମିତ୍ର-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ.-ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ପରସ୍ପର ମିଳନ ବିଶେଷ ।

ଅଧିଯଜ୍ଞ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଯଜ୍ଞ)-ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଯଜ୍ଞାଦି କର୍ମ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ, ଯଜ୍ଞର ଅଧିଷ୍ଠାତା ।

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଯଜ୍ଞ ସମ୍ବନ୍ଧରେ, ଯଜ୍ଞ ବିଷୟରେ ।

ସଂ.ବି.-ପ୍ରଧାନ ଯଜ୍ଞ,ଯଜ୍ଞର ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ ।

ଅଧିଯୋଗ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଯୁଜ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ)- (ଜ୍ୟୋତିଷ) ଯାତ୍ରା ବିଷୟରେ ଅତିଶୁଭ ଯୋଗ ।

ଅଧିଯୋଧ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ଯୁଧ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ)- ପ୍ରଧାନ ଯୋଦ୍ଧା ।

ଅଧିରକ୍ତସ୍ରାବ-(Haemophilia)- ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-ଏହା ଏକପ୍ରକାର ରୋଗ । ଏହି ରୋଗର ଲକ୍ଷଣ ରକ୍ତ ଆଦୌ ଜମାଟ ବାନ୍ଧେ ନାହିଁ,ରକ୍ତ ଜମାଟ ନ ବାନ୍ଧିବା ଯୋଗୁ ରୋଗୀମାନଙ୍କ ଦେହରେ ହେଉଥିବା ଅତିକ୍ଷୁଦ୍ର ଛିଦ୍ର ଦେଇ ସଦାସର୍ବଦା ରକ୍ତସ୍ରାବ ହୋଇ ଥାଏ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ ଲାଗିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତ ସମୟରେ ଶରୀରର ଅଭ୍ୟନ୍ତରରେ (ମସ୍ତିଷ୍କ ଓ ଗଣ୍ଠି ପ୍ରଭୃତିରେ) ଘଟୁଥିବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ରୋଗୀର ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଉଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଅସ୍ତ୍ରୋପଚାର କରିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବଂଶାନୁକ୍ରମିକ ରୋଗ ଭାବେ ଏହା ଅନେକ ସ୍ଥଳରେ ଦେଖାଯାଏ । କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ନିକଟରେ ଏ ପ୍ରକାର ରୋଗ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକର ପୂର୍ବପୁରୁଷଙ୍କଠାରେ ଏ ରୋଗ ଥିଲେ ତାଙ୍କ ସନ୍ତାନ ମାନଙ୍କଠାରେ ଏହା ଦେଖା ଦେଇପାରେ । ତେଣୁ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଏ ରୋଗର ବାହକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି ।

ଅଣ୍ଡାର ଧଳା ଅଂଶ ଓ କ୍ୟାଲସିଅମ୍ ଲବଣ ଖାଇଲେ ଆଂଶିକ ଭାବେ କ୍ଷତ ସ୍ଥାନରେ ହେଉଥିବା ରକ୍ତସ୍ରାବ ସାମାନ୍ୟ ଜମାଟ ବାନ୍ଧେ ଏକପ୍ରକାର ସର୍ପ ବିଷର ପ୍ରଲେପ ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଉପଶମ ମିଳିଥାଏ ।

ଅଧିରଥ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ରଥ)-ରଥାରୂଢ଼, ରଥ ଚଳାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ।

ସଂ ବି.-ସାରଥୀ, ଗାଡ଼ିଆନ, କୋଚୁଆନ ।

ସଂ. ବି. (ନାମ)-ପିତାଙ୍କ ନାମ ସତ୍ୟ ଧର୍ମା । ଅଙ୍ଗ ଦେଶର କ୍ଷତ୍ରିୟ ଥିଲେ । କ୍ଷତ୍ରିୟ ହୋଇ ସାରଥି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ପତ୍ନୀଙ୍କ ନାମ ଥିଲା ରାଧା । ନଦୀ କୂଳରେ ଥରେ ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ସହିତ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ବେଳେ ନଦୀ ସ୍ରୋତରେ ଭାସି ଆସୁଥିବା ଏକ କାଠର ସିନ୍ଦୁକ ଦେଖିଲେ । ରାଧାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଅଧିରଥ ନଦୀ ସ୍ରୋତରୁ ଉକ୍ତ ସିନ୍ଦୁକକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଖୋଲି ଦେଖିଲେ ତାହା ଭିତରେ ଏକ ମାନବ ଶିଶୁ,ଶିଶୁ ଦେହରେ ବହୁ ସୁଲକ୍ଷଣ ଅବଲୋକନ କରି ତାକୁ ପାଳନ କଲେ । ଏହାର ନାମ ରଖିଲେ ବସୁଷେଣ,ପରେ ଏହାଙ୍କର ନାମ ହେଲା କର୍ଣ୍ଣ । କର୍ଣ୍ଣ ଅଙ୍ଗ ଦେଶର ସମ୍ରାଟ ହୋଇ ମହାଦାନୀ ହୋଇଥିଲେ । ମହାଭାରତ ଯୁଦ୍ଧରେ କୌରବଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରି ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧିରାଜ-ସଂ.ବି.(ଅଧି=ଶ୍ରେଷ୍ଠ+ରାଜନ୍, ୧ମା, ୧ବ,) ସମ୍ରାଟ, ବହୁରାଜାଙ୍କ ଉପରେ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ, ବାଦସାହା, ରାଜା ।

ଅଧିରାଜଇନ୍ଦ୍ର-ସଂ. ବି. (ନାମ)- ଜନୈକ ଗଙ୍ଗା-ବଂଶୀୟ ନରପତି । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ମିତ୍ରବର୍ମା ଏବଂ ସେ ମନକ୍ଲୁଡ଼ି ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ଏକ ତାମ୍ର ଶାସନରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳ ୩୯ ଗଙ୍ଗାବ୍ଦ । କିନ୍ତୁ ଐତିହାସିକ ମାନଙ୍କ ମତରେ ଇନ୍ଦ୍ରବର୍ମା (ପ୍ରଥମ)ଙ୍କ ଅନ୍ୟ ନାମ ଅଧିରାଜ ଇନ୍ଦ୍ର ।

ଅଧିରାଜଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସଂପର୍କରେ ଗୋଟିଏ ତାମ୍ର ଶାସନରୁ ଜଣାଯାଏ, ଅଧିରାଜଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଚର୍ଣ୍ଣିପାକ ନାମକ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମ ବିଭିନ୍ନ ଗୋତ୍ରୀୟ ବେଦ ବେଦାଙ୍ଗ ପାରଗ ୪୩ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଉପାଧ୍ୟାୟଙ୍କୁ ଦାନ କରାଯାଇଥିଲା । ଏ ଦାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଉଛି, ଅଥର୍ବ ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ସ୍ଥାପନ କରିବା । ପୃଥ୍ୱୀମୂଳଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ୧୫ବର୍ଷରେ ଏହା ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ।

ଯେଉଁ ଅଧିରାଜଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଉକ୍ତ ଦାନ ସଂପନ୍ନ କରାଯାଇଥିଲା, ତାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, କେତେକ ଅନୁଗତ ସାମନ୍ତ ରାଜାଙ୍କୁ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିହତ କରିଥିଲେ । ଏହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ଆଲଙ୍କାରିକ ଭାଷା ପ୍ରୟୋଗ କରି ଲେଖିଅଛନ୍ତି—"ଦୁଇଜଣ ଇନ୍ଦ୍ର ନାମକ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଘୋର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ହସ୍ତି ପୃଷ୍ଠରେ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିରାଜଇନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ହସ୍ତି ପୃଷ୍ଠରେ ବସିଥିଲେ, ତା'ର ନାମ ହେଉଛି ସୁପ୍ରତୀକ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଷ୍ଟଦିଗ୍ ଗଜ ମଧ୍ୟରୁ ସେ ପୂର୍ବ ଦିଗର ଦିଗ୍ ଗଜ ।

[ଦେଖନ୍ତୁ-ଇନ୍ଦ୍ରବର୍ମା (ପ୍ରଥମ)]

ଅଧିରାଜ ମୋହନ ସେନାପତି- ଦେ. ବି. (ନାମ) ଜନୈକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟିକ । ୧୮୯୩ ମସିହାରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା— ବଣ ଜଙ୍ଗଲ କଥା, ସରଳ ସାହିତ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣ୍ୟ ସଂପଦ, ସେ ଜଣେ ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟିକ ଓ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ରଚୟିତା ।

ଅଧିରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚୋଡ଼-ସଂ. ବି. (ନାମ)- ଏହାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ବୀର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚୋଡ଼ । ବୀର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚୋଡ଼ ୧୦୭୦ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ଅଧିରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚୋଡ଼ ରାଜସିଂହାସନ ଅରୋହଣ କରିଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପକାଳ ସେ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ ।

ଅଧିରାଜ୍ୟ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ଅଧି+ରାଜ୍ୟ)- ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ସମ୍ରାଟପଣ, ମହାରାଜତ୍ୱ ।

ଅଧିରାଜ୍ୟଭକ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧିରାଜ୍ୟ+ଭଜ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍,)-ଅଧିରାଟ୍ ସମ୍ରାଟ, ସାର୍ବଭୌମ ।

ଅଧିରାଟ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଆଧି+ରାଜ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ, ଅଧିରାଜ, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧିରାଜ)ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିରାଷ୍ଟ୍ର-ସଂ. ବି.କ୍ଳୀ.-ରାଜ୍ୟ ।

ଅଧିରୁକ୍ମ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଆଭରଣ ପ୍ରାପ୍ତ ।

ସଂ. ବି.-ଅଧିକ ସୁବର୍ଣ୍ଣାଭରଣ ।

ଅଧିରୂଢ଼-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି=ଉପରେ+ରୁହ ଧାତୁ=ଚଢ଼ିବା+ତ) (କର୍ତ୍ତୃ.ତ)- ପୁଂ.-ଆରୋହୀ, ଯେ ଆରୋହଣ କରିଥାଏ ।

(କର୍ମ.ତ)-ଧନୁରେ ଟଣାହୋଇ ଚଢ଼ାଯାଇଥିବା(ଗୁଣ)

(ଅଧିରୂଢ଼ା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅଧିରୋହଣ-ବି.)

ଅଧିରୋପଣ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ଅଧି+ଣିଚ ଧାତୁ+ରୁହ+ଭା. ଅନ)-ଆରୋହଣ କରାଇବା, ଚଢ଼ାଇବା, ଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢ଼ାଇବା ।

ଅଧିରୋପିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି+ରୁହ ଧାତୁ+ଣିଚ +କର୍ମ.ତ)-ଅଦ୍ଧରସ୍ଥ ଆରୋପିତ, କୃତାରୋହଣ, ଯାହା ଚଢ଼ା ହୋଇଅଛି, ଉତ୍ଥାପିତ, ଅଧିଷ୍ଠିତ ।

(ଅଧିରୋପିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

ଅଧିରୋହ-ସଂ.ବି.ପୁଂ. (ଅଧି + ରୁହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ ଅ) ହସ୍ତ୍ୟାରୋହୀ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ ହାତୀରେ ଚଢ଼ିଥାଏ ।
(ଅଧିରୋହା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିରୋହଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି = ଉପରେ + ରୁହ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ. ହାତୀ, ସିଂହାସନ ଆଦିରେ)-ଚଢ଼ିବା, ସବାର ହେବା ।
(ଅଧିରୂଢ଼-ବିଣ.)

ଅଧିରୋହଣୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ରୁହ ଧାତୁ = ଚଢ଼ିବା + କରଣ, ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-ଯାହା ଦ୍ୱାରା କୋଠା ଆଦି ଉପରେ ଚଢ଼ାଯାଏ)-ସିଡ଼ି, ନିଶୁଣି, କୋଠା ଆଦି ଉପରକୁ ଉଠିବାପାଇଁ ନିର୍ମିତ ପାହାଚ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ନିଃଶ୍ରେଣି, ନିଶ୍ରେଣୀ, ନିଃଶ୍ରୟଣୀ, ନିଶୁଣି ।

ଅଧିରୋହିଣୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ରୁହ ଧାତୁ + କରଣ ଇନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-ଅଧିରୋହଣୀ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧିରୋହିନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-ଅଧି-ରୋହୀର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଅଧିରୋହୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ରୁହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ଆରୋହୀ, ଆରୋହଣ କରିଥିବା ।
(ଅଧିରୋହିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିଲୋକ-ସଂ.ବି.ପୁଂ. (ଅଧି + ଲୋକ)-ସଂସାର, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, ମର୍ତ୍ତ୍ୟଲୋକ, ବିଶ୍ୱ, ଭୁବନ ।

ଅଧିଶୟିତ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅଧି = ଉପରକୁ,ଉପରେ + ଶୟିତ)-(ଶଯ୍ୟାଦିର) ଉପରେ ଶୋଇଥିବା, (କୌଣସି ପଦାର୍ଥର) ଉପରକୁ ଆଉଜିଥିବା, ମନୁଷ୍ୟ ଆଉଜିବା ପାଇଁ ବ୍ୟବହୃତ (ବସ୍ତୁ) (ଯଥା-ତକିଆ) ।
(ଅଧିଶୟିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିଶ୍ରପଣ-ସଂ.ବି (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଅଧିଶ୍ରୟଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଶ୍ରୟ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + ଭାବ ଅ)-ପାକାର୍ଥ ହାଣ୍ଡି ଆଦିକୁ ଚୁଲି ଉପରେ ବସାଇବା, ଚୁଲିରେ ଚଢ଼ାଇବା, ପାକ କରିବା, ରନ୍ଧନ, ଆଧାର, ପାତ୍ର ।

ଅଧିଶ୍ରୟଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ନିଆଁ ଉପରେ ହାଣ୍ଡି ଆଦି ଚଢାଇବା, ଚୁଲି ଉପରେ ଗରମ କରିବା, ନିଆଁ ଉପରେ ଫୁଟାଇବା ।
(ବିଜ୍ଞାନ ପରିଭାଷା)-ଦୂରବୀକ୍ଷଣ କାଚର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଆଲୋକ ରଶ୍ମିମାନ ଯେଉଁ ମଧ୍ୟ ବିନ୍ଦୁଠାରେ ମିଳିତ ହୁଏ ।

ଅଧିଶ୍ରୟଣୀ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + କରଣ. ଅନ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଈ)-ଚୁଲି, ନିଶୁଣି ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଚୁଲ୍ଲୀ, ଅଶ୍ମନ୍ତ, ଉଦ୍ଧାନ, ଅନ୍ତିକା, ଚୁଲ୍ଲି ।

ଅଧିଶ୍ରୟଣୀୟ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + ସଂ. ଅନୀୟ)-ପାକପାତ୍ର, ହାଣ୍ଡି ଆଦି ।

ଅଧିଶ୍ରିତ-ସଂ ବିଣ (ଅଧି + ଶ୍ରି ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)-ପାକାର୍ଥ ଚୁଲି ଉପରେ ଚଢ଼ା ଯାଇଥିବା (ପାତ୍ରାଦି)

ଅଧିଶ୍ରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି + ଶ୍ରୀ) ମହାମହିମ, ଖୁବ୍ ଧନୀ, ଅଧିରାଜ ।

ଅଧିଷବଣ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ-ସୋମରସାଦିର ପାନପାତ୍ର ।

ଅଧିଷବଣ୍ୟ-ସଂ. ବି କ୍ଲୀ-ସୋମଯାଗର ପାତ୍ର ।

ଅଧିଷ୍ଠାତା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅଧି = ଉପରେ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)-ସନ୍ନିଧିରେ ଥିବା, ଅବସ୍ଥିତ, ଯେ କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ରୂପେ ଥାଏ, ତଦାରଖ କରୁଥିବା, ଦେଖାଶୁଣା କରିବାର ପରିଚାଳନା କରୁଥିବା, ନିୟାମକ, ଅଧିକାରୀ, କୌଣସି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ, ଅଭିଭାବକ ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ, ବାସକାରୀ, ନିବାସ କରୁଥିବା ।
ସଂ, ବି -ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ବ୍ୟକ୍ତି, ନିଅଁ ଚୋଇବା ବ୍ୟକ୍ତି, ପ୍ରତିଷ୍ଠାକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି, ଅନୁଷ୍ଠାନର ଅଧିପତି ବା ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି, ଅଧିପତି. ଅଧିକାରୀ, ଶାସନ କର୍ତ୍ତା, ପରିଚାଳକ, ନିୟନ୍ତା, ନିୟାମକ, ଅଭିଭାବକ, ମୁରବି, କର୍ମକର୍ତ୍ତା, ପ୍ରକୃତିକୁ ଜଡ଼ରୁ ଚେତନ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣିବା ବାଲ, ପୁରୁଷ, ଈଶ୍ୱର ।
(ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧିଷ୍ଠାତୃ ଦେବ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.(କର୍ମଧା.)-ଇଷ୍ଟଦେବ କୌଣସି ଦେଶ, ସ୍ଥାନ, ଗ୍ରହ, ଅନୁଷ୍ଠାନ ଆଦି ଉପରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଭିଭାବକ ବା ରକ୍ଷକ ବା ନିୟାମକ ରୂପେ କଳ୍ପିତ ଠାକୁର ।

ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ-ସଂ.ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅଧି + ସ୍ଥା ଧାତୁ + ତୃ + ଈ)- ସ୍ଥିତିକାରିଣୀ, ଆଶ୍ରୟଦାୟିନୀ, କର୍ତ୍ତ୍ରୀ ।

ଅଧିଷ୍ଠାତ୍ରୀ ଦେବତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (କର୍ମଧା.)-ଇଷ୍ଟ ଦେବତା ।

ଅଧିଷ୍ଠାତୃଦେବ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଷ୍ଠାନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ସ୍ଥା ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) ବାସସ୍ଥାନ, ରହିବାସ୍ଥାନ, ସନ୍ନିଧିରେ ଅବସ୍ଥାନ, ସନ୍ନିଧାନ, ସଦାୟ, ବାସକରଣ, ଉପବେଶନ,ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ ସମାଧାନ, ସମ୍ପାଦନ, ସ୍ଥିତି, ବସତି, ଅନୁଷ୍ଠାନ, ସ୍ଥାନ, ଦଖଲ, ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, ଅଧିକାର, କ୍ଷମତା, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ, ପରିଚାଳନ କ୍ଷମତା, ପଦ, ପଦବୀ, ରାଜତ୍ୱ, ଶାସନ, ରଥର ଚକ, ମୂଳଦୁଆ, ନିଅଁ, ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ, ନିୟମ, ନଗର, ଆଶୀର୍ବାଦ, ଆରୋହଣ ।

ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର (ଦେଖନ୍ତୁ)

(ସାଂଖ୍ୟଦର୍ଶନ) ଭୋକ୍ତା ଓ ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁର ସଂଯୋଗ (ଯଥା-ଆତ୍ମାର ଶରୀର ସଙ୍ଗେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ବିଷୟ ସଙ୍ଗେ ଅଧିଷ୍ଠାନ ।

(ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନ)-ଯେଉଁ ବସ୍ତୁରେ ଭ୍ରମର ଆରୋପ ହୁଏ ଯଥା-ରଜ୍ଜୁରେ ସର୍ପଭ୍ରମ, ଶୁକ୍ତିରେ ରଜତର ଭ୍ରମ ହେବାରୁ ରଜ୍ଜୁ ଓ ଶୁକ୍ତି ଅଧିଷ୍ଠାନ ଅଟନ୍ତି ।

(ଅଧିଷ୍ଠିତ-ବିଣ.)

ଅଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର-ସଂ.ବି.- ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ କଳ୍ପିତ ତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ଛଅ ଗୋଟି ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।

ସ୍ୱାଧିଷ୍ଠାନ ଚକ୍ର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧିଷ୍ଠାନ ଶରୀର-ସଂ. ବି. (ଦର୍ଶନ)-ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଓ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଶରୀର, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପିତୃ ଲୋକରେ ଯେଉଁ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀରରେ ଆତ୍ମା ବାସକରେ ।

ଅଧିଷ୍ଠିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ସ୍ଥା ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ)- ଅଧିଷ୍ଠିତ, ଯହିଁରେ ବାସ କରାଯାଏ, ଅବସ୍ଥିତ, ସ୍ଥାପିତ, ପରିଚାଳିତ, ନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ସାହାଯ୍ୟକୃତ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରିତ, ଅଧିକୃତ, ଚଢାଯାଇଥିବା, ଆରୂଢ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଜଗାଯାଇଥିବା, ନିଯୁକ୍ତ ।

(ଅଧିଷ୍ଠାନ-ବି.)

ଅଧିସ୍ତ୍ରୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ସ୍ତ୍ରୀ)-ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରସିଦ୍ଧା ସ୍ତ୍ରୀ ।

ସଂ.ଅ. (ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଅଧିକାର କରି)-ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଅଧିହରି-ସଂ. ଅବ୍ୟ. (ଅଧି + ହରି)-ହରିଙ୍କୁ ଅଧିକାର କରି ।

ଅଧିହୃଷ୍ୟତା (Allergy)-(ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)- ଅନେକ ମଣିଷ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ସ୍ପନ୍ଦନ, ସ୍ପର୍ଶ କାତରତା ଓ ରୁଚି ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ସାଧାରଣ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ରହିଥାଏ । ଏପରିକି କେତେକ ଖାଦ୍ୟ ଅଛି, ଯାହା ସାଧାରଣତଃ ଜଣେ ଲୋକ ଭକ୍ଷଣ କଲେ କୌଣସି ବିକାର ନ ଥାଏ, କିନ୍ତୁ ଜଣେ ଜଣେ ଲୋକ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ଭକ୍ଷଣ କଲେ ବାନ୍ତି କରିପକାନ୍ତି । ଆଉ କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ସେହି ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଲେ ଖାଦ୍ୟ ଖାଇଥିବା ଲୋକ ଦେହରେ ଚର୍ମ ରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହିପରି କୌଣସି ବିଶେଷ ଗନ୍ଧ ବା ସ୍ପର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷ ପକ୍ଷେ ବଡ଼ ଅରୁଚିକର ଓ ଅହିତକର ମଧ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । ଅଥଚ ସାଧାରଣ ଲୋକ ପକ୍ଷେ ତାହା ଅତି ରୁଚିକର, ଏହି ବିଶେଷ ପ୍ରକୃତି ବା ପ୍ରକୃତିକୁ ଅଧିହୃଷ୍ୟତା ବା ଆଲେର୍ଜି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଶ୍ୱାସରୋଗର ଏହି ଅଧିହୃଷ୍ୟତାହିଁ ପ୍ରଧାନ ହେତୁ ବୋଲି ଧରାଯାଉଛି ।

ଅଧୀକାର-ସଂ. ବି. (ଅଧି + କୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)- ଅଧିକାରର ଅନ୍ୟ ଆକାର ।

ଅଧୀତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)-ଯାହା ପଢା ଯାଇ ଅଛି, ଶିଖା ଯାଇଥିବା, ମନେ ରଖା ଯାଇଥିବା ।

ସଂ. ବି (ଭାବ. ତ)-ଅଧ୍ୟୟନ ।

(ଅଧୀତି-ବି.)

ଅଧୀତବିଦ୍ୟ-ସଂ. ବି.ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧୀତ + ବିଦ୍ୟା) -କୃତବିଦ୍ୟ, ସମାପ୍ତ ବିଦ୍ୟ, ଯେ ପାଠପଢ଼ା ଶେଷ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କରିଅଛି, ଶିକ୍ଷିତ, ଯେ ବେଦ ପଢ଼ିଅଛି ।
(ଅଧୀତବିଦ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀତା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧ୍ୟେତା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧୀତ+ଈ)-ଅଧୀତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
(ଅଧୀତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀତି-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ + ଭାବ. ତି)-ପାଠ ପଢ଼ା, ଅଧ୍ୟୟନ, ବିଦ୍ୟାପାଠ, ପାଠ, କୌଣସି ବିଷୟକୁ ପଢ଼ିଯିବା, ବିଦ୍ୟା, ଶିକ୍ଷା, ଅଧ୍ୟାପନ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟା ଦାନ କର୍ମ, ସ୍ମରଣ ।

ଅଧୀତୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧୀତ+ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)-ଛାତ୍ର, ଶିଷ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ, ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟକ୍ରମ ସମାପ୍ତ କରିଥିବା ଛାତ୍ର ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଶିକ୍ଷିତ, ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଦର୍ଶୀ, ମୁହଁରେ ଘୋଷୁଥିବା ।
(ଅଧୀତିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀନ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧି=ଅଧିଗତ+ଇନ୍ =ପ୍ରଭୁର ଯେ, ଯେ ପ୍ରଭୁର ଅଧିଗତ)- ବଶବର୍ତ୍ତୀ, ଅନୁଗତ, ଆଶ୍ରିତ, ଆଜ୍ଞାଧୀନ, ବାଧ୍ୟ, ଅଧିକାରଭୁକ୍ତ ।
ଦେ. ବି.-ହୀନ ବା ବିନୀତ ଭୃତ୍ୟ, ସେବକ, ଅଧୀନସ୍ଥ ବ୍ୟକ୍ତି ।

ନିମ୍ନସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀ, ଭୃତ୍ୟ, ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରଭୁ ଓ ଗୁରୁ ଆଦିଙ୍କୁ ପତ୍ର ଲେଖିଲା ବେଳେ ନିଜ ସମ୍ବନ୍ଧରେ 'ମୁଁ' 'ଆମ୍ଭେ' ପ୍ରୟୋଗ ନକରି ତୃତୀୟ ପୁରୁଷରେ 'ଅଧୀନ' ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତି, ଯଥା- ଅଧୀନର ନିବେଦନ ଏହିକି ଅଧୀନ ଜ୍ୱରରେ ପୀଡ଼ିତ ଅଛି, ଏହିପରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ପୁରୁଷ ଆମ୍ଭେ ବା ମୁଁ ସ୍ଥଳରେ 'ଗରିବ' 'ଗୋଲାମ' ଆଦି ହୀନତା ବୋଧକ ତୃତୀୟ ପୁରୁଷର ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଅଧୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ.
ଅଧୀନତା-ବି.
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ନିଘ୍ନ, ଆୟତ୍ତ, ଅସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ, ଗୃହ୍ୟକ ।

ଅଧୀନତା-ସଂ. ବି. (ଅଧୀନ+ଭାବ. ତ)-ଆନୁଗତ୍ୟ, ପରତନ୍ତ୍ରତା, ବଶ୍ୟତା, ଆଜ୍ଞାନୁବର୍ତ୍ତିତା, ଦାସ୍ୟ, ଭୃତ୍ୟତା, ନିମ୍ନରେ ରହିବା ଅବସ୍ଥା, ଅଧିକାର ତଳେ ଥିବା ଅବସ୍ଥା, ହୀନତା ।

ଅଧୀନସ୍ଥ-ଦେ. ବିଣ. (ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମାନୁସାରେ ଏ ଶବ୍ଦଟି ଅଶୁଦ୍ଧ ହେଲେ ହେଁ ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କ ଲେଖାରେ ଦେଖାଯାଏ)-ବଶବର୍ତ୍ତୀ, ଅଧିକାରରେ ସ୍ଥିତ, ନିମ୍ନସ୍ଥ ।

ଅଧୀନାନଦୀ-ସଂ.ବି.-ଉପନଦୀ, ପ୍ରଧାନ ନଦୀରେ ଆସି ପଡ଼ିଥିବା ନଦୀ ।

ଅଧୀବାସ-ସଂ.ବି.-ଅଧିବାସର ଅନ୍ୟ ବନାନ ।

ଅଧୀମନ୍ତୁ-ସଂ. ବି.-ଅଧୀମନ୍ଥର ଅନ୍ୟ ବନାନ ।

ଅଧୀୟାନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଆନ)- ପଠନକାରୀ, ଘୋଷୁଥିବା, ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ, ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଛାତ୍ର ।
(ଅଧୀୟାନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ+ଧୀର)- ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ, ଅସ୍ଥିର, ଚଞ୍ଚଳମନା, ଇତଃସ୍ତତଃ ଘୂରୁଥିବା, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଚିତ୍ତ, ଖାମଖିଆଲିଆ, ଭୀତ, ଭୟତ୍ରସ୍ତ, ବ୍ୟାକୁଳ, ଘାବରା, କାତର, ଡ଼ରୁଆ, ଆତ୍ମନିଗ୍ରହ ରହିତ, ନିର୍ବୋଧ, (ଦୁର୍ବଳମନା, ଯେ ସମାନ୍ୟ କଥାରେ ବିଚଳିତ ହୁଏ ।
(ଅଧୀରା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଧୀରତା, ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ-ବି.)
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-କାତର ।

ଅଧୀର ଚନ୍ଦ୍ର ସିହ୍ନା-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଅବିଭକ୍ତ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶରେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ମାମଲାରେ ଜଣେ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀ ଭାବେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବହୁବାର ଜେଲ ବରଣ କରିବା ପରେ ୧୯୩୨ ଖ୍ରୀ. ରୁ ୧୯୩୮ ଖ୍ରୀ. ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଆଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପର ସେଲୁଲାର ଜେଲରେ ରାଜବନ୍ଦୀଭାବେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅଧୀରତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧୀର+ତା)-ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ, ଅସ୍ଥିରତା, ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନତା, ଅସହିଷ୍ଣୁତା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧୀର ରଞ୍ଜନ ନାଥ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଅବିଭକ୍ତ ବଙ୍ଗଳା ପ୍ରଦେଶରେ । ଭାରତୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେଇ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହୁ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ମାମଲାରେ ଜଣେ ସନ୍ତ୍ରାସବାଦୀଭାବେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ବହୁବାର ଜେଲ ବରଣ କରିବା ପରେ ୧୯୩୨ ଖ୍ରୀ. ରୁ ୧୯୩୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦ୍ୱୀପାନ୍ତର ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତହୋଇ ଆଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପର ସେଲ୍ୟୁଲର ଜେଲରେ ରାଜବନ୍ଦୀ ଭାବେ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅଧୀରା-ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଧୀର + ଆ)-ଅଧୀରର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ । ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ -ବିଦ୍ୟୁତ୍, ନାୟିକା ବିଶେଷ, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତଚିତ୍ତ ଓ କଳହ ପ୍ରିୟା ନାୟିକା, ପ୍ରେମିକଙ୍କୁ ଭେଟିବା ପାଇଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନା ସ୍ତ୍ରୀ, ଯେଉଁ ନାୟିକା ନାୟକଠାରେ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ବିଳାସ ଚିହ୍ନ ଦେଖି ଅଧୀର ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କୋପ କରେ ।

ଅଧୀଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ଈଶ)-ପ୍ରଭୁ, ସ୍ୱାମୀ, ମାଲିକ, ଅଧିରାଜ ଅଧିପତି, ରାଜା, ଅଧ୍ୟକ୍ଷ, ସରଦାର । (ଅଧୀଶା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀଶ୍ୱର-ସଂ.ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ଈଶ୍ୱର)-ଅଧୀଶ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଦେ. ବି.-ଜୈନ ଅର୍ହତ୍ ବିଶେଷ ।

(ଅଧୀଶ୍ୱରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୀଷ୍ଟ--ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଇଷ ଧାତୁ + ତ)-ମାଗଣା ଅବୈତନିକ, ପ୍ରାର୍ଥିତ, ସତ୍କାର ପୂର୍ବକ ନିୟୋଜିତ । ସଂ.ବି -ଅବୈତନିକ ବା ମାଗଣାକାମ ବା ଗୃହକର୍ମ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସତ୍କାର ପୂର୍ବକ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇବା ।

ଅଧୁଁ ଅଧ-ଗ୍ରା. ଅ.-ଅଧଉଁଅଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୁଁ ଅଧା ଗ୍ରା. ଅ.-ଅଧଉଁଅଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୁଆ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧୌତ)-ଅଧୌତ, ଅଗାଧୁଆ, ଅସ୍ନାତ, ଅପରିଷ୍କୃତ ।

ଦେ. ବି. ପୁଂ.-ଅପରିଁଆଣିର ନାମ ବିଶେଷ ।

ଅଧୁଆମୁହଁ-ଦେ. ବି. (ସଂ.ଅଧୌତ + ମୁଖ)-ଭୋଜନ ପରେ ଧୌତ ହୋଇ ନଥିବା ମୁଖ, ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠି ଧୌତ ହୋଇ ନଥିବା ମୁଖ ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ସକାଳୁଉଠି ଅଧୁଆ ମୁହଁରେ କୌଣସି ଅମଙ୍ଗୁଳିଆ ଲୋକର ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଦର୍ଶକର ସେ ଦିନ ଯାକ ଅଶୁଭ ଘଟେ ଓ ଭଲ ଲୋକର ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ଶୁଭ ଫଳ ଘଟେ ।

ଅଧୁଆମୁହାଁ-ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ସଂ. ଅଧୌତ + ମୁଖ) - ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ମୁହଁ ଧୋଇ ନ ଥାଏ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ସକାଳୁ ଶଯ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କଲା ପରେ ମୁହଁ ଧୋଇ ନଥାଏ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳେ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିବା ମାତ୍ରେ ମୁହଁ ଧୁଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି, ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିର ହାତରେ ସହଜରେ ଚୂଲିରେ ନିଆଁ ଧରେ ନାହିଁ ଏବଂ ଏପରି ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ସକାଳୁ ଯେ ଚାହେଁ ତା'ର ସେ ଦିନଯାକ ଅଶୁଭ ଘଟେ । (ଅଧୁଆ ମୁହାଁ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୁଆର-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅଧାଡ଼ୁଆ, ଅର୍ଦ୍ଧପକ୍ୱ, ଅଧବୟସିଆ ।

ଅଧୁଆଳ-ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧୁଆର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୁତ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅ + ଧୂ + ମ. ତ, ନଞ୍. ତତ୍.) -ଅକମ୍ପିତ ।

ଅଧୁନା-ସଂ. ଅ. (ଏତଦ୍ ଶବ୍ଦ ୭ମୀ, ନିପାତନ, ସଂ. ଏତସ୍ମିନ କାଲେ)-ବର୍ତ୍ତମାନ, ଏବେ, ଇଦାନୀଂ ।

ଦେ. ଅ.-ଅତି ଅଳ୍ପ ସମୟ ପୂର୍ବେ ।

ସଂ. ବି.(ନାମ)-ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପାଦନାରେ କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ ମାସିକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକା ।

ଅଧୁନାତନ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧୁନା + ଘଟିବା ଅର୍ଥରେ; ଟ୍ୟୁନ୍; ତୁଳନାକର-ଅଦ୍ୟତନ, ସାୟନ୍ତନ, ଇଦାନୀନ୍ତନ, ପୁରାତନ, ତଦାନୀନ୍ତନ)-ଆଧୁନିକ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଘଟୁଥିବା, ପ୍ରଚଳିତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।
(ଅଧୁନାତନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୁର-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ଧୂଃ = ଧାର) - ବୋଝାଇ ହୋଇ ନଥିବା(ଗାଡ଼ି), ନିର୍ଭିକ, ଚିନ୍ତାଶୂନ୍ୟ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧୁରୁଜ-ଗ୍ରା ବି.(ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ)-ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅଧୀରତା ।
ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧୁରୁଜିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୁରୁଜି-ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ -ଅଧୁରୁଜ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୁରୁଜିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଅ+ଧୈର୍ଯ୍ୟ) -ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ, ଅଧୀର ।

ଅଧୁଲି-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)- ଟଙ୍କାର ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମିତ ରୌପ୍ୟ ମୁଦ୍ରା, ଆଠଅଣୀ, ଆଠଅଣା ପରିମିତ ମୁଦ୍ରା, ୫୦ ପଇସା ମୁଦ୍ରା ।

ଅଧୁଲିକିଆ-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧଲିକିଆ, ଯହିଁର ପ୍ରତ୍ୟେକର ମୂଲ୍ୟ ଅଧଲିଏ ।

ଅଧୂମକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ଧୂମ+କ)-ଯହିଁରୁ ଧୂଆଁ ଉଠୁ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି.-ଜଳନ୍ତା ନିଆଁ ।

ଅଧୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ଧୃତ)-ଧରା ହୋଇ ନ ଥିବା ।
ସଂ. ବି. (ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁର ଧାରଣ କର୍ତ୍ତା ଥିବାରୁ ଯାହାଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ କେହି ଧରି ନାହିଁ)-ବିଷ୍ଣୁ, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅଧୃତି-ସଂ. ବି. (ଅ+ଧୃତି) - ଅସ୍ଥିରତା, ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଉଦ୍‌ବେଗ, ଅସୁଖ, ଅସନ୍ତୋଷ, ଅମିତାଚାର ।

ଅଧୃଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ+ଧୃଷ୍ଟ)-ଅପ୍ରଗଳ୍ଭ, ସଲଜ୍ଜ ।
ଅଧୃଷ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧୃଷ୍ଟା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଧୃଷ୍ଟତା-ବି)
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଶାଳୀନ, ସଲଜ୍ଜ ।

ଅଧୃଷ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅ+ଧୃଷ୍ୟ)-ଅଜେୟ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ, ସଲଜ୍ଜ ଗର୍ବୀ ।
(ଅଧୃଷ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅଧୃଷ୍ୟତା-ବି)

ଅଧୃଷ୍ୟତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅଧୃଷ୍ୟ+ଭା.ତ)-ଅନଭିଭବନୀୟତା, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷତ୍ୱ ।

ଅଧୃଷ୍ୟା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. ନଦୀ ବିଶେଷ ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅଧର୍ଷଣୀୟା, ଅନଭିଭବନୀୟା ।

ଅଧେ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧ, ପୂର୍ଣ୍ଣ ବସ୍ତୁର ସମାନ ଦୁଇ ଭାଗରୁ ଏକଭାଗ ।
ଦେ.ସର୍ବନାମ-ଅତି ଅଳ୍ପ ସଂଖ୍ୟକ, ଅତ୍ୟଳ୍ପ, ସାମାନ୍ୟ କେତେକ ।
ଦେ. ବିଣ.-ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମିତ, ପ୍ରାୟ ଅର୍ଦ୍ଧେକ ।
ଦେ. ଅ.-ଅର୍ଦ୍ଧ ପରିମାଣ ବା ସଂଖ୍ୟା ମାତ୍ର ।

ଅଧେକ-ଦେ.ବି.(ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଅର୍ଦ୍ଧେକ, ଅର୍ଦ୍ଧପରିମାଣ, ଅଧେ ।

ଅଧେନୁ-ସଂ. ବି. (ଅ+ଧେନୁ)- ଦୁଧ ଦେଉ ନଥିବା ଗାଈ ।

ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ-ସଂ. ବି. (ଅ+ଧୈର୍ଯ୍ୟ)- ଧୈର୍ଯ୍ୟର ଅଭାବ, ମନର ଅସ୍ଥିରତା, ସାହସର ଅଭାବ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି) - ଧୈର୍ଯ୍ୟହୀନ, ଅଧୀର, ଅସ୍ଥିରମନା ।
(ଅଧୈର୍ଯ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋ-ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଅଧସ୍)-ଅଧଃ, ନିମ୍ନ ।

ଅଧୋଇଆ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧୌତ, ଧୋଇବାର ବିପରୀତ)-ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳ ଧୋଇଆ ନୁହେଁ ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁ ଅଞ୍ଚଳର ଫସଲ ଆଦି ନଈ ବଢ଼ିରେ ଧୋଇ ହୋଇ ଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅଧୋଂଶୁକ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ+ଅଂଶୁକ)-
ଅଧୋବସ୍ତ୍ର (ଦେଖନ୍ତୁ)
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପରିଧାନ, ପରିଧେୟ, ବସ୍ତ୍ର, ଅନ୍ତରୀୟ. ଉପସଂବ୍ୟାନ ।

ଅଧୋକ୍ଷ-ସଂ ବିଣ. (ଅଧଃ + ଅକ୍ଷ)- ଅତୀନ୍ଦ୍ରିୟ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଗୋଚର, ଶରୀରର ଅଖ ତଳେ ଥିବା, ଯେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିଅଛି ।
ସଂ. ବି.-ପାଦ, ଗୋଡ଼ ।

ଅଧୋକ୍ଷଜ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧଃ=ଅଧଃକୃତ ହୋଇ ଅଛି, ଅକ୍ଷଜ=ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜ ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ଯାହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା, କିମ୍ବା ଅଧୋକ୍ଷ=ପାଦରୁ ଜାତ, ସୃଷ୍ଟିର ଏକ କଳ୍ପରେ ବିଷ୍ଣୁ ମହାଦେବଙ୍କ ପାଦରୁ ଜନ୍ମିଥିବାର ପୁରାଣରେ ଅଛି)-ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ବିଶେଷ ।

ଅଧୋଖନନ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃଖନନ)-କୌଣସି ବସ୍ତୁର ମୂଳ ବା ତଳଅଡ଼ୁ ଖୋଳିବା, କେ.ଉଡ଼ କରିବା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧୋଗତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧଃ + ଗତ)-ତଳକୁ ଯାଇଥିବା, ତଳକୁ ଖସିପଡ଼ିଥିବା, ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିବା, ଅସ୍ତ ହୋଇଥିବା ।
(ଅଧୋଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋଗତି-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଗତି)-ତଳକୁ ଗତି କରିବା, ପତନ, ତଳେ ପଡ଼ିଯିବା, ଦୁର୍ଗତି, ଅବନତି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ନରକରେ ପଡ଼ିବା, ପାତାଳକୁ ଖସିପଡ଼ିବା, ଅସ୍ତହେବା, ବୁଡ଼ିଯିବା ।

ଅଧୋଗମନ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଗମନ)-ଅଧୋଗତି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋଗାମୀ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧଃ + ଗମ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)-ତଳକୁ ଗତି କରୁଥିବା, ବୁଡ଼ି ଯାଉଥିବା, ଅସ୍ତ ହେଉଥିବା, ପଡ଼ୁଥିବା, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରୁଥିବା, ନରକକୁ ଗତି କରୁଥିବା, ନରକ-ଗାମୀ ।
(ଅଧୋଗାମିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋଘଣ୍ଟା-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଘଣ୍ଟା + ଆ, ଏହାର ଫଳଗୁଡ଼ିକ ଘଣ୍ଟି ପରି ତଳ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରୁଥିବାରୁ) ଅପାମାର୍ଗ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋଽଙ୍ଗ-ସଂ.ବି. (ଅଧଃ + ଅଙ୍ଗ)-ଗୁହ୍ୟଦ୍ୱାର, ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ ।

ଅଧୋଜାନୁ-ସଂ.ବି. କ୍ଲୀ.-ଜାନୁର ତଳ ପ୍ରଦେଶ ।

ଅଧୋଜିହ୍ୱିକା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.- ଜିହ୍ୱା-ମୂଳସ୍ଥିତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜିହ୍ୱା, ଘଣ୍ଟିକା ।

ଅଧୋଡ଼ା-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ + ବୃଦ୍ଧ)-ଦରବୁଢ଼ା, ଅଧାବୟସିଆ ।
(ଅଧାଡ଼ୁଆ-ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋଦାରୁ-ସଂବି. କ୍ଲୀ.-ଦ୍ୱାରବନ୍ଧର ତଳକାଠ ।

ଅଧୋଦକ୍-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ-ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗ ।

ଅଧୋଦୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଦୃଷ୍ଟି)-ତଳ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁବା, ଯୋଗ ସାଧନର ଆସନ ବିଶେଷ । (ପଦ୍ମାସନରେ ବସି ନିଶ୍ଚଳ ମନରେ ନାସିକାଗ୍ରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ରୂପ ଯୋଗାସନ)
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଯେ ତଳ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଥାଏ ।

ଅଧୋଦେଶ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଦେଶ)-ତଳ ପାଖ, ନିମ୍ନ ଅଂଶ, ନିମ୍ନରେ ଥିବା ସ୍ଥାନ ।

ଅଧୋଦ୍ୱାର-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଦ୍ୱାର)- ଅଧୋଽଙ୍ଗ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେ.ବି.-ତଳ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ ଫିଟିଥିବା ଦ୍ୱାର ।

ଅଧୋଽଧ-ସଂ. ଅ. (ଅଧଃ + ଅଧଃ)-କ୍ରମଶଃ ନିମ୍ନକୁ, ତଳକୁ ତଳକୁ ।

ଅଧୋନୟନ-ସଂ. ବି.-ଲଜ୍ଜାବନତ ଚକ୍ଷୁ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ନିପାତନ, ଅବନାମ୍ର ।

ଅଧୋବଦନ-ସଂ.ବି.(ଅଧଃ + ବଦନ)(ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପୀ) ଲଜ୍ଜାବନତ ମୁଖ, ଲଜ୍ଜା ଯୋଗୁଁ ତଳକୁ ପୋତା ହୋଇଥିବା ମୁହଁ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅବାକ୍‌ପୁଷ୍ପୀ ଗୁଳ୍ମ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି) ଗୋଜିହ୍ୱା ବୃକ୍ଷ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି)-ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଲଜ୍ଜାବନତ ମୁଖ, ହେଂ ବଦନ, ଯେ ଲଜରେ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତିଥାଏ, ପୋତା ମୁହାଁ, ମୁହଁ ତଳକୁ ହୋଇ ଉଗୁଡ଼ା ଯାଇଥିବା (ପାଦ), ଯାହାର ମୁଣ୍ଡ ତଳକୁ ଓ ଗୋଡ଼ ଉପରକୁ ହୋଇଥାଏ ।
(ଅଧୋବଦନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋବଦନା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ମୁଦ୍ରା ବିଶେଷ ।

ଅଧୋବର୍ଚ୍ଚିଃ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀ)-ଯାହାର ଜ୍ୟୋତି ନିମ୍ନ ଦେଶଗାମୀ ।

ଅଧୋବଶ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ବଶ)-ସ୍ତ୍ରୀ ଜନନେନ୍ଦ୍ରିୟ

ଅଧୋବସ୍ତ୍ର-ସଂ.ବି.(ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପୀ, ଅଧଃ + ବସ୍ତ୍ର)- ନାଭି ବା ଅଣ୍ଟାଠାରୁ ତଳକୁ ପିନ୍ଧାଯିବା ଲୁଗା (ଯଥା- ଧୋତି,ପାଇଜାମା),ସଞ୍ଚତଳେ ଦେହକୁଲଗି ପିନ୍ଧାଯିବା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଲୁଗା (ଯଥା-କଉପୁନି,କାଛା, ଜଙ୍ଘିଆ),ଅନ୍ତର, କୋଟ ଆଦିର ତଳେ ଦିଆଯିବା କନା, ପିନ୍ଧାଲୁଗା, ପରିଧେୟ ବସ୍ତ୍ର, ଧୋତି, ଶାଢ଼ୀ, ଘାଘରା ଆଦି ।

ଅଧୋବାୟୁ-ସଂ.ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ବାୟୁ) ଅପାନବାୟୁ, ବାତକର୍ମ, ପାଦ ।

ଅଧୋବାସ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ବାସ)- ଅଧୋବସ୍ତ୍ର (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ବହିର୍ବାସ-ବିପରୀତ)

ଅଧୋବର୍ଣ୍ଣୀ-ସଂ.ବି.-ବ୍ରାହ୍ମୀ ଶାଗ, ସୁନୁସୁନିଆଁ ଶାଗ ।

ଅଧୋବିନ୍ଦୁ-ସଂ. ବି.(ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ବିନ୍ଦୁ)- ଗଗନ ମଣ୍ଡଳର ଯେଉଁ କଳ୍ପିତ ବିନ୍ଦୁ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ପାଦତଳେ ପୃଥିବୀର ଅପର ଦିଗରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅଧୋଭକ୍ତ-ସଂ. (ଅଧଃ + ଭକ୍ତ = ଭୁକ୍ତ)-ଭୋଜନାନ୍ତେ ପିଆଯିବା ପାଣି, ଖାଇ ସାରିବା ପରେ ଖିଆଯିବା ଔଷଧ ।

ଅଧୋଭାଗ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ଭାଗ)- ନିମ୍ନଭାଗ ନାଭିଠାରୁ ତଳକୁ ଥିବା ଦେହର ଅଂଶ, ପାତାଳ ।

ଅଧୋଭୁବନ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ଭୁବନ)-ପାତାଳ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପାତାଳ, ବଳସଦ୍ମ, ରସାତଳ, ନାଗଲୋକ

ଅଧୋଭୂଃ-ସଂ. ବି.(ଅଧଃ + ଭୂଃ)-ଖାଲଜମି, ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଖାଲୁଆଜମି, ପର୍ବତର ପାଦଦେଶରେ ଥିବାଭୂମି ।

ଅଧୋମର୍ମ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ମର୍ମ)- ଅଧୋଅଙ୍ଗ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋମୁଖ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ ଓ ବହୁବ୍ରୀହି)-
ଅଧୋବଦନ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ନରକ ବିଶେଷ ।
ଅଧୋମୁଖଗଣ(ଦେଖନ୍ତୁ)
ସଂ.ବି.ପୁଂ.-ଅଧୋବଦନ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ତଳକୁ ମୁହଁ କରି ରହିଥିବା, ତଳ ଅଡ଼କୁ ଗତି କରୁଥିବା
ଅଧୋମୁଖା }
ଅଧୋମୁଖୀ } ସ୍ତ୍ରୀ.

ଅଧୋମୁଖଗଣ-ସଂ.ବି.(କର୍ମଧା. ଏମାନଙ୍କର ଗତି ନିମ୍ନ ଦିଗକୁ ହେବାରୁ)-(ଜ୍ୟୋତିଷ) ଭରଣୀ, କୃତ୍ତିକା, ଅଶ୍ଳେଷା, ମଘା, ପୂର୍ବ ଫାଲଗୁନି, ବିଶାଖା, ମୂଳା ପୂର୍ବାଷାଢ଼ା, ପୂର୍ବଭାଦ୍ରପଦ ଏହି ନଅ ଗୋଟି ନକ୍ଷତ୍ର ।

ଅଧୋମୁଖ ନକ୍ଷତ୍ର-ସଂ. ବି.-ଅଧୋମୁଖଗଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋମୁଖୀ- ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧୋମୁଖ + ଈ)- ଅଧୋମୁଖର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି.-କ୍ଷୁଦ୍ରେକ୍ଷୁ ।

ଅଧୋଯନ୍ତ୍ର-ସଂ. ବି (ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ, ଅଧଃ + ଯନ୍ତ୍ର)- ଯନ୍ତ୍ରର ନିମ୍ନଭାଗ, ବକଯନ୍ତ୍ର ।

ଅଧୋରାମ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଅଧୋଭାଗରେ, ଶୁକ୍ଳ ବର୍ଣ୍ଣ ବିଶିଷ୍ଟ ଯଥା ଅଧୋରାମ ଛାଗ ।

ଅଧୋଲୋକ-ସଂ.ବି.ପୁଂ.(ମଧ୍ୟ ପଦଲୋପୀ କର୍ମଧାରେୟ) -ପାତାଳ, ଅଧୋଭୁବନ ।

ଅଧୋଶ୍ୟା-ଦେ. ବିଣ.-ଅଧୋଶ୍ୟା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧୋର୍ଦ୍ଧ-ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଅଧଃ + ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ)-ତଳେ ଉପରେ ।

ଅଧୋଲମ୍ବ-ସଂ. ବି. (ଅଧଃ + ଲମ୍ବ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)- ଟଳନିସ୍ଥାର ଓଲମ ସୂତା, କୌଣସି ରେଖା ଉପରେ ଉପର ଅଡ଼ୁ ତଳ ଅଡ଼କୁ ଟଣାଯିବା ରେଖା ।

ଅଧୋଶୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧଃ + ଶୀ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ.)-ଯେ ଭୂମିରେ ଶୁଏ ।
(ଅଧୋଶୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋଶଯ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ + ଶଯ୍ୟା) -ଅଧୋଶୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧୋଶଯ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧୋଶଯ୍ୟା-ସଂ. ବି ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧୋଶଯ୍ୟ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ.)- ଅଧୋଶଯ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି.-ଭୂମିରେ ଶୟନ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧୋଶିର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧଃ +ଶିରସ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧୋମୁଖ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ସଂ. ବି -ନାରକ ବିଶେଷ ।

ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ)-ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ।

ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅଧୀର ।

ଅଧୈର୍ଯ୍ୟିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ)- ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅଧୀର, ଅଥୟ, ଅସ୍ଥିର ।

ଅଧ୍ୱ-ସଂ. ବି. (ଅତ୍ ଧାତୁ =ସର୍ବଦା ଗମନ କରିବା+ ଅଧିକରଣେ ବନ, ଅଧ୍ୱନ୍ ୧ମା. ୧ବ., ଯାହା ଉପରେ ସର୍ବଦା ଗମନ କରୁଯାଏ)-ରାସ୍ତା, ପଥ, ବାଟ, ରାସ୍ତା, ପଥ ଭ୍ରମଣ, ବାଟ ଚାଲିବା, ଦୂରତ୍ୱ, ଉପାୟ, ଅବୟବ, ଅଙ୍ଗ, ସମୟ, କାଳ, ଆକ୍ରମଣ, ପରାଭବ, ଗ୍ରହମାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣ ପଥ, ବେଦର ଶାଖା, ଆକାଶ, ବାୟୁ, ପ୍ରଣାଳୀ ।

ଅଧ୍ୱଖେଦ-ସଂ.ବି (ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପୀ, ଅଧ୍ୱଜନିତଖେଦ)- ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ।

ଅଧ୍ୱଗ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧ୍ୱନ୍ + ଗମ୍ ଧାତୁ+ କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଯେ ବାଟରେ ଯାଏ)- ପଥିକ, ବାଟୋଇ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଉଷ୍ଟ୍ର, ଖଚର ।

(ଅଧ୍ୱଗା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପଥିକ, ଅଧ୍ୱନୀନ, ଅଧ୍ୱନ୍ୟ, ପାନ୍ଥ, ଗନ୍ତୁ, ଯାତ୍ରିକ ।

ଅଧ୍ୱଗତ୍-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ. (ଅଧ୍ୱନ୍+ଗମ୍ ଧାତୁ +କ୍ୱିପ୍) -ପଥିକ ।

ଅଧ୍ୱଗଭୋଗ୍ୟ-ସଂ. ବି ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍; ଅଧ୍ୱଗ+ ଭୋଗ୍ୟ)-(ଏହାର ଫଳ ଅଯତ୍ନ ଲଭ୍ୟ ହେବାରୁ)- ଆମ୍ରାତକ, ଆମ୍ବଡ଼ା ଗଛ, ଆଫ୍ରିକାର ପାନ୍ଥ ପାଦପ ଗଛ ।

ଅଧ୍ୱଗା-ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧ୍ୱଗ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)-ଅଧ୍ୱଗର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ, ଗଙ୍ଗା ନଦୀ ।

ସଂ. ବିଣ.-ପଥଗାମିନୀ ।

ଅଧ୍ୱଜା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣପୁଷ୍ପୀବୃକ୍ଷ, ସୁନାରି ଗଛ ।

ଅଧ୍ୱନୀନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁ. (ଅଧ୍ୱନ୍ +ସର୍ବଦା ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ. ଇନ୍)-ସର୍ବଦା ଭ୍ରମକାରୀ, ଭ୍ରମଣ ବା ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ।

ସଂ.ବି. ପୁଂ.-ପର୍ଯ୍ୟଟକ; ପଥିକ, ଦ୍ରୁତଗାମୀ ପଥିକ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପଥିକ, ଅଧ୍ୱଗ, ଅଧ୍ୱନ୍ୟ, ପାନ୍ଥ,ଗନ୍ତୁ ଯାତ୍ରିକ

ଅଧ୍ୱନ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ଓ ବି. ପୁଂ. (ଅଧ୍ୱନ୍ +ସର୍ବଦା ଭ୍ରମଣ କରିବା ଅର୍ଥରେ. ଯ)-ଅଧ୍ୱନୀନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

(ଅଧ୍ୱନ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପଥିକ,ଅଧ୍ୱନୀନ, ଅଧ୍ୱଗ,ପାନ୍ଥ, ଗନ୍ତୁ,ଯାତ୍ରିକ

ଅଧ୍ୱପତି-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍. ;ଅଧ୍ୱନ୍ +ପତି(-ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରାସ୍ତା ପରିଦର୍ଶକ ରାଜକର୍ମଚାରୀ ।

ଅଧ୍ୱର-ସଂ. ବି. (ଅଧ୍ୱନ+ରା ଧାତୁ=ଦାନ କରିବା+ କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)-ଯାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ସ୍ୱର୍ଗପଥ ଦାନ କରେ)-ଯଜ୍ଞ, ଯାଗ, ହୋମ, ଯାଗ ।

(ଅ+ଧ୍ୱୃ ଧାତୁ=କୁଟିଳ ହେବା+ଅ)-ଯେ କୁଟିଳ ହୁଏ ନାହିଁ, ଅଷ୍ଟାବସୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ, ଆକାଶ, ବାୟୁ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଅବକ୍ର, ଅଭଗ୍ନ, ମନୋଯୋଗୀ, ଧାରି ବାହକ, ସ୍ଥାୟୀ, ମନସ୍ୱୀତ୍, ସାବଧାନ ।

(ଅଧ୍ୱରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଯଜ୍ଞ,ସବ, ଯାଗ ସପ୍ତତନ୍ତୁ, ମଖ,କ୍ରତୁ, ସକ୍ର ।

ଅଧ୍ୱରକର୍ମ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ-ଯଜ୍ଞରୂପ କର୍ମ, ଯାଗ କର୍ମ ।

ଅଧ୍ୱରଥ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅଧ୍ୱନ୍+ରଥ, ଅଧ୍ୱ ବା ବାଟ ପାଇଁ ହିତକର ବା ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପଥ)- ପଥ ଗମନୋପଯୋଗୀ ରଥ, ଯେଉଁ ଗାଡ଼ିରେ ପଥିକ-ମାନେ ଯିବା ଆସିବା କରନ୍ତି ।

(ବହୁବ୍ରୀହି, ଅଧ୍ୱନ୍ ପଥ; ପଥ ଯାହାର ରଥ ସ୍ୱରୂପ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ) -ପଥ ବିଷୟରେ ଅଭିଜ୍ଞ ଦୂତ, ପର୍ଯ୍ୟଟନ ବିଷୟରେ ପଟୁ ଦୂତ ।

ଅଧ୍ୱର ମୀମାଂସା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଜୈମିନିକୃତ ଧର୍ମ-ମୀମାଂସାଖ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧ୍ୱର+ଯୁ ଧାତୁ= ଯୋଗ କରିବା+କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)- ଯଜୁର୍ବେଦଜ୍ଞ, ଯାଜ୍ଞିକ, ଋତ୍ୱିକ ।

ଯଜ୍ଞର ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନୁ-ସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ନାମ ଥିଲା, ଯଥା-ହୋତା,ଉଦ୍‌ଗାତା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବ୍ରହ୍ମା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ । ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁଙ୍କ କର୍ମ ଥିଲା ଯଜ୍ଞଭୂମିକୁ ମାପ କରି ଯଜ୍ଞ ବେଦୀ ନିର୍ମାଣ କରିବା, ଯଜ୍ଞ ପାତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ଜଳ ଓ ସମିଧ ସଂଗ୍ରହ କରିବା, ନିଆଁ ଲଗାଇବା, ପଶୁକୁ ଆଣିବା ଓ ପଶୁକୁ ବଧ କରିବା ।

ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟକ୍ରତୁ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଯଜୁର୍ବେଦ ବିହିତ ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ ।

ଅଧ୍ୱଶଲ୍ୟ-ସଂ.ବି.ପୁଂ.(ଅଧ୍ୱ + ଶଲ୍ୟ)-ଅପାମାର୍ଗ ଗଛ ।

ଅଧ୍ୱଶ୍ରମ-ସଂ. ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ)-ପଥଶ୍ରମ ।

ଅଧ୍ୱଶ୍ରାନ୍ତ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ.-ବାଟଚାଲିବା ଦ୍ୱାରା କ୍ଳାନ୍ତ ।

ଅଧ୍ୱନନ୍-ସଂ. ବିଣ.-ଧ୍ୱଂସ ରହିତ ।

ଅଧ୍ୱା-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ପନ୍ଥା, ମାର୍ଗ, କାଳ, ସଂସ୍ଥାନ, ଶାସ୍ତ୍ର, ସ୍କନ୍ଧ, ଅଙ୍ଗ, ଆକ୍ରମଣ ।

ଅଧ୍ୱାଗ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍.-ପଥିକ ।

ଅଧ୍ୱାନ୍ତ-ସଂ. ବି.(ଅ + ଧ୍ୱାନ୍ତ)-ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ଧାର, ମାଛି ଅନ୍ଧାର, ମାଛି ଅନ୍ଧାର, ମୁହଁ ଅନ୍ଧାର, ଛାଇ ।
(ଅଧ୍ୱ + ଅନ୍ତ)-ଯାତ୍ରା ବା ଭ୍ରମଣରେ ଶେଷ, ମାର୍ଗର ସୀମା ।

ଅଧ୍ୱାନ୍ତ ଶାତ୍ରବ-ସଂ. ବି (ଅଧ୍ୱାନ୍ତ + ଶତ୍ରୁ + ଅ, ଏହା ଛାଇରେ ଫୁଲ ଫୁଟୁ ଥିବାରୁ)- ପଂଣପଂଣା, ଶ୍ୟୋନାକ ।

ଅଧ୍ୱାୟନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଯାତ୍ରା ।

ଅଧ୍ୟକ୍ଷଧ-ସଂ. ବିଣ.(ଅଧି = ଅଧିଗତ + ଅକ୍ଷ = ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ବା ବ୍ୟବହାର ଯାହାର)-ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗୋଚର, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ, ଦୃଶ୍ୟ ।
ସଂ. ବିଣ ପୁଂ.-ତଦାରଖ କରିବା ଲୋକ, ନିୟନ୍ତ୍ରଣକାରୀ ।
ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ତଦାରଖ କରିବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା-ଗଜାଧ୍ୟକ୍ଷ), ପ୍ରଭୁ, ସ୍ୱାମୀ, ଅଧିପତି, ମୁଖ୍ୟ ବା ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି, ସର୍ଦ୍ଦାର (ଯଥା-ଗ୍ରାମାଧ୍ୟକ୍ଷ, ଦାନାଧ୍ୟକ୍ଷ), ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ସଭାପତି, କାର୍ଯ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ, ତଦାରଖ କରିବା ହାକିମ ଶାସକ, ଅଧୀଶ୍ୱର, ଅଧିକାର ବା ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି (ଯଥା-ଦ୍ୱାରାଧ୍ୟକ୍ଷ), ପରିଚାଳକ (ଯଥା-ସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ), କ୍ଷୀରକ ଗୁଳ୍ମ, ଖିରକୋଳିଗଛ, (ବୈଦିକ) ଆଖିରେ ଦେଖିଥିବା ସାକ୍ଷୀ ।
(ଅଧ୍ୟକ୍ଷା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା-ସଂ.ବି ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧ୍ୟକ୍ଷ + ଭାବେ. ତା.)-ପ୍ରଭୁତ୍ୱ, କର୍ତ୍ତୃତ୍ୱ, ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ।

ଅଧ୍ୟକ୍ଷର-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଅକ୍ଷର, ପ୍ରଧାନ ଅକ୍ଷର)- ଓଁ, ପ୍ରଣବ ।
ସଂ.ଅ.(ଅଧି + ଅକ୍ଷର, ଅକ୍ଷରକୁ ଅଧିକାର କରି)-ଅକ୍ଷର ବିଷୟକ ।
(ଅଧି = ଉପରେ + ଅକ୍ଷର)-ଅକ୍ଷରମାନଙ୍କ ଉପରେ ।

ଅଧ୍ୟଗ୍ନି-ସଂ.ଅ (ଅଧି = ସମୀପରେ + ଅଗ୍ନି)-ବିବାହ-କାଳୀନ ହୋମାଗ୍ନି ସମ୍ମୁଖରେ ବା ନିକଟରେ ।
ସଂ. ବି. (ବିବାହ ବେଦୀରେ ହୋମାଗ୍ନି ସମକ୍ଷରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବା ଅଙ୍ଗୀକୃତ ହେବାରୁ)-ଛଅ ପ୍ରକାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଧନ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ, ବିବାହ ବେଦୀରେ ହୋମାଗ୍ନି ସମ୍ମୁଖରେ ପିତାମାତା ସ୍ୱାମୀ ଓ ଭ୍ରାତା କନ୍ୟାକୁ ଯେଉଁ ଧନ ଉପହାର ଦିଅନ୍ତି ।

ଅଧ୍ୟଞ୍ଚ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧି + ଅଞ୍ଚ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍)-ଉପରକୁ ଉଠିଥିବା, ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା, ପ୍ରଧାନ, ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ପୂଜ୍ୟ, ଯେ ଯାଏ, ଅର୍ଜନକାରୀ ।

ଅଧ୍ୟଣ୍ଡା-ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ଅଧି = ଅଧିକ + ଅଣ୍ଡ, ଏହାର ବୀଜମାନ ଅଣ୍ଡାକାର ଥିବାରୁ ଅଜଶୃଙ୍ଗୀ ଗୁଳ୍ମ, ଭୂମ୍ୟାମଳକୀ, ଭୁଇଁ ଅଁଳା, ବାଇଚଙ୍କ ।

ଅଧ୍ୟଧିକ୍ଷେପ-ସଂ.ବି ପୁଂ.-ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିନ୍ଦା, ଅତିଶୟ ତିରସ୍କାର ।

ଅଧ୍ୟଧୀନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ଅତ୍ୟନ୍ତ + ଅଧୀନ) ସଂପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବଶୀଭୂତ (ଯଥା-ଦାସ)
(ଅଧ୍ୟଧୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟବସାନ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ଅବ + ସୋ ଧାତୁ = ସଂକଳ୍ପ କରିବା + ଭାବ. ଅନ)-ସଂକଳ୍ପ, ଚେଷ୍ଟା ।
(ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ର) ଅଧ୍ୟବସାୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଳଙ୍କାର)-ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ଓଜସ୍ୱିନୀ ଭାଷା ।

ଅଧ୍ୟବସାୟ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଅବ + ସୋ ଧାତୁ = ସଂକଳ୍ପ କରିବା + ଭାବ. ଅ)- ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଉଦ୍ୟୋଗ ବା ଯତ୍ନ, କର୍ମ ସାଧନାର୍ଥ ସଂକଳ୍ପ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(ଅଳଙ୍କାର) ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ଅଳଙ୍କାର ବିଶେଷ, ପ୍ରକୃତ ଓ ଅପ୍ରାକୃତ ବସ୍ତୁଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଏପରି ମିଳାଇ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଯହିଁରେ ପ୍ରକୃତ ଅପ୍ରାକୃତର ପ୍ରଭେଦ ଧରାପଡେ ନାହିଁ, ମାନସିକ ଚେଷ୍ଟା, ସମ୍ଭାବନା, ଆଶଙ୍କା

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଉଦ୍‌ଯୋଗ, ଅଭିଯୋଗ, ଯତ୍ନ, ଚେଷ୍ଟା, ଉତ୍ସାହ, ଉଦ୍ୟମ ।

ଅଧ୍ୟବସାୟିତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି+ଅବ+ସୋ ଧାତୁ +କର୍ମ. ତ)-ଚେଷ୍ଟିତ ।

ଅଧ୍ୟବସାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି+ଅବ + ସୋ. ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଯତ୍ନଶୀଳ, ଉଦ୍ୟମୀ, ଦୃଢ ପ୍ରତିଜ୍ଞ ।

(ଅଧ୍ୟବସାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟବସିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି+ଅବ+ସୋ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ) - ଚେଷ୍ଟିତ, ସଂକଳ୍ପିତ, ଆଶଙ୍କିତ, ସ୍ୱୀକୃତ ।

ଅଧ୍ୟବହନନ-ସଂ. ବି.(ଅଧି+ଅବ+ ହନ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଥରେ କୁଟାଯାଇ ଚେପା କରା ଯାଇଥିବା ପଦାର୍ଥକୁ ଆଉ ଥରେ କୁଟିବା, କାଣ୍ଡିବା ପୂର୍ବାଘାତ ଦ୍ୱାରା ବିରୂପୀକୃତ ପଦାର୍ଥର ପୁନରୁବଘାତ ।

ଅଧ୍ୟୟ-ସଂ. ବି. (ଅଧି +ଇ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ) - ଅଧ୍ୟୟନ (ଦେଖନ୍ତୁ) ଅଧ୍ୟାୟ (ଦେଖନ୍ତୁ) ସ୍ମରଣ ।

ଅଧ୍ୟୟନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି+ଇ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)- ପାଠାଭ୍ୟାସ, ପାଠ ପଢା, ପଠନ, ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା, ବେଦ ପାଠ ।

ଅଧ୍ୟୟିବା-ଦେ. ପଦ୍ୟ. କ୍ରି. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ) - ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା, ପାଠ ପଢ଼ିବା, ବେଦପାଠ କରିବା ।

ଅଧ୍ୟର୍ଦ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି=ଅଧିକ+ଅର୍ଦ୍ଧ) -ସାର୍ଦ୍ଧ, ଦେଢ, କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ସଙ୍ଗେ ତହିଁର ଅଧେ ମିଳିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ପରିମାଣ ହୁଏ ।

ସଂ. ବି.- ପୃଥ୍ବୀବସ୍ତୁ ଓ ତହିଁ ସଙ୍ଗେ ଆହୁରି ଅଧ ମିଶିଥିବା, ପବନ, ବାୟୁ ।

ଅଧ୍ୟର୍ଦ୍ଧକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧ୍ୟର୍ଦ୍ଧ+କ)-ଦେଢ଼ ପରିମିତ, ଦେଢ଼ ମୂଲ୍ୟର ।

ଅଧ୍ୟଶନ-ସଂ. ବି (ଅଧି+ଅଶନ)-ଅଜୀର୍ଣ୍ଣରେ ଭୋଜନ, ଭୋଜନ ପରେ ଭୋଜନ, ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଉଣୁ ପୁଣି ଭୋଜନ, ଅତି ଭୋଜନ ।

ଅଧ୍ୟସ୍ତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି= ଉପରେ + ଅସ ଧାତୁ= କ୍ଷେପଣ କରିବା+କର୍ମ. ତ)-ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ଉପରେ ଭରା ଯାଇଥିବା, ଭୁଲ କ୍ରମେ କଳ୍ପିତ ।

(ଅଧ୍ୟାସ-ବି.)

ଅଧ୍ୟସ୍ଥି-ସଂ. ବି. (ଅଧି+ଅସ୍ଥି, ନିପାତନ) - ହାଡ଼ର ଉପର ଅଂଶ ।

ଅଧ୍ୟସ୍ଥି-ସଂ. ବି. (ଅଧି=ଅଧିରୂଢ଼+ଅସ୍ଥି) - ହାଡ଼ ଉପରେ ଉଠିଥିବା ହାଡ ।

ଅଧ୍ୟା-ଗ୍ରା.ବି. (ସଂ.ଅଧ୍ୟାୟ)-ଅଧ୍ୟାୟ, ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ ।

(ସଂ. ଅଧ୍ୟୟନ)-ଅଧ୍ୟୟନ, ପଠନ ।

(ସଂ. ଅଧ୍ୟାସ୍ତ ବା ହତ୍ୟା) - ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭୀଷ୍ଟସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉପବାସ କରି ପଡିରହିବା, ଧାରଣା ।

(ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ)-ଖଜୁରି ରସ ବା ତାଡି ପଶିବା ଗ୍ରୋଟ ମାଟିଆ, ଅଧିଆ ।

ଅଧ୍ୟାକ୍ରାନ୍ତ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧି=ଆ+କ୍ରମ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତ.)-ଆକ୍ରମଣ କରାଯାଇଥିବା, ଅଧିକୃତ, ମନୋନୀତ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ସଂ. ବି. (ଅଧି=ଅଧିକାର କରି + ଆତ୍ମନ, ଯାହା ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକାର କରି ରହେ) - ପରମାତ୍ମା, ପରବ୍ରହ୍ମ, କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ଆତ୍ମା ।

ସଂ. ବିଣ.-ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ସ୍ୱକୀୟ, ନିଜର, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ, ପରମାତ୍ମାର ଜୀବାତ୍ମା ରୂପରେ ଆବିର୍ଭାବ ।

ସଂ. ଅ.-ଆତ୍ମାକୁ ଅଧିକାର କରି, ଆତ୍ମା ବିଷୟରେ, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ, ନିଜ ବିଷୟରେ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମକବାୟୁ-ସଂ. ବି. ପୁଂ (ନ୍ୟାୟ ମତେ)- ପ୍ରାଣ ଖ୍ୟ ବାୟୁ, ପ୍ରାଣବାୟୁ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମକଦୃକ୍-ସଂ. ବିଣ.-ଆତ୍ମଜ୍ଞ, ବିଷୟାଦି ବ୍ୟାପାର ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯେ କେବଳ ଆତ୍ମାକୁ ଦେଖେ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ+ତତ୍ତ୍ୱ) - ପରମାତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗୂଢ଼ ରହସ୍ୟ, ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିତ୍-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧ୍ୟାତ୍ମ+ବିଦ୍ ଧାତୁ+କ୍ୱିପ୍, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବିଦ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ଆତ୍ମ ବିଦ୍ୟା ବା ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ପାରଦର୍ଶୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୟା-ସଂ. ବି. (ଅଧ୍ୟାତ୍ମ + ବିଦ୍ୟା)- ଅଧ୍ୟାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାତ୍ମଯୋଗ-ସଂ. ବି. (ଅଧ୍ୟାତ୍ମ + ଯୋଗ)- ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଗ୍ରାହ୍ୟ ବିଷୟମାନଙ୍କରୁ ମନକୁ ନିବୃତ୍ତ କରି ଆତ୍ମାରେ ନିବେଶନ ରୂପସାଧନ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମରାମାୟଣ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା., ଅଧ୍ୟାତ୍ମ + ରାମାୟଣ, ଯେଉଁ ରାମାୟଣରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି)-ସାତ କାଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ଚାରି ହଜାର ଶ୍ଳୋକ ବିଶିଷ୍ଟ ମହର୍ଷି ବେଦବ୍ୟାସ ରଚିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମତତ୍ତ୍ୱ-ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ । ମୂଳ ରାମାୟଣର ସାତଗୋଟି-ଯାକ କାଣ୍ଡର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ବିବରଣୀ ଏଥିରେ ସନ୍ନିବେଶିତ । ଏଥିରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଚରିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କର୍ମଯୋଗ, ଭକ୍ତିଯୋଗ, ଜ୍ଞାନଯୋଗ, ଧର୍ମ ଓ ରାଜନୀତି ଆଦି ସୁନ୍ଦରରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଏଥିରେ ରାମ ପୁରୁଷ, ସୀତା ପ୍ରକୃତି, ହନୁମାନ ପ୍ରକୃତି ଓ ପୁରୁଷର ସେବକ ଓ ରାବଣଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁ ରୂପେ ଚିତ୍ରଣ କରାଯାଇଛି । ବ୍ୟାସ ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚକ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ । କେହି କେହି କହନ୍ତି ରାମଶର୍ମା ନାମକ ଜଣେ ଶିବ ଭକ୍ତ ଏହାକୁ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଶିବପାର୍ବତୀଙ୍କ କଥୋପ-କଥନ ଛଳରେ ଏହା ଲିଖିତ ହୋଇଅଛି । ଏହିଗ୍ରନ୍ଥର ଦୁଇଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ଅତି ପବିତ୍ର ବୋଲି ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମତ । ସେହି ଦୁଇଟି ପରିଚ୍ଛେଦ ହେଉଛି—ରାମ ହୃଦୟ ଓ ରାମଗୀତା । ରାମହୃଦୟ ପରିଚ୍ଛେଦରେ ରାମଙ୍କ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ପ୍ରକୃତିର ପରିଚୟ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ରାମ ଓ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଭେଦ ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଅଛି । ରାମଗୀତା ପରିଚ୍ଛେଦରେ ବୈରାଗ୍ୟ ସାଧନ ଓ ଅନୁସମାଧି ଦ୍ୱାରା ପରଂବ୍ରହ୍ମରେ ଲୀନ ହେବାର ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମଶାସ୍ତ୍ର-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପ୍ରତିପାଦକ ଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମା-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଆତ୍ମା, ଜୀବାତ୍ମା, ପରମାତ୍ମା ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧ୍ୟାତ୍ମ + ଇକ)-ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ଅଧ୍ୟାଦେବା-ଦେ. କ୍ରି.-ଅଧ୍ୟାପଢ଼ିବା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାନ-ଦେ ବି. (ସଂ. ସନ୍ଧାନ)-ଶରସନ୍ଧାନ, ଧନୁରେ ଶର ଯୋଖିବା, ଶରଦ୍ୱାରା ଲକ୍ଷଭେଦନ ।

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅଧ୍ୟୟନ)-ଅଧୀତ ।

ଅଧ୍ୟାପକ-ସଂ. ଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ ଣିଚ = ଅଧ୍ୟାପି ଧାତୁ = ପଢ଼ାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ)- ଯେ ପଢ଼ାନ୍ତି, ଶିକ୍ଷକ, ବିଦ୍ୟାଗୁରୁ, ଉପାଧ୍ୟାୟ ।
(ଅଧ୍ୟାପିକା-ସ୍ତ୍ରୀ

ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ-ଦେ.ବି. (ନାମ)

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଜଗତରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ ଜଣେ ଗାଳ୍ପିକ, କବି, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ସମାଲୋଚକ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ନାମ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ ମହାପାତ୍ର । ପୁରୀ ସହରରେ ୧୯୪୬ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାପାତ୍ର । ପିତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନ ସାହିତ୍ୟ ସାଧନା ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ସ୍କୁଲରୁ ମାଟ୍ରିକ ପାସ୍ କରିବା ପରେ ପୁରୀ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର କଲେଜରୁ ବି. ଏ. ଏବଂ ଆହ୍ଲାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନରେ ଏମ ଏ· ପାସ୍ କରି ୧୯୬୯ ମସିହାରୁ ଅଧ୍ୟାପକ ଭାବେ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଛାତ୍ର ଜୀବନରେ ସୁବକ୍ତା ଭାବରେ ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ବହୁ ଆନ୍ତଃ କଲେଜ ବକ୍ତୃତା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ଏପରିକି ଆହ୍ଲାବାଦ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହିନ୍ଦି ବକ୍ତୃତା ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ପୁରୀ ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସମୟରେ ଛାତ୍ର ସଂସଦର ସଭ୍ୟ ତଥା ଛାତ୍ରନେତା ଭାବେ ଖୁବ୍ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ୧୯୬୭ରେ ପୁରୀ କଲେଜ ୟୁନିଅନର ସଭାପତି ଥିଲେ ।

୧୯୬୯ରେ ପ୍ରଥମେ ଅଧ୍ୟାପକ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ସରକାରୀ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଫୁଲବାଣୀ । ଏହା ପରେ ଏନ୍. ସି. କଲେଜ ଯାଜପୁର ଭଦ୍ରକ କଲେଜ, ସାମନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଶେଖର କଲେଜ, ପୁରୀ, ଢେଙ୍କାନାଳ କଲେଜରେ ଅଧ୍ୟାପନା ପରେ ୧୯୮୮ ମସିହାରେ ଅଧ୍ୟାପକରୁ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରାଧ୍ୟାପକ' ପଦକୁ ଉନ୍ନୀତହୋଇ ଫୁଲବାଣୀ କଲେଜର ସ୍ନାତକୋତ୍ତର ରାଜନୀତି ବିଜ୍ଞାନ ବିଭାଗରେ ବିଭାଗୀୟ ମୁଖ୍ୟଭାବରେ ଯୋଗଦାନ ।

ଗଳ୍ପ, କବିତା, ସାଂପ୍ରତିକ ଘଟଣାବଳୀର ନିର୍ଭୀକ ଆଲୋଚନାରେ ଅଧ୍ୟାପକ ବିଶ୍ୱରଞ୍ଜନଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ରହିଛି । ଏହାଛଡ଼ା ଶାସନ, ସମ୍ବିଧାନ, ରାଜନୀତି ତଥା ଘଟଣା ଦୁର୍ଘଟଣାର ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ବିଶ୍ଳେଷଣ ମୂଳକ ଲେଖା ନିୟମିତ ସଂବାଦପତ୍ର ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଦୈନିକ ଖବର କାଗଜ 'ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର'ରେ 'ରଞ୍ଜନ ରଶ୍ମି' ତାଙ୍କର ଏକ ଧାରାବାହିକ ଲୋକପ୍ରିୟ ସ୍ତମ୍ଭ ।

ତାଙ୍କର ରଚିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ହେଲା- କାଚ କଣ୍ଢେଇ, ତଥାପି ଆଲୋକ, ଅଳ୍ପ କଥାର ଗଳ୍ପ କେତୋଟି, ରେ ଆତ୍ମନ୍ ! ନିଦ୍ରା ପରିହର, ରାତି ପାହିଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଜୀବନ ଚର୍ମ୍ମ ଏବଂ ପତ୍ର ଓ ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ।

ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଅବଦାନ ହେଲା 'ତର୍ଠି' ନାମକ ଏକ ଅନନ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ସଂକଳନ ଓ ସଂପାଦନା ।

ଅଧ୍ୟାପଢ଼ିବା-ଦେ. କ୍ରି.-ଦେବତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅଭିଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଗୁହାରିଆ ପଢ଼ିବା, ଧାରଣା ଦେବା ।

ଅଧ୍ୟାପନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ ଣିଚ. = ଅଧାପି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ପାଠ ପଢ଼ାଇବା, ଶିକ୍ଷାଦାନ ।

ଅଧ୍ୟାପନା-ସଂ. ବି. (ଅଧ୍ୟାପନ + ଆ)-ଅଧ୍ୟାପନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାପୟିତା-ସଂ.ବି. ପୁଂ. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ ଣିଚ = ଅଧାପି ଧାତୁ = ପାଠ ପଢ଼ାଇବା + କର୍ତ୍ତୃ, ତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)-ଶିକ୍ଷକ, ଅଧ୍ୟାପକ ।
(ଅଧ୍ୟାପୟିତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟାପିକା - ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧ୍ୟାପକ + ଆ) - ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ଗୁରୁପତ୍ନୀ, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ, ମାଷ୍ଟରାଣୀ ।

ଅଧ୍ୟାପିତ-ସଂ ବିଣ. (ଅଧି + ଣିଚ. ଇ + ମଁ. ତ)- ପାଠିତ, କୃତାଧ୍ୟାପନ, ଯାହାକୁ ପଢ଼ା ହୋଇଅଛି, ଶିକ୍ଷିତ ।

ଅଧ୍ୟାପ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଇ + ଣିଚ, ମଁ. ଯ)- ପାଠନୀୟ, ଅଧ୍ୟାପନାର ଯୋଗ୍ୟ ।

ଅଧ୍ୟାବପନ-ସଂ.ବି. (ଅଧି = ଉପରେ + ଆ = ଚାରି ଆଡ଼େ + ବପ ଧାତୁ = ବୁଣିବା + ଭାବ. ଅନ) (ଭୂମି ଆଦିର) ଉପରେ କୌଣସି ବସ୍ତୁକୁ ଇତସ୍ତତଃ ବୁଣିଦେବା ।

ଅଧ୍ୟାବହନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆ + ବହ ଧାତୁ + ଭାବ ଅନ)-ଝିଅ ବାହାହେଲା ପରେ ପ୍ରଥମେ ଶାଶୁ ଘରକୁ ଯିବା, ପହିଲି ପାଳି ଯିବା, ଝିଅ ଭାର ଘେନି ଶାଶୁ ଘରକୁ ଯିବା ।

ଅଧ୍ୟାବାହନ-ସଂ.ବି.(ଅଧି + ଆ + ବହ ଧାତୁ ଣିଚ = ବାହି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଅଧ୍ୟାବାହନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାବାହନିକ-ସଂ.ବିଣ. (ଅଧ୍ୟାବାହନ + ଇକ)- ଅଧ୍ୟାବାହନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।

ସଂ.ବି.(ସ୍ମୃତି)-କନ୍ୟା ବାପଘରୁ ଶାଶୁଘରକୁ ପହିଲିପାଳି ଗଲାବେଳେ ବାପଘରୁ ଓ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବ ମାନଙ୍କଠାରୁ କନ୍ୟାକୁ ଯେଉଁ ଧନ ମିଳେ । ଏହା ଏକ ପ୍ରକାର ସ୍ତ୍ରୀ ଧନ ଅଟେ ।

ଅଧ୍ୟାୟ-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ଇ ଧାତୁ = ପଢ଼ିବା + କର୍ମ. ଅ, ଯହା ପଢ଼ାଯାଏ)-(ଗ୍ରନ୍ଥର ଯେଉଁ ଅଂଶ ଥରକେ ପଢ଼ାଯିବା ପାଇଁ ଅଭିପ୍ରେତ)-ଗ୍ରନ୍ଥର ପରିଚ୍ଛେଦ, ସର୍ଗ, ପାଠ ପଢ଼ିବାର ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ, ଗ୍ରନ୍ଥର ପାଠ, ଯେଉଁ ଅଂଶକୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥରକେ ପଢ଼ି ପାରିବ, ଆବୃତ୍ତି କରାଯିବା ବା ବୋଲାଯିବା ସ୍ତୋତ୍ର, ଅଧ୍ୟୟନ, ବେଦାଧ୍ୟୟନ, (ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ସଙ୍ଗେ ଯୁକ୍ତ, ଯଥା-ବେଦାଧ୍ୟାୟ, ମନ୍ତ୍ରାଧ୍ୟାୟ) ଯେ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ ବା ପଢ଼େ ।

ଅଧ୍ୟାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବିଶେଷତଃ ସମାସରେ ଅନ୍ୟ ଶବ୍ଦ ପରେ ଲାଗେ । ଯଥା— ବେଦାଧ୍ୟାୟୀ, ଅଧି + ଇ ଧାତୁ + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ ।
(ଅଧ୍ୟାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଛାତ୍ର, ଅନ୍ତେବାସୀ, ଶିଷ୍ୟ, ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀ ।

ଅଧ୍ୟାରୂଢ଼-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଆ + ରୁହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)-(ବାହାନାଦିର) ଉପରେ ଚଢ଼ିଥିବା, (ସମାସରେ) ଉତ୍କୃଷ୍ଟତର, ଉଚ୍ଚକୁ ଉଠିଥିବା, ନିକୃଷ୍ଟତର, ଅତ୍ୟଧିକ, ଅଧିକା, ବଢ଼ିକା, ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ, ଉପରେ ।
(ଅଧ୍ୟାରୋହଣ-ବି)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧ୍ୟାରୋପ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆ + ରୁହ ଧାତୁ ଣିଚ, ରୋପି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅ)-ଉପରକୁ ଉଠାଇବା, ଭ୍ରାନ୍ତ-ଜ୍ଞାନ, ମଞ୍ଜି ବୁଣିବା ।
(ବେଦାନ୍ତ ଦର୍ଶନ)-ଏକ ପଦାର୍ଥରେ ଭୁଲକ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ପଦାର୍ଥର କଳ୍ପନା ।
(ଅଧ୍ୟାରୋପିତ-ବିଣ.)

ଅଧ୍ୟାରୋପଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆ + ରୁହଧାତୁ,ଣିଚ, ରୋପି ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଅଧ୍ୟାରୋପ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାରୋହଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆ + ରୁହ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ.)-ଉପରକୁ ଚଢ଼ିବା, ଉନ୍ନତ, ଉପରକୁ ଉଠିବା, ଉତ୍କୃଷ୍ଟତା, ଆଧିକ୍ୟ ।
(ଅଧ୍ୟାରୂଢ଼-ବିଣ.)

ଅଧ୍ୟାସ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଅସ ଧାତୁ = କ୍ଷେପଣ, କଳ୍ପନା + ଭାବ. ଅ)-ଅଧ୍ୟାରୋପ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧି + ଆସ ଧାତୁ = ବସିବା + ଭାବ. ଅନ)- ଉପବେଶନ, ଉପରେ ବସିବା, ଆସନ, ସଭାରେ ଅଧ୍ୟକ୍ଷତା, ଉପନବେଶ, ସମ୍ଭୋଗ ।

ଅଧ୍ୟାସନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆସ ଧାତୁ + ଅନ) -ଅଧ୍ୟାସ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟାସନଯୋଗ-ସଂ. ବି. - ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରକାର ଧ୍ୟାନ ।

ଅଧ୍ୟାସିତ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆସ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ତ)- ଉପବିଷ୍ଟ, ବାସ କରାଯାଇଥିବା, ସଭାପତିଙ୍କ ଆସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ, ଅଧିଷ୍ଠିତ, ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଅଧ୍ୟାସୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଧି + ଆସ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଉପବେଶନ କରିଥିବା, ଅଧିରୂଢ, ଉପରେ ବସିଥିବା ।
(ଅଧ୍ୟାସିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟାସୀନ-ସଂ. ବି ପୁଂ. (ଅଧି + ଆସ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍)-ଉପରେ ବସିଥିବା ।
(ଅଧ୍ୟାସୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟାହରଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ଆ + ହୃ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ)-ଊହ, ରଚନାରେ କୌଣସି ବାକ୍ୟ ଊହ୍ୟ କରିବା, ଊହ୍ୟ ବାକ୍ୟର ପୂରଣ, ଅନୁମାନ, ତର୍କଣା ।

ଅଧ୍ୟାହରଣୀୟ
ଅଧ୍ୟାହର୍ତ୍ତବ୍ୟ } ବିଣ.
ଅଧ୍ୟାହୃତ

ଅଧ୍ୟାହାର-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ଆ + ହୃ ଧାତୁ + ଭାବ.ଅ)- ଅଧ୍ୟାହରଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅଧ୍ୟାହୃତ– ବିଣ.)

ଅଧ୍ୟାହାର୍ଯ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. -(ଅଧି + ଆ + ହୃ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)-(ବ୍ୟାକରଣ) ଊହ୍ୟ, ଯେଉଁ ଊହ୍ୟ ବାକ୍ୟ ପୂରଣ କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଅଧ୍ୟୁଷିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ବସ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)- ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବାସ କରାଯାଏ, ଅଧିକୃତ (ସ୍ଥାନ) ଉପବିଷ୍ଟ । ଅଧ୍ୟାସିତ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ୟୁଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ବସ ଧାତୁ + ତ)- ପ୍ରସିଦ୍ଧ, ବିଖ୍ୟାତ ।
(ସଂ. ଅର୍ଦ୍ଧ ଚତୁର୍ଥ + ଗ୍ରା. ଅଧୂଟ୍ଠ)-ସାଢେତିନ, ସାର୍ଦ୍ଧତ୍ରି ।

ଅଧ୍ୟୁଷ୍ଟବଳୟ-ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି,ଅଧ୍ୟୁଷ୍ଟ + ବଳୟ ତିନଥର ଅର୍ଦ୍ଧ ଗୁଡ଼େଇ ହୋଇଥିବା ମୁଦଆପରି (ଯଥା-ସାପର କୁଣ୍ଡଳ) ।

ଅଧ୍ୟୁଷ୍ଟ୍ର-ସଂ.ବି. (ଅଧି + ଉଷ୍ଟ୍ର)-ଓଟବୁହା ଗାଡ଼ି ।

ଅଧ୍ୟୁଢ଼-ସଂ. ବିଣ (ଅଧି + ବହ ଧାତୁ + କର୍ମ. ତ)- ଉପରେ ଟେକିଥିବା, ବୃଦ୍ଧିଶୀଳ,ସମୃଦ୍ଧ, ଉନ୍ନତ ପ୍ରଚୁର । ସଂ. ବି. ପୁଂ. -ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭ ହୋଇଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ।

ଅଧ୍ୟୁଢ଼ଜ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧ୍ୟୂଢା + ଜନ ଧାତୁ + ଡ)- ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଗର୍ଭ ଧାରଣ କରିଥିବା ସ୍ତ୍ରୀର ସନ୍ତାନ ।

ଅଧ୍ୟୂଢ଼ା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ବହ ଧାତୁ + ତ + ଆ)- ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିବାହ କରିଥିବା ପୁରୁଷର ପ୍ରଥମା ଭାର୍ଯ୍ୟା ଅଧିବିନ୍ନା ।

ଅଧ୍ୟୁଧ୍ନୀ-ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧି + ଉଧସ ଧାତୁ + ବିନ + ଈ)ଖୁବ୍ ବଡ ପହ୍ନା ଥିବା ଗାଈ ।

ଅଧ୍ୟୁହନ-ସଂ. ବି. (ଅଧି + ବହ ଧାତୁ + ଭାବ. ଅନ) -ଦେହରେ (ପାଉଁଶ) ବୋଳହେବା ।

ଅଧ୍ୟେତବ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅଧି + ଇ + କର୍ମ. ତବ୍ୟ)- ପଢାଯିବା ଯୋଗ୍ୟ, ଅଧ୍ୟୟନ ଯୋଗ୍ୟ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅଧ୍ୟେତା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅଧି+ଇ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ତୃ, ୧ମା. ୧ବ.)-ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ ଶିଷ୍ୟ, ଛାତ୍ର ।
(ଅଧ୍ୟେତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅଧ୍ୟେଷଣ-ସଂ. ବି. (ଅଧି=ଇଷ ଧାତୁ=ଇଚ୍ଛାକରିବା +ଭାବ. ଅନ)- ଜିଜ୍ଞାସା, ପ୍ରାର୍ଥନା, ଗୁରୁଙ୍କୁ ସନ୍ଧି ମାଗିବା ।

ଅଧ୍ୟେଷଣା-ସଂ. ବି. (ଅଧ୍ୟେଷଣ+ଆ)- ଅଧ୍ୟେଷଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅଧ୍ରି-ସଂ. ବିଣ. (ବୈଦିକ) ଅଧୃତ ଶବ୍ଦର ରୂପାନ୍ତର ।

ଅଧ୍ରିଗୁ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅପ୍ରତିହତ ଗତି, ଅଧିକୃତ ପଶୁବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ର, ଅଗ୍ନି, ଇନ୍ଦ୍ର ।

ଅଧ୍ରିଜ-ସଂ. ବିଣ.-ଅଧୃତ ଜନକ, ଅଧୃଷ୍ୟ ଜନକ ।

ଅଧ୍ରିୟମାଣ-ସଂ ବିଣ. (ଅ+ଧୃ ଧାତୁ+କର୍ମ. ଆନ)- ଧରା ହୋଇ ନଥିବା, ମୃତ, ମିଳୁ ନଥିବା ।

ଅଧ୍ରୁବ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ଧ୍ରୁବ)-ଅନିଶ୍ଚିତ, ଅସ୍ଥାୟୀ, ଅସ୍ଥିର, ସନ୍ଦେହ ଜନକ ।

ଅଧ୍ରୁଷ-ସଂ ବି. ପୁଂ.-ବିକୃତ ରକ୍ତ ଜନିତ ଜ୍ୱରଭୁକ୍ତ ଶୋଥ ରୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅନ୍-(ଧାତୁ)-ସଂ.-ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବା, ଶବ୍ଦ କରିବା, ଗତି କରିବା ।

ଅନ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)-ନଞ୍‌ର୍ଥକ ବା ନେତିବାଚକ 'ଅଣ୍' ।

ଅନ୍ଆୟତ୍-ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ସଂ.ଅନାୟତ୍ତ) -ଅନାୟତ୍ତ, ଅଧୀନତା ବହିର୍ଭୂତ ।

ଅନ୍ଉସାର-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ -ଅଣ ଓସାରିଆ, ଅପ୍ରଶସ୍ତ, ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଅନ୍କା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. ଅଣକ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନ୍କ ଢେଁଚି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.- ଏକ ପ୍ରକାର ପକ୍ଷୀ, ଏହାର ମାଂସ ସୁସ୍ୱାଦୁ ।

ଅନ୍କି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. - ପ୍ରାଚୀନ ଏକଥଣା ମୁଦ୍ରା ।

ଅନ୍ଖି-ପ୍ରାଦେ (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ବାଧା, ବିପତ୍ତି ।

ଅନ୍ଖ୍ରି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବିଣ.-ଅନର୍ଘ, ଅମୂଲ୍ୟ ।

ଅନ୍ଗିନତି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ସଂ. ଅଗଣିତ) -ଅସଂଖ୍ୟ, ଅଗଣିତ, ଅଗଣ୍ୟ ।

ଅନ୍କାଟିଆ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ବିକାଶିତ ।

ଅନ୍ତମୁଖି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.- ଅନନ୍ତମୁଖୀ, ଅବିରତ ଛନ୍ଦ ପାଠ ।

ଅନ୍ତାଜ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବି.-ଅନୁମାନ, ଅନ୍ଦାଜ ।

ଅନ୍ତାଜିଆ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଆନୁମାନିକ ।

ଅନ୍ତେ-ପ୍ରାଦେ: (ଲରିଆ)ଅ. (ସଂ. ଅନ୍ୟତ୍ର)-ଅନ୍ୟତ୍ର, ଅନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ।

ଅନ୍ଟାରିଓ-ବୈ.ଦେ. ବି. (ନାମ)-(୧) ଏହା ଏକ ମନୋହର ହ୍ରଦ । ଏହି ହ୍ରଦଟି କାନାଡା ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୧୬୧୧ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏଟିଏନେବ୍ରୁଲ ପ୍ରଥମେ ଅନ୍ଟାରିଓ ହ୍ରଦକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ଓ ୧୬୧୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଚ୍ୟାମ୍ପଲେନ୍ ଏହା ସଂପର୍କରେ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଥିଲେ । ଏହି ହ୍ରଦ କୂଳରେ କାନାଡାର କିଙ୍ଗ୍-ଷ୍ଟନ, ଟରଣ୍ଟୋ, ହାମିଲଟନ ଓ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ଅସ୍‌ୱେଗୋ ବନ୍ଦର ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ହ୍ରଦର ଉତ୍ତରରେ କାନାଡ଼ାର ଅନ୍ଟାରିଓ ପ୍ରଦେଶ ଓ ଦକ୍ଷିଣରେ ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ର ଆମେରିକାର ନିଉୟର୍କ ରାଜ୍ୟ । ଏହାର ଲମ୍ବ ୧୯୦ ମାଇଲ ଓ ଓସାର ୬୦ ମାଇଲ । ପାଣି ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ରହୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳର ପରିମାଣ ୭୫୦୦ ବର୍ଗ ମାଇଲ । ହ୍ରଦର ସବୁଠାରୁ ଗଭୀର ଅଂଶ ୭୭୮ ଫୁଟ । କେତେକ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ନଦୀ ଆସି ଏହି ହ୍ରଦରେ ମିଳିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ପ୍ରଧାନ ନଦୀ ଏହି ହ୍ରଦରେ ପଡ଼ି ଏହାକୁ ଜଳ ଯୋଗାଏ, ସେ ନଦୀଟିର ନାମ ନାଏଗରା । ଶୀତଦିନେ ସମୁଦ୍ରର ପାଣି ବରଫ ପାଲଟି ଯାଏ ନାହିଁ । ସମୟେ ସମୟେ ଏଥିରେ ପ୍ରବଳ ଝଡ଼ ହୁଏ ଓ ଜଳପବନ ଉପରକୁ ଉଠିଯାଏ । ଏହା କୂଳରେ ମାଇଲ ମାଇଲ ବ୍ୟାପୀ ଫଳବଗିଚା ରହିଛି । ଅଙ୍ଗୁର, ପିଚୁ, ନାଶପାତି ବହୁ ପରିମାଣରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

(୨) କାନାଡ଼ାର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଦେଶର ନାମ ଅନ୍-ଟାରିଓ । ଉତ୍ତରରୁ ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏହାର ଲମ୍ବ ଏକ ହଜାର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ମାଇଲ । କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ଏହାର ୪୧୨,୫୮୨ ବର୍ଗ ମାଇଲ । ଅନ୍‌ଟାରିଓର ରାଜଧାନୀ ଟରୋଣ୍ଟୋ । କାନାଡ଼ାର ରାଜଧାନୀ ଅଟାଓ୍ୱା ଏହି ପ୍ରଦେଶରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ପ୍ରଦେଶରେ ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳର ପରିମାଣ ୨୪୦ ହଜାର ବର୍ଗମାଇଲ ଓ ଏଥିରୁ ପ୍ରଚୁର କାଠ ମିଳେ । ଏଠାରେ ଅନେକ କାଗଜ ତିଆରି କାରଖାନା ରହିଛି । ବହୁ ଅଞ୍ଚଳ ଜଙ୍ଗଲ ହୋଇଥିବାରୁ ମିଙ୍କ୍, ଅଟର୍, ବିଭର୍, ସ୍କଙ୍କ ପ୍ରଭୃତି ଲୋମଶ ପ୍ରାଣୀ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ମାଛ ଏ ପ୍ରଦେଶର ଆୟ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ଏଠାରେ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ ମିଳେ । ତମ୍ବା, ସୁନା, ରୂପା, ଲୁହା, ସିସା, ଜିଙ୍କ୍, ନିକେଲ, କୋବାଲ୍ଟ ଓ ପ୍ଲାଟିନମ୍ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଖଣିଜ ଦ୍ରବ୍ୟ । ପେଟ୍ରୋଲିୟମ୍, ଲୁଣ, ଚୂନ, ମାର୍ବଲ ଶଙ୍ଖୁଆ, ଅଭ୍ର ଓ ଗ୍ରାଫାଇଟ୍ ପ୍ରଭୃତି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ ମିଳେ । କୃଷି ଏ ପ୍ରଦେଶ ଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ଜୀବିକା ଓ ଏହା ଗୋଟିଏ ଶିଳ୍ପ-ପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳ ।

ଅନ୍‌ବନାଉ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-
ଅନବନାଉ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନ୍‌ଭଜଆଁ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ. (ସଂ. ଅନଭିଜ୍ଞ)-ଅନଭିଜ୍ଞ

ଅନ୍‌ମାନ୍-ପ୍ରାଦେ. (କାଳାହାଣ୍ଡି) ଅ.-ସୁଦ୍ଧା, ମଧ୍ୟ ।

ଅନ୍‌ମାନଆ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)-ଅନୁମାନତଃ ।

ଅନ୍‌ମୁନ୍‌ସିଆ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅନ୍ୟମନୁଷ୍ୟ ସହିତ ସାମାଜିକ ସଦ୍‌ଭାବ ରଖିପାରୁ ନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି, ଅମଣିଷ ପଣିଆ, ଅସାମାଜିକ ପ୍ରକୃତି ବା ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ।

ଅନ୍‌ମୁନୁସ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅମଣିଷ । ଅଣସର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନର୍‌ମେଳ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅସଂଖ୍ୟ ।

ଅନ୍‌ସର୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ ଅନବସର) -ଅଣସର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନ୍‌ସରି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ପର ଉପରେ ନିର୍ଭର

ଅନ୍‌ସରିବା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.-ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା, କାହାରି ଆସିବା ବାଟକୁ ଚାହିଁ ରହିବା ।

ଅନ୍‌ସାରେ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅନୁସାରେ ।

ଅନ୍‌ସା କରିବା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. - ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା ।

ଅନ୍‌ହିଲ୍ଲଓ୍ୱାଡ଼-ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)-ଏହା ଗୁଜୁରାଟ ପ୍ରଦେଶର ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ ଏକ ପ୍ରାଚୀନ ନଗରୀ । ବଲଭୀ ରାଜବଂଶର ପତନ ପରେ ସୌରାଷ୍ଟ୍ର-ପତି ଯଶୋରାଜ ଓ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ବନ୍ସରାଜ ୭୪୬ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ନଗରୀ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ୧୫ଶ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ଗୁଜୁରାଟର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନଗରୀ ଥିଲା । ଏହି ନଗରୀରୁ ୧୫୦ରୁ ଅଧିକ ଶିଳାଲେଖ ଐତିହାସିକ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ଶିଳାଲେଖ ଗୁଡ଼ିକ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବା ଫଳରେ ମଧ୍ୟଯୁଗର ଇତିହାସ ବିଷୟରେ ବହୁତ ତଥ୍ୟ ମିଳିଛି । ଏହି ନଗରୀର ଆଧୁନିକ ନାମ ନାହାରଓ୍ୱାଲା ବା ପାଟଣା ।

ଅନ୍‌ହେବା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି. - ଏକ ପାର୍ଶ୍ୱକୁ ନଇଁବା ବା ଯିବା ।

ଅନ୍‌ଅନୁଭବୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନନୁଭବୀ) - ଯେ ଅନୁଭବୀ ନୁହେଁ ।

ଅନଉଚିତ-ଗ୍ରା. ଓ ପଦ୍ୟ.ବିଣ. (ସଂ.ଅନୁଚିତ)-ଅନୁଚିତ

ଅନଉଳ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନୋଦନ = ଅପକ୍ୱ ଖାଦ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ)-ଅନ୍ନ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଖାଦ୍ୟ (ଦ୍ରବ୍ୟ), ଶୀତଳ (ସାମଗ୍ରୀ), କାଶଙ୍ଖୁଡ଼ି, ଅରନ୍ଧା (ଖାଦ୍ୟ)
ଦେ. ବି.-ଅରନ୍ଧା ଖାଦ୍ୟ ।
(ଶଙ୍ଖୁଡ଼ି-ବିପରୀତ)

ଅନଓଳ-ଦେ. ବିଣ. ଓ ବି.-ଅନଉଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଂଶ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଂଶ)-ଯେ ହିସ୍ସା ପାଇବାକୁ ହକ୍‌ଦାର ନୁହେ, ଯାହାର ଭାଗ ନାହିଁ ।

ଅନଂଶା-ସଂ. ବି. (ନାମ)-ବ୍ରଜରାଜ ନନ୍ଦଙ୍କ ଔରସରେ ଯଶୋଦାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ଭଗିନୀ ବୋଲି ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆଦର କରୁଥିଲେ ।

ଅନଂଶୁମତ୍ ଫଳା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-କଦଳୀ ଗଛ ।

ଅନଃ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅନ୍ + ଣ୍ଵ. ଅସ୍)-ରଥ, ଶକଟ, ଗାଡ଼ି, ମାତା ପିତା, ଅନ୍ନ, ଜନ୍ମ, ଜୀବନ ।

ଅନକ୍ସାଗୋରସ-ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)- ଗ୍ରୀକ୍‌ର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଜନୈକ ବିଶିଷ୍ଟ ଦାର୍ଶନିକ । ଜନ୍ମ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୫୦୦ ଓ ମୃତ୍ୟୁ ଖ୍ରୀ ପୂ. ୪୨୮ । ସେ ଏସିଆମାଇନରର କ୍ଲେଜୋମିନସ୍ସା ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ଏସିଆମାଇନରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରୀକ୍‌ର ଏଥେନ୍‌ସରେ ଜ୍ଞାନ-ଆହରଣ କରି ଗ୍ରୀକ୍‌ର ଦାର୍ଶନିକ ରୂପେ ପରିଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ଯୁଗର ବିଶିଷ୍ଟ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ପେରିକ୍ଲିଜ୍‌ଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । କବି ଇଉରି ପିଡିଜ୍ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରୁ ବିଜ୍ଞାନ ତଥା ମାନବିକତାର ପ୍ରେରଣା ପାଇଥିଲେ ।

ଗ୍ରୀକ୍‌ରେ ପ୍ରଚଳିତ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସକୁ ବିଜ୍ଞାନ-ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେ ସବୁ କେତେ ଦୂର ସତ୍ୟ, ତାହା ଜାଣିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଅନକ୍‌ସା ଗୋରସ ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଥିଲେ । ସେ ଯୁଗରେ ଗ୍ରୀକ୍ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଦେବତା ବୋଲି ମନେକରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିଯାଇଥିଲେ ଓ ଆଉ ଅଧିକ ଅନୁସନ୍ଧାନ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରି ନଥିଲେ । ମାତ୍ର ଦାର୍ଶନିକ ଅନକ୍‌ସାଗୋରସ ଏହି ବିଶ୍ୱାସକୁ ଠିକ୍ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ ନ କରି, ତାଙ୍କର ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କରି କହିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଗୋଟିଏ ତପ୍ତ ଲୌହ ଦ୍ରବ୍ୟ । ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା ମଧ୍ୟ ପୃଥିବୀର ତେଜଗତି ଫଳରେ ତାହାଠାରୁ ଛିଟିକି ଯାଇ ଦୂରରେ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କିପରି ଭାବେ ଚନ୍ଦ୍ର ଗ୍ରହଣ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରାଗ ହେଉଛି ତାହାର ପ୍ରକୃତ କାରଣ ମଧ୍ୟ ସେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ଗ୍ରୀକ୍‌ମାନଙ୍କର ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା, ଯେ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ 'ଉତ୍ପନ୍ନ' ତଥା 'ବିନଷ୍ଟ' ହୁଅନ୍ତି । ଏହିବିଶ୍ୱାସକୁ ସେ ଭ୍ରାନ୍ତି ମୂଳକ ତଥ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେସିତ ବୋଲି କହିବା ସହିତ ସେ ମତ ଦେଇଥିଲେ ଯେ-ସଂସାରରେ ଅଗଣିତ 'ବୀଜ' ରହିଛି । ସେହି ବୀଜ 'ସ୍ୱବିଭାଜିତ' । ଏହି ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସଂଯୋଗ ତଥା 'ବିଭାଜନ' ଫଳରେ ବସ୍ତୁ ସମୂହର ସୃଷ୍ଟି । ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁ ପ୍ରକାର ଭେଦ ଦେଖା ଯାଉଛି, ତାହାର କାରଣ ଏହି 'ବୀଜ' ଗୁଡ଼ିକର ବିଭିନ୍ନ ପରିମାଣରେ 'ସଂଯୋଗ' ।

କିନ୍ତୁ ଅନକ୍‌ସାଗୋରସଙ୍କର ଏହି ଉକ୍ତିକୁ ଗ୍ରୀକ୍‌ର କୌଣସି ପଣ୍ଡିତ ଓ ଦାର୍ଶନିକ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ, ଫଳରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସେ ଚକ୍ଷୁଶୂଳ ହେଲେ । ସେ 'ଅଧାର୍ମିକତା' ତଥା 'ଅସତ୍ୟ' ପ୍ରଚାର କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅଭିଯୋଗ ଅଣାଗଲା । ତେଣୁ ସେ ଗ୍ରୀକ୍‌ରେ ୩୦ବର୍ଷ ରହିବା ପରେ ଗ୍ରୀକ୍ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ଓ ୭୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

ଅନକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନ୍ ଧାତୁ = ଶବ୍ଦ କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅକ; ଯେ ଗୋଳମାଳ କରେ)-ନୀଚ, ଅଧମ, କୁତ୍ସିତ, ଅସୁଖ ।

ଅନକ ଅବସ୍ଥା-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନେକ + ଅବସ୍ଥା)-ଅଧମାବସ୍ଥା, ନାନା ଦୁଃଖ, ବହୁ ଲାଞ୍ଛନା ।

ଅନକ ଅବସ୍ଥୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ସଂ. ଅନେକ + ଅବସ୍ଥା)-ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଅନେକ ଅବସ୍ଥା ଭୋଗ କରିଛି ବା କରିବ, ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ଗାଳି, ହତଭାଗିନୀ, ଅଲକ୍ଷଣୀ, ଅମଙ୍ଗଳୀ ।

ଅନକା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ଅଣକ ।

ଅନକାପଲ୍ଲୀ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ବିଶାଖାପାଟଣା ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ସହର । ୱାଲଟିୟର ରେଲ ଜଙ୍କସନ୍‌ଠାରୁ ଏହାର ଦୂରତା ଦୁଇ ମାଇଲ । ଏଠାରୁ ଦେଶୀ ଘିଅ ବିଦେଶକୁ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ପଠାଯାଏ । ଏଠାରେ ସରକାରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ କୃଷି ଫାର୍ମ ଅଛି । ଏହା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଗୁଡ଼ ବ୍ୟବସାୟ କେନ୍ଦ୍ର । ଏଠାରୁ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶ ବାହାରକୁ ଗୁଡ଼ ରପ୍ତାନି ହୁଏ । ଏହି ଗୁଡ଼ର କାଟତି ଓଡ଼ିଶାରେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ।

ଏହାର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରେନାଇଟ ପାହାଡ଼ରେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପଥରରେ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିଗ୍ରହ ଖୋଳା ହୋଇ ରହିଅଛି । ଏଠାରେ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ ଥିବାର କେତେକ ଭଗ୍ନାବଶେଷରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହି ପାହାଡ଼କୁ ତେଲୁଗୁ ଭାଷାରେ କହନ୍ତି 'ବୋଦ୍ଧାନ୍ନାକଣ୍ଡା' ।

ଅନକୁଳ- ଗ୍ରା. (ସଂ. ବି. ଅନୁକୂଳ)- ଯାତ୍ରା ଓ ମଙ୍ଗଳକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ପାଇଁ ଜ୍ୟୋତିଷ ମତରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଶୁଭ ମୁହୂର୍ତ୍ତି, ଆରମ୍ଭ, ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ ।

କ) ରୁ ଏହି ଅନୁକୂଳେ ଅସ
ରମଣୀ ରତ୍ନ ଯେଣ ବସ ।
(ଭୂପତି-ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ)

ଖ) ଯେବେ ଶୁଣନ୍ତି ଶପୁବଲ,
ସେହି ଶବଦେ ଅନକୁଳ ।
(ଭୂପତି-ପ୍ରେମପଞ୍ଚାମୃତ)

ଅନକୁଳ ବରଡ଼-ଗ୍ରା. ବି.-ଅମଙ୍ଗଳିଆ, କୌଣସି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ବା ଯାତ୍ରାରମ୍ଭ କଲାବେଳେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁହଁ ଗୁହଁବା ଅଶୁଭ ଜନକ ବୋଲି ଲୋକେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ ଅନୁକୂଳ କରିବା ସମୟରେ ବରିଆ କାମୁଡ଼ା କାମୁଡ଼ି ହେଲେ ଅଶୁଭ ଫଳ ଘଟେ, ଏହି ପ୍ରବାଦ ବା ଲୋକ ବିଶ୍ୱାସରୁ ଏ ରୂଢ଼ି ବ୍ୟବହାର ।

ଅନକ୍ଷ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଅକ୍ଷ) (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଚକ୍ଷୁରହିତ, ଚକ୍ଷୁହୀନ, ଯାହାର ଆଖିନାହିଁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟହୀନ । (ବୈଦିକ) ଚକ୍ଷୁହୀନ, ଅନ୍ଧ ।

ଅନକ୍ଷର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଅକ୍ଷର)- ଅବ୍ୟକ୍ତ, କହିବାର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅକ୍ଷର ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ, ମୂକ, ନିରକ୍ଷର, ମୂର୍ଖ ।

ସଂ. ବି.-ତିରସ୍କାର ବାକ୍ୟ; ଅବକ୍ତବ୍ୟ ବଚନ, ଗାଳି, ନିନ୍ଦା ।

ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅକ୍ଷର)-ଅକ୍ଷୟ ।

ଅବ୍ୟକ୍ତ ଅନକ୍ଷର ସୂକ୍ଷ୍ମ ସନାତନ,
ସମସ୍ତ ଋଷିଙ୍କର ହୃଦୟସ୍ଥ ରତନ ।
(କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ-ଦ୍ରୋଣ)

ଅନକ୍ଷି-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନ+ଅକ୍ଷି)-ଅପ୍ରଶସ୍ତ ବା ରୁଗ୍ଣ ଆଖି, ମନ୍ଦ ଚକ୍ଷୁ ।

ଅନଖି-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବିଣ.-ଅନର୍ଘ, ଅମୂଲ୍ୟ ।

ଅନଗାର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅଗାର) ଗୃହଶୂନ୍ୟ, ଯାହାର ଘର ନାହିଁ ।

ସଂ. ବି.-ଭ୍ରମଣକାରୀ, ଭିକ୍ଷୁ, ପରିବ୍ରାଜକ ।
(ଅନାଗାରି-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଗାରିକ-ସଂ.ବି. (ଅନଗାର+ଇକ)- ଗୃହହୀନ ଭିକ୍ଷୁର ଜୀବନ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ଉପାଧି ।

ଅନଗ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ନଗ୍ନ)-ଯେ ଲଙ୍ଗଳା ନୁହେଁ, ବସ୍ତ୍ର-ପରିହିତ ।

ଅନଗ୍ନି-ସଂ. ବି: ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅଗ୍ନି)- ଅଗ୍ନି ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ, ଅଗ୍ନିର ଅଭାବ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଅଗ୍ନିହୀନ, ଯାହାର ଅଗ୍ନିର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, ଯେ ଗୃହରେ ଯଜ୍ଞାଗ୍ନି ରକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ, ଯେ ନିଆଁ ବ୍ୟବହାର କରେ ନାହିଁ,
ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ରହିତ, ଅବିବାହିତ, ଅଧାର୍ମିକ, ଯାହାର ଶବ ଦାହ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନଗ୍ନିତ୍ରା-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ.-ଯେ ଅଗ୍ନି ରକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ, ପାପୀ ।

ଅନଗ୍ନିଦଗ୍ଧ-ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ)-ଯାହାର ଶବ ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ ହୋଇ ନଥାଏ, ଶ୍ମଶାନ, ଅଗ୍ନି ସଂସ୍କାର ଶୂନ୍ୟ ।

ସଂ.ବି-ପିତୃ ଲୋକ ବିଶେଷ,ଯେଉଁ ମାନଙ୍କର ଶ୍ମଶାନ ପ୍ରାପ୍ତି ହୋଇନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନିଦଗ୍ଧ, ଅନଗ୍ନିଦଗ୍ଧ, କାବ୍ୟ, ବର୍ହିଷଦ, ଅଗ୍ନିଷ୍ୱାତ୍ତ, ସୌମ୍ୟ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପିତୃଲୋକ ବୋଲନ୍ତି ।

ଅନଗ୍ରଦନ୍ତ(**Edentata**)-ପ୍ରା.ବି (ଇଂ.ଇଡେଣ୍ଟାଟା)-ଦନ୍ତହୀନ, ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀର ଆଦୌ ଦାନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଅନଘ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-(ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ଅଘ)-ନିଷ୍ପାପ ପାପଶୂନ୍ୟ, ନିଷ୍କଳଙ୍କ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ସୁନ୍ଦର, ଅନାହତ, ଅବିପନ୍ନ, ଦୁଃଖହୀନ, ନିର୍ମଳ ।

ସଂ.ବି. -ଷଡ଼ଯୋଗେଶ, ବିଷ୍ଣୁ, ଶିବ, ଗନ୍ଧର୍ବ ସିଦ୍ଧ ।

ସଂ.ବି (ନାମ)-ମହର୍ଷି ବଶିଷ୍ଠଙ୍କ ପୁତ୍ର । ଊର୍ଜ୍ଜା ଏହାଙ୍କର ମାଆ ।
(ଅନଘା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଙ୍କୁଶ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅଙ୍କୁଶ)-ନିରଙ୍କୁଶ, ଅଶାସ୍ୟ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଙ୍ଗ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଙ୍ଗ)- ଅଙ୍ଗହୀନ, ଅଦେହ, ନିରାକାର, ଯାହାର ଅଙ୍ଗ ନାହିଁ । ସଂ. ବି. ପୁଂ.-କାମଦେବ,କାମପ୍ରବୃତ୍ତି, ଆକାଶ, ମନ । ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ମୀନକେତନ, କନ୍ଦର୍ପ, ଦର୍ପକ, କାମ, ପଞ୍ଚଶର, ସ୍ମର, ସମ୍ବରାରି, ମନସିଜ, କୁସୁମେଷୁ, ଅନନ୍ୟଜ, ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା ରତିପତି, ମକରଧ୍ୱଜ, ଆତ୍ମଭୂ, ବ୍ରହ୍ମସୂ, ବିଶ୍ୱକେତୁ-ମନୋଭବ ।

ଅନଙ୍ଗର ଅନ୍ୟ ନାମ କନ୍ଦର୍ପ । ତାରକାସୁର ଦେବତାଙ୍କ ବରରେ ବଳୀୟାନ ହୋଇ ଦେବତାମାନଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବାରୁ ଦେବତାମାନେ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ - କାର୍ତ୍ତିକେୟ ମହାଦେବଙ୍କ ଔରସରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ଦେବ ସେନାପତି ରୂପେ ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଦାନବକୁ ବଧ କରିବେ । ଦେବତାମାନେ ଏହା ଶୁଣି ମହାଦେବଙ୍କୁ ସୃଷ୍ଟି କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବା ପାଇଁ କନ୍ଦର୍ପଙ୍କ ସହିତ ହିମାଳୟକୁ ଗଲେ । ଦେବ ଦେବ ମହାଦେବ ସେ ସମୟରେ ଧ୍ୟାନରତ ଥିଲେ । ପାର୍ବତୀଙ୍କୁ ଶିବଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି କନ୍ଦର୍ପ ପୁଷ୍ପଧନୁରେ ଗୁଣ ଚଢ଼ାଇଥିଲେ । ମହାଦେବ ହଠାତ୍ ଚଞ୍ଚଳମନା ହୋଇ ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲି ଦେଖିଲେ ସମ୍ମୁଖରେ କନ୍ଦର୍ପ । ମହାଦେବ କ୍ରୋଧରେ ନୟନରୁ ଅଗ୍ନିସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ନିର୍ଗତ କରି କନ୍ଦର୍ପଙ୍କୁ ଭସ୍ମ କରି ଦେଲେ । ଦେବତାମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ମହାଦେବଙ୍କ କୋପ ଶାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ମହାଦେବଙ୍କ କରୁଣାରେ ମଦନ ଦିବ୍ୟ ଶରୀର ଧାରଣ କରିବାରୁ ଏହାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ଅନଙ୍ଗ । ଏହି ଅନଙ୍ଗ ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ ରୂପେ ଓ ରତି ମାୟାବତୀ ରୂପେ ଯଥାକ୍ରମେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ପୁତ୍ରବଧୂ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅନଙ୍ଗକା-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ-ଚିତ୍ତ, ମନ ।

ଅନଙ୍ଗକ୍ରୀଡ଼ା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅନଙ୍ଗ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ କ୍ରୀଡ଼ା)-କାମକ୍ରୀଡ଼ା, ରତି, ମୈଥୁନ ।

ସଂସ୍କୃତ ଛନ୍ଦୋବିଶେଷ, ଏହାର ପ୍ରଥମ ପାଦରେ ୧୬ଟି ଦୀର୍ଘ ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପାଦରେ ୩୨ଟି ହ୍ରସ୍ୱ ଅକ୍ଷର ଥାଏ ।

ଅନଙ୍ଗ ଚନ୍ଦ୍ର ଧ୍ୱଜ-ଦେ.ବି ପୁଂ (ନାମ)- ବିଷ୍ଣୁଭଦ୍ର ବଂଶୀୟ ରାଜା । ଏହାଙ୍କ ବଂଶରେ ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷି ଜନ୍ମି ଥିଲେ ।

ଅନଙ୍ଗଦ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନଙ୍ଗ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ) କାମୋଦ୍ଦୀପକ ।
(ନ + ଅଙ୍ଗଦ)-ଅଙ୍ଗଦ ବିହୀନ ।

ଅନଙ୍ଗ ଦେବୀ -ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନାମ)-କାଶ୍ମୀର ଦେଶର ଜନୈକ ରାଣୀ ।

ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର-ଦେ. ବି. ପୁଂ. (ନାମ)-ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲଗଡ ଥାନାର ବାଙ୍କୋଇ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ସଂଭ୍ରାନ୍ତ ଖଣ୍ଡାୟତ ପରିବାରରେ ୧୭୮୫ ମସିହା ଚୈତ୍ର ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ନବମୀ ତିଥିରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ରାଘବ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ରମ୍ଭା ଦେବୀ । ବାଲ୍ୟକାଳରେ ତାଙ୍କ ପିତାମାତା ପାଞ୍ଚଗଡ ପ୍ରଗଣାର କନ୍ଦାଇଲ ଆଶ୍ରମର ପରମ ଆରାଧ୍ୟ ଠାକୁର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଲଚ୍ଛନ ବାମ ଦେବଙ୍କ ସେବା ପୂଜା ଲାଗି ମହନ୍ତ ମହାରାଜା ସ୍ୱାମୀ ଦେବାନନ୍ଦ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରି ଦେଇଥିଲେ । ସେହିଠାରେ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ରହି ଠାକୁରଙ୍କ ସେବାରେ ନିୟୋଜିତ ହୋଇ ଦେବାନନ୍ଦଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟ ରାମରତ୍ନ ଦାସ ରୂପେ ଅଭିହିତ ଥିଲେ । ଶୈଶବ କାଳରୁ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଚାଟଶାଳୀରେ ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଘୋର ଅଭାବ ଅନାଟନ କବିଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରେ ଅନ୍ତରାୟ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଫଳରେ କବି ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର କନ୍ଦାଇଲ ମଠ ମହନ୍ତ ଦେବାନନ୍ଦ ଦାସ ଗୋସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ବିଦ୍ୟା ଲାଭ କଲେ । ମହନ୍ତ ମହାଶୟ ଜଣେ କଳାପ୍ରେମୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ ସ୍ୱକୀୟ ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ 'ଶ୍ରୀରାମ ଲୀଳା' ନାମକ ଗୋଟିଏ ନାଟକ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏଥିରେ କବିଙ୍କର ଶ୍ରୀରାମ ପ୍ରାଣତାର ଭାବ ସୁନ୍ଦର ସୁଲଳିତ ପଦ୍ୟାବଳୀରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେବା କାଳରୁ ଜୀବନରେ ସେ ଆଉ ସଂସାରୀ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କନ୍ତାଇଲ ମଠରେ ରହି ସେ ତାଙ୍କର ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଶ୍ରୀରାମ ଲୀଳା ମହାକାବ୍ୟରେ ମା' କୌଶଲ୍ୟାଙ୍କ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମମତା, ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷିଙ୍କ ସହ ହିଁଙ୍ଗବନ ଭ୍ରମଣ ଏବଂ ମୁନିମାନଙ୍କ ଯଜ୍ଞରକ୍ଷା, ମିଥିଳାରେ ଶିବଧନୁ ଭଗ୍ନ, ସୀତା ବିବାହ, ଗଙ୍ଗାନଦୀ ପାର ଓ କୈବର୍ତ୍ତ ଉଦ୍ଧାର, ଗୁହକ ଶବର ସହିତ ମିତ୍ରତା ସ୍ଥାପନ, ବାଟରେ ପର୍ଶୁରାମ ଭେଟ ଏବଂ ପର୍ଶୁରାମ ଦର୍ପଚୂର୍ଣ୍ଣ, ଚିତ୍ରକୂଟ ଗିରିପରେ ପର୍ଣ୍ଣ କୁଟୀର ନିର୍ମାଣ ଓ ବସତି ସ୍ଥାପନ, ମାୟାମୃଗ ବଧ, ରାବଣ ଦ୍ୱାରା ସୀତା ହରଣ, ଶବରୀ ଘରେ ଅତିଥିହୋଇ ଫଳ ଭୋଜନ କରିବା, ସୁଗ୍ରୀବ ସହିତ ମିତ୍ରତା, ବାଳିବଧ ହନୁମାନଙ୍କୁ ଲଙ୍କାକୁ ପ୍ରେରଣ, ହନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ସୀତା ଠାବ, ସମୁଦ୍ରରେ ନର, ବାନର ଓ ଭାଲୁଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ସେତୁ ନିର୍ମାଣ, ସୁବଳସ୍ଥା ଗିରିପରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ, ବିଭୀଷଣ ଶରଣ, ରାବଣ ନିକଟକୁ ଦୂତ ପ୍ରେରଣ, ରାବଣର ରାମଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚିଟାଉ ଲେଖନ, ରାମ ରାବଣ ଯୁଦ୍ଧ, ରାବଣ ନିହତ, ସୀତାଙ୍କର ଅଗ୍ନି ପରୀକ୍ଷା, ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ବାହୁଡ଼ା ବିଜୟ ଏବଂ ଅଯୋଧ୍ୟାର ରାଜସିଂହାସନରେ ଅଭିଷେକ ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣାଢ଼୍ୟ ସମ୍ଭାରରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ।

ଗୌଣ ଚରିତ୍ରର ଭାଷା ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯାଏ, ସେ ଯେଉଁ ସୁଆଙ୍ଗ ବଚନିକା ଇତ୍ୟାଦି ଉପସ୍ଥାପନା କରିଛନ୍ତି, ତାହାର ଭାଷା ଅତି ସରଳ ଓ ଆଡମ୍ବର ବିହୀନ ହୋଇ ପାରିଛି । କବି ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସାରସ୍ୱତ ସାଧନା ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସାହିତ୍ୟର ବିକାଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିକଳ୍ପିତ କବିଭୂର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆସନ ଦାବୀ କରେ । କବି ଗଜପତି ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବ (୨ୟ)ଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । କବି ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କ ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀରାମ ଲୀଳା ଗ୍ରନ୍ଥର ୩୨୦ ଛାନ୍ଦରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି—

"ଅନଙ୍ଗ ନରେନ୍ଦ୍ର ମୋ ନାମ ଜାତି ଅଟଇ ଓଡ଼,
ଓଡ଼ଦେଶ ପଞ୍ଚ ଦୁର୍ଗରେ ବାସ ବାଙ୍କୋଇ ଗଡ଼।
ପାଠ ସାଠ କିଛି ନ ଜାଣେ କର୍ମହୀନ ମୁଁ ନର,
ବନ୍ଧା ପକାଇଣ ଖାଉଛି ବିଦ୍ୟା ସିଇ ଅକ୍ଷର ।
ଦଳାଇ ମତ୍ତଗଜ ସିଂହ ସେହି ଗଡ଼ ବିରୋଇ,
ତାହାଙ୍କର ବାଇମାତୃଜ ଅଟେ କନିଷ୍ଠ ଭାଇ ।
ଶ୍ୟାମ ମାନସିଂହ ତାହାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରପିତା ମୋର,
ରାଘବ ବଇରୀ ଗଞ୍ଜନ ସିଂହ ପିତା ମୋହର ।"

ଅନଙ୍ଗପାଳ-ଦେ. ବି. ପୁଂ. (ନାମ)-ପ୍ରତିହାର ବଂଶୋଦ୍ଭବ ରାଜା । ଏ ଏକାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଦିଲ୍ଲୀଠାରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ରରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାପିତ ରାଜବଂଶ ତୋମାର ନାମରେ ପରିଚିତ ।

ଅନଙ୍ଗପୀଡ଼ା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମଧ୍ୟପଦ ଲୋପି, ଅନଙ୍ଗ + ପୀଡ଼ା)- କାମଜ ଖେଦ, କାମୋଦ୍ରେକ ଜନିତ ଦୁଃଖ, କାମ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଚରିତାର୍ଥ ନ ହେବାରୁ ଯେଉଁ ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତି ଓ ଶାରୀରିକ କଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତ ହୁଏ ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ-ଦେ.ବି.ପୁଂ. (ନାମ)- ଉତ୍କଳରେ ରାଜୁତି କରୁଥିବା ଗଙ୍ଗବଂଶର ଜଣେ ରାଜା । ଗଜପତି ରାଜ ରାଜ ଦେବ (ତୃତୀୟ)ଙ୍କ ଔରସରେ ଚାଳୁକ୍ୟ ବଂଶୀୟା ରାଜକନ୍ୟା ମହ୍ଲାଣ ଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ସମ୍ଭୂତ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଗଙ୍ଗ ବଂଶର ସପ୍ତମ ଉତ୍କଳୀୟ ନରପତି । ସେ ଖ୍ରୀ. ୧୨୧୧ରେ ଉତ୍କଳର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ କରିଥିଲେ । ଏ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ (୩ୟ) ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହାଙ୍କ ପାଟମହିଷୀଙ୍କ ନାମ କସ୍ତୁରୀ ଦେବୀ । ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ୮୪ଟି ବାପୀ, ୨୦ଟି ପୁଷ୍କରିଣୀ ଖୋଳାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ୭୦ଟି ଦେବ ମନ୍ଦିର ତୋଳାଇଥିଲେ । ରାଜତ୍ୱର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କରେ ସେ ପୁରୀ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବଡ଼ ଦେଉଳର ଅବଶିଷ୍ଟ ଅଂଶ ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରି ପନ୍ଦର ବର୍ଷରେ ଶେଷ କରିଥିଲେ । ଏହି ବଡ଼ ଦେଉଳ ନିର୍ମାଣରେ ସେ ରାଜ କୋଷରୁ ୧୨ ଲକ୍ଷ ୫୦ ହଜାର ମାଢ଼ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବ୍ୟୟ କରିଥିଲେ । ବଡ ଦେଉଳରେ ନୀତି-ପୂଜା ଆଦି କପରି ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହିତ ଚାଲିବ, ସେଥିପାଇଁ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଦଶ ହଜାର ମାଢ଼ ସୁନା ଏଥି ପୂଜା ସେବା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରଖିଦେଇ ତାହା କପରି ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଥିଲେ । ଯାହା ଫଳରେ କି ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ଧରି ଶୃଙ୍ଖଳାର ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିରରେ ସେବା ପୂଜା ଚାଲି ଆସୁଛି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ୧୫୨ଟି ସ୍ନାନ ଘାଟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ । ୪୫୦ଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନ ବସାଇଥିଲେ ଏବଂ ନିଷ୍ଠାବାନ୍ ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଅପରିମିତ ଭୂମି ଦାନ କରିଥିଲେ । ଅନ୍ନସତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ଭଣ୍ଡାରରୁ ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦଶ ହଜାର ଭରଣ ଧାନ ବ୍ୟୟ ହେଉଥିଲା । ବଡ ଦେଉଳର ନିର୍ମାଣକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପ୍ତ କରି ଦେଉଳର ସମସ୍ତ ପରିଚାଳନା ଭାର ନୀଳକଣ୍ଠ ରାଜଗୁରୁ ମହାପାତ୍ର ପରମହଂସ ବାଜପେୟୀଙ୍କୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲେ ।

ରାଜା ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଉତ୍କଳକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ଏବଂ ଶତ୍ରୁ ଆକ୍ରମଣରୁ ନିରାପଦ ରଖିବା ପାଇଁ ଅନେକ ସୁଦୃଢ଼ ଦୁର୍ଗ ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଚୌଦ୍ୱାର, ସାରଙ୍ଗଗଡ଼ ଓ ବାରାଣାସୀ ଏହି ଦୁର୍ଗ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ ଅଜେୟ ଅଭେଦ୍ୟ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଷୋଳଟି ସାମନ୍ତ ରାଜ ପଦବୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ । ଚୌଦ୍ୱାର ଥିଲା ଉତ୍କଳର ରାଜଧାନୀ । ଅନଙ୍ଗଭୀମ ବାରବାଟି ଦୁର୍ଗ ତୋଳାଇ ଚୌଦ୍ୱାରରୁ ରାଜଧାନୀ ଉଠାଇ ଆଣିଥିଲେ ତାଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କ ରାଜସ୍ୱ ସଚିବ ଈଶାନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଦାମୋଦର ବଡ଼ପଣ୍ଡା ଗଙ୍ଗା ଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ଉତ୍କଳ ଛ'ହାତ ଏକକାଣ୍ଡୀ ପରିମିତ ନଳରେ ମାପ କରାଇଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ଉତ୍କଳର ଭୂମି ପରିମାଣ ୬୨ଲକ୍ଷ ୨୮ ହଜାର ବାଟୀ ଥିଲା । ସେଥି ଭିତରୁ ଦଣ୍ଡା, ପାହାଡ଼, ପତିତ ଭୂମିର ପରିମାଣ ୧୪ଲକ୍ଷ ୮୦ ହଜାର ବାଟୀ ମୋଟ ଜମି ପ୍ରାୟ ୬୨ ଲକ୍ଷ ବାଟୀରୁ ପ୍ରାୟ ୧୫ଲକ୍ଷ ବାଟୀ ଏହି ଭଳି ବାଦ୍ ଦିଆଯିବାରୁ ଆବାଦୀ ଭୂମି ରହିଗଲା ୪୭ଲକ୍ଷ ୪୮ ହଜାର ବାଟୀ । ଏହି ସମସ୍ତ ଆବାଦୀ ଭୂମି ଉପରେ କରଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଦେଇଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ରାଜକୋଷକୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଅର୍ଥ ଆସି-ଥାଆନ୍ତା କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ଥିବାରୁ ସେ କେବଳ ୨୪ଲକ୍ଷ ୩୦ ହଜାର ବାଟୀ ଜମି ଉପରେ କରଧାର୍ଯ୍ୟ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଜମିକୁ 'ନିଷ୍କର' ବୋଲି ରଖିଦେଲେ ।

ବନ୍ୟା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଁ ୮୦ ହଜାର କାହାଣ କଉଡ଼ି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ । ବାଣିଜ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ ନିମିତ୍ତ ୩୫୦ ଗୋଟି ପେଣ୍ଠରେ ସେ ହାଟ ବସାଇଥିଲେ । କର୍ମଚାରୀ-ମାନଙ୍କ ଗ୍ରାସ ଛାଦନ ଲାଗି ଅନଙ୍ଗଭୀମ ୨୪ଲକ୍ଷ ୩୦ ହଜାର ବାଟୀ ଭୂମି ଖଞ୍ଜିଥିଲେ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ୨୩ଲକ୍ଷ ୧୮ ହଜାର ବାଟୀ ନିଷ୍କରରୁ ଦାନ ଦେଇଥିଲେ, ଆକସ୍ମିକ ଭାବରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିବା ଯୋଗୁ ତାହାର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଦାନ ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ତୃପ୍ତ କରିଥିଲେ । ଏହି ବଦାନ୍ୟତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ରାଜସ୍ୱ ସ୍ୱରୂପ ୪୭ ଲକ୍ଷ ୮୮ହଜାର ମାତ୍ର ସୁବର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ଧକରେ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରୁଥିଲେ ।

ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଲାଗି ସେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ସଂସ୍କୃତ ପାଠଶାଳା ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ଏବଂ ବୃତ୍ତି ବେତନ ଦେଇ ସେହି ପାଠଶାଳା ମାନଙ୍କରେ ବିଦ୍ୱାନ ପଣ୍ଡିତ ମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସଭା ପଣ୍ଡିତ ଥିଲେ ଭାସ୍କର । ମନ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ ଗୋବିନ୍ଦ ପଟ୍ଟଜ୍ୟୋତିଷ । ମନ୍ଦିର ପରିଚାଳକ ଥିଲେ ପରମହଂସ ବାଜପେୟୀ । ରାଜସ୍ୱ ସଚିବ ଈଶାନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ଦାମୋଦର ବଡ଼ପଣ୍ଡା । ପଟ୍ଟନାୟକ, ପଟ୍ଟଜ୍ୟୋତିଷ, ମଙ୍ଗରାଜ, ମହାପାତ୍ର, ବଡ଼ପଣ୍ଡା, ବାଜପେୟୀ, ବିଶ୍ୱାସରାୟ ଓ ସାମନ୍ତରାୟ ପ୍ରଭୃତି ସମ୍ମାନ ସୂଚକ ଉପାଧି ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ ସୃଷ୍ଟି । ତାଙ୍କର ୨୫୦୦ଘର ଦନ୍ତାହାତୀ, ୫୦ ହଜାର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ୭୫ ହଜାର ପଦାତିକ ଯୋଦ୍ଧା ଥିଲେ । ଏହି ୭୫ ହଜାର ପଦାତିକ ମଧ୍ୟରୁ ୨୫ ହଜାର ଥିଲେ ବେତନ ଭୋଗୀ ସଂରକ୍ଷିତ ସେନା, ଅବଶିଷ୍ଟ ୫୦ହଜାର ଥିଲେ କୃଷି ଜୀବୀ ।

ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ ଉତ୍କଳ ସୀମା ଉତ୍ତର ଦିଗରେ କାଂଶବାଂଶ ନଦୀଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତୃତ ଥିଲା । ଆନ୍ଧ୍ର, ଗୌଡ଼ ବିଜେତା ପରାକ୍ରମୀ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ତାଙ୍କ ପ୍ରଚଳିତ ମୁଦ୍ରା ବା ମୋହରରେ ଖୋଦନ କରାଇଥିଲେ—"ଶ୍ରୀ ବୀରଶ୍ରୀ ଗଜପତି ଗୌଡେଶ୍ୱର ନବ-କୋଟୀ କର୍ଣ୍ଣାଟ କଳ ବର୍ଗେଶ୍ୱର ଅଭବସ୍ୟ ଭୂତ ଭୈରବ ଦେବ-ସାଧୁ- ଶାସନୋତ୍କୀର୍ଣ୍ଣ ରାଉତରାୟ ଅତୁଳବଳ ପରାକ୍ରମ ସଂଗ୍ରାମ ସହସ୍ର ବାହୁ କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ଧୂମକେତୁ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ତାଙ୍କ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ବସୁଶ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଗର୍ଭସମ୍ଭୂତ 'ସ୍ୱପ୍ନୁଚ୍ଛ' ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କୁ ସେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରି ଯୋଗ୍ୟ କରିଥିଲେ, ଅବଶେଷରେ ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ ଯୁବରାଜ ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ହସ୍ତରେ ରାଜ୍ୟଭାର ଅର୍ପଣ କରି, ୧୨୩୮ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ମହାନନ୍ଦରେ ଅନ୍ତର୍ଭୂତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି-ଗୌରବ ଗାଥା ମହାନଦୀର କଳ ନିନାଦରେ ସଂକୀର୍ତ୍ତିତ ହେଉଅଛି, ମହୋଦଧିର ଉତ୍ତାଳ ତରଙ୍ଗରେ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହେଉଅଛି, ବଡ଼ ଦେଉଳର ନୀଳଚକ୍ର ଉପରେ ପତିତପାବନ ପତାକାର ଫର ଫର ଧ୍ୱନିରେ ପ୍ରତିଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି । ଓଡ଼ିଆର ବଡ ଦାଣ୍ଡ, ବଡ ଦେଉଳ, ବଡ ଠାକୁର, ଯେତେ ଦିନ ଥିବ, ସେତେଦିନ ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ଗୌରବ ସ୍ମରଣ କରି ଆପଣାକୁ ଗର୍ବିତ ବୋଧ କରୁଥିବ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଅନିୟଙ୍କ ଭୀମ ଦେବ, ଗଙ୍ଗବଂଶ)

ଅନଙ୍ଗଭୀମ ବୋଲ-ଦେ. ବି.-ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୂମି ମାପରେ ବ୍ୟବହୃତ ଯନ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

ଅନଙ୍ଗ ମୋହନ ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ-ଦେ ବି. (ନାମ)- ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜନୈକ କବି । ତାଙ୍କ ରଚିତ କବିତା ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ ' ଜୀବନ ସଙ୍ଗୀତ" ।

ଅନଙ୍ଗ ରଙ୍ଗ-ସଂ. ବି (ନାମ)-(୧) କାମଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ।

(୨) ଓଡ଼ିଶାର କଟକ ନଗରରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିବା ଯୌନବିଜ୍ଞାନ ଏକ ମାସିକ ପତ୍ରିକା । ଏହାର ସଂପାଦକ ଶ୍ରୀ ନବକିଶୋର ମହାପାତ୍ର ।

ଅନଙ୍ଗ ଲେଖା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅନଙ୍ଗ + ଲେଖ + ଆ)-

୧) ପ୍ରେମପତ୍ର, ପ୍ରଣୟ ପତ୍ରିକା ।

୨) କାଶ୍ମୀରର ରାଣୀ ବିଶେଷ ।

ଅନଙ୍ଗ ଶେଖର-ସଂ. ବି.-୧୫ସ୍ୱର ବିଶିଷ୍ଟ ଗୁରପାଦ ଯୁକ୍ତ ଛନ୍ଦୋ ବିଶେଷ ।

ଅନଙ୍ଗାପୀଡ଼-ସଂ. ବି. (ନାମ)- କାଶ୍ମୀରର ରାଜା ବିଶେଷ ।

ଅନଙ୍ଗ ସିଂହ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ରଣପୁରର ଗର୍ଗବଂଶୀୟ ୫୬ ତମ ନରପତି ଧନେଶ୍ୱର ସିଂହଙ୍କ ପୁତ୍ର ଓ ରଣପୁରର ୬୦ ତମ ନରପତି ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ରଣପୁର)

ଅନଙ୍ଗା ସୁହୃତ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍, ଅନଙ୍ଗ + ଅସୁହୃତ୍, ଅନଙ୍ଗର ଶତ୍ରୁ)-ମହାଦେବ, ଶିବ ।

ଅନଙ୍ଗୀକୃତ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅଙ୍ଗୀକୃତ)-ଅସ୍ୱୀକୃତ ।

ଅନଚ୍ଛ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅଚ୍ଛ)-ଅସ୍ୱଚ୍ଛ,ଅନିର୍ମଳ, ଗୋଳିଆ (ପାଣି), ଯାହା ଭିତର ଦେଇ ଆଲୋକ ଯାଇ ନପାରେ ।

ପର୍ଯ୍ୟାୟଶବ୍ଦ-ଆବିଳ,କଳୁଷ, ଗୋଳିଆ ।

ଅନଜ ବନ-(**Circular Steel bin**)(ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା]- ଖାଦ୍ୟ ଶସ୍ୟକୁ ନିରାପଦରେ ସାଇତି ରଖିବା ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପ୍ରଣାଳୀ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶ ବା ପ୍ରଦେଶରେ ଦେଖାଯାଏ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଶସ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପୋକ ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନଷ୍ଟ ନହୋଇ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହେ । ଭାରତୀୟ ଶସ୍ୟ ସାଇତା ଅନୁଷ୍ଠାନ ଓ ଭାରତୀୟ ଷ୍ଟାଣ୍ଡାର୍ଡ ଇନଷ୍ଟିଚ୍ୟୁଟ୍ କେତେକ ପ୍ରକାର ଧାତବ କୋଠି ଆମ କୃଷୀ ଓ ବ୍ୟବସାୟୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଅନୁମୋଦନ କରିଅଛନ୍ତି । ଏଗୁଡିକ ଆକାରରେ ଛୋଟ ଓ ବଡ ଏବଂ ଘର ଭିତରେ ବା ବାହାରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନଜବିନ୍ ଗୋଟିଏ । ଘର ଭିତରେ ୩୦ କ୍ୱିଣ୍ଟାଲ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶସ୍ୟ ସାଇତିବା ପାଇଁ ଏଗୁଡିକ ଖୁବ୍ ଉପଯୋଗୀ । ଲୁହା ଚଦରରେ ତିଆରି ଏ ପ୍ରକାର ଗୋଲାକାର କୋଠିରେ ଉପରେ ଥିବା ବାଟ ଦେଇ ଶସ୍ୟ ଭର୍ତ୍ତି-ଯାଏ ଓ ତଳେ ଥିବା ବାଟ ଦେଇ ଶସ୍ୟ ବାହାର କରାଯାଏ । ଲୁହା ଚଦର ଖଣ୍ଡମାନ ନଟ୍ ବୋଲ୍ଟ ଦେଇ ଯୋଡ଼େଇ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ବାୟୁ ନିରୋଧ ହୋଇଥାଏ । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ ବଦଳ କରାଯାଇ ପାରେ । ଏହି ବିନ୍ ବା କୋଠିରେ ଥିବା ଶସ୍ୟରେ ବିଷାକ୍ତ ବାଷ୍ପ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ପାରେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଓ ଶସ୍ୟକୁ କୀଟ, ମୂଷା ବା ବାହ୍ୟ ଆର୍ଦ୍ର ଜଳବାୟୁରୁ ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଅନଞ୍ଜନ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଳୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଞ୍ଜନ)- ଅଞ୍ଜନ ଶୂନ୍ୟ, ଯହିଁରେ ରଙ୍ଗ ନାହିଁ, ଦୋଷ ରହିତ ।
ସଂ. ବି -ଆକାଶ, ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ନିରଞ୍ଜନ ।

ଅନଟନ-ସଂ. ବି. କ୍ଳୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଟ + ଅନ =ଚଳନ, ଯାହା ଚଳେ ନାହିଁ, ଅଚଳ ଅବସ୍ଥା)- ଅଭାବ, ନଅଣ୍ଟ ଅବସ୍ଥା ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅପ୍ରତୁଳ, ନଅଣ୍ଟ ।

ଅନଡୁହ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନସ୍ =ଶକଟ + ବହଧାତୁ =ବୋହିବା + କର୍ତ୍ତୃ. କ୍ୱିପ୍, ଯେ ଶଗଡ଼ ବୁହେ)- ଅଣ୍ଡିରି ବାଛୁରି, ଦାମୁଡ଼ି, ବୃଷଭ, ଷଣ୍ଢ, ବୃଷ ରାଶି ।

ଅନଡୁହୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନଡୁହ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ ଈ)- ଗାଈ, ଗାଈ ।

ଅନଡ୍ୱାନ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନସ୍ + ବହ ଧାତୁ + ବତ୍)-ଅନଡୁହ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଡ୍ୱାହ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନସ୍ + ବହ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ଅନଡୁହ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନଡ୍ୱାହୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଚ ତତ୍, ଅ + ନତ)-ଯେ ନତ ନୁହେଁ, ଅନବନତ, ଯାହା ନଇଁ ପଡ଼ି ନାହିଁ, ସିଧା, ଠିଆ, ଗର୍ବୀ, ଦାମ୍ଭିକ, ଉନ୍ନତ ।
(ଅନତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିକାଳ-ସଂ ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ଚ ତତ୍. ନ + ଅତିକାଳ) -ଅଧିକ କାଳ ନୁହେଁ, ଅଳ୍ପ ସମୟ ।

ଅନତିକ୍ରମ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଚ ତତ୍. ନ + ଅତିକ୍ରମ)-ଅନୁଲଙ୍ଘନ, ସମତା, ସାମ୍ୟ, ଔଚିତ୍ୟ, ମାନିବା, ଅନବର୍ତ୍ତନ ଲଙ୍ଘନ ନ କରିବା, (ଆଦେଶ ଆଦି) ମାନିବା ।

ଅନତିକ୍ରମଣ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅନତିକ୍ରମ)-ଅନତିକ୍ରମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନତିକ୍ରମଣୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିକ୍ରମଣୀୟ) - ଯାହା ଲଙ୍ଘନ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ଅବଶ୍ୟ ପାଳନୀୟ, ଯାହାକୁ କେହି ପାରି ହୋଇ ନ ପାରେ, ଯାହାକୁ ଏଡ଼ି ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ ।
(ଅନତିକ୍ରମଣୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିକ୍ରମ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିକ୍ରମ୍ୟ)- ଅନତିକ୍ରମଣୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନତିକ୍ରାନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିକ୍ରାନ୍ତ) - ଯାହାକୁ କେହି ପାରି ହୋଇ ନାହିଁ, ଯାହାକୁ କେହି ଲଙ୍ଘି, ଅନୁଲଙ୍ଘିତ, ଅନତିବର୍ତ୍ତିତ, ଅନତିବାହିତ, ଅଯାପିତ ।
(ଅନତିକ୍ରାନ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିକୁଞ୍ଚିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅତିକୁଞ୍ଚିତ) - ଯେ ବିଶେଷ ରାଗି ନାହିଁ, ସାମାନ୍ୟରେ କ୍ରୁଦ୍ଧ ।

ଅନତିଦୀର୍ଘ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିଦୀର୍ଘ)-ଯାହା ଅତି ଲମ୍ବ ନୁହେଁ, କ୍ଷୁଦ୍ରାୟତନ ବିଶିଷ୍ଟ, ଯେ ବେଶି ଡେଙ୍ଗା ନୁହେଁ ।
(ଅନତିଦୀର୍ଘା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିଦୂର-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଚ ତତ୍; ନ + ଅତିଦୂର)- ଅଳ୍ପ ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ, ନିକଟ, ଯାହା ଅତିଦୂର ନୁହେଁ, ଅଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ।
(ଅନତିଦୂରା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନତି ନିକଟ-ବିପରୀତ)

ଅନତିଦୂରବର୍ତ୍ତୀ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିଦୂର + ବୃତ୍ + ଇନ୍)-ଅଳ୍ପ ଦୂରସ୍ଥ, ସମୀପସ୍ଥ ।
(ଅନତିଦୂରବର୍ତ୍ତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିଦୃଶ୍ୟ- ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିଦୃଶ୍ୟ) - ଅସ୍ୱଚ୍ଛ, ଯାହା ଭିତର ଦେଇ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅନତିଭୃତ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅତିଦ୍ଭୃତ)-(ବୈଦିକ) -ଯାହାକୁ କେହି ବଳି ନାହିଁ, ପ୍ରକୃତ, ଉଚିତ ।

ଅନତିପକ୍ୱ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତିପକ୍ୱ)-ଯାହା ଅତି ପାଚି ଯାଇନାହିଁ ।

ଅନତିପୂର୍ବ-ସଂ. ବିଣ.-ଯାହା ଅତି ପୂର୍ବରୁ ନୁହେଁ ।
(ଅନତିପୂର୍ବା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନତିବର୍ତ୍ତନ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅତିବର୍ତ୍ତନ)-ଅନତିକ୍ରମଣ, ଅତିକ୍ରମ ନ କରିବା, ଅନୁଲ୍ଲଙ୍ଘନ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନତିବୃଦ୍ଧ
ଅନତିବର୍ତ୍ତିମାସ୍ଥ } ବିଣ.

ଅନତିବିଳମ୍ବ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ + ଅତିବିଳମ୍ବ) -ଅତିବିଳମ୍ବ ବା ଡେ଼ରି ନ ହେବା ।

ଅନତିବିଳମ୍ବିତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଅତିବିଳମ୍ବ + ଇନ୍ + ତା)-ବିଳମ୍ବର ଅଭାବ, ଡେ଼ରି ନ ହେବା, ଗଡ଼ ଗଡ଼ ବକ୍ତୃତା କରିବା ରେ, ବକ୍ତାର ଗୁଣ ବିଶେଷ ।

ଅନତିବିଳମ୍ବେ-ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.- ବେଶି ବିଳମ୍ବ ନକରି, ଅବିଳମ୍ବେ, ଅତିଶୀଘ୍ର ।

ଅନତିବ୍ୟାଧ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅତି + ବ୍ୟଧ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)-ଯାହା ଫୁଟି ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ ।

ଅନତିଭଙ୍ଗୁର-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜତତ, ନ + ଅତି-ଭଙ୍ଗୁର)-ଯାହା ଅତି ନସ୍ଵା ନୁହେଁ, ଯାହା ଅତି ଭଙ୍ଗ ପ୍ରବଣ ନୁହେ ।

ଅନତିଭୋଗ ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ + ଅତିଭୋଗ)-ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟବହାର ।

ଅନତିଯତ୍ନ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅତିଯତ୍ନ)-ସାମାନ୍ୟ ଯତ୍ନ

ଅନତିରିକ୍ତ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅତିରିକ୍ତ)-ଯାହା ଅତ୍ୟଧିକ ନୁହେ, ଅପ୍ରଚୁର, ଯାହା ଅତିରିକ୍ତ ନୁହେ ।
(ଅନତିରେକ-ବିପରୀତ)

ଅନତିହ୍ରସ୍ୱ-(ନ + ଅତିହ୍ରସ୍ୱ)-ଯାହା ଅତି ସାନ ନୁହେ ।
(ଅନତିଦୀର୍ଘ-ବିପରୀତ)

ଅନତ୍ୟନ୍ତଗତ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅତ୍ୟନ୍ତଗତ)-କ୍ଷୁଦ୍ରତା ବାଚକ ଶବ୍ଦର ମର୍ମ ।

ଅନତ୍ୟୟ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅତ୍ୟୟ)-ଅନତିକ୍ରମଣ ।
ସଂ. ବିଣ. -ଅବିନାଶୀ, ଅଭଗ୍ନ ।

ଅନଦ୍ୟ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବୈଦ୍ୟକ)-ଶ୍ୱେତ ସର୍ଷପ, ଧଳା ସୋରିଷ ।

ଅନଦ୍ୟତନ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜତତ୍, ନ + ଅଦ୍ୟତନ)-ଯାହା ଆଜିର ନୁହେ, (ବ୍ୟାକରଣ)-ଆଜି ଘଟିନଥିବା ଭୂତ କାଳ ବା ଆଜି ଘଟି ନଥିବା ଭବିଷ୍ୟତକାଳ ।

ଅନଧିକ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅଧିକ, ନଞ୍ଜତତ୍)-ଅଳ୍ପ, ସାମାନ୍ୟ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି, ଯାହାଠାରୁ ଅଧିକ କେହି ନାହିଁ)-ଯାହାଠାରୁ କେହି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ନାହିଁ, ଅସୀମ, ଯାହା ବଢ଼ି ଯାଇ ନପାରେ, ଯାହାକୁ କେହି ବଳି ଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଅନଧିକାର-ସଂ. ବି. (ନ + ଅଧିକାର)-ଅଧିକାର ବା କ୍ଷମତାର ଅଭାବ, ଦଖଲର ଅଭାବ, ସ୍ୱତ୍ୱର ଅଭାବ ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅଧିକାରହୀନ ।

ଅନଧିକାରଚର୍ଚ୍ଚା-ସଂ. ବି.(ଷଷ୍ଠୀତତ୍, ବା ସପ୍ତମୀତତ୍)-ଅଧିକାର ବା ଅଭିଜ୍ଞତା ନଥିବା ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ବା ଆଲୋଚନା, ବିନା ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା, ବଲେ ପଶି ପର ବିଷୟରେ ଚର୍ଚ୍ଚା ।

ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ-ସଂ.ବି. (ସପ୍ତମୀ ତତ୍.)-କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଘରେ କିମ୍ବା ଜମିବାଡ଼ିରେ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତିର ବିନା ଅନୁମତିରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଆଇନରେ ଏହାକୁ କୁହାଯାଏ ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ, କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ଅଜ୍ଞାତରେ କାହାର ଜମିବାଡ଼ିରେ ପ୍ରବେଶ କରେ ତେବେ ତାହା ଦୋଷ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ତାକୁ ବାରଣ କଲା ପରେ ସେ ଗଲା ନଗଲେ ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ ଦୋଷରେ ଅପରାଧୀ ହୁଏ । ଏଥିଯୋଗୁଁ ଜମିବାଡ଼ିର କ୍ଷତି ନଘଟିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନଧିକାର ପ୍ରବେଶ କରିଥିବା ଲୋକ ଅପକୃତ ଆଇନରେ ଅଭିଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ବିଶେଷ ଆଇନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବେଶ ନିଷେଧ କରାଯାଇଥାଏ, ସେ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଦଣ୍ଡବିଧି ଦଫାରେ ଶାସ୍ତି ମିଳେ ।

ଅନଧିକାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅଧିକାରୀ)-ଯେ ହକ୍‌ଦାର ନୁହେ, ଅଧିକାର ଶୂନ୍ୟ, ସ୍ୱତ୍ୱହୀନ, ଦଖଲକାର ନୁହେ ।
(ଅନଧିକାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଧିକୃତ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ଜତତ୍, ନ + ଅଧିକୃତ)-ଅଧିକାରୀ ରୂପେ ଭାରପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନଥିବା, ଦଖଲ କରାଯାଇ ନଥିବା, ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ରୂପେ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ହୋଇ ନଥିବା; ଦାବୀ କରାଯାଇ ନଥିବା, ଅନୁଯୁକ୍ତ ମୁକରର କରାଯାଇ ନଥିବା ।
(ଅନଧିକୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଧିଗତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅଧିଗତ)-ଅପ୍ରାପ୍ତ (ଯଥା-ଅନଧିଗତ, ମନୋରଥ) ନ ବର୍ଜିତ, ଅଜ୍ଞାତ, ଅବିଦିତ, ଅପଠିତ (ଯଥା-ଅନଧିଗତ ଶାସ୍ତ୍ର) ଯେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ନ ଥାଏ ।
(ଅନଧିଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଧିଗମନ-ସଂ. ବି (ନ + ଅଧିଗମନ)-ଅପ୍ରାପ୍ତି ।

ଅନଧିଗମନୀୟ
ଅନଧିଗମ୍ୟ } ବି.ଣ.-ନ ପହଞ୍ଚିବା, ଅର୍ଜନ ନ କରିବା
ଅନଧିଗତ

ଅନଧିଗମ୍ୟ-ସଂ ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍, ନ + ଅନଧିଗମ୍ୟ) -ଅଗମ୍ୟ, ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ବୁଝି ଗଲେ ନାହିଁ, ବୁଝିର ଅଜ୍ଞାତ ।

ଅନଧିଷ୍ଠିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅଧିଷ୍ଠିତ)- ଅବସ୍ଥାପିତ, ଅପ୍ରତିଷ୍ଠିତ, ଅନୁତ୍ଥାପିତ, ଅନାରୋପିତ, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ, ଅନୁପସ୍ଥିତ, ଅନୁପବିଷ୍ଟ, ଅନାସୀନ ।
(ଅନଧିଷ୍ଠିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଧୀତ-ସଂ. ବିଣ (ନ + ଅଧୀନ) - ସ୍ୱାଧୀନ, ଯେ କାହାର ଅଧୀନ ନୁହେଁ, ଯେ ପରାଧୀନ ନୁହେ. ଅପରବଶ, ଆତ୍ମବଶ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।
(ଅନଧୀତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଧୀନ-ସଂ ବିଣ. (ନ + ଅଧୀନ)-ସ୍ୱାଧୀନ, ଯେ କାହାର ଅଧୀନ ନୁହେ, ଯେ ପରାଧୀନ ନୁହେ, ଅପରବଶ, ଆତ୍ମବଶ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।
(ଅନଧୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଧ୍ୟକ୍ଷ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଧ୍ୟକ୍ଷ) - ଅଧ୍ୟକ୍ଷ ରହିତ, ଯାହାର କେହି ତନଖିବାକୁ ନାହିଁ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଅଗୋଚର ।

ଅନଧ୍ୟୟନ-ସଂ.ବି. (ନ + ଅଧ୍ୟୟନ)-ପଠନର ଅଭାବ, ନପଢିବା, ପଢ଼ା ବନ୍ଦ, ସ୍ଥଗିତ ହେବା ।

ଅନଧ୍ୟୟନ ତିଥି- ସଂ. ବି. - ଯେଉଁ ତିଥିରେ ପାଠ ପଢିବା ନିଷିଦ୍ଧ (ଯଥା-ଅଷ୍ଟମୀ, ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ଓ ଅମାବାସ୍ୟା-ମନୁ ୪-୧୧୩)

ଅନଧ୍ୟୟନ ଦ୍ୱିତୀୟା-ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି, ଯେଉଁ ଦ୍ୱିତୀୟା ଦିନ ପାଠ ପଢ଼ା ନିଷିଦ୍ଧ)-ମାର୍ଗଶୀର ମାସର କୃଷ୍ଣପକ୍ଷ ଦ୍ୱିତୀୟା ।

ଅନଧ୍ୟାୟ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅଧ୍ୟାୟ)- ଅନଧ୍ୟୟନ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଯେଉଁ ଦିବସ ବା ସମୟରେ ପାଠ ପଢିବା ସ୍ମୃତି ଆଦିରେ ନିଷିଦ୍ଧ !

ମନୁ ସଂହିତା ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ ୧୦୨ରୁ ୧୨୮ ଶ୍ଳୋକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନଧ୍ୟାୟର ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟ ଓ ସ୍ଥାନ ମାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି । ଯଥା—

କର୍ଣ୍ଣଶ୍ରବେଽନିଲେ ରାତ୍ରୌ ଦିବା ପାଂଶୁସମୂହନେ ।
ଏତୌ ବର୍ଷାସ୍ୱନଧ୍ୟାୟାବଧ୍ୟାୟଜ୍ଞାଃ ପ୍ରଚକ୍ଷତେ ।୧୦୨।

ଅର୍ଥାତ୍ ବର୍ଷାଋତୁରେ ରାତ୍ରି କାଳରେ କାନକୁ ଶବ୍ଦ କରି ବାୟୁ ବହୁଥିବା ଏବଂ ଦିବା ଭାଗରେ ଧୂଳି ଉଡୁଥିବା ଏହି ସମସ୍ତ ଅନଧ୍ୟାୟ ବୋଲି ଅଧ୍ୟୟନବିଧିଜ୍ଞ (ମୁନି)ମାନେ କହନ୍ତି ।

ବିଦ୍ୟୁତ୍ସ୍ତନିତବର୍ଷେଷୁ ମହୋଲ୍କାନାଞ୍ଚ ସଂପ୍ଲବେ ।
ଆକାଳିକମନଧ୍ୟାୟମେତେଷୁ ମନୁରବ୍ରବୀତ ।୧୦୩।

ବିଜୁଳି ଗର୍ଜନ ସହିତ ବର୍ଷା ହେଲେ ବା ଇତସ୍ତତଃ ଉଲ୍କାପାତ ହେଲେ ଆରମ୍ଭ ସମୟରୁ ପରଦିନ ସେହିକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନଧ୍ୟାୟ ବୋଲି ମନୁ କହିଅଛନ୍ତି ।

ଏତାଂସ୍ତ୍ୱଭ୍ୟୁଦିତାନ୍ ବିଦ୍ୟାଦ୍ ଯଦା ପ୍ରାଦୁଷ୍କୃତାଗ୍ନିଷୁ ।
ତଦା ବିଦ୍ୟାଦନଧ୍ୟାୟ ମନୃତୌ ଚାଭ୍ରଦର୍ଶନେ ।୧୦୪।

ବର୍ଷାଋତୁରେ ସଂଧ୍ୟା ସମୟରେ ହୋମାଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିବା ସମୟରେ ଏ ରୂପ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ହେଲେ ଅନଧ୍ୟାୟ ଜାଣିବ ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ଋତୁରେ ହୋମାଗ୍ନି ସମୟରେ ବାଦଲ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଅନଧ୍ୟାୟ ।

ନିର୍ଘାତେ ଭୂମିଚଲନେ ଜ୍ୟୋତିଷାଞ୍ଚୋପସର୍ଜନେ ।
ଏତାନାକାଳିକାନ୍ ବିଦ୍ୟାଦନଧ୍ୟାୟାନୃତାବପି ।୧୦୫।

ବର୍ଷା ବା ଅନ୍ୟଋତୁରେ ଆକାଶରୁ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଶବ୍ଦ ହୋଇ ଭୂମିକମ୍ପ ହେଲେ କିମ୍ବା ସୂର୍ଯ୍ୟାଦିର ଉପଦ୍ରବ ହେଲେ ଆକାଳିକ ଅନଧ୍ୟାୟ ହେବ ।

ପ୍ରାଦୁଷ୍କୃତେଷ୍ୱଗ୍ନିଷୁ ତୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ସ୍ତନିତ ନିସ୍ୱନେ ।
ସଜ୍ୟୋତିଃ ସ୍ୟାଦନଧ୍ୟାୟଃ ଶେଷେ ରାତ୍ରୌ ଯଥାଦିବା ।୧୦୬

ହୋମାର୍ଥେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ କରିବା ସମୟରେ ଯଦି ବିଦ୍ୟୁତ୍ ଓ ଗର୍ଜନ ହୁଏ, ତେବେ ସଜ୍ୟୋତି

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଧ୍ୟାୟ ହେବ (ଅର୍ଥାତ୍ ସକାଳ ହେଲେ ସମସ୍ତ ଦିନ ଏବଂ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ହେଲେ ସମସ୍ତ ରାତି ଅନଧ୍ୟାୟ) ଏବଂ ଶୋଷଘଟନା ବୃଷ୍ଟି ହେଲେ ଦିବା ରାତି ଅନଧ୍ୟାୟ ହେବ ।

ନିତ୍ୟାନଧ୍ୟାୟ ଏବସ୍ୟାଦ୍ ଗ୍ରାମେଷୁ ନଗରେଷୁ ଚ ।
ଧର୍ମନୈପୁଣ୍ୟ କାମିନାଂ ପୂତି ଗନ୍ଧେ ଚ ସର୍ବଦା ।୧୦୭

ଧର୍ମ ନୈପୁଣ୍ୟ କାମୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ବହୁଜନାକୀର୍ଣ୍ଣ ଗ୍ରାମ ଓ ନଗର ଏବଂ ଯେଉଁଠାରେ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ମିଳେ ଏସବୁ ସ୍ଥାନରେ ନିତ୍ୟ ଅନଧ୍ୟାୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକାନ୍ତ ଏବଂ ବିଶୁଦ୍ଧ ସ୍ଥାନରେ ପାଠ ପାଢ଼ିବା ଉଚିତ ।

ଅନର୍ଗତ ଶବେ ଗ୍ରାମେ ବୃଷଳସ୍ୟ ଚ ସନ୍ନିଧୌ ।
ଅନଧ୍ୟାୟୋ ରୁଦ୍ୟମାନେ ସମବାୟେ ଜନସ୍ୟ ଚ ।୧୦୮

ମୃଦାର ପଡ଼ିଥିବା ଗ୍ରାମରେ, ଅଧାର୍ମିକ ନିକଟରେ, କନ୍ଦାକଟା ଲାଗିଥିବା ଲୋକଭିଡ଼ କତିରେ ଅନଧ୍ୟାୟ ଜାଣିବ ।

ଉଦକେ ମଧ୍ୟରାତ୍ରେ ଚ ବିଣ୍ମୂତ୍ରସ୍ୟ ବିସର୍ଜନେ ।
ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟଃ ଶ୍ରାଦ୍ଧଭୁକ୍ ଚୈବ ମନସାପି ନ ଚିନ୍ତୟେତ୍ ।୧୦୯

ଜଳ ମଧ୍ୟରେ, ମଧ୍ୟ ରାତ୍ରରେ, ବିଷ୍ଠାମୂତ୍ର ପରି-ତ୍ୟାଗ କାଳରେ ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ମୁଖରେ ଅଥବା ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଭୋଜନ କରି ବେଦକୁ ମନରେ ସୁଦ୍ଧା ଚିନ୍ତା କରିବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟ ଦ୍ୱିଜୋ ବିଦ୍ୱାନେକୋଦ୍ଦିଷ୍ଟସ୍ୟ କେତନମ୍ ତ୍ର୍ୟହଂ ନ କୀର୍ତ୍ତୟେଦ୍ ବ୍ରହ୍ମରାଜ୍ଞୋ ରାହୋଶ୍ଚ ସୂତକେ ।୧୧୦

ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏକୋଦ୍ଦିଷ୍ଟଶ୍ରାଦ୍ଧର ନିମନ୍ତ୍ରଣ ଗ୍ରହଣ କରି ତିନିଦିନ ବେଦାଧ୍ୟୟନ କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ରାଜ୍ୟର (ପୁତ୍ରଜନ୍ମାଦି) ସୂତକ ତଥା ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ରାହୁଗ୍ରସ୍ତ ହେଲେ ତିନିଦିନ ବେଦ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଯାବଦେକାନୁଦ୍ଦିଷ୍ଟସ୍ୟ ଗନ୍ଧୋ ଲେପଶ୍ଚ ତିଷ୍ଠତି ।
ବିପ୍ରସ୍ୟ ବିଦୁଷୋ ଦେହେ ତାବଦ୍ ବ୍ରହ୍ମ ନ କୀର୍ତ୍ତୟେତ୍ ।୧୧୧।

ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକୋଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶ୍ରାଦ୍ଧର ଗନ୍ଧ ବା ଲେପ ଦେହରେ ଥିବ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୱାନ୍ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବେଦ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଶୟାନଃ ପ୍ରୌଢ଼ପାଦଶ୍ଚକୃତ୍ୱା ଚୈବାବସକ୍ଥିକାମ୍ ।
ନାଧୀୟୀତାମିଷଂ ଜଗ୍ଧ୍ୱା ସୂତକାନ୍ନାଦ୍ୟମେବ ଚ ।୧୧୧

ଶୟନ ହୋଇ ବା ଗୋଡ଼ ଉଠାଇଥିବା ଅଥବା ଜାନୁ ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତ୍ର ଭିଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ, ମାଂସ ଭୋଜନ କରି ବା ଅଶୌଚଗ୍ରସ୍ତର ଅନ୍ନଖାଇ ବେଦପାଠ କରିବ ନାହିଁ ।

ନୀହାରେ ବାଣଶବ୍ଦେ ଚ ସନ୍ଧ୍ୟୟୋରେବ ଚୋଭୟୋଃ,
ଅମାବାସ୍ୟା ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ୍ୟୋଃ ପୌର୍ଣ୍ଣମାସ୍ୟଷ୍ଟକାସୁ ଚ ।୧୧୩

ଉଭୟ ସନ୍ଧିରେ କୁହୁଡ଼ି ଓ ବାଣର ଶବ୍ଦ ହେଲେ ଏବଂ ଅମାବାସ୍ୟା, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ; ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ଓ ଅଷ୍ଟମୀରେ ଅନଧ୍ୟାୟ ହେବ ।

ଅମାବାସ୍ୟା ଗୁରୁଂ ହନ୍ତି ଶିଷ୍ୟଂ ହନ୍ତି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।
ବ୍ରହ୍ମାଷ୍ଟକା ପୌର୍ଣ୍ଣମାସ୍ୟୌ ତସ୍ମାତ୍ତାଃ ପରିବର୍ଜୟେତ୍ ।୧୧୪

ଅମାବାସ୍ୟାରେ ପଢ଼ିଲେ ଗୁରୁ ନଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀରେ ପଢ଼ିଲେ ଶିଷ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୁଏ ଏବଂ ଅଷ୍ଟମୀ ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାରେ ପଢ଼ିଲେ ବେଦବିସ୍ମୃତି ହୁଏ- ଏ ହେତୁ ସେ ତିଥିମାନ ପରିବର୍ଜନୀୟ ।

ପାଂଶୁବର୍ଷେ ଦିଶାଂ ଦାହେ ଗୋମାୟୁ ବିରୁତେ ତଥା ।
ଶ୍ୱଖରୋଷ୍ଟ୍ରେ ଚ ରୁବତି ପଙ୍କ୍ତୌ ଚ ନ ପଠେଦ୍ଦ୍ୱିଜଃ ।୧୧୫

ଧୂଳିବର୍ଷଣ ବା ଦିଗ୍‌ଦାହ ହେଲେ କିମ୍ବା ଶୃଗାଳ ବିରୁଦ୍ଧ ଚିତ୍କାର କଲେ ଅଥବା କୁକୁର, ଗର୍ଦ୍ଦଭ ଓ ଉଷ୍ଟ୍ର ରାବକଲେ ଅବା ପଂକ୍ତିରେ ବସି ଦ୍ୱିଜ ବେଦ ପଢ଼ିବେ ନାହିଁ ।

ନାଧୀୟୀତ ଶ୍ମଶାନାନ୍ତେ ଗ୍ରାମାନ୍ତେ ଗୋବ୍ରଜେଽପିବା,
ବସିତ୍ୱା ମୈଥୁନଂ ବାସଃ ଶ୍ରାଦ୍ଧକଂ ପ୍ରତିଗୃହ୍ୟ ଚ ।୧୧୬

ଶ୍ମଶାନ ସମୀପରେ, ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ, ଗୋ-ଗୋଷ୍ଠରେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ଏବଂ ମୈଥୁନ କାଳୀନ ବସ୍ତ୍ର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପନ୍ତିଧାନ କରି ଓ ଶ୍ରାଦ୍ଧୀୟ ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରି ବେଦପାଠ କରିବ ନାହିଁ ।

ପ୍ରାଣୀ ବା ଯଦି ବା ଅପ୍ରାଣୀ ଯତ୍ କିଞ୍ଚିଚ୍ଛ୍ରାଦ୍ଧିକଂ ଭବେତ୍ ।
ତଦା ଲଭ୍ୟାପ୍ୟନଧ୍ୟାୟଃ ପାଣ୍ୟାସ୍ୟୋହି ଦ୍ୱିଜଃସ୍ମୃତ ।୧୧୭

ଶ୍ରାଦ୍ଧ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ପଶୁ ବା ଅପ୍ରାଣୀ (ଶାକାଦି) ଯାହାକିଛି ଗ୍ରହଣ କରିବ ତହିଁରେ ଅନଧ୍ୟାୟ ହେବ କାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ହସ୍ତହିଁ ମୁଖ ।

ଚୌରୈରୁପପ୍ଲୁତେ ଗ୍ରାମେ ସମ୍ଭ୍ରମେ ଚାଗ୍ନିକାରିତେ ।
ଆକାଲିକ ମନଧ୍ୟାୟଂ ବିଦ୍ୟାତ୍ସର୍ବା ଦ୍ଭୁତେଷୁ ଚ ।୧୧୮

ଗ୍ରାମରେ ଚୋରର ଉପଦ୍ରବ ଅଥବା ଘରେ ନିଆଁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୁତ ଘଟନାମାନ ଘଟିଲେ ଆକାଳିକ ଅନାଧ୍ୟାୟ ହେବ ।

ଉପାକର୍ମଣି ଚୋତ୍ସର୍ଗେ ତ୍ରିରାତ୍ରଂ କ୍ଷେପଣଂ ସ୍ମୃତମ୍ ।
ଅଷ୍ଟକାସୁ ତ୍ୱହୋରାତ୍ର ମୃତ୍ୱନ୍ତାସୁ ଚ ରାତ୍ରିଷୁ ।୧୧୯।

ଉପାକର୍ମ ଓ ଉତ୍ସର୍ଗରେ ତିନିରାତ୍ର, ଅଷ୍ଟକାରେ ଏକ ଅହୋରାତ୍ର ଏବଂ ଋତୁର ଅନ୍ତରେ ଏକରାତ୍ର ଅନଧ୍ୟାୟ ବୋଲାଯାଇଅଛି ।

ନାଧୀୟୀତାଶ୍ୱମାରୁଢୋ ନବୃକ୍ଷଂ ନ ଚ ହସ୍ତିନମ୍ ।
ନ ନାବଂ ନ ଖରଂ ନୋଷ୍ଟ୍ରଂ ନେରିଣସ୍ଥୋ ନଯାନଗଃ
।୧୨୦।

ଘୋଡ଼ା, ଗଛ, ହାତୀ, ନାବ, ଗଧ ବା ଓଟରେ ଚଢ଼ି କିମ୍ବା ଉଷର ଭୂମିରେ ଅଥବା ଗାଡ଼ି ଆଦି ଯାନରେ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ନ ବିବାଦେ ନ କଲହେ ନ ସେନାୟାଂ ନ ସଙ୍ଗରେ
ନ ଭୁକ୍ତମାତ୍ରେ ନାଜୀର୍ଣ୍ଣଂ ନବମିତ୍ୱା ନ ସୂତକେ ।୧୨୧

ବିବାଦ (ବାକ୍‌କଳହ)ରେ, କଳହ (ମରାମରି)ରେ, ଅପ୍ରବୃତ୍ତ ଯୁଦ୍ଧ ସେନାରେ, ଯୁଦ୍ଧରେ, ଖାଇସାରିଲାକ୍ଷଣି ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେ, ବାନ୍ତି କଲେ ଓ ସୂତକରେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଅତିଥିଞ୍ଚାନନୁଜ୍ଞାପ୍ୟ ମାରୁତେ ବାତି ବା ଭୃଶମ୍ ।
ରୁଧିରେ ଚ ସ୍ରୁତେ ଗାତ୍ରାଚ୍ଛସ୍ତ୍ରେଣ ଚ ପରିକ୍ଷତେ ।୧୨୨

ଅତିଥିର ଅନୁମତି ନ ନେଇ, ଅତିବେଗରେ ବାୟୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଲେ, ଦେହରୁ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଲେ, ଅଥବା ଶସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଆହତ ହେଲେ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ସାମଧ୍ୱନାବୃଗ୍‌ଯଜୁଷୀ ନାଧୀୟୀତ କଦାଚନ ।
ବେଦସ୍ୟାଧୀତ୍ୟ ବାପ୍ୟନ୍ତ ମାରଣ୍ୟକମଧୀତ୍ୟ ଚ ।୧୨୩

ସାମବେଦରେ ଧ୍ୱନି ବର୍ତ୍ତମାନ ଥାଉଁ କଦାପି ଋକ୍ ବା ଯଜୁର୍ବେଦ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ବେଦାନ୍ତ ବା ବେଦର ଆରଣ୍ୟକ ପଢ଼ି ସେହିକ୍ଷଣି ବେଦ ପଢ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଋଗ୍‌ବେଦୋ ଦେବଦୈବତ୍ୟୋ ଯଜୁର୍ବେଦସ୍ତୁ ମାନୁଷଃ
ସାମବେଦଃ ସ୍ମୃତଃ ପିତ୍ର୍ୟସ୍ତସ୍ମାତ୍ତସ୍ୟାମଶୁଚି ଧ୍ୱନିଃ ।
।୧୨୪

ଋଗ୍‌ବେଦ ଦେବତାମାନଙ୍କର, ଯଜୁର୍ବେଦ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଏବଂ ସାମବେଦ ପିତୃ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ବୋଲାଯାଏ, ଏ ହେତୁ ସାମବେଦର ଧ୍ୱନି ଅଶୁଚି ଅଟେ ।

ଏତଦ୍ ବିଦନ୍ତୋ ବିଦ୍ୱାଂସସ୍ତ୍ରୟୀ ନିଷ୍କର୍ଷମନ୍ୱହମ୍ ।
କ୍ରମତଃ ପୂର୍ବମଭ୍ୟସ୍ୟ ପଶ୍ଚାଦ୍ ବେଦମଧୀୟତେ ।୧୨୫

ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନେ ଏସବୁ ଜାଣି ପ୍ରତିଦିନ ବେଦର ସାର ଗାୟତ୍ରୀ ଓଁ ଓ ବ୍ୟାହୃତି କ୍ରମାନ୍ୱୟେ ପ୍ରଥମେ ଜପ କରି ପଶ୍ଚାତ୍ ବେଦ ପଢନ୍ତି ।

ପଶୁମଣ୍ଡୂକ ମାର୍ଜାର ଶ୍ୱସର୍ପ ନକୁଲାଖୁଭିଃ
ଅନ୍ତରାଗମନେ ବିଦ୍ୟାଦନଧ୍ୟାୟ ମହର୍ନିଶମ୍ ।୧୨୬।

ଗବାଦି ପଶୁ, ଭେକ, ବିଡ଼ାଳ, କୁକୁର, ସର୍ପ, ନକୁଳ ଅଥବା ମୂଷିକ ଯଦି ବେଦାଧ୍ୟୟନ କାଳରେ (ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟ) ମଝିଦେଇ ଚାଲିଯାଏ, ତେବେ ଏକ ଅହୋରାତ୍ର ଅନଧ୍ୟାୟ ଜାଣିବ ।

ଦ୍ୱାବେବ ବର୍ଜୟେନ୍ନିତ୍ୟ ମନଧ୍ୟାୟୌ ପ୍ରୟତ୍ନତଃ ।
ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟଭୂମିଞ୍ଚା ଶୁଦ୍ଧାମାତ୍ମାନଞ୍ଚାଶୁଚିଂ ଦ୍ୱିଜଃ ।୧୨୭

ବସ୍ତୁତଃ ପଢ଼ିବା ସ୍ଥାନରେ ଅଶୁଦ୍ଧି ଓ ନିଜର ଅଶୁଦ୍ଧି ଏହି ଦୁଇ ଅନଧ୍ୟାୟର ନିତ୍ୟ କାରଣ ଏବଂ ଏହି ଦୁଇ ଦ୍ୱିଜ ଯତ୍ନ ପୂର୍ବକ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବ ।

ଅନଧ୍ୟାୟତିଥି-ସଂ. ବି.-ଅନଧ୍ୟୟନ ତିଥି (ଦେଖନ୍ତୁ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଧ୍ୟାୟ ଦିବସ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଅନଧ୍ୟାୟ ଦେଖନ୍ତୁ)
ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କର ଛୁଟିଦିନ ।

ଅନନୁକରଣୀୟ-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଅନୁକରଣୀୟ)-ଯାହାକୁ କେହି ଅନୁକରଣ କରି ନପାରେ, ଯାହା ଅନୁକରଣ କରିବା ଅନୁଚିତ ।
(ଅନୁକରଣୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁକୂଳ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଅନୁକୂଳ)-ପ୍ରତିକୂଳ, ବିରୁଦ୍ଧ, ବିପରୀତ ।

ଅନନୁଗୁଣତା-ସଂ.ବି.-ରଚନାରେ ଶବ୍ଦ ଦୋଷବିଶେଷ, ବାକ୍ୟରେ ରସ ପ୍ରତିକୂଳ ବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରୟୋଗ ।
(ଯଥା-କରିଛୁ ଖର୍ବ ସୁପର୍ବ ପର୍ବସୁଧାଂଶୁ ମୁଖୀଗଣଙ୍କ ଗର୍ବ ସର୍ବଂସହାରେ କେ ରହିବ ମାନ-କୁଳମଣି ଦାଶ

ଅନନୁଜ୍ଞାତ-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଅନୁଜ୍ଞାତ)-ଯାହା ଅନୁଜ୍ଞାତ ହୋଇ ନଥାଏ, ଯହିଁ ପାଇଁ ଅନୁମତି ମିଳି ନଥାଏ, ଅନାଦିଷ୍ଟ, ଅନାହୂତ, ଅନନୁରୁଦ୍ଧ, ଅସ୍ୱୀକୃତ ।
(ଅନନୁଜ୍ଞାତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁଭବନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଅନୁଭବନୀୟ)-ଅନୁଭବର ଅତୀତ, ଯାହା ଅନୁଭବ କରିହୁଏ ନାହିଁ । (ଅନନୁଭବନୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁଭୂତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଅନୁଭୂତ)- ଅନୁଭବ କରାଯାଇ ନଥିବା, ଅଜ୍ଞାତ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ନଥିବା ।
(ଅନନୁଭୂତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁଭୂତପୂର୍ବ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍,)-ଯାହା ପୂର୍ବେ ଅନୁଭବ କରି ହୋଇ ନାହିଁ ।
(ଅନନୁଭୂତପୂର୍ବା-ସ୍ତ୍ରୀ।

ଅନନୁମତ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍,ନ+ଅନୁମତ)-ଯାହା ମତ ଅନୁଯାୟୀ ନୁହେଁ, ଇଚ୍ଛାବିରୁଦ୍ଧ,ନ ଅନୁମୋଦିତ, ଅନୁପଯୁକ୍ତ ।

ଅନନୁମିତ-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଅନୁମିତ)-ଅନୁମିତ ହୋଇ ନଥିବା, ଯାହା ଅନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅନନୁମେୟ-ସଂ ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)- ଯାହା ଅନୁମାନ କରିହୁଏ ନାହିଁ, ଅବୋଧ ।
(ଅନନୁମେୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁମୋଦନ-ସଂ. ବି କ୍ଲୀ. (ନଞ୍ତତ୍)-ଅନୁମୋଦନାଭାବ ଆହ୍ଲାଦ ପୂର୍ବକ ସମ୍ମତି ନଦେବା, ଅସମ୍ମତି, ଅସ୍ୱୀକୃତି ।

ଅନନୁମୋଦିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍)-ଯାହାର ଅନୁମୋଦନ କରିହୋଇନାହିଁ, ମତ ବିରୁଦ୍ଧ ।
(ଅନନୁମୋଦିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନୁରୂପ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍. ନ+ଅନୁରୂପ)-ଅନୁପଯୋଗୀ, ବିଷମ, ଅମେଳ ।

ଅନନୁଶୀଳନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅନୁଶୀଳନାଭାବ, ଆଲୋଚନା ନକରିବା ।

ଅନନୁଶୀଳିତ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍)-ଯାହାର ଅନୁଶୀଳନ କରି ହୋଇ ନାହିଁ, ଆଲୋଚନା ବିହୀନ ।

ଅନନୁଷ୍ଠାନ-ସଂ. ବି. (ନ+ଅନୁଷ୍ଠାନ)-ଅକରଣ, ଅପାଳନ ।

ଅନନୁଷ୍ଠିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଯାହାର ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିହୋଇ ନାହିଁ, ଅକୃତ ।
(ଅନନୁଷ୍ଠିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ତ) - ଅସୀମ, ଯାହାର ଶେଷ ନାହିଁ, ଅଶେଷ, ଚିର, ନିତ୍ୟ, ଅକ୍ଷୟ, ଅବିନଶ୍ୱର ।

ସଂ. ବି.-ଭଗବାନ, ବିଷ୍ଣୁ, ଶେଷ ନାଗ, ବାସୁକୀ, ବ୍ରହ୍ମ କୃଷ୍ଣ, ବଳଦେବ, ଶିବ, ମହାଦେବ, ବିଶ୍ୱେଦେବାବିଶେଷ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅର୍ହତ୍, ଆକାଶ, ସିନ୍ଧୁବାର, ବେଗୁନିଆ ଗଛ, ଗୁଳୁଚି ଲତା, ମେଘନାଳ, ଅଭ୍ର, ଶ୍ରବଣା ନକ୍ଷତ୍ର, ପରମ ମୋକ୍ଷଗତି, ଅନନ୍ତ ବ୍ରତରେ ଡାହାଣ ବାହୁରେ ବନ୍ଧାଯିବା ରେସମ ସୂତା, 'ଆ' ଅକ୍ଷର, ଶାରିବା ।

ଦେ. ବି-ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାଯିବା ସରୁ ଖଡୁ ପରି ଆଭରଣ ଲୋକଙ୍କ ନାମ, ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଚଣ୍ଡୀପୁରାଣୋକ୍ତ ରାଜା ବିଶେଷ (ଏହାଙ୍କ ଦେଶର ନାମ କୁମୁଦ ଦେଶ),

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ, ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଦ୍ୱାଦଶ ଗୋପାଳଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ, ସାରଳା ଦାସଙ୍କ ଚଣ୍ଡୀ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦ୍ୱୀପ ବିଶେଷ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଗଗନ, ଅଭ୍ର, ବ୍ୟୋମ, ପୁଷ୍କର, ଅମ୍ବର, ନଭ, ବିହାୟସ୍, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷ, ସୁରବର୍ତ୍ମ, ଦ୍ୟୋ, ଦ୍ୟୌଃ, ଖ, ବିୟତ, ବିଷ୍ଣୁପଦ, ଆକାଶ, ଦିବ୍ ।
(ଅନନ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ସଂ. ବି. (ନାମ)-(୧) ନାଗରାଜ । ଏହାଙ୍କର ଅପର ନାମ -ଶେଷ, ବାସୁକୀ, ଗୋନସ୍ । ମହାମୁନି କଶ୍ୟପ ଏହାଙ୍କର ପିତା, ଦକ୍ଷ ନନ୍ଦିନୀ କଦ୍ରୁ ମାତା । ଶେଷ ମାତାଙ୍କୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବାୟୁ ଭକ୍ଷ ବ୍ରତ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଥିଲେ । ସେ ଜଟା ବଲ୍କଲ ଧାରଣ କରି ଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ ହୋଇ ଗନ୍ଧମାର୍ଦନ, ବଦରିକାଶ୍ରମ ଓ ଗୋକର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭୃତି ପୁଣ୍ୟ ତୀର୍ଥ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ପୂର୍ବକ ଅତି କଠୋର ତପସ୍ୟା-ଚରଣ କରିଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମା ତାଙ୍କର ଏ ତପସ୍ୟାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଅଭୟ ଦେଲେ । ପୁଣି ଅନୁରୋଧ କଲେ ଯେ, 'ଧରଣୀ ମଣ୍ଡଳ ତୁମେ ମସ୍ତକରେ ବହନ କଲେ ତାହା ଆଉ ବିଚଳିତ ହେବ ନାହିଁ ।' ସେହି ଦିନଠାରୁ ଅନନ୍ତ ପାତାଳ ପୁରରେ ରହି ଏ ପୃଥିବୀ ବହନ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ଅନୁଗ୍ରହରୁ ନାଗାରି ଗରୁଡ ତାଙ୍କର ପରମ ବନ୍ଧୁ ହୋଇଛନ୍ତି । (ହରିବଂଶ)

(୨) ଆନୁମାନିକ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ପାଦର କବି । ସେ 'ଅଳେଖ କୋଇଲି' (ଅପ୍ରକାଶିତ) ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତବେଡ଼ା- ଦେ. ବି.- ବାହୁରେ ପିନ୍ଧାହିବା ବଳୟ ବିଶେଷ ।

ଅନଂତକାଳ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (କର୍ମଧା.)-ଅନନ୍ତ ସମୟ, ଚିରକାଳ ।

ଅନନ୍ତକାଳବ୍ୟାପୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନନ୍ତ କାଳ + ବି + ଆପ୍ + କ. ଇନ୍)-ଆବହମାନକାଳବ୍ୟାପୀ, ଚିରକାଳ, ଯାବତ୍ ବ୍ୟାପ୍ତିଶୀଳ ।
(ଅନନ୍ତକାଳବ୍ୟାପିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଂତକାଳ ସ୍ଥାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. (୨ୟା ତତ୍.)- ଚିର କାଳ ସ୍ଥିତିଶୀଳ ।
(ଅନନ୍ତକାଳସ୍ଥାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଂତ ଗୁଣନ ଫଳ-ଗଣିତ, (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନନ୍ତ ଗୁମ୍ଫା-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଖଣ୍ଡଗିରି (ଦେଖନ୍ତୁ) ।

ଅନଂତ ଗୋସାଇଁ-ଦେ. ବି.-ପରମେଶ୍ୱର, ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ।

ଅନଂତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, କର୍ମଧା.) - ଭାଦ୍ରବ ମାସର, ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ପାଳନ କରାଯିବା ଦିବସ ।

ଅନନ୍ତ ଚରଣ ଦାସ-ଦେ.ବି. (ନାମ)-କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅମୃତ ମନୋହିରେ ସେ ଜନ୍ମ । ସେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖନ୍ତି ଓ କଲିକତାରେ ରହନ୍ତି ।

ଅନଂତ ଚରଣ ପାତ୍ର-ଦେ.ବି. (ନାମ)-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଜଣେ ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ । ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ପାରଳା ଖେମୁଣ୍ଡି ଅଞ୍ଚଳରେ ୧୯୨୭ ମସିହାରେ ଜନ୍ମ । ସେ ରଚନା କରିଥିବା ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡିକର ନାମ ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ର, ବୀଣା ବାଦନର ତାଳ ଓ ଲୟ ।

ଅନଂତ ଚରଣ ଶତପଥୀ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଓଡିଆ ଭାଷାର ସାରସ୍ୱତ ସାଧକ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏ ହେଉଛନ୍ତି ଅନ୍ୟତମ ସାଧକ । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୯୦୪ମସିହାରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଡେପୁର ଗ୍ରାମରେ । ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାତୃଗୌରବ, କୁଳବଧୂ, ବିଶ୍ୱଶିଶୁ, କଲାପାହାଡ଼ ବୀର ରାଠୋର, ସପ୍ତଧାରା ଶାହାଜାହାନ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରାଯାଇଥିଲା ।

ଅନନ୍ତଚରଣ ଶୁକ୍ଳ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲାରେ ଜନ୍ମ । ସେ ଓଡିଆ ଭାଷାର ଜଣେ ଗବେଷକ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ ଓ ସମାଲୋଚକ-ଭାବେ ପରିଚିତ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-ଆରିଷ୍ଟଟଲ୍ କାବ୍ୟ ତତ୍ତ୍ୱ,ପଲ୍ଲୀ କବି, କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱ ବିଷୟକ ପ୍ରବନ୍ଧ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନନ୍ତଜିତ୍-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ସର୍ବଭୂତର ପ୍ରିୟକାରୀ ବାସୁଦେବ, ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଜିନ ବିଶେଷ ।

ଅନନ୍ତତା ସଂ.ବି. (ଅନନ୍ତ + ତା)-ଚିରକାଳ ।

ଅନନ୍ତତୀର୍ଥକୃତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନନ୍ତତୀର୍ଥ + କୃ + କ୍ୱିପ)-ଯେ ଅନେକ ଶାସ୍ତ୍ର ପ୍ରଣୟନ କରିଅଛି, ଅନେକ ତୀର୍ଥ ଗମନକାରୀ, ଅନନ୍ତଜିତ୍ ଜିନ ବିଶେଷ ।

ଅନଂତ ତୃତୀୟା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ - ଭାଦ୍ର, ମାର୍ଗଶିର ଓ ବୈଶାଖ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା ।

ଅନଂତ ତ୍ରିପାଠୀ ଶର୍ମା-ସଂ. ବି. (ନାମ)-ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜଗନ୍ନାଥପୁର ଶାସନରେ । ସେ ଜଣେ ଷଡ଼ଭାଷାଭିଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଭାରତ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜ, ସଂସ୍କୃତ, ଓଡ଼ିଆ ଓ ଇଂରାଜୀରେ ବହୁଗ୍ରନ୍ଥ ପ୍ରଣେତା ଓ ଅନୁବାଦକ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ପୁସ୍ତକ 'ଅଳଙ୍କାର ଚନ୍ଦ୍ରିକା', 'ରହାସ ଚନ୍ଦ୍ରିକା', 'ସାହିତ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରିକା', 'ଚରକ ସଂହିତା', 'ଚନ୍ଦ୍ରଦତ୍ତ', 'ପରିଭାଷା ପ୍ରଦୀପ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହ', 'ବାତ୍ସାୟନ କାମ ସୂତ୍ର', 'ଉପନିଷଦ', 'ସହୃଦୟାନନ୍ଦ', 'ଅଥର୍ବ ବେଦ', 'ବୈଶେଷିକ', ଲିବଣ୍ୟବତୀ (ସଂସ୍କୃତ ଅନୁବାଦ) ଇତ୍ୟାଦି ସେ ରଚନା କରି ନିଜେ ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ବହୁଗ୍ରନ୍ଥ ତେଲଗୁ ଓ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆରେ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ଓ ଇଂରାଜୀ ଭାଷାରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି ।

ଅନଂତ ଦାସ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ପ୍ରାଚୀନ ଓଡ଼ିଆ ଧର୍ମ ସାହିତ୍ୟର ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନ୍ୟତମ ସଖ୍ୟା । କବି ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କର ଜନ୍ମ ସମୟ ସମ୍ଭବତଃ ୧୪୯୩ ସାଲ । ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ କୋଠ ଦେଶ ଅଞ୍ଚଳର ବାଲିପାଟଣା ଗ୍ରାମ । କବିଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ କପିଳ ମହାନ୍ତି ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଗୌରୀ ଦେବୀ । ଏହାଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପ୍ରବାଦ ଅଛି ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ଏହାଙ୍କୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର ଦେଇଥିଲେ ଏବଂ ଏକ ହଜାର ଶ୍ଳୋକ ମଧ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ଶ୍ଳୋକ ଗୁଡିକ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଭବିଷ୍ୟ ମାଳିକା ରଚନା କରିଥିଲେ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଯାଏ ଯେ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଦେବତା ତାଙ୍କୁ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଓ ଶ୍ରୀ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଥିଲେ । ତା'ପରେ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ କୋଣାର୍କଠାରେ ସାକ୍ଷାତ୍ କରିଥିଲେ । ସାକ୍ଷାତ୍ ହେବା ପରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟ ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କୁ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିଥିଲେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏକାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ,ଏହି ଏକାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ରର ସବିଶେଷ ବିବରଣ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସଙ୍କର ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ଗୁରୁଭକ୍ତି ଗୀତା ଅନୁସାରେ କବି ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କର ମନ୍ତ୍ର ହେଉଛି-ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାରାୟଣ ମନ୍ତ୍ର । ସୂର୍ଯ୍ୟୋପାସନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ହେତୁ ଉଦୟ ଭାଗବତରେ ସେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ, ସମସ୍ତ ପଞ୍ଚସଖା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର କୃପାସିଦ୍ଧ । ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କୁ ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଏ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଶୁଣାଯାଏ ଓ ଏହା ଈଶ୍ୱର ଦାସଙ୍କ ଚୈତନ୍ୟ ଭାଗବତରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଅନନ୍ତ ଦାସ ନିଜ ଯୋଗ ବଳରେ ଶିଶୁ ରୂପ ଧାରଣ କରି ରୁକ୍ମିଣୀଙ୍କ କୋଳରେ ଥିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ନିଜରୂପ ପ୍ରକାଶ କଲେ, ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିପାରିଲେ । ଏହି ଘଟଣା ଘଟିବା ପରଠାରୁ ତାଙ୍କ ନାମ ହେଲା ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ।

କବି ଅନନ୍ତ ଦାସ କେତେକ ଭଜନ, ଚଉତିଶା ସ୍ତୋତ୍ର, ଗରୁଡ଼ ଗୋବିନ୍ଦ ସମ୍ବାଦ, ଗରୁଡ଼ ଅନନ୍ତ ସମ୍ବାଦ, ଆଗତ ଚନ୍ଦ୍ରିକ ମାଳିକା, ହେତୁ ଉଦୟ ଭାଗବତ, ଉଦେବାଖର, ଗ୍ରନ୍ଥ ବାଖର, ଠିକର ବାଖର ଅର୍ଥ ତାରେଣୀ, ଅଣାକାର ଶବ୍ଦ, ଭକ୍ତି ମୁକ୍ତି ଦାୟକ ଗୀତା ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର, ପଦ୍ମବନ ରାସ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । କେତେକ ଭଜନକୁ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ରଚନା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ନାହିଁ ।

କବି ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ନାମରେ କେତେକ ଭଜନ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ମିଳିଥାଏ । ଏହି ଭଜନ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଗୁଡ଼ିକର ଶେଷରେ ଶିଶୁ ଅନନ୍ତଙ୍କ ନାମ ଭଣିତ ରହିଛି । 'ବାଇମନ ଭଜନ'ରେ କବି ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ସଂସାରର ମୋହ-ମାୟାରେ ମଜ୍ଜି ନଯାଇ ଗୁରୁ ନାମ ଭଜନ କରି ଜୀବନର ପରମତତ୍ତ୍ୱ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ଜଗତର ବିଷୟ ବାସନାକୁ ଭଙ୍ଗା ନାବ ସହିତ ତୁଳନା କରିଛନ୍ତି । କବି ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉପଦେଶ ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି —

"କାହିଁକରେ ବାଇମନ ଭଙ୍ଗା ନାବ ପରେ ବସୁ,
ପୀୟୂଷାରସକୁ ଛାଡ଼ି ବିଷୟା ରସରେ ରସୁ ।
ଚନ୍ତାମଣି ନାମେ କାତ ଧରି ହୋ ମନ ତୁରିତ,
ଶ୍ରୀଗୁରୁ ପାଦ ଆହୁଲି ଝଣେ ତୁ ନଛାଡ଼ି ପାଶୁ ।
କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ତିନି ଲହରୀକି ସଙ୍ଗେ ଘେନି,
ପାପ ବତାସରେ ପୁଣି ଆପଣା ତନୁକୁ ନାଶୁ ।"

"ଅବନା ଅକ୍ଷର ଭଜନ"ରେ କବି ମାନବକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମ ଜପ କରିବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କରି ଏହାର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି—

'ଅବନା ଅକ୍ଷର ଜପ ଯିବ କୋଟି ଜନ୍ମ ପାପ
ଅସାଧନା ମାର୍ଗେ ରହି ଅନାପକୁ ହୃଦେ ମାପ ।
ଦନ୍ତ ଓଷ୍ଠ ନହଲିବ, ଶିର କଣ୍ଠ ନକମ୍ପିବ,
ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ନାହିଁ ତହିଁ ଦେଖିବ ବ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ ।"

କବିଙ୍କ ମତରେ ତୀର୍ଥବ୍ରତ ନ କରି କେବଳ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ରାମହରିଙ୍କ ନାମ ଜପକଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଅତି ସହଜରେ ଭବ-କୂପ ରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇପାରିବ ।

"ନାମତତ୍ତ୍ୱ ଭଜନ"ରେ କବି ବୀଜମନ୍ତ୍ରର ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକାଶ କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଓଁ ନାମ ସୁଦର୍ଶନ ସୁଜ୍ଞଜନେ ଜାଣ
ହ୍ଲୀଂ ହରେ ବଳଭଦ୍ର ହୋଇଛି ନିର୍ମାଣ ।
ଶ୍ଲୀଂ ରାମ ନାମ ସୁଭଦ୍ରିକା ସେ ଅଟନ୍ତି
କ୍ଲୀଂ କୃଷ୍ଣ ଜଗନ୍ନାଥ କେବଳ ନୃହନ୍ତି ।"

"ହରେ ଶବ୍ଦ ଭଜନ"ରେ କବି ହରି ଶବ୍ଦର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ହରି ମଧ୍ୟେ ଜଗତ ଜଗତ ମଧ୍ୟେ ହରି
'ହ' ଶବଦ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ଅଛି ପୂରି ।
'ହ' ଶବଦ ଭେଦ ଜାଣନ୍ତି ଗୋ ମାତ ଗୋରେଖ
ଚାରିବେଦ ବ୍ରହ୍ମା ଯେ ରଚିଲେ ଚାରିପାଖ ।
ମଉଳ ଶିଖରେ ଏତେ ବିଜେ କଲେ ଯହୁଁ
ଚାରିବେଦ ମନ୍ଥନରୁ 'ରେ' ଶବଦ୍ ତହୁଁ ।
ଏ ବେନି ଅକ୍ଷର ଯେବେ ଏକତ୍ର ହୋଇବ
ହରି ବୋଲି କରି ନାମ ହୃଦରେ ଶୁଣିବ ।

"ହାଟ ଭଜନେ"ରେ କବି ସାଙ୍କେତିକ ଭାଷାରେ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଗୋଲହାଟ ବଟଯୁଟେ ବସିଅଛି ହାଟ
ହାଟରେ ପଶିବେ ବୋଲି କରିଛନ୍ତି ଖଣ୍ଟ ।
ସୁବୁଦ୍ଧି ବଣିଆ ହାଟେ ପସରା ମେଲାଇ
ନାମକୁ ମିଶାଇ ସାହୁ ପୋଟଳା ବାନ୍ଧଇ ।
ମନୁ ମହାପାଜ ହାଟେ ଦଣ୍ଡିଆ ହୋଇଛି
ମହା ମତ୍ତଗଜ ହାଟ ମଧ୍ୟରେ ବାନ୍ଧିଛି ।
ତନ୍ଦା ଖୁଣ୍ଟ ହାରି ଯେବେ ଅଯୋଗେ ଫିଟିବ
କହନ୍ତି ଅନନ୍ତ ଶିଶୁ ହାଟ ଉପୁଜିବ ।"

ଅନନ୍ତ ଦାହଙ୍କର ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକରେ ବୈଷ୍ଣବୀୟ ଭାବଧାରା, ମୁଖ୍ୟତଃ ନାମର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଅଛି । 'ବିନ୍ଦୁ ବଖାଣ ଭଜନ" ନାମକ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ କବି ଓ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ଛଳରେ ବିନ୍ଦୁବଖାଣ ତତ୍ତ୍ୱ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ-ଅଛି । କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ—

"ଅନନ୍ତ କହନ୍ତି ଶୁଣ ହୋ ଦାସେ,
ବିନ୍ଦୁ ରହିଥିଲ ମହା ଆକାଶେ ।
ପ୍ରାଣାପାନ ସମାନୋଦାନ ବ୍ୟାନ,
ପଞ୍ଚଭୂତ ଯେ ଥିଲକି ପୁଣ ।
ସେଦିନେ ବିନ୍ଦୁ ମହାଶୂନ୍ୟେ ଥିଲି,
କଳ୍ପନା ସଂଯୋଗେ ଜନମ ହେଲି ।
ପିତା ବିନ୍ଦୁ ମାତା ରଜ ପଙ୍କଜ,
ଦେଉଳ ଭିତରେ ଦେବତା ଭଜ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଚିତ୍ରା ମସ୍ତା ବେନିପାଶେ ସ୍ଥାପିଲୁ,
ଅନାଦି ପୀଠ ଅର୍ଦ୍ଧମାତ୍ରା କଲୁ ।
ଦେଉଳ ଭିତରେ ଦିଅଁ ସ୍ଥାପନ,
କହନ୍ତି ଅନନ୍ତ ଚନ୍ଦୁ ବଖାଣ ।"

ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକ ଓଡ଼ିଶାର ପୁରପଲ୍ଲୀରେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରିଚିତ । ଏହି ଭଜନ ଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବୁଝିବାରେ ମଧ୍ୟ ସହଜ ।

କବି ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ନାମରେ 'ଉଦେବାଖର' ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ, 'ବାଖର' ଶବ୍ଦ ମାଳିକା ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ଛନ୍ଦୋବଦ୍ଧ ବୃତ୍ତରେ ରଚିତ । ଗରୁଡ଼ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛନ୍ତି ଯେ, ଦ୍ୱାପର କଳି ଓ ତ୍ରେତୟା ଯୁଗରେ ଯାହା ଯାହା ଘଟିଲା ସବୁ ଦେଖିଲେ, ମାତ୍ର କଳିଯୁଗରେ କ'ଣ କ'ଣ ଘଟିବ ସେ କଥା ସେ ତାଙ୍କୁ ଜଣାନ୍ତୁ । ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ କହିଲେ—

"ଗରୁଡ଼ ବଚନ ଶୁଣିଣ ଶ୍ରୀହରି ବିମ୍ବଅଧରରେ ହସିଲେ
ରାମକୃଷ୍ଣ ଆମ୍ଭେ ଦ୍ୱାରକାରେ ଥିଲୁ ବହୁକୃତ୍ୟ ସମ୍ଭୁମଲେ
ଆମ୍ଭେ ଗରୁଡ଼, ଏବେ ନିଜ ସ୍ଥାନେ ରହିବୁ
କିଛି ଦିନଗଲେ ଶ୍ରୀନୀଳକନ୍ଦରେ
ଦାରୁରୂପ ଆମ୍ଭେ ଧରିବୁ ।"

କଳିଯୁଗରେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧ ଅବତାର ଓ କଳ୍କି ଅବତାର ହେବେ ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କରିଛନ୍ତି । ଗରୁଡ଼ଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଓ ଉତ୍ତର ଛଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀରେ କବିଙ୍କର କାଳ୍ପନିକତା ବିଶେଷ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଅଛି ।

"ନୀଳ ଶୂକର ତନୁ ଶୋଭା ଦେଖିଣ ଦୁଷ୍ଟେ କମ୍ପିବେ
ଥରହର
ଭୟେ ଶରଧାରେ ସଙ୍ଗେ ଗୋଡ଼ାଇବେ ପ୍ରାଣ ରଖିବାକୁ
ବଗୃର
ଆହେ ଗରୁଡ଼, ଦମନେ କଟକ ଛାଡ଼ିବେ
ପଳାଇ ଯାଇ ଦିଲ୍ଲୀଶ୍ୱର ଆଗରେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିବେ ।
ଶୁଣି ଦମନ ଘୋର ଚଢ଼ି ଦେଇଣ ଓଡ଼ିଶା ଉପରେ ବାହିବ
ଏହି ସମୟରେ ବଡ ଠାକୁରଙ୍କ ଦଣ୍ଡଛନ୍ଦ ଶୋଭା ପାଇବ
ଆହେ ଗରୁଡ଼, ଆମ୍ଭେ ହୋଇ ଥିବୁ ସଙ୍ଗତରେ
ଦକ୍ଷିଣ ଜଳଧି ତଟେ ରହିଥିବୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ରୂପରେ ।"

ଗରୁଡ଼ଙ୍କ ନିକଟରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ସ୍ଥାନକୁ ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । କବିତାର ଭଣିତାରେ କବି ନିଜର ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ପିତା ଓ ମାତାଙ୍କର ନାମ ଜଣାପଡ଼ିଥାଏ ।

'ହରି ଆଶ୍ରିକର ସୂକ୍ଷ୍ମଜନମାନେ ହରି ମହିମା ଅଗୋଚର
ଅନନ୍ତ ଶିଶୁ ହରି ଆଶ୍ରା କରିଣ କଲି କଳୁଷ କଲି ଦୂର
ଆହେ ସୁଜନେ, ଅକୁଳ ଅମୂଳ ଅଟଇ
କପିଳ ମୁନି ପିତା ମୋର ଅଟଇ ମାତା ଗଉରୀ ନାମବହି'

ପ୍ରାଚୀ ନଦୀ ତୀର ଠାରୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ କି ପ୍ରକାର ଭକ୍ତମାନେ ଅଛନ୍ତି, ତାହା କବି ତାଙ୍କ ରଚିତ ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କୌଣସି ନୂତନତ୍ୱ ପରିଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ 'ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣ' ମାଳିକାରେ କବି କଳିଯୁଗ ସମାଜର ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଲେଖିଛନ୍ତି—

'ସୋଦରେ ସୋଦରେ ସବୁ ଅନ୍ତ୍ୟା କରିବେ
ଶାଶୁ ବୋହୂ କଳିକରି ହାରି ଗୋଳ ହେବେ ।

ଦେଢ଼ଶୁର ଭାଇବୋହୂ ପୀରତି ହୋଇବ
ଭାଇ ଭଉଣୀ ପୀରତି ବେଳୁ ବେଳ ହେବ ।
କୁଳବଧୂ ଛଥପଣ କଳରେ ହୋଇବେ ।
ଦାଣ୍ଡପଣ ବେଶ୍ୟା ନାରୀ ହୋଇଣ ରହିବେ ।
ପୂର୍ବେ ବେଶ୍ୟା ନାରୀ ପଣ କୁଳଟା ହୋଇଣ
ଗେରସ୍ତ ଆଉଷ୍ଟ ଥିବ ପରଠାରେ ମନ ।
ସେହି ଦୋଷୁ ଏହିମାନେ ଜନମ ହୋଇବେ
ପତିପତ୍ନୀ ଦୁହେଁ ଥାଇ ନିସନ୍ତାନ ହେବେ ।
ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କର ଦୋଷୀ ସେହି ତାରେ ପାର ନାହିଁ
ସେ ଯେତେ ଖାଇଲେ ତାର ପେଟ ନ ପୂରଇ ।
ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ଯେ ଜନମ ହୋଇବେ
ସେ ଜନ୍ମ ହୋଇଲା ଦିନୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛାଡ଼ିଯିବେ ।"

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଏହାପରେ କବି ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ ଓ ଜାତି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।

ଆଉ ଏକ ମାଳିକାରେ କବି ଅନନ୍ତ ଦାସ ଭଗବାନ ଓ ଗରୁଡଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କଳିଯୁଗରେ ଘଟିବାକୁ ଥିବା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଏହା ଚଉତିଶା ଛନ୍ଦମରେ ରଚିତ । ଏଥିରେ କବି ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ବିଷୟ ସୂଚନା ଦେଇ ଲେଖିଛନ୍ତି—

"ଥିବେ ଭୋଇ ବଂଶରେ ହୋ ବୃଦ୍ଧ ବାଳରାଜା
ଥାନେ ନ ସହିବେ ପାତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ ଜନ ପ୍ରଜା
ଥିର ବୁଦ୍ଧି ହୋଇଣ କପଟ ଆଚରିବେ
ଥିବେ ଯେତେଭଲ ଲୋକ ସବୁ ମରିଯିବେ
ଥିବେ ବାଟକୁ ଅନାଇ
ଥାନେ ତା'ର ଆମ୍ଭ ଭେଟ ଏ ରାଜା ମରିଇ ।
ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ରାଜା ପଳାଇଣ ଯିବ
ଦମନଙ୍କ ଡରେ ରାଜ୍ୟେ ରହି ନପାରିବ
ଦିନ କାଳ ଯେନ୍ତି ଦିନ ନକଟେ ଭିଆଣ
ଦେହ ସମ୍ଭାଳିଣ ରାଜା ପାଳଟିବ ପୁଣ
ଦୟା ହୋଇବ ଆମ୍ଭର
ଦକ୍ଷିଣ କୋଶଳେ ସେ ହୋଇବ ନୃପବର ।
ଧୀର ମନେ ହେତୁ କରି ବଚନ ଆମ୍ଭର
ଧରିଇବ ଦଣ୍ଡ ଛତ୍ର ଶୂଦ୍ର ନୃପବର
ଧନ ପାଇଁ ଯେଇଣ ଯେ ମୁଗଲେ ସେବିବେ
ଧର୍ମ ନ ସ୍ଥାପିଣ ସେ ଯେ ଅଧର୍ମ କରିବେ
ଧନ ନଥିବ କାହାରି
ଧରଣୀ ପ୍ରାପତ ହେବ କାଳ ଦଣ୍ଡ ଧାରି ।"

ପରାର୍ଦ୍ଧ ବା ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟ ମାଳିକାରେ କବି ଆଗତ ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କେଉଁ କେଉଁ ସ୍ଥାନରେ ଭକ୍ତମାନେ ଜନ୍ମ ହେବେ ଏବଂ କିପରି ଭାବେ କାମ କରିବେ, ସେ କଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । କବି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମଧ୍ୟ ଏକାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି କହିଛନ୍ତି—

ଏହି ମନ୍ତ୍ର ନାମ ଏକା ଅକ୍ଷର ।
ଆଉ ମନ୍ତ୍ର ଯନ୍ତ୍ର ଏଣ୍ଡୁ ବାହାର ॥
ଏ ମନ୍ତ୍ର ଯେହୁ କରିବ ବଖାଣ ।
ସେହି ଜଣକୁ ଭକ୍ତରେ ଗଣି ॥
ବୃତ୍ତ ବୃତ୍ତ ଲେଖ ଆଠ ପଣରେ ।
ରେହ ଏକ ଗୋଟି ଦେବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ॥
ଅଧା ଚନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁ ଶିଖେ ଥୋଇବ ।
ପଦ୍ମ ପାଦେ ଗାର ଗୋଟିଏ ଦେବ ॥
ଓଲଟି ସାତ ବାମ ପାଶେ ଥୋଇ ।
ଛଡା ଗୋଟି ତାଙ୍କ ସମନେ ଦେଇ ॥
ବୃତ୍ତ ଓଁକାର ବୀଜ ତହିଁ ମିଶା ।
ଗଣ୍ଡା ସଂଖ୍ୟା ପଦ୍ମ ପାଦେ ଭରସା ।
ଏତେ ମାଝାରେ ଏକାକ୍ଷର ଜାତ ।
ଏହାଙ୍କ ନାମ ଜାଣନ୍ତି ମୋ ଭକ୍ତ ॥

କବି ହେତୁ ଉଦୟ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ମତବାଦ ଅନୁସାରେ ପିଣ୍ଡବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ, କାୟାସାଧନା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ଓ ଶରୀର ମଧ୍ୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ପ୍ରଭୃତି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । କବି ରାଧା ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ଜୀବାତ୍ମା ଓ ପରମାତ୍ମା ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଉକ୍ତି ହେଉଛି ।

" ଶ୍ରୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ବେନି ଜନ
ଜୀବ ପରମ ରୂପେ ଜାଣ ।"

ଧବଳାଙ୍ଗ ଦ୍ୱୀପରେ ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ଏବଂ ଗୋପୀ ଭକ୍ତିର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ କେବଳ କାମିନୀ ଭାବରେ କୃଷ୍ଣ ପ୍ରାପ୍ତି କଥା କବି ପ୍ରକାଶ କରିଅଛନ୍ତି ।

"କାମିନୀ ଗଣେ ଆକ୍ଷସଇ
ପୁରୁଷ ଲେଶ ନାହିଁ ତହିଁ ।"

କବିଙ୍କ ମତରେ ଏହାହିଁ ପ୍ରେମ ଭକ୍ତିର ପରାକାଷ୍ଠା । କବି ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଭାବରେ ଖ୍ୟାତି ସଂପନ୍ନ ହେଲେ ହେଁ ଗୋପୀ ଭକ୍ତିର ଶ୍ରେଷ୍ଠତ୍ୱ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଅଛନ୍ତି କବି ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ରଚିତ ହେତୁ ଉଦୟ ଭଗବତ ହେଉଛି ହେତୁ ମନ ସମ୍ବାଦ ।

"ହେତୁ ଉଦୟ ଭଗବତ
ଲେଖଇ ପାମର ଅନନ୍ତ ।"

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କବିଙ୍କର ବିନୟ ଭାବ ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇ ଅଛି । ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକରଣ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ କବିଙ୍କର ମତହେଉଛି, ପ୍ରଥମରେ ଓଁକାର, ଓଁ କାରରୁ ଆକାଶ, ଆକାଶରୁ ବିନ୍ଦୁ, ବିନ୍ଦୁରୁ ମନ, ମନରୁ ମାୟା, ମାୟାରୁ ସତ୍ୟ ଓ ସତ୍ୟରୁ ବିରାଟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହି ସୃଷ୍ଟି କ୍ରମ ଅନ୍ୟ ପଞ୍ଚ ସଖା ବୈଷ୍ଣବମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣିତ କ୍ରମ ସହିତ ସମାନ ନୁହେଁ । ଏଥିରେ ଲୟାଙ୍ଗ, ଲୀଳାଙ୍ଗ, ଭୋଗାଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ । ଏହି ତିନି ଅଙ୍ଗରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ତ୍ରିକାୟ ବାଦର ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବା ପରି ଜଣାଯାଏ । ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଏହା ଧର୍ମକାୟ, ନିର୍ମାଣକାୟ ଓ ସମ୍ଭୋଗ କାୟ ରୂପରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ।

ପଦ୍ମବନ ରାସ ନାମରେ ଏକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ଦାସଙ୍କ ରଚନା ଭାବରେ ଗୃହୀତ । ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ନବ ନୀଳ କନ୍ଦର ବା ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ନିତ୍ୟ ରାସସ୍ଥଳୀ ଭାବରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ନୀଳ କନ୍ଦରରେ ଲାବଣ୍ୟ ମୋହନ ବିଜେ କରିଛନ୍ତି । ତ୍ରିପୁରା, ମୋହିନୀ, ମାଳତୀ ତାଙ୍କ ସେବା ଖଟୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଖରେ ମଦନା, ଦମୟନ୍ତୀ ଓ ମରୁଆ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ କଳ୍ପବଟ ମୂଳରେ ଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ଚଉରେ ହର୍ଷ ଜାତ ହୋଇଅଛି । ଲୀଳାବିହାର ସ୍ଥାନରେ ଲଳିତା, ବିଶାଖା ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ଚମ୍ପକବର୍ଣ୍ଣ ଲତା ଭଳି ଶୋଭା ପାଉଛନ୍ତି । ମଧ୍ୟମଣିଙ୍କ ଯେନ ଶ୍ରୀମତୀ ସେଠାରେ ଅଛନ୍ତି ଓ ଷଷ୍ଠ ଏବଂ ଅଷ୍ଟମ ସ୍ଥାନରେ ଗୋପୀ ମାନେ ରହିଛନ୍ତି । ନିତ୍ୟସ୍ଥଳରେ ଚନ୍ଦ୍ରାବଳୀ ଓ ରଇବ୍ରତ କେମା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଶୋଭନ ରୂପରେ ବିରାଜିତା । ଏମାନେ ପଦ୍ମବନରେ ଥିବା ମଣିବେଦୀ ଉପରେ ଶ୍ରୀରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କର ମିଳିତ ରୂପ ଦେଖି ମୋହିତ ହେଉଛନ୍ତି । ମଣିବେଦୀ ନିକଟରେ ସାତରୁ ଅଧିକ ଗାର ରହିଛି । ସେହି ଗାର ପ୍ରେମଗାରର ସାରସତ୍ତା । ଦକ୍ଷିଣରେ ଇନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁକୁ ଛନ୍ଦି ରଖିଛି । ପଶ୍ଚିମରେ ସପ୍ତସିନ୍ଧୁ ସପ୍ତ ଆବରଣ ସଦୃଶ ରହିଅଛି । ଉତ୍ତରରେ ବିନ୍ଦୁକା ଓ ବିନ୍ଦୁ ବ୍ରହ୍ମରେ ଗୁପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ସେହି ସ୍ଥଳ ହେଉଛି ମଣି ବେଦିକା ଓ ତାହା ବେଦ ଉପରେ ରହିଛି । ଚାରିବେଦ ଦ୍ୱାରପାଳ ଭାବରେ ରହିଛନ୍ତି । ଚାରି ଚାରି ଅଙ୍ଗକୁ ଭେଦ ଷୋଳରୁ ବତିଶ ଶକ୍ତି ସେଠାରେ ଅଛି । ବତିଶ ଶକ୍ତିର ବାହାରେ ଶ୍ରୀରାଧା ଓ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ପ୍ରେମ । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଶ୍ରୀରାଧାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହିବା ରାତ୍ରି ଜଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ମଣି ବେଦିକା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁପ୍ତସ୍ଥଳ । ସେଠାରେ ଦିବାରାତ୍ରିର ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ ।

ସପ୍ତଫଣୀ ମଣି ଉପରେ ମଣିବେଦିକା ଶୋଭିତ । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ପଶ୍ଚିମ ବଟ ଶୋଭିତ । ଏହା ତ୍ରିପୁରାଙ୍କ ଭୁବନ ଓ ସିଦ୍ଧିଦାୟକ । ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେଖିବା ସମୟରେ କବିଙ୍କର ସାହସ କମିଗଲା । ସେ ସ୍ଥାନର ଶୋଭା କବିଙ୍କ ଭାଷାରେ—

''ହଂସ ପରି ଗତି କରୁଛି ବଟ ବିଟପୀ ତହିଁ
ତ୍ରିଗୁଣ ସେହି ଯେ ବାହାର ଗୁଣ ଦୋଷଟି ନାହିଁ ।
ସେଠାରେ ଦେଖିଲି ରହାସ ବିଜେ ଜଗତ ନାଥ
ରାଧାଙ୍କୁ ସଂଗତେ ଘେନିଣ ହେଲେ ଏକ ରୂପାନ୍ତ
ଅଷ୍ଟସଖୀ ସେବା କରନ୍ତି ଅଷ୍ଟ କୋଣରେ ରହି
ଉପମା କି ଦେବି ତାହାଙ୍କୁ ଆଉ ଉପମା ନାହିଁ ।
ଉଇଁ ଆସୁଛି କି ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଶଶୀ ବରୁଣପୁରୁ
ଯିବା ସଜ ହୁଅ ସଖୀ ଗୋ ଏହି ମଣି ବେଦିରୁ ।''

ସେ ଜ୍ୟୋତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ପାଇଁ ଉପମା ନାହିଁ ଜ୍ୟୋତି ପରେ ଜ୍ୟୋତି ରହି ରୂପ ଅରୂପର ଚରମ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଛି । ସେହି ଜ୍ୟୋତିରାନନ୍ଦ ମୂର୍ତ୍ତି ଟଳ ଟଳ ଦିଶୁଛି । ସେହି ଜ୍ୟୋତି ଏକରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିବା ବେନି ଅଙ୍ଗର ଆବରଣ । ଲାବଣ୍ୟ ମୋହନ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନରେ ବିଭୋଳ ହୋଇ ସଖୀମାନେ ତାଙ୍କୁ କୋଳ କଲେ । ଲଳିତ କୁଞ୍ଜର ସଖୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ସେବା କରୁଥାଆନ୍ତି । କେହି ଅଳଟ ଟାଣୁଥାଆନ୍ତି, କେହି ତାମ୍ବୁଳ ଦେଉଥାଆନ୍ତି । କେହି ଅଙ୍ଗରେ ଚନ୍ଦନ ଲାଗି କରୁଥାଆନ୍ତି, କେହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ହାର ପିନ୍ଧାଉ ଥାଆନ୍ତି ଓ କେହି ରାଧାକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଗଳାରେ ପୁଷ୍ପ ମଣ୍ଡନ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏ ପ୍ରକାର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ସଖୀମାନେ ହୁଳ ହୁଳି ଦେଲେ ଓ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଦୀପରେ ବନ୍ଦାପନା କଲେ ।

"ରୂପ ଅରୂପ ସେ ଜ୍ୟୋତିକୁ ପଞ୍ଚସଖା ଦେଖିଲୁ
ନିତ୍ୟ ମଣି ବେଢ଼ଠାବରେ ସର୍ବେ ଶରଣ ଗଲୁ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଶିଶୁ ଅନନ୍ତଟି ମୋ ନାମ ପଞ୍ଚସଖା ମେଳରେ
ଅଚ୍ୟୁତ ସଖାଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ଏହି ମଣିଦେହରେ ।
ପଶ୍ଚିମ ଶିଆଳୀ ଲତାଟି ମୋର ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାନ
ଶିଶୁ ଅନନ୍ତ ଯେ ଶରଣ ରାଧାକୃଷ୍ଣ ଚରଣ ।''

'ଠୂଲ ଶୂନ୍ୟ ରାସ ଗ୍ରନ୍ଥରେ କବି ଅନନ୍ତ ଦାସ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ଯେ ଶ୍ରୀରାଧା ଦୂତୀଙ୍କ ଠୂଲ ଶୂନ୍ୟ ବିଷୟରେ ତତ୍ତ୍ୱବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଏଥିରେ ଯୋଗ ସାଧନା ବିଷୟ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇଅଛି ।

" ଅମନ ମନ୍ଦରେ କରିଛୁ ବାସ ।
ରବିଶଶି ନ ଲୋଡ଼ ତହିଁ ପ୍ରବେଶ ।
ଦୂତୀ ଗୋ, ଛଡ଼ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ।
ଜ୍ୟୋତି ଜଳୁଅଛି ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦରେ ।
ଝଟକ ବିଜୁଳି ପରିଯେ ଦେଖ ।
ନବଘନ ରୂପ ତହିଁ ନିରେଖ ।
ଦୂତୀ ଗୋ, ଟାକ ନସ ନିରତେ ।
ଠୂଲ ଶୂନ୍ୟ ରୂପ ଦେଖିବୁ ନେତେ ।

ଠୂଲ ଶୂନ୍ୟରୂପ ଦର୍ଶନ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଶ୍ରୀରାଧା ଦୂତୀଙ୍କୁ କେତେକ ଉପାୟ କହି ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି—

'ଡୋଳାକୁ ତୋହର ରଖି ଖଞ୍ଜାଇ ।
ତାଙ୍କୁଣି ଯେମନ୍ତେ ପଲ୍ଲବ ନାହିଁ ।
ଦୂତୀ ଗୋ, ଅନୁସରଣ ଥିବୁ ।
ତରଛ ନହୋଇ ଥିର ରଖିବୁ ।
ଅୟ କରିଥିବୁ ମନ ପବନ ।
ଦୋରଧା ଯେମନ୍ତ ନୋହିବ ମନ ।
ଦୂତୀ ଗୋ, ଧ୍ୟାନ ଟଳିବ ନାହିଁ ।
ନୟନେ ଦେଖିବୁ କଳା କହ୍ନାଇ ।
ପୀତବସନ ପରି ରୂପ ରାଜି ।
ଫୁଲ ମଧ୍ୟରେ କେଶର ବିରାଜି ।
ଦୂତୀ ଗୋ, ବଙ୍କନାଳ ଉପରେ ।
ଭ୍ରୁସ୍ଥାନ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ରୁ ଛିରେ ।''

ଏହି ରାସ ଉତ୍କଳୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମର ମତବାଦ ଅନୁସାରେ ରଚିତ । କବି ଏଥିରେ ସହଜ ଭାବରେ ଯୋଗସାଧନାର ତତ୍ତ୍ୱକୁ ବୁଝାଇ ଅଛନ୍ତି ।

ଅନଂତ ଦାସଙ୍କର ଆଉ କେତେ ଗୋଟି ରଚନା ରହିଥିବା କଥା ଆଲୋଚକମାନେ କହୁଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ସଂପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଅର୍ଥ ତାରେଣୀ ଅଣାକାର ଶବଦ୍ ଭକ୍ତ ମୁକ୍ତ ଦାୟକ ଗୀତା ଓ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର ନାମରେ ତାଙ୍କର ଆଉ କେତେ ଗୋଟି ରଚନା ଥିବାର ଶୁଣାଯାଏ ।

ଉତ୍କଳୀୟ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶିଶୁ ଅନଂତ 'ଶିଶୁ' ସଂପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ବହୁ ବୈଷ୍ଣବ କବି ନିଜ ନିଜକୁ ଏହି ସଂପ୍ରଦାୟଭୁକ୍ତ କରି ନିଜ ନିଜର ନାମ ପୂର୍ବରେ 'ଶିଶୁ' ଶବ୍ଦ ଯୋଗ କରିଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଶିଶୁ ଅର୍ଜୁନ ଦାସ, ଶିଶୁ ବନମାଳି ଦାସ, ଶିଶୁ ଶଙ୍କର ଦାସ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ନାମ ଏହି ସଂପର୍କରେ ସ୍ମରଣୀୟ । (ଦେଖନ୍ତୁ-ପଞ୍ଚସଖା)

ଅନଂତ ଦାସ ସାନ୍ଧି ବିଗ୍ରହିକ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ବିଶ୍ୱନାଥ କବିରାଜ ପୁତ୍ର ଅନଂତ ଦାସ ସାନ୍ଧିବିଗ୍ରହିକ ସେ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ 'ସାହିତ୍ୟଦର୍ପଣ'ର ପ୍ରଥମ ଟୀକାକାର । ସେ ଗଜପତି ନିଃଶଙ୍କ ଭାନୁ ଦେବଙ୍କ (୧୪୧୪-୩୫) ରାଜତ୍ୱକାଳରେ ଜୀବିତ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଲେଖାର ସମୟ ଖ୍ରୀ. ଅ. ୧୪୨୦-୧୪୩୦ ମଧ୍ୟରେ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ସେ ନିଃଶଙ୍କ ଭାନୁ ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାର କବି ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ ଦର୍ପଣର ଟୀକାର ନାମ 'ଲୋଚନ' ।

ଅନଂତ ଦେବ-ଦେ. ବି. ପୁଂ.- ବାସୁକୀ ସର୍ପ, ଶେଷ ସର୍ପଶାୟୀ ନାରାୟଣ ଶେଷ ନାମ ।
ଦେ. ବି. କାଶ୍ମୀରର ରାଜା ବିଶେଷ ।

ଅନଂତ ଦୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଇନ୍ଦ୍ର, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନଂତ ଦୈବଜ୍ଞ-ଦେ. ବି. ଶକାବ୍ଦ ପଞ୍ଚଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଭରଣ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚୟିତା ଜ୍ୟୋତିଷୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଂତ ନନ୍ଦ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ । ଏହାଙ୍କର ପ୍ରକାଶିତ ଉପନ୍ୟାସର ନାମ- ଗୃହସ୍ଥ ସଙ୍ଗିନୀ'' ଏବଂ ଅଶ୍ରୁ ଓ ମମତା ।'

ଅନଂତ ନରେନ୍ଦ୍ର ସାମଂତ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀର କୁଜଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ଏହି ରାଜା ଗଙ୍ଗା କୂଳରୁ ବିଷର ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଣ ଯାଇଥିବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ନେଇ ନିଜ ଗୁହାଳ ଭିତରେ ଲୁଚାଇଥିଲେ ।

ଅନଂତ ନାରାୟଣ ପଟ୍ଟନାୟକ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ୧୯୩୪ ମସିହାରେ ଲେଖକଙ୍କର ଜନ୍ମ । ପ୍ରକାଶିତ ମଧ୍ୟ ରାତି ବ୍ୟତୀତ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଳ୍ପରେ ତାଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ରହିଛି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ- 'ଭଙ୍ଗାଗଢ଼ା', ରାତିର ଅନ୍ଧକାରେ', ଶେଷ ରାତିର ଝଡ଼', 'ନୀଳ ଆକାଶ ତଳେ', ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ', ଜାୟା ଓ ଜନନୀ' ଏବଂ ସନ୍ତତି ବସନ୍ତ ।

ଅନଂତ ନିଦ୍ରା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (କର୍ମଧା.)-ଯେଉଁ ନିଦ୍ରାର ଅନ୍ତ ନାହିଁ ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ ।

ଅନଂତ ନେମୀ-ସଂ. ବି.-ଶାକ୍ୟମୁନିଙ୍କ ସମସାମୟିକ ମାଳବର ଜଣେ ରାଜା ।

ଅନଂତ ପଟ୍ଟନାୟକ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-କବି ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ରଣହାଟ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଥମିକ ଶିକ୍ଷା ପରେ ସେ ରେଭେନ୍‌ସା କଲେଜରୁ ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମ ଜୟକୃଷ୍ଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ମହାଦେଈ । ବିଶିଷ୍ଟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ନେତା ଶ୍ରୀ ଗୁରୁଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ ତାଙ୍କର ସାନ ଭାଇ, ଅନନ୍ତଙ୍କୁ ୩ବର୍ଷ ଓ ତାଙ୍କ ସାନ ଭାଇ ଗୁରୁଚରଣଙ୍କୁ ମାତ୍ର ଛଅ ମାସ ହୋଇଥିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ପିତା ଓ ମାତା ଉଭୟେ ଗୋଟିଏ ଦିନରେ ପରଲୋକ ଗମନ କରିଥିଲେ । ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକଙ୍କ ସହଧର୍ମିଣୀ ଶ୍ରୀମତୀ ନୀରଦ ପ୍ରଭା ପଟ୍ଟନାୟକ ଉତ୍କଳ ମହିଳା ସମିତିର ସଂପାଦିକା ଥିଲେ ଏବଂ ସେ ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟିକା ଓ ସମାଜସେବିକା । ଜଣେ ବିପ୍ଳବୀ କବି ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ ହିସାବରେ ଅନନ୍ତ ପଟ୍ଟନାୟକ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ କୃଷକ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏବଂ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୩୫ ମସିହାରେ କଟକଠାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ 'ନବଯୁଗ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ'ର ସେ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ସଦସ୍ୟଥିଲେ । ଏହି ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଭଗବତୀ ଚରଣ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ସ୍ୱର୍ଗତ ନବକୃଷ୍ଣ ଚୌଧୁରୀ, ଶ୍ରୀମତୀ ମାଳତୀ ଚୌଧୁରୀ, ଶ୍ରୀ ଗୁରୁ ଚରଣ ପଟ୍ଟନାୟକ, ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣନାଥ ପଟ୍ଟନାୟକ ପ୍ରମୁଖ ସଦସ୍ୟ ଥିଲେ । ୧୯୩୬ ମସିହାରେ ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ ଛାତ୍ର ସଂଘ (ଏ ଆଇ.ଏସ୍. ଏଫ୍) ସମ୍ମିଳନୀ ଓଡ଼ିଶା ଶାଖା ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ସମିତିର ସେ ସଂପାଦକ ଥିଲେ । ୧୯୩୬ କୃଷକ ଓ ଶ୍ରମିକ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ତାଙ୍କୁ କାରାବରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ୧୯୩୯ରେ ସେ ଢେଙ୍କାନାଳ ପ୍ରଜା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଭାଗ ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ସେତେବେଳେ ଢେଙ୍କାନାଳ ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସାଥି ଭବଘୋଷଙ୍କୁ ବାଟରୁ ଧରିନେଇ ନାନା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜେଲରେ ରଖିଥିଲେ, ୧୯୪୦ରେ ଓଡ଼ିଶା କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ମକଦ୍ଦମାରେ ତାଙ୍କୁ ଅନୁଗୁଳ ଜେଲରେ କାରାରୁଦ୍ଧ ରଖାଯାଇଥିଲା । ୧୯୪୫-୪୬ ଛାତ୍ର ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ 'ସମାଜ' ଏବଂ 'ସୋଭିଏତ୍ ଦେଶ' ପତ୍ରିକାର ସହ-ସଂପାଦକ ଥିଲେ ଏବଂ 'ଶିଶୁଲେଖା' ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ କବିତା ପୁସ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଅଦାନ୍ତର, ଶାନ୍ତିଶିଖା, କଞ୍ଚିତ, ଲୋଡ଼ା ଅଲୋଡ଼ା, ମହାତ୍ମଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ଉପରେ ଲିଖିତ 'ତର୍ପଣ କରେ ଆଜି' ପ୍ରଭୃତି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟାକାଶର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନକ୍ଷତ୍ର ସଦୃଶ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ତାଙ୍କର ବହୁ କବିତା ଏଯାବତ୍ ଅପ୍ରକାଶିତ ରହିଛି । ୧୯୮୦ରେ 'ଅଦାନ୍ତର' ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ କେନ୍ଦ୍ର ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ପୁରସ୍କାର ମିଳିଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ଅବଦାନ ପାଇଁ ୧୯୮୪ରେ ତାଙ୍କୁ ସୋଭିଏତ୍ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ ନିମନ୍ତେ ନିମନ୍ତ୍ରିତ କରାଯାଇଥିଲା । ୧୯୫୭ରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ମା' ପୁସ୍ତକ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ନେହରୁ ପୁରସ୍କାର ମିଳିଥିଲା । ୧୯୮୭ରେ ଶାରଳା ପୁରସ୍କାର କମିଟି ପକ୍ଷରୁ ତାଙ୍କୁ ଉପାୟନ ପ୍ରଦାନ ପୂର୍ବକ ସମ୍ମାନିତ କରାଯାଇଥିଲା ୧୯୮୭ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ୨୫ ତାରିଖ ସକାଳ ପ୍ରାୟ ଘ୫-୪୦ମିନିଟ ସମୟରେ କଟକ ବାଦାମ-ବାଡ଼ିସ୍ଥିତ ବାସଭବନରେ ମହାପ୍ରୟାଣ ଘଟିଥିଲା ।

ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ-ସଂ. ବି. (ନାମ)- ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଚିକରଡ଼ା ଗ୍ରାମରେ ସାହିତ୍ୟିକ ଅନନ୍ତ ପଦ୍ମନାଭ ପଟ୍ଟନାୟକ ୧୮୯୭ ମସିହା ଅପ୍ରେଲ ମାସ ୪ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ସେ ସାମୟିକ ମାସିକ, ସାପ୍ତାହିକ ଓ ଦୈନିକ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ମାନଙ୍କରେ ପ୍ରବନ୍ଧ, ଗଳ୍ପ ଓ କବିତା ବରାବର ଲେଖୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟିକମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ସେ କେତେଖଣ୍ଡ ଗ୍ରନ୍ଥ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ଲେଖି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏକ ଶହ ପୃଷ୍ଠାର 'ଦମୟନ୍ତୀ' ନାମରେ ଏକ ଗଦ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ତାଙ୍କର ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାର ଲେଖା । ସେଥିପ୍ରତି ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଯଥା :-ଉତ୍କଳ ଦୀପିକା, ଆଶା, ସହକାର, ମୁକୁର ପ୍ରଭୃତିରେ ଅନୁକୂଳ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । ଲେଖକଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ଲେଖା ଗବେଷଣା ମୂଳକ । ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ, ତାମ୍ର ଫଳକ ପ୍ରଭୃତିରୁ ସେ ବିଷୟବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାରେ ବହୁ ସମୟ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ୨୫ ଖଣ୍ଡ ବହି ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ଚଷା ଭାଇ, ମୋ ଗାଁ, କୃଷକ ସଙ୍ଖାଳି, ଗ୍ରାମ ମୁଁ, ଉତ୍କଳ ଗୌରବ, ମହାବୀର ଦୋହରା ବଣୋଇ, କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ପରିଚୟ, ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ, ଭଞ୍ଜ ସାହିତ୍ୟର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଆଲୋଚନା ଭଲ ଭଜନ କୀର୍ତ୍ତନ ଗୀତ, ଗୋ-ସମ୍ପଦ, କୁମାରୀ-ନୀତି ଶିକ୍ଷା, ଜାତୀୟ ସଂଗୀତ ପ୍ରଧାନ । ଲେଖକଙ୍କ ଅଧିକାଂଶ ବହି ପାଠ୍ୟ ବହି ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ କବି ସମ୍ରାଟ ଉପେନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଏମ୍. ଏ. ପାଠ୍ୟକ୍ରମରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟଙ୍କୁ ପ୍ରକାଶିତ ଓ ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀରୁ ସର୍ବୋତ୍କୃଷ୍ଟ ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ୧୯୬୫ ମସିହାରେ ପୁରସ୍କୃତ ।

ଅନନ୍ତପାଳ-ଦେ.ବି.-କାଶ୍ମୀରର ଖ୍ୟାତନାମା ଯୋଦ୍ଧା ବିଶେଷ ।

ଅନନ୍ତ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ-ଦେ. ବି.-ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନନ୍ତ ପ୍ରଧାନ-ଦେ. ବି. (ନାମ) - ୧୯୦୯ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୦ ତାରିଖରେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ଶିପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମର ଡାକରା ପାଇ ସମସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥକୁ ଜଳାଞ୍ଜଳି ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଝାସ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତତ୍କାଳୀନ ସରକାରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମାଡ଼ ଗାଳି ଖାଇ କାରାବରଣ କରିଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ପଣ୍ଡା-ଦେ. ବି. (ନାମ) ୧୯୦୭ ମସିହା ଜୁଲାଇ ମାସ ୧୮ ତାରିଖରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲାର କଲ୍ୟାଣୀ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । କଥାଶିଳ୍ପୀ, ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଭ୍ରମଣ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଶିଶୁ ଉପଯୋଗୀ ସାହିତ୍ୟ ରଚୟିତା ଭାବେ ସେ ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁନାମ ଧନ୍ୟ । ମାନବିକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା, ସହଯୋଗ ଓ ସଂସ୍କାର ପ୍ରବଣତା ତାହାଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ କୃତିରେ ଉତ୍ତମରୂପେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଅଛି । ପଦସ୍ଥ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀ ଭାବେ ସୁଖ୍ୟାତିର ସହ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କରି ଅବସର ଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ରଚିତ ତାରୀବାଈ, ନୀହାରିକା, ଝଙ୍କାର, ତୃଣଗୁଚ୍ଛ, ସଭ୍ୟତାର ତଳେ, ବାରମଜା, ମନର ଭୂତ, ନୈଶ ସୁନ୍ଦରୀ, ଜୁଆ ଦୁନିଆଁ, ଭାଗ୍ୟଚକ୍ର, ମୁକ୍ତ ଆକାଶର ବିହଙ୍ଗ, କୁଲି, ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଅନୁଭୂତି, ଯୋଗ ବାଶିଷ୍ଠ ରାମାୟଣ, ଆମେରିକାର ସମବାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଓ ଡେନମାର୍କର ଆନ୍ଦୋଳନ ଗ୍ରନ୍ଥ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶିତ ।

ଅନଂତ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତି-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ୧୯୨୧ ମସିହାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲାରେ ସାଅନ୍ତା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ । ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବାଣ୍ଡୁଆର ଦ୍ୱିତୀୟ ଭାଗ ପୁସ୍ତକ ରଚିତ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଂତ ପ୍ରସାଦ ଶର୍ମା-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଭାରତର ପୂର୍ବତନ ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପଞ୍ଜାବ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମ ବଙ୍ଗର ରାଜ୍ୟପାଳ । ଅନନ୍ତ ପ୍ରସାଦ ଶର୍ମା ୧୯୧୯ ମସିହାରେ ବିହାରର ସରପାର ଜିଲ୍ଲାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ପାଠ ପଢ଼ିବା ସମୟରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ନିଜକୁ ଝାସ ଦେଇଥିଲେ । ୧୯୬୨ରୁ ୧୯୬୭ ଏବଂ ୧୯୭୧ରୁ ୧୯୭୭ ଯାଏ ଦୁଇଥର ଲୋକସଭାକୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ପରେ ସେ ୧୯୮୮ ମସିହା ଏପ୍ରିଲ ମାସ ଯାଏ ରାଜ୍ୟ ସଭା ସଦସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହିଥିଲେ । ୧୯୮୩ ମସିହାରେ ପଞ୍ଜାବର ରାଜ୍ୟପାଳ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ସେ ପଶ୍ଚିମବଙ୍ଗର ରାଜ୍ୟପାଳ ରହିଥିଲେ । ସେ ୧୯୮୨ ମସିହାରେ କେନ୍ଦ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳରେ ଜାହାଜ ଚଳାଚଳ ରାଷ୍ଟ୍ରମନ୍ତ୍ରୀ ରୂପେ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଗତ ୧୯୭୮ ମସିହାରେ ଆଇ ଏନ. ଟି.ୟୁ. ସି. ଶ୍ରମିକ ସଂଗଠନର ସର୍ବଭାରତୀୟ ଉପସଭାପତି ଭାବେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିଲେ । ସର୍ବଭାରତୀୟ ସ୍ତରରେ ଜଣେ ଟାଣୁଆ ନେତା ଭାବରେ ପରିଚିତ ଥିଲେ । ହୃଦ୍‌ରୋଗରେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହେବା ଫଳରେ ୧୯୮୮ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସ ୧୧ ତାରିଖ ରାତି ୯ ଘଣ୍ଟା ସମୟରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।

ଅନଂତବରତ-ଗ୍ରା. ବି.-ଅନନ୍ତବ୍ରତ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଂତ ବର୍ମା-ଦେ. ବି.-ଉତ୍କଳର ଗଙ୍ଗା ବଂଶୀୟ ରାଜା ମାନଙ୍କର ଉପାଧି ।

ଅନଂତ ବର୍ମା ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ- ଦେ. ବି.- (ଖ୍ରୀ. ୧୦୭୭-୧୧୪୭)-ଦେବେନ୍ଦ୍ର ବର୍ମାଙ୍କ ପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଅନନ୍ତ ବର୍ମା-ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ନାମ ଧାରଣ କରି କଳିଙ୍ଗରେ ସତୁରି ବର୍ଷ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ମାତାଙ୍କର ନାମ ରାଜସୁନ୍ଦରୀ । ସେ ଚୋଳ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟା ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ଅଭିଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ, ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ବେଦ, ଶାସ୍ତ୍ର-ପୁରାଣ ପାଠ ସାଙ୍ଗକୁ ଯୁଦ୍ଧ ବିଦ୍ୟାଶିକ୍ଷାରେ ମଧ୍ୟ ପାରଙ୍ଗମ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ଏକ ଶାସନାଧୀନ ହୋଇଥିଲା । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶାକୁ ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନରେ ରଖିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ବିଦ୍ରୋହର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ସମସ୍ତ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କରି ସେ ୧୧୧୨ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏକଚ୍ଛତ୍ରାଧିପତି ହୋଇଥିଲେ । ପୁରୀର ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ପ୍ରଥମେ ଏହାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ମିତ ହୋଇଥିଲା । କଳିଙ୍ଗ ନଗରୀରେ ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । ପରେ ସେ ୧୧୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ଏହି ରାଜଧାନୀକୁ କଟକ ଉଠାଇ ଆଣିଥିଲେ । ୧୧୩୫ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦ ବେଳକୁ ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ସୀମା ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଗୋଦାବରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଢ଼ାଇଥିଲେ । ଗୌଡ଼ର ରାଜା ରାମପାଳ ଓ ତାଙ୍କର ବଂଶଧର ମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ଓଡ଼ିଶାକୁ ସେ ପାଳବଂଶୀୟ ରାଜାଙ୍କ ଅଧିକାରରୁ ମୁକ୍ତ କରିଥିଲେ, କେଶରୀ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା ସୁବର୍ଣ୍ଣ କେଶରୀଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରୀ ବାସୁଦେବ ବାହିନୀପତିଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ପରାସ୍ତ କରିଥିଲେ । ପ୍ରଥମ ଗଙ୍ଗବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ଶୈବ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ମାତ୍ର ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ବୈଷ୍ଣବ ଭକ୍ତ ଥିଲେ । ଏହାଙ୍କ ସମୟରେ ରାମାନୁଜ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଧର୍ମ ପ୍ରଚାର କରିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ । ରାମାନୁଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ବୈଷ୍ଣବ ଧର୍ମ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ । ସେ ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍, ଶ୍ରୀକୂର୍ମ ଓ ସିଂହାଚଳରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ମାଣ କରାଇଥିଲେ ଓ ଅନେକ ସାହି, ଜଳାଶୟ, ଦୁର୍ଗ, ପାନ୍ଥଶା ଆଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ୧୧୮ ଗୋଟି ଅଭିଲେଖ ମିଳିଅଛି । ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବ ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଗଙ୍ଗ, ବିକ୍ରମ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ବୀର ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଓ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱର ଦେବ ନାମରେ ପରିଚିତ । ମୃତ୍ୟୁର ପାଞ୍ଚବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ସେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର କାମାର୍ଣ୍ଣବଙ୍କୁ ଯୁବରାଜ- ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ହାତରେ ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ । ୧୧୪୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲା ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଗଙ୍ଗବଂଶ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଂତ ବର୍ମା ବଜ୍ର ହସ୍ତ-ଦେ.ବି.-କଳିଙ୍ଗର ଜନୈକ ନରପତି । କଳିଙ୍ଗରେ ସେ ୧୦୩୭ ଖ୍ରୀଷ୍ଟାବ୍ଦରୁ ୧୦୭୦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ଏହି ନରପତି 'ବଜ୍ରହସ୍ତ ତୃତୀୟ' ନାମରେ ପରିଚିତ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ମଧୁକାମାର୍ଣ୍ଣବ । ମାତାଙ୍କ ନାମ ଆନ୍ଧ୍ର ପ୍ରଦେଶର ଚଉର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଦନପଲ୍ଲୀ ନାମକ ତାଲୁକାରେ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ବୈଦୁମ୍ବବଂଶୀୟା ବିଜୟା ମହାଦେବୀ । ତୃତୀୟ ବଜ୍ରହସ୍ତଙ୍କ 'ଉପାଧିଥିଲା ମହାରାଜା-ଧିରାଜ-ପରମେଶ୍ୱର ତ୍ରିକଳିଙ୍ଗାଧିପତି । ସେ ପ୍ରଥମେ ଅଙ୍କ ଗଣନା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏହାଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ ସମୟରୁ ଅଙ୍କ ଗଣନା କରାଯାଇଥିଲା । ଏହାଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା ମୁଖଲିଙ୍ଗମ୍ । ମୁଖ ଲିଙ୍ଗମ୍ ପାରଳା-ଖେମଣ୍ଡିଠାରୁ ୧୭ ମାଇଲ ଦୂରରେ ଆନ୍ଧ୍ର ରାଜ୍ୟସ୍ଥ ଶ୍ରୀକାକୁଳମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଅବସ୍ଥିତ ।

ଅନନ୍ତ ବାଜି-ଦେ. ବି.-ବାଲିରେ ଜନ୍ମିଥିବା ବୁଦାଳିଆ ଶାକ ବିଶେଷ । ଏହି ଶାକ ଲମ୍ବରେ ୩ ଇଞ୍ଚ ବଢ଼େ ।

ଅନଂତ ବାତ-ଦେ. ବି.-ଶିରୋ ରୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅନଂତ ବାସଦେବ-ଦେ. ବି.-ଏକାମ୍ର ତୀର୍ଥ ପ୍ରଥମେ ବୈଷ୍ଣବ କ୍ଷେତ୍ରରୂପେ ପରିଚିତ ଥିଲା । ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦୁଇ ବ୍ୟୂହ ବାସୁଦେବ ଓ ଶଙ୍କର୍ଷଣ ବହୁକାଳ ଧରି ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । କାଳକ୍ରମେ ପରବର୍ତ୍ତୀ କାଳରେ ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱର ନାମରେ ନାମିତ ହୋଇ ଶିବ ପୀଠ ରୂପେ ଘୋଷିତ ହେଲା । ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟୂହ ପୂଜା ଐତିହାସିକ କାଳରେ ଖ୍ରୀ. ପୂ. ୨ୟ ଶତାବ୍ଦୀର ହେଲିଓଡ଼ରଙ୍କ ବେଶନଗର ଶିଳାଲେଖ ଓ ଖ୍ରୀ. ପ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ସର୍ବତାତଙ୍କ ଘୋଷୁଣ୍ଡି ଓ ନାଗନିକାଙ୍କ ନାନାଘାଟ ଶିଳାଲେଖରୁ ପ୍ରମାଣିତ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ଅମରକୋଷରେ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ଓ ବାସୁଦେବଙ୍କ ୩୯ ନାମରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖାଯାଏ । ଏକାମ୍ର କାନନ ବା ବର୍ତ୍ତମାନର ପୁରୁଣା ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥିତ ବିନ୍ଦୁସରୋବର ପୂର୍ବପାର୍ଶ୍ୱ ଉନ୍ନତରେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ପଞ୍ଚମ ବା ଷଷ୍ଠ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ବୋଲି ଐତିହାସିକଙ୍କଠାରୁ ଜଣାଯାଏ । ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ମାଠର ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜା ପାଉଥିଲେ । ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଙ୍କ ମନ୍ଦିର 'ଆଗରେ ବିନ୍ଦୁସାଗର । କିମ୍ବଦନ୍ତୀରୁ ଜଣାଯାଏ ସମସ୍ତ ତୀର୍ଥ ଓ ସାଗରରୁ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ଅଣାଯାଇ ଏହି ପବିତ୍ର ବିନ୍ଦୁ ସରୋବର ବା ବିନ୍ଦୁ ତୀର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି ।

ଗଙ୍ଗ ବଂଶର ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜା ଭାନୁଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ତୃତୀୟ ଅନଙ୍ଗଭୀମଙ୍କ କନ୍ୟା ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଦେବୀ ଖ୍ରୀ. ୧୨୭୮ରେ ଏହି ବିନ୍ଦୁସାଗର କୂଳରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ବା ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ । ଏହି ମନ୍ଦିରରେ ଲଗାଲଗି ଭାବେ ପୀଢ, ଦେଉଳ, ଜଗମୋହନ, ନାଟ ମନ୍ଦିର ଓ ଭୋଜନ ମଣ୍ଡପ ରହିଛି । ସପ୍ତରଥ ବିଶିଷ୍ଟ ମନ୍ଦିରରେ ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ । ମନ୍ଦିରର ଦକ୍ଷିଣ ଓ ଉତ୍ତରରେ ପାର୍ଶ୍ୱ ଦେବତା ରୂପେ ବରାହ ଓ ବାମନ । ପଶ୍ଚିମ ପାର୍ଶ୍ୱର ଆସ୍ଥାନଟି ଶୂନ୍ୟ । ଉତ୍ତରର ବାହ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ରାମ, ଲକ୍ଷ୍ମଣ, ସୀତା, ହନୁମାନ ଓ ବିଭୀଷଣ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣ ବାହ୍ୟ କାନ୍ଥରେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ସହ ବ୍ରଜଜଣ ଗୋପୀକାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି । ଜଗମୋହନର ଉତ୍ତର ଝରକା ନିକଟରେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଓ ସରସ୍ୱତୀ । ଏହାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗର ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଦିଗପାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକ ଖୋଦିତ ହୋଇଛି । ପୂର୍ବ ପାର୍ଶ୍ୱରେ କରି ପୃଷ୍ଠରେ ବଜ୍ରାଙ୍କୁଶ ଧାରଣକାରୀ ଇନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଉପରେ ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ । ଦକ୍ଷିଣ-ପୂର୍ବରେ ମେଷ ପୃଷ୍ଠରେ ଅକ୍ଷମାଳା ଓ କମଣ୍ଡଳୁ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ଅଗ୍ନି ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଆଗ୍ନେୟୀ । ଦକ୍ଷିଣରେ ମହିଷ ବାହାନରେ ଖଡ୍ଗ, ତ୍ରିଶୂଳ, ଦଣ୍ଡ ଓ ଅକ୍ଷମାଳା ହସ୍ତରେ ଯମ ଦେବତା ଏବଂ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଭାଗେ ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ବରାହୀ । ଦକ୍ଷିଣ ପଶ୍ଚିମରେ ନୈଋତ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର ଉପରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଖଡ୍ଗ ଓ ଢାଲ ଧାରଣ କରି, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଶକ୍ତି ନୈଋତି । ପଶ୍ଚିମରେ ବରୁଣ ଶଙ୍ଖ ଓ ପଦ୍ମ ଧାରଣ ପୂର୍ବକ ମକର ବାହାନରେ, ତାଙ୍କ ଉପରେ ବରୁଣାନୀ । ଉତ୍ତର ପଶ୍ଚିମରେ ମୃଗ ବାହାନରେ ଚକ୍ର ଓ କେତନ ହସ୍ତରେ ବାୟୁଦେବ, ଉପରେ ବାୟୁବୀ । ଉତ୍ତରରେ ସପ୍ତ-କୁମ୍ଭ ଉପରେ ବର ଓ ଅଭୟ ମୁଦ୍ରାରେ କୁବେର, ଉପରକୁ ତାଙ୍କର କୌବେରୀ ଏବଂ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ତ୍ରିଶୂଳ ଓ କପାଳ ହସ୍ତରେ ବୃଷାରୂଢ଼ ଇଶାଣ ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ଇଶାନୀ । ଦିଗପାଳ ଓ ତାହାଙ୍କ ଶକ୍ତିଙ୍କର ଆୟୁଧ ଓ ବାହନ ଏକ ପ୍ରକାର । ନବଗ୍ରହ ପାଟରେ ରବି, ରାହୁ ଓ କେତୁଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଭୂମିସ୍ପର୍ଶ ମୁଦ୍ରା, ବାମ ହସ୍ତରେ କଳସ, ରବିଙ୍କ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ପଦ୍ମ ଓ ରାହୁଙ୍କର ଅର୍ଦ୍ଧଶରୀର ଓ କେତୁ ସର୍ପର ନିମ୍ନଭାଗ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ।

ଦ୍ୱାରପାଳ ଜୟ ବିଜୟ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଦୁଇ ହସ୍ତରେ ଶଙ୍ଖ, ଚକ୍ର ଓ ନିମ୍ନ ଦୁଇ ହାତରୁ ବାମ ହାତରେ ଗଦା ଓ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ଗଣନା ରତ । କିରୀଟ ଓ କର୍ଣ୍ଣଭୂଷଣ ଚକ୍ର ସଦୃଶ ଅଳଙ୍କାର । କଣ୍ଠ ଦେଶରେ ମାଳା । ହାତ ଓ ପାଦରେ ବଳୟ । କଟୀରେ ସୁମନୋହର ଚନ୍ଦ୍ରହାର । ମନ୍ଦିରର ସିଂହଦ୍ୱାରର ସିଂହମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ବିଭିନ୍ନ ଆକୃତିର ରୂପସିଂହ, ଝେପସିଂହ ଓ ଉଡ଼ାସିଂହର ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ।

ଅନନ୍ତ ମୂର୍ତ୍ତି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଉଚ୍ଚତା ୫୫ ଇଞ୍ଚ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୧୮ ଇଞ୍ଚ । ଆକୃଷ୍ଟ ସପ୍ତଫେଣୀ ସର୍ପ ସଦୃଶ । ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତରେ ହଳ ଓ ବାମ ହସ୍ତରେ ମୂଷଳ । ଶିରରେ ମୁକୁଟ । ବାଦ୍ୟ ପରିଧାନ ବାମ କନ୍ଧରୁ ଦକ୍ଷିଣ ଜଙ୍ଘ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲମ୍ବମାନ ଓ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଗଣ୍ଠି । ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କର ଦଣ୍ଡାୟମାନ ମୂର୍ତ୍ତି । ଲମ୍ବ ୪୦ ଇଞ୍ଚ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୧୭ ଇଞ୍ଚ । ସୁଭଦ୍ରା ପଦ୍ମ ଉପରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନା ଓ ମସ୍ତକ ଉପରେ ବିକଶିତ ପଙ୍କଜ ଯୁଗଳ । କଣ୍ଠରେ ହାମ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୁରୁ ଅଳଙ୍କାରରେ ଶୋଭିତା । ବାସୁଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ୫୮ ଇଞ୍ଚ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ୧୮ ଇଞ୍ଚ । ଅର୍ଦ୍ଧଚନ୍ଦ୍ରାକୃତି ଜ୍ୟୋତି । ଶିରରେ ମୁକୁଟ । କନ୍ଧରେ ପବିତ୍ର ଉପବୀତ । ଦକ୍ଷିଣ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ହସ୍ତରେ ଗଦା ଓ ନିମ୍ନ କରରେ କମଳ । ବାମ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କରରେ ଶଙ୍ଖ ଓ ନିମ୍ନ ହସ୍ତରେ ଚକ୍ର । ଏକ ବେଦୀକା ଉପରେ ଅନନ୍ତ, ବାସୁଦେବ ଓ ସୁଭଦ୍ରାଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତିତ୍ରୟ ପଶ୍ଚିମାଭିମୁଖି ହୋଇ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ମାତଙ୍ଗୀ ମହାଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କ ପ୍ରତିମା ୩୪ ଇଞ୍ଚ ଉଚ୍ଚ ଓ ସାଢ଼େ ୨୧ ଇଞ୍ଚ ପ୍ରସ୍ଥ । ଏକ ପ୍ରସ୍ତର ସ୍ତମ୍ଭ ସଦୃଶ ସୁଦର୍ଶନ, ମନ୍ଦିରର ନୈଋତ କୋଣରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁ ଓ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ଅନ୍ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଦି ମହା-ପ୍ରସାଦ ଓ ପ୍ରସାଦ ଭୋଗ ହେବାପରି ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏହିପ୍ରକାର ଭୋଗ ଲାଗି ହୁଏ ।

ରାଣୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକାଙ୍କ ଶିଳାଲେଖରୁ ଜଣାଯାଏ, ନୃତ୍ୟ ସଙ୍ଗୀତ କଳା ନିପୁଣା ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ହୈହୟ ବଂଶୀୟ ରାଜା ପରମାର୍ଦ୍ଦି ଦେବଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ପରମାର୍ଦ୍ଦି ଯେତେବେଳେ ରଣାଙ୍ଗନକୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଉଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରିକା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସେବାରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଶ୍ରୀବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିମନ୍ତେ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଖଚିତ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ରତ୍ନ ଖଚିତ ଅଳଙ୍କାରରେ ବିଭୂଷିତ କରାଉଥିଲେ ।

ଅନଂତ ବିକ୍ରମୀ-ଦେ. ବି.-ଜନୈକ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ।

ଅନଂତ ବିଜୟ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନନ୍ତ + ବିଜୟ, ଯାହାର ଧ୍ୱନିଦ୍ୱାରା ଅନନ୍ତ ବା ବିଷ୍ଣୁ ବଶୀଭୂତ ହୁଅନ୍ତି)-ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ଶଙ୍ଖ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶଙ୍ଖ (ଯେଉଁ ଶଙ୍ଖ ଅଗଣିତ ଲୋକଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରେ) ।

ଅନଂତ ବୀର୍ଯ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନନ୍ତ + ବୀର୍ଯ୍ୟ) -ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମଶୀଳ ।

ଦେ. ବି.- ଭବିଷ୍ୟତ ଯୁଗର ତ୍ରୟୋବିଂଶ ଜୈନ ଅର୍ହତ୍ ।

ଅନଂତ ବ୍ରତ-ସଂ. ବି. (ଅନନ୍ତ + ବ୍ରତ)- ଭାଦ୍ରବ ମାସ ଶୁକ୍ଳପକ୍ଷ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ତିଥିରେ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତଦେବଙ୍କ ପାଳିତ ବ୍ରତ । ଏହି ବ୍ରତରେ ଧାତୁ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ଅନନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ନିର୍ମାଣ ବା ଶାଳଗ୍ରାମଙ୍କୁ ପଦ୍ମ କିମ୍ବା ଭଦ୍ର-ମଣ୍ଡଳରେ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଐହିକ ସକଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ ଭୋଗ ଓ ପରକାଳରେ ନକ୍ଷତ୍ର ଲୋକ-ପ୍ରାପ୍ତି ନିମିତ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ ପୁରାଣର ଉକ୍ତ ଅନୁସାରେ ସଂକଳ୍ପ କରି ଚଉଦ ବର୍ଷ କାଳ ଏହି ବ୍ରତ କରାଯାଏ । ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦଶଦିଗ ପାଳଙ୍କ ପୂଜା, ଆସନଶୁଦ୍ଧି, ଭୂତ ଶୁଦ୍ଧି, ଅର୍ଘ୍ୟ ଆଦି ସମସ୍ତ ପୂଜା ଉପଚାର କରି ଆପଣାର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ୱେତବର୍ଣ୍ଣ, ଚତୁର୍ଭୁଜ, ନାନାଳଙ୍କାର ଭୂଷିତ, ଦକ୍ଷିଣ ନିମ୍ନ କରରେ ଚକ୍ର, ବାମ ଅଧଃ କରରେ ଶଙ୍ଖ, ଦକ୍ଷିଣ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କରରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଗଦା ଓ ବାମ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ କରରେ ପଦ୍ମ ଧାରଣ କରିଥିବା ସର୍ବାଭରଣ ଭୂଷିତ ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ଅନନ୍ତଦେବଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ହୁଏ ।

''ଫଣ ସନ୍ଧାନ୍ୱିତଂ ଦେବଂ ଚତୁର୍ବାହୁଂ କିରୀଟିନଂ
ନବାମ୍ର ପଲ୍ଲ ବାକାରଂ ପିଙ୍ଗଳ ଶ୍ମଶ୍ରୁ ଲୋଚନଂ
ପୀତାମ୍ବରଧରଂ ଦେବଂ ଶଙ୍ଖଚକ୍ର ଗଦା ଧରଂ
କରାଗ୍ରେ ଦକ୍ଷିଣେ ପଦ୍ମଂ ଶଙ୍ଖ ତସ୍ୟାପ୍ୟଧଃ କରେ
ଦଧାନଂ ସର୍ବଲୋକେଶଂ ସର୍ବାଭରଣ ଭୂଷିତଂ
କ୍ଷୀରାବ୍ଧି ମଧ୍ୟେ ଶ୍ରୀମନ୍ତ ମନନ୍ତଂ ଚନ୍ତୟେଚ୍ଛିବଂ ।''

ଧ୍ୟାନ ଓ ପୂଜା ପରେ ''ଓଁ ଅନନ୍ତ ସଂସାର ମହାସମୁଦ୍ରେ ମଗ୍ନାନ୍ ସମ୍ୟଭ୍ୟୁଦ୍ଧର ବାସୁଦେବ ଅନନ୍ତ ରୁପେ ବିନୟୋଜାସ୍ୱ ସ୍ୱ ଅନନ୍ତ ରୂପାୟ ନମୋ ନମସ୍ତେ' କହି ନମସ୍କାର କରାଯାଏ । ଅନନ୍ତ, ବାସୁକି, ତକ୍ଷକ, କର୍କୋଟକ, କୁଳିକ, ଶଙ୍ଖପଦ୍ମ, ମହାପଦ୍ମ ଓ ମହାନିଧି ଏହି ଅଷ୍ଟକୁଳା ନାଗଙ୍କୁ ଗୁଆ ବସାଇ ପୂଜା କରାଯାଏ । ଅନନ୍ତ ସଂସାର ମନ୍ତ୍ରରେ ଆହୁତି ଦେଇ ପୁରାତନ ଡୋର ବା ବ୍ରତକୁ କଞ୍ଚାଦୁଧରେ ପକାଇ ନୂତନ ଡୋର (ସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି) ପୂଜା କରି ପୁରୁଷ ଦକ୍ଷିଣ ହସ୍ତ ବାହୁମୂଳରେ ସ୍ତ୍ରୀ ବାମହସ୍ତ ବାହୁ ମୂଳରେ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ଧାରଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଚନ୍ଦନରେ କୁଶ ଦ୍ୱାରା ଏକ ସର୍ପ ଆକୃତି ଲେଖି ଧୋଇ ପାନ କରନ୍ତି । ଏହି ଡୋରକୁ ହିଁ ଦେବତା ଜ୍ଞାନ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଯାଇ କୁହାଯାଇଛି ।

'ଓଁ ଅନନ୍ତ କାମ ଦେବେଶ ସର୍ବକାମ ଫଳପ୍ରଦ
ଅନନ୍ତ ଡୋର ରୂପେଣ ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦି ବର୍ଦ୍ଧୟ ॥

ଅନନ୍ତ ଗୁଣ ରୂପାୟ ବିଶ୍ୱରୂପ ଧରାୟ ଚ
ସୂତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥିଷୁ ସଂସ୍ଥାୟ କାମ ରୂପାୟ ତେ ନମଃ ॥

ଏବଂ ଏହାଙ୍କୁ—

'ଓଁ ନମସ୍ତେ ଦେବ ଦେବାୟ ବିଶ୍ୱରୂପ ଧରାୟ ଚ
ସୃଷ୍ଟି ସ୍ଥିତ୍ୟନ୍ତ ହେଲାୟ ବିଶ୍ୱରୂପ ନମୋଽସ୍ତୁତେ ।'
କହି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାକୁ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି ।

ଉପରେ ଅନନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ଯେଉଁ ପ୍ରତିମା ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରଦତ୍ତ ହୋଇଅଛି, ତାହା ବାସୁଦେବ ସଙ୍କର୍ଷଣ ବା ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବ ଭାବରେ ପୂଜିତ ହେଉଥିବା ମୂର୍ତ୍ତି ମାନଙ୍କର ମିଶ୍ର ରୂପ ସଙ୍କର୍ଷଣ ବା ବଳରାମଙ୍କୁ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇ ତାହାଙ୍କୁ ଅନନ୍ତ ରୂପରେ ଚିହ୍ନଣ କରିବା ମୂଳରେ ବଳରାମଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ବେଳେ ମସ୍ତକରୁ ସର୍ପ ବାହାରିବା ତଥ୍ୟ ନିହିତ । ନାରାୟଣଙ୍କ ଅନନ୍ତ ଶୟନର ଅନନ୍ତ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ତ ନାରାୟଣ ଦେବତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ।

ବାସୁଦେବ ଓ ସଙ୍କର୍ଷଣ ବା ଅନନ୍ତ ବାସୁଦେବଂକ ପୂଜାର ପ୍ରାଚୀନତାର ପ୍ରମାଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ଦ୍ୱିତୀୟ ଶତାବ୍ଦୀର ହେଲିଓଡ଼୍ରସଂକ ବେଶ୍‌ନଗର ଶିଳାଲେଖ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟପୂର୍ବ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର ସର୍ବତାତଂକ ଘୋଷୁଣ୍ଡି ଶିଳାଲେଖ ଏବଂ ନାଗନିକାଂକ ନାନାଘାଟ ଗୁମ୍ଫା ଲେଖରେ ଦେଖା-ଯାଏ । ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପଞ୍ଚମ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମାର୍ଦ୍ଧରେ ଅରସିଂହଂକ ଅମରକୋଷରେ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ଓ ବାସୁ-ଦେବଂକ ୩୯ ନାମରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଛି ।

ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ ଶ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗରାଜ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରେ ଓ ପୁରୀ ଶ୍ରୀ ମନ୍ଦିର ବେଢ଼ାରେ ଅନନ୍ତ ଓ ବାସୁଦେବଂକ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମନ୍ଦିରମାନ ରହିଛି, ଏହି ସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନନ୍ତ ନାରାୟଣଂକ ଜନପ୍ରିୟତା ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ।

ଅନନ୍ତଦେବଂକ ବ୍ରତ ନିମନ୍ତେ 'ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ କଥା' ପ୍ରଚଳିତ । ଭବିଷ୍ୟ ପୁରାଣରେ ଶ୍ରୋତା ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କୁ ଭଗବାନ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଏହା ଶୁଣାଇଛନ୍ତି । ଧର୍ମରାଜ ଯୁଧିଷ୍ଠିର ଅନନ୍ତଂକ ପରିଚୟ ଓ ତାଂକର ତତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାକୁ ଚାହିଁବାରୁ ଭଗବାନ କୃଷ୍ଣ ସେ ନିଜେ ହିଁ ଅନନ୍ତ ଏବଂ ସ୍ଥାନ ଓ କାଳ ଭେଦରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, କାଳ, କଳା, କାଷ୍ଠା ନିମେଷ, ଦିନ, ରାତ୍ରି, ପକ୍ଷ, ମାସ, ଋତୁ, ବର୍ଷ, ଯୁଗ, କଳ୍ପ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଭବ ଭାରତାରଣାର୍ଥେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାନ୍ତି ଓ ଦାନବ ନାଶନ ନିମନ୍ତେ ବସୁଦେବଂକ କୁଳରେ ଜାତ ହୋଇଥିବା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ରୂପ ପରିଗ୍ରହ କଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଧ୍ୟାନର ଅଗମ୍ୟ ଓ ଅରୂପ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାରେ ଆପଣାର ସ୍ୱରୂପ ବିଶ୍ୱରୂପ ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନଂକ ସମ୍ମୁଖରେ ଯେପରି ଉଦ୍‌ଘାଟିତ କରିଥିଲେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଯୁଧିଷ୍ଠିରଙ୍କ ସମୀପରେ ସେ ନିଜେ ଅଷ୍ଟବସୁ, ଦ୍ୱାଦଶାଦିତ୍ୟ, ଏକାଦଶ ରୁଦ୍ର, ସପ୍ତର୍ଷି, ସମୁଦ୍ର ପର୍ବତ, ଦ୍ରୁମ, ନକ୍ଷତ୍ର, ଦିଗ, ପୃଥିବୀ, ପାତାଳ ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଭୁବନରେ ବର୍ତ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ଏହି ବ୍ରତ ପୂଜା ସମୟରେ 'ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ କଥା' ବିଷୟଟି ବ୍ରତ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ପୁରୋହିତ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇଥାଏ । ଏହି ବ୍ରତ କଥାର ବିଷୟ ବସ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ଭକ୍ତି ଜାତ କରାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ପାପଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ସତର୍କ କରାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ପୂର୍ବ ଜନ୍ମବାଦ ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମ, ଈଶ୍ୱର ଭକ୍ତି ଯେ ଗୁଁ ମାନବର ଉନ୍ନତି ସମ୍ପର୍କରେ ସମ୍ୟକ୍ ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି । ପ୍ରାରବ୍ଧର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ, ଦୁଷ୍କୃତିରୁ ରକ୍ଷା, ଇହକାଳ ଓ ପରକାଳର ସୁଫଳ ଲାଭର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ସମ୍ଭାବନା ଏହି କଥା ମଧ୍ୟରେ ନିହିତ । ସମାଜକୁ ସୁଚାରୁ ରୂପେ ପରିଚାଳିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁ ଆଦି ଋଷିମାନେ ସଂହିତା ମାନଙ୍କରେ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି । ସେପରି ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ସଂହତି ନିମନ୍ତେ ମିଥ ନିର୍ମିତ ପୁରାଣମାନଙ୍କରେ ଚେଷ୍ଟା କରାଯାଇଅଛି । ରାଗ କ୍ରୋଧ, ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭଙ୍ଗ, ପ୍ରତାରଣା, ଜୀବହତ୍ୟା ଓ ମିଥ୍ୟାଚାରଠାରୁ ଦୂରରେ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ମାନବଠାରେ ଦେବତ୍ୱର ସମ୍ଭବ ହେବ । ତଦ୍ୱାରା ମାନବ ଜୀବନ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ ଓ ସମାଜିକ ଆଚାର ବିଚାର ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଣାଳୀବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିବ । କେବଳ ଭକ୍ତି ନିମନ୍ତେ ଏହି ବ୍ରତ କଥା ଅଭିପ୍ରେତ ଥିଲେ ହେଁ ମାନବକୁ ଦେବତାରେ ପରିଣତ କରିବାର ଆଦର୍ଶ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀର ପାଇଁ ଏପରି ସାଧୁ ଉଦ୍ୟମ ସର୍ବଦା କାମ୍ୟ ଓ ସର୍ବଦା ସ୍ପୃହଣୀୟ ।

ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ଉଜୁଆଁ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ + ଉଦ୍ୟାପନା)-ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ଉଦ୍ୟାପନା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ଉଦ୍ୟାପନା-ସଂ. ବି. - ଅନନ୍ତ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ବ୍ରତ ବାରବର୍ଷ ପାଳନ କରିବା ପରେ ତହିଁର ଉଦ୍ୟାପନା ରୂପ ଉତ୍ସବ ।

ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ସେବା-ଦେ. ବି. (ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ + ସେବା)-ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ପାଳିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବ୍ରତ-ଉଦ୍ୟାପନା କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତିଦିନ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଅନନ୍ତ ବ୍ରତ ସୂତ୍ରକୁ ଗଣ୍ଡୂଷ ଜଳରେ ବୁଡ଼ାଇ ଉକ୍ତ ପାଦୁକ ଜଳକୁ ପିଇବା ।

ଅନନ୍ତ ଭଦ୍ରା-ଦେ. ବି. - ଶାରଳା ମହାଭାରତରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ କାମ୍ୟକବନ ନିକଟସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ ।

ଅନନ୍ତ ଭଗା-ଦେ. ବି.-ସାରଳା ମହାଭାରତ ବର୍ଣ୍ଣିତ କାମ୍ୟକବନ ନିକଟସ୍ଥ ନଦୀ ବିଶେଷ ।

ଅନନ୍ତ ମତି-ଦେ. ବି. -ଜନୈକ ବୋଧିସତ୍ତ୍ୱ ।

ଅନନ୍ତ ମହାପାତ୍ର-ଦେ.ବି(ନାମ)- ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଜନୈକ ଉପନ୍ୟାସ ରଚୟିତା । ସେ ରାମରାଜ୍ୟ, ସତ୍ୟାଗ୍ରହୀ, ଅଚଳ ଝିଅ, ଦରଂ, ଦୁଇ ଭଉଣୀ, କନ୍ତୁ ଯଦ, ନାହାକ ପଡ଼ାର ଅତିଥି ଓ ବର୍ମୀକୁଳ ଉପନ୍ୟାସ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ।

ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର-ଦେ.ବି.(ନାମ)-(୧) ଆନନ୍ତ ମିଶ୍ର ୧୯୧୨ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ୨୩ ତାରିଖ ଦିନ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାସ୍ଥ ବାଣପୁରର ନରହରିପୁର ଶାସନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭୀମପୁରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ନାମ କପିଳ ମିଶ୍ର । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ସେ ଅନନ୍ତଙ୍କୁ ପାଇଥିଲେ । ସେ 'କଟକ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋର'ର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା । ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅନବଦ୍ୟ ଲେଖା ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରକାଶ କରି ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । 'ମାନସ' ନାମକ ବିଶିଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ରିକାର ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଗୁଣ୍ଡିଚା ଯାତ୍ରା ଦିନ ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଚାମର ସେବାକାରୀ । 'ଭାଗବତ କଥା' ଓ ପଞ୍ଚାମୃତ ଗ୍ରନ୍ଥର ସଂକଳକ । ୧୯୮୪ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୬ ତାରିଖ ଦିନ ତାଙ୍କର ମହାପ୍ରୟାଣ ଘଟିଥିଲା ।

(୨) ଏହାଙ୍କର ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ସାକ୍ଷୀଗୋପାଳ ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶ୍ରୀ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ପୁର ଗ୍ରାମରେ । ସେ ସର୍ବସାଧାରଣରେ 'ପ୍ରଚାରକ ଅନନ୍ତ ମିଶ୍ର' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଓଡ଼ିଶାକୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଦେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ହୋଇଥିଲା, ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ସେ ମୁଖ୍ୟ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦେଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ସେ ବହୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଭୋଗିଥିଲେ । ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କର ସେ ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସହକର୍ମୀ ଥିଲେ ।

ଅନନ୍ତମୂଳ (Hemidesmus Indicus)-ଦେ ବି. (ସଂ. ଅନନ୍ତ)-ବୈଦ୍ୟଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏକ ଔଷଧି ଲତା ବିଶେଷ । ଓଡ଼ିଆରେ ଏହାକୁ ଦେମଣ୍ଡଳଇ ବୋଲି କହନ୍ତି । ଗ୍ରୀଷ୍ମ ପ୍ରଧାନ ଅଞ୍ଚଳରେ ଏହି ଲତା ବହୁତ ପରିମାଣରେ ଜନ୍ମିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏହାର ପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକ ଦେଖିବାକୁ ଜାମୁପତ୍ର ପରି, କିନ୍ତୁ ଜାମୁପତ୍ରଠାରୁ ଟିକିଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସରୁ । ଏହି ଲତାର ପତ୍ର କିମ୍ବା ଲଇକୁ ଛିଣ୍ଡାଇଲେ ଧଳା କ୍ଷୀର ବାହାରେ । ଅନନ୍ତ ମୂଳ ଲତାର ଚେରହିଁ ବହୁ କବିରାଜୀ ଔଷଧରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲତାର ରସର ଆସ୍ୱାଦ ତିକ୍ତ । ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ ବିଭିନ୍ନ ଚର୍ମରୋଗ, ଆମବାତ ଓ ରକ୍ତ ଦୋଷରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ । ପୂର୍ବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କୁ ଅନନ୍ତମୂଳ ଲତାରେ ଖଡ଼ୁ ତିଆରି ପିନ୍ଧାଉଥିଲେ । ସେମାନେ ସେହି ଖଡ଼ୁକୁ ପିନ୍ଧିବା ଦ୍ୱାରା ବହୁ ରୋଗରୁ ରକ୍ଷା ପାଉଥିଲେ ଏହି ଲତାରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଉଥିବା ଅନନ୍ତମୂଳ ସାଲସା ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ କବିରାଜି ଔଷଧ ।

ଅନନ୍ତଯୁଗ-ଦେ.ବି-କଳ୍ପଯୁଗ ।

ଅନନ୍ତର ସଂ.ଅ-(ନ+ଅନନ୍ତର, ଯାହାର ଅନ୍ତର ବା ବ୍ୟବଧାନ ନାହିଁ)-ଅବ୍ୟବହିତ ପରେ, ପରେ ପଶ୍ଚାତ୍ ତଦନନ୍ତର, ତହିଁପରେ ।

ସଂ. ବିଣ - ପଶ୍ଚାଦ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ, ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ, ଲାଗିଥିବା, ଧାରବାହିକ, ନିମ୍ନତର, ନୀଚତର, ଘନ, ନିମ୍ନତର ଜାତୀୟ ।

ସଂ ବି.-ପ୍ରାନ୍ତବାସୀ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ବ୍ୟକ୍ତି, ନିକଟବର୍ତ୍ତିତା, ବ୍ରହ୍ମ ।

(ଅନନ୍ତରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ତରଜ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନନ୍ତର=ପରେ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ)-ଅନୁଜ, କନିଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ।

ନୀଚତର ଜାତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବା କ୍ଷତ୍ରିୟ ପୁରୁଷ ଔରସ ଜାତ ସନ୍ତାନ ।

(ଅନନ୍ତରଜା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ତରଜାତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନନ୍ତର+ଜାତ)-ଅନନ୍ତରଜ (ଦେଖନ୍ତୁ)

(ଅନନ୍ତରଜାତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ତ ରଥ ଶର୍ମା-ଦେ.ବି.(ନାମ) ଗୀତା ଗୋବିନ୍ଦର ଗଦ୍ୟ ଟୀକା ରଚୟିତା ।

ଅନନ୍ତରଯ୍ୟ-ସଂ.ବି ପୁଂ.-ଅବ୍ୟବଧାନ, ଅଦୂରସ୍ଥ କରଣ ।

ଅନନ୍ତ ରାମ କରଶର୍ମା-ଦେ. ବି. (ନାମ)-୧୯୧୮ ମସିହାରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରସାଦ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ । ସେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଜଣେ ସୁପରିଚିତ ବ୍ୟକ୍ତି । କୌଟିଲ୍ୟ ଅର୍ଥଶାସ୍ତ୍ର (୧ମ ଭାଗ) ଶୁକ୍ରନୀତି, ବାର୍ହସ୍ପତ୍ୟନୀତି, କାମନ୍ଦକୀୟ ନୀତିସାର ଓ ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତି ସଂସ୍କୃତ ଭାଷାରୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରିଛନ୍ତି । ଉତ୍ତର ପ୍ରଦେଶ ସରକାର ଓ ବହୁ ବେସରକାରୀ ଅନୁଷ୍ଠାନଦ୍ୱାରା ସେ ତାଙ୍କର ସାହିତ୍ୟକୃତି ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ଲାଭ କରିଛନ୍ତି ।

ଅନନ୍ତରାୟ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ତରାୟ)-ନିଷ୍ପ୍ରତିବନ୍ଧକ, ନିର୍ବିଘ୍ନ ।

ଅନନ୍ତରାଶି-ସଂ. ବି ପୁଂ. (କର୍ମଧା)- ଯେଉଁ ରାଶି ବା ସଂଖ୍ୟାର ଶେଷ ସୀମା ନାହିଁ, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ଅସଂଖ୍ୟ ।

ଅନନ୍ତ ରୂପ-ସଂ.ବି.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ପରମେଶ୍ୱର, ବିଷ୍ଣୁ ।

ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍‌ତତ୍)-ଅନନ୍ତଗର୍ଭ ରହିତ ପର୍ବତ୍ର, କୁଶ ।

ଅନନ୍ତ ଲାଲ ସିହ୍ନା-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଅନନ୍ତ ଲାଲ ସିହ୍ନା ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ୧୯୦୩ ମସିହା ଡ଼ିସେମ୍ବର ୩ ତାରିଖରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତା ଗୋପାଳ ସିହ୍ନା ଜଣେ ଓକିଲ ଥିଲେ, ତାଙ୍କ ପରିବାରର ନିଜ ଘର ଥିଲା ଆଗ୍ରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଏକ ସ୍ଥାନରେ । ତାଙ୍କ ପିତାମହ ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରେ ବଙ୍ଗଳାରୁ ଆସି ଚଟ୍ଟଗ୍ରାମରେ ବସତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲେ ।

ବାଲ୍ୟକାଳରେ ତାଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ସେ ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ଶେଷବେଳକୁ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର ଥିଲେ । ସେତିକି ବେଳେ ତାଙ୍କର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂପର୍କ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଏକ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳର ନେତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେନଙ୍କ ସହିତ । ଅତି କମ୍ ବୟସରେ ଏହି ବିପ୍ଳବୀ ଦଳ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବା ପରେ ସେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାମ ଦଳପାଇଁ କରି ପ୍ରଶଂସା ଅର୍ଜନ କରିପାରିଥିଲେ । ବିପ୍ଳବୀ ଦଳରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଅନନ୍ତଲାଲ ତାଙ୍କର ସାହସ, ଉତ୍ସାହ ଏବଂ ଗଠନ ମୂଳକ ଦକ୍ଷତାର ପରିଚୟ ଦେଇଥିଲେ । କାହାର ସାହାଯ୍ୟ ନ ନେଇ ସେ ଗୁପ୍ତରେ ବନ୍ଧୁକ ପାଇଁ କ୍ୟାଟ୍ରିଜ୍, ରିଭଲଭର ପାଇଁ ବୁଲେଟ ଏବଂ ନିଜପଦ ହାତ ବୋମା ତିଆରି କରୁଥିଲେ । ସେ ସମୟରେ ବିପ୍ଳବ ନିମନ୍ତେ ଏସବୁ ଜିନିଷର ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ଅସହଯୋଗ କରିବା ନିମିତ୍ତ ଗୟା କଂଗ୍ରେସ ଡ଼ାକରା ଦେଲା । ତାଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ ଚଟ୍ଟାଗଞ୍ଜ ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶହ ଶହ ଛାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟ ତ୍ୟାଗ କରି କଂଗ୍ରେସରେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାସେବୀ ରୂପେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହାଥିଲା ଗୟା ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରଥମ ଶିକ୍ଷା ବାହାନ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ।

୧୯୨୩ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଅନନ୍ତ ଲାଲଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱରେ ଦଳେ ବିପ୍ଳବୀ ଯୁବକ ଆସାମ-ବେଙ୍ଗଲ ରେଲପଥ କଂପାନୀ ଅଫିସକୁ ଘେରିଉ କରି ବହୁ ଅର୍ଥ ଲୁଟ୍ କରିଥିଲେ । ଏହି ଅର୍ଥ ବିପ୍ଳବୀଦଳଙ୍କ ସଂଗଠନ ନିମିତ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଥିଲା । ଏହି ଘଟଣା ଯୋଗୁ ଅନନ୍ତ ଲାଲ ପୋଲିସଙ୍କ ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ପଡିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେନ ଓ ଅମ୍ବିକା ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ଅନନ୍ତଲାଲ ଏବଂ ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବୀ ସେନା ସୁଲୁକ ବିହାରରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ପୋଲିସ ଏହା ଜାଣି ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଘେରାଉ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଅନନ୍ତଲାଲ ଏବଂ ତାଙ୍କର ସାଙ୍ଗମାନେ ସାହସର ସହିତ ପୋଲିସ ଘେରକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦୌଡି ଦୌଡି ଗୋଟିଏ ପାହାଡରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ପୋଲିସ ବାହିନୀ ପାହାଡ ଘେରାଉ କଲେ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ତଲାଲଙ୍କୁ ଧରି ପାରି ନଥିଲେ । ସେ ସାଣ୍ଡଓ୍ୱିପ ଦାଟ ଦେଇ କଲିକତାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । କିନ୍ତୁ କେତେକ ମାସ ପରେ ହଠାତ୍ ସେ କଲିକତାର ବାଘ ବଜାରରେ ପୋଲିସ ଦ୍ୱାରା ଗିରଫ ହୋଇଥିଲେ ।

ବ୍ରିଟିଶ ଶାସନ କଲ କଲିକତାରେ ଭୟାନକ ରୂପ ଧାରଣ କଲା । ଅକ୍ଟୋବର ୧୯୨୪ରେ ସମସ୍ତ ବିପ୍ଳବୀ ଦଳ ତଥା ସେମାନଙ୍କର ନେତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରି ବିଚ୍ଛି-ରାଲଣ୍ଡର ବିନା ବିଚାରରେ ଦେଲେ କାରାଗାର ଦଣ୍ଡ । ଅନନ୍ତଲାଲ ହେଲେ ଦୀର୍ଘ ଚାରିବର୍ଷ କାରାଗାରବାସୀ ।

୧୯୨୮ ମସିହାରେ ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତିପାଇ ଅନନ୍ତ ଲାଲ ନିଜ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ଜିଲ୍ଲାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଞ୍ଚଳରେ ବିପ୍ଳବୀ ସଗଠନ ଗଠନ କଲେ । ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ର ଏବଂ ଯୁବକ ସଭ୍ୟ ହେଲେ ଏହି ସଂଗଠନର ।

ଇଂରେଜ ସରକାର ଅନନ୍ତଲାଲଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବହୁ ମକଦ୍ଦମା ରୁଜୁ କରିଥିଲେ । ରାଜନୈତିକ ବନ୍ଦୀ-ମାନଙ୍କ ସହ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ତାଙ୍କୁ ଆଣ୍ଡାମାନ ଦ୍ୱୀପ-ପୁଞ୍ଜକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ୧୯୪୬ ମସିହାର ଶେଷଭାଗ ବେଳକୁ ସେ କାରାମୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ତିନୋଟି ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଥିଲେ ଚଟ୍ଟାଗଞ୍ଜ ଉତ୍ଥାନ ସଂପର୍କରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ପୁସ୍ତକ ମହାନ୍ ବିପ୍ଳବୀ ନେତା ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେନଙ୍କ ସଂପର୍କରେ । ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ହାସଲ କରିବାପରେ ସେ ବିଦାୟ ନେଇଥିଲେ ସକ୍ରିୟ ରାଜନୀତିରୁ । କିଛି ବର୍ଷ ପରେ ସେ ଏକ ଡକାୟତି ମକଦ୍ଦମାରେ ସଂପୃକ୍ତ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଗିରଫ କରାଯାଇ ଥିଲା ।

ଅନନ୍ତଶକ୍ତି-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ମହାଶକ୍ତିଶାଳୀ ।

ଅନନ୍ତଶକ୍ତି ବର୍ମା-ଦେ.ବି (ନାମ)-(ଦେଖନ୍ତୁ-ମାଠର ବରି)

ଅନନ୍ତଶୟନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (୭ମୀ ତତ୍., ଅନନ୍ତ + ଶୟନ)-ମହାପ୍ରଳୟ କାଳରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅନନ୍ତ ବା ଶେଷ ନାଗ ଉପରେ ଶୟନ, ତ୍ରିବାଙ୍କୋଡ,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଶ୍ରୀରଙ୍ଗପଟ୍ଟନ ।

(କର୍ମଧାରୟ)-ଅଶେଷ ନିଦ୍ରା ଅର୍ଥାତ୍ ମୃତ୍ୟୁ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅଶେଷ ଶଯ୍ୟା ବିଶିଷ୍ଟ ।

(ଅନନ୍ତଶୟନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(୧) କେରଳ ରାଜ୍ୟର ରାଜଧାନୀ ତ୍ରିବାନ୍ଦ୍ରମଠାରେ ଅନନ୍ତ ଶୟନ ନାମରେ ପବିତ୍ର ମନ୍ଦିରଟିଏ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ଅନନ୍ତଶୟନ ମନ୍ଦିରକୁ ପଦ୍ମନାଭ ମନ୍ଦିର ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ । କଳା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ମନ୍ଦିରର ଖୁବ୍ ବିଶେଷତ୍ୱ ରହିଛି ।

(୨) ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନଦୀ ଢେଙ୍କାନାଳର ମଧ୍ୟଦେଶ ପଶ୍ଚିମରୁ ପୂର୍ବକୁ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ କଟକ ଜିଲ୍ଲାରେ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଅଛି । ଏହି ନଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ବହୁତ ଦେବ ଦେବୀ ମନ୍ଦିର ଅଛି । ତାଳଚେର ସହରର ବିପରୀତ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଢେଙ୍କାନାଳର ସାରଙ୍ଗ ଗ୍ରାମରେ ପଥରରେ ଖୋଦିତ ଅନନ୍ତଶୟନ ବିଷ୍ଣୁ ମୂର୍ତ୍ତି ଠିକ୍ ନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ଏହି ମୂର୍ତ୍ତିର ଲମ୍ବ ପ୍ରାୟ ୩୨ ଫୁଟ । ଶୟନ ଅବସ୍ଥାରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଏହି ଅନନ୍ତଶୟନ ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରାକୃତିକ ଶିଳା ଉପରେ ଖୋଦିତ । ଏପରି ବିରାଟ ମୂର୍ତ୍ତି ଅନ୍ୟ କୌଣସିଠାରେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ନଦୀ ବଢ଼ି ସମୟରେ ଏହି ମୂର୍ତ୍ତି ଜଳ ମଗ୍ନ ହୁଏ ଏବଂ ପରେ ବାଲିକାଦ୍ୱାରା ଆଚ୍ଛାଦିତ ହୋଇଯାଏ । ପୁଣି ବର୍ଷା ଜଳ ଦ୍ୱାରା ଧୌତ ହୁଏ । ଏହି ଅନଂତଶୟନ ମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ପୂଜାର ବିଶେଷ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଏ ମୂର୍ତ୍ତି କେବେ କାହାଦ୍ୱାରା ଖୋଦିତ ହୋଇଥିଲା । ତାହାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ତଶଯ୍ୟା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (୭ମୀ ତତ୍. କମ୍ବା ରୂପକ ଶଯ୍ୟା ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନନ୍ତ ନାଗ)-ମହାପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଅନନ୍ତନାଗ ଉପରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରଚିତ ଶଯ୍ୟା ।

ଅନନ୍ତ ଶାୟୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.(ଅନନ୍ତ+ଶୀ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଇନ୍ = ଅନନ୍ତ ଶାୟିନ୍. ୧ମା. ୧ବ.) (ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ଅନନ୍ତନାଗ ଉପରେ ଶୟନ କରିଥିବା)-ବିଷ୍ଣୁ ।

ଅନନ୍ତଶୀର୍ଷ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନନ୍ତ+ଶୀର୍ଷ, ଯାହାଙ୍କର ଅସଂଖ୍ୟ ମସ୍ତକ ଅଛି)-ବାସୁକୀ, ଶେଷ ନାଗ, ବିଷ୍ଣୁ ।

ସଂ.ବିଣ - ବହୁଶିର ଯୁକ୍ତ ।

(ଅନନ୍ତ ଶୀର୍ଷା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ତଶୀର୍ଷା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ବାସୁକୀଙ୍କ ପତ୍ନୀ ।

ଅନନ୍ତଶ୍ରୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ପରମେଶ୍ୱର ।
ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ଅପରିମିତ ଶୋଭା, ଅପରିମିତ ସମ୍ପତ୍ତି ।

ଅନନ୍ତ ସିଂହ-ଦେ.ବି. (ନାମ)-ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରାଚୀନ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ରଣପୁରର ଗର୍ଗବଂଶୀୟ ଚତୁର୍ଥ ଓ ୫୩ ତମ ନରପତି । ଏହିରାଜ୍ୟର ଚତୁର୍ଥ ଅନନ୍ତ ସିଂହ ଯଯାତି କେଶରୀଙ୍କର ସୈନ୍ୟବାହିନୀର ସେନାପତି ଥିଲେ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ରଣପୁର)

ଅନନ୍ତା-ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅନନ୍ତ+ଆ)-ଅନନ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ପୃଥିବୀ, ଦୁର୍ଗା, ପାର୍ବତୀ, ଦୁବ୍ବା, ଦୁବ, ବେମିତଲଇ, ଶ୍ୟାମାଲତା, ଏକ ସଂଖ୍ୟା, ପିପ୍ପଳି, ଦୁରାଳଭା, ହରିଡ଼ା, ଅଁଳା, ଗୁଳୁଚିଲତା, ଲଙ୍ଗଳୀ, ଅଗ୍ନିମନ୍ଥ ।

ଦେ.ବି. ପୁଂ.-ଅନଂତ ନାମକ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନାଦର ସୂଚକ ଡାକ ନାମ, ଯଥା ରାଣ୍ଡିପୁଅ ଅନଂତା, ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଛଣ୍ଡା ସୂଚକ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-(୧)-ଅଚଳା, ଭୂ, ଭୂମି, ରସା, ବିଶ୍ୱମ୍ଭରା, ସ୍ଥିରା, ଧରା, ଧରିତ୍ରୀ, ଧରଣୀ, ଇଳା, କ୍ଷୋଣୀ, ଜ୍ୟା, କାଶ୍ୟପୀ, କ୍ଷିତି, ସର୍ବଂସହା, ବସୁମତୀ, ବସୁଧା, ଉର୍ବୀ, ବସୁନ୍ଧରା, ଗୋତ୍ରା, କୁ, ପୃଥିବୀ, ପୃଥ୍ୱୀ, କ୍ଷ୍ମା, ଅବନୀ, ମେଦିନୀ, ମହୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(୨) ଦୂର୍ଲଭା ଦୁରାଲଭା, ଯାସ ଯବାସ, ଦୁଃସ୍ପର୍ଶ ଧନ୍ୱୟାସ, କୁନାଶକ, ରୋଦନୀ, କଚ୍ଛୁରା, ସମୁଦ୍ରାନ୍ତା ।
(୩) ଦୂର୍ବା, ଶତପର୍ବିକା, ସହସ୍ରବୀର୍ଯ୍ୟା, ଭାର୍ଗବୀ, ରୁହା ଛତ୍ରପତ୍ରୀ, ହରିତା, ହରିତାଳୀ, କଚ୍ଛ ରୁହ ।

ଅନନ୍ତାଇ-ଦେ.ବି. (ସଂ.ଅନଂତା = ଦୁର୍ଗା)-ପିତାମ୍ବର ଦାସଙ୍କ କୃତ ନୃସିଂହ ପୁରାଣୋକ୍ତ ଦେବୀ ବିଶେଷ ।

ଅନନ୍ତାତ୍ମା-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନଂତ + ଆତ୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ବ୍ରହ୍ମ ।

ଅନନ୍ତାନନ୍ଦ-ଦେ. ବି. ପୁଂ. (ନାମ)-ରାମାନନ୍ଦଙ୍କର ବାର ଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଏକତମ ।

ଅନନ୍ତା ଶବର-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ବହୁ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଅନଂତା ଶବର ନାମରେ ଏକ ବ୍ୟାଧ ଜଙ୍ଗଲରେ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ଶିକାର କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲା । ପ୍ରତିଦିନ ମଦ୍ୟଓ ମାଂସ ଭକ୍ଷଣ କରେ । ଉଦ୍‌ବୃତ ଶିକାରକୁ ବଜାରରେ ବିକି କରି ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ପରିବାର ପୋଷେ । ଥରେ ଗୋଟିଏ ପୋଷା ଶୁଆକୁ କାଣ୍ଡିଆ ନଲ ଯୋଖି ଧରିଲା ବେଳକୁ ଶୁଆଟି ରାମ ନାମ ରଟ୍ଟ ଥିବାର ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲା । ସେ ଶୁଆକୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ମଣି ଜନୈକ ଗୃହ କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ବିକ୍ରୟ କଲା । କେତେ ଦିନ ପରେ ଅନଂତା ଶବରର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଯମଦୂତମାନେ ଅନଂତା ଶବରର ଆତ୍ମାକୁ ବାନ୍ଧି ନେଇଯାଉଥିବା ବେଳେ ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଶବରର ଆତ୍ମାକୁ କାଡ଼ି କରି ନେଇ ଗଲେ । ଯମଦୂତମାନେ କହିଲେ-ମର୍ତ୍ତ୍ୟରେ ଏ ବ୍ୟାଧ ବହୁ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ବଧ କରି ମହାପାପୀ ହୋଇଛି ।' କିନ୍ତୁ ବିଷ୍ଣୁଦୂତମାନେ କହିଲେ ଯେତେ ପାପ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଶୁଆଠାରୁ ଥରେ ମାତ୍ର ସେ ରାମ ନାମ ଶ୍ରବଣ କରିବା ଫଳରେ ତା'ର ସମସ୍ତ ପାପ କ୍ଷୟ ହୋଇଛି ।

ଭାବେ ଅଭାବେ ଯେଉଁ ପ୍ରାଣୀ,
ବଦନେ ରାମ ନାମ ଭଣି ।
ଦଣ୍ଡକେ ହୋଇ ଭସ୍ମ ରାଶି,
ସେହି ସେ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକେ ବସି ।
(ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତି)

ବିଷ୍ଣୁ ଦୂତମାନେ ଅନନ୍ତା ଶବରକୁ ଯମଦୂତମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ପୁଷ୍ପକ ବିମାନରେ ପୁଷ୍ପ ବିଭୂଷଣ କରି ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକକୁ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ ।

ପୁଷ୍ପ ବିମାନେ ବସାଇଲେ,
ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକକୁ ଘେନଗଲେ । (ଦାର୍ଢ୍ୟତା ଭକ୍ତି)

ଅନନ୍ତ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଳୀ. (ଅନନ୍ତ + ଯ)-ଯାହାର ସୀମା ନାହିଁ, ଚିର ।

ସଂ.ବି -ଅନନ୍ତକାଳ, ଅନନ୍ତଦେଶ, ହିରଣ୍ୟ ଗର୍ଭପଦ, ବ୍ରହ୍ମପଦ ।

ଅନନ୍ଦ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଚ ତତ୍, ଅ + ନନ୍ଦ + ଣିଚ୍. ଅ) -ଆନନ୍ଦ ଜନକ ନୁହେଁ, ଯେ ଆହ୍ଲାଦ କରେ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଳୀ. (ନଞ୍ଚତତ୍.)-ଅତି ଭୋଜନୀୟ, ଯାହା ଭୋଜନ କରାହୁଏ ନାହିଁ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ନିରନ୍ନ, ଅନ୍ନହୀନ ।

ଅନନ୍ୱୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅନ୍ୱୟ)- ପୁତ୍ର ପୌତ୍ରାଦିହୀନ, ଆଣ୍ଟୁକୁଡ଼ା, ଯେଉଁ ପଦ ଅନ୍ୟ ପଦ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୱିତ ନୁହେଁ ।

ସଂ. ବି -ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ, ଯେଉଁ ରଚନାରେ ଉପମାନ ଓ ଉପମେୟ ଏକ ବସ୍ତୁରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହୁଏ । ଏଥିର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଏହି ଯେ ଉକ୍ତ ବସ୍ତୁର ଉପମା ଦେବାକୁ ସଂସାରରେ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ।

(ଅନନ୍ୱୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୱିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅନ୍ୱିତ)-ଯେଉଁ ପଦ ଅନ୍ୟ ପଦଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୱିତ ନୁହେ, ଯେଉଁ ପଦର ପୂର୍ବାପର ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ, ଅସମ୍ବନ୍ଧ, ଅସଙ୍ଗତ, ଅନିୟମିତ ।

ଅନନ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅନ୍ୟ, ଯାହା ଅନ୍ୟ ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ନୁହେଁ)-ସ୍ୱକୀୟ, ଆପଣାର ।

ଅନନ୍ୟତା } ବି.-ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତି, ଅଭିନ୍ନ, ସେହି
ଅନନ୍ୟତ୍ୱ } ଏକା, ବିଷ୍ଣୁ ।

(ଅନନ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନନ୍ୟକର୍ମା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-(ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ୟ କର୍ମନ୍)-ଯାହାର (ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମ ଛଡ଼ା) ଅନ୍ୟ କର୍ମ, ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ବା ଜୀବିକା ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟଗତି-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-(ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ୟ+ଗତି)- ଅନ୍ୟ ଗତିହୀନ, ଉପାୟାନ୍ତରହୀନ, ନିରୁପାୟ, ନାଚାର, ନିରାଶ୍ରୟ ।

ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ ।

ଅନନ୍ୟ ଗତିକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ୟ+ଗତି+କ)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଗତି ନାହିଁ, ନିରୁପାୟ, ନାଚାର, ନିରାଶ୍ରୟ, ଏକାଶ୍ରୟ ।
(ଅନନ୍ୟ ଗତିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଗାମୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ନ+ଅନ୍ୟ+ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ.)-ଯେ ଆଉ କାହା ଠାକୁ ନଯାଏ, ଯେ ଅନ୍ୟ କାହାର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗମ ନକରେ ।
(ଅନନ୍ୟଗାମିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଚିତ୍ତ-ସଂ. ବି. (ନ+ଅନ୍ୟ+ଚିତ୍ତ) - ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନୋଯୋଗ, ଏକାଗ୍ରତା ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ ଅନନ୍ୟଚେତା (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନନ୍ୟ ଚିତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଚିନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ ଅନ୍ୟ +ଚିନ୍ତା -ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା ନ କରି ଲକ୍ଷୀକୃତ ବିଷୟରେ ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତା ଦେଇଥାଏ ।
(ଅନନ୍ୟ ଚିନ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଚିନ୍ତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍) - ଅନ୍ୟ ବିଷୟରେ ଭାବନା ନ କରିବା ।

ଅନନ୍ୟଚେତା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ -(ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ଅନ୍ୟ+ଚେତସ୍; ୧ମା. ୧ବ.)- ଯେ ଏକମାତ୍ର ବିଷୟ ପ୍ରତି ମନ ଦେଇଥାଏ ।

ଅନନ୍ୟଜ-ସଂ. ବି. ପୁ. (ନଞ୍ଜତତ୍, ନ+ଅନ୍ୟ+ଜନ ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ ଅ, ଯେ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଜନ୍ମି ନାହିଁ)- ମନସିଜ, ମଦନ, କାମ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଅନଙ୍ଗ, ମଦନ, ମନ୍ମଥ, ମାର, ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ, ମୀନକେତନ, କନ୍ଦର୍ପ, ଦର୍ପକ, କାମ, ପଞ୍ଚଶର, ସ୍ମର, ସମ୍ବରାରି, ମନସିଜ କୁସୁମେଷୁ, ପୁଷ୍ପଧନ୍ୱା, ରତିପତି, ମକରଧ୍ୱଜ, ଆତ୍ମଭୂ, ବ୍ରହ୍ମସୂ, ବିଶ୍ୱକେତୁ, ମନୋଭବ ।

ଅନନ୍ୟତନ୍ତ୍ର- ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.) ଅପରାଧୀନ, ସ୍ୱାଧୀନ, ସ୍ୱକୀୟ. ନିଜ, ଅସାଧାରଣ, ଅସାମାନ୍ୟ, ମୌଳିକ ।

(ଅନନ୍ୟତନ୍ତ୍ରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଦୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ପଡ଼ୁ ନଥିବା ଦୃଷ୍ଟି, ଏକଦୃଷ୍ଟି ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ୟ+ଦୃଷ୍ଟି)-ଯାହାର ଏକ ପଦାର୍ଥ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟଦେବ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅନ୍ୟ ଦେବ)-ଏକ ଦେବ ଛଡ଼ା ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଉପାସ୍ୟଦେବ ନାହିଁ, ଯାହା ଛଡ଼ା ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଦେବ କେହି ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି.-ପରମାତ୍ମା, ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନନ୍ୟଧର୍ମା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ଅନ୍ୟ+ଧର୍ମନ୍, ୧ମା. ୧ବ)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ବା ଗୁଣ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟନାଥ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ଅନ୍ୟ+ନାଥ)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ କେହି ପ୍ରଭୁ ବା ସ୍ୱାମୀ ନାହିଁ ।
(ଅନନ୍ୟନାଥା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟନାଥା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନନ୍ୟନାଥ+ଆ)- ଅନନ୍ୟନାଥର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଯେଉଁ ଅନୂଢା କନ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ଅନ୍ୟବର ପ୍ରତି ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟପର-ସଂ.ବିଣ ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି, ନାହିଁ ଅନ୍ୟପର-ଆଶ୍ରୟ ଯାହାର, ନ+ଅନ୍ୟପର)-
ଅନନ୍ୟ ଚିତ୍ତ ।(ଦେଖନ୍ତୁ)
ଅନନ୍ୟ ପରାୟଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନନ୍ୟପରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନନ୍ୟ ପରାୟଣ-ସଂ ବିଣ.ପୁଂ.(ନ + ଅନ୍ୟ ପରାୟଣ)-
ଅନନ୍ୟ ଚିତ୍ତ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ନୁହେ ।
(ଅନନ୍ୟ ପରାୟଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟପୂର୍ବ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଯାହା ଅନ୍ୟ ପୂର୍ବ ନୁହେ, ଯାହା ପୂର୍ବେ ଅନ୍ୟର ନଥିଲା ।

ଅନନ୍ୟ ପୂର୍ବା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଅନ୍ୟ ପୂର୍ବା)-
ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଆଉ କୌଣସି ବରପାତ୍ରକୁ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ବାଗ୍‌ଦତ୍ତା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅବିବାହିତା ।
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ବାଗଦତ୍ତା ନଥିବା କନ୍ୟା ।

ଅନନ୍ୟପୂର୍ବିକା-ସଂ ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ-ଅନନ୍ୟ ପୂର୍ବା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନନ୍ୟବୃତ୍ତି -ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନାହିଁ ଅନ୍ୟବୃତ୍ତି ଯାହାର, ନ + ଅନ୍ୟବୃତ୍ତି)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସାୟ, ଆଶ୍ରୟ ବା ଅବଲମ୍ବନ ନାହିଁ ।
ଯାହାର ଆଉ କେଉଁ କଥା ପ୍ରତି ମନ ଦେବାକୁ ନାହିଁ, ଏକାନ୍ତ ମନ ଯୋଗୀ, ଅନନ୍ୟ ବିଷୟ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଏକାଗ୍ର, ଏକତାନ, ଏକାୟନ, ଏକ ସର୍ଗ, ଏକାଗ୍ର୍ୟ ।

ଅନନ୍ୟବ୍ରତ -ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ ବ୍ରତ ନାହିଁ ।
(ଅନନ୍ୟବ୍ରତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟଭଜ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅନ୍ୟ ଭଜ)-ଯେ ଅନ୍ୟ ପୁରୁଷ ବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ସେବା କରେ ନାହିଁ ।

ଅନନ୍ୟ ମନସ୍କ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅନ୍ୟ ମନସ୍କ)-
ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ, ଏକାଗ୍ର ମନୋଯୋଗଯୁକ୍ତ ।
(ଅନନ୍ୟମନସ୍କା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟମନା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅନ୍ୟ + ମନସ୍ ୧ମା. ୧ବ)
-ଅନ୍ୟମନସ୍କ । (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଯାହାର ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମନ ନଥାଏ, ଲକ୍ଷ୍ୟ ବିଷୟରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ।

ଅନନ୍ୟ ମାନସ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅନ୍ୟ + ମାନସ)-ଅନନ୍ୟଚିତ୍ତ, ଅନନ୍ୟମନାଃ, ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ ।
(ଅନନ୍ୟ ମାନସା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟ ଶରଣ-ସଂ: ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅନ୍ୟ + ଶରଣ)-ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଆଶ୍ରୟ ନାହିଁ, ଯାହାର ଅପର ଗୃହ ନାହିଁ ।
(ଅନନ୍ୟଶରଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟ ସହାୟ-ସଂ. ବିଣ.(ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ଅପର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ନାହିଁ ।
(ଅନନ୍ୟ ସହାୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ-ସଂ.ବିଣ (ନ + ଅନ୍ୟ + ସାଧାରଣ)-
ଅତି ସାଧାରଣ,ଯାହା ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ସାଧାରଣ ନୁହେ, ଯାହା ଅନ୍ୟ କାହାରି ନୁହେ ।

ଅନନ୍ୟ ସୁଲଭ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଯାହାର ଅନ୍ୟକୁ ସହଜେ ମିଳେ ନାହିଁ ବା ଦୃଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ, ଅସାମାନ୍ୟ, ଅସାଧାରଣ ।
(ଅନନ୍ୟ ସୁଲଭା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନନ୍ୟାଶ୍ରିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅନ୍ୟ + ଆଶ୍ରିତ)-)-
ସ୍ୱାଧୀନ, ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରା କରେ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି. (ସ୍ମୃତି)-ଯେଉଁ ଦ ମ୍ପତ୍ତି ଦାୟ ଗ୍ରସ୍ତ ବା ଆବଦ୍ଧ ନୁହେ,ଅନ୍ୟକାହାଠାରେ ବନ୍ଧା ଛନ୍ଦା ନଥିବା ।

ଅନନ୍ୟୋପାୟ- ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅନନ୍ୟ ଗତିକ, ଯାହାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନାହିଁ ।
(ଅନନ୍ୟୋପାୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପ)-ନିର୍ଜଳ, ଜଳହୀନ,ଯେଉଁଠାରେ ଅଳ୍ପ ଜଳ ଥାଏ, ପଲ୍ୱଳାଦି ।

ଅନପକରଣ-ସଂ.ବି. (ନ + ଅପକରଣ)- (ସ୍ମୃତି) ନ ଦେବା ।

ଅନପକର୍ମ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଋଣର ପରିଶୋଧ, ଅନର୍ପ-କରଣ, ଅନନ୍ଧିତ କର୍ମ ।

ଅନପକାର-ସଂ.ବି ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଅପକାର)-
ଅନହିତ, ଅକ୍ଷତ, କାହାରି ଅନିଷ୍ଟ ନକରିବା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

ଅନପକାରକ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍)-ଅନପକାରୀ, ଯେ ଅପକାର କରେ ନାହିଁ, ନିରୀହ ।
ଅନପକାରିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପକାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅପକାରୀ -
ଅନପକାରକ ଅକ୍ଷତିକର, ଅନନିଷ୍ଟକର୍ତ୍ତା ନିରୀହ ।
(ଅନପକାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପଚୟ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପଚୟ)-କ୍ଷତି ରହିତ, ଅବିନଷ୍ଟ, ଅବିନାଶୀ, ଅବ୍ୟୟ, ଅପବ୍ୟୟିତ ହୋଇ ନଥିବା ।
ସଂ ବି. (ନଞ୍‌ତତ୍.)-ଅପଚୟାଭାବ, କ୍ଷୟଶୂନ୍ୟତା ।

ଅନପଚିତ-ସଂ. ବିଣ: (ନଞ୍‌ତତ୍.)-ଅପୂଜିତ,ଅନାଦୃତ, ଉପେକ୍ଷିତ ।
(ଅନପଚିତା:-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପଚ୍ୟୁତ-ସଂ.ବିଣ.ପୁ:(ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପଚ୍ୟୁତ)-ବିନାଶ ରହିତ ।

ଅନପତ୍ୟ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପତ୍ୟ)-ନିଃସନ୍ତାନ, ପୁତ୍ରପୌତ୍ରାଦି ହୀନ ।
(ଅନପତ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନପତ୍ୟତା-ବି)

ଅନପତ୍ୟକ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅନପତ୍ୟ + ସ୍ୱାର୍ଥେ-କ)
ଅନପତ୍ୟ (ଦେଖନ୍ତୁ

ଅନପତ୍ରପ-ସଂ.ବିଣ ପୁଂ. (ନ + ଅପତ୍ରପ)-ଅନିର୍ଲଜ୍ଜ, ସଲଜ୍ଜ, ଲଜ୍ଜାଶୀଳ ଅନ୍ୟହେତୁକ ଲଜ୍ଜାହୀନ ।
(ଅନପତ୍ରପା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପଭ୍ରଂଶ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ -କ୍ଷରଣ ରହିତ, ଅପଭ୍ରଂଶ ଭିନ୍ନ ଯାହା ଗଳିପଡେ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି.-ବ୍ୟାକରଣ ନିଷ୍ପନ୍ନ ସାଧୁ ଶବ୍ଦ ।

ଅନପରାଦ୍ଧ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ନ + ଅପରାଦ୍ଧ)-ଯେ ଅନ୍ୟକୁ ଆଘାତ ବା ଅନିଷ୍ଟ କରିନାହିଁ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।

ଅନପରାଧ-ସଂବି. (ନଞ୍‌ତତ୍, ନ + ଅପରାଧ)-ଅପରାଧ-ହୀନତା, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷତା ।
ସଂ. ବିଣ: ପୁଂ.-ଯେ ଅପରାଧ କରିନାହିଁ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।
(ଅନପରାଧା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପରାଧୀ ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅପରାଧୀ)-
ଯେ ଅପରାଧୀ ନୁହେ, ନିରପରାଧୀ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ।
(ଅନପରାଧିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପସର-ସଂ. ବିଣ. (ସ୍ମୃତି) ଜବରଦସ୍ତି କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ରଖିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି, ଗୈରମାଲର ଜମାଦାର ।

ଅନପସୃତ ମୃତ୍ତିକା- (ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-
(ଦେଖନ୍ତୁ-ମୃତ୍ତିକା)

ଅନପାକର୍ମ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ ତତ୍:)-ଅନାକରଣ, ଋଣାଦିର ପରିଶୋଧ ନକରିବା ।

ଅନପାୟ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପାୟ)
ଅବିନାଶୀ, ଅବିନଶ୍ୱର, ଚିରସ୍ଥାୟୀ, ବାଧାରହିତ, ସମ୍ପନ୍ନ ।

ସଂ. ବି.-ଦୁଃଖରାହିତ୍ୟ, ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନତା, ମୁକ୍ତ, ମହାଦେବ, ଶିବ ।
(ଅନପାୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅପାୟୀ)-
ଅନପାୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନପାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପାବୃତ୍-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅପ + ଆ + ବୃତ୍ + କ୍ୱିପ)-ଯେ ପୁନର୍ବାର ଫେରେ ନାହିଁ, ପୁନରାବୃତ୍ତି ଶୂନ୍ୟ ।

ଅନପିହିତ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆବରଣ ଶୂନ୍ୟ, ଘୋଡା ହୋଇ ନଥିବା ।

ଅନପେକ୍ଷ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି ନ + ଅପେକ୍ଷା)-
ଯେ କାହାରିକୁ ଅପେକ୍ଷା ରଖେ ନାହିଁ, ନିରପେକ୍ଷ, ସ୍ୱାଧୀନ, ନିର୍ମମ, ବେଖାତିରିଆ ।
(ଅନପେକ୍ଷା:-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନପେକ୍ଷତା-ବି)

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନପେକ୍ଷା-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଅପେକ୍ଷା)-ବେଖାତିର, ପରପ୍ରତି ଅପେକ୍ଷା ନ କରିବା ।

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନପେକ୍ଷ + ଆ)-ଅନପେକ୍ଷର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଅନପେକ୍ଷିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅପେକ୍ଷା + ଇତ)- ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ, ଖ୍ୟାତିର କରି ନଥିବା, ଅସମ୍ଭାବିତ, ଅତର୍କିତ ।

(ଅନପେକ୍ଷିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପେତ-ସଂ.ବିଣ.(ନ + ଅପ + ଇ ଧାତୁ + ତ)- ଯାହା ଗତ ହୋଇ ନାହିଁ, ପୃଥକ୍ ହୋଇ ନଥିବା, ବିଦ୍ୟମାନ, ଉପସ୍ଥିତ, ଏକାନ୍ତ ଆସକ୍ତ ।

(ଅନପେତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନପ୍ତ-ସଂ.ବିଣ (ନ + ଅପ୍ତ)-ଅପାପ୍ତ ।

ଅନପ୍ନସ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅପ୍ନସ)-ରୂପହୀନ, ଗନ୍ଧହୀନ ।

ଅନଫା-ସଂ. ବି.(ଗ୍ରୀକ, ଭାଷାରୁ ଆନୀତ)-ଜ୍ୟୋତିର୍ମୋକ୍ତ ଯୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅନବକାଶ-ସଂ. ବି.ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଅବକାଶ)- ଅବକାଶର ଅଭାବ ।

ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ପ୍ରସଙ୍ଗ ନଥାଏ, ଯାହାର ସୁବିଧା ବା ସୁଯୋଗ ନାହିଁ, ଅପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

(ଅନବକାଶା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଗତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍)- ଅବିଦିତ, ଅଜ୍ଞାତ।

(ଅନବଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଗୀତ - ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଅବ + ଗୈ + ତ)-ଅନିନ୍ଦିତ, ଦୋଷ ଶୂନ୍ୟ ।

ଅନବଗୁଣ୍ଠିତ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଅବଗୁଣ୍ଠିତା)- ଅବଗୁଣ୍ଠନ ରହିତା, ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଓଢ଼ଣା ଦେଇନାହିଁ ।

ଅନବଗ୍ରହ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅବଗ୍ରହ)- ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ଶୂନ୍ୟ ।

ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍)-ବୃଷ୍ଟି ପ୍ରତି ବନ୍ଧାଭାବ, ବୃଷ୍ଟି ହେବାରେ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନଥିବା ।

ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅବଚ୍ଛିନ୍ନ)-ଧାରାବାହିକ, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ, ଯାହା ରେଖା ଆଦିଦ୍ୱାରା ଛେଦିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅତ୍ୟଧିକ, ବେଜାୟ, ସୀମାହୀନ ।

(ଅନବଚ୍ଛିନ୍ନତା-ବି)

ଅନବଦ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅବଦ୍ୟ)-ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ନିନ୍ଦା ଭିନ୍ନ, ଦୋଷଶୂନ୍ୟ, ପ୍ରଶଂସ୍ୟ, ଅନୁମୋଦନୀୟ, ଯାହା ସମ୍ବନ୍ଧେ ଆପତ୍ତି କରିଯାଇ ନପାରେ ।

ଅନବଦ୍ୟତା } ବି.
ଅନବଦ୍ୟତ୍ୱ }

(ଅନବଦ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଦ୍ୟା-ସଂ. ବିଣ.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନବଦ୍ୟ + ଆ)-ଅନବଦ୍ୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଜଣେ ଅପ୍ସରା ।

ଅନବଦ୍ୟାଙ୍ଗ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନବଦ୍ୟ + ଅଙ୍ଗ) ଯାହାର ଅଙ୍ଗ ବା ଦେହ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ସୁନ୍ଦର ।

(ଅନବଦ୍ୟାଙ୍ଗୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଧାନ-ସଂ ବି.କ୍ଲୀ.-(ନଞ୍ ତତ୍, ନ + ଅବଧାନ)- ମନଃ ସଂଯୋଗ ବିଶେଷର ଅଭାବ, ଅମନୋଯୋଗ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଅମନୋଯୋଗୀ, ଅଯତ୍ନ ପରାୟଣ, ଉପେକ୍ଷାକାରୀ ।

(ଅନବଧାନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅନବଧାନତା-ବି)

ଅନବଧାନତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. -ପ୍ରମୋଦ, ଅଜ୍ଞାନତା, ଅମନୋଯୋଗ ।

ଅନବଧି-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅବଧି)-ଅସୀମ ।

ଅନବନାଉ-ବୈ. ଦେ. ବି. (ହି. ଅନ୍‌ବନ୍, ଅନ୍‌ବନାଉ) ବିବାଦ, ଅବନ, ଅସୌହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ, ଅପଡ଼, ଶତ୍ରୁତା ।

ବନ୍ଧୁ ଯୋଗେ ହେଲା ଅନବନାଉ
ରାଜା ରାମ ଯୋଷା ବହିଲେ ତହୁଁ ।
(ବ୍ରଜନାଥ-ସମର ତରଙ୍ଗ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନବପୃକ୍ତଣ-ସଂ. ବିଣ. (ନ. ଅବ+ପୃଚ +ତ)-ଅସଂପୃକ୍ତ, ଅଯୁକ୍ତ, ଅସଂଲଗ୍ନ ।

ଅନବବଦ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ-ଅପବାଦ ରହିତ ।

ଅନବଭ୍ର-ସଂ. ବିଣ.-ଅପଭ୍ରଂଶ ଶୂନ୍ୟ, ଅପଠିତ ।

ଅନବମ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅବମଃ)-ନ୍ୟୂନତାଶୂନ୍ୟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅନନ୍ତକ ।

ଅନବର-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ+ଅବର)-ଅକନିଷ୍ଠ, ଅଯବିଷ୍ଠ, ସାମନ୍ତ ବା ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ପ୍ରଧାନ, ଅନ୍ୟୂନ ।

ଅନବରତ ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଅବ+ରମ ଧାତୁ+ଭାବ. ତ)-ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ।

ସଂ କ୍ରି. ବିଣ.-ସର୍ବଦା, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ, ନିରନ୍ତର ।

ଅନବରାର୍ଦ୍ଧ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍)-ଉତ୍କୃଷ୍ଟ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଶୀର୍ଷଭାଗ, ମୁଖ୍ୟ ।

ଅନବରୋଧ-ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)-ଅବରୋଧାଭାବ, ଅନିରୋଧ, ବନ୍ଧନ ନହେବା ।

ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.-ସ୍ୱାଧୀନତା, ଅବାଧା, ବିଘ୍ନାଭାବ ।

ଅନବଲମ୍ବ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅବଲମ୍ବ)-ଅବଲମ୍ବନହୀନ, ଯାହାର ସ୍ଥିତି ନାହିଁ, ନିରାଶ୍ରୟ, ସ୍ୱାଧୀନ, ବେକାର ।
(ଅନବଲମ୍ବା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଲମ୍ବନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି. ନ+ଅବଲମ୍ବନ)-ଅନବଲମ୍ବ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ସଂ.ବି. (ନଞ୍ଜତତ୍.)-ଅବଲମ୍ବନର ଅଭାବ, ସ୍ୱାଧୀନତା ।
(ଅବଲମ୍ବନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଲୋଭନ ସଂ. ବି. (ନ+ଅବ+ଲୁଭ୍+ଭା. ଅନ)-ଉପନିଷଦୁକ୍ତ ଗର୍ଭିଣୀଙ୍କର ଚତୁର୍ଥ ମାସ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଂସ୍କାର ବା ଉତ୍ସବ ବିଶେଷ (ଗର୍ଭସ୍ରାବର ଆଶଙ୍କା ରହିତ କରିବା ଏ ଉତ୍ସବର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ), ଉପରୋକ୍ତ ଉତ୍ସବର ବିବରଣ ଲେଖାଥିବା ଉପନିଷଦର ଅଧ୍ୟାୟ ।

ଅନବସ୍-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଅବ+ଅସ୍ନ୍)-ଅନ୍ନହୀନ, ପଥ୍ୟାଶନ ରହିତ, ଅନ୍ନର ଅଭାବ ।

ଅନବସ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅବସ)-ଅଗ୍ନିନଷ୍ଟ, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ, ପଥ୍ୟାଶନ ରହିତ ।

ଅନବସର-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜତତ୍, ନ+ଅବସର)-ଜଗନ୍ନାଥ ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ଅଣସର, ସ୍ନାନ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାଠାରୁ ନେତ୍ର ଉତ୍ସବ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାଳ ।
(ଦେଖନ୍ତୁ-ଅଣସର)
(ଅନବସରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବସାଦ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅକ୍ଲାନ୍ତ; ଦୃଢ଼, ସ୍ଥିର ।

ଅନବସିତ-ସଂ. ବି. (ନ+ଅବ+ସୋଧାତୁ+ତ)-ତ୍ରିଷ୍ଟୁଭ ଛନ୍ଦ ବିଶେଷ, ଏହି ଛନ୍ଦର ପ୍ରତି ଚରଣରେ ୧୧ ପାଦ ଥାଏ ।

ସଂ.ବିଣ.-ଅନିଷ୍ଠିତ ଅସମାପ୍ତ,ଯାହା ଶେଷ ହୋଇନାହିଁ ।
(ଅନବସିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବସ୍କର-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅବସର)-ମଳହୀନ, ପରିଷ୍କୃତ, ନିର୍ମଳ, ଆବର୍ଜନା ଶୂନ୍ୟ ।

ଅନବସ୍ଥ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଅବସ୍ଥା)-ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ ନଥିବା, ଅସ୍ଥିର ।

ଅନବସ୍ଥା-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜତତ୍. ନ+ଅବସ୍ଥା)-ଅନିଷ୍ଟିତ ଅବସ୍ଥା, ଅସ୍ଥିର ଆଚରଣ, ଅନନୈତିକ ଆଚରଣ, (ଦର୍ଶନ) କୌଣସି ପ୍ରତିଜ୍ଞାରେ ଶେଷ ମୀମାଂସାର ଅଭାବ, ଦୁରବସ୍ଥା, ଅଭାବ ।

ଅନବସ୍ଥାନ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜତତ୍, ନ+ଅବସ୍ଥାନ)-ଅସ୍ଥିରତା, ସ୍ଥିତିର ଅଭାବ, ମନ୍ଦ ଆଚରଣ ।
(ବହୁବ୍ରୀହି)-ବାୟୁ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅସ୍ଥିର, ଚଞ୍ଚଳ ।

ଅନବସ୍ଥାୟୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଅବ+ସ୍ଥା ଧାତୁ +କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ.)-ଅଚିରସ୍ଥାୟୀ ।
(ଅନବସ୍ଥାୟିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବସ୍ଥିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଅବସ୍ଥିତ)-ଚଞ୍ଚଳ, ଅସ୍ଥିର, ଅଠିକଣା, ଅବ୍ୟବସ୍ଥିତ, ଅନିଶ୍ଚିତ, ମନ୍ଦ ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ।
(ଅନବସ୍ଥିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନବସ୍ଥିତଶର-ସଂ ବି. (କର୍ମଧା, ଅନବସ୍ଥିତ + ଶର)-ଅସ୍ଥିରମତ ।
ସଂ. ବଣ ପୁଂ. ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅସ୍ଥିରମତ, ଚଞ୍ଚଳମତ, ଯାହାର ମତଲବ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ ।
ଅନବସ୍ଥିତଶରା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନବସ୍ଥିତଶରତ୍ୱ-ବି)

ଅନବସ୍ଥିତଚେତା-ସଂ.ବଣ ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନବସ୍ଥିତ + ଚେତସ. ୧ମା.୧ବ.)-
ଅନବସ୍ଥିତଶର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନବସ୍ଥିତି-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍‌ତତ୍.)ଅବସ୍ଥିତିର ଅଭାବ, ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଅସ୍ଥିରତା, ଗୃହୀଳଣ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂଯମାଭାବ କାମୁକତା ।

ଅନବହିତ-ସଂ.ବଣ. (ନ + ଅବହିତ)-ଅମନୋଯୋଗୀ, ଯେ ମନ ଦିଏ ନାହିଁ, ଅନବଧାନ, ଅଯତ୍ନଶୀଳ, ଉପେକ୍ଷାପରାୟଣ ।
(ଅନବହିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବଯ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)ନିରବଯ୍ୟବ, ନିରାକାର ।

ଅନବାୟ୍ୟ-ସଂ.ବଣ.-ଅନଯ୍ୟେ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନବାପ୍ତ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ ତତ୍, ନ + ଅବାପ୍ତ)-ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଅଲବ୍ଧ ।
(ଅନବାପ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନବକଳ୍ପ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅବକଳ୍ପ)-ଯାହା ନାଶ ହୋଇ ନପାରେ, ଅନଶ୍ବର ।

ଅନଭ-ପ୍ରାଦେ. (ଗଡ଼ଜାତ) ବି. (ସଂ. ଅନୁଭବ)- ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ ।

ଅନଭନଆ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲ)-ବଣ.-ଅନଭିଜ୍ଞ ।

ଅନଭବ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନୁଭବ)- ବହୁ ଦୁଃଖ ଭୋଗ, ବହୁ ଦୁଃଖାନୁଭବ ।

ଅନଭିଜାତ-ସଂ. ବଣ.ପୁଂ. (ନ + ଅଭିଜାତ)-ଯାହାର ଆଭିଜାତ୍ୟ ନାହିଁ, ଯେ ଉଚ୍ଚବଂଶୀୟ ନୁହେଁ, ଇତର ଜନ ।
(ଅନଭିଜାତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭିଜ୍ଞ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅଭିଜ୍ଞ)-ଅଜ୍ଞ, ଯେ ଜାଣେ ନାହିଁ, ଯାହାର ଅନୁଭବ ନାହିଁ, ଅପରିଚିତ, ନିର୍ବୋଧ ।
(ଅନଭିଜ୍ଞା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନଭିଜ୍ଞତା-ବି)

ଅନଭିଜ୍ଞତା-ସଂ.ବି ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍‌ତତ୍.)-ବହୁଦର୍ଶିତା ରାହିତ୍ୟ, ଅନଭିଜ୍ଞତା, ଶୂନ୍ୟତା ।

ଅନଭିଜ୍ଞାତ-ସଂ ବଣ. (ନ + ଅଭିଜ୍ଞାତ) -ଅପରିଚିତ,
(ଅନଭିଜ୍ଞାତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭିଜ୍ଞେୟ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅଭିଜ୍ଞେୟ)-ଯାହାକୁ ଚିହ୍ନା ଯାଇ ନପାରେ ।

ଅନଭିଧେୟ-ସଂ. ବଣ. ନ + ଅଭିଧେୟ)-ଅବାଚ୍ୟ, କଥନର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଅନଭିପ୍ରେତ-ସଂ ବଣ. (ନ + ଅଭିପ୍ରେତ)-ଯାହା ମନୁଷ୍ୟ ପାଖ ନଥିଲା, ଅଭିପ୍ରାୟ ବହିର୍ଭୂତ ।
ସଂ ବି.-ଅଭିପ୍ରାୟ ବହିର୍ଭୂତ ଘଟଣା ।

ଅନଭିବ୍ୟକ୍ତ-ସଂ. ବଣ (ନ + ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ)-ଅପ୍ରକାଶିତ, ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ, ଅପରିସ୍ଫୁଟ ।
(ଅନଭିବ୍ୟକ୍ତି-ବି)

ଅନଭିଭବ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନ + ଅଭିଭବ)-ପରାଜୟର ଅଭାବ ।
ସଂ. ବଣ:-ଅନଭିଭୂତ ।

ଅନଭିଭବନୀୟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍)- ଯାହାକୁ ପରାଜୟ କରିହୁଏ ନାହିଁ,ଅପରାଜେୟ, ଅନତିକ୍ରମଣୀୟ, ଅଭିଭବର ଅଯୋଗ୍ୟ ।
(ଅନଭିଭବନୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭିଭୂତ-ସଂ.ବଣ. (ନ + ଅଭିଭୂତ)- ଅନାକ୍ରାନ୍ତ, ଅନନୁଭୂତ ।

ଅନଭିମତ-ସଂ.ବଣ. (ନ + ଅଭିମତ)-ଯାହା ମନଲଖି ନୁହେଁ, ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧ, ଅନୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ଯାହା ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ।

ଅନଭିମ୍ଲାତବର୍ଣ୍ଣ-ସଂ.ବଣ.ପୁଂ, (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଭି + ମ୍ଲୈ + ତ)-ଦୀପ୍ୟମାନ, ପ୍ରକାଶମାନ ।

ଅନଭିରୂପ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅଭିରୂପ)-ମେଳ ହେଉ ନଥିବା, ଯାହା ମନୋମତ ନୁହେଁ, ଅସୁନ୍ଦର ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଭିଳଷିତ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-ଅବାଞ୍ଛିତ, ଅନପେକ୍ଷିତ ଅନଭୀଷ୍ଟ ।
(ଅନଭିଲଷିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭିଲାଷ-ସଂ. ବ. (ନ + ଅଭିଲାଷ)-ଅନିଚ୍ଛା-

ଅନଭିଲଷଣୀୟ
ଅନଭିଲଷିତ } ବଣ.

ଅନଭିଲାଷୀ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-ଅନିଚ୍ଛୁକ, ଉଦାସୀନ ।
(ଅନଭିଲାଷିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭିଷ୍ୱଙ୍ଗ-ସଂ.ବ. (ନ + ଅଭିଷ୍ୱଙ୍ଗ)- ଅନାସକ୍ତ, ବୈରାଗ୍ୟ, ନିର୍ମମତା ଆସକ୍ତିହୀନତା, ଦୁଃଖାଦିରେ ସ୍ୱୟଂ ସୁଖୀ ଦୁଃଖୀ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପେ ଭାବନା ଲକ୍ଷଣ, ପୁତ୍ରାଦିଙ୍କର ସୁଖ ।

ଅନଭିଶସ୍ତ- ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅଭି + ଶସ୍ + ତ)- ଅନିନ୍ଦିତ, ଅପବାଦ ରହିତ ।

ଅନଭିଶସ୍ତ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍)- ଅନିନ୍ଦନୀୟ, ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ।

ଅନଭିସଂହିତ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-କୌଣସି ଫଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅଭିସନ୍ଧି କରି ଯାହା କରାହୁଏ ନାହିଁ

ଅନଭିସ୍ନେହ-ସଂ.ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସ୍ନେହ ବର୍ଜିତ ।

ଅନଭିହିତ-ସଂ. ବଣ (ନ + ଅଭି + ଧା ଧାତୁ + ତ)- ଅନୁକ୍ତ, ଅକଥିତ, ପ୍ରତ୍ୟୟାଦି ଦ୍ୱାରା ଉକ୍ତାର୍ଥଭିନ୍ନ ।

ଅନଭିଷ୍ଟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍, ନ + ଅଭି + ଇଷ + ତ)-ଅଭିଷ୍ଟାଭିନ୍ନ, ଅବାଞ୍ଛିତ, ଅନିଷ୍ଟକର ।

ଅନଭ୍ୟସିତ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅନଭ୍ୟସିତ)- ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଇ ନଥିବା, ନିୟମିତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉ ନଥିବା ।

ଅନଭ୍ୟସ୍ତ ସଂ.ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍) ଅଭ୍ୟାସ ରହିତ, ଯାହାର କୌଣସି ବିଷୟରେ ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ, ଅଶିକ୍ଷିତ ଅଦକ୍ଷ, ଅନାୟତ୍ତୀକୃତ ।
(ଅନଭ୍ୟସ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଭ୍ୟାବୃତ୍ତି-ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-ଅଭ୍ୟାହର ଅଭାବ । ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ପୁନରାଗମନ ରହିତ ।

ଅନଭ୍ୟାଶ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅଭ୍ୟାଶ)-ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ ।

ଅନଭ୍ୟାସ-ସଂ. ବ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-ଅଭ୍ୟାସ ବା ନିୟମିତ ଆଲୋଚନାର ଅଭ୍ୟାସ, ଅନନୁଶୀଳନ ।

ଅନଭ୍ୟାସମିତ୍ୟ-ସଂ. ବଣ.- ଯାହା ନିକଟକୁ ଯାଇ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନଭ୍ର-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଅଭ୍ର)-ମେଘ ଶୂନ୍ୟ ।

ଅନଭ୍ରବୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବ. (କର୍ମଧା, ପୂର୍ବରୁ ମେଘ ନ ଉଠାଇ ହଠାତ୍ ବର୍ଷା ହେବା)-(ଲକ୍ଷଣାର୍ଥ)- ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପ୍ରାପ୍ତି, ମନରେ ନଥିବା ପଦାର୍ଥ ସ୍ୱତଃ ମିଳିବା ।

ଅନମ-ସଂ. ବଣ. (ଅ + ନମ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ଅନତ, ଯେ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରେ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବ. ପୁଂ-ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଅନମନୀୟ-ସଂ. ବଣ. (ଅ + ନମ + ଅନୀୟ)- ଯାହା ନଇଁ ହୁଏ ନାହିଁ, ଯାହା ନମନ ସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ଅନମସ୍ୟ ।
ସଂ ବଣ. (ନଞ୍ଚତତ୍)-ନମସ୍କାରର ଅଯୋଗ୍ୟ ।
(ଅନମସ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନମାନ୍-ପ୍ରା.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବ.-ଅନୁମାନ ।

ଅନମିତେ-ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି.ବଣ. (ସଂ.ଅ + ନମିତ)- ଅକାରଣରେ, ବୃଥା, ଅନ୍ୟଥା, ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରେ ।
ନ୍ୟାୟ ନ ବୁଝିଲେ ସେ ବୁଝିଲେ ଅନମିତେ ।
(ପ୍ରାଚୀ-ରହସ୍ୟ ମଞ୍ଜରୀ)

ଅନମିତ୍ର-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅମିତ୍ର)- ଯାହାର ଶତ୍ରୁ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବ. ପୁଂ.-ଯୁଧିଷ୍ଠିର, କୃଷ୍ଣଙ୍କ ପୌତ୍ର ଓ ସୁମିତ୍ରାଙ୍କ ପୁତ୍ର ।

ଅନମୀବ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଅମୀବ)- ରୋଗ ରହିତ, ରୋଗହୀନ ।

ଅନମୁନ୍‌ସିଆ - ପ୍ରା.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବଣ. - ଅନ୍ୟ ମଣିଷ ସହିତ ସାମାଜିକ ସଦ୍ଭାବ ରଖିପାରୁ ନଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି, ଅମଣିଷ ପଣିଆ, ଅସାମାଜିକ ପ୍ରକୃତି ବା ଆଚରଣ ବିଶିଷ୍ଟ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନମୁନୁସ୍- ପ୍ରା.ଢେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅମଣିଷ ।

ଅନମ୍ବର-ସଂ. ବ ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅମ୍ବର)- ବସ୍ତ୍ରହୀନ, ଯେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ନଥାଏ, ନଗ୍ନ, ଦିଗମ୍ବର, ଫଙ୍ଗା, ଆବରଣହୀନ ।

ସଂ. ବି.-ନଗ୍ନ କ୍ଷପଣକ ବୌଦ୍ଧ ସନ୍ଧ ବିଶେଷ, ଆକାଶ ।

(ଅନମ୍ବରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୟ-ସଂ. ବି. (ଅ+ନୟ)- ମନ୍ଦ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ, ମନ୍ଦ ଆଚରଣ ।

(ନ+ଅୟ)-ଦୁର୍ନୀତି, ମନ୍ଦନୀତି, ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମନ୍ଦପଥ, ପାନ, ସ୍ତ୍ରୀ ମୃଗୟାଦିବ୍ୟସନ, ଅଶୁଭ, ବିପଦ, ଦୈବ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ବହୁବ୍ରୀହି, (ଅ+ନୟ)- ନୀତିଶୂନ୍ୟ ।

(ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅୟ)-ଦୁର୍ଭାଗା ।

(ଅନୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନର-(Honour)- ବୈ.ଦେ. ବି. (ଇଂ. ଅନର) - ସମ୍ମାନ, ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି, ମର୍ଯ୍ୟାଦା, ସମାଦାର, ଗୌରବ, ସୁଖ୍ୟାତି, ଯଶ, ସୁନାମ, ସଚ୍ଚରିତ୍ରତା, ସତୀତ୍ୱ, ସତୀତ୍ୱ ନିମନ୍ତେ ଖ୍ୟାତି, ଉଦାରତା, ମହାନୁଭବତା, ଉଚ୍ଚପଦ, ସମ୍ମାନ ସୂଚକ ଉପାଧି, ସମ୍ମାନ-ଚକ୍ର, ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ, ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତିତ୍ୱ ସହିତ ସଫଳତା, ଦ୍ୟୁତ କ୍ରୀଡ଼ା ବା କୌଣସି ବାଜିରେ ହାରିଯାଇ ବା ଦଲିଲ ଆଦି ନଥାଇ ଯେଉଁ ଋଣ କରାଯାଏ ।

ଅନରଗଳ-ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ. (ସଂ. ଅନର୍ଗଳ)- ଅନର୍ଗଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନରଣ୍ୟ-ସଂ. (ନାମ) - ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶୀୟ ଅଯୋଧ୍ୟାର ଜନୈକ ରାଜା ବିଶେଷ ।

ରାବଣ ଦିଗବିଜୟ ସମୟରେ ଏହାଙ୍କୁ ବଧ କରିବାରୁ ଏ ଅଭିଶାପ ଦେଇଥିଲେ ଯେ ମୋ ବଂଶଧର ହାତରେ ତୁ ନିହତ ହେବୁ ।

ଅନରଥ-ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବି. (ସଂ. ଅନର୍ଥ)- ଅନର୍ଥ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ବିନୟ ପରାକ୍ରମ କ୍ଷମା ଆଚରଣ
ଅକୀର୍ତ୍ତି ଅନରଥ କ୍ରୋଧ ଅଲକ୍ଷଣ ।
(କୃଷ୍ଣସିଂହ ମହାଭାରତ, ଉଦ୍‌ଯୋଗ)

ଅନର୍ ଦ୍ୟ ବାଲ୍‌ଜାକ-ବୈ.ଦେ. ବି. (ନାମ)- ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୭୯୯ ମସିହା ମେ ମାସ ୧୬ ତାରିଖରେ ଫ୍ରାନ୍ସର ସହରରେ । ମାତାଙ୍କ ନାମ ଭାର୍ଗିସ । ବିଶ୍ୱ ସାହିତ୍ୟ ଆକାଶରେ ଫରାସୀ ସାହିତ୍ୟର ଅନ୍ୟତମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଅନର୍ ଦ୍ୟ ବାଲଜାକ୍ ଜଣେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । ତାଙ୍କର ରଚିତ ଉପନ୍ୟାସ କଥା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମୟ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ଅତେଇ ହଜାର ଚରିତ୍ରକୁ ସେ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇ ଗୋଟାଏ କାହାଣୀ ସ୍ରୋତରେ ଗୁନ୍ଥାଏ ଉପନ୍ୟାସ ଗୁଚ୍ଛ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ଅନର୍‌ଙ୍କ ପିତାମାତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ପୁଅ ଜଣେ ଭଲ ଓକିଲ ହେଉ; କିନ୍ତୁ ଅନର୍ ଓକିଲ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ ହେଲେ ଲେଖକ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଧାରଣା ଲେଖକ ହେବାକୁ ହେଲେ କେହି ଲେଖକ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ, ପ୍ରତିଭା ଥିବା ଦରକାର, ପୁଣି ଖ୍ୟାତି ଲାଭ କଲେ ମଧ୍ୟ ବହି ଲେଖି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ମାସିକ ଦରମା ନାହିଁ । ଆୟର ପନ୍ଥା ଅନିଶ୍ଚିତ । ପୁଣି ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଓ ପାଠକମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଲେଖାଠାରୁ ଲେଖକଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ବାଲଜାକ ଜଣେ ଲେଖକ ହେଲେ । ୧୮୨୧ ମସିହାରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପୁସ୍ତକ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ୧୮୩୦ ଠାରୁ ତାଙ୍କର ଜୟଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସେ ୧୮୫୦ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୧୪ ତାରିଖରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଅନର୍‌ମେଳ-ପ୍ରା.ଢେ. (ସମ୍ବଲପୁର)-ଅସଂଖ୍ୟ ।

ଅନରାରୀ (Honorary)-ବୈ.ଦେ. ବିଣ. (ଇଂ. ଅନରାରି)-ଅବୈତନିକ, ସମ୍ମାନ ସୂଚକ, ସାମ୍ମାନିକ, ସମ୍ମାନ ପ୍ରଦର୍ଶନାର୍ଥ ପ୍ରଦତ୍ତ ।

ଅନରାରୀ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ (Honorary Magistrate)-ବୈ.ଦେ.ବି. (ଇଂ. ଅନରାରି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍)- ଫୌଜଦାରୀ ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରିବାପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ମନୋନୀତ ଅବୈତନିକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ।

ଅନର୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ,-କାର୍ତ୍ତିକ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶୀ ।

ଅନର୍କାଭ୍ୟୁଦିତ-ସଂ. ବି.ଳି. (ନ+ଅର୍କ+ଅଭ୍ୟୁଦିତ)- ଅରୁଣୋଦୟକାଳ, ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟର ଅବ୍ୟବହିତ ପୂର୍ବକାଳ ।

ଅନର୍ଗଳ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଅର୍ଗଳ)- ବାଧାରହିତ, ମଝିରେ ମଝିରେ ବନ୍ଦ ହେଉ ନଥିବା,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅବାରିତ, ନିରଙ୍କୁଶ, ଅପ୍ରତିବନ୍ଧ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଗାମୀ, ସ୍ୱାଧୀନ, ଯହିଁରେ କିଳଣୀ ନଥାଏ ।

ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅତିଦୃଢ଼ ।

ସାତ କବାଟ ମହାବଳ,
ଲୌହ କିଳଣୀ ଅନର୍ଗଳ ।
(ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ. ୧୦ମ)

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ, ଗଡ଼ ଗଡ଼ କରି (କହିବା) ।

(ଅନର୍ଗଳା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ, ଅବାଧ, ଉଦ୍ଦାମ, ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ନିରଙ୍କୁଶ ।

ଅନର୍ଗଳ ମୁକୁଟ-ଦେ. ବି. - ରାଜା ଦୁର୍ଯୋଧନଙ୍କ ରାଜ ମୁକୁଟ ।

ମାନଗୋବିନ୍ଦ ପାଦେ ମୁଁ ହୋଇ ପଞ୍ଚଣାମୀ
ଅନର୍ଗଳ ମୁକୁଟ ମାଗିଲେ ଦେବୁ ସ୍ୱାମୀ ।
(ସାରଳା, ମହାଭାରତ, ଭୀଷ୍ମ)

ଅନର୍ଗଳା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନର୍ଗଳ + ଆ)- ଅନର୍ଗଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଗ୍ରା. (ପଦ୍ୟ) ବିଣ -ଅତିଦୃଢ଼, ଅଜେୟ, ଅତି ବଳିଷ୍ଠ ।

ଅନର୍ଘ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅର୍ଘ)- ଅମୂଲ୍ୟ, ବହୁମୂଲ୍ୟ, ମୂଲ୍ୟହୀନ, ଅସାଧାରଣ, ପୂଜାରହିତ, ଅର୍ଘପୂଜା ।

ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍. ନ + ଅର୍ଘ)- ଦେଇାଯିମୂଲ୍ୟ, ଅମୂଲ ମୂଲ ।

(ଅନର୍ଘା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନର୍ଘ ରାଘବ-ସଂ. (ନାମ)-ମୁରାରି କବିକୃତ ରାମ ଚରିତାତ୍ମକ ସଂସ୍କୃତ ନାଟକ ।

ଅନର୍ଘଶୀଳ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସ୍ୱଭାବ ବିଶିଷ୍ଟ, ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱଭାବଶାଳୀ ।

ଅନର୍ଘ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅର୍ଘ୍ୟ + ଯ)- ଅମୂଲ୍ୟ, ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ, ଯାହା ମୂଲ୍ୟବାନ ନୁହେଁ ।

ଅନର୍ଥ-ସଂ. ବି (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଅର୍ଥ)-ମନ୍ଦ, ଅନିଷ୍ଟ, ଅଶୁଭ, କ୍ଷତି, ଅସୁବିଧା, ଅକାମିକା ବସ୍ତୁ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମନ୍ଦ ଘଟଣା, ଅପ୍ରୟୋଜନ ।

ଦେ. ବି.-ବିବାଦ, କଳି ଝଗଡ଼ା ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅର୍ଥ)- ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ବେଦରକାରୀ, ଅକାମିକା, ବୃଥା, ନିରର୍ଥକ, ଅର୍ଥହୀନ, ଯାହାର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ନହୋଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥ ଥାଏ, ଯାହା ମନ୍ଦଫଳ ବା ଅଶୁଭ ଜାତ କରେ, ଅଲାଭକର, ଦୁର୍ଭାଗା ।

ଅନର୍ଥକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନର୍ଥ + କ)-ଅନର୍ଥ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ବୃଥାରେ, ଅପ୍ରୟୋଜନରେ ।

ସଂ. ବି.-ଅସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରଳାପ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ନିରର୍ଥକ, ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନ, ମୋଘ, ନିଷ୍ଫଳ ।

ଅନର୍ଥକର-ସଂ. ବିଣ. (ଅନର୍ଥ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)- ଅଶୁଭକର, ବୃଥାକାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, ଅଲାଭ ଜନକ ।

(ଅନର୍ଥକରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନର୍ଥପାତ-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍., ଅନର୍ଥ + ପାତ)- ଅଶୁଭ ଘଟଣା, ଦୁର୍ଘଟଣା ।

ଅନର୍ଥସଂଶୟ-ସଂ. ବି. (ନ + ଅର୍ଥସଂଶୟ)- ଟଙ୍କା ବା ଧନ ବୁଡ଼ି ଯିବାର ଆଶଙ୍କା ନଥିବା ଅବସ୍ଥା ।

ଅନର୍ଥୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଅର୍ଥିନ୍- ଅଯାଚକ, ନିସ୍ପୃହ ।

ଅନର୍ଦ୍ଧପାଗ-ଦେ. ବି. (ଶିଳ୍ପ ପରିଭାଷା)-ଢେଙ୍କିଳର ଅଂଶ ବିଶେଷ ।

ଅନର୍ପଣ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅତ୍ୟାଗ, ଦେବୋଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନୁତ୍ସର୍ଗ ବା ଅନିବେଦନ ।

ଅନର୍ଯ୍ୟାପ-ଗ୍ରା. ବିଣ: (ସଂ. ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ)- ଅତ୍ୟଧିକ, ଅନିର୍ଯ୍ୟାପ, ଅଗଣିତ, ବହୁ ।

ଅନର୍ଲ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅଶିଥିଳ ।

ଅନର୍ବା-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଅର୍ବନ୍)-ଅନ୍ୟାଶ୍ରିତ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ।

ଅନର୍ବିଶ୍-ସଂ.ବି. (ଅନଃ + ବିଶ୍ + କ୍ୱିପ୍)-ଗନ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥଳେ ଗମନ କରିବାର ଅସମର୍ଥ, ଶଗଡ଼ ।

ଅନର୍ଶରତ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସତ୍‌ପାତ୍ର, ଦାତା ଯେ ସତ୍ ପାତ୍ରରେ ଦାନ କରେ ।

ଅନର୍ହ-ସଂ. ବିଣ: (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅର୍ହ = ଯୋଗ୍ୟ)- ଦଣ୍ଡ ବା ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ଅଯୋଗ୍ୟ,ଅନୁପଯୋଗୀ ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅଯଥେଷ୍ଟ, କ୍ଷମତାହୀନ,ଅସଦୃଶ, ଅନୁଚିତ, ଅନଭ୍ୟସ୍ତ । (ଅନର୍ହା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଳ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ = ନାହିଁ + ଅଳ = ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତି; ତୃପ୍ତି ଯାହାର, କିମ୍ବା ଅନ ଧାତୁ = ନିଶ୍ୱାସ ମାରିବା + ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଅଳ; ଯାହା ନିଃଶ୍ୱାସଦ୍ୱାରା ଜଳଉଠେ)-ଅଗ୍ନି, ନିଆଁ, ଅଗ୍ନି ଦେବତା, ଜଠରାନଳ, ଜୀର୍ଣ୍ଣଶକ୍ତି, ପିତ୍ତ, ଅଷ୍ଟବସୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଷଷ୍ଠ ବସୁ, ଚିତାମୂଳ, ଧଳାଚିତା ଓ ନାଲିଚିତା ଗୁଳ୍ମ, ଦେହାଭ୍ୟନ୍ତରସ୍ଥ ବାତ, ଭଲ୍ଲାତକ, ଭାଲିଆ,ର ଅକ୍ଷର, ୩ ସଂଖ୍ୟା (ଜ୍ୟୋତିଷ)ବୃହସ୍ପତିଙ୍କର ପଞ୍ଚାଶତମ ବର୍ଷ,(ଜ୍ୟୋତିଷ) କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର, ମର୍କଟ ବିଶେଷ, ମୁନି ବିଶେଷ, ବସୁଦେବଙ୍କ ନାମ, ପକ୍ଷୀ ବିଶେଷ, ଆତ୍ମା, ଜୀବାତ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ପରମେଶ୍ୱର, ପରଂବ୍ରହ୍ମ ।

. ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଅଗ୍ନି, ବୈଶ୍ୱାନର, ବହ୍ନି, ବୀତିହୋତ୍ର, ଧନଞ୍ଜୟ କୃପୀଟ-ଯୋନି, ଜ୍ୱଳନ, ଜାତବେଦାଃ, ତନୁନପାତ୍, ବର୍ହି, ଶୁଷ୍ମା, କୃଷ୍ଣବର୍ତ୍ମା, ଶୋଚିଷ୍କେଶ, ଉଷର୍ବୁଧ, ଆଶ୍ରୟାଶ, ବୃହଦ୍ଭାନୁ, କୃଶାନୁ, ପାବକ, ରୋହିତାଶ୍ୱ ବାୟୁ ସଖ, ଶିଖାବାନ୍, ଆଶୁଶୁକ୍ଷଣି, ହିରଣ୍ୟରେତା, ହୁତଭୁକ୍, ଦହନ, ହବ୍ୟ ବାହନ; ସପ୍ତାର୍ଚ୍ଚିଃ, ଦମୁନା, ଶୁକ୍ର, ଚିତ୍ରଭାନୁ, ବିଭାବସୁ, ଶୁଚି, ଅପ୍ପିତ୍ତ, ନିଆଁ ।

ଅନଳଂକରିଷ୍ଣୁ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଅଳଂ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇଷ୍ଣୁ)-ଯେ ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧେ ନାହିଁ, ଅନଳଂକୃତ ।

ଅନଳଦ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନଳ + ଦା ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ.)-ଅଗ୍ନିଦ, ଯେ ନିଆଁ ଲଗାଏ. ଘରପୋଡ଼ିଆ, ଯେ ନିଆଁକୁ ଲିଭାଏ, ଯେ ଉତ୍ତାପକୁ କମାଏ ।
ସଂ. ବି. (ଯାହା ଅନଳ ବା ତାପକୁ ଛେଦନ କରେ ବା ଦୂର କରେ)-ଜଳ ।
(ଅନଳଦା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଳଦୀପନ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍; ଅନଳ + ଦୀପନ)-ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତି ବର୍ଦ୍ଧକ, ଅଗ୍ନିବୃଦ୍ଧିକର ବସ୍ତୁ ।

ଅନଳନଳ-ଗ୍ରା.ଅ.-ଅସମ୍ବନ୍ଧ ଭାବରେ, ଅନିୟମିତ ରୂପେ, ଭଲ ମନ୍ଦ ସବୁକୁ ନିର୍ବିଚାର ରୂପେ ମିଶାଇବା ।
ଅନଳନଳ,
ଓଦା କନ୍ଥା ସବୁ ଜଳ ଭଗ)

ଅନଳ ନଳିବା-ଗ୍ରା. କ୍ରି.-ଏଣ୍ଡୁ ତେଣ୍ଡୁ ଗୁଡ଼ାଏ ଗଢ଼ିବା, ବହୁ କଳ୍ପନା କରିବା

ଅନଳପ-ଗ୍ରା. ପଦ୍ୟ. (ସଂ. ଅନଳ୍ପ)-ଅନଳ୍ପ, ଅଧିକ ।

ଅନଳପ୍ରଭ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନଳ + ପ୍ରଭା)-ନିଆଁପରି ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ, ଜଳୁଥିବା, ଦୀପ୍ତିଯୁକ୍ତ, ଦୀପ୍ତିମାନ୍, ଅତିତେଜସ୍ୱୀ ।
(ଅନଳପ୍ରଭା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଳପ୍ରଭା-- ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନଳପ୍ରଭ + ଆ)-ଅନଳପ୍ରଭର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି.-ବିଦ୍ୟୁତ୍, ଜ୍ୟୋତିଷ୍ମତୀ ଲତା, ପୁଂଟି ଫୁଟିଭା ଗୁଳ୍ମ । (୬ଷ୍ଠୀତତ୍)-ଅଗ୍ନିର ଆଭା ବା ତେଜ ।

ଅନଳପ୍ରିୟା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.) -ଅଗ୍ନିଙ୍କର ପତ୍ନୀ, ସ୍ୱାହା ନାମକ ଦକ୍ଷ କନ୍ୟା ।

ଅନଳଶିଳା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ହଳଦିଆ ପ୍ରସ୍ତର ।

ଅନଳସ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅଳସ)-ଆଳସ୍ୟ ବିହୀନ, ନିରଳସ ।

ଅନଳସାଦ-ସଂ. ବି. (ଅନଳ + ସଦ ଧାତୁ + ଅ)-ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ ରୋଗ, ବାତାଜୀର୍ଣ୍ଣ ।

ଅନଳ ସେନ-ସଂ. (ନାମ)-ଯକ୍ଷମାନଙ୍କର ରାଜା ।
ଏହାଙ୍କ କନ୍ୟା କୃତ୍ତିକାଙ୍କୁ ଶିବ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

ଅନଳାନନ୍ଦ-ସଂ. (ନାମ)-ବେଦାନ୍ତ କଳ୍ପ ତରୁ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ।

ଅନଳି-ସଂ. ବି.-ବକବୃକ୍ଷ, ଅଗସ୍ତି ଗଛ ।

ଅନଳ୍ପ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଅଳ୍ପ)-ଯାହା ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ, ଅସାମାନ୍ୟ, ଅଧିକ, ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟକ, ବଡ଼, ପ୍ରଚୁର, ଉଦାର, ମହତ୍ ।

ଅନଳ୍ପ ଘୋଷ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନଳ୍ପ + ଘୋଷ)-ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦକାରୀ, ବଡ଼ପାଟିଆ ।
(ଅନଳ୍ପଘୋଷା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଶନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ନ + ଅଶନ) - ନଖାଇବା, ଅଭୋଜନ, ଉପବାସ, ପର ଉପରେ ଦାବି ସାଧିବା ପାଇଁ ଆତ୍ମ ହତ୍ୟା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଉପାସ ରହିବା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ନିରାହାର, ଉପବାସୀ, ଖାଉ ନଥିବା, ଭୋଜନ ଶୂନ୍ୟ ।

(ଅନଶନା–ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅନଶନତା–ବି)

'ଅନଶନ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବର୍ତ୍ତମାନ କାହା ନିକଟରେ ଅବିଦିତ ନୁହେଁ । କ୍ଷୁଦ୍ର ପରିବାର ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବୃହତ୍ ରାଜନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ବେଶ୍ ପରିଚିତ ଓ ପ୍ରଚଳିତ । ଏହାର 'ଅନ୍ୟନାମ 'ପ୍ରାୟୋପବେଶନ' । ଲକ୍ଷ୍ୟ, ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବା ଆକାଂକ୍ଷା ପୂରଣ ପାଇଁ ଅନଶନ ବା ପ୍ରାୟୋପବେଶନର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଇଥାଏ । ସମ୍ପ୍ରତି ବହୁ ପ୍ରକାର ପ୍ରାୟୋପବେଶନର ନମୁନା ମିଳେ; ଯଥା–ଆମରଣ ଅନଶନ, ଅନଶନ ହରତାଳ, ଦୀର୍ଘ ମିଆଦି ବା ସ୍ୱଳ୍ପ ମିଆଦି ଅନଶନ ଇତ୍ୟାଦି । ଏକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥିବା ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ତା'ର ସୁଫଳ ନିମନ୍ତେ ଅନ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରଥାର ଆରମ୍ଭ ଓ ବିକାଶ କଥା ଚିନ୍ତା କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହି ମୂଳ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଧ୍ୟାନ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

'ପ୍ରାୟୋପବେଶନ' ଶବ୍ଦଟି ଦୁଇଗୋଟି ଶବ୍ଦର ସନ୍ଧି ନିଷ୍ପନ୍ନ ଶବ୍ଦ । ଯଥା–ପ୍ରାୟ + ଉପବେଶନ । ଉପବେଶନ ଶବ୍ଦ 'ଉପ' ଉପସର୍ଗ ବିଶ୍ ଧାତୁରୁ ଲ୍ୟୁଟ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ ବସିବା । 'ପ୍ରାୟ' ଶବ୍ଦରେ 'ପ୍ର' ଉପସର୍ଗ ପୂର୍ବକ ଅୟ (ଗମନେ) ଧାତୁରୁ ଘଞ୍ ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇଛି । ଏହାର ଅର୍ଥ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ରୂପରେ ଗମନ ଅର୍ଥାତ୍ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ । ଅତଏବ ଏହି ସବୁ ଶବ୍ଦର ସମଷ୍ଟିରେ ଗଠିତ 'ପ୍ରାୟୋପବେଶନ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହେବ ମହାପ୍ରସ୍ଥାନ ପାଇଁ ବସିବା । ବାସ୍ତବରେ ଏହା ଏକ ହଠଯୋଗ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ମୋକ୍ଷ ପାଇବା ଆଶାରେ ଯୋଗୀ ଆସନ ଜମାଇ ବସେ । ମହାପ୍ରସ୍ଥାନକୁ ପଣ କରି ସେ ଈଶ୍ୱର ଉପାସନା କରେ । ତାନ୍ତ୍ରିକର ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ପୂର୍ବକାଳରୁ ଅନୁସୃତ ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ବସ୍ତୁତଃ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ ନିମନ୍ତେ ଅନଶନ ଦୃଢ଼ମନୋବଳର ପରିଚାୟକ । ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଦେବ ବୁଦ୍ଧତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଏହିପରି ଦୃଢ଼ତା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ବେଦାନ୍ତର ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉକ୍ତିରୁ ଜଣାଯାଏ :—

ଇହାସନେ ଶୁଷ୍ୟତୁ ମେ ଶରୀରଂ
ତ୍ୱ ଗସ୍ଥି ମାଂସଂ ପ୍ରଳୟଂ ପ୍ରଯାତୁ
ଅପ୍ରାପ୍ୟ ବୋଧଂ ବହୁକଳ୍ପ ଦୁର୍ଲଭଂ
ନୈବା ସନାତ୍ କାୟମନଶ୍ଚଳିଷ୍ୟତେ ।

ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବ୍ୟକ୍ତି ଭୋକ, ଶୋଷ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରେ ନାହିଁ । ଧୀରେ ଧୀରେ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ପାଇଁ ଦୃଢ଼ ମନୋବଳ ନେଇ ଭୋଜନ ପରିତ୍ୟାଗର ସ୍ତରକୁ ସହଜରେ ଆସିଥାଏ ।

ତଥାକଥିତ ଅନଶନ (Hunger Strike) ଶବ୍ଦଟି ଭୋଜନ ପରିତ୍ୟାଗ (ନ + ଅଶନ) ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟଞ୍ଜିତ ହୋଇଛି । ଅତଏବ ଅନଶନ ଓ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱୟରେ ଅର୍ଥଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟ-ଗୌରବରେ ଗୌରବମୟ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟଟି ଭୋଜନ ତ୍ୟାଗକାରୀ ଏକ ଗୌଣ କାର୍ଯ୍ୟର ଦ୍ୟୋତକ । ଯେଉଁ ଶବ୍ଦରେ ଅର୍ଥ, ଗୌରବ ପ୍ରତୀତ ହୋଇଛି ଏହି କ୍ରିୟାର ଯୋଗ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଯୋଗର ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗରେ 'ଯମ'ର ସ୍ଥାନ ପ୍ରଥମ । 'ଯମ' ମଧ୍ୟ ଏକ ଅଂଶ ଅପରିଗ୍ରହ (ଅହିଂସାସତ୍ୟାସ୍ତେୟ-ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟା-ପରିଗ୍ରହା ଯମାଃ - ବେଦାନ୍ତସାର) ଯହିଁରେ ଶରୀରର ଆବଶ୍ୟକତା ବୃତ୍ତିକୁ କମ୍ କରାଯାଏ ଏବଂ ଅନାବଶ୍ୟକ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ଅଗ୍ରହଣରେ ପ୍ରକ୍ରିୟା ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୁଏ । ପ୍ରାୟ-ଶ୍ଚିତ୍ତରେ ମଧ୍ୟ ଚାନ୍ଦ୍ରାୟଣ ଆଦି କଠୋର ବ୍ରତର ବିଧାନ ରହିଛି । ସମ୍ଭବତଃ ସିଦ୍ଧିପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଆସୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବାଧାକୁ ନିଜର ପାପ କର୍ମର ଫଳ ବୋଲି ଧରିନିଏ ଓ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ସ୍ୱରୂପ କଠୋର ସାଧନାରେ ମଗ୍ନ ଯାଏ । ବାଲ୍ମୀକି ଓ ଚ୍ୟବନ ଆଦି ଋଷିଗଣ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ ପାଇଁ, କି କଠୋର ତପସ୍ୟା କରି ନାହାନ୍ତି ? ସକଳ ସାଧନା ବା ତପଶ୍ଚରଣରେ ଅନଶନ ସର୍ବଦା ଏକ ଆଂଶିକ ରୂପେ ଗୃହୀତ ହୋଇ ଆସିଅଛି । ଜୈନ ପରମ୍ପରାରେ ଋଷଭ ଦେବ, ମହାବୀର ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମୌର୍ଯ୍ୟ ଅନଶନ କରିଥିବା ର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ପାଇଁ ସୁଜାତାଙ୍କୁ କ୍ଷୀଣ ଦେବାକୁ ପଡିଥିଲା । ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରାୟୋପବେଶନରେ ସେ ସିଦ୍ଧି ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ।

କେବଳ ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ପୁରାଣରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରାୟୋପବେଶନର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖାଯାଏ । ପରଶୁରାମ, ଦ୍ରୋଣ, ଅଶ୍ୱତ୍ଥାମା ପ୍ରଭୃତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ରାଜନୀତିରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଆବଶ୍ୟମ ସ୍ଥଳେ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରିଥିଲେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରାଜନୀତିରେଅ ସଂଯୁକ୍ତ ଥିଲେ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ, ଅଥଚ ଶାସକକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରି ପାରୁଥିଲେ । ଏହା କେବଳ ସେମାନଙ୍କର ଜନସହାନୁଭୂତି ସହିତ 'ପ୍ରାୟୋପବେଶନ' ଯୋଗୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । କହ୍ଲଣକୃତ 'ରାଜତରଙ୍ଗିଣୀ'ରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛିଯେ କାଶ୍ମୀର ରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରପୀଡ (ଖ୍ରୀ : ୬୮୭-୬୯୬)ଙ୍କ ସମୟରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ନିଜ ସ୍ୱାମୀର ବଧକର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ 'ପ୍ରାୟୋପବେଶନ' ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ମହାରାଜା ଚନ୍ଦ୍ରପୀଡ ହତ୍ୟାର କାରଣ ଓ ପ୍ରମାଣ ନପାଇ ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ପଡିଲେ । ଏହି ବିରାଟ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ପାଇଁ ନିଜେ ଇଷ୍ଟଦେବ ତ୍ରିଭୁବନ ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ କଲେ । ଫଳରେ ଅଲୌକିକ ପ୍ରମାଣ (ତାନ୍ତ୍ରିକ)କୁ ଆଧାର କରି ସଂପୃକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ କରାଗଲା । ସମ୍ଭବତଃ ରାଜନୀତିରେ ଏହି ପ୍ରଥାର ଏହା ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଗ ଥିଲା ।

ମହାରାଜା ସଂଗ୍ରାମ ଦେବ (୧୦୦୩ ଖ୍ରୀ:)ଙ୍କ ସମୟରେ ତୁଙ୍ଗ ନାମକ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ ତଥା ବହିଷ୍କୃତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ କରିଥିଲେ । ଚଣ୍ଡ ସସୈନ୍ୟେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆକ୍ରମଣ ଚଳାଇ ପରିଶେଷରେ ରାଜାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବହିଷ୍କୃତ ହୋଇ ଥିଲେ । ଖ୍ରୀ: ୧୧୨୮ରେ ଚକ୍ରରଥ ନାମକ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଅନାବାଦୀ ଜମିକୁ କେନ୍ଦ୍ରକରି ଜନତା ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଚକ୍ରରଥ ଅପମାନିତ ହୋଇ ଗଭୀର ମନୋବେଦନାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ...ରୁଷ୍କୋ (ସମ୍ଭବତଃ ଯବନ)ଙ୍କ ସହ ସଙ୍ଗ ହେବାରୁ ...ରେ ଦେବାରାଧନା ଓ ଧର୍ମାଚରଣରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କମିଗଲା । ଧନାଧିକ୍ୟ ହେତୁ ଚୌର ଭୟରେ ବର୍ଷେକାଳ ମନ୍ଦିରମାନ ବନ୍ଦ ରଖାଗଲା ଓ ପରେ ମୂର୍ତ୍ତି ଭଙ୍ଗା କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । "ରୂଢ଼ଭାର" ନାମକ ଏକ ଅନ୍ୟାୟ କର ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲା । ଏ ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାୟକୁ ଦୂରୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥିଲେ ।

ସେତିକି ନୁହେଁ, ମହାରାଜା ସୁଚର୍ଚ୍ଚଙ୍କ ସମୟରେ (ଖ୍ରୀ: ୧୧୧୨) ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ଶତ୍ରୁ-ସଂକଟ-ଶିଳଧ ମତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କଲେ । ରାଜ୍ୟ ସୀମାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଶତ୍ରୁକୁ ରାଜା ଓ ପ୍ରଜାଗଣ ବାଧା ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏପରି ଅବିଶ୍ୱସ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିତାଡ଼ିତ କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ମହାରାଜ ଜୟସିଂହ ଖ୍ରୀ: ୧୧୦୮ରେ ଡିଲିଂକଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କଠୋର କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦ୍ୱିତୀୟବାର ପ୍ରୟୋଗ କରି ଯାଇଥିଲା ।

ଜୟସିଂହଙ୍କ ପରେ ମହାରାଜ ସୁହ୍ନଦେବ (ଖ୍ରୀ.୧୩୧୩)ଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଦୂଲଚା ନାମକ ଏକ ଅଭ୍ୟାଗତ ବ୍ୟକ୍ତି କାଶ୍ମୀର ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲା,ଦୁର୍ବଳ ସୁହ୍ନଦେବ ଶତ୍ରୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ନପାରି ଉତ୍କୋଚ ଦେଇ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ । ଫଳରେ ଦେଶର ସ୍ୱାଭିମାନ ମାଟିରେ ମିଶିବାକୁ ଗଲା । ଏଣୁ ପରିଷଦର ସଭ୍ୟମାନେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଏଥିରୁ ନିବୃତ୍ତ କରିବାକୁ ଏହି ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କଲେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ସଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ପ୍ରାୟୋପବେଶନ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଜୀବନ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଇତିହାସ ଏହାର ମୂକସାକ୍ଷୀ ଅଛି ଯେ, ପ୍ରତିରୋଧ ଦୁର୍ବଳ ହେବାରୁ କାଶ୍ମୀରରେ ଗଣ୍ଡଗୋଳ କ୍ରମେ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା ଓ ଶେଷରେ ରାଜସତ୍ତା ଲୋପ ହେଲା ।

ପ୍ରାୟୋପବେଶନରେ ପ୍ରଥମ ପ୍ରୟୋଗ ନ୍ୟାୟ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ କରାଯାଇଥିଲା । ସ୍ୱୟଂ ଚନ୍ଦ୍ରପୀଡ଼ ମଧ୍ୟ ସମାଧାନ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଏହାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରୁଥିଲେ । ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନ୍ୟାୟ କମ୍ପା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସମାଧାନ ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗକୁ କ୍ରମେ ବିକୃତ କରିଗଲା । ଅବନ୍ତୀ ବର୍ମା (ଖ୍ରୀ. ୯୮୭)ଙ୍କ ରାଣୀ ନିଜପୁତ୍ରକୁ ରାଜା କରିବା ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ପ୍ରଚୁର ଉତ୍କୋଚ ଦେଇ ନିଜ ପକ୍ଷରୁ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ପାଇଁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ରାଣୀଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ "ବିଗ୍ରହରାଜ" ରାଜକଳଶଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇଥିଲେ । କହ୍ଲଣଙ୍କ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଉକ୍ତି "ପ୍ରାୟୋପବେଶନ"ର ବିକୃତ ରୂପର ପ୍ରମାଣ ଦିଏ ।

ପ୍ରାୟୋପବେଶନ କୁଶଳାଃ
ଶକ୍ତାସ୍ତ୍ୟନ୍ତେନ କୁଦ୍ରଚଦ୍
ମିଥ୍ୟା ସମ୍ଭାବନା ଭୂମି
ଭୁ ପାନାଂ ବ୍ରହ୍ମ ବନ୍ଧବଃ ।

ଅନ୍ୟତ୍ର କହ୍ଲଣ କହିଛନ୍ତି – ପ୍ରାୟୋପବେଶନକାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ବୃଦ୍ଧା ନର୍ତ୍ତକୀ, ଦେବ ପୁରୋହିତ, ବଣିକ-ଙ୍କବ (ଧାରକ-ସାହୁକାର) ନଗର ସମୀପରେ ଥିବା ଡାମର (କାଶ୍ମୀରର ଏକ ଆଦିବାସୀ ସଂପ୍ରଦାୟୀ ଶାସକ) ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାକୁ, ଲୁଟ୍ ତରାଜ କରିବାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି । ରାଜ ସଙ୍କଟ ଦେଖାଦେଲେ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଡଃ. ରଘୁନାଥ ସିଂହ ମଧ୍ୟ ଏହି ପ୍ରକାର ବିଚାର ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ଦେଶରେ ବିପଦ ସମୟରେ ରାଜାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ପ୍ରାୟୋପବେଶନର ଧମକ ଦେଇ ରାଷ୍ଟ୍ରକୁ ଦୁର୍ବଳ କରି ପକାଇଲେ । ଉଦାହରଣତଃ କାଶ୍ମୀର ରାଜା ଓ ରାଜ୍ୟ ଏହିପରି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ରାଜ୍ୟରେ ବିଶୃଙ୍ଖଳା ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଉଠିଲା । ଫଳରେ ମୁସଲମ୍ ଶକ୍ତି ଓ ଧର୍ମ କାଶ୍ମୀର ଉପତ୍ୟକାରେ ଦୁର୍ବାର ହୋଇପଡିଲା । ଶରଣାର୍ଥୀ ରଞ୍ଚିନ ଓ ଶାହମୀର କାଶ୍ମୀରର ଶାସକ ହେଲେ । ବଳାତ୍କାରେ ମୁସଲମ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା ଚାଲିଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରାୟୋପବେଶନରେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସବୁ କିଛିର ମୂଲ୍ୟ ଆଉ ରହିଲାନି । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଏହି ପ୍ରଥା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବିଦେଶୀ ଆକ୍ରମଣ, ମୋଗଲ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ସ୍ଥାପନ ଓ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଲୋପ ପାଇଗଲା । ଏହାର ସାଂସ୍କୃତ ଅର୍ଥ ଓ ମହାତ୍ମ୍ୟ ଅସଂସ୍କୃତ ବିଜାତୀୟମାନେ ବୁଝିବେ କିପରି ?

କିନ୍ତୁ ଏହି ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ରାଷ୍ଟ୍ର ପିତା ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ଏହି ପ୍ରଥାର ନିଜେ ପୁନଃ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ଅହିଂସା ଓ ସତ୍ୟର ଚିର ପୂଜାରୀ ସେ । ଦେଶର ମୁକ୍ତି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଏହି ପ୍ରଥାକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆୟୁଧ ରୂପେ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଗଲେ । ୧୯୩୧ ଖ୍ରୀ. ରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ପୁରସ୍କାର (Communal award) ଓ ୧୯୪୭ରେ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ବୈକଲ୍ୟର ଦୂରୀକରଣ ପାଇଁ ସେ ଆମରଣ ଅନଶନ କରିଥିଲେ । ଡ. ଆମ୍ବେଦକର ମହାତ୍ମାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଅନଶନର ହେତୁ ବୁଝିପାରି ତଟସ୍ଥ ହୋଇଯାଇଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ଫଳପ୍ରଦ ହେଲା ବେଳକୁ ସେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କରି ସାରିଥିଲେ ।

ଗୋବଧ ନିରୋଧ ପାଇଁ ପୁରୀର ଜଗଦଗୁରୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଆମରଣ ଅନଶନ କରିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ୭୨ଦିନ ପରେ ସେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଅକାଳୀ ନେତା ସନ୍ଥ ଫତେସିଂହ ଅକାଳୀଦଳ ସମସ୍ୟା ପ୍ରତି ସରକାରଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିବା ପାଇଁ ଏକ ଦୀର୍ଘ ଅନଶନ କରିଥିଲେ । ପୂର୍ବତନ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ମୋରାରଜୀ ଦେଶାଇ ମଧ୍ୟ ତତ୍କାଳୀନ ଗୁଜୁରାଟ ବିଧାନ ସଭା ନିର୍ବାଚନ ପାଇଁ ୧୯୭୫ରେ ଆମରଣ ଅନଶନ କରିଥିଲେ । ଫଳତଃ ବିଧାନ ସଭା ପାଇଁ ନୂତନ ନିର୍ବାଚନ କରିବାକୁ ପଡିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଜି ଅନଶନ ଏକ ପରମ୍ପରାଗତ ପ୍ରଥା ନୁହେଁ, ବରଂ ଏକ ଧର୍ମକରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି । ଶ୍ରମିକ, କର୍ମଚାରୀ ଏପରିକି ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ ଏହାକୁ ଧ୍ୟେୟ ମନେକରି ଅନଶନ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ପୂର୍ବରୁ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରି ନେଉଛନ୍ତି । ଏହା ଯେ ସେମାନଙ୍କର ଦୃଢ଼ ମନୋଭାବ ଓ ଉତ୍ତମ ଚିନ୍ତାଶୀଳତାର ପରିଚୟ ଦିଏ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଏହି ଅନଶନର ରୂପ ଅତି ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡିଛି । ଆଜି ଅନଶନ ଅନ୍ୟ ହୃଦୟରେ ସ୍ପନ୍ଦନ ସୃଷ୍ଟି କରୁନାହିଁ । କାରଣ ଏହାର ଶୁଦ୍ଧ ସ୍ୱରୂପକୁ ବିକୃତ କରିଯାଇ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ ଏହା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଅଛି । ଏକ ପ୍ରଜାତାନ୍ତ୍ରିକ ଶାସନରେ ଏହାର ପ୍ରଭାବ ସୁଦୂର ପ୍ରସାରୀ ହେବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ବରଂ ହୀନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖାଯାଉଛି, ଅତୀତର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରସ୍ତାବ, ଇତିହାସର ଇଙ୍ଗିତ ଓ ଉଦାହରଣର ମୂଲ୍ୟ ଆଜି ନଗଣ୍ୟ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିକୃତ ତଥା ବିକଳାଙ୍ଗ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି ।

ଅନଶନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ନ + ଅଶ ଧାତୁ + ଭାବ. ତ)- ଉପବାସ, ଆହାରର ଅଭାବ ।

ଅନଶ୍ନତ-ଅନଶନ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଶ୍ନାନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଅଶ ଧାତୁ + ଆନ)- ଖାଉ ନଥିବା, ଉପବାସ କରିଥିବା ।
(ଅନଶ୍ନାନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଶ୍ୱର-ସଂ.ବିଣ.(ଅ + ନଶ୍ୱର)-ଚିରସ୍ଥାୟୀ,ଅବିନାଶୀ, ଅକ୍ଷୟ ।
(ଅନଶ୍ୱରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନସ୍-ସଂ. ବି. (ଅନ୍ ଧାତୁ = ଗତି କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ ଅସ୍)-(ବୈଦିକ) ଶକଟ, ଗାଡ଼ି, ରଥ, ଯାନ ।
(ଅନ ଧାତୁ = ବଞ୍ଚିବା + ସଂଜ୍ଞାର୍ଥେ. ଅସ, ଯାହା ଯୋଗୁ ଜୀବ ବଞ୍ଚେ ବା ଜୀବନ ଧାରଣ କରେ)-ମାତା ।
(ଅନ ଧାତୁ = ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବା + ଭାବ. ଅସ)-ଜନ୍ମ ।
(ଅନ ଧାତୁ = ବଞ୍ଚିବା + କର୍ତ୍ତୃ. ଅସ)-ଜୀବ, ସନ୍ତାନ ।
(ଅନ ଧାତୁ = ବଞ୍ଚିବା + ସଂଜ୍ଞା. ଅସ, ଯାହା ଖାଇ ଜୀବ ବଞ୍ଚେ)-ଭାତ, ଅନ୍ନ, ଖାଦ୍ୟ, ଚିତା, ରନ୍ଧନଶାଳା, ଶୋକ, ଜଳ, ହାଣ୍ଡିଶାଳ ।
ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଶକଟ, ଅକ୍ଷ, ଶାକଟୀନ, ଶଲାଟ ।

ଅନସର ପ୍ରାଦେ.(ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ପରଉପରେ ନିର୍ଭର ।

ଅନସରିବା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.-ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା, କାହାର ଆସିବା ବାଟକୁ ଚାହିଁ ରହିବା ।

ଅନସାରେ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ବିଣ.-ଅନୁସାରେ ।

ଅନସା କର୍‌ବା-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) କ୍ରି.-ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବା ।

ଅନସୂୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଅସୂୟା) ଅସୂୟାଶୂନ୍ୟ, ଯାହାର ଅହଙ୍କାର ନାହିଁ, ଦ୍ୱେଷହୀନ, ଯେ ପରଗୁଣରେ ଦୋଷାରୋପ କରେ ନାହିଁ ।
(ଅନସୂୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନସୂୟକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନସୂୟ + କ)- ଅନସୂୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନସୂୟକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନସୂୟା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.(ଅନସୂୟ + ଆ)- ଅନସୂୟର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି. (ନ + ଅସୂୟା)-ଅସୂୟାରାହିତ୍ୟ, ଅହଙ୍କାର ଅଭାବ ।
(୧) ଅତ୍ରି ମହର୍ଷିଙ୍କ ପତ୍ନୀ । ପିତା ଦକ୍ଷ ପ୍ରଜାପତି, ପ୍ରସୂତି । ଏହାଙ୍କର ଅତିମାନୁଷ ସତୀତ୍ୱ ପୁରାଣର ପଦେ ପଦେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଛି । ବନବାସ ସମୟରେ ସୀତାଙ୍କୁ ଅମଳାନ ବସ୍ତ୍ର, ଅଙ୍ଗରାଗ ଇତ୍ୟାଦି ଦେବା କଥା ରାମାୟଣରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।
(୨) କାଳୀଦାସଙ୍କ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଶକୁନ୍ତଳାଙ୍କର ଜଣେ ସଖୀ ।

ଅନସୂୟା ପ୍ରସାଦ ପାଠକ-ଦେ. ବି. ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ କାଳରେ ଯେଉଁ କେତେଜଣ ହିନ୍ଦୀଭାଷୀ ଯୁବକଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାର ପ୍ରସାର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଇଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପଣ୍ଡିତ ଅନସୂୟା ପ୍ରସାଦ ପାଠକ ଥିଲେ ଅନ୍ୟତମ । ସେ ୧୯୩୨ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ମାଟିରେ ପହଞ୍ଚି ଡଃ ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷାର ପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ନିଜ ହାତକୁ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାର୍ଯ୍ୟାରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ୧୯୭୦ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୦ତାରିଖରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେପରି ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କରିଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଆଜି ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ତତ୍କାଳୀନ ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବଙ୍କ ଉତ୍ସାହ ଶୁଭେଚ୍ଛା ଓ ସକ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟ ପାଇ ପାଠକଜୀ ନିଜର ନିଷ୍ଠା, ପରିଶ୍ରମ ଓ ଆନ୍ତରିକତା ଦ୍ୱାରା ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା ପ୍ରଚାର ସମିତି ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରିଥିଲେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପାଠକଙ୍କ ୧୯୦୮ ମସିହାରେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ବୀରସିଂହପୁର ଥାନାରେ ଥିବା ଉଚ୍ଚସ୍ଥଳୀ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ହିନ୍ଦୀ ଭାଷାରେ ସେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ନାଟକ, ଉପନ୍ୟାସ, କବିତା ଓ ଟୀକାଣୀ ପୁସ୍ତକ ରଚନା କରିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କ ଲିଖିତ 'ମେରା ଉତ୍କଳ ପ୍ରବାସ' ପୁସ୍ତକରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନର ବହୁ ତଥ୍ୟ ସେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ୧୯୭୦ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ୨୦ ତାରିଖରେ ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେପରି ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷାର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର କରି ଯାଇଛନ୍ତି ତାହା ଆଜି ଅବିସ୍ମରଣୀୟ ।

ଅନସୂୟୁ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ+ଅସୂୟା +ଉ)-ଅହଂକାର ଶୂନ୍ୟ, ଦ୍ୱେଷହୀନ ।

ଅନସ୍ତମିତ-ସଂ. ବିଣ. -ଯେ ଅସ୍ତ ନାହିଁ, ଯେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନସ୍ଥି-ସଂ ବି. ପୁ. (ଅନ+ସ୍ଥା ଧାତୁ+ଅ)-
ଈଶ୍ୱର ମାୟା ।
ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ଅସ୍ଥି ନାହିଁ, ଅସ୍ଥି ଶୂନ୍ୟ (ପ୍ରାଣୀ) ।

ଅନସୂତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନସ୍ +ବତ)- ଶକଟଯୁକ୍ତ, ଯାହାର ଶକଟ ଅଛି ।

ଅନହଂକାର-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଅହଂକାର)-
ଅହଙ୍କାର ବା ଗର୍ବଶୂନ୍ୟତା, ଜୀବାତ୍ମା ପରମାତ୍ମାଠାରୁ ଭିନ୍ନ ବୋଲି ଭାବିବା ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ନିରହଙ୍କାର, ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ ।
(ଅନହଂକାରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନହଂକାରୀ-ସଂ.ବିଣ ପୁଂ.(ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଅହଂକାର +ଇନ୍)-ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ, ଦମ୍ଭଶୂନ୍ୟ, ନିରହଂକାର ।
(ଅନହଂକାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନହଂକୃତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍,)-
ଅହଂକାରଶୂନ୍ୟ, ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ ।
(ଅନହଂକୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନହଂକୃତି-ବି)

ଅନହଂକୃତି-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ତତ୍,)-
ଅନହଂକାର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନହଂବାଦୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଅହଂବାଦୀ)-ଅନହଂକାର, ଗର୍ବଶୂନ୍ୟ, ଆତ୍ମବଡ଼ିମା ରହିତ ।

ଅନହଂବାଦିତା
ଅନହଂବାଦ } ବି.

(ଅନହଂବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନହତନାଦ-ଗ୍ରା.ବି (ସଂ. ଅନାହତନାଦ)-
ଅନାହତନାଦ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ତୋଳିବ ଅନହତନାଦ,
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଭିବ ଶବଦ ।
(ପ୍ରାଚୀ. ନିର୍ଗୁଣ ମାହାତ୍ମ୍ୟ)

ଅନହୁତି-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାହୂତ, ଅହେତୁକ)-
ଅହେତୁକ, ଅମୂଳକ, ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ, ଅପ୍ରରୋଚିତ, ହଠାତ୍ ଘଟିବା, ବୃଥା ।
ଦେ. ଅ-ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ରୂପେ, ହଠାତ୍, ଅକାରଣ, ବିନାକାରଣରେ ବୃଥାରେ ।

ଅନହୋଇ-ଦେ. ବିଣ. ଓ ଅ.-ଅନହୁତି (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେ. ବି. (ସଂ. ନ ଭବତି)-ନ ହୋଇ, ନଘଟିବା ।
ଦେ. ଅ.-ନାଁ,ନାହିଁ ।

ଅନା-ସଂ. ଅ. (ବୈଦିକ)-ଏତଦ୍ୱାରା, ଏହିପରି, ପ୍ରକୃତରେ ।
ଦେ. କ୍ରି.-ଅନାଇବା କ୍ରିୟାର ଅନୁଜ୍ଞା ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଅନାଦରାର୍ଥ ଏକବଚନ (ତୁ)ରେ ଆକାର-ଦେଖ୍, ଚାହିଁ ।
ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାସ୍ଥା)-ଅନାସ୍ଥାପ୍ରାପ୍ତ, ଅବହେଳିତ ।
ଦେ. ବି.-ପ୍ରକାର, ଢଙ୍ଗ, ଭଳି, ଅବସ୍ଥା ।
ଅନାଦି, ଅନାମ ଆଦି ଲୋକଙ୍କ ଡାକନାମ ।
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)-ବି.-ଅଣଓସାରିଆ କୃତ୍ରିମ ପାଣି ନାଳ; ମନ୍ଦା, ପନ୍ଥା, ମହୁଫେଣା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାଅନ-ଦେ. ବ (ସଂ. ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ)-
ପରସ୍ପରକୁ ଚାହିଁବା ।
ଅନାଅନ ଚମତ୍କାର,
ଭାବନା ତୋର ଚାହାର । (ପ୍ରାଚୀନ-ସଙ୍ଗୀତ)
ଦେ ବିଣ.-ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରୁଥିବା ।

ଅନାଇଁ-ଦେ. ଅ. (ଅନାଇଁବା କ୍ରିୟାର ଅସମାପିକା ରୂପ, ଅବ୍ୟୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ)- (ଅମୁକକୁ) ଚାହିଁ, ଅନୁରୂପ, ଅନୁସାରେ ।

ଅନାଇଁବା-ଦେ. କ୍ରି.ଚାହିଁବା, ଆଦରିବା, ଯତ୍ନନେବା, ଅପେକ୍ଷା କରିବା, ଆଦର ବା ସ୍ନେହ ଦୃଷ୍ଟି କରିବା ।

ଅନାଉଣି-ଦେ. ବ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବା, ଚାହାଣି, ଚାହିଁବାର ଛଟକ, ଦର୍ଶନ, ଦୃଷ୍ଟି ।

ଅନାଏତ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ଅତିମାତ୍ରାରେ ହଇରାଣ, ଅଣାୟତ୍ତ ।

ଅନାକର୍ଣ୍ଣନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆକର୍ଣ୍ଣନୀୟ)-
ଅଶ୍ରାବ୍ୟ. ଅକଥନୀୟ ।

ଅନାକାଙ୍କ୍ଷୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆକାଙ୍କ୍ଷା +ଇନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ଆକାଙ୍କ୍ଷା ବା କାମନା ରହିତ ।
(ଅନାକାଙ୍କ୍ଷିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାକାର-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଆକାର)-
ନିରାକାର, ଆକାରହୀନ, ଅବୟବହୀନ ।
ସଂ. ବି.-ନିରାକାର ବ୍ରହ୍ମ, ପରଂବ୍ରହ୍ମ, ପରମେଶ୍ୱର, ଆକାଶ, ବିଷ୍ଣୁ ।

ଅନାକାଳ-ସଂ. ବି. (ନ+ଆ+କାଳ)-
ଅସମୟ, ଅକାଳ ।
(ସୂତ)-ଦୁର୍ଭିକ୍ଷକାଳ, ଶସ୍ୟହୀନ ସମୟ ।

ଅନାକାଳଭୃତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. -ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସମୟରେ ପେଟ ବିକଳରେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ପର ପାଖେ ମୂଣ୍ଡ ବିକିଥିବା ଦାସ ।

ଅନାକାଶ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅସ୍ୱଚ୍ଛ, ତମୋମୟ ।

ଅନାକୁଳ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆକୁଳ)-ଯେ ବ୍ୟସ୍ତ ନୁହେ, ଯେ ଆକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଧୀରସ୍ଥିର, ନିୟମାଧୀନ, ଅବିଚଳିତ, ଅସଂକୀର୍ଣ୍ଣ (ବାକ୍ୟ) ।
(ଅନାକୁଳା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନାକୁଳତା-ବି)

ଅନାକୁଳିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅବ୍ୟଗ୍ର, ସ୍ଥିର, ଅନାକୁଳ ।
(ଅନାକୁଳିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାକ ତ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଳୀ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅନବାରିତ, ଯାହା ସୁନ୍ଦର ରୂପେ କରାହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅନାକ୍ରମଣ ଚୁକ୍ତି-(Non-aggression Pact)-
ଭାଇ ଭାଇ, ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ, ରାଜ୍ୟ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ସଂଘର୍ଷ ଘଟିବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ଏହି ଧରଣର ସଂଘର୍ଷ ବହୁ ଆଦିମ କାଳରୁ ମାନବ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ଘଟିଥିବାର ବହୁ ପ୍ରମାଣ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶ ସହିତ ସଂଘର୍ଷ ଘଟିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥିଲେ ଉଭୟ ଦେଶର ମୁଖ୍ୟ ଶାସନକର୍ତ୍ତା ଏହି ସଂଘର୍ଷକୁ ଏଡ଼େଇବା ପାଇଁ 'ଉଭୟଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା କରି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନିଅନ୍ତି ଯେ ପରସ୍ପର ଭିତରେ ଉପୁଜୁଥିବା ବିବାଦର ସମାଧାନ ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ କରିବେ ନାହିଁ କି ସଂଘର୍ଷ ପାଇଁ ଆଗଭର ହେବେ ନାହିଁ । ଦୁଇ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ପ୍ରକାର ଚୁକ୍ତିକୁ 'ଅନାକ୍ରମଣ-ଚୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ । ଏହି ରାଜିନାମା ହୋଇଯିବା ପରେ ଉଭୟ ଗୋଟିଏ 'ଅନାକ୍ରମଣ-ଚୁକ୍ତି'ରେ ସ୍ୱାକ୍ଷର କରନ୍ତି । ଏହି ଚୁକ୍ତିର ମିଆଦ ଯେତେଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବଳବତ୍ତର ରହିଥିବ, ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ଦେଶ ଅନ୍ୟ ଦେଶ ଉପରେ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ଆକ୍ରମଣ କରି ପାରିବ ନାହିଁ । ବେଳେ ବେଳେ ଏ ପ୍ରକାର ଚୁକ୍ତିର ଖିଲାପ ହୋଇଥିବାର ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି । ଏହି ଚୁକ୍ତି ଏକ ସତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ହେବାକୁ ଥିବା ବଡ଼ ଧରଣର ସଂଘର୍ଷ ବନ୍ଦ ହୋଇଛି । ଏହି ସତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପାଇଁ ଅନାକ୍ରମଣ ଚୁକ୍ତି କରାଯାଇ ଥାଏ । ଫଳରେ ଚୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବା ଦେଶ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଶାନ୍ତ ଓ ସଦ୍‌ଭାବ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ନିଜ ନିଜ ଦେଶର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଶକ୍ତି ବ୍ୟୟ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନାକ୍ରମଣ-ଚୁକ୍ତିର ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ରହିଛି ।

ଅନାକ୍ରାନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆକ୍ରାନ୍ତ)-ଯାହାକୁ କେହି ଆକ୍ରମଣ କରି ନାହିଁ, ଯାହାକୁ କେହି ଆକ୍ରମଣ କରି ନପାରେ ।

(ଅନାକ୍ରାନ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାକ୍ରାନ୍ତା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନାକ୍ରାନ୍ତ+ଆ)- ଅନାକ୍ରାନ୍ତର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଦେ.ବି.-ଅଙ୍କବନ୍ତି ।

ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍-ବୈଦେ. ବି. (ନାମ)- ଜଣେ ଗ୍ରୀକ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ବିଶିଷ୍ଟ ଗୀତ କବି । ସେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପୂର୍ବ ୫୭୦ରେ ଏସିଆ-ମାଇନରର ଟିଓସ୍ ନଗରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍ ବହୁ ସ୍ତୁତି ବା ସ୍ତବ ରଚନା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ୮୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍‌ଙ୍କ ଜୀବନୀ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ କିଛି ତଥ୍ୟ ଜଣା ପଡ଼ିନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏତିକି ଜଣାଯାଏ ଯେ, ଯେତେବେଳେ ଇରାନ୍‌ର ସମ୍ରାଟ ସାଇରସ ଟିଓସ୍ ନଗର ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ, ସେହି ସମୟରେ ଟିଓସ୍ ନଗରବାସୀ ନଗର ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ପଳାୟନ କଲେ, ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍ ଆଉ ଟିଓସ୍‌ରେ ରହିବା ସମ୍ଭବ ନ ହେବାରୁ ସେ ଆଶ୍ରୟ ନେଲେ ଥ୍ରେସ୍‌ରେ । ସାମୋସ୍‌ର ରାଜା ପୋଲିକ୍ରାଟିଜ୍‌ଙ୍କର ସେ ଥିଲେ ଅଧ୍ୟାପକ । ପୋଲିକ୍ରାଟିଜ୍‌ଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଏଥେନ୍‌ସର ରାଜା ହିପାର୍ଖସଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ ତାଙ୍କ ରାଜଦରବାରରେ ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍ ସ୍ଥାନ ପାଇଥିଲେ ।

ଅନାକ୍ରିୟୋଣ୍ଟିକ୍ସ୍-ବୈ. ଦେ. ବିଣ. - ଗ୍ରୀସୀୟ କବି ଅନାକ୍ରିୟୋନ୍‌ଙ୍କ କବିତା ରଚନାର ଶୈଳୀ 'ଅନାକ୍ରିୟୋଣ୍ଟିକ୍ସ୍' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ଶୈଳୀରେ ରଚନା କରାଯାଇଥିବା କବିତା, ଆମୋଦ ଦାୟକ, ବିନୋଦଶୀଳ, ବାସନାପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରେମ-କବିତାକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ ।

ଅନାକ୍ଷରିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.) - ଅନପକୃତ, ଯାହିଁରୁ କୌଣସି ଅପକାର ହୋଇ ନାହିଁ ।

ଅନାଖୁ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି. (ସଂ. ଅନକ୍ଷ୍) - ଅଣ ଆଖୁ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଗ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆଗସ୍) - ନିଷ୍ପାପ, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ପାପ ରହିତ ।

(ଅନାଗା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଗତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆଗତ) - ପହଞ୍ଚି ନଥିବା, ଆସି ନଥିବା, ଅବଧି ଘଟି ନଥିବା, ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଭବିଷ୍ୟତ, ଅଜ୍ଞାତ, ଅପଠିତ ।

ସଂ. ବି. ଭବିଷ୍ୟତ ।

(ଅନାଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଗତ ବାଧା-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)- ଭବିଷ୍ୟତରେ ଘଟିବା ଦୁଃଖ ବା କଷ୍ଟ ।

ଅନାଗତ ବିଧାତା-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (୪ର୍ଥୀ ତତ୍, ଅନାଗତ+ବିଧା'ତୃ; ୧ମା. ୧ ବ.)-ଯେ ଭବିଷ୍ୟତପାଇଁ ଉପାୟ ସଂସ୍ଥାନ କରେ, ଭାବୀ ଅନିଷ୍ଟର ପ୍ରତିକାରକ ।

ସଂ. ବି.-ପଞ୍ଚତନ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ମାଛର ନାମ ।

(ଅନାଗତବିଧାତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଗତାବାଧ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ ତତ୍;)- ଦେହର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୁଃଖ ।

ଅନାଗତାବେକ୍ଷଣ-ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍; ଅନାଗତ+ଅବେକ୍ଷଣ)-ଭବିଷ୍ୟତ ବିଷୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ।

ଅନାଗତାର୍ତ୍ତବା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅନାଗତ+ଆର୍ତ୍ତବ+ସ୍ତ୍ରୀ.ଆ)-ଋତୁମତୀ ହୋଇ ନଥିବା (ବାଳିକା)

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ଅଋତୁମତୀ ବାଳିକା ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଗୌରୀ, ନଗ୍ନିକା ।

ଅନାଗତି-ସଂ. ବି. (ନ+ଆ+ଗତି) - ଅପ୍ରାପ୍ତି, ନପହଞ୍ଚିଥିବା, ଅନୁପସ୍ଥିତି ।

ଅନାଗନ୍ଧିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆଗନ୍ଧିତ)-ଯାହାର ଆଘ୍ରାଣ ନିଆଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅନାଗମ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆଗମ)-ସତ୍ତ୍ୱହେତୁ ନିସ୍ୱାଦ ଶୂନ୍ୟ, କ୍ରୟପତ୍ର ବା କବଲା ରହିତ (ଭୂମି ପ୍ରଭୃତି), ଅନାଗତ, ଅନାୟତ, ଶାସ୍ତ୍ର ବହିର୍ଭୂତ, ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନୁପସ୍ଥିତ, ଅପ୍ରାପ୍ତ, ବିଦ୍ୟମାନ, ଶକ୍ତ, ରହିତ ।
ସଂ. ବି ପୁ.-ଅନାଗମନ, ନ ଆସିବା, ନପହଞ୍ଚିବା, ଅପ୍ରାପ୍ତି, ଅପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ।
(ଅନାଗମା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଗମୋପଭୋଗ-ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍; ଅନାଗମ + ଉପଭୋଗ)-ଆବହମାନ କାଳରୁ ବିନା ଦଲିଲରେ ଭୋଗ ଦଖଲ କରାଯାଇଥିବା ସମ୍ପତ୍ତିର ଭୋଗ ।

ଅନାଗମ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍; ନ + ଆଗମ୍ୟ)-ଅପ୍ରାପ୍ୟ, ଅଗମ୍ୟ, ଅଲଭ୍ୟ, ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ, ଦୁର୍ଲଭ, ଅନଧିଗମ୍ୟ, ଦୁର୍ଗମ ।
(ଅନାଗମ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଗାମୀ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆଗାମିନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଯାହା ଭବିଷ୍ୟତ୍ ନୁହେଁ, ଉପସ୍ଥିତ ହେଉ ନଥିବା, ଯାହା ଫେରି ଆସି ପାରିବ ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି.-ଗୃହ ବୌଦ୍ଧ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରୁ ତୃତୀୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ।
ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମାନୁସାରେ ନିର୍ବାଣ ପ୍ରାପ୍ତିର ପୂର୍ବାବସ୍ଥାକୁ ଅନାଗାମୀ ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଅନାଗାମୁକ-ସଂ.ବିଣ. (ନ + ଆ + ଗମ୍ ଧାତୁ + ଉକ)-ଯେ ଆସିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ଆସିବାରେ ଯାହାର ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ ।
(ଅନାଗାମୁକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଘ୍ରାତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍; ନ + ଆଘ୍ରାତ)-ଶୁଙ୍ଘା ଯାଇ ନଥିବା, ଯାହାକୁ କେହି ଅବଶ୍ୟ ଶୁଙ୍ଘି ନାହିଁ ।

ଅନାଚଣ୍ଡୀ-ବୈଦେ. ବି. (ନାମ) - ଭାରତର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ହାଇକୋର୍ଟ ବିଚାରପତି । ଏହାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କେରଳ ପ୍ରଦେଶର ତ୍ରିବାଙ୍କୁର । ସେ ୧୯୦୫ ମସିହାରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଅନାଚଣ୍ଡୀ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ପ୍ରଥମେ ଜିଲ୍ଲା ମୁନସଫଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇ ଥିଲେ ଓ ହାଇକୋର୍ଟର ବିଚାରପତି ଭାବେ ୧୯୫୯ ମସିହାରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ୧୯୩୮ ମସିହାରେ ଜିଲ୍ଲା ମୁନସଫ୍ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇବା ସମୟରେ ବି ଭାରତର ପ୍ରଥମ ବିଚାର ବିଭାଗୀୟ ମହିଳା ବିଚାରପତି ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ।

ଅନାଚରଣ-ସଂ. ବି. (ନ + ଆଚରଣ)-ଉଚିତ ବା ପ୍ରଥା ସଙ୍ଗତ କାର୍ଯ୍ୟ ନ କରିବା, ଅନୁଚିତ ଆଚରଣ, ଅସଦାଚରଣ ।
ଅନାଚରିତ
ଅନାଚରଣୀୟ } ବିଣ.

ଅନାଚାର-ସଂ. ବି. (ନ + ଆଚାର)-ଆଚାରହୀନତା, ଅନାଚରଣ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଆଚାର ବିହୀନ, କଦାଚାର, ଶୌଚାଦି ଆଚାର ନ ମାନିବା, ପ୍ରଥା, ଆଇନ୍ ବା ଔଚିତ୍ୟ ନ ମାନିବା ଲୋକ, ଯେ ନିୟମ ମାନେ ନାହିଁ ଅସାଧାରଣ ।
(ଅନାଚାରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଚାରୀ-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ.(ନ + ଆଚାର + ଇନ୍, ୧ମା ୧ବ.)-ଉଚିତ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁନଥିବା, ଭଦ୍ର ସମାଜାନୁମୋଦିତ ଆଚାର ବିହୀନ, ଯେ ଗର୍ହିତ ଆଚରଣ କରେ, ଯେ ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆଚାର ନପାଳେ ।
(ଅନାଚାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନାଚାରିତା-ବି.)

ଅନାଚ୍ଛନ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅନାବୃତ, ଅନାଚ୍ଛାଦିତ ଅନଭିଭୂତ, ଅନଭିପ୍ଲୁତ ।
(ଅନାଚ୍ଛନ୍ନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଜ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅନ୍ନ)-ଖାଦ୍ୟ, ଶସ୍ୟ, ଦାନା, ପରିବାପତ୍ର, ଇଲାଜ, ଔଷଧ, ଚିକିତ୍ସା ।

ଅନାଜ୍ଞାତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆ + ଜ୍ଞା ଧାତୁ + କର୍ମ.ତ)-ଅଜ୍ଞାତ, ଜ୍ଞାତ ବିଷୟମାନଙ୍କୁ ନେଇଯାଇଥିବା ।

ଅନାଟନ-ଦେ. ବି. ଓ ବିଣ. (ସଂ. ଅନଟନ)-ଅପ୍ରତୁଳ, ନିଅଣ୍ଟ ଅବସ୍ଥା, ଅଭାବ ।

ଅନାଡମ୍ବର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍)-ଆଡମ୍ବରାଭାବ, ସମାରୋହହୀନତା, ଆଡମ୍ବରଶୂନ୍ୟତା ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆଡମ୍ବର ବିହୀନ ।
(ଅନାଡମ୍ବରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଡ଼ି-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରା. ଅନାରିଅ, ସଂ. ଅଜ୍ଞାନ; ପ୍ରା. ଅଣ୍ଣାଣୀ)-ଅଜ୍ଞ, ଅନିପୁଣ, ନିର୍ବୋଧ, ଅସଭ୍ୟ, ଅମାର୍ଜିତ, ଯେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରମାଦ ଘଟାଏ ।
ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ -ଅମାନିଆ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାତପ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍‌ତତ୍ପୁ; ନ+ଆତପ)-ଖରା ବା ରୌଦ୍ରଭାବ, ଛାଇ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଆତପଶୂନ୍ୟ, ଛାୟାଯୁକ୍ତ, ଶୀତଳ ।

ଅନାତୁର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆତୁର)- ଆତୁରତା-ରହିତ, ନିଶ୍ଚିନ୍ତ, ରୋଗହୀନ, ସୁସ୍ଥ ।
(ଅନାତୁରା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନାତୁରତା-ବି.)

ଅନାତ୍ମକ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଆତ୍ମନ୍+କ)-ସ୍ଥିରାତ୍ମା, ଶୂନ୍ୟ ଜଗତ୍, କ୍ଷଣିକ ବିଜ୍ଞାନ ମତ, ଆତ୍ମା ନାହିଁ ଏରୂପ ମତ ।

ଅନାତ୍ମଜ୍ଞ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆତ୍ମଜ୍ଞ)-ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବା ପାରମାର୍ଥିକ ଜ୍ଞାନଶୂନ୍ୟ, ନିର୍ବୋଧ, ଯେ ନିଜର ଶକ୍ତି ବା ଅବସ୍ଥା ବୁଝି ନପାରେ ।
(ଅନାତ୍ମଜ୍ଞା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାତ୍ମନୀନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆତ୍ମନୀନ)-ଯାହା ଆତ୍ମାର ଉପଯୋଗୀ ନୁହେ, ନିଃସ୍ୱାର୍ଥ, ଆପଣାର ଅନିଷ୍ଟ ଜନକ, ନିଜର ଅହିତ ।
(ଅନାତ୍ମନୀନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାତ୍ମବାନ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଅଜିତେନ୍ଦ୍ରିୟ, ଅସଂଯତ ଚିତ୍ତ ।
(ଅନାତ୍ମବତୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାତ୍ମବାଦ-ସଂ. ବିଣ.-ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ର ମତେ ଦୁଇଟି ବିଚାରଧାରା ଅଛି । ଗୋଟିଏ ହେଲା ଆତ୍ମବାଦ, ଅନ୍ୟଟି ହେଲା ଅନାତ୍ମବାଦ । 'ଆତ୍ମବାଦ' ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ । 'ଅନାତ୍ମବାଦ' ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ । ତୃତୀୟ ବିଚାରଧାରାକୁ 'ନୈରାତ୍ମବାଦ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ ।

ଆଉ ଟିକିଏ ବ୍ୟାପକ ଅର୍ଥରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମବାଦକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରରେ ଆତ୍ମାର ଦୁଇଗୋଟି ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି 'ଆତ୍ମା' ଯାହାକି ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣ ଓ କର୍ମାଦି ଦ୍ୱାରା ସୀମାବଦ୍ଧ । ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି 'ପରମାତ୍ମା' ଯିଏ କି ସର୍ବବ୍ୟାପୀ ଅଭିନ୍ନ, ତଥା ଅସୀମ ଇତ୍ୟାଦି । ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଗୁଣ ଓ କର୍ମାଦି ଦ୍ୱାରା ସୀମାବଦ୍ଧ ଆତ୍ମାଟିକୁ ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ 'ଜୀବାତ୍ମା' ରୂପେ ନାମିତ କରାଯାଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବର ଜୀବନ ପ୍ରବାହ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ବୋଧ ଏବଂ ତାହା ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ଗୋଟିଏ ଏକତ୍ୱ ବୋଧ ହେଉଛି ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କର ଆତ୍ମବାଦ ।

ଭାରତୀୟ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ମୁକ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହି ମତବାଦକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି 'ଅନାତ୍ମବାଦ'ର ପ୍ରଚାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆତ୍ମାର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ଦାର୍ଶନିକମାନେ ଆତ୍ମାକୁ ନିତ୍ୟ ତଥା ଅବିନଶ୍ୱର ବୋଲି ଯେଉଁ ମନ୍ତବ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ତଥା କୁସଂସ୍କାର ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ 'ସର୍ବଂ ଅନିତ୍ୟଂ ସର୍ବଂ ଅନାତ୍ମଂ' । ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ଏହି ମୌଳିକ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦୃଢ଼ ଦାର୍ଶନିକ ମତବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଯାଇ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ବିଭିନ୍ନ ଶାଖା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଯାହା ଫଳରେ ହୀନଯାନ ପନ୍ଥୀମାନେ ଆତ୍ମାର ଶୂନ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାବେଳେ ମହାଯାନ ପନ୍ଥୀମାନେ ଆତ୍ମା ସହିତ ଧର୍ମର ଶୂନ୍ୟତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଅର୍ଥାତ୍ ଏମାନଙ୍କ ମତରେ ସଂସାରର କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସମସ୍ତ ଶୂନ୍ୟ ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଗୋଟିଏ ସାର୍ଥକ ତଥା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ ହେଉଛି 'ପ୍ରତୀତ୍ୟସମୁତ୍ପାଦ' ବା 'କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ନୀତି' । ପ୍ରତୀତ୍ୟ ସମୁତ୍ପାଦ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଅନ୍ୟଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି । ପାଲିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ ଅର୍ଥ କରାଯାଉଛି—'ଏଇଟା ହେଲେ ଏଇଟା ହୁଏ' ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିକର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଅନ୍ୟଟିର ଉତ୍ପତ୍ତି ହୁଏ । ମାଧ୍ୟମିକ ବୌଦ୍ଧବାଦର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଚାରକ ନାଗାର୍ଜୁନଙ୍କ ମତରେ ଦ୍ରବ୍ୟମାନେ ହିଁ ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ନିମନ୍ତେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କାରଣ ସମଷ୍ଟି ଉପରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ନିର୍ଭର କରେ । ଉତ୍ପନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଯେତେବେଳେ ସ୍ୱକୀୟ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ଉପଲବ୍ଧିର କୌଣସି କ୍ଷମତା ନଥାଏ, ସେତେବେଳେ ତା'ର କୌଣସି ସତ୍ତା ମଧ୍ୟ ନଥାଏ । ସୁତରାଂ ତାହା ଅଶାଶ୍ୱତ ବା ଅନିତ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ସବୁ ପଦାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ବା ସଂପୃକ୍ତ ସେ ସମସ୍ତ ଅନାତ୍ମ, ଅନିତ୍ୟ ବା ଶୂନ୍ୟ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସଂସାରରେ ଥିବା ଯାବତୀୟ ପଦାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଭାବରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂପୃକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥ ଅନିତ୍ୟ ବା ଶୂନ୍ୟ ।

ବୌଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ 'ଚର୍ଯ୍ୟାଗୀତି'ରେ ଏହି କଥାକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ଯାଇ କୁହାଯାଇଛି —

''ତୁଲା ଧୁନି ଧୁନି ଆଂସୁ
ଆଂସୁ ଧୁନି ଧୁନି ନିରବର ସେସୁ ।''

'ତୁଳାକୁ ଭିଣି ଭିଣି ସୂତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଯାଏ ଓ ସେହି ସୂତାର ସଂଯୋଗରେ ବସ୍ତ୍ର ବୁଣାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ବସ୍ତ୍ର ବୁଣାଯିବା ପରେ ତୁଳାର କୌଣସି ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନଥାଏ । ସେହିପରି ବସ୍ତ୍ର ଦେହରୁ ସୂତାକୁ ପୃଥକ୍ କରି ଦେଲେ ପୃଥକ୍ ସୂତାକୁ ତୁଳା ବା ବସ୍ତ୍ର କୁହାଯିବ ନାହିଁ । କାରଣ ଏଠାରେ ପରସ୍ପର କାର୍ଯ୍ୟକାରଣାନ୍ତରରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେତୁ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱଭାବ ହୀନ ଓ ଅନାତ୍ମ ।

ସେହି ଭଳି ଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଆତ୍ମା, ଜୀବ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ଭାବରେ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ଥିବା ଆତ୍ମା । ବୌଦ୍ଧ-ଦାର୍ଶନିକମାନଙ୍କ ମତରେ ରୂପ, ବେଦନା, ସଂଜ୍ଞା, ସଂସ୍କାର ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଆଦି ପଞ୍ଚସ୍କନ୍ଧର ସମଷ୍ଟିକୁ ବୁଝାଏ ।

ଏହି ରୂପ, ବେଦନା, ସଂଜ୍ଞା, ସଂସ୍କାର ଓ ବିଜ୍ଞାନ ଯଥାକ୍ରମେ ଜୀବର ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର, ଅନୁଭବ ଶକ୍ତି, ବୋଧ ଶକ୍ତି ବା ଧାରଣା ଶକ୍ତି ଅନୁଭୂତ ଓ ବିଚାର ଶକ୍ତିକୁ ବୁଝାଏ, ଏ ସମସ୍ତର ସମାହାର ହେଉଛି ଜୀବ । ହିନ୍ଦୁ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେଉଁ ପଞ୍ଚଭୂତ ଶରୀରର ପରିକଳ୍ପନା ରହିଛି ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ତାହା ବୌଦ୍ଧ ଦର୍ଶନର ପଞ୍ଚସ୍କନ୍ଧର ସମପର୍ଯ୍ୟାୟବାଚୀ । ତେଣୁ ଏ ସମସ୍ତର ସମାହାର ବା ସମଷ୍ଟିକୁ ଜୀବ କୁହାଯାଏ ।

ଏହି ଜୀବକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ଆତ୍ମା ରହିଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ଜୀବାତ୍ମା' କୁହାଯାଏ । ଜୀବ ଓ ଆତ୍ମାର ସଂପର୍କ ହେଉଛି କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସମ୍ପର୍କ । ଗୋଟିକର ଅଭାବରେ ଅନ୍ୟଟି ନିଷ୍କ୍ରିୟ । ତେଣୁ ପରସ୍ପର ପରସ୍ପର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ।

ଏହି ଜୀବଟି ଯେଉଁ ପଞ୍ଚସ୍କନ୍ଧର ସମାହାରରେ ସୃଷ୍ଟି ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅନିତ୍ୟ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଜୀବର ଅଂଶ ବିଶେଷ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ଜୀବ ନୁହନ୍ତି । ଯେପରି ଗୋଟିଏ ରଥ କହିଲେ ଚକ, ଦଣ୍ଡ, ଅଖ, ଧ୍ୱଜ, ରଜ୍ଜୁ ଆଦିର ସମାହାରକୁ ବୁଝାଏ କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଦେଲେ ରଥ ବୋଲି ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ରଥ ସତ୍ୟବସ୍ତୁ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ । ଠିକ ସେହିପରି ଜୀବ ସତ୍ୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶ ସତ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଫଳରେ ଜୀବର ସମସ୍ତ ଅଂଶ ସଂଯୋଗରେ ବା ସୁସମ୍ବନ୍ଧତା ଦ୍ୱାରା ମାନବ ମନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରତୀତ ବା ସଂଜ୍ଞାମାତ୍ର । ଏହି ଜୀବ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଭାବରେ ଆତ୍ମାର ସଂପର୍କ । ପରସ୍ପର କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ଭାବରେ ସଂପର୍କିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଦୁଇଟି ଯାକ ଅନିତ୍ୟ ବା ଶୂନ୍ୟ । ଅର୍ଥାତ୍ ଜୀବବିନା ଆତ୍ମା ଅସ୍ତିତ୍ୱହୀନ । ତେଣୁ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନର ଆତ୍ମାବାଦ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଅନ୍ଧ-ବିଶ୍ୱାସ ଓ କୁସଂସ୍କାର ମୂଳକ ।

ଅନାତ୍ମବେଦିତା-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନାତ୍ମବେଦିନ୍ + ତା)- ଅନାତ୍ମଜ୍ଞତା, ଆତ୍ମବିଷୟରେ ଅଜ୍ଞାନ ।

ଅନାତ୍ମବେଦୀ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ନ + ଆତ୍ମନ୍ + ବିଦ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)
ଅନାତ୍ମଜ୍ଞ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନାତ୍ମବେଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାତ୍ମା-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅପକୃଷ୍ଟ ଆତ୍ମା, ଆତ୍ମାଭିନ୍ନ ପଦାର୍ଥ ବା ଦେହାଦି ।
ସଂ. ବିଣ -ଅନୁଦାର, ଅସଂଯତଚିତ୍ତ, ଅନାତ୍ମ ବିଷୟକ ଦେହ ସମ୍ବନ୍ଧୀ ।

ଅନାତ୍ମୀୟ-ସଂ ବିଣ:ପୁଂ. (ନ + ଆତ୍ମୀୟ)-ନିଃସମ୍ପର୍କୀୟ (ବ୍ୟକ୍ତି), ପର, ବିପକ୍ଷ, ବିଦ୍ୱେଷୀ (ବନ୍ଧୁ)
(ଅନାତ୍ମୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାମ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଲୀ.-ଯାହା ଆତ୍ମା ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନୁହେଁ, ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ନୁହେଁ, ଅଶରୀର।

ସଂ.ବି -ନଜର ପରିବାର ପ୍ରତି ସ୍ନେହର ଅଭାବ।

ଅନାତ୍ୟନ୍ତିକ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆତ୍ୟନ୍ତିକ)-ଅଚିର, ଯାହା ଶେଷ ନୁହେଁ, ଯାହା ମଝିରେ ମଝିରେ ଘଟେ।

ଅନାଥ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ନାଥ)-ସ୍ୱାମୀହୀନ, ପ୍ରଭୁହୀନ, ଆଶ୍ରୟହୀନ, ନିରାଶ୍ରୟ, ରକ୍ଷକହୀନ, ପିତୃହୀନ।

ସଂ.ବି.ପୁଂ -ଆଶ୍ରୟହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି, ଗରିବଦୀବ୍ୟକ୍ତି, ପିତୃମାତୃହୀନ ଶିଶୁ।

(ଅନାଥା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଦେ ବି. (ନାମ)-ଅନୁମାନିକ ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର କବି। 'ଗଣେଶ ଟୀକା' ଶୀର୍ଷକ ରଚନାରେ ବିଭିନ୍ନ ଜାତିର ଉତ୍ପତ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସୂଚନା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି।

ଅନାଥ ଦାସ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଜନୈକ ପ୍ରାଚୀନ କବି। ଅନୁମାନିକ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ 'ରାସଲୀଳା' ରଚନା କରିଥିଲେ।

ଅନାଥ ନାଥ-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଅନାଥ+ନାଥ)-ଅନାଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ବନ୍ଧୁ ବା ଆଶ୍ରୟ ଦାତା, ପରମାତ୍ମା, ପରମେଶ୍ୱର।

ଅନାଥ ନିବାସ-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଅନାଥ + ନିବାସ)-ଅସହାୟ ବା ନିରାଶ୍ରୟମାନଙ୍କର ବାସସ୍ଥାନ, ଅନାଥାଶ୍ରମ।

ଅନାଥ ପିଣ୍ଡଦ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନାଥ+ପିଣ୍ଡ+ଦା ଧାତୁ+କର୍ତ୍ତୃ. ଅ, ଯେ ଦୁଃଖୀ ଗରିବମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ନଦେଇ ପୋଷୁଥିଲେ)-ଶାକ୍ୟ ମୁନି ବା ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନୈକ ଭକ୍ତ ଶେଠ, ଏହାଙ୍କ ବଗିଚାରେ ବୁଦ୍ଧ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଥିଲେ।

ଅନାଥ ପିଣ୍ଡିକ-ସଂ.ବି.ପୁଂ.(ଅନାଥ+ପିଣ୍ଡ+ଇକ) -ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ପ୍ରଖ୍ୟାତ ଭକ୍ତ ଓ ଦାନୀ। ଏହାଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ଅନାଥ ପିଣ୍ଡଦ। ଏହି ଦୁଇଟି ଯାକ ନାମ ତାଙ୍କ ନିଜର ବଦାନ୍ୟତା ଯୋଗୁ ଉପାଧି ରୂପେ ଲାଭ କରିଥିଲେ। ପ୍ରକୃତ ନାମ ସୁଦତ୍ତ। ସେ ଶ୍ରାବସ୍ତୀରେ ଜଣେ ଧନୀ ଲୋକ ଥିଲେ। ବୁଦ୍ଧଦେବ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନାଥ ପିଣ୍ଡିକ ରାଜ ଗୃହଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟି ତାଙ୍କ ଧର୍ମୋପଦେଶ ଶ୍ରବଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ସେହି ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ସେତିକବେଳେ ତାଙ୍କର ସଂସାର ପ୍ରତି ମୋହ ତୁଟିଗଲ ଓ ସେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଲେ। ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ସେ ଶ୍ରୀବସ୍ତୀରେ ବୁଦ୍ଧ ବର୍ଷା ଋତୁଟି କଟାଇ ଦିଅନ୍ତୁ; କିନ୍ତୁ ନିର୍ଜନ ସ୍ଥାନ ତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ବୋଲି ବୁଦ୍ଧ କହିବାରୁ କୋଶଳର ରାଜା ପ୍ରସେନ ଜିତଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜେତଙ୍କ ଠାରୁ ସେ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ୟାନ କିଣି ସଂଘକୁ ଦାନ କରିଥିଲେ। ଉଦ୍ୟାନଟିର ମୂଲ୍ୟ ସ୍ୱରୂପ ସେ ଉଦ୍ୟାନର ସମଗ୍ର ଅଞ୍ଚଳଟିକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୋହରରେ ବିଛାଇ ଦେଇଥିଲେ। ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଅନାଥ ପିଣ୍ଡିକଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ୧୮କୋଟି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଦାନ କରିବାକୁ ପଡିଥିଲା। ସେହି ସ୍ଥାନରେ ସେ ଗୋଟିଏ ଆଶ୍ରମ ସ୍ଥାପନ କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ଓ ତାହାର ନାମ ରଖା ଯାଇଥିଲା 'ଜେତ ବନ-ବିହାର'। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତର ନିକାୟ ଓ ଜାତକ ପ୍ରଭୃତି ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କରେ ଏହାଙ୍କ ଚରିତ ବିଶଦଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରାଯାଇଅଛି।

ଅନାଥ ବନ୍ଧୁ-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଅନାଥ+ବନ୍ଧୁ) -ଅନାଥ ବ୍ୟକ୍ତିର ସହାୟକ ବା ଆଶ୍ରୟ ଦାତା, ପରମେଶ୍ୱର।

ଦେ. ବି. ପୁଂ -ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଡାକ ନାମ।

ଅନାଥ ମନ୍ଦିର-ସଂ. ବି. (ଷଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ; ଅନାଥ+ମନ୍ଦିର) -ଅନାଥାଶ୍ରମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଥଶୟ୍ୟନମ୍ ଆୟ୍ୟାଙ୍ଗାର-ବୈଦେ. ବି. (ନାମ) -ଜନ୍ମ ୧୮୯୧ ମସିହା। ମାଦ୍ରାଜ ଆଇନ କଲେଜରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଚତୋର ମ୍ୟୁନସିପାଲ ସଭା, ଭାରତର ଅର୍ଥ କମିଶନ ଓ ବିଧାୟକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଏବଂ ପରେ ହରିଜନ ସେବକ ସଂଘ ଓ ନିଖିଳ ଭାରତ କଂଗ୍ରେସ କମିଟିର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ। ସେ ୧୯୪୦-୪୧ ଏବଂ ୧୯୪୨-୪୪ରେ ଜେଲ ଯାଇଥିଲେ। କେନ୍ଦ୍ର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ସଭାର ସଭ୍ୟ ଥିଲେ ଏବଂ ୧୯୫୨ ମସିହାରେ ଅଟାଓ୍ୱା ରାଜ୍ୟଗୋଷ୍ଠୀ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟାରୀ ସମ୍ମିଳନୀରେ ଭାରତର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ୧୯୫୨-୫୬ରେ ଲୋକ ସଭାର ଉପ-ବାଚସ୍ପତି ଏବଂ ୧୯୫୬ ଠାରୁ ବାଚସ୍ପତି ଥିଲେ ।

ଅନାଥ ଶରଣ-ସଂ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍,) - ନାଥ ହୀନଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ, ଅସହାୟର ସହାୟ, ଅନାଥ ପାଳକ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ -ଦୀନନାଥ, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନାଥସହାୟ-ସଂ. ବିଣ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍,)-ଅନାଥ ନାଥ, ଅନାଥ ପାଳକ, ଅସହାୟମାନଙ୍କର ରକ୍ଷକ ।

ଅନାଥ ସିଂହ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗଡଜାତ ରାଜ୍ୟ ରଣପୁରର ଗର୍ଗବଂଶୀୟ ୪୧ ତମ ନରପତି ।

ଅନାଥା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନାଥ + ଆ)-ଅନାଥର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅସହାୟା ସ୍ତ୍ରୀ, ପିତୃମାତୃହୀନା ବାଳିକା, ବିଧବା ।

ଅନାଥାଳୟ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅନାଥ + ଆଳୟ) ଅନାଥାଶ୍ରମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଥାଶ୍ରମ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅନାଥ + ଆଶ୍ରମ)- ପିତୃମାତୃହୀନ, ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଓ ପୋଷିବା ପାଇଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଆଶ୍ରମ, ଗରିବ ଓ ନିରାଶ୍ରୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବା ସ୍ଥାନ ।

ଅନାଥିନୀ-ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅ + ନାଥିନୀ = ସ୍ୱାମୀଯୁକ୍ତା) -ବିଧବା, ସ୍ୱାମୀହୀନା, ନିରାଶ୍ରୟା, ରକ୍ଷକ ବିହୀନା ।

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅନାଥା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଥୁଣୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ଓ. ବି. (ସଂ. ଅନାଥିନୀ)- ଅନାଥିନୀ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଦର-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ ତତ୍; ନ + ଆଦର)- ଅଯତ୍ନ, ଆଦରର ଅଭାବ, ଅସମ୍ମାନ, ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଉପେକ୍ଷା, ତିରସ୍କାର ।

ସଂ. ବିଣ.-ଅବଜ୍ଞାତ, ଉପେକ୍ଷିତ ।

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ପରିଭବ, ପରାଭବ, ତିରସ୍କ୍ରିୟା, ଘୃଣା, ଅବମାନନା, ପରଭବ, ଅବଜ୍ଞା, ଅବହେଳନ, ଅସୂର୍କ୍ଷଣ, ନ୍ୟକ୍କାର, ଅପମାନ, ତିରସ୍କାର, ଅଭିଭବ, ଧିକ୍କାର । (ଅନାଦୃତ-ବିଣ.)

ଅନାଦରଣ-ସଂ. ବି. (ନ + ଆଦରଣ)- ଅଯତ୍ନ, ଗର-ହେପାଦସ୍ତ ଅଣହେଳା, ମର୍ଯ୍ୟାଦାହୀନ ବ୍ୟବହାର ।

ଅନାଦରଣୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆଦରଣୀୟ)-ଆଦରର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଉପେକ୍ଷଣୀୟ ।

(ଅନାଦରଣୀୟା- ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନାଦର + ଇନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ଯେ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବା ଅସମ୍ମାନ କରେ ।

ଅନାଦି-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆଦି)-ଯାହାର ଆଦି ନାହିଁ, ଅନନ୍ତ କାଳରୁ ଥିବା, ଜନ୍ମ ରହିତ, ଅଜ, ଯାହାର ଜନ୍ମକାଳ ବା ଆଦ୍ୟ ଠିକଣା କରିଯାଇ ନପାରେ ।

ସଂ ବି.-ପରମେଶ୍ୱର, ଭଗବାନ ।

ଅନାଦିକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନାଦି + କ)-ଅନାଦି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ । (ଅନାଦିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦିକାରଣ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆଦି କାରଣ) ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନାଦି ଗାଁଣ-ଦେ.ବି. (ନାମ)-ଅଧ୍ୟାପକ ଅନାଦି ଗାଁଣ, ମୟୂର ଭଞ୍ଜ ଜିଲ୍ଲା କାପ୍ତିପଦା ସବ୍‌ଡ଼ିଭିଜନ ଅନ୍ତର୍ଗତ ନୁଆଡ଼ିହା ଗ୍ରାମରେ ୧୯୬୦ ମସିହା ମେ ମାସ ୧୨ ତାରିଖ ଦିନ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତା ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଶଙ୍କର୍ଷଣ ଗାଁଣ ଓ ମାତା ଶ୍ରୀମତୀ କୌଶଲ୍ୟା ଗାଁଣଙ୍କର ସେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର । ଗାଁ ଚାଟଶାଳୀର ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତି ପରେ ସେ ସ୍ଥାନୀୟ ପିଙ୍ଗୁ-ନୁଆଡ଼ିହା ଉ.ପ୍ରା: ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରନ୍ତି । ସେଠାରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ନୁଆଡିହା ମଧ୍ୟ ଇଂରାଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ନ୍ତି । ସେଠାରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ପୋଆଳଙ୍କ ପ୍ରେରଣାରେ ସାହିତ୍ୟ ପଠନ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି । ଏହାପରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଲାଲବାହାଦୁର ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବା ସମୟରେ ସେ କବିତା ରଚନା

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କରି ଶିକ୍ଷକ ମଣ୍ଡଳୀରେ ପ୍ରଶଂସିତ ହୁଅନ୍ତି । ଶିଶୁକବିତା ରଚନା କରି ୧୯୮୦ ମସିହାରେ ଭୁବନେଶ୍ୱରସ୍ଥ କୃଷ୍ଣ ରାଉଳ ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ଓ ଏକାମ୍ର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ତରଫରୁ ପୁରସ୍କୃତ ହୋଇଥିଲେ । ୧୯୮୬ ମସିହାରେ ରେଭେନ୍ସା କଲେଜରୁ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କଲେ । ତାଙ୍କର କବିତାମାନ ଝଙ୍କାର, ଡାକରି, କାନନିକା, ସହକାର, ବାଗାର୍ଥ ପ୍ରଭୃତି ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ହୋଇ ଆସୁଛି । ଅଧୁନା ସେ କାନ୍ତିପଦା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ଓଡ଼ିଆ ବିଭାଗର ମୁଖ୍ୟ ଅଧ୍ୟାପକ ଓ ଗୋବିନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ ସାହିତ୍ୟ ସଂପର୍କରେ ଗବେଷଣାରତ ।

ଅନାଦି ଦାସ-ଦେ. ବି (ନାମ)-ଜନ୍ମ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଭାରତ ଚରିତାବଳୀ ଶୀର୍ଷକ ଗ୍ରନ୍ଥର ରଚୟିତା ।

ଅନାଦି ନନ୍ଦନ ମହାନ୍ତି - ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନୈକ ଔପନ୍ୟାସିକ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଉପନ୍ୟାସ ଗ୍ରନ୍ଥର ନାମ 'ବସନ୍ତ ଆସିଛି ଫେରି' ।

ଅନାଦିନାଥ ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ଅନାଦି + ନାଥ)- ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନାଦି ନାୟକ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ସର୍ବୋଦୟ କର୍ମୀ, ସଂଗଠକ, ତରୁଣ ଗାଳ୍ପିକ ଓ ପ୍ରାବନ୍ଧିକ । କଟକରୁ ପ୍ରକାଶିତ 'ଗ୍ରାମ ସେବକ' ପତ୍ରିକାର ସଂପାଦକଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ବରି ।

ଅନାଦି ନିଧନ-ସଂ. ବି (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଆଦି = ଜନ୍ମ + ନିଧନ = ମୃତ୍ୟୁ)-ପରମେଶ୍ୱର, (ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ର- ନାମୋକ୍ତ) ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ।

ସଂ. ବିଣ.-ଅନନ୍ତକାଳ ସ୍ଥାୟୀ, ନିତ୍ୟ, ଶାଶ୍ୱତ ।

ଅନାଦି ପ୍ରଧାନ-ଦେ.ବି.(ନାମ)-୧୮୮୭ ମସିହା ମଇ ମାସ ୨୦ ତାରିଖରେ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ପର୍ଜଙ୍ଗ ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଘରା ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ୧୯୪୬ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ରେଙ୍ଗ୍ଟିଆସ୍ଥ ପୋଲିସ ଓ ଫରେଷ୍ଟ ଅଫିସମାନ ଦଖଲରେ ଓ ରାଜାଙ୍କ ସାରଆପଡ଼ା ଝମାରରେ ସଂଗୃହୀତ ଅନ୍ୟାନ ଦଲିଲ ପୋଡ଼ାରେ ଶ୍ରୀ ଦେବରାଜ ବର୍ମାଙ୍କ ସହ କାର୍ଯ୍ୟକରି-ଥିବାରୁ ବିଗ୍ରହ ପଥଦ୍ରବ୍ୟ ଗୋପି ମହାରଣା ପୋଲିସ ସବ୍ଇନସ୍- ପେକ୍ଟର ପ୍ରଭୃତି ଗୁଣ୍ଡା କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏ ବୃଦ୍ଧ କର୍ମୀଙ୍କୁ ମାରିପିଟି ପାଣି ପିଆଇ ପୁଣି ମାରିପିଟି ସଂପତ୍ତି ଲୁଟି ନେଇ ଦୁଇଶହ ଟଙ୍କା ସମୂହ ଜୋରିମାନା ଆଦାୟ ପୂର୍ବକ ଜେଲକୁ ପଠାଇ ଦେଇ ୭ବର୍ଷ ସଶ୍ରମ କାରାଦଣ୍ଡ ଦେଇଥିଲେ । ରାଜା ନପୁରୁଣ୍ଡ ସରକାରଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଦେଶ ବଳରେ ୧୯୪୭ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସ ୩ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା ।

ଅନାଦିମ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍;)-ଅନାଦ୍ୟ, ଅପ୍ରଥମ, ଅପ୍ରଥମ ଭବ, ଅପ୍ରଧାନ, ଅନାଦି, ଉତ୍ପତ୍ତି ରହିତ । (ଅନାଦିମା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦିମତ୍-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଆଦିମତ୍)-ଆଦି ଭିନ୍ନ ।

ଅନାଦିମଧ୍ୟାନ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆଦି + ମଧ୍ୟ + ଅନ୍ତ) -ଯାହାର ଆଦି, ମଧ୍ୟ ଓ ଅନ୍ତ ନାହିଁ ।

ଅନାଦି ସାହୁ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜନୈକ ଗାଳ୍ପିକ ଓ ଔପନ୍ୟାସିକ ଏବଂ ପୋଲିସ ବିଭାଗର ଜଣେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଶାସକ । ସେ ଗଞ୍ଜାମ ଜିଲ୍ଲା ନୂଆପଡ଼ାରେ ୧୯୪୦ ମସିହାରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଓ ପ୍ରକାଶିତ ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡିକର ନାମ 'ଭିନ୍ନ ବାଟ', 'ଅନ୍ୟ ରୂପ', 'ପାଣ୍ଡୁର ବଳୟ', 'ମୃଣ୍ମେଖଳା', 'ଜଙ୍ଗଲ ସହର', 'ଶୋଣିତ ଫଲଗୁ', 'କ୍ଷଣ ଭଙ୍ଗୁର', 'ଏଣ୍ଡୁଅ' ଓ 'ପାନଖିଆ ଖଇ' ।

ଅନାଦିଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ (ନ + ଆଦିଷ୍ଟ)-ବିଶେଷରୂପେ ଅକଥିତ, ବିଶେଷଭାବେ ଯାହା କୁହାଯାଇ ନାହିଁ, ଯାହା ଆଦେଶ କରାଯାଇ ନଥାଏ, ଯେ ଆଦେଶ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନଥାଏ । (ଅନାଦିଷ୍ଟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦୀନବ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଆଦୀନବ) -ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ, ଦୋଷଶୂନ୍ୟ । (ଅନାଦୀନବା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦୃତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଆଦୃତ)-ଯାହାକୁ ଆଦର ବା ସମ୍ମାନ ଦେଖାଯାଇ ନାହିଁ, ହତାଦର, ନିନ୍ଦାସ୍ପଦ, ତିରସ୍କୃତ, ଉପେକ୍ଷିତ, ଅବହେଳିତ । (ଅନାଦୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାଦେୟ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଆଦେୟ)-ଗ୍ରହଣର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅଗ୍ରହଣୀୟ ।

ଅନାଦେଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)-ଉପଦେଶର ଅଭାବ ।

ଅନାଦେଶକର-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ନ + ଆଦେଶ + କୃ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ଯାହା ଆଦେଶ ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ, ଯେ ତାହା କରେ ।
(ଅନାଦେଶକରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଦ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆଦ୍ୟ)-ଅନାଦି (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ + ଅଦ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଯ)-ଅଖାଦ୍ୟ, ଯାହା ଖିଆଯାଇ ନପାରେ ।

ଅନାଦ୍ୟା-ସଂ. ବଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍,)- ଅନାଦିମା, ଆଦିହୀନା, ଜନ୍ମ ରହିତା, ସନାତନୀ ।
ସଂ. ବି.-ଦୁର୍ଗା ।

ଅନାଧାର-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆଧାରଶୂନ୍ୟ, ନିତ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟ ।

ଅନାଧି-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆଧିହୀନ, ମନୋବ୍ୟଥା ରହିତ ।

ଅନାଧୁନି-ଦେ. ବି. ଓ ବଣ. ଓ କ୍ରି, ବଣ-ଅନାଧୂନି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଧୁନିଆଁ-ଦେ. ବଣ.-ଅନାଧୂନିଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଧୃଷ୍-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଆ + ଧୃଷ୍ + କ୍ୟପ) - ଅନଭିଭୂତ ।

ଅନାଧୃଷ୍ଟ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଅଧୃଷ୍ଟ)-ଅପରିଭୂତ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ, ଅଜେୟ ।

ଅନାଧୃଷ୍ୟ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ + ଆ + ଧୃଷ୍ + ଯ)-ଅନଭିଭବନୀୟ, ଅଦମ୍ୟ, ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ, ଦୁର୍ଜ୍ଜୟ ।

ଅନାନୁଦ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ.-ଯାହା ସମାନ ଅଛି ଦାତା ନାହିଁ, ଅଦ୍ୱିତୀୟ ଦାତା ।

ଅନାପଦ୍-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜତତ୍; ନ + ଆପଦ୍)-ବିପଦ କାଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟ, ଆପଦର ଅଭାବ ।

ମନୁ ସଂହିତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି ଯେ ଗୃହସ୍ଥ ଅନାପଦ୍ ଅର୍ଥାତ୍ ଆପତ୍‌କାଳ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଯହିଁରେ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀର କଷ୍ଟ ମାତ୍ର ପୀଡ଼ା ବା ଦ୍ରୋହ ନହୁଏ କିମ୍ବା ଅଭାବ ପକ୍ଷରେ ଅଳ୍ପ ପୀଡ଼ା ହୁଏ, ଏପରି ବୃତ୍ତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିବା ।

ଅନାପଦ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆପଦ)- ଆପଦ ରହିତ ।

ଅନାପନ୍ନ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ + ଆପନ୍ନ)-ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଅଲବ୍ଧ, ଅନଧିଗତ, ଅବିପନ୍ନ, ଅବିପଦଗ୍ରସ୍ତ, ଅସଙ୍କଟାପନ୍ନ ।
(ଅନାପନ୍ନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାପି-ସଂ. କ୍ରି. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆପି)-ଯାହାର ଆପ୍ତ ବନ୍ଧୁ ନାହିଁ, ଆପ୍ତଶୂନ୍ୟ ।

ଅନାପ୍ତ-ସଂ. ବଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍;)-ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଅଲବ୍ଧ, ଅନଧିଗତ, ଅସମ୍ପାଦିତ, ଅକୁଶଳ, ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅବନ୍ଧୁ, ପର ।
(ଅନାପ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାପ୍ଲୁତ-ସଂ. ବଣ. (ନ + ଆପ୍ଲୁତ)-ଗାଧୋଇ ନ ଥିବା, ଅଧୁଆ ।

ଅନାବନା-ଦେ. ବଣ. (ସଂ. ଅନାମ)-ଅନାମା, ଯାହାର ନାମ ନାହିଁ, ଅଜ୍ଞାତନାମା, ଯାହାର ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ, ଇତସ୍ତତଃ ବିକ୍ଷିପ୍ତ, ଅସମ୍ବନ୍ଧ ।
ଦେ. ବଣ. (ବହୁବଚନ)-ନାମ ଜଣା ନଥିବା ନାନା ପ୍ରକାରର (ଶାଗ) ।

ଅନାବନାଗଛ-ଦେ. ବି.-ନାନା ପ୍ରକାରର ଅନାମା ବୃକ୍ଷ ।

ଧାନ, ଆଖୁ, ମକା, କଳତା, ଶାଗ ପ୍ରଭୃତି ଫସଲ ଘାସ ଓ ଅନାବନା ଗଛ ବା ତୃଣକ ଯୋଗୁ ଉଠିଧେଇ ପାରେ ନାହିଁ । କନାଶିର, ଗୁଳୁଣ୍ଡୀ, ଦୁବ, ପୋକଶୁଙ୍ଘା ଘୁଆଁ ଓ ଲାଜକୁଳି ଆଦି ଖରିଫ୍ ବା ବର୍ଷା କାଳୀନ ତୃଣକ ଏବଂ ଅଗରା, ଅଣସୋରିଷିଆ, କୋଳଥିଆ, ପୁରୁଣି ଓ ମୁଥା ଇତ୍ୟାଦି ରବି ବା ଶୀତକାଳୀନ ତୃଣକ । ତୃଣକ ଦ୍ୱାରା ଉଦ୍ଭିଦର ବୃଦ୍ଧି, ପୁଷ୍ଟି ଏବଂ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଫଳ ଧାରଣରେ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । କେତେକ ଫସଲରେ ଅନିଷ୍ଟକାରୀ କୀଟ ପତଙ୍ଗମାନଙ୍କର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ରୋଗ ଓ ଗୁଳ୍ମ ରୋଗ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ ।

ଟୂ-ଫୋର-ଡି (2-4-D) ଏବଂ ଏମ୍. ସି. ପି. ଏ. (M. C. P. A.) ଦୁଇଟି ରାସାୟନିକ ତୃଣନାଶୀ (Weeds Killer) । ଏହା ଧାନ, ଗହମ, ମକା, ବାଜରା, ମାଣ୍ଡିଆ ଆଦି ଫସଲର ତୃଣକୁ ମାରିବାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଏଗୁଡିକ ଫସଲର କ୍ଷତି କରେ ନାହିଁ ।

ଅନାବନା ଶାଗ-ଦେ. ବି. - ଏକତ୍ର ମିଶ୍ରିତ ନାନା ପ୍ରକାରର ଅନାମା ଶାକ ।

ଅନାବରଣ-(ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-ଉଦ୍‌ଭାସନ, ଫଟୋ ଉଠାଇଲାବେଳେ କ୍ୟାମେରାର ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା, ଏହା ପ୍ରଦୀପନ (Illumination) ଓ ପ୍ରଦୀପନ କାଳର ଗୁଣଫଳ, ଏହାର ଏକକ ମିଟର-କାଣ୍ଡେଲ-ସେକେଣ୍ଡ ।

ଅନାବଶ୍ୟକ ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆବଶ୍ୟକ)- ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ବେଦରକାର ।

ଅନାବଶ୍ୟକୀୟ-ଦେ. ବିଣ. (ଅନାବଶ୍ୟକର ଅଶୁଦ୍ଧ ବ୍ୟବହାର, କାରଣ ଆବଶ୍ୟକ ଶବ୍ଦ ବିଶେଷଣ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଶବ୍ଦ ନାହିଁ) - ଅନାବଶ୍ୟକ, ଅପ୍ରୟୋଜନୀୟ, ବେଦରକାରୀ ।

ଅନାବର୍ଷଣ-ସଂ. ବି. (ନ + ଆବର୍ଷଣ)- ଅନାବୃଷ୍ଟି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାବାଦି ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ନ + ଫା. ଆବାଦୀ) - ପଡ଼ିଆ (ଜମି), ଅକର୍ଷିତ (ଜମି) ।

ଦେ. ବି.-ପଡ଼ିଆ ଜମି ।

ଅନାବାଦିଆ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ତୁଚ୍ଛାର୍ଥେ, ଗାଳିରେ ବ୍ୟବହୃତ, ଅନାବାଦି ଜମି ପରି ହେୟ)-ନିଷ୍କର୍ମା (ଲୋକ), ଅଳସୁଆ ଅଶିକ୍ଷିତ, ଅଭଦ୍ର, ଅଶିଷ୍ଟ ।

ଅନାବିଦ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ (ନ + ଆବିଦ୍ଧ)-ଯାହା ଫୋଡା ଯାଇ ନାହିଁ, ଅଫୁଟା, ଅନାହତ ।

ଅନାବିଳ-ସ. ବିଣ. (ନ + ଆବିଳ) - ନିର୍ମଳ, ଶୁଦ୍ଧ, ପରିଷ୍କୃତ, ଯାହା ଗୋଳିଆ ନୁହେଁ, ଯାହା ମଇଳା ନୁହେଁ, ନିଷ୍କପଟ, ସରଳ ହୃଦୟ ।

ଅନାବିଷ୍କୃତ-ସଂ. ବିଣ.(ନ + ଆବିଷ୍କୃତ)-ଯାହାକୁ କେହି ଆବିଷ୍କାର କରିନାହିଁ, ଅପ୍ରକାଶିତ, ଅନୁଦ୍ଭାବିତ, ଅଜ୍ଞାତ ।

ଅନାବିଷ୍କୃତପୂର୍ବ-ସଂ. ବିଣ. (୭ମୀ ତତ୍.) -ଯାହା ପୂର୍ବେ ଆବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ନଥିଲା ।

(ଅନାବିଷ୍କୃତପୂର୍ବା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାବିଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆବିଷ୍ଟ) ଅନିଯୁକ୍ତ, ଅନାସକ୍ତ, ଅସ୍ଥିର, ଅମନୋଯୋଗୀ ।

(ଅନାବିଷ୍ଟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

(ଅନାବିଷ୍ଟତା-ବି)

ଅନାବୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆବୃତ) - ଅନାଚ୍ଛାଦିତ, ଘୋଡଆ ହୋଇ ନଥିବା, ଖୋଲା, ଯାହାର ଘୋଡଣି ନାହିଁ, ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ନଥିବା, ଫୁଙ୍ଗା ।

(ଅନାବୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାବୃତ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆବୃତ୍ତ)-ଫେରି ନ ଥିବା, ଅନିର୍ବାଚିତ, ଅନଭ୍ୟସ୍ତ, ଥରେ ଫେରି ପୁନର୍ବାର ଆସେ ନାହିଁ ।

(ଅନାବୃତ୍ତି-ବି.)

ଅନାବୃତ୍ତି-ସଂ.ବି. ସ୍ତ୍ରୀ (ନ + ଆବୃତ୍ତି)-ଅପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ନ ଫେରିବା, ଅପୁନରାବର୍ତ୍ତନ, ମୋକ୍ଷ, ପରମ ମୁକ୍ତି, ଅନଭ୍ୟାସ, ପୁନର୍ବାର ଆଗମନର ଅଭାବ ।

ଅନାବୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ ତତ୍; ନ + ଆବୃଷ୍ଟି) -ବୃଷ୍ଟିର ଅଭାବ, ମରୁଡି, ଅଳ୍ପବୃଷ୍ଟି, ମେଘ ବର୍ଷା ନ ହେବା ।

କେତେକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଅନାବୃଷ୍ଟି ଦୁଇଟି ଅବସ୍ଥାକୁ ବୁଝାଏ । ପ୍ରଥମଟି ହେଲା । ମେଘ ଆଦୌ ବର୍ଷା ନହେବା । ଅନ୍ୟଟି ହେଲା ଉପଯୁକ୍ତ ପରିମାଣର ବା ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ବୃଷ୍ଟି ନହେବା । କାରଣ ଆଦୌ ମେଘ ବର୍ଷା ନହେଲେ ଫସଲ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ମେଘ ବର୍ଷା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଫସଲ ପାଇଁ ଯଦି ଯଥେଷ୍ଟ ନହେଲା ତେବେ ଫସଲ ମରିଯିବ । ଅନାବୃଷ୍ଟି କେଉଁ ଅବସ୍ଥାକୁ ବୁଝାଯିବ ଓ ତାହାର

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ ଉପରେ କରାଯିବ, ସେ ବିଷୟରେ ବହୁ ବିଶେଷଜ୍ଞଙ୍କର ମତରେ, ପ୍ରକୃତରେ ଯେଉଁକି ଜଳ ଭୂମିରେ ଉଦ୍ଭିଦକୁ ମିଳିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ ଜଳ ଯଦି ଟାଣି ନେଇ ବାଷ୍ପ ଆକାରରେ ଆକାଶକୁ ଛାଡି ଦେବାର ଆବଶ୍ୟକତା ଉଦ୍ଭିଦ ଅନୁଭବ କଲା, ତେବେ ମରୁଡି ବା ଅନାବୃଷ୍ଟି ଅବସ୍ଥାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଅନ୍ୟଭାବରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଉଦ୍ଭିଦର ବୃଦ୍ଧି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ପାଇଁ ଯେଉଁ ବାଷ୍ପୀକରଣ ବାଷ୍ପୋତ୍ସର୍ଜନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅବ୍ୟାହତ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଜଳର ଅଭାବରୁ ତାହା ଯଦି ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ, ତେବେ କୁହାଯିବ ଅନାବୃଷ୍ଟି ପରିସ୍ଥିତିର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଗଲା ।

ଅନାବେଶ-ସଂ. ବି. ପୁ (ନଞ୍ ତତ୍ପୁ; ନ + ଆବେଶ) -ଅଯତ୍ନ, ଉପେକ୍ଷା, ଅମନୋଯୋଗ, ଅବହେଳା, ତାଚ୍ଛିଲ୍ୟ ।

ଅନାମ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ + ନାମନ୍, ୧ମା. ୧ବ.)-ନାମହୀନ, ଯାହାର ନାମ ନାହିଁ, ଅଜ୍ଞାତ ନାମା, ଯାହାର ନାମ ଜଣା ନାହିଁ, ଦୁର୍ନାମଯୁକ୍ତ, ଅଜ୍ଞାତ, ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ବ୍ୟକ୍ତି ବିଶେଷଙ୍କ ନାମ ।

(ଅନାମା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାମନ୍ତି } ବି.
ଅନାମତା }

ଅନାମକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ+ନାମ+କ)-ନାମ ବର୍ଜିତ, ଆଖ୍ୟା ଶୂନ୍ୟ, ଅବିଖ୍ୟାତ, ଅପ୍ରସିଦ୍ଧ, ଯାହାର ନାମ ଗ୍ରହଣ ଅଶୁଭ, ଦୁର୍ନାମକ ।

ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଅର୍ଶ ରୋଗ ବିଶେଷ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ମଳମାସ, ଅନାମିକା ଅଙ୍ଗୁଳି ।

(ଅନାମିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଦୁର୍ନାମକ, ଅର୍ଶ, ଗୁଦାଙ୍କୁର, ଗୁଦକୀଳ ।

ଅନାମତ୍-ଦେ. ଅ. (ସଂ. ଅନବରତ)- ଅନବରତ, ସର୍ବଦା, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଭାବରେ, ତମାମ ।

ଦେ. ବି. (ହିନ୍ଦି, ବନ୍ଦୋବସ୍ତି ଆ ନବଜ)- ନକ୍ସାରେ ଘାସ, ଗଛ, ବୁଦା ଆଦିର ଜ୍ଞାପକ ଚିହ୍ନ ।

ଅନାମତେ-ଦେ. ଅ.-ଅନାମତ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଦେ. କ୍ରି.-ମତେ ଅନା ବା ଗୁହଁ ।

ଅନାମନା-ଦେ. ବିଣ.-ଅନାବନା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାମୟ-ସଂ. ବି (ନ + ଆମୟ = ରୋଗ)-ଆରୋଗ୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ନୀରୋଗତା, କୁଶଳ, ମୋକ୍ଷ ନାମକ ପୁରୁଷାର୍ଥ ।

ଦେ. ବି.- କୁଶଳ ପ୍ରଶ୍ନ ।

ସଂ. ବିଣ.-(ବହୁବ୍ରୀହି)- ସୁସ୍ଥ, ନିରୋଗ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର, ରୋଗ, ଜରା, ମରଣାଦି ବର୍ଜିତ, ବିଘ୍ନହୀନ, ବିମଳ, ନିରୁପଦ୍ରବ ।

(ଅନାମୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାମୟିତ୍ନୁ-ସଂ. ବିଣ. - ଯେ ନିରୋଗୀ, ଯାହାର ବ୍ୟଥା ନାହିଁ ।

ଅନାମଲାଇ ପର୍ବତମାଳା- ବୈଦେ .ବି. (ନାମ)- ଅନାମଲାଇ ପର୍ବତମାଳାର ଅନ୍ୟନାମ ହସ୍ତୀପର୍ବତ' । ଅନାମଲଇ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ହାତୀଙ୍କ ପାହାଡ଼ । ଏହି ପର୍ବତମାଳାରେ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ହାତୀ ରହୁଥିଲେ ବୋଲି ଏହାର ନାମ କରଣ ଏପରି କରାଯାଇଛି ଏହି ପର୍ବତମାଳା ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳାର ପାଲଘାଟ ଗିରିପଥର ଦକ୍ଷିଣକୁ ଏବଂ ତାମିଲନାଡୁ ପ୍ରଦେଶର କୋୟମ୍ବାଟୁର ଜିଲାରେ ୧୦ଡିଗ୍ରୀ ୧୩ ସେକେଣ୍ଡରୁ ୧୦ଡିଗ୍ରୀ ୩୧ ସେକେଣ୍ଡ ଉତ୍ତର ଓ ୭୬ ଡିଗ୍ରୀ ୫୨ ସେକେଣ୍ଡ ଓ ୭୭ଡିଗ୍ରୀ ୨୩ ସେକେଣ୍ଡ ପୂର୍ବରେ ଅବସ୍ଥିତ । ୮୮୫୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚତା ବିଶିଷ୍ଟ ଅନାଇମୁଡି ଏହାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଗିରିଶୃଙ୍ଗ । ଅନାମଲଇର ଶିଖର ଦେଶରେ ଥିବା ଶୃଙ୍ଗ ମାନଙ୍କର ନାମ ତଙ୍ଗାଚୀ, କାଠୁ ମଲଇ, କୁମାରିକଲ ଓ କରିନକୋଲ୍ ଏବଂ ଏମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଚତା ଯଥାକ୍ରମେ ୮୧୪୭ ଫୁଟ,୮୪୦୦ ଫୁଟ ୮୨୦୦ ଫୁଟ ଓ ୮୪୮୦ ଫୁଟ ।ଏହି ପର୍ବତମାଳା ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀ ଓ ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଭାବେ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭକ୍ତ । ଉଚ୍ଚଶ୍ରେଣୀର ପାହାଡ ଗୁଡ଼ିକ ୭୦୦୦ରୁ ୮୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଓ ଏହାର ବହୁଭାଗ ଘାସରେ ଛାଉଣୀ ହେଲପରି ହୋଇଛି । ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ ପାହାଡ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ୨୦୦୦ ଫୁଟ ଉଚ୍ଚ ଏହି । ନିମ୍ନଶ୍ରେଣୀ ଅଂଶରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣର ମୂଲ୍ୟବାନ କାଠ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଗଛ ଓ ବାଉଁଶ ଗଛ ଭର୍ତ୍ତିଅଛି । ଏଠାରୁ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣର କାଠ ହାତୀ ଯୋଗେ ନଦୀକୂଳକୁ ଅଣାଯାଇ ନଦୀରେ ଭେଳାକରି ଭସାଇ ସମତଳ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅଣାଯାଏ । କୋୟମ୍ବାଟୁର ଜଙ୍କସନରୁ ରେଳଯୋଗେ ମୂଲ୍ୟବାନ କାଠ ସବୁ ଭାରତର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନକୁ ପଠାଯାଏ । ଏଠାରୁ କଟାଯାଉଥିବା କାଠର ବ୍ୟବସାୟ ନିମନ୍ତେ ଅନାମଲାଇ ସହରରେ ଏକ ବଡ଼ ଧରଣର କାଠବଜାର ଅଛି । ଏଠାରେ ବିଭିନ୍ନ କିସମର ମୂଲ୍ୟବାନ କାଠସବୁ ବିକ୍ରୟ କରାଯାଏ । ଏହି ପର୍ବତ ମାଳାରୁ ଖ୍ରିନ୍‌ଡାଲି, ତୋରକଦାବୁ ଓ କୋନାଲର ନାମରେ ତିନୋଟି ଗିରିନଦୀ ବାହାରି ସମତଳଭୂମିରେ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇଅଛି । ଏହାର ଜଳବାୟୁ ଖୁବ୍ ଭଲ ଓ ଅସଂଖ୍ୟ ବୃକ୍ଷ ତଥା ଘାସକ୍ଷେତ୍ର ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରେ । ପୃଥିବୀର କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ରମଣୀୟ ସ୍ଥାନ ମଧ୍ୟରୁ ଅନାମଲାଇ ପର୍ବତମାଳା ଅନ୍ୟତମ । ଏଠାରେ କୌଣସି ଜନବସତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଉତ୍ତର ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ କାଡେର ଓ ମୋଲସର ଏବଂ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପୁଲ୍‌ୟାର ଓ ମାରବାର ଲୋକ ଘର କରି ରହିଛନ୍ତି । ଏଠାରେ କଫି ଚାଷ କରାଯାଏ । ଭୂ-ଗର୍ଭ ଶାସ୍ତ୍ରମତେ ଏହି ପର୍ବତମାଳାର ନୀଳଗିରି ପର୍ବତ ସହିତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ଏହା କାୟାନାଇଟ - ନାଇସ, (ମେଟାମରଫିକ ନାଇସ୍)ରେ ତିଆରି । କେଉଁଠି କେଉଁଠି ଫେଲ୍‌ସପାର ଓ ସ୍ଫଟିକ (କ୍ୱାର୍ଟଜ)ର ଧାର ରହିଛି । ମଝିରେ ମଝିରେ ପର୍‌ଫୋରାଇଟ୍ ଥିବାର ଦେଖାଯାଏ

(ଦେଖନ୍ତୁ-ପଶ୍ଚିମଘାଟ ପର୍ବତମାଳା)

ଅନାମା ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅ + ନାମନ୍ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)- ଅନାମର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅଶୁଦ୍ଧ ପ୍ରୟୋଗ, କେହି କେହି, ଶିକ୍ଷିତ ଲେଖକ ଏହି ଶବ୍ଦକୁ ପୁଂ. ଲିଙ୍ଗ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ସଂସ୍କୃତ କୋଷକାରମାନେ ଏ ଶବ୍ଦକୁ ପୁଂଲିଙ୍ଗ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି) । ଅନାମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଉପକନିଷ୍ଠାଙ୍ଗୁଳି, ଅନାମିକା ଆଙ୍ଗୁଠି, ପରି ଆଙ୍ଗୁଠି ।

ଅନାମିଆଁ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାମ)- ଅନାମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାମିକା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନାମକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ) - ଅନାମକର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. -କାଣୀ ଆଙ୍ଗୁଠି ଓ ମଝି ଆଙ୍ଗୁଠିର ମଝିରେ ଥିବା ଆଙ୍ଗୁଠି, ପରି ଆଙ୍ଗୁଠି । (ଏହି ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ମୁଦି ଓ କୁଶ ବଟୁ ପିନ୍ଧାଯାଏ) ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅନାମ ।

ଅନାମିଷ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆମିଷ) - ଆମିଷହୀନ, ନିରାମିଷ, ଲୋଭହୀନ ।

ଅନାମୀ-ଦେ. ବି (ସଂ. ଅନାମ)-ଅନାମ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାମେଦ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର)ଅ. ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ।

ଅନାମୃଣ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆ + ମୃଣ + ଅ)-ହିଂସକ ରହିତ ।

ଅନାମୃଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆମୃଷ୍ଟ, ନଞ୍ଜ ତତ୍.) - ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ, ଅନୁତପ୍ତ ।

ଅନାମ୍ୟ-ସଂ ବିଣ. (ନ + ନମ ଧାତୁ + କର୍ମ, ଯ) - ଯାହା ନୁଆଁଇ ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଅନାୟକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ନାୟକ)- ନେତାହୀନ, ଯାହାର କେହି ସର୍ଦ୍ଦାର ବା ଚାଳକ ନାହିଁ, ଶାସକହୀନ, ଉଶୃଙ୍ଖଳ, ଗଡ଼ବଡ଼ିଆ । (ଅନାୟକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାୟତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆୟତ)-ଅବିସ୍ତୃତ, ଅଦୀର୍ଘ, କ୍ଷୁଦ୍ର, ଛୋଟ, ଅଳ୍ପ, ଧାରବାହିକ, ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ, ପୃଥକ କରିଯାଇ ନଥିବା, ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ, ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ଅସଂଯତ, ଅବାଧ, ଯାହାକୁ କେହି ଟେକି ଧରି ନାହିଁ, ସନ୍ନିହିତ ।

ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାୟୁଧ)-ଅନାୟୁଧ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାୟତନ-ସଂ. ବି. (ନ + ଆୟତନ)-ଯାହା ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥାନ କିମ୍ବା ବେଦୀ ନୁହେଁ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାୟୃତ ପେଶୀ (ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-ଏହି ପେଶୀ ପ୍ରଧାନତଃ ଶୂନ୍ୟ ଗର୍ଭ ଓ ନଳୀ ଆକାର ଶରୀର ଯନ୍ତ୍ର ମାନଙ୍କର କାନ୍ଥରେ ଲମ୍ବ ଓ ପ୍ରସ୍ଥ ଭାବରେ ସ୍ତର ସ୍ତର ହୋଇ ଥାଏ । ମନୁଷ୍ୟର ଅଜ୍ଞାତରେ ଓ ଅନାୟତ୍ତ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଏ । ନିଗଳ, ପାକସ୍ଥଳୀ, ଅନ୍ତ୍ର-ନଳୀ, ରକ୍ତବାହିନୀ, ଶ୍ୱାସନଳୀ କ୍ଷୁଦ୍ର ଶ୍ୱାସନଳୀ, ମୂତ୍ରାଶୟ, ଜରାୟୁ ପ୍ରଭୃତି ସମସ୍ତ ଫମ୍ପା ବା ନଳୀ ବିଶିଷ୍ଟ ଯନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କର କାନ୍ଥରେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ପେଶୀ ଦେଖାଯାଏ । ଏହାଛଡ଼ା ପ୍ଲୀହା, ଲସିକା ଗ୍ରନ୍ଥି, ଚର୍ମରେ ଥିବା ସ୍ୱେଦ ଗ୍ରନ୍ଥି, କୋଷକୁ ଆବୃତ କରୁଥିବା ଚର୍ମ ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ମାଂସପେଶୀ ଦେଖାଯାଏ ଓ ଆଖିର ପକ୍ଷ୍ମଧାରୀ ପେଶୀ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର ।

ଅନାୟତ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆୟତ୍ତ) - ଅବଶୀଭୂତ, ଯାହାକୁ ପୋଷା ମନା ଯାଇ ନ ପାରେ, ସ୍ୱାଧୀନ, ଅପରାଧୀନ, ଅସମର୍ଥ, ଯାହା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅଧୀନରେ ନାହିଁ, ବେଅକ୍ତିଆର, କ୍ଷମତାହୀନ, ଅଧିକାରର ବହିର୍ଭୂତ, ବେକାବୁ ।

ଦେ. ବିଣ.-ନିରୂପାୟ, ନିରାଶ୍ରୟ, ଯେ ନିଜ କଥା ନିଜେ ବୁଝେ, ନାଚାର ।

ଦେ. ବି.-ନାଚାର ଅବସ୍ଥା ।

(ଅନାୟତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାୟତ୍ତବୃତ୍ତି-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ସ୍ୱାଧୀନ ବ୍ୟବସାୟ ବା ଜୀବିକା ଥାଏ ।

ଅନାୟତ୍ତେ-ଦେ କ୍ରି. ବିଣ.-ଜବରନ୍, ବଳପୂର୍ବକ, ଜବରଦସ୍ତି, ନାଚାର ହୋଇ ।

ଅନାୟାସ-ସଂ. ବି. (ନ+ଆୟାସ)- ପରିଶ୍ରମ ବା ଚେଷ୍ଟାର ଅଭାବ, ଅପରିଶ୍ରମ, ସହଜତା, ଆଳସ୍ୟ, ହେଳା, ଅକଷ୍ଟ, ଅକ୍ଳେଶ ।

ସଂ. ବିଣ - ସହଜ, ପ୍ରଯତ୍ନଶୂନ୍ୟ, କ୍ଳେଶ ଶୂନ୍ୟ, ପରିଶ୍ରମହୀନ ।

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ-ଅନାୟାସରେ, ସହଜରେ ।

ଅନାୟାସକୃତ-ସଂ. ବିଣ.-ସହଜରେ କରାଯିବା ।

ସଂ. ବି (ବୈଦ୍ୟକ)-ଆଗରୁ କିଛି ସଂଗ୍ରହ କରି ନ ଯାଇ ତିଆରି କରାଯିବା ଔଷଧ ।

ଅନାୟାସଲଭ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.)-ଅକ୍ଳେଶରେ ପ୍ରାପ୍ୟ, ଯାହା ପାଇବାକୁ କ୍ଳେଶ ଭୋଗ କରିବାକୁ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନାୟାସ ସାଧ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.)-ଅକ୍ଳେଶରେ ସମ୍ପାଦନୀୟ, ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ କରଣୀୟ, ଯାହା ସହଜରେ କରାଯାଇ ପାରେ, ସୁକର, ସହଜ ।

ଅନାୟାସସିଦ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ. (ତୃତୀୟା ତତ୍; ଅନାୟାସ + ସିଦ୍ଧ)-ସହଜରେ ସାଧିତ ହୋଇଥିବା, ସହଜରେ ସିଦ୍ଧି ଥିବା ।

ଅନାୟାସେ-ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ସହଜେ, କ୍ଳେଶବୋଧ ନ କରି ।

ଅନାୟୁଷ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଆୟୁଷ୍ୟ)-ଆୟୁଃ ପକ୍ଷରେ ଅହିତକର, ଆୟୁଃ କ୍ଷୟକର ।

(ଯଥା—ଅତିଭୋଜନ, ଦିବାନିଦ୍ରା, ରାତ୍ରି ଜାଗରଣ, ଦିବା ମୈଥୁନ)

ଅନାର-ବୈଦେ. ବି. (ଆ. ଓ ଫା. ଅନାର୍)-ଡାଳିମ୍ବ, (ଏହା ଡାଳିମ୍ବ ଆକୃତି ଥିବାରୁ) ଦଡ଼ି ବାଣ, କୁମ୍ଭି ବାଣ ।

ଅନାରତ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଆରତ = ବିରାମ)-ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ, ନିରନ୍ତର ।

ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ.-ସର୍ବଦା, ନିରନ୍ତର, ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ରୂପେ ।

(ଅନାରତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ପ୍ରତିଶବ୍ଦ-ଅଜସ୍ର, ସତତ, ଅଶ୍ରାନ୍ତ, ସନ୍ତତ, ଅବିରତ ଅନିଶ, ନିତ୍ୟ, ନିରନ୍ତର, ଅନବରତ, ସର୍ବଦା

ଅନାରଦାନା-ବୈଦେ. ବି (ଫା. ଅନାର + ଦାନା = କ୍ଷୁଦ୍ରମଞ୍ଜି)-ଡ଼ାଳିମ୍ବର ମଞ୍ଜି, ଘଡିବାଣ ।

ଅନାରବ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍)-ଯାହାର ଆରମ୍ଭ କରି ହୋଇ ନାହିଁ ।

(ଅନାରବ୍ଧା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାରଭ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ.(ନ + ଆ + ରଭ ଧାତୁ + କର୍ମ.ଯ)-ଯାହା ଆରମ୍ଭ କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାରଭ୍ୟାଧୀତ-ସଂ. ବି. (ବୈଦିକ)-ମନ୍ତ୍ରର ଅନଧ୍ୟ-
କୃତ୍ୟ ପଠନ ।

ଅନାରମ୍ଭ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍. ନ+ଆରମ୍ଭ)-
ଆରମ୍ଭର ଅଭାବ, ଉଦ୍ୟମ ନକରିବା ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆରମ୍ଭହୀନ ।

ଅନାରସ-ବୈଦେ. ବି (ଆମେରିକାର ବ୍ରାଜିଲ ଦେଶ
ଭାଷା ନନସ୍=ପର୍ତ୍ତୁଗୀଜ, ଅନାନାସ, ଏହା ପ୍ରଥମେ
ଆମେରିକାରୁ ଭାରତକୁ ଆସିଛି)-ସପୁରି ।

ଅନାରୋଗ୍ୟ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍, ନ+ଆରୋଗ୍ୟ)-
ଅସୁସ୍ଥତା, ରୋଗ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ-ଅସୁସ୍ଥ ।
(ଅନାରୋଗ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାରୋଗ୍ୟକର-ସଂ.ବି. (ଅନାରୋଗ+କୃ ଧାତୁ+
କର୍ତ୍ତୃ. ଅ)-ଯାହା ରୋଗ ଘଟାଏ, ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ।

ଅନାର୍ଜବ-ସଂ. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଆର୍ଜବ) ଅସରଳତା
ବକ୍ରତା, କପଟତା, ରୋଗ ।
ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-କୁଟୀଳ, ବକ୍ର, ଅସରଳ, କପଟୀ ।
(ଅନାର୍ଜବା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାର୍ତ୍ତ-ସଂ.ବିଣ. ପୁଂ.(ନା+ଆର୍ତ୍ତ)-ସୁସ୍ଥ, ଯେ ପୀଡ଼ିତ
ନୁହେଁ, ଅନାତୁର ।
(ଅନାର୍ତ୍ତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାର୍ତ୍ତବ-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଆର୍ତ୍ତବ=ଋତୁ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ)-
ଅଋତୁରେ ଘଟିବା, ଅକାଳରେ ଘଟିବା ।
ସଂ. ବି. -ଅକାଳ ବର୍ଷା, ବର୍ଷାଋତୁ ଛଡ଼ା ଅନ୍ୟ ଦିନେ
ହେବା ବର୍ଷା ।

ଅନାର୍ତ୍ତବା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି,ନ+ଆର୍ତ୍ତବ+
ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)-ଯେଉଁ ବାଳିକା ବା ସ୍ତ୍ରୀ ଋତୁମତୀ ହୋଇ
ନାହିଁ ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆର୍ଯ୍ୟ)-ଅଭଦ୍ର, ଅସାଧୁ,
ଅସତ, ନୀଚ ପ୍ରସୂତ, ଅଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଅସଭ୍ୟ, ଘୃଣ୍ୟ,
ଇତର, ନିକୃଷ୍ଟ, ଆର୍ଯ୍ୟହୀନ ।
ସଂ. ବି,-ଯେ ଆର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ, ମ୍ଲେଚ୍ଛ, ବର୍ବର ।
(ଅନାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମିବାରୁ)-ଗୁଗଗୁଲ(ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଆର୍ଯ୍ୟ-ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନାର୍ଯ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାର୍ଯ୍ୟକ-ସଂ. ବି. (ଅନାର୍ଯ୍ୟ+କ, ଏହା ଅନାର୍ଯ୍ୟ-
ମାନଙ୍କ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜନ୍ମିବାରୁ)-ଗୁଗଗୁଳ ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟଜ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-(ଅନାର୍ଯ୍ୟ+ଜନ୍+କ:ଅ)-
ଅନାର୍ଯ୍ୟ ଦେଶ ଜାତ, ଅଗୁରୁ କାଷ୍ଠ ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟଜାତି-ସଂ. ବି ବ୍ୟତିରିକ୍ତ ଜାତି-ଯଥା-କନ୍ଧ,
କୋହ୍ଲ, ସାନ୍ତାଳ ପ୍ରଭୃତି ଅସଭ୍ୟ ଜାତି ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟଜୁଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ତୃତୀୟାତତ୍; ଅନାର୍ଯ୍ୟ+
ଜୁଷ୍ଟ)-ଅନାର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଚରିତ (କର୍ମ)

ଅନାର୍ଯ୍ୟତା-ସଂ. ବି. (ଅନାର୍ଯ୍ୟ+ଭାବ. ତା)-
ଅସାଧୁତା, ଅଭଦ୍ରତା ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟତିକ୍ତା-ସଂ. ବି. (ବୈଦ୍ୟକ)-କିରାତତିକ୍ତା,
ଚିରାଇତା, ଭୂନିମ୍ବ, କିରାତକ, କାକତିକ୍ତ, ରମ-
ସେନକ ।

ଅନାର୍ଯ୍ୟୋଚିତ -ସଂ. ବିଣ. (ଷଷ୍ଠୀତତ୍)-ଅନାର୍ଯ୍ୟର
ଉପଯୋଗୀ, ଆର୍ଯ୍ୟର ଅନୁପଯୋଗୀ, ନୀଚ, ଜଘନ୍ୟ ।

ଅନାର୍ଷ-ସଂ. ବିଣ.(ନ+ଆର୍ଷ)-ଯାହା ଋଷି ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ
ନୁହେଁ, ଯାହା ବୈଦିକ ସ୍ତବ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ନୁହେଁ,
ଋଷିଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିବା ।

ଅନାଲମ୍ବ-ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଆଲମ୍ବ)-
ଯାହାର ସ୍ଥିତି ନାହିଁ ।
ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଆଲମ୍ବ ବା ସ୍ଥିତିର ଅଭାବ ।

ଅନାଲମ୍ବନ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଆଲମ୍ବନ)-
ଯାହାର ଆଶ୍ରା ବା ସ୍ଥିତି ନାହିଁ, ବିଷାଦଗ୍ରସ୍ତ ।

ଅନାଲମ୍ବୀ-ସଂ. ବିଣ.-ମହାଦେବଙ୍କ ବୀଣା ।

ଅନାଲମ୍ବୁକା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.(ନ+ଆ+ଲମ୍ବ ଧାତୁ+
ଉକ=ଆ, ଅସ୍ପୃଶ୍ୟା)-ଋତୁମତୀ ସ୍ତ୍ରୀ ।

ଅନାଳଗ୍ରନ୍ଥିକ୍ଷରଣ (Hormone)-
ହରମୋନ୍ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଳସ୍ୟ-ସଂ.ବି. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଆଳସ୍ୟ)=
ଆଳସ୍ୟର ଅଭାବ, ଫୁର୍ତ୍ତି, କର୍ମତତ୍ପରତା ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଆଳସ୍ୟହୀନ, ନିରଳସ, କର୍ମତତ୍ପର, ଫୁର୍ତ୍ତିବାଜ୍ ।
(ଅନାଳସ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଳାପ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍, ନ+ଆଳାପ)- ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନ ମିଶିବା, ମୌନ, କଥା ନ କହିବା

ସଂ. ବିଣ ପୁଂ.-ମୌନୀ, ଯେ ଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଶେ ନାହିଁ, ଯେ ଗପେ ନାହିଁ ।

(ଅନାଳପା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଳାପୀ-ଦେ. ବିଣ.(ସଂ. ଅନାଳାପ)-ଯେ ମେଳାପୀ ନୁହେଁ, ଯେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମିଳାମିଶା କରିବାକୁ ସୁଖ ପାଏ ନାହିଁ ।

ଅନାଲୋଚନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆଲୋଚନୀୟ)- ଆଲୋଚିତ ହେବାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ, ବିବେଚିତ ହେବାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଅନାଲୋଚିତ୍-ସଂ.ବିଣ. (ନ+ଆଲୋଚିତ)- ଅସମାଲୋଚିତ, ଯାହା ଆଲୋଚିତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଅବିବେଚିତ ।

ଅନାଲୋଚ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆଲୋଚ୍ୟ)- ଅନାଲୋଚନୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାଲୋଡ଼ିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆଲୋଡିତ)-ଯାହା ଆଲୋଚିତ ବା ଘଣ୍ଟା ହୋଇ ନାହିଁ, ସ୍ଥିର ।

ଅନାଶ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-(ନ+ଆଶା)-ଆଶାହୀନ, ନିରାଶ ।
(ଅ+ନାଶ)-ଅବିନଷ୍ଟ, ଜୀବିତ ।

ଅନାଶକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନ+ଆଶକ)- ଅନଶନ, ଉପବାସ, ପ୍ରାୟୋପବେଶନ, ମରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନ ଖାଇବା ।

ଅନାଶକାୟନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସାଧନ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ।

ଅନାଶସ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି. (ନ+ଆଶସ୍ତ)-ସ୍ତୁତ ନୁହେଁ, ଅନାଶାନ୍ୱିତ ।

ଅନାଶିବିନାଶ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ସହଚର ଶବ୍ଦଦ୍ୱୟନ୍ତ ବହୁବଚନ)-ବିବିଧ, ବହୁ, ସମାଗତ ବହୁ ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ ବାଜେ ଲୋକ, ଅନାମା ଓ ବହୁ, ନାନା ପ୍ରକାରର ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ରୋଗ ।

ଦେ.ବି.-ଖାଦ୍ୟପାନ ପ୍ରାପ୍ତି ଆଶାରେ ବିନା ନିମନ୍ତ୍ରଣରେ ସମାଗତ ବହୁ ଭୋକି ଶୋଷୀ ଲୋକ, ଅଭ୍ୟାଗତ ଦୁଃଖୀ ଦରିଦ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗଣ, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବହୁ ରୋଗ, ଦୁଃଖ ବା ବିପଦ ।

ଅନାଶୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-(ନଞ୍ ତତ୍.)-ବିନାଶ ରହିତ, ସତତ ପ୍ରକାଶମାନ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଅବିନଶ୍ୱର ଆତ୍ମା, ପରମେଶ୍ୱର ।

ଅନାଶୁ-ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି. (ଅ+ନଶ+ଉ) (ନଞ୍ ତତ୍;) -ବିନାଶ ରହିତ, ଅବ୍ୟାପ୍ତ, ବିଳମ୍ବ ।

ଅନାଶ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନାଶ୍ୟ)-ଅବିନାଶୀ ।

ଅନାଶ୍ରମ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ଆଶ୍ରମ ନାହିଁ, ଆଶ୍ରମହୀନ, ସନ୍ୟାସୀ ।

ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍.)-ଆଶ୍ରମର ଅଭାବ ।

ଅନାଶ୍ରମ ବ୍ରତ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଆଶ୍ରମାଗ୍ରର ଶୂନ୍ୟ, ଆଶ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ରତ ରହିତ ।
ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-(ନଞ୍ ତତ୍.)- ଆଶ୍ରମ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ରତର ଅଭାବ ।

ଅନାଶ୍ରମୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନ+ଆଶ୍ରମିନ୍, ୧ମା. ୧ବ) -ଦ୍ୱିଜାତିଙ୍କର ଗୃହ ଆଶ୍ରମକୁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଳେ ନାହିଁ ।

ଅନାଶ୍ରୟ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍, ନ+ଆଶ୍ରୟ)-ଆଶ୍ରୟର ଅଭାବ, ଆଶ୍ରୟ ହୀନତା, ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ, ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସଂପର୍କ ରାହିତ୍ୟ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.-ଆଶ୍ରୟହୀନ, ସହାୟହୀନ, ଅରକ୍ଷିତ, ଏକୁଟିଆ ।

(ଅନାଶ୍ରୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଶ୍ରିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆଶ୍ରିତ)-ଅବଲମ୍ବନହୀନ, ସ୍ୱାବଲମ୍ବନଶୀଳ, ସ୍ୱାଧୀନ, ଅନ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ ରହିତ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଯେ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଅପେକ୍ଷା କରେ ନାହିଁ ।
(ଅନାଶ୍ରିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଶ୍ୱନ୍-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆ+ଅଶ୍+ବସ୍) -ଭୋଗଶୂନ୍ୟ, ଅଭୋଜନକାରୀ, ଉପବାସୀ ।
(ଅନାଶ୍ୱସୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାଶ୍ୱାସ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଆସ୍ଥାର ଅଭାବ, ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ ।

ଅନାସନ-ସଂ. ବିଣ.କ୍ରି. (ନ+ଆସ୍+କ୍ୱିପ୍)-ଆସ୍ୟ-ରହିତ, ଯାହାଙ୍କ ମୁହଁ ନାହିଁ ।

ଅନାସ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ+ନାସିକା)-ନାସିକା-ହୀନ (ବ୍ୟକ୍ତି) ।

ଅନାସକ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.) - ଆସକ୍ତିହୀନ, ନିର୍ଲିପ୍ତ ।

ଅନାସନ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ନ+ଆସନ୍ନ)-ଯାହା ନିକଟ-ବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ, ଦୂରବର୍ତ୍ତୀ, ଯାହା ଆଶୁ ଘଟିବ ନାହିଁ ।

ଅନାସାଦିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.) - ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଅନାକ୍ରାନ୍ତ ।

ଅନାସିକ-ସଂ. ବିଣ.(ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ବିକୃତ ନାକ, ନାସିକା ବିହୀନ ।
(ଅନାସିକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାସୃଷ୍ଟି-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଳୀ.-ସୃଷ୍ଟିର ବହିର୍ଭୂତ, ସୃଷ୍ଟି ଛଡ଼ା, ଅସ୍ୱାଭାବିକ, ଅପରୂପ, ବିଚିତ୍ର, ଅଦ୍ଭୁତ ।

ଅନାସ୍ତ-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନାଥ)- ଅନାଥ, ଅଶରଣ, ନିରାଶ୍ରୟ, ପିତୃମାତୃହୀନ ।
(ସଂ. ଅନାସ୍ଥା – ଅନାଦର)-ଅନାଦର ପ୍ରାପ୍ତ, ଯାହାର କେହି ଯତ୍ନ ନିଏ ନାହିଁ, ଅନାଦୃତ ।
ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ ଅନାସ୍ଥା)-ଅନାସ୍ଥା, ଅଯତ୍ନ ।
ଗ୍ରା. କ୍ରି.ବିଣ.(ସଂ.ଅନ୍ୟଥା) ଅନ୍ୟଥା ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ।

ଅନାସ୍ତା-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନାସ୍ଥା)-ଅନାସ୍ଥା (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ଅନ୍ୟଥା)-ଅନ୍ୟଥା ।

ଅନାସ୍ଥା-ସଂ. ବି. (ନ+ଆସ୍ଥା)-ଅସ୍ଥିରତା, ଆସ୍ଥା ବା ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ, ଅସମ୍ମାନ, ଅଯତ୍ନ, ବେଖାତିର, ଉପେକ୍ଷା, ଅନାଦର, ଅବହେଳା, ଅମନୋଯୋଗ, ବେପରୁଆ, ବେପରେଇ, ଭକ୍ତିର ଅଭାବ ।
ଦେ.ବିଣ. (ସଂ.ଅନ୍ୟଥା)-ଅନ୍ୟଥାକୃତ, ଅବହେଳିତ ।
(ସଂ. ଅନାଥ)-ଅନାଥ, ନିରାଶ୍ରୟ ।

ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ-ସଂ. ବି. - ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପଦ୍ଧତିରେ ଶାସନ ଚାଲେ, ସେ ଦେଶରେ ଶାସନରେ ଥିବା ରାଜନୈତିକ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କ ପାଇଁ ଖୁବ୍ ଗୁରୁତ୍ୱ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆମଦେଶରେ ସମ୍ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ଲୋକ ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ରାଜ୍ୟବିଧାନସଭାକୁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରୁଥିବା ରାଜନୈତିକଦଳ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ, ଯେଉଁ ଦଳର ଅଧିକ ସଭ୍ୟ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହିଦଳ ମନ୍ତ୍ରୀ-ମଣ୍ଡଳ ଗଢନ୍ତି ଓ 'ସରକାର, ବୋଲି ରାଜ୍ୟରେ ପରିଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ସରକାରୀ ଦଳ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ 'ବିରୋଧୀ' ଦଳ ବୋଲି ବିଧାନ ସଭାରେ ପରିଚିତ ହୁଅନ୍ତି । ବିଧାନ ସଭା ବସିଥିବା ସମୟରେ ସରକାରୀ ଦଳର ସଭ୍ୟ ଓ ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଭ୍ୟ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆସନରେ ବସନ୍ତି ।

ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସରକାରଙ୍କର ବିରୋଧ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହା ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୁହେଁ । ସରକାର ଯେଉଁ ଲୋକହିତକର ପ୍ରସ୍ତାବ ଗୃହରେ ଆଣନ୍ତି, ତାହାକୁ ବିରୋଧୀ ଦଳ ସରକାରଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି । ସରକାର ଯଦି ଲୋକ-ଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ବିରୋଧୀ ବିଲ୍ ଆଣିଲେ ବୋଲି ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ତାହାର ବିରୋଧ କରନ୍ତି ।

ଗୃହର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସଭ୍ୟଙ୍କର ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ଥିଲେ, ସରକାର ରାଜ୍ୟଶାସନ କରିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହର ଆସ୍ଥା ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଯଦି ସରକାରଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରିବାକୁ ଗୃହର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସଭ୍ୟ ଏକମତ ହୋଇ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ତେବେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ପ୍ରସ୍ତାବ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଆଣିଲେ, ଗୃହର ଆସ୍ଥା ତୁଟିଯାଏ ସରକାରଙ୍କ ଉପରୁ ଓ ସରକାର ଭାଙ୍ଗିଯାଏ ।

ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ ବା ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେଲେ—କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ପନ୍ଥା ରହିଛି । ସେହି ପନ୍ଥା ଦେଇ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ବୋଲି ଗୃହର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସଭ୍ୟ ଦାବୀ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରତିବର୍ଷ ବିଧାନ ସଭାରେ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ବଜେଟ୍ ଆଗତ କରାଯାଏ । ଏହି ବଜେଟ୍ ଆଗତ ସମୟରେ ଯଦି ବିଧାନ ସଭାରେ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଗୃହରେ ଗୃହୀତ ନହୁଏ, ତେବେ ମନ୍ତ୍ରି ପରିଷଦ ବା ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଗୃହର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଏ । ଫଳରେ ସରକାର ଇସ୍ତଫା ଦିଅନ୍ତି । ବିଧାନ ସଭାରେ କୌଣସି ବିଲ୍ ଆଗତ ହେଲେ, ତାହା ଯଦି ଗୃହୀତ ନ ହୁଏ, ତେବେ ସରକାର ବିଚାର କରନ୍ତି ଗୃହର ତାଙ୍କ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ଲାଗୁ ହୁଏ ନାହିଁ । କାରଣ ଅନେକ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଦଳର ସଭ୍ୟ-ମାନଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତି ଯୋଗୁ ଏପରି ହୋଇଥାଏ । ଯଦି ସରକାର ଆଗରୁ ଜଣାଇଥିବେ, ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଲ୍ ଗୃହରେ ଗୃହୀତ ନହେଲେ ଆମ ଉପରେ ଗୃହର ଆସ୍ଥା ନାହିଁ ବୋଲି ବିଚାରିବୁ, ତେବେ ଯାଇ ସେଭଳି ବିଲ୍ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କାଟ ଖାଇଗଲେ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଅନାସ୍ଥାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ପନ୍ଥାଠାରୁ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ବିରୋଧୀ ଦଳ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବା ମୂଳରେ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ । ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟଟି ହେଲା ସରକାରଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରିବା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଲା ସରକାର କରୁଥିବା ଅନ୍ୟାୟ, ସରକାରଙ୍କୁ ଓ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେବା । ବିରୋଧୀ ଦଳ ସଂଖ୍ୟା ନ୍ୟୂନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ବାଢ଼ି ସରକାରଙ୍କ ନୀତିକୁ ସମାଲୋଚନା କରନ୍ତି ଓ ଏହି ସମାଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ଭିତରେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଜନମତ ସୃଷ୍ଟି କରି ରାଜ୍ୟର ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରିୟ ପାତ୍ର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ବିରୋଧୀ ଦଳ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ବାଢ଼ି ଜୟ ଲାଭ କରିବାର ସେପରି କିଛି ଅଭିପ୍ରାୟ ନଥାଏ । ବିରୋଧୀ ଦଳର ସଭ୍ୟମାନେ ଯେ କୌଣସି ସମୟରେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ କୌଣସି କାରଣ ନ ଜଣାଇ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ଆଣି ପାରିବେ । ଏଭଳି ପ୍ରସ୍ତାବ ଆଣିବାର ଅଧିକାର ସମ୍ବିଧାନରେ ବିରୋଧୀ ଦଳକୁ ଦିଆଯାଇଛି ।

ସାଧାରଣ ଭାବେ ବିଚାର କଲେ ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ—ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ନିର୍ବାଚିତ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ଦଳ ସରକାର ଗଢନ୍ତି ଏବଂ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଦଳ ସରକାରରେ ରହିବାରେ କୌଣସି ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ନାହିଁ । ତେବେ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ ର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠେ କାହିଁକି ? ଏହାର କାରଣ ହେଲା—ସରକାରୀ ଦଳ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ଲୋକଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ପାଳନ ନକଲେ ବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କଲେ, ତେବେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ନାହିଁବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଇବାକୁ ବିରୋଧୀ ଦଳଙ୍କୁ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ଆଣିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିରୋଧୀ ଦଳ ଯେତେବେଳେ ଉପଲବ୍ଧି କରେ, ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠ ସରକାରୀ ଦଳ ପ୍ରତି ସେହି ଦଳର ବହୁ ସଭ୍ୟଙ୍କର ସମର୍ଥନ ନାହିଁ, ଗଠିତ ମନ୍ତ୍ରୀ ପରିଷଦ କେବଳ କୃତ୍ରିମ ସଂଖ୍ୟା ଗରିଷ୍ଠତା ବଳରେ ତିଷ୍ଠି ରହିଛି, ସେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ରି ପରିଷଦ ବିରୋଧରେ ବିରୋଧୀ ଦଳ 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ଆଣନ୍ତି । ଏହି 'ଅନାସ୍ଥା ପ୍ରସ୍ତାବ' ପ୍ରମାଣ କରାଇବା ପାଇଁ ବିରୋଧୀ ଦଳଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ବିଧାନ ସଭା ବସେ । ବିଧାନ ସଭାରେ ସରକାରଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଗୃହର ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ସଭ୍ୟ ମତ ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ଶାସକ ଦଳ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ହୁଏ ଓ ସରକାର ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । (ଦେଖନ୍ତୁ-ଗଣତନ୍ତ୍ର, ଦଳଗତ-ଶାସନ)

ଅନାସ୍ରାବ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ+ଆସ୍ରବ) - କ୍ଲେଶରହିତ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାସ୍ୱାଦ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ଜ ତତ୍, ନ+ଆସ୍ୱାଦ) - ସ୍ୱାଦସ୍ୱିନତା ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସ୍ୱାଦସ୍ୱିନ ।

ଅନାସ୍ୱାଦିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆସ୍ୱାଦିତ) - ଯାହାକୁ କେହି ଚାଖି ନଥାଏ, ଚଖା ହୋଇ ନଥିବା ।

(ଅନାସ୍ୱାଦିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଗ୍ରହଣୀ ରୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅନାହତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଆହତ) - ଆଘାତ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନଥିବା, ଅକ୍ଷତ, ଅସ୍ପୃଷ୍ଟ, ଅବ୍ୟବହୃତ, ଖଣ୍ଡିଆ ହୋଇ ନଥିବା, ନୂଆ ଏବଂ ଅଧୂଆ, କୋରା (ଲୁଗା), ଉଚ୍ଚକା, ନୂଆ, ବିନା ଆଘାତରେ ଜାତ, ଆଘାତ ନ ପାଇ ଅନ୍ୟ ଉପାୟରେ ଜାତ, ଅଗୁଣିତ, ଗୁଣନ କରାଯାଇ ନଥିବା ।

ସଂ. ବି.-ଧୂଆ ହୋଇ ନଥିବା ନୂଆ ଲୁଗା ।

(ତନ୍ତ୍ର) ଶରୀର ଭିତରେ ମେରୁଦଣ୍ଡରେ ଅବସ୍ଥିତ ଷଟ୍ ଯନ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିକୁ 'ଅନାହତ' ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଏହି ଯନ୍ତ୍ର ଲାଲ ଓ ହଳଦିଆ ମିଶ୍ରିତ ରଙ୍ଗର ଦ୍ୱାଦଶ ଦଳ ପଦ୍ମଭଳି ରହିଛି । ତାହା ଦେହରେ 'କ' ଠାରୁ 'ଠ' ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅକ୍ଷର ଲେଖା ଯାଇଛି । (ଦେଖନ୍ତୁ-ହଠଯୋଗ)

ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅନାହତ ନାଦ) - ଅନାହତନାଦ, ଓଁକାର ।

ଅନାହତ ଅନକ୍ଷର ପବନ ଉଜାଣି
ସମସ୍ତ ଛନ୍ଦିଲି ସେ ପବନ ମହାପ୍ରାଣୀ ।

(ସାରଳା ମହାଭାରତ-ବନ)

ଅନାହତ ଚକ୍ର-ଦେ. ବି.-(ତନ୍ତ୍ର) ଶରୀରରେ କଳ୍ପିତ ଷଟ୍‌ଚକ୍ର ମଧ୍ୟରୁ ହୃଦୟରେ କଳ୍ପିତ ଚତୁର୍ଥ ଚକ୍ର ବା ଦ୍ୱାଦଶଦଳ ପଦ୍ମ ।

ଅନାହତଧ୍ୱନି-ସଂ. ବି (କର୍ମଧା.)-

ଅନାହତନାଦ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନାହତନାଦ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.)-ବିନା ଆଘାତରେ ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମିବା ଧ୍ୱନି, ପ୍ରଣବ, ଓଁକାର, ଶୂନ୍ୟ ଶବ୍ଦ, ଶୂନ୍ୟରୁ ଶୁଣାଯିବା ଶବ୍ଦ ।

ହୃଦୟସ୍ଥ ଅନାହତ ଚକ୍ରରୁ 'ଓଁ' ରୂପକ ଯେଉଁ ବ୍ରହ୍ମମୟ ଧ୍ୱନି ବାହାରେ ତାକୁ 'ଅନାହତ ନାଦ' କହନ୍ତି ।

ତୋଳିବ ଅନାହତ ନାଦ
ଶ୍ରବଣେ ଶୁଭିବ ଶବଦ ।

(ଭୂପତି, ପ୍ରେମ ପଞ୍ଚାମୃତ)

ଅନାହରଣୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)- ଆହରଣର ଅଯୋଗ୍ୟ, ଅସାଧ୍ୟ, ଅସଂକଳନୀୟ, ଦୁଃସଂଗ୍ରହ । (ଅନାହରଣୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହାର-ସଂ.ବି. (ନଞ୍ଜ ତତ୍; ନ+ଆହାର)-ଅନଶନ ନିରାହାର, ନ ଖାଇବା, ଉପବାସ, ଖାଇବାକୁ ନ ପାଇବା, ଅସାଧାରଣ, ନ ଧରିବା, ଅନୁତ୍ପାଦନ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଉପବାସୀ, ଯାହାକୁ ଖାଇବାକୁ ନ ମିଳେ, ଖାଇ ନଥିବା, ଯେଉଁ ବ୍ରତରେ କିଛି ଖିଆ ନଯାଏ ।

ଅନାହାରମାର୍ଗଣା-ସଂ. ବି. -ଜୈନ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁସାରେ ବ୍ରତ ବିଶେଷ ।

ଅନାହାରୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ+ଆହାର + ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ.)-ଅନାହାର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଦେ. ବିଣ. (ବ୍ୟଙ୍ଗ) ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ଇଂ. ଅନରାରି) - ଅବୈତନିକ ।

(ଅନାହାରିଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହାରୀକାମ-ଦେ. ବି. (ଇଂ. ଅନରାରି+ସଂ.କର୍ମ) -ଯେଉଁ କାମ କରିବା ପାଇଁ ଦରମା ମିଳେ ନାହିଁ, ଅଥଚ ମାଗଣା କାମ କରି ବାହାଦୁରି ବା ଧନ୍ୟବାଦ ପାଇବା ପାଇଁ କାମ କରାଯାଏ, ମାଗଣା ଚାକିରି ।

ଅନାହାରୀବାବା-ଦେ. ବି.-ଅଲେଖ ଧର୍ମର ଆଦିଗୁରୁଙ୍କ ଡାକ ନାମ ।

(ଏ ବାରବର୍ଷ କେବଳ ଫଳ ଓ ବାରବର୍ଷ କେବଳ କ୍ଷୀର ଖାଇ ତପଃ ସାଧନ କରିବାରୁ ଏହି ନାମ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନାହାରେ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ବହୁବ୍ରୀହି) - ଭୋଜନ ନକରି ।

ଅନାହାର୍ଯ୍ୟା-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ନ + ଆହାର୍ଯ୍ୟ)-ଧରିବାର ଅନୁପଯୁକ୍ତ, ଯାହାକୁ ହାଜର ବା ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଯାଇ ନପାରେ, ଅଖାଦ୍ୟ, ଯାହା ଖିଆ ଯାଇ ନପାରେ ।

ଅନାହିତାଗ୍ନି-ସଂ. ବି. ପୁଂ.- ବିଧିପୂର୍ବକ ଯେ ଅଗ୍ନି ଆଧାନ କରେ ନାହିଁ, ନିରଗ୍ନି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

ଅନାହୂତ-ସଂ. ବିଣ (ନ + ଆହୂତ)-ଯାହାକୁ ଡାକରା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ, ଅବରଣି ।
(ଅନାହୂତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହୂତୋପଜଳ୍ପୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନାହୂତ + ଉପ + ଜଳ୍ପ ଧାତୁ + କର୍ତ୍ତୃ. ଇନ , ୧ମା. ୧ବ.)-ଆଗକୁହା, ଆଗବୋଲା, କେହି ନ ପଚାରୁଣୁ ଯେ ବଳେ ବଳେ କହେ ।

(ଅନାହୂତୋପଜଳ୍ପିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହ୍ଲାଦ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍. ନ + ଆହ୍ଲାଦ)-ଆନନ୍ଦର ଅଭାବ, ଅସନ୍ତୋଷ ।

ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଆନନ୍ଦିତ ନ ହୋଇଥିବା, ବିଷଣ୍ଣ ।

(ଅନାହ୍ଲାଦା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହ୍ଲାଦିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଆହ୍ଲାଦିତ)-ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ନଥିବା, ଅପ୍ରୀତ ।
(ଅନାହ୍ଲାଦିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନାହ୍ୱାନ-ସଂ. ବିଣ.-ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ, ନ ଡାକି ଥିବା ।

ଅନି-ଦେ. ବି. ପୁଂ. (ନାମ)-ଅନନ୍ତର ଆଦରଯୁକ୍ତ ଡାକ ନାମ ।

ପ୍ରା. ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ପୂର୍ବ ପ୍ରଚଳିତ ଏକ ଅଣା ମୂଲ୍ୟର ଏକ ଧାତୁ ମୁଦ୍ରା ।

ଅନିଅମ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ବେନିୟମ ।

ଅନିଆଁ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନ୍ୟାୟ)-ଅନ୍ୟାୟ ।

ଗ୍ରା. ବିଣ.-ଅନ୍ୟାୟଯୁକ୍ତ ।

ଅନିଆଁ ଅନି-ଗ୍ରା. ବି. (ତୁଳ, ସଂ. ଅନ୍ୟୋନ୍ୟ)-ଚୁହାଁ ଚୁହିଁ, ପରସ୍ପର ଦେଖାଦେଖି, ପରସ୍ପର ଆଖି ଠାରଠାରି ।
ଦେ. ବିଣ.-ପରସ୍ପରକୁ ଚୁହୁଁଥିବା, ପରସ୍ପର ଆଖି ଠାରିଠାରି ହେଉଥିବା ।

ଅନିଆଁ ଅନେଇ-ଗ୍ରା.ବି.ଓ ବିଣ.-ଅନିଆଁ ଅନି(ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଆଏ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଓ ଗ୍ରା. ବି. ଓ ବିଣ.-(ସଂ. ଅନ୍ୟାୟ)-ଅନ୍ୟାୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଆଚାର-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନାଚାର)-
ଅନାଚାର (ଦେଖନ୍ତୁ)
ନ୍ୟାୟ ବିରୁଦ୍ଧ ଆଚରଣ ।

ଅନିଆଚାରୀ-ଗ୍ରା. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ.-
ଅନାଚାରୀ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଆମ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନିୟମ)-ଅନୀତି, ନୀତିବହିର୍ଭୂତ କର୍ମ, ଅନିୟମ, ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବାରଣ ନ ରଖିବା ।

ଅନିଆମୀ-ଗ୍ରା. ବି (ସଂ. ଅନିୟମ, ନିୟମର ଅପାଳନ ।
ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିୟମୀ)-ଅନିୟମିତ, ଯେ ସଦାଚାର ପାଳନ କରେ ନାହିଁ, ଯେ ଛୁଆଁ ଅଛୁଆଁ ବାରଣ ରଖେ ନାହିଁ ।

ଅନିଆତେକ୍-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବିଣ.-ପ୍ରଚୁର ।

ଅନିଏ-ପ୍ରାଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ବି.-ଅନ୍ୟାୟ ।

ଅନିକଳ-ଦେ. ବି.-ଅଙ୍କୋଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିକେତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ନିକେତ) -ଯାହାର ବାସଗୃହ ନାହିଁ, ଗୃହହୀନ ।
(ଅନିକେତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିକ୍ଷୁ-ସଂ ବି.-ଅଣଖୁଆ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଗୀର୍ଣ୍ଣ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିଗୀର୍ଣ୍ଣ)-ଗିଳା ଯାଇ ନ ଥିବା, ଉହ୍ୟ ବା ଗୁପ୍ତ କରାଯାଇ ନ ଥିବା ।

ଅନିଗ୍ରହ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍, ନ + ନିଗ୍ରହ)- କାହାରି ନ ମାନିବା, ଯୁକ୍ତିରେ ପରାଜିତ ହେବା କଥା ନ ମାନିବା, ଯୁକ୍ତିଦ୍ୱାରା ଅଖଣ୍ଡନ, ଅଟକ ବା ବାଧାର ଅଭାବ ।
ସଂ.ବିଣ:-ଅବାଧ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନିଗ୍ରହସ୍ଥାନ-ସଂ. ବି. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ, ଅନିଗ୍ରହ + ସ୍ଥାନ) -(ଦର୍ଶନ) ଯୁକ୍ତିର ଖଣ୍ଡନ ନ ହେବାର ଅବସ୍ଥା ବା ଅବସର ।

ଅନିଚ୍ଛ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଇଚ୍ଛା)- ଅନିଚ୍ଛୁକ ।
(ଅନିଚ୍ଛା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିଚ୍ଛା-ସଂ.ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନିଚ୍ଛ + ଆ)-ଅନିଚ୍ଛର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।
ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍ପୁ; ନ + ଇଚ୍ଛା) - ଇଚ୍ଛାର ଅଭାବ, କୌଣସି କାମ କରିବାକୁ ନ ହେବା ।

ଅନିଚ୍ଛାକୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍ପୁ;) - ଯାହା ଇଚ୍ଛା କରି କରି ହୁଏ ନାହିଁ ।
(ଅନିଚ୍ଛାକୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିଚ୍ଛାସତ୍ତ୍ୱେ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (୭ମୀ ତତ୍ପୁ,) ଇଚ୍ଛା ନ ଥିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ।

ଅନିଚ୍ଛୁ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଇଚ୍ଛୁ)- ଅନିଚ୍ଛ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଚ୍ଛୁକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଇଚ୍ଛୁକ) - ଅନିଚ୍ଛ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିଚ୍ଛୁକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିଜକ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିଜ + କ) - ସଂ. ବିଣ. -ଯେ ନିଜର ନୁହେଁ, ଯାହା ଆପଣାର ନୁହେଁ, ପରର ।

ଅନିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଇତ)-(ଅମୁକ ସ୍ଥାନକୁ) ଯାଇ ନ ଥିବା, ପାଇ ନ ଥିବା, ବିହୀନ ।

ଅନିତା ବୋଷ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ସୁଭାଷ ଚନ୍ଦ୍ର ବୋଷ ଭାରତରୁ ଖସିଯାଇ ଦ୍ୱିତୀୟ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଜର୍ମାନୀରେ ଥାଇ ଜଣେ ଜର୍ମାନ ମହିଳାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ୧୯୪୨ ମସିହାରେ ଅନିତାଙ୍କର ଜନ୍ମ । କୁମାରୀ ଅନିତା ମାତୃ ଦେଶରେ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରି ୧୯୬୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୧ ତାରିଖରେ ଭିଏନାରୁ ବିମାନ ଯୋଗେ ପ୍ରଥମ ଥର ପାଇଁ ମାତୃଭୂମି ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ ଏବଂ ଛଅ ମାସ ରହି ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ଦେଖିଥିଲେ । ଏହି ରହଣି ମଧ୍ୟରେ ସେ ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ଜନ୍ମସ୍ଥାନ କଟକକୁ ୧୯୬୧ ମସିହା ଜାନୁଆରୀ ମାସ ୧୦ ତାରିଖରେ ଆସିଥିଲେ ।

ଅନିତ-ଗ୍ରା.ବିଣ. (ସଂ. ଅନିତ୍ୟ)-ଅନିତ୍ୟ, ଅଚିରସ୍ଥାୟୀ ।
(ସଂ. ଅମିତ)-ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୈତିକ ।
ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅମିତ)-ଅମିତ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିତ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିତ୍ୟ)-ଅଚିରସ୍ଥାୟୀ, କ୍ଷଣ-ସ୍ଥାୟୀ, ଅଳ୍ପକାଳ ସ୍ଥାୟୀ, ସାମୟିକ, ଅନିୟମିତ, ଅସ୍ଥାୟୀ, ଅନିଚ୍ଛୁକ, ଅସାଧାରଣ ।
ଅନିତ୍ୟତା }
ଅନିତ୍ୟତ୍ୱ } ବି.

ଅନିତ୍ୟତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନିତ୍ୟ + ତା) - ଅନିତ୍ୟ ପଦାର୍ଥ ନଷ୍ଟ, ଅସାଧାରଣ ଧର୍ମ, ଅନିତ୍ୟର ଭାବ, ଅସ୍ଥାୟିତ୍ୱ, ନଶ୍ୱରତ୍ୱ ।

ଅନିତ୍ୟ ଦତ୍ତକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-(ସ୍ମୃତି) କିଛିକାଳ ପାଇଁ ପୋଷ୍ୟ ପୁଅ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ପିତା ମାତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ୟକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ପୁଅ; (ସ୍ମୃତି) ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ରୂପେ ଗୃହୀତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ପାଳିବାକୁ ଦିଆଯାଇଥିବା ।

ଅନିତ୍ୟଦତ୍ତ୍ରିମ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.- ଅନିତ୍ୟଦତ୍ତକ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିତ୍ୟ ମହାନ୍ତି-ଦେ. ବି. (ନାମ) - ଜନ୍ମ ୧୯୪୮ ମସିହା । ପିତା ସୁସାହିତ୍ୟିକ ତଥା କଲିକତାରୁ ପ୍ରକାଶିତ 'ଆସନ୍ତା କାଲି'ର ପୂର୍ବତନ ସଂପାଦକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଅଭୟ ଚରଣ ମହାନ୍ତି । ମାତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀମତୀ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା ମହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବିତା ଲେଖା ଲେଖି କରନ୍ତି । ତାଙ୍କର କବିତାମାନ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ । ଦୁର୍ବୋଧତାଠାରୁ ଦୂରରେ ରହି କବିତା ଲେଖିବାରେ ବ୍ରତୀ । ଫକୀର ମୋହନ କଲେଜରେ ଛାତ୍ର ଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ, ସମସାମୟିକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଉଦ୍ୟମରେ 'ଯାଯାବର ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ଏହି ସାହିତ୍ୟ ସଂସଦ ତରଫରୁ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରକାଶିତ ମୁଖପତ୍ର 'ଯାଯାବର'ର ଅନ୍ୟତମ ସମ୍ପାଦକ । ନିଜ ସମ୍ପାଦନାରେ ଅଦ୍ୟାବଧି ତ୍ରୟମାସିକ ସାହିତ୍ୟ ପତ୍ର 'ଲିପି'ର ମୁଖ୍ୟ ସମ୍ପାଦକ । କବିତା ପାଇଁ 'ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟ ସମାଜ' ତରଫରୁ କବିତା ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ ପ୍ରଥମ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ସାହିତ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ସ୍ଥାନରେ ପୁରସ୍କୃତ । ବିଭିନ୍ନ ଭାଷାରେ କବିତା ଅନୁଦିତ, ସଙ୍କଳିତ ଏବଂ ପ୍ରଚାରିତ । ଆକାଶବାଣୀ କଟକ କେନ୍ଦ୍ରରେ ୧୯୮୨ ମସିହାରୁ ଯୁବବାଣୀ ବିଭାଗରେ ଉପସ୍ଥାପକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ 'ସାପ୍ତାହିକ ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରଷ୍ଠ'ର ସମ୍ପାଦନା ତଥା ଆକାଶ ବାଣୀର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ସହ ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବେ ଜଡ଼ିତ ଏବଂ ଏଯାବତ୍ ସାମୟିକ ଘୋଷକ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ । ଶିକ୍ଷାଗତ ଯୋଗ୍ୟତା ଏମ୍.ଏ.ଏଲ.ଏଲ.ବି. । ସଂପ୍ରତି ଉପଗ୍ରହ ଦୂରଦର୍ଶନ କେନ୍ଦ୍ର (ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ)ରେ ପାଣ୍ଡୁଲିପି ଲେଖକ ତଥା ଆକାଶବାଣୀ କେନ୍ଦୁଝର କେନ୍ଦ୍ର ପାଇଁ ଘୋଷକ ଭାବରେ ମନୋନୀତ । ଜନ୍ମ ସ୍ଥାନ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ରାଜନୀଲଗିରି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅସ୍ତିଆ ଗ୍ରାମରେ ।

ଅନିତ୍ୟସମ-ସଂ.ବି. (ନ୍ୟାୟ) ଅନିତ୍ୟ ବା ଅସାଧାରଣ ବିଷୟକୁ ସାଧାରଣ ବିଷୟ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବା ଯୁକ୍ତି) ମିଥ୍ୟାବାଦ ।

ଅନିତ୍ୟସମାସ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା.) (ବ୍ୟାକରଣ)- ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ପଦକୁ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ରଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଭାବ ବୋଧ ବିଷୟରେ ବାଧା ପଡ଼େ ନାହିଁ । (ଯଥା- କୃଷ୍ଣାଗୁରୁକୁ କୃଷ୍ଣଅଗୁରୁ ବୋଲି ଲେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଭାବ ବୋଧରେ ବାଧା ପଡେ ନାହିଁ)

ଅନିଦ-ଦେ. ବି.(ସଂ. ଅନିଦ୍ରା)-ଅନିଦ୍ରା, ଉଜାଗର ।

ଅନିଦାନ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ + ନିଦାନ)- କାରଣହୀନ, ଅମୂଳକ, ଯେଉଁ ରୋଗର ନିଦାନ ନିର୍ଣ୍ଣୀତ ହୋଇପାରୁ ନାହିଁ ।

ଅନିଦିଆ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନିଦ୍ରା)- ଅନିଦ୍ରା, ନିଦ୍ରାର ଅଭାବ, ଜାଗରଣ, ନିଦ ନମାଡିବା ।

ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିଦ୍ର)- ଅନିଦ୍ର, ନିଦ୍ରାହୀନ, ଶୋଇ ନଥିବା, ଉନ୍ନିଦ୍ର, ଉଜାଗର ।

ଅନିଦ୍ର-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ.(ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ + ନିଦ୍ରା)-ଉଜାଗର ଉନ୍ନିଦ୍ର ।
(ଅନିଦ୍ରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିଦ୍ରା (Insomnia)-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନିଦ୍ରା + ଆ)- ଅନିଦ୍ରର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ଦେ. ବିଣ. ପୁଂ. ଓ ସ୍ତ୍ରୀ-ଉନ୍ନିଦ୍ରା, ରାତିଯାକ ଚେଇଁ ଥିବା, ଉଜାଗର ।

ସଂ. ବି.ନିଦ୍ରାର ଅଭାବ, ନିଦ ନ ଆସିବା ରୋଗ ।

ଆଜି କାଲିର ମଣିଷ ଜୀବନରେ ନିଦ ନହେବା ରୋଗ ଏକ ସାଧାରଣ ଉପସର୍ଗ ଭାବେ ଦେଖା ଦେଇଛି । ଏହି ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ତିନି ପ୍ରକାର ଭାବେ ଦେଖାଯାଏ । ଯଥା— (୧) ଶୋଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ମଧ୍ୟ ନିଦ ହୁଏ ନାହିଁ (୨) ହଠାତ୍ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ପୁଣି ହୁଏ ନାହିଁ (୩) ଘନ ଘନ ଚେଇଁ ଉଠିବା । ଏହିରୂପ କାରଣ ଶାରୀରିକ କିମ୍ବା ମାନସିକ ଉଭୟ ଯୋଗୁ ହୋଇ ପାରେ । କୌଣସି କାରଣରୁ ଅଶାନ୍ତି ଆତଙ୍କ, ମାନସିକ ଦୁଃଶ୍ଚିନ୍ତା, ଉଦ୍‌ବେଗ ଅବା ଅଶ୍ୱସ୍ତି ଘଟିଲେ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଘନ ଘନ ପରିସ୍ରା, କାଶ, କଫ, ରକ୍ତଚାପ, ଦେହ ମୁଣ୍ଡ ସବୁଆଡ଼ କୁଣ୍ଡେଇ ହେବା ଅଥବା ମସ୍ତିଷ୍କ ପ୍ରଦାହ ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗୁ ଘଟିଥାଏ । ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉନ୍ମାଦ ରୋଗର ଏହା ହେଉଛି ପୂର୍ବ ଲକ୍ଷଣ ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ-ଦର୍ଶନ, ନାନା ବିଭୀଷିକାମୟ ଚିନ୍ତା, ମାନସିକ ଅବସାଦ ପ୍ରଭୃତି ବହୁବିଧ କାରଣରୁ ଲୋକ ଉନ୍ମାଦଗ୍ରସ୍ତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ଭୋଗିଥାଏ । ଅତି ସାବଧାନତା ସହିତ ରୋଗର କାରଣ ବୁଝି ଚିକିତ୍ସା କରିବା ତୁରନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଅନିଦ୍ରା ରୋଗର କାରଣ ସଂପର୍କରେ ବହୁ ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ଜଣାପଡ଼ିଛି-ଶାରୀରିକ ତଥା ମାନସିକ ଉଭୟ କାରଣରୁ ଏହି ଅବସ୍ଥାର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରେ । ଶାରୀରିକ କାରଣ ଗୁଡିକୁ ପୁଣି ଦୁଇ ପ୍ରକାରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ କରାଯାଇ ପାରେ । ଯଥା—(୧) ବାହାର କାରଣ ଓ (୨) ଭିତର କାରଣ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବାହାର କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ହେଲା-(୧) ଖରାପ ପବନ (୨) ଖରାପ ବିଛଣା ବା ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଶୋଇବା ସ୍ଥାନ (୩) ଅତ୍ୟଧିକ ଆଲୋକ (୪) ଗୋଳମାଳ (୫) ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗରମ ବା ଶୀତ ।

ଭିତର କାରଣମାନ ହେଲା-(୧) ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ବା ପାନୀୟ (୨) ଅଜୀର୍ଣ୍ଣ (୩) କୋଷ୍ଠ-କାଠିନ୍ୟ (୪) ବ୍ୟାୟାମର ଅଭାବ (୫) ଶରୀର ଭିତରର କୌଣସି ଯନ୍ତ୍ରଣା (୬) ଜ୍ୱର, ବହୁମୂତ୍ର, କାଶ, ଶ୍ୱାସ, କାଛୁକୁଣ୍ଡିଆ ପ୍ରଭୃତି ରୋଗ (୭) ସାଧାରଣ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ।

ମାନସିକ କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି (୧)ଦୁଃଖ (୨) ଚିନ୍ତା (୩) ଭୟ (୪) ନୈରାଶ୍ୟ ଉଦ୍‌ବେଗ (୬) ମନସ୍ତାପ ବା ଅନ୍ୟାୟ କରିଛି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ମନ ଭିତରେ ଅନୁତାପ (୭) ଅତିହର୍ଷ ବା ଉତ୍ସୁକତା (୮) ଅଶୁଭ ଆଶଙ୍କା (୯) ଅତ୍ୟଧିକ ମାନସିକ ପରିଶ୍ରମ (୧୦) ଅସନ୍ତୋଷ ।

ଅନିଦ୍ରା ରୋଗର କାରଣ ଯେଉଁ ଗୁଡ଼ିକ କୁହାଗଲା ଏଥିରୁ ଅନେକ କାରଣମାନ ଦୂର କରିଦେବା ବା କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ସତର୍କ ହୋଇଗଲେ ଆଉ ଏହି ରୋଗ ପ୍ରତି ଭୟ ନଥାଏ । ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ସେପରି କିଛି ମାରାତ୍ମକ ରୋଗ ନୁହେଁ । ଉପରୋକ୍ତ କାରଣଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗୁ ଯଦି ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ହୁଏ, ତେବେ ଚିନ୍ତା କରିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତି ମଣିଷ ଦେହକୁ ଏପରି ଭାବେ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି, ସେ ୩-୪ ରାତି ଅନିଦ୍ରା ରହିବା ପରେ ଯଦି ସାତ-ଆଠ ଘଣ୍ଟା ଶୋଇ ପଡ଼େ, ତାହା ପାଇଁ ସେତିକି ହିଁ ଯଥେଷ୍ଟ । ଅନିଦ୍ରା ରୋଗରେ କେହି କେବେ ମରିଯିବାର ଜଣାପଡ଼ି ନାହିଁ—କେବଳ ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ରୋଗୀକୁ ।

ଆଧୁନିକ ମାନବ ସମାଜକୁ ବିଜ୍ଞାନ ଜଗତର ଦାନ ଅତୁଳନୀୟ । ସେ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ କାରଣ ସ୍ୱରୂପ ବାହାର କରିଛି ବିଭିନ୍ନ ଉପାୟ । ଏହା ତିନିପ୍ରକାର । ଯଥା— (୧) ଔଷଧ ଦ୍ୱାରା (୨) ଅନିଦ୍ରା ରୋଗର କାରଣ ଗୁଡ଼ିକ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଦୂର କରିବା ଦ୍ୱାରା (୩) ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ।

ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ରର କାର୍ଯ୍ୟ ହେଲା—ରୋଗୀର ମୁଣ୍ଡରେ ଏହି ବୈଦ୍ୟୁତିକ ଯନ୍ତ୍ର ସହ ସଂଯୁକ୍ତଥିବା ଗୋଟିଏ ଟୋପି ଶୋଇବା ଅବସ୍ଥାରେ ଲଗାଇ-ଦିଆଯାଏ, ରୋଗୀ ଏହି ଟୋପି ଲଗାଇ ଶୋଇବା ପରେ ରୋଗୀର ମସ୍ତିଷ୍କ, ହୃତ୍‌ପିଣ୍ଡ, ନାଡ଼ି, ଫୁସ୍ ଫୁସ୍ ଇତ୍ୟାଦି କିପରି ଅଛି ଟୋପି ଜଣାଇ ଦିଏ ବୈଦ୍ୟୁତି ଯନ୍ତ୍ରକୁ । ଯନ୍ତ୍ର ତା'ପରେ ସୂଚାଇ ଦିଏ ରୋଗୀର ନିଦ କମ୍ ହେବକି ଅଧିକ ହେବ ।

ଡାକ୍ତର ଏବଂ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ଉପାୟ ନିଦାନ କରିଛନ୍ତି ଯେ- ଶେଯରେ ଶୋଇଥିବା ସମୟରେ ଯଦି ନିଦ ନ ହେଉଛି, ତେବେ ଜବରଦସ୍ତ ଶୋଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଆଲୁଅ ଲିଭାଇ ଦେଇ, ଆଖି ବନ୍ଦ କରି, ମନରେ ଅଯଥା ହଜାରେ ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତା ଭିଡ଼ି କରିବା ଅନୁଚିତ । ପରିବେଶ ଅନୁକୂଳ ନଥିଲେ, ପରିବେଶଠାରୁ କିଛି ଦିନ ଦୂରେଇ ଯିବା ଉଚିତ, ଶୋଇବା ଘରର ଆଲୁଅ ଲିଭାଇ ଶୋଇଲେ ସୁନିଦ୍ରା ହୋଇଥାଏ । ଶୋଇବା ଘରେ ଯେପରି ବାୟୁ ଚଳାଚଳ ଭଲ ଭାବେ ହୁଏ ସେଥି ପାଇଁ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ନିଦ୍ରାର ଗୋଳମାଳ ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ । ଏହି ଗୋଳମାଳ ଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହିବା ଉଚିତ ।

ଖାଦ୍ୟର ନିଦ୍ରା ଉପରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରଭାବ ଅଛି । ଆବଶ୍ୟକତାଠାରୁ ଅତିକମ୍ ଖାଇଲେ କିମ୍ବା ଅତ୍ୟଧିକ ଖାଇଲେ କିମ୍ବା ।ଅନୁପଯୁକ୍ତ ଖାଦ୍ୟଖାଇଲେ ଏବଂ ଖାଇବା ସମୟ ଏପଟ ସେପଟ ହେଲେ ନିଦ୍ରାରେ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଘଟେ । ତେଣୁ ଏଥିପାଇଁ ସଚେତନ ହୋଇ ଖିଆ ପିଆ କଲେ ଅନିଦ୍ରା ରୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । କଡ଼ା ଚା, ଅତ୍ୟଧିକ କଫି ଓ ମଦ ମଧ୍ୟ ଅନିଦ୍ରାର ଅନ୍ୟ କାରଣ । ତେଣୁ ଏପରି କୁଅଭ୍ୟାସକୁ ବର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ ନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ଅନିଦ୍ରା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ଠିକ୍ ସମୟରେ ମଳମୂତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରିବା ଏକାନ୍ତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ।

ବ୍ୟାୟାମ ନକରିବା ଅନିଦ୍ରାର ଏକ କାରଣ । ମଣିଷ ମାନଙ୍କେ ଶାରୀରିକ କ୍ଳାନ୍ତ କେତେକ ପରିମାଣରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁମାନେ ଶାରୀରିକ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ସୁଖ ନିଦ୍ରା ହୁଏ । ଶ୍ରେଷ୍ଠସୁଖ-ନିଦ୍ରା ପାଇଁ ବ୍ୟାୟାମ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଶରୀରରେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଲେ ନିଦହୁଏ ନାହିଁ । ଦାନ୍ତବିନ୍ଧିବା, ଗୋଡହାତ ଘୋଳିହେବା ଇତ୍ୟାଦି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଏହିଶ୍ରେଣୀର । ଏହିପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଫଳରେ ଶରୀରକ୍ରମେ କ୍ଲାନ୍ତହୋଇଯାଏ ଓ ସେହିଶାରୀରିକ କ୍ଲାନ୍ତିହିଁ ନିଦ୍ରାକୁ ଡାକିଆଣେ । ଅନେକ ସମୟରେରୋଗୀ ଜାଣିପାରେନାହିଁ, ତାହାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ସତ୍ତ୍ୱେ ସେ କେତେ ସମୟ ଧରି ଶୋଇ ଯାଇଛି । ସେହି ରୋଗଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସବୁ ମନ୍ତ୍ରେ ଉଦ୍ୟମ ନେଉ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ନିଦ୍ରା, ମସ୍ତିଷ୍କ)

ଅନିଦ୍ରିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ନିଦ୍ରିତ)-ନିଦ୍ରାହୀନ, ଯେ ଏତେବେଳ ଯାଏ ଶୋଇ ପଡ଼ି ନାହିଁ ।
(ଅନିଦ୍ରିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିନ୍ଦନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ନିନ୍ଦନୀୟ)- ନିନ୍ଦାର ଅଯୋଗ୍ୟ, ପ୍ରଶଂସାର ଯୋଗ୍ୟ, ସୁନ୍ଦର, ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ।
(ଅନିନ୍ଦନୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିନ୍ଦା-ସଂ. ବି. (ଅ + ନିନ୍ଦା)-ପ୍ରଶଂସା ।

ଅନିନ୍ଦିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିନ୍ଦିତ)-ପ୍ରଶଂସିତ ।
ଅନିନ୍ଦନୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିନ୍ଦିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିନ୍ଦିତା ରୂପଦର୍ଶିନୀ ମହାପାତ୍ର-ସଂ ବି.(ନାମ)- ଅନିନ୍ଦିତା ରୂପଦର୍ଶିନୀ ସାହିତ୍ୟିକ ସ୍ୱର୍ଗତ ଚନ୍ଦ୍ରଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟା । ସେ ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ଲେଖା ପ୍ରତିଯୋଗିତାରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ଓ ପୁରସ୍କୃତ ହୁଅନ୍ତି । ଗଳ୍ପ ଓ କବିତା ଲେଖିବା ତାଙ୍କର ଅଭ୍ୟାସ ।

ଅନିନ୍ଦ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ନିନ୍ଦ୍ୟ)-
ଅନିନ୍ଦନୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିନ୍ଦ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ; ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସୁନ୍ଦର)- ନିଖୁଣ ସୁନ୍ଦର, ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଯେ ତା'ର କୌଣସି ଅଂଶକୁ କେହି ନିନ୍ଦା କରିବାକୁ ବା ଖୁଣିବାକୁ ନାହିଁ ।
(ଅନିନ୍ଦ୍ୟ ସୁନ୍ଦରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିନ୍ଦ୍ୟାଙ୍ଗୀ-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅନବଦ୍ୟ କାୟ. ସର୍ବାବୟବସୁନ୍ଦରୀ, ପରମା ସୁନ୍ଦରୀ ।

ଅନିନ୍ଦ୍ରିୟ-ସଂ. ବି. (ନ + ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଯାହା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ନୁହେଁ)-ଆତ୍ମା, ମନୋବୃତ୍ତି, ବିବେକ ।

ଅନିପୁଣ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ନିପୁଣ)-ଅପଟୁ, ଅଦକ୍ଷ ଅନାଡ଼ି, ଅକୁଶଳ ।
(ଅନିପୁଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନିପୁଣତା-ବି.)

ଅନିପ୍ସୁ-ସଂ. ବିଣ. (ନ+ଇପ୍ସୁ)-ଅନିଚ୍ଛୁକ, ଲୋଭହୀନ ।

ଅନିବର୍ତ୍ତ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିବୃତ୍ତ)-ଅନିବୃତ୍ତ, ନିବୃତ୍ତି ରହିତ, ଅଣବାହୁଡ଼ା (ପଥ), ଅସ୍ଥିର ପ୍ରକୃତିକ ଅଶାନ୍ତ ।

ଅନିବର୍ତ୍ତନ-ସଂ ବି. (ନ + ନିବର୍ତ୍ତନ)- ଫେରି ନ ଆସିବା ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସୁସ୍ଥିର, ଅତ୍ୟାଜ୍ୟ ।

ଅନିବର୍ତ୍ତୀ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ.(ନ + ନି + ବୃତ ଧାତୁ + ଣିନ୍ ୧ମା. ୧ବ.)-ଯେ ଫେରେ ନାହିଁ, ଯେ ଫେରି ଆସେ ନାହିଁ, ଯେ ଯୁଦ୍ଧଭୂମିରୁ ପଛ ଫେରାଏ ନାହିଁ, ସାହସୀ ।
(ଅନିବର୍ତ୍ତିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିବାଧ-ସଂ.ବି. (ଅ + ନିବାଧ)-ସ୍ୱାଧୀନତା ।

ଅନିବାର-ଦେ.ବିଣ.(ସଂ.ଅନିବାରଣୀୟ) ଅନିବାରଣୀୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ,ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ, ଅବାରିତ,ଅବିରତ ।
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ସର୍ବଦା ।

ଅନିବାରଣ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିବାରଣୀୟ)- ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ।

ଅନିବାରଣୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିବାରଣୀୟ)- ଯାହାକୁ ବାରଣ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ଯାହା ବନ୍ଦ କରାଯାଇ ନ ପାରେ, ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ, ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଚାଗିଆ, ଯେ ବାରଣମାନେ ନାହିଁ, ଯାହା ଏଡ଼ାଇ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

ଅନିବାରିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିବାରିତ)-ଯାହାକୁ କେହି ବାଧା ଦେଇ ନାହିଁ, ଅନିଷିଦ୍ଧ, ଅପ୍ରତିହତଗତି, ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ ।

ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ.(ଅ + ନିବାର୍ଯ୍ୟ)-ଅନିବାରଣୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିବୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିବୃତ)- ଅନିବାରିତ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିବୃତ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିବୃତ୍ତ)-ଯାହାର ନିବୃତ୍ତି ନାହିଁ, ଅଣବାହୁଡ଼ା, କାର୍ଯ୍ୟରୁ ରହିତ ନ ହେବା, ଅନବରତ, ଅବିରତ ।

ଅନିଭା- ଦେ. ବିଣ. (ବାଇବେଲ ଅନୁବାଦରେ ବ୍ୟବହୃତ, ସଂ ଅନିର୍ବାପଣୀୟ)- ଅନିର୍ବାପଣୀୟ, ଯାହାକୁ କେହି ନିଭାଇ ପାରିବ ନାହିଁ, ନିଭୁ ନଥିବା ଚିରକାଳ ଜଳୁଥିବା ।

ଅନିଭୃତ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ଅ + ନିଭୃତ)-ଯାହା ଗୁପ୍ତ ନୁହେଁ, ସର୍ବସାଧାରଣ, ନିଲଜ୍ଜ, ସାହସୀ ।

ଅନିଭ୍ରଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ଅ + ନିଭ୍ରଷ୍ଟ)-ଅବାଧିତ ।

ଅନିଭ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନ + ଇଭ୍ୟ)-ଯେ ଧନୀ ନୁହେଁ, ନିର୍ଧନ ।

ଅନିମକ-ସଂ. ବି. - ଭେକ, ବେଙ୍ଗ, ପଦ୍ମକେଶର, ମହୁଲ ଗଛ, କଲ ।

ଅନିମନ୍ତ୍ରିଣିଆଁ -ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅ + ନିମନ୍ତ୍ରଣ) - ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ଅ + ନିମନ୍ତ୍ରିତ)-ଯାହାକୁ ଡାକରା ହୋଇ ନଥାଏ, ଅବରଣୀ ।
(ଅନିମନ୍ତ୍ରିତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିମାନ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି. (ଅ + ନି + ମା + ଅନ) (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନ, ପରିଚ୍ଛେଦ ଶୂନ୍ୟ ।

ଅନିମିତେ-ଗ୍ରା. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅନିମିତ୍ତେ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିମିତ୍ତ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ତତ୍ପୁ; ଅ + ନିମିତ୍ତ)-ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣର ଅଭାବ, ଅମୂଳକତା ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣହୀନ, ଅମୂଳକ, ଅକାରଣ ।

ଅନିମିତ୍ତ ଲିଙ୍ଗନାଶ-ସଂ. ବି.-ନେତ୍ର ରୋଗ ବିଶେଷ । ଏହି ରୋଗ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ଧତା ଜନ୍ମେ ।

ଅନିମିତ୍ତେ-ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ଅନିମିତ୍ତ)- ଯଥେଷ୍ଟ କାରଣ ବିନା, ଅକାରଣରେ, ବୃଥାରେ, ନିଷ୍ପ୍ରୟୋଜନରେ ।

ଅନିମିଷ-ସଂ.ବିଣ.(ବହୁବ୍ରୀହି,ଅ + ନିମିଷ)-ନିର୍ନିମେଷ, ପଲକ ଶୂନ୍ୟ, ଯାହା ଆଖିରେ ପଲକ ପଡ଼େନାହିଁ, ପଲକ ପଡ଼ୁ ନଥିବା (ଆଖି), ହୁସିଆର, ଅତି ସତର୍କ, ଖୋଲିଥିବା, ମେଲିଥିବା (ଆଖି ବା ଫୁଲ) ।
ସଂ. ବି -(ଏମାନଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ପଲକହୀନ ଥିବାରୁ)-ଦେବ ଦେବତା, ମାଛ, ଅତି ସୂକ୍ଷ୍ମକାଳ ବିଭାଗ ।
(ଅନିମିଷ୍ୟ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିମିଷାକ୍ଷ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅନିମିଷ + ଅକ୍ଷି)-ଯାହା ଆଖିରେ ପଲକ ପଡ଼େ ନାହିଁ, ପଲକହୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଥିବା ।
(ଅନିମିଷାକ୍ଷୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିମିଷାଚାର୍ଯ୍ୟ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍ପୁ, ଅନିମିଷ + ଆଚାର୍ଯ୍ୟ)-ଦେବଗୁରୁ ବୃହସ୍ପତି ।

ଅନିମେଷ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ନିମେଷ) -ଅନିମିଷ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିମେଷା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିୟତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିୟତ) - ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ, ଅବାଧ, ଅନିୟମିତ, ସାମୟିକ, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ସମୟରେ ଘଟୁଥିବା, ଅନିଶ୍ଚିତ, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ, ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ, ଅସ୍ଥାୟୀ ।

ଅନିୟତପୁଂସ୍କା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅନିୟତ + ପୁମାନ୍ + କ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)-ଅସତୀ (ସ୍ତ୍ରୀ)
ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପତିକା ସ୍ତ୍ରୀ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନିୟୂତାକାର-(Amorphous)-(ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-ଯେଉଁ କଠିନ ଦ୍ରବ୍ୟରେ ପରମାଣୁ ଗୁଡିକ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜ୍ୟାମିତିକ ଆକାରରେ ସଜା ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି ତାକୁ ଦାନାହୀନ, ଅନିୟୂତାକାର ବା ଅସ୍ଫଟିକାକାର କଠିନ କୁହାଯାଏ । ଏଗୁଡିକ କାଚ ପରି ଅତି ଶୀତଳୀକୃତ ତରଳ । ଉପଯୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏଗୁଡିକ ଧୀରେ ଧୀରେ ସ୍ଫଟିକାକାରକୁ ଅଣାଯାଇ ପାରେ । ବହୁ ସ୍ଫଟିକାକାର (Polycrystalline) ଦ୍ରବ୍ୟ ଗୁଡିକୁ ଦାନାହୀନ କହିବା ଭୁଲ ।

ଅନିୟୂତାଙ୍କ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା', ଅନିୟୂତ + ଅଙ୍କ)-(ଗଣିତ) ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟା ।

ଅନିୟନ୍ତ୍ରିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିୟନ୍ତ୍ରିତ)-ଉଦ୍ଦାମ, ଉଚ୍ଛୃଙ୍ଖଳ, ଅନିବାରିତ ।

ଅନିୟମ-ସଂ. ବି. (ନଞ୍ ତତ୍; ଅ + ନିୟମ)- ନିୟମର ଅଭାବ, ଅସ୍ଥିରତା, ଅନୁଚିତ ଆଚରଣ, ବେଧାରି, ଧାରାର ଅଭାବ, ସନ୍ଦେହ ।

ସଂ.ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ନିୟମ ରହିତ, ଧାରା ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ନକରିବା ।

ଅନିୟମିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିୟମିତ)-ନିୟମରହିତ ।

ଅନିୟମୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ନିୟମିନ୍; ୧ମା ୧ବ) -ଅନିୟମିତ, ଯେ ନିୟମ ପାଳେ ନାହିଁ, ଆଗ୍ରହହୀନ, ଅନାଗ୍ରହୀ ।

ଅନିଯୁକ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିଯୁକ୍ତ)-କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯାଇ ନଥିବା, ଯେ କ୍ଷମତାପ୍ରାପ୍ତ ନୁହେଁ ।

ସଂ. ବି. (ସ୍ମୃତି)-ଧର୍ମାଧିକରଣ ବା ବିଚାରାଳୟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଆବେଦନକାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି, ଯେ ବିଧିମତେ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନଥିବାରୁ ଭୋଟ ଦେବାକୁ ଅପାରଗ ।

ଅନିଯୁକ୍ତ
ଅନିଯୋଗ } ବି.

ଅନିରା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନ + ଇରା)-ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଅନ୍ନରହିତ, ପଠାଇବାର ଅଯୋଗ୍ୟ ।

ଅନିରାକରଣ-ସଂ.ବି.କ୍ଲୀ. (ନଞ୍ ତତ୍;ଅ + ନିରାକରଣ) -ନିରାକରଣର ଅଭାବ, ଦୂରୀକରଣ ନ କରିବା, ଅନିବାରଣ, ଅନିରୂପଣ, ଅନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ।

ଅନିରାକରିଷ୍ଣୁ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିରାକରିଷ୍ଣୁ)-ଯେ ବାଧା ନ ଦିଏ, ଯେ ଦୋଷଦର୍ଶୀ ନୁହେଁ ।

ଅନିରାକୃତ-ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି. (ନଞ୍ ତତ୍) -ଅନିବାରିତ, ଅଦୂରୀଭୂତ ।

ଅନିରୁକ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.) - ବିଶେଷଭାବେ ନିର୍ବାଚନ ଶୂନ୍ୟ, ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ + ନିରୁଦ୍ଧ)-ଅପ୍ରତିହତ, ଅଶାସ୍ୟ, ଏକବାଗିଆ ।

ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଗୁଇନ୍ଦା, ଗୁପ୍ତଚର, ପଘା, ପଶୁବନ୍ଧନ ରଜ୍ଜୁ, ଶିବ, ମହାଦେବ, ବିଷ୍ଣୁ, (ନାମ) ଶାକ୍ୟମୁନିଙ୍କ ସମସାମୟିକ ଅର୍ହତ ବିଶେଷ, (ନାମ) ବୃଷ୍ଣି ବଂଶଧର ବିଶେଷ ।

ପ୍ରଦ୍ୟୁମ୍ନ କୁମାର । ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ନାତି । ଦୈତ୍ୟପତି ବାଣଙ୍କ କନ୍ୟା ଉଷା ଏହାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ପାର୍ବତୀଙ୍କ ବର ପ୍ରଭାବରୁ ଉଷା ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖି ବିଚଳିତା ହୋଇଥିଲେ । ପରିଶେଷରେ ସଖି ଚିତ୍ରଲେଖା ଦ୍ୱାରକା ଯାଇ ନାରଦଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ତାମସୀ ବିଦ୍ୟା ପ୍ରଭାବରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୋହ ଛନ୍ନ କରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଘେନି ଆସିଥିଲେ । ଗାନ୍ଧର୍ବ ବିଧିରେ ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କର ବିବାହ ସଂପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଦୈତ୍ୟାଧିପତି ଏହା ଜାଣିପାରି ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ମହାବୀର ଅନିରୁଦ୍ଧ ଯୁଦ୍ଧରେ ଏମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ଓ ନିହତ କରିବାରୁ ବାଣ କ୍ରୋଧ ପରବଶ ହୋଇ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଅନିରୁଦ୍ଧ ଅପରିମିତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । ପରିଶେଷରେ ମାୟା ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାଭବ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କର ଏ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ଦ୍ୱାରକାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୁଅନ୍ତେ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଓ ବଳରାମ ଯଦୁସେନା ପରିବୃତ ହୋଇ ବାଣ ରାଜଧାନୀ ଶୋଣିତ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ନଗରୀ ଆଡକୁ ଧାବମାନ ହେଲେ । ଘୋର ଯୁଦ୍ଧରେ ବାଣ ପରାଭୂତ ହୋଇ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କ ଶରଣପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ଉଷା ଓ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ପରିଣୟ କ୍ରିୟା ମହାସମାରୋହରେ ସମାପିତ ହେଲା । ରୋଚନା ନାମ୍ନୀ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଗର୍ଭରୁ ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ଔରସରେ ବଜ୍ର ନାମକ ପୁତ୍ର ଜାତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ, ଭଗବାନଙ୍କ ଚତୁର୍ବ୍ୟୂହ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟୂହ ।

ଦେ. ବି. ପୁଂ.-ପୁରୁଷଙ୍କ ନାମ ।
(ଅନିରୁଦ୍ଧା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିରୁଦ୍ଧ ଛୋଟରାୟ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଜନ୍ମ ୧୮ଶ ଶତାବ୍ଦୀ । କବି ଖଲ୍ଲିକୋଟ ରାଜା ରାଜସିଂହ ମର୍ଦ୍ଦରାଜଙ୍କ ନାତି ଓ ଗୋପାଳ ଛୋଟରାୟଙ୍କ ପୁତ୍ର । ସେ 'କୃଷ୍ଣ ଜନ୍ମାଷ୍ଟମୀ ବ୍ରତ' ନାମରେ ଖଣ୍ଡିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଗ୍ରନ୍ଥଟି ୭୦ ପଦରେ ଶେଷ ହୋଇଛି । ଗ୍ରନ୍ଥର ସମାପ୍ତ ସମୟ ୧୬୭୦ ଶକାବ୍ଦ ବା ୧୭୪୮ ମସିହା । ସେ ରାଜକୁଳ ସମ୍ଭବ ଥିଲେ ମଧ କନିଷ୍ଠ ବଂଶୀୟ ହୋଇଥିବାରୁ ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରି ନଥିଲେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦାଶ-ଦେ. ବି. (ନାମ)- ୧୯୧୩ ମସିହା ଫେବ୍ରୁୟାରୀ ମାସ ୧ ତାରିଖ ଦିନ ସମ୍ବଲପୁର ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ବରଗଡଠାରେ ଅନିରୁଦ୍ଧ ଦାଶଙ୍କର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲା । ସେ ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟବସାୟ ବଳରେ ଜଣେ ଦକ୍ଷ ପ୍ରଶାସକ, ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ପ୍ରାବନ୍ଧିକ, ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ତଥା ଗବେଷକ ଭାବରେ ଏକ ସମ୍ମାନୀୟ ଆସନର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶା ସରକାରଙ୍କ ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ଉଚ୍ଚ ପଦବୀରେ ରହି ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣତା ଓ ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ଜନ ସେବା ଯୋଗୁ ସମସ୍ତଙ୍କର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭାଜନ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର କୁଳପତି ଭାବରେ ସେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷାବିତ୍ ଭାବରେ ନିଜକୁ ଅଧିଷ୍ଠିତ କରାଇ ପାରିଥିଲେ ।

ତାଙ୍କର ପ୍ରଣୀତ ଗବେଷଣା ମୂଳକ ତଥା ଐତିହାସିକ ପୁସ୍ତକ ଯଥା :—'ମେରିଆ', 'ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ', 'ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥ ଓ ନେପାଳ', 'ଶବର', 'ନବକଳେବର' ଆଦି ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ, ସଂସ୍କୃତି ଏବଂ ଇତିହାସ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ନୂତନ ଦିଗନ୍ତର ସୂତ୍ରପାତ କରିଥିଲା । ଏଥି ନିମନ୍ତେ ସେ ୧୯୭୪ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ସାହିତ୍ୟ ଏକାଡେମୀ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ Orissa Historical Research Journal ଏବଂ ଆଦିବାସୀ ଗ୍ରାମମଙ୍ଗଳ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଗବେଷଣା ପତ୍ରିକା 'ADIVASI'ର ସଂପାଦକ ଭାବରେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ସଂସ୍କୃତିର ଉନ୍ନତି କଳ୍ପେ ଆନ୍ତରିକ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ସେ ୧୯୭୫ ମସିହାରେ ଇହଧାମ ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧପଥ-ସଂ. ବି. (କର୍ମଧା, ଅନିରୁଦ୍ଧ+ପଥ)- ଯେଉଁ ବାଟକୁ କେହି ବନ୍ଦ କରିନାହିଁ, (ବହୁବ୍ରୀହି)- ବାୟୁ ମଣ୍ଡଳ, (ଆକାଶରେ କେହି କାହା ବାଟ ବନ୍ଦ କରିପାରେ ନାହିଁ) ଆକାଶ, ଶୂନ୍ୟ ।

ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଯାହାର ବାଟକୁ କେହି ବନ୍ଦ କରି ନାହିଁ ।

ଅନିରୁଦ୍ଧଭାମିନୀ-ସଂ.ବି.ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.)-ଅନିରୁଦ୍ଧଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ, ଉଷା, ବାଣକନ୍ୟା ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ ମହାନ୍ତି-ଦେ. ବି. (ନାମ)-୧୯୧୨ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୧୬ ତାରିଖରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା ବାସୁଦେବପୁରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ମହାନ୍ତି । ୧୯୩୦ ମସିହାରେ ପୁରୀରେ ମଦ ଦୋକାନ ଆଗରେ ପିକେଟିଂ କରି ୩ ମାସ କାରାଦଣ୍ଡ ଭୋଗିଥିଲେ । ୧୯୪୧ ମସିହାରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସତ୍ୟାଗ୍ରହ ଦ୍ୱାରା ଗିରଫ ହୋଇ କୋର୍ଟରେ ଦୁଇମାସ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହୋଇଥିଲା । ଜେଲରୁ ଖଲାସ ହୋଇ ଯୁଦ୍ଧ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଧାମନଗର ଆନା ହାଟ ଉପରେ ପ୍ରଚାର କରିବା ଯୋଗୁ କୋର୍ଟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ୩ ମାସ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଆଦେଶ ହୋଇଥିଲା । ୧୯୪୨ ମସିହା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ବିଭିନ୍ନ ମୋକଦ୍ଦମାରେ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ତାଙ୍କୁ ୫ ବର୍ଷରୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ସମୟ ଜେଲ ଦଣ୍ଡ ଭୋଗ କରିଥିଲେ । କୋରାପୁଟ ଜେଲରେ ଥିବାବେଳେ ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟର ଆଦେଶାନୁଯାୟୀ ତାଙ୍କୁ ଖଲାସ କରାଯାଇ ଅନ୍ତକ ବନ୍ଦୀ ହିସାବରେ ରଖାଯାଇ ୧୯୪୫ ମସିହା ଶେଷ ଭାଗରେ ଭଞ୍ଜନଗର ଜେଲରୁ ମୁକ୍ତ କରା ଯାଇଥିଲା ।

ଅନିରୁଦ୍ଧ ରାୟ-ସଂ. ବି. (ନାମ) ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବଙ୍କର ଜନୈକ ବିଶ୍ୱସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ । ଏହାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ଯୋଗୁ ରାଜା ନରସିଂହ ଦେବ ଫତେ ଖାଁ କବଳରେ ପଡ଼ି ୧୭୪୭ ଖ୍ରୀ : ରେ ନିହତ ହୋଇଥିଲେ ।

ଅନିରୂପଣୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍.)- ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟ, ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ।
(ଅନିରୂପଣୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିରୂପିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍)-ଅନିର୍ଣ୍ଣୀତ, ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ. ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ।

ଅନିର୍ଗମନ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. ଓ କ୍ଲୀ.-ଅନିଃସରଣ, ଅବହିର୍ଗମନ ।

ଅନିର୍ଜ୍ଜିତ-ସଂ. ବିଣ. ନି.-ଅପ୍ରାପ୍ତ, ଅନିଶ୍ଚିତ ।

ଅନିର୍ଣ୍ଣୟ-ସଂ. ବି.ପୁଂ.(ଅ+ନିର୍ଣ୍ଣୟ)-ନିର୍ଣ୍ଣୟର ଅଭାବ, ଅନିଶ୍ଚିତତା, ମୀମାଂସାର ଅଭାବ, ସନ୍ଦେହ ।
ଅନିର୍ଣ୍ଣୀତ }
ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟ } ବିଣ.

ଅନିର୍ଣ୍ଣୀତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍, ଅ+ନିର୍ଣ୍ଣୀତ)- ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ, ଅନିରୂପିତ, ଅନିଶ୍ଚିତ ।
(ଅନିର୍ଣ୍ଣୀତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍)-ଯାହାର ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇ ନାହିଁ, ଅନିରୂପଣୀୟ, ଅନିର୍ଦ୍ଧାରଣୀୟ ।
(ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିର୍ଦ୍ଦଶ-ସଂ. ନି. ବିଣ. (ଅ+ନିର+ଦଶ, ଯାହାର ବା ଯହିଁରେ ଦଶଦିନ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ନାହିଁ ବା ବିତିନାହିଁ)-ସୂତକ ବା ମୃତକ ଅଶୌଚକାଳୀୟ ଦଶଦିନ ସମୟ ବିତି ନଥିବା ଅବସ୍ଥାରେ, ଦଶଦିନ ଗତ ନ ହେଉଣୁ ।

ସଂ.ବିଣ.-ଯାହାର ଦଶଦିନ କାଳ ଗତ ହୋଇ ନାହିଁ, ଜନ୍ମ କାଳରୁ ଦଶଦିନ ଗତ ହୋଇ ନଥିବା, ମୃତକ ବା ସୂତକ ଶୌଚର ଅଶୁଦ୍ଧ କାଳ ଦଶ ଦିନ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ।
(ଅନିର୍ଦ୍ଦଶା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଦଶ-ବିପର୍ଯ୍ୟତ)

ଅନିର୍ଦ୍ଦଶାହ-ସଂ. ନି. ବିଣ. ଓ ବିଣ. (ଅ+ନିର୍+ଦଶାହ)- ଅନିର୍ଦ୍ଦଶ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିର୍ଦ୍ଦଶାହା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ) - ଅନିଶ୍ଚିତ, ନିରୂପିତ ହୋଇ ନଥିବା, ସ୍ଥିରୀକୃତ ହୋଇ ନ ଥିବା ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇ ନଥିବା, ଅନିୟମିତ, ଅପରିମିତ, ଅସୀମ, ଯହିଁ ସମ୍ବନ୍ଧେ ଉପଦେଶ ନାହିଁ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରୂପେ ପ୍ରକାଶିତ ବା କଥିତ ହୋଇ ନଥିବା ।
(ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ବି)
(ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ଅନ୍ୟବିଣ)

ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍‌ତତ୍.)- ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଭାବ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନ କରିବା, ଅନବଧାରଣ, ଅନିଶ୍ଚୟ, ଅନୁଲ୍ଲେଖ ।

ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍‌ତତ୍, ଅ+ନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟ)- ନିରୂପିତ ହୋଇ ନଥିବା, ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟ, ଅନୁଲ୍ଲେଖ୍ୟ, ଯାହାର ପତ୍ତା ମିଳେ ନାହିଁ, ନିର୍ଗୁଣ ପରମାତ୍ମା ।
(ଅନିର୍ଦ୍ଦେଶ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ନିର୍ବିଶେଷ-ବି)

ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ)· ଅନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିର୍ଦ୍ଧାରଣ-ବି.)
ଅନିର୍ଦ୍ଧାରଣୀୟ }
ଅନିର୍ଦ୍ଧାର୍ଯ୍ୟ } -ଅନ୍ୟ ବିଣ.

ଅନିର୍ବଚନୀୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ବଚନୀୟ, ଯାହା ବଚନୀୟ ନୁହେ)- ଅବର୍ଣ୍ଣନୀୟ, ଯାହା ବର୍ଣ୍ଣନା କରା-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଯାଇ ନପାରେ, ଅକଥନୀୟ, ‘ଯାହା ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶ କରାଯାଇ ନପାରେ, ଯାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବା ଅନୁଚିତ, ଯାହା ବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରେ ।
(ଅନିର୍ବଚନୀୟତା-ବି.)

ଅନିର୍ବାଚ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ବାଚ୍ୟ)-
(ଅନିର୍ବଚନୀୟ (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନିର୍ବାଚ୍ୟତା-ବି.)

ଅନିର୍ବର୍ତ୍ତମାନ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନି+ବୃତ ଧାତୁ+ଆନ)-ଯାହାର ସମାପ୍ତି କରାଯାଇ ନାହିଁ ।

ଅନିର୍ବାଣ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅ+ନିର୍ବାଣ)- ଯାହା ଲିଭିନାହିଁ, ଯାହାକୁ ଲିଭା ଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ, ଯାହା ଲିଭେ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଜଳୁଥିବା, ଅସ୍ନାତ, ମଜ୍ଜନ ରହିତ ।

ଅନିର୍ବାଦ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ବାଦ=କଳହ,ଅବଜ୍ଞା)- ବିବାଦର ଅଭାବ, ଅବଜ୍ଞା ନ କରିବା ।

ଅନିର୍ବାର-ଦେ.କ୍ରି.ବିଣ.(ସଂ.ଅନିର୍ବାର୍ଯ୍ୟ=ଅବିରତ)- ଅନେକଥର, ବହୁ, ବିଶେଷ ।

ଅନିର୍ବାହ-ସଂ. ବି. (ଅ+ନିର୍ବାହ)-ଅସମାପ୍ତି, ଅସାଧନ, ସଂସାରରେ ସୁରୁଖୁରୁ ହୋଇ ଚଳିବା ଅବସ୍ଥାର ଅଭାବ, ଆୟ ନ ଅଣ୍ଟିବା, ଅସଂସ୍ଥାନ, ଶେଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଅଭାବ, କାମ ଚଳାଇବାର ଅଭାବ ।
(ଅନିର୍ବାହ୍ୟ-ବିଣ.)

ଅନିର୍ବାହ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. ଅ+ନିର୍ବାହ୍ୟ)- ଯାହା ଚଳାଇବା କଷ୍ଟକର ।

ଅନିର୍ବିଣ୍ଣ-ସଂ ବିଣ. ପୁଂ. (ଅ+ନିର୍ବିଣ୍ଣ)-ଅବିଷର୍ଣ୍ଣ, ବିଷାଦ ରହିତ, ଅକ୍ଳାନ୍ତ ।
ସଂ. ବି.-ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ନାମ ।
(ଅନିର୍ବିଣ୍ଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନିର୍ବେଦ-ବି.)

ଅନିର୍ବିଦ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ + ବିଦ ଧାତୁ + ଅ)- ଅକ୍ଳାନ୍ତ, ଅବିଷର୍ଣ୍ଣ ।
(ଅନିର୍ବିଦା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିର୍ବୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ବୃତ)-ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନ, ଅସୁଖୀ, ଅସମ୍ପନ୍ନ ।
(ଅନିର୍ବୃତା-ସ୍ତ୍ରୀ)
(ଅନିର୍ବୃତ୍ତି-ବି.)

ଅନିର୍ବୃତ୍ତି-ସଂ. ବି. (ଅ+ନିର୍ + ବୃତ୍ତି)-ସଫଳ ନହେବା , ଫଳ ନ ଫଳିବା, ଅସମାପ୍ତି, ଦରିଦ୍ରତା, ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା ।।
(ଅନିବୃତ୍ତ-ବିଣ.)

ଅନିର୍ବେଦ-ସଂ. ବି. (ଅ+ନିର୍ବେଦ)-ଅବିଷାଦ, ଆତ୍ମ ନିର୍ଭରତା ।

ଅନିର୍ବେଦ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ବେଦ୍ୟ)-ଯାହା ଲିଭାଇ ଦିଆଯାଇ ନପାରେ ।

ଅନିର୍ବେଶ-ସଂ. ବି. (ଅ+ନିର୍ବେଶ)-ବେକାର, ଦୁଃଖୀ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାଗ୍ରସ୍ତ ।
ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅକୃତ+ନିର୍ବେଶ)-ଯେ ପାପ ପାଇଁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିନାହିଁ ।

ଅନିର୍ଭର-ସଂ. ବିଣ. (ଅ+ନିର୍ଭର)-ଅନାଶ୍ରୟ, ଯାହାର ଭର ନାହିଁ, ସମାନ୍ୟ, ଅତ୍ୟଳ୍ପ, ହାଲୁକା ।
(ଅନିର୍ଭରା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିର୍ଯ୍ୟ-ଦେ. ବି. (ସଂ. ଅନିର୍ବାହ)-ଅନିର୍ବାହ (ଦେଖନ୍ତୁ)
ଦେ. ବିଣ. ଅସମାହିତ, ଅସମାପ୍ତ, ଅଚଳ, ଯହିଁରେ କାମ ଚଳି ନ ପାରେ, ଦୁଃଖୀ, ଦରିଦ୍ର, ନଅଣ୍ଟିଆ, ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ, ନିଜର ସଂସାର କାମ ଚଳାଇବାକୁ ଅସମର୍ଥ, ଅଚଳ ସଂସାରିକ ଅବସ୍ଥା ଗ୍ରସ୍ତ, ଯେ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ସଙ୍ଗେ ମିଳି ମିଶି ଚଳି ନପାରେ ।

ଅନିର୍ଯାପ-ଦେ. ବିଣ. (ସଂ. ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ)-ଅତ୍ୟଧିକ, ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ, ବହୁ, ଅଗଣିତ, ଅସଂଖ୍ୟ ।
ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.-ଅତ୍ୟନ୍ତ, ବହୁତ, ଖୁବ୍ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନିଳ-ସଂ. ବି. (ଅନ ଧାତୁ=ବଞ୍ଚିବା ବା ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରିବା + କରଣ. ଅଳ, ଯାହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣୀ ବଞ୍ଚନ୍ତି ବା ନିଃଶ୍ୱାସ ମାରନ୍ତି)-ବାୟୁ, ପବନ ।

(ଏହା ପ୍ରଥମତଃ ସଂଖ୍ୟାରେ ୭-ଥିଲା, ଯଥା-ଆବହ, ନିବହ, ଉଦ୍‌ବହ, ସଂବହ, ବିବହ; ପ୍ରବହ ଓ ପରିବାହ। ମାତୃଗର୍ଭରେ ଇନ୍ଦ୍ର ଏ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ସାତ ଖଣ୍ଡ ଲେଖାଏଁ କରିବାରୁ ଏହା ୪୯ ହେଲା)

ପବନ ଦେବତା, ବାୟୁ କୋଣ, ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ କୋଣ, ଅଷ୍ଟାବସୁ ମଧ୍ୟରୁ ପଞ୍ଚମ ଶରୀରସ୍ଥ ବାତ, ବାତରୋଗ, ସ୍ୱାତୀନକ୍ଷତ୍ର, (ବାୟୁର ସଂଖ୍ୟା ୪୯ଥିବାରୁ) ୪୯ ସଂଖ୍ୟା, ପ୍ରାଣବାୟୁ (ଏହା ୫ଟି ଯଥା-ପ୍ରାଣ, ଅପାନ, ବ୍ୟାନ, ଉଦ୍‌ବ୍ୟାନ ଓ ସମାନ) ।

ଅନିଳକ-ସଂ. ବି. (ନାମ)-ବିଷ୍ଣୁଭଦ୍ର ବଂଶୀୟ ରାଜା । ବିଶ୍ୱାମିତ୍ର ଋଷି ଏହାଙ୍କର ବଂଶଧର ।

ଅନିଳଘ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନିଳ + ହନ ଧାତୁ + କ୍ୱିପ୍) - ବାୟୁରୋଗ ନାଶକ ଔଷଧ ।

ଅନିଳଘ୍ନକ-ସଂ. ବି. (ଅନିଳଘ୍ନ + କ) - ବାହାଡ଼ା, ବିଭୀତକ (ଗଛ) ।

ଅନିଳପର୍ଯ୍ୟୟ-ସଂ. ବି.-ଆଖିପତା ଓ ଆଖିର ବାହାର-ଆଡ଼ ଫୁଲ ଓ ବିକାରୋଗ ବିଶେଷ ।

ଅନିଳପର୍ଯ୍ୟାୟ-ସଂ. ବି -ଅନିଳପର୍ଯ୍ୟୟ (ଦେଖନ୍ତୁ) ।

ଅନିଳବନ୍ଧୁ-ସଂ. ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍; ଅନିଳ + ବନ୍ଧୁ)-ଅଗ୍ନି, କୃତ୍ତିକା ନକ୍ଷତ୍ର ।

ଅନିଳସଖ-ସଂ. ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅନିଳ + ସଖ)-ଅଗ୍ନି ।

ଅନିଳସାରଥି-ସଂ.ବି. (ବହୁବ୍ରୀହି; ଅନିଳ + ସାରଥି)-ଅଗ୍ନି ।

ଅନିଳାତ୍ମଜ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍.) - ବାୟୁପୁତ୍ର, ହନୁମାନ ।

ଅନିଳାନ୍ତକ-ସଂ.ବି. (୬ଷ୍ଠୀ ତତ୍, ଅନିଳ + ଅନ୍ତକ) -ଇଙ୍ଗୁଦ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନିଳାମୟ-ସଂ.ବି. (ମଧ୍ୟପଦଲୋପୀ, ଅନିଳସମ୍ବନ୍ଧୀୟ, ଆମୟ=ରୋଗ)-ବାୟୁ ରୋଗ, ପେଟ ଫମ୍ପା, ବାତ-ରୋଗ ।

ନିଅଳାଶନ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି) - ପବନାଶନ, ସର୍ପ ।

ଅନିଳାଶୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନିଳ + ଅଶ ଧାତୁ + ଇନ୍. ୧ମା. ୧ବ., ଯେ ପବନ ଖାଇ ବଞ୍ଚେ)- ସର୍ପ, ସାପ ।

ଅନିଶ-ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ଅ + ନିଶା, ଯହିଁରେ ନିଶା ବା ବିରାମ ନାହିଁ)-ଅବିରତ, ସର୍ବଦା ।

ଅନିଶଂ-ସଂ. ଅ.-ନିତ୍ୟ,ସଦା, ଅଜସ୍ର, ସନ୍ତତ ।

ଅନିଶ୍‌ଶସ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିର୍ + ଶନ୍‌ସ + ତ) -ପ୍ରଶସ୍ତ, ଅନିନ୍ଦିତ, ସୁଖୀ ।

ଅନିଶ୍ଚୟ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ନଞ୍ ତତ୍;) - ନିଶ୍ଚୟର ଅଭାବ ।

ସଂ. ବିଣ (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅନିଶ୍ଚିତ, ସନ୍ଦେହଯୁକ୍ତ ।

ଅନିଶ୍ଚୟତା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନିଶ୍ଚୟ + ତା)-ନିଶ୍ଚୟ-ରହିତ୍ୟ, ନିଶ୍ଚୟାଭାବ ।

ଅନିଶ୍ଚିତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିଶ୍ଚିତ)-ଅସ୍ଥିର,ସନ୍ଦେହ ଯୁକ୍ତ, ଅନିୟମିତ, ଅନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ।

ଅନିଶ୍ଚିତତା ପ୍ରଣାଳୀ-(Uncertainty Principle)-(ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)- ଏହାକୁ ଅନିର୍ଣ୍ଣେୟ ପ୍ରଣାଳୀ କୁହାଯାଏ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ହାଇଜେନବର୍ଗ (Heisenberg) ଏହାକୁ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଭୌତିକ ମାପ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉପକରଣ ଯେତେ ସଠିକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପରିମାପରେ ଯେଉଁ ଅନିଶ୍ଚିତତା ରହିଯାଏ, ତାହାର କଳନା ଏହି ପ୍ରଣାଳୀରେ କରାଯାଏ ।

ଅନିଶ୍ଚିନ୍ତ୍ୟ-ସଂ.ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍,)-ଅଚିନ୍ତ୍ୟ, ନିର୍ଣ୍ଣେୟ ଦୁର୍ବୋଧ ।

ଅନିଶା-କେ.ବି. (ସଂ. ଅନ୍ୱେଷଣ, ପ୍ରା.-ଅନେସନା)-ଅନ୍ୱେଷଣ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନଟଣେ- ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ (ସଂ. ଅନଣ)-ସର୍ବଦା ।
ଅନଟଣେ ଦେଖୁଥିବ ମୋତେ,
ଥିବି ମୁଁ ତାହାର ଅଗତେ ।
(ଜଗନ୍ନାଥ. ଭାଗବତ. ୮ମ)

ଅନଷିଦ୍ଧ- ସଂ. ବିଣ. (ଅ + ନିଷିଦ୍ଧ)-ଯାହାର ନିଷେଧ କରା ହୋଇ ନାହିଁ, ଅନିବାରିତ, ଅବାରିତ ।
(ଅନଷିଦ୍ଧା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଷ୍ଟ- ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ (ନଞ୍ତତ୍, ନ + ଇଷ୍ଟ)-ଅପକାର, ହାନି, ଅହିତ, ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା, ପାପ ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅବାଞ୍ଛିତ, ଅନଭିଳଷିତ, ଦୁଃଖକର, ନିନ୍ଦିତ, ନିନ୍ଦିତ, ଶାସ୍ତ୍ର ବିରୋଧୀ, ଅପକାରକ, ଅଶୁଭ, ଅପୂଜିତ (ଦେବାଦି) ।
(ଅନଷ୍ଟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଷ୍ଟକର - ସଂ. ବିଣ.-ଅହିତକର, ଅପକାରୀ ।
(ଅନଷ୍ଟକରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଷ୍ଟକାରକ- ସଂ. ବିଣ.-ଅନଷ୍ଟକର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଷ୍ଟଜନକ-ସଂ. ବିଣ.-ଅନଷ୍ଟକର (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନଷ୍ଟଚିନ୍ତା- ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍.)-ଅହିତ ସାଧନର ଭାବନା, ଅପକାର କରିବାର କଳ୍ପନା ।

ଅନଷ୍ଟପାତ- ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନଷ୍ଟ + ପତ୍ ଧାତୁ + ଅ)-ଅନଷ୍ଟପତନ, ଅନଷ୍ଟ ଘଟଣା; ମନ୍ଦ ଘଟଣା ।

ଅନଷ୍ଟା-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ନାଗବଳା ।
ସଂ. ବିଣ.-ଅନଭିଳଷିତା ।

ଅନଷ୍ଟାଚରଣ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍.)-ଅହିତାନୁଷ୍ଠାନ, ଅପକାର ସମ୍ପାଦନ ।

ଅନଷ୍ଟାପାତ- ସଂ. ବି. ପୁଂ. (୬ଷ୍ଠୀତତ୍.)-ଅପ୍ରୀତିକର ଘଟନା, ଅଶୁଭ ଘଟନା, ମଙ୍ଗଳାଗମର ଅଭାବ ।

ଅନଷ୍ଟାଶଙ୍କା- ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.(୬ଷ୍ଠୀତତ୍.)-ଅହିତଶଙ୍କା, ଅପକାର ବା ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟନାର ଭୟ ।

ଅନଷ୍ଠ- ସଂ. ବିଣ.(ବହୁବ୍ରୀହି)-ନିଷ୍ଠା ହୀନ, ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଶୂନ୍ୟ ।
(ଅନଷ୍ଠା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନଷ୍ଠା- ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ନଞ୍ତତ୍.)- ନିଷ୍ଠାରହିତ୍ୟ, ଅନାସ୍ଥା, ଅପ୍ରତ୍ୟୟ, ଅନିର୍ଭର, ଚାଞ୍ଚଲ୍ୟ ।

ଅନଷ୍ଣାତ- ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ଅକୁଶଳ, ଅନଭିଜ୍ଞ, ଅକୃତୀ, ଅନାଢ଼ୀ, ଅପ୍ରବୀଣ, ଅବିଚକ୍ଷଣ, ଅର୍ବାଚୀନ, ଅପ୍ରାଜ୍ଞ ।

ଅନିଷ୍ପତ୍ର-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅଖଣ୍ଡଶରୀର, ଯେଉଁ ଶର ମୂଳପାଖେ ଲାଗିଥିବା ପର ଛାଡ଼ିଯାଏ ନାହିଁ ।

ଅନିଷ୍ପନ୍ନ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍.)-ନିଷ୍ପତ୍ତିରହିତ, ଅସମାପ୍ତ, ଅସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଅସମ୍ପନ୍ନ ।
(ଅନିଷ୍ପନ୍ନା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନିସର୍ଗ-ସଂ. ବିଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)- ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାପନ୍ନ, ସ୍ୱଭାବବହିର୍ଭୂତ ବା ସ୍ୱଭାବ ବିରୁଦ୍ଧ, ବିକୃତଭାବାପନ୍ନ ।

ଅନିସ୍ତବ୍ଧ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.)-ଅନଭିଭୂତ ।

ଅନିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.)-ଅନୁତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ, ଅନତିକ୍ରାନ୍ତ, ଅଖଣ୍ଡିତ ।
(ଅନିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୀକ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନ = ବଞ୍ଚିବା + ଈକ)-ସୈନ୍ୟ, ଯୁଦ୍ଧବ୍ୟୂହ ।

ଅନୀକସ୍ଥ-ସଂ.ବି. (ଅନୀକ + ସ୍ଥା ଧାତୁ + ଅ; ଅନୀକରେ ଯାହା ଥାଏ)-ସେନାଦଳ, ଅକ୍ଷୌହିଣୀର ଦଶମାଂଶ, ସୈନ୍ୟ, ରାଜରକ୍ଷି-ସୈନ୍ୟ, ହସ୍ତିପକ, ଧ୍ୱଜାଦି ଯୁଦ୍ଧଚିହ୍ନ, ରଣବାଦ୍ୟ ।
ସଂ. ବିଣ.-ଯୁଦ୍ଧସ୍ଥିତ ।
(ଅନୀକସ୍ଥା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୀକିନୀ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ-ସେନା, ହସ୍ତୀ ପ୍ରଭୃତିର ସଂଖ୍ୟା ବିଶେଷଯୁକ୍ତ ସେନା (ଯଥା :-୬୫୬୧ ଅଶ୍ୱ, ୨୧୮୭ ହସ୍ତୀ, ୧୦୯୩୫ ପଦାତି, ୨୧୮୭ ରଥ, ସମୁଦାୟ ୨୧୮୭୦ (ସେନାଦଳ) ।

ଅନୀତିଦର୍ଶୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ବୁଦ୍ଧ ବିଶେଷ ।

ଅନୀତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ ତତ୍.)- ଯାହା ନିଆ ଯାଇ ନାହିଁ ।
(ଅନୀତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନୀତ-ସଂ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅ + ନୀତ)- କୁନୀତ, ଦୁର୍ନୀତି, ନୀତିବିରୁଦ୍ଧ କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଅନାଚାର, ଅତ୍ୟାଚାର ଅନ୍ୟାୟ, ପରର ସ୍ୱତ୍ୱ ଖଣ୍ଡନ, ମନ୍ଦକାର୍ଯ୍ୟ ।

ଦେ. ବିଣ.-ଅନୈତିକ, ସଦାଚାରବିଗର୍ହିତ, ଶାସ୍ତ୍ର-ବିରୁଦ୍ଧ ।

ଅନୀଦୃକ୍-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ.(ନ + ଈ ଦୃଶ୍, ୧ମା. ୧ବ.) -ଅନୀଦୃଶ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୀଦୃଶ-ସଂ. ବିଣ.ପୁଂ.)ନ + ଈ ଦୃଶ୍,୧ମା. ୧ବ.) -ଏପରି ନୁହେଁ ।

(ଅନିଦୃଶୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୀଳୀକରଣ-(Annealing) - (ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରିଭାଷା)-କାଚ ପଦାର୍ଥ ଯେତେବେଳେ ତିଆରି ହୁଏ, ଏହା ଖୁବ୍ ଗରମ ହୋଇଥାଏ । ଏହାକୁ ଯଦି ଶୀଘ୍ର ଥଣ୍ଡା ହେବାକୁ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ କାଚ ପଦାର୍ଥରେ ଏକ ପ୍ରକାର ବିକୃତି (Strain) ଜାତହୁଏ, ଯାହା ଫଳରେ ସେହି କାଚ ପଦାର୍ଥ ସହଜରେ ଫାଟି-ଯାଏ ବା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ସେଥିପାଇଁ ସଦ୍ୟ ତିଆରି ହୋଇଥିବା କାଚ ପଦାର୍ଥକୁ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଥଣ୍ଡା ହେବାକୁ ଦିଆଯାଏନି । ଏହାକୁ ଏଭଳି ଏକ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ରଖାଯାଏ, ଯେଉଁ ପ୍ରକୋଷ୍ଠର ତାପକ୍ରମକୁ ଧୀର ବେଗରେ କମାଇବାର ସୁବିଧା ଥାଏ । କାଚ ପଦାର୍ଥ ଖୁବ୍ ଧୀର ବେଗରେ ଥଣ୍ଡା ହେଲେ ଏଥିରେ ବିକୃତି ଜାତ ହୁଏନି, ଫଳରେ ସେହି କାଚ ପଦାର୍ଥର ଜୀବନକାଳ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ହୁଏ । କାଚ ପଦାର୍ଥକୁ ଏହି ଧୀର ବେଗରେ ଥଣ୍ଡା କରିବା ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନୀଳୀ-କରଣ, ତାପାନୁଶୀତନ ବା ଅନୀଳନ କହନ୍ତି ।

ଅନୀଲ କୁମାର ଘୋଷ-ଦେ. ବି. (ନାମ) - ୧୯୧୮ ମସିହାରେ କଟକ ଜିଲାର ଜମାଲପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ । ତାଙ୍କର ପିତା କୃଷ୍ଣବଲ୍ଲଭ ଘୋଷ ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମୀ । ସେ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରି ବହୁବାର ଜେଲ ବରଣ କରିଥିଲେ । ଅନୀଲ କୁମାର ଘୋଷଙ୍କ ବଡଭାଇ ଶ୍ରୀ ନିରଞ୍ଜନ ଘୋଷ ୧୯୩୦ରେ ଲବଣ ସତ୍ୟାଗ୍ରହରେ ଯୋଗ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାର ସେ ପ୍ରଥମ ଶହୀଦ । ଏହିପରି ଏକ ପରିବାରରେ ଅନୀଲ କୁମାର ଘୋଷ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଯୋଗଦେଇ ଜେଲ୍ ବରଣ କରିଥିଲେ । ସେ ପ୍ରଜା-ସାମ୍ୟବାଦୀ ଦଳର ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ କର୍ମୀ । ଓଡ଼ିଶାରେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପର ବିକାଶ ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ।

ଅନୀପ୍ସିତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ଜ ତତ୍.)- ଅନଭୀଷ୍ଟ, ଅନିଷ୍ଟ, ଉପେକ୍ଷଣୀୟ, ଦ୍ୱେଷ୍ୟ ।

ଅନୀଶ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.-ଶିବ, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ।

ସଂ. ବିଣ. ତ୍ରି. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ପ୍ରଭୁହୀନ, ଅରକ୍ଷ, ସ୍ୱାମୀ-ରହିତ, ଦରିଦ୍ର, ଯେ ଅଧିକାରୀ ନୁହେ ।

ଅନୀଶ୍ୱର-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ନ + ଈଶ୍ୱର, ଯାହାମତରେ ଈଶ୍ୱର ନାହାନ୍ତି)-ନାସ୍ତିକ, ପ୍ରଭୁହୀନ,ଅରକ୍ଷ,ଶିବହୀନ, ଈଶ୍ୱରହୀନ ।

ଦେ. ବି.-ଅପ୍ରଭୁ, ଯେ ପ୍ରଭୁ ନୁହେ, ଅକ୍ଷମ, ଅସମର୍ଥ, ଅଧୀନ ।

(ଅନୀଶ୍ୱରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୀଶ୍ୱରବାଦ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନୀଶ୍ୱର + ବାଦ)- ନାସ୍ତିକତା, ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନମାନିବା ରୂପମତ ।

ଈଶ୍ୱର-ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ମତବାଦ । ଦୁଇ ପ୍ରକାର ଅର୍ଥରେ ଏହି ଶବ୍ଦଟିକୁ ଆଜିକାଲି ବ୍ୟବହୃତ କରାଯାଉଛି । ପ୍ରଥମଟି ହେଉଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ ଆଦୌ ନ ମାନିବା ଏବଂ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଉଛି ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ପ୍ରତି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପେକ୍ଷା । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅର୍ଥଟି ଆଜିକାଲି ବହୁଳଭାବେ ପ୍ରଯୁକ୍ତ ହେଉଅଛି । ପୃଥିବୀ ଇତିହାସରେ ଅନେକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୀଶ୍ୱରବାଦୀ ଥିବାର ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଅଜ୍ଞେୟତାବାଦ, ଈଶ୍ୱରବାଦ)

ଅନୀଶ୍ୱରବାଦୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନୀଶ୍ୱର + ବଦ ଧାତୁ + ଇନ୍)-ଈଶ୍ୱର ନାହାନ୍ତି, ଏହି ମତ ଯେ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ନାସ୍ତିକ ।

(ନନୀଶ୍ୱରବାଦିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନୀସ ମୀର ବବର ଅଲ୍ଲୀ-ବୈ ଦେ. ବି. (ନାମ)- ୧୯ଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଜନୈକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମୁସଲମାନ କବି ରୂପେ ପରିଚିତ । ଜନ୍ମ ୧୮୦୩ ମସିହା ଓ ତିରୋଧାନ ୧୮୭୪ ମସିହା । କବି ବବର ଅଲ୍ଲୀଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ କବିତା ରଚନା କରି ଯଶସ୍ୱୀ ହୋଇଥିଲେ । ସେ କମ୍ ବୟସରେ ଗଜଲ ଲେଖା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଏହି ଗଜଲ ଲେଖାକୁ ପଢି ତାଙ୍କର ପିତା ତାଙ୍କୁ ଗଜଲ ଠାରୁ ଆହୁରି ଉନ୍ନତ ଧରଣର କବିତା ଲେଖିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲେ । ତାହା ପରେ ସେ କର୍ବଲା ଦୁର୍ଘଟଣା ଓ ଇମାମ୍ ହୁସେନଙ୍କ ବଳିଦାନ ଉପରେ କବିତା ଲେଖି ଉଚ୍ଚ ପ୍ରଶଂସାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ । ବୀରରସ, ନୈତିକତା ତଥା ଜୀବନର ଉଦାର ଭାବ ତାଙ୍କ କବିତାର ପଦେ ପଦେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ତାଙ୍କ ରଚିତ ଶୋକ କବିତା ଆରବୀ ଓ ଫାରସୀ ଜଗତରେ ଖୁବ୍ ଆଦୃତ ।

ଅନୀହ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ବହୁବ୍ରୀହି; ନ + ଈହା) - ଫଳାଶାରହିତ, ନିଷ୍କାମ ।

(ଅନୀହା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୀହା-ସଂ. ବିଣ ସ୍ତ୍ରୀ. (ବହୁବ୍ରୀହି, ନ + ଈହା)- ଅନୀହର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ. ବି.-ଅନିଚ୍ଛା, ଔଦାସିନ୍ୟ ।

ଅନୀୟଙ୍କ ଭୀମ ଦେବ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଗଜପତି ଚୋଡ଼ଗଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ତୃତୀୟ ମହିଷୀ କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରୀୟ ଚନ୍ଦ୍ରଲେଖାଙ୍କ ଗର୍ଭରୁ ଅନିୟଙ୍କ ଦେବ ସମ୍ଭୂତ । ଅନିୟଙ୍କ ଦେବଙ୍କ ପୁତ୍ର ରାଜ ରାଜ ଦେବ । ରାଜ ରାଜ ଦେବ ଚାଳୁକ୍ୟ ବଂଶୀୟା ରାଜକନ୍ୟା ମଙ୍କିରି ଦେବୀଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଅନଙ୍ଗଭୀମ ଦେବ)

ଅନୁ-ସଂ. ଉପସର୍ଗ-ଶବ୍ଦ ବା ଧାତୁର ପୂର୍ବରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅର୍ଥମାନ ବୁଝାଏ ।

୧. ପଶ୍ଚାତ୍ (ପଛରେ)-ଅନୁଜ, ଅନୁଗ, ଅନୁଗତ, ଅନୁରଥ ।

୨. ସାଦୃଶ୍ୟ-ଅନୁକରଣ, ଅନୁକାରୀ ।

୩. ଅଧଃ-ଅନୁକର୍ଷଣ ।

୪. ନିକୃଷ୍ଟ-ଅନୁକଳ୍ପ

୫. ସହିତ-ଅନୁପାନ, ଅନୁକମ୍ପା, ଅନୁକ୍ରୋଶ ।

୬. ପରସ୍ପର-ଅନୁକଥନ ।

୭. ସାମିପ୍ୟ-ଅନୁଗଙ୍ଗ, ଅନୁଶୋଣ ।

୮. ବୀପ୍ସା-ଅନୁକ୍ଷଣ, ଅନୁଦିନ ।

୯. କ୍ରମ-ଅନୁକ୍ରମ ।

୧୦. ଯୋଗ୍ୟତା-ଅନୁକୂଳ, ଅନୁରୂପ ।

୧୧. ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ-ଅନୁବାକ୍ୟ ।

ସଂ. ବି. (ନାମ)-ଯଯାତିଙ୍କ ଔରସରେ ଶର୍ମିଷ୍ଠାଙ୍କ ଗର୍ଭଜାତ ପୁତ୍ର ।

ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଅନନ୍ତର ଡାକନାମ ।

ଅନୁକ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ + କମ୍ ଧାତୁ = କାମନା କରିବା + କର୍ତ୍ତୃ.ଅ)-କାମୀ, କାମାସକ୍ତ, କାମୁକ । (ଅନୁକା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକଥନ-ସଂ. ବି. (ଅନୁ + କଥନ)- କଥୋପକଥନ, ପରସ୍ପର କଥାବାର୍ତ୍ତା ।

ଅନୁକନଖଳ-(ଅବ୍ୟ) କନଖଳ ପର୍ବତର ନିକଟରେ (ଆଧୁନିକ) କଙ୍ଖଲ ।

ଅନୁକମ୍ପକ-ସଂ. ବିଣ ପୁଂ. (ଅନୁ + କମ୍ପ + କ)- ଦୟାଳୁ ।

ସଂ. ବି.-ଅନୁକମ୍ପା ।

ଅନୁକମ୍ପନ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ଲି. (ଅନୁ + କମ୍ପ + ଅନ୍)- ଦୟାଶୀଳ ।

ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ଦୟା, କୃପା ।

ଅନୁକମ୍ପନୀୟ-ସଂ.ବିଣ. (ଅନୁ + କମ୍ପ + ମି.ଅନୀୟ)- ଅନୁକମ୍ପାର ପାତ୍ର, କୃପାର୍ହ ।

ଅନୁକମ୍ପା-ସଂ. ବି. (ଅନୁ = ସହିତ + କମ୍ପ ଧାତୁ =

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

କମ୍ପିବା + ଭାବ. ଅ, ପରସ୍ପରର ହୃଦୟ କମ୍ପିତ ହେବା)-ଦୟା, ସହାନୁଭୂତି, ପରର ଦୁଃଖ ଓ ସୁଖରେ ମମତା, କରୁଣା ।

ଦେ. ବ.-ସ୍ନେହ ।

ଅନୁକମ୍ପ୍ୟ-ସଂ. ବଣ (ଅନୁ + କମ୍ପ ଧାତୁ + କର୍ମ.ଯ, ଅର୍ହାର୍ଥେ)-ଅନୁକମ୍ପାର ଯୋଗ୍ୟ, ଅନୁଗ୍ରାହ୍ୟ, କୃପାର ପାତ୍ର ।

(ଅନୁକମ୍ପ୍ୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକରଣ-ସଂ. ବ. (ଅନ = ସଦୃଶ + କୃ. ଧାତୁ + ଅନ୍ = ସଦୃଶକରଣ)-ସଦୃଶୀ କରଣ, ପ୍ରତିରୂପ କରଣ, ନକଲ କରିବା, ଅନ୍ୟର କାର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ସେହିପରି କରିବା ।

ଅନୁକୃତ
ଅନୁକରଣୀୟ } ବଣ.

ଅନୁକରଣପ୍ରିୟ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ସଦୃଶ କର୍ମକରଣାନୁରାଗୀ, ଯେ ନକଲ କରିବାକୁ ଭଲ ପାଏ ।

(ଅନୁକରଣପ୍ରିୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକରଣବୃତ୍ତି-ସଂ. ବ. ସ୍ତ୍ରୀ. (କର୍ମଧାରୟ)- ପ୍ରାଣୀମାନେ ଯେଉଁ ବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା କୌଣସି ବିଷୟ ଦେଖି ବା ଶୁଣି ତଦନୁରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ।

ଅନୁକରଣ ଶବ୍ଦ-ସଂ ବ. ପୁଂ. (କର୍ମଧାରୟ)- ଅନୁକାର ଶବ୍ଦ, ଅନ୍ୟ ଧ୍ୱନିର ତୁଲ୍ୟ ଧ୍ୱନି, କୌଣସି ଶବ୍ଦର ଅନୁରୂପ ଶବ୍ଦ ।

ଅନୁକରଣଶୀଳ-ସଂ. ବଣ. (ବହୁବ୍ରୀହି)-ଅନୁକରଣ କରିବା ଯାହାର ସ୍ୱଭାବ ।

(ଅନୁକରଣଶୀଳା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକରଣୀୟ-ସଂ. ବଣ. (ଅନୁ + କୃ ଧାତୁ + ର୍ମ, ଅନୀୟ)-ଅନୁକରଣ କରିବାର ଉପଯୁକ୍ତ, ଯାହାର ଅନୁକରଣ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

(ଅନୁକରଣୀୟା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକର୍ତ୍ତା-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ + କୃ ଧାତୁ + କ.ତ) ଅନୁକରଣକାରୀ, ଅନ୍ୟର ଅଭିନୟନକାରୀ,ନକଲିଆ ।

(ଅନୁକର୍ତ୍ତ୍ରୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକରିବା-ଦେ. ପଦ୍ୟ. କ୍ରି.-ଅନୁକରଣ କରିବା ।

ଅନୁକର୍ମ-ସଂ. ବ. କ୍ଲୀ. - ସଦୃଶକାର୍ଯ୍ୟ, ଅନୁକରଣ ନକଲେ, ପଶ୍ଚାଦ୍‌ବର୍ତ୍ତୀ କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଅନୁକର୍ମେ-ଗ୍ରା. କ୍ରି.ବଣ. (ସଂ. ଅନୁକ୍ରମ.ଅନୁସାରେ), ଅନୁକ୍ରମେ, ଧାରାବାହିକ ରୂପେ ।

ଅନୁକର୍ଷ-ସଂ. ବ. (ଅନୁ = ନିମ୍ନରେ + କୃଷ ଧାତୁ = ଆକର୍ଷଣ କରିବା + ଭାବ. ଅ)-ଅଧଃସ୍ଥିତ ଯେଉଁ କାଠ ଦ୍ୱାରା ଗାଡ଼ି ବା ରଥ ଟଣାଯାଏ, ନିମ୍ନରୁ ଆକର୍ଷଣ ।

ଅନୁକର୍ଷଣ-ସଂ. ବ. (ଅନୁ = ନିମ୍ନ + କୃଷ ଧାତୁ = ଟାଣିବା + ଭାବ. ଅନ)-ନିମ୍ନରୁ ଆକର୍ଷଣ ।

ଅନୁକଳ୍ପ-ସଂ. ବ (ଅନୁ = ନିକୃଷ୍ଟ + କଳ୍ପ = ବିଧି) = ପ୍ରତିନିଧି, ପ୍ରଧାନ ବିଧିର ଆନୁସଙ୍ଗିକ ବିଧି, ଗୌଣ-ବିଧି । ଯଥା—ମଧୁ ଅଭାବରେ ଗୁଡ଼ ।

ଅନୁକଳ୍ପ ଋତୁ(Vicarious Menstruation)- (ଡାକ୍ତରୀ ପରିଭାଷା) ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ରକ୍ତସ୍ରାବ ନ ହୋଇ ନାସିକା ଓ ମୁଖ ବାଟ ଦେଇ ରକ୍ତସ୍ରାବ ହେଲେ ଅନୁକଳ୍ପ ଋତୁ କହନ୍ତି ।

ଅନୁକାମ-ସଂ. ବ. ପୁଂ.-ଯେଥାଭିଳାଷ ।

ସଂ. ବଣ.-ଅନୁକାମୀ, ଅତିକାମୁକ ।

(ଅବ୍ୟ)-ଯଥାକାମ, ଯଥେଷ୍ଟ ।

ଅନୁକାମୀନ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅନୁକାମ = ଇଚ୍ଛା + ଈନ)-ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାବିହାରୀ ।

(ଅନୁକାମୀନତା-ବି.)

ଅନୁକାର-ସଂ. ବ. (ଅନୁ = ସଦୃଶ + କୃ ଧାତୁ = କରିବା + ଅ)-ସମତା, ଐକ୍ୟ, ଅନୁକରଣ ।

ଅନୁକାରୀ-ସଂ. ବଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ + କୃ ଧାତୁ = କରିବା + ଇନ୍. ୧ମା.୧ବ.)-ଯେ ଅନୁକରଣ କରେ, ଅନୁକରଣକାରୀ, ଅନ୍ୟସଙ୍ଗେ ସମାନ ହୋଇଥିବା ।

(ଅନୁକାରିଣୀ-ସ୍ତ୍ରୀ)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନୁକାର୍ଯ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ + କୃ ଧାତୁ + ର୍ମ. ଯ)- ଅନୁକରଣୀୟ ।

ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ.-ପଶ୍ଚାତ୍‌କରଣୀୟ କର୍ମ, ଗୌଣକର୍ମ ।

ଅନୁକାଳ-(ଅବ୍ୟ)-କାଳର ଯୋଗ୍ୟ, ଚିରକାଳ, ତତ୍‌କାଳେ ।

ଅନୁକୀର୍ଣ୍ଣ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ + କୃ + କର୍ମ. ତ)- ବ୍ୟାପ୍ତ, ବିସ୍ତୃତ ।

ଅନୁକୀର୍ତ୍ତନ-ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅନୁ + କୃତ୍ ଧାତୁ + ଭା. ଅନ)-ପଛରେ କହିବା, ଅନୁବାଦ, କ୍ରମିକବର୍ଣ୍ଣନ, ଉଚ୍ଚାରଣ, ବିଘୋଷଣ, ପ୍ରକଟନ ।

ଅନୁକୂଳ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ = ଯୋଗ୍ୟ + କୂଳ = ବଂଶ)-ସଦୟ, ସହାୟ, ସପକ୍ଷ, ଅନୁଗ୍ରହକାରୀ, ପୋଷକ ଅନୁରକ୍ତ, ଅଳଙ୍କାର ଶାସ୍ତ୍ରୋକ୍ତ ନାୟକ ବିଶେଷ, ଏକମାତ୍ର ନାୟିକାଠାରେ ଆସକ୍ତ ନାୟକ, ଅର୍ଥାଲଙ୍କାର ବିଶେଷ, ପ୍ରତିକୂଳ ବିଷୟ ଅନୁକୂଳ ହେଲେ ଅନୁକୂଳ ଅଳଙ୍କାର ହୁଏ । ଯଥା—

ଦୋଷ ଦେଖି ତୁ ଦଣ୍ଡରେ ଚନ୍ଦ୍ରାନନା
ମଣ୍ଡନା କର ଗଣ୍ଡରେ,
ବାହୁ ପାଶେ ନିତାନ୍ତେ, ବାନ୍ଧ ବା ବସନାନ୍ତେ
ଓଷ୍ଠ ବିଦାର ଦନ୍ତେ, ଭୂଷ କରଜ କୁନ୍ତେ ।
(କୁଳମଣି ଦାଶ-ଅଳଙ୍କାର ତରଙ୍ଗିଣୀ)

ଦେ. ବି.- କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆରମ୍ଭ, କୌଣସି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାତ୍ରା-କରିବାର ଆରମ୍ଭ ।
(ପ୍ରତିକୂଳ-ବିପରୀତ)
(ଅନୁକୂଳା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁକୂଳ କରିବା-ଦେ. କ୍ରି- କୌଣସି ଶୁଭକାର୍ଯ୍ୟର ଆରମ୍ଭ କରିବା, ବିଦେଶ ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କରିବା, ଯେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବା ।

ଅନୁକୂଳ ଗଳହସ୍ତ-ସଂ. ବି. ପୁଂ.(କର୍ମଧାରୟ)- ଯେଉଁ ଧକ୍କା ବା ଗଳହସ୍ତ ବାହାରେ ଶତ୍ରୁ ପ୍ରୟୋଗ, କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅଭୀଷ୍ଟପ୍ରଦ ବା ଶାପଲେ ବରହୁଏ ।

ଅନୁକୂଳତା-ସଂ. ବି. (ଅନୁକୂଳ + ଭାବ. ତା)- ସପକ୍ଷତା, ସହାୟ, ଦୟା, ଦାକ୍ଷିଣ୍ୟ ।

ଅନୁକୂଳବିରୁଡ଼-ଦେ.ବି.-ଅନୁକୂଳ ବିରୁଡ଼ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୁକୂଳା-ସଂ. ବିଣ. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅନୁକୂଳର ସ୍ତ୍ରୀ ଲିଙ୍ଗ ।

ସଂ. ବି.-ବୃକ୍ଷ ବିଶେଷ, ଛନ୍ଦ ବିଶେଷ ।

ଅନୁକୃତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ = ସଦୃଶ + କୃ ଧାତୁ କରିବା + କର୍ମ. ତ)-ଯାହା ଅନ୍ୟର ଅନୁକରଣରେ କରାଯାଏ ।

ଅନୁକୃତି-ସଂ. ବି. (ଅନୁ + କୃ ଧାତୁ + ତି)- ଅନୁକରଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୁକୃଷ୍ଟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ + କୃଷ ଧାତୁ + ତ)- ଆକୃଷ୍ଟ, ଅନୁବୃତ୍ତ, ଯାହାର ଆକର୍ଷଣ କରା ହୋଇଅଛି ।

ଅନୁକ୍ତ-ସଂ. ବିଣ. (ନଞ୍ତତ୍; ନ + ଉକ୍ତ) ଅକଥିତ, ଅନୁଚ୍ଚାରିତ ।

ଅନୁକ୍ଥ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି.(ନ + ଉକ୍ଥ) (ବହୁବ୍ରୀହି)- ସ୍ତୋତ୍ରଶୂନ୍ୟ ।

ଅନୁକଥ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. କ୍ରି.-ସ୍ତୁତିର ଅଯୋଗ୍ୟ, ପ୍ରଶଂସ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ଅନୁକ୍ରକଚ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ = ପରି + କ୍ରକଚ = କରତ)- କରତ ଭଳି ଦନ୍ତୁର ।

ଅନୁକ୍ରମ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ = ପରି + କ୍ରମ ଧାତୁ + ଅ)-ଧାରାବାହିକ ବହୁ ବସ୍ତୁ, ଯଥାକ୍ରମ, ପରିପାଟୀ ।

ଅନୁକ୍ରମଣ-ସଂ. ବି. ଅନୁ + ପଶ୍ଚାତ୍ + କ୍ରମ + ଭାବ. ଅନ)-ଅନୁକ୍ରମଣିକା (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୁକ୍ରମଣିକା-ସଂ. ବି.(ଅନୁକ୍ରମଣ + ଇକ + ସ୍ତ୍ରୀ. ଆ)- ଗ୍ରନ୍ଥର ଅବତରଣିକା, ମୁଖବନ୍ଧ, ଭୂମିକା, ଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟ ସୂଚୀ, ମହାଭାରତର ଭୂମିକା ବର୍ଗ ।

ଅନୁକ୍ରମଣୀ-ସଂ. ବି.-ଅନୁକ୍ରମଣିକା (ଦେଖନ୍ତୁ)
ବେଦ ରଚନା ପରେ ଋଷି ବା ଆଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ 'ଅନୁକ୍ରମଣୀ, ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଏକ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବୈଦିକ ଗ୍ରନ୍ଥ । ଅନେକ ଆର୍ଯ୍ୟର୍ଷି ଏହି ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଶୌନକ ଓ କାତ୍ୟାୟନ ପ୍ରଧାନ ।

ଅନୁକ୍ରମି-ଦେ. ଅ.-ସଦ୍ଗୁଣ ।

ଅନୁକ୍ରମେ ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ.- ଧାରାବାହିକଭାବରେ, ଗୋଟିଏ ପରେ ଅନ୍ୟଟି, ଏହି ରୂପ ନିୟମରେ; ଅନୁସାରେ ।

ଅନୁକ୍ରିୟା-ଦେ. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ.-ଅନୁକର୍ମ, ଅନୁରୂପ କ୍ରିୟା ।

ଅନୁକ୍ରୀ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. -ସଦ୍ୟସ୍କ ନାମକ ଯଜ୍ଞ ବିଶେଷ ।

ଅନୁକ୍ରୋଶ-ସଂ. ବି. (ଅନୁ=ସହିତ+କ୍ରୁଶ+ ଧାତୁ +ଅ)-ଦୟା, ଅନୁକମ୍ପା, ସହାନୁଭୂତି, କରୁଣା ।

ଅନୁଖନ୍-ପ୍ରା.ଦେ. (ସମ୍ବଲପୁର) ଅ-ସର୍ବଦା, ଅନୁକ୍ଷଣ ।

ଅନୁକ୍ଷଣ ସଂ. କ୍ରି. ବିଣ. (ଅନୁ=ପ୍ରତି+କ୍ଷଣ= ମୁହୂର୍ତ୍ତ=ଅନୁକ୍ଷଣଂ)-କ୍ଷଣ କ୍ଷଣ; ପ୍ରତିକ୍ଷଣ, ମୁହୁର୍ମୁହୁଃ

ଅନୁକ୍ଷଣେ-ଦେ. କ୍ରି. ବିଣ. (ସଂ. ଅନୁକ୍ଷଣରୁ, ଏହା କେବଳ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ)-ଅନୁକ୍ଷଣ (ଦେଖନ୍ତୁ)

କେ ମୁରଲୀ ବଜାଉଛୁ ବୃନ୍ଦାବନେ ଗୋ
ଶ୍ରୁତିରେ ସୁଧା ବରଷେ ଅନୁକ୍ଷଣେ ଗୋ ।
(ସଙ୍ଗୀତ)

ଅନୁକ୍ଷେତ୍ର-ସଂ.ବି.-ଓଡ଼ିଶାରେ ଦେବ ସେବକମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯିବା ବୃତ୍ତି ବିଶେଷ ।

ଅନୁଗ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ=ପଶ୍ଚାଦ୍+ଗମ୍ ଧାତୁ =ଯିବା+ଅ)-ଯେ ପଛରେ ଯାଏ, ପଶ୍ଚାତ ଧାବନକାରୀ, ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ, ଅନୁଯାୟୀ, ଅନୁଗତ, ଅନୁସାରେ ଘଟିବା ।
(ଅନୁଗା -ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁଗଙ୍ଗ-ସଂ. ବିଣ. [(ଅବ୍ୟୟୀଭାବ, ଅନୁ=ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ+ଗଙ୍ଗା (ନଦୀ)]-ଯାହା ଗଙ୍ଗା ନଦୀର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ, ଗଙ୍ଗାନଦୀର ସମୀପସ୍ଥ(ପ୍ରଦେଶ) ।

ଅନୁଗତ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ=ପଶ୍ଚାତ୍+ଗମ ଧାତୁ=ଯିବା+କର୍ମ ତ,ଯେ ପଛରେ ଯାଏ)-ମତାଧୀନ, ମତାନୁବର୍ତ୍ତୀ, ସେବକ, ଆଶ୍ରିତ (ବ୍ୟକ୍ତି) ଅଧୀନସ୍ଥ, (ବ୍ୟକ୍ତି), ଅନୁଜ୍ଞାବହ, ଅତୀତ ।
(ଅନୁଗତା-ସ୍ତ୍ରୀ)

ଅନୁଗତାର୍ଥ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (କର୍ମଧାରୟ)- ସଙ୍ଗତାର୍ଥ ଅନାୟାସ ଲଭ୍ୟ ଅର୍ଥ ।

ଅନୁଗତି-ସଂ ବି. ସ୍ତ୍ରୀ. (ଅନୁ+ଗମ୍ ଧାତୁ+ଭାବ:ତି) ଆନୁଗତ୍ୟ, ଅନୁଗମନ, ସ୍ୱୀକରଣ ।

ଅନୁଗନ୍ତବ୍ୟ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ + ଗମ୍ ଧାତୁ+କର୍ମ. ତବ୍ୟ)-ଅନୁସରଣୀୟ, ଅନୁକରଣୀୟ ।

ଅନୁଗବ-ସ.. ବି. (ଅନୁ+ଗୋ+ଅ(-ଦୈର୍ଘ୍ୟ ।

ଅନୁଗବୀନ-ସଂ. ବି. ପୁଂ. (ଅନୁ=ପଶ୍ଚାତ୍ + ଗୋ =ଗାଈ+ନ)-ଯେ ଗୋରୁ ପଛରେ ଯାଏ,ଗୋରକ୍ଷକ ଗାଈ ରଖିଆଳ, ଗୋପାଳ ।

ଅନୁଗମ-ସଂ. ବି. (ଅନୁ=ପଛରେ+ ଗମ ଧାତୁ = ଯିବା+ଅ)-ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗମନ, ଅନୁସରଣ, ପଛରେ ଯିବା ମତାନୁସାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ, ମୀମାଂସା, ସଙ୍ଗତି ।
ଅନୁଲୋମ- (ଦେଖନ୍ତୁ)
(ଅନୁଗତ-ବିଣ.)

ଅନୁଗମନ-ସଂ. ବି. (ଅନୁ=ପଶ୍ଚାଦ୍+ଗମ ଧାତୁ+ଭାବ. ଅନ)-ସହଗମନ ବା ଅନୁମରଣ, ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସତୀର ମୃତ୍ୟୁକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ ।
(ଦେଖନ୍ତୁ-ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା)

ଅନୁଗମନଯିବା-ଦେ. କ୍ରି. - ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସ୍ୱାମୀଙ୍କର କୌଣସି ଚିହ୍ନ ଅଥବା ପଲାଶ ପତ୍ର ପ୍ରତିମା ସହିତ ଚିତାନଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କରିବା ।

ଅନୁଗମନୀୟ- ସଂ. ବିଣ (ଅନୁ+ଗମ ଧାତୁ + କର୍ମ. ଅନୀୟ) - ଅନୁଗମନଯୋଗ୍ୟ, ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗମନସାଧ୍ୟ, ଅନୁକରଣୀୟ, ଅନୁସରଣୀୟ ।

ଅନୁଗର୍ଜିତ-ସଂ.ବି.କ୍ଳୀ.(ଅନୁ+ଗର୍ଜ ଧାତୁ+ଭାବ.ତ) -ଅନୁରୂପଗର୍ଜନ, ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଅନୁଗାଦୀ-ସଂ.ବିଣ.ପୁଂ. (ଅନୁ+ଗଦ ଧାତୁ+ଇନ୍)- ଯେ ଅନୁବାଦ କରେ, ଅନୁବାଦୀ ।

ଅନୁଗାମୀ-ସଂ. ବିଣ. ପୁଂ. (ଅନୁ+ପଛରେ + ଗମ ଧାତୁ+ଯିବା+ଇନ୍ = ଯେ ପଛରେ ଯାଏ) ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ, ସହଚର, ମତାନୁବର୍ତ୍ତୀ । (ଅନୁଗାମିନୀ-ସ୍ତ୍ରୀ) (ଅଗ୍ରଗାମୀ ବିପରୀତ)

ଅନୁଗାୟନ୍ତ ଦେ. (ପଦ୍ୟ) କ୍ରି. (ସଂସ୍କୃତର ଅବିକଳ ରୂପ)-ପଛରେ ଗାଉଅଛି ।

ଅନୁଗାୟେଣୀ ଗ୍ରା. ବି. ସ୍ତ୍ରୀ ପାଳିଆ, ଗୀତର ଉଦ୍ଧା ଧରିବା, (ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ) ।

ଅନୁଗୀତ ସଂ. ବି. କ୍ଲୀ. (ଅନୁ+ଗୈ ଧାତୁ+କ୍ତ.ତ) ଅନୁରୂପଗୀତ ବା ଗୁଞ୍ଜନ ।

ଅନୁଗୁଣ ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ+ଅନୁକୂଳ+ଗୁଣ) ଅନୁକୂଳ, ଅନୁଗତ ।

ଅନୁଗୁଳ-ଦେ.ବି.(ନାମ)-ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ଅନ୍ତର୍ଗତ ଗୋଟିଏ ଉପଖଣ୍ଡ ବା ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ସଦର ମହକୁମା ଓ ସହର । ଏହା କଟକ-ସମ୍ବଲପୁର ରାଜପଥ ଉପରେ ଅବସ୍ଥିତ । କଟକଠାରୁ ଏହାର ଦୂରତ୍ୱ ୭୫ ମାଇଲ୍ ଓ ଅନୁଗୁଳଠାରୁ ସମ୍ବଲପୁର ସହରର ଦୂରତ୍ୱ ୧୦୦ ମାଇଲ । କଟକ-ତାଳଚେର ରେଲରାସ୍ତା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମେରାମଣ୍ଡଳୀ ରେଳ ଷ୍ଟେସନରୁ ଉତ୍ତର ଅନୁଗୁଳକୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଏହାର ଆନୁମାନିକ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ୯୦୧.୮୬ ବର୍ଗମାଇଲ । ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ତାଳଚେର କରଦ ରାଜ୍ୟ ଏବଂ ଦକ୍ଷିଣରେ ବୌଦ୍ଧ-ଦଶପଲ୍ଲା । ପଶ୍ଚିମରେ ଆଠମଲ୍ଲିକ ରେଢ଼ାଖୋଲ ଓ ବାମଣ୍ଡା । ପୂର୍ବ ସୀମାନ୍ତରେ ହିନ୍ଦୋଳ, ଢେଙ୍କାନାଳ ଓ ନରସିଂହପୁର କରଦ ମହାଲ । ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ସବୁ ରାଜ୍ୟରେ ରାଜାମାନେ ଶାସନ କରୁଥିଲେ, ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ରାଜ୍ୟତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଥିଲା ।

ଅଧୁନା ଅନୁଗୁଳ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନେକ ତଥ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ରାଜ୍ୟର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ଥିଲେ । ଶ୍ରୀସୋମନାଥ ସିଂହ ମହେନ୍ଦ୍ର ଜଗଦ୍ଦେବ । ଏହି ରାଜାଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଶା ଗଡ଼ଜାତରେ କାହିଁକି ସାରା ଭାରତ ବର୍ଷରେ ବିରଳ ଥିଲେ । କାରଣ ଅନୁଗୁଳ ପରି ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ରାଜ୍ୟର ରାଜା ହୋଇ, ସେ ଇଂରେଜ ବାହିନୀ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ବାହାରିଥିଲେ, ତାହା କମ୍ କଥା ନୁହେଁ । ଏଥିରୁ ତାଙ୍କର ସାହସିକତାର ପ୍ରମାଣ ମିଳେ । ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହଙ୍କର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଦୁର୍ଗ ।

ଅନୁଗୁଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ଓ ନାମକରଣ ସଂପର୍କରେ ଅନେକ ଲୋକ ଅନେକ ପ୍ରକାର ମତ ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ କୁହନ୍ତି ଅନୁଗୁଳର ରାଜା ଅନୁକନ୍ଧ ଥିବାରୁ ଏ ରାଜ୍ୟର ନାମ ଅନୁଗୁଳ ହେଲା ତ, ଆଉ କେତେକ କୁହନ୍ତି ଅନ ନାମକ କନ୍ଧରାଜଙ୍କ ସହିତ ରାଜ୍ୟଲାଗି ଗୋଳ ହେବାରୁ କନ୍ଧରାଜା ଅନୁର ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଏ ରାଜ୍ୟର ନାମ ହେଲା ଅନୁଗୁଳ ।

ସାତଶହ ମସିହାରେ ପଞ୍ଚ ଅରଣ୍ୟ ବେଷ୍ଟିତ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟ ବୌଦ୍ଧ ଭଞ୍ଜରାଜାଙ୍କ ରାଜ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲା । ଏହି ସମୟରେ ଦଶ ଜଣ ଜମିଦାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଞ୍ଚଳରେ ଜମିଦାରୀ ଶାସନ ଚଳାଇ ବୌଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କୁ କର ବା ସଲାମି ଦେଉଥିଲେ । ଏହି ଜମିଦାର ମାନେ ଶାସନ କରୁଥିବା ଅଞ୍ଚଳ ଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଲା (୧) ପଥରଗଡ଼ (୨) ଝଣ୍ଡି ବେଢ଼ର କୁଲୁଇ (୩) କାଙ୍ଗୁଲିଗଡ଼ (୪) ଉପରବିଷ୍ଟ ପୁରୁଣାଗଡ଼ (୫) ସିନ୍ଦୁରପାଳ (୬) ପରଙ୍ଗ (୭) ପୁରୁନାଗଡ଼ (୮) ପାଣ୍ଡି-ଗଡ଼ର ବଲରାମ ପ୍ରସାଦ (୯) ତଲମୁଲ (୧୦)ତଲଗଡ଼ ୯୫୦ ମସିହାରେ ତଲଗଡ଼ର ଜମିଦାର ଅନୁଦେହୁରି ବା ଅନୁବଲବନ୍ତରି, ଥିଲେ କନ୍ଧମାନଙ୍କର ସର୍ଦ୍ଦାର । ସେତେବେଳେକୁ ଅନୁଗୁଳର ନାମ ଥିଲା 'ଅଯୋଡ଼ା ଦେଶ' ଏବଂ ଏହାର ରାଜଧାନୀ ଥିଲା 'ଅଙ୍ଗୁଲିକ ପତ୍ତନ' । ମଥୁରା ଘୋଡ଼ାହାଟପୁର ରଜାଙ୍କ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ସୁରନାଗ କଦମ୍ବବଂଶୀୟ ସୁବୋଧଶୂରଜେନା । ଏହି ଦଶଟି ଜମିଦାରୀ ଶାସନ ଦଲପତିଙ୍କୁ ବୌଦ୍ଧ ରାଜାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମତେ ହସ୍ତଗତ କରି ୯୫୦ ମସିହା-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଠାରୁ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟର ଶାସକ ଭାବେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କଲେ । ଉକ୍ତ କାଶ୍ୟପ ଗୋତ୍ରିୟ ସୁରନାଗ କଦମ୍ବ-ବଂଶୀୟ ରାଜାମାନେ ୯୫୦ ମସିହାରୁ ୧୧୮୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜେନା ଉପାଧି ଧାରଣ କରି ରାଜତ୍ୱ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୁଣି ୧୧୮୦ମସିହାରୁ ମହାପାତ୍ର ସାମନ୍ତ-ସିଂହାର ଉପାଧିରେ ଭୂଷିତ ହୋଇ ୧୩୮୦ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶାସନ କଲାପରେ ୧୩୮୦ ମସିହାରୁ ଶ୍ରୀଚନ୍ଦନ ଉପାଧି ଧରି ୧୬୧୧ ମସିହା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରାଜପଣ କଲେ । ୧୬୧୧ମସିହାରୁ ୧୮୪୮ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚକ୍ରଧର ବୀରବର ମର୍ଦ୍ଦରାଜ ମହେନ୍ଦ୍ର ଜଗଦେବ ଉପାଧିରେ ଅଳଙ୍କୃତ ହୋଇ ଶାସନ କରିଲେ । ଏ ବଂଶର ପ୍ରଥମ ରାଜା ହେଲେ ସୁବୋଧସୁର ଜେନା ଏବଂ ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ହେଲେ ସୋମନାଥ ସିଂହ ମହେନ୍ଦ୍ର ଜଗଦେବ ।

ସୁବୋଧ ଶୂରଜେନା ରାଜା ହେବା ପରେ ଅନୁଗୁଳକୁ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜ୍ୟରୂପେ ଘୋଷଣା କଲେ । ଜମିଦାର ମାନେ ନିହତ ହୋଇଥିବାରୁ ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ରାଜ୍ୟକୁ ଗଠନ କରିବାରେ ଅଧିକ ତତ୍ପର ହୋଇ ଉଠିଲେ,ବିଶୃଙ୍ଖଳିତ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରି ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଶାସନ ନୀତିରେ ପରିଚାଳନା କଲେ । ଏବଂ ଏହାଙ୍କର ପରବର୍ତ୍ତୀ ରାଜାମାନଙ୍କର ନାମ ହେଲା—ରଣଜିତ୍ ଜେନା, ଦୁର୍ଗାଚରଣ ଜେନା, କନକ ଜେନା, ରାଜା ବ୍ରଜକିଶୋର ଜଗଦେବ୍, ଶିବଦାସ ଜଗଦେବ, ରାଜମଲ୍ଲ ଧନଞ୍ଜୟ ସିଂହ ଜଗଦେବ ,ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ଜଗଦେବ,' କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜଗଦେବ, ଅଚଳ ଜଗଦେବ, ମାନସିଂହ, ଜବରସିଂହ ଜଗଦେବ, ଜୟସିଂହ ଜଗଦେବ, ପୃଥ୍ୱୀସିଂହ ଜଗଦେବ ଓ ସୋମନାଥ ସିଂହ ।

ଅନୁଗୁଳ ଇତିହାସ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଖୁବ୍ ପ୍ରେରଣା ଦାୟକ । ଭାରତର ଅନ୍ୟସବୁ ଅଞ୍ଚଳ ଇଂରେଜମାନେ ଅଧିକାର କଲା ପରେ, ଶେଷରେ ନଜର ପଡ଼ିଥିଲା ଓଡିଶା ଉପରେ । ମରହଟ୍ଟାମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ଛାଡିଦେଲେ ୧୮୦୩ମସିହାରେ । ଅନୁଗୁଳର ରାଜା ଖୁବ୍ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଚୁକ୍ତି ହେଲା ଯେ,ସେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରି ବର୍ଷକୁ କେବଳ ୧୬୫୦ ଟଙ୍କା ପେଶ୍‌କସ୍‌ସ୍ୱରୂପ ଦେବେ-ପୂର୍ବରୁ ସେ ଯେପରି ଥିଲେ, ସେହିଭଳି ରାଜା ହୋଇ ରହିବେ ।

ଠିକ୍ ଏହି ଚୁକ୍ତିନାମାର ଏଗାର ବର୍ଷ ପରେ ୧୮୧୪ରେ ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦେବ ରାଜଗାଦିରେ ୧୪ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ସେ ଯେହେତୁ ଓଡିଶା ଗଡଜାତର ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ଥିଲେ, ସେ ହେତୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହୋଇ ଜାତିର ସ୍ୱାଧୀନତାକୁ ଜୀବନଠାରୁ ଶ୍ରେୟ ମଣୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦେବଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ପ୍ରତିବେଶୀ ରାଜାମାନେ ଭଲ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ପ୍ରତିବେଶୀ କରଦ ରାଜାମାନେ ଅନୁଗୁଳର ଧ୍ୱଂସ ଚିନ୍ତା ସବୁବେଳେ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନ୍ୟାୟ ଭାବରେ ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦେବଙ୍କର ନାନାଦି ମିଥ୍ୟା କୁତ୍ସାରଟନା କଲେ, ଏହାର ସୁଯୋଗ-ନେଇ ଇଂରେଜମାନେ ବଡକୁ ଧମକାଇ ସାନକୁ ଚମକାଇବା ନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଲେ । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜାଙ୍କୁ କଳେ, ବଳେ, କଉଶଳେ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ କରାଇଦେଲେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜା-ମାନେ ବଳେ ବଳେ ଆମର ଶରଣାପନ୍ନ ହେବା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ପନ୍ଥା ପାଇବେ ନାହିଁ । ଘଟଣାରୁ ଯାହା ଜଣାଯାଏ ରାଜାମାନଙ୍କର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ବ୍ୟାପାରରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କଲେ, ଅନ୍ୟାୟ ଭାବରେ ଅନୁଗୁଳର ରାଜାଙ୍କୁ ୧୮୩୧ ମସିହାରେ ଦଶପଲ୍ଲା ଲୁଣ୍ଠନ, ବୌଦର କୁସଙ୍ଗଗଡ଼ ଅଭିଯାନ, ୧୮୩୭ ମସିହାରେ ଛଅଜଣ ଲୋକଙ୍କୁ ନିଷ୍ଠୁରଭାବେ ହତ୍ୟା ଏବଂ ୧୮୪୭ ମସିହାରେ ହିନ୍ଦୋଳର କୁରୁମିଠା ଗ୍ରାମ ବଳପୂର୍ବକ ଦଖଲ କରିବା ଆଦି ଅଭିଯୋଗରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରମାଣ ନପାଇ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ନପାରି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ନୀତି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଚାଲିଲେ ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ପ୍ରତିପନ୍ନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କଳ୍ପନା କରୁଥିବା ରାଜାଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଇଂରେଜ ଦଲାଲମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଷଡଯନ୍ତ୍ରର ସୂତ୍ରପାତ ହେଉଥାଏ । ଏହିପରି ଛୋଟିଆ କଥାକୁ ବଡ଼ କରାଇ ଇଂରେଜ ସରକାର ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦ୍ଦେବଙ୍କୁ କଟକ ଡକାଇଥିଲେ । ରାଜା ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ କୂଟଚକ୍ରାନ୍ତକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ନିଜର ନ୍ୟାୟ ଯୁକ୍ତି ବଳରେ ନିଜକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଇଲେ । ଫଳରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଓ ରାଜାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତିକ୍ତତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ରାଜା ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଧମକ ଓ କୌଣସି ଆଦେଶକୁ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳକୁ ରିକେଟ୍ସ ସାହେବ ଓଡ଼ିଶାର କମିଶନର ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ବହୁତ ଫଉଜ ଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା ଆଗରେ ସେ ନରମି ଯାଇଥିଲେ ବି ରାଜାଙ୍କର ଦୃଢ଼ତା ଆଗରେ ସେ ନରମିଯାଇ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରିବାକୁ ସେ ସାହସ କଲେ ନାହିଁ । ଏହା ସତ, କିନ୍ତୁ ରିକେଟ ସାହେବ ମଉକା ଉଣ୍ଡୁଥିଲେ । ସେଇ ମଉକା ତାଙ୍କୁ ମିଳିଗଲା ଯେତେବେଳେ ଘୁମୁସର କମିଶନର ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଧରି ମହାନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଯାଉଥିଲେ କନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ । ଏଇ ସୁଯୋଗରେ ମହାନଦୀ କୂଳେ କୂଳେ ଯାଉଥିବା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ କମିଶନର ରିକେଟ ସାହେବ ରାଜା ସୋମନାଥଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ ତାଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଳନ କରିବାକୁ ।

୧୮୩୬-୩୭ ମସିହାରେ ଗୋରା ସୈନ୍ୟମାନେ ଘୁମୁସର ବିଦ୍ରୋହକୁ ଦମନ କଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ନେତା ଦୋହରା ବିଶୋୟୀଙ୍କୁ ଦମନ କରିବା ଦୂରେ ଥାଉ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ପାଇଁ ଯେତେ ପ୍ରକାର ଉଦ୍ୟମ କରାଯିବା କଥା, ସବୁ କରାଗଲା ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ । ବିଫଳ ହେବା ପରେ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଦୋହରା ବିଶୋୟୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଅନୁଗୁଳର ରାଜା ସୋମନାଥ । ଶୀଘ୍ର ତାଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ରାଜା ସୋମନାଥଙ୍କୁ ଆଦେଶ ହେଲା ଗୋରା ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ । ସେହି ଆଦେଶର ଉତ୍ତରରେ ରାଜା ସୋମନାଥ ଲେଖିଲେ—"ମୁଁ ଯଦି ଦୋହରା ବିଶୋୟୀଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରି ଦେଇ ପାରିବି, ତାଙ୍କୁ କି ଶାସ୍ତି ଦିଆଯିବ ।" କମିଶନର ପତ୍ର ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଉତ୍ତର ପଠାଇଲେ—"ଆପଣଙ୍କ ଚିଠିରୁ ଜଣାପଡ଼ୁଛି ଆପଣଙ୍କ ହାତମୁଠାରେ ସେ ଅଛନ୍ତି । ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖ ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ଯଦି ମୋ ଅଫିସରଙ୍କ ହାତରେ ସମର୍ପଣ କରିଦେବ, ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କଟାହେବ ନାହିଁ । ତାହା ଯଦି ନକର, କଟକରୁ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନେ ତୁମ ରାଜ୍ୟ ଉପରେ ଚଢ଼ାଉ କରିବେ । ରାଜା ସୋମନାଥ ଛୋଟିଆ ହେଲେ କମିଶନରଙ୍କ ଧମକରେ ଭୟଭୀତ ନ ହୋଇ ଦୋହରା ବିଶୋୟୀଙ୍କୁ ଖସାଇ ଦେଲେ ।

ବେଳକୁ ବେଳ ରାଜା ସୋମନାଥ ଏବଂ ଇଂରେଜ କମିଶନରଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଟିଳ ଅବସ୍ଥା ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥାଏ । ପୂର୍ବରୁ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ଚୁକ୍ତି ହୋଇଥିଲା କନ୍ଧମାନେ କରୁଥିବା ବିପ୍ଳବକୁ ରାଜା ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ କି କୌଣସି ବିପ୍ଳବୀଙ୍କୁ ନିଜ ଦୁର୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେବେ ନାହିଁ । ତାହା ସତ୍ତ୍ୱେ ସରକାରଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ଅଭିଯୋଗ ହେଲା— ରାଜା ଚକ୍ର ବିଶୋୟୀଙ୍କୁ ୧୮୩୭ ମସିହାରେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ସବୁ ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

୧୮୩୬-୩୭ରେ ଯେଉଁ ଉଠିଥିବା କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରବଳ ଆକାର ଧାରଣ କରି ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତ୍ର ଏହି ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନିକୁ ଭଲଭାବେ ନିର୍ବାପିତ କରାଯାଇ ନଥିଲା । ଭିତରେ ଭିତରେ କୁହୁଳି ପୁନର୍ବାର ବିଦ୍ରୋହର ନିଆଁ ଜଳି ଉଠିଲା । କନ୍ଧମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ୧୮୪୬ ମସିହାରେ । ସେହି ବିଦ୍ରୋହକୁ ରାଜା ସୋମନାଥ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଗୋରା କମିଶନରଙ୍କର ସନ୍ଦେହ ହେଲା । କଟକରୁ ହୁକୁମ ଗଲା ରାଜା ସୋମନାଥ ତୁରନ୍ତ କଟକ ଆସି ଗୋରା କମିଶନରଙ୍କୁ ଦେଖାକର । ଏ ହୁକୁମ ମାନିଲେ ନାହିଁ ରାଜା । ଏହି ଆଦେଶ ରାଜା ନମାନିବାରୁ ତାଙ୍କ

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ବିରୁଦ୍ଧରେ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇବା ପାଇଁ ଇଂରେଜ ସରକାର ସ୍ଥିର କଲେ ।

ପୂର୍ବରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ରାଜା ସୋମନାଥଙ୍କ ଉପରେ ଲୋଲୁପ ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ପୁଣି ଖଡ଼ିଆ ମିରୁଆଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ପଡ଼ି ୧୮୪୭ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଏକ ଘୋଷଣା ପତ୍ର ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଦପ୍ତରରୁ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଯେ, ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟକୁ ଖାଦ କରି ନିଆଯିବ । ଫଳରେ ରାଜାଙ୍କୁ ଗାଦିଚ୍ୟୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଓ ଇଂରେଜ ସରକାର ନିଜେ ଶାସନ କରିବେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟକୁ । ଏହି ଘୋଷଣା ପତ୍ର ପ୍ରକାଶ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆଦେଶ ଦିଆଗଲା ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ପାଇଁ । ମାତ୍ର ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦେବ ଏଥିରେ ଡରିଲେ ମାତ୍ର ଭୟ ନ କରି ଅସ୍ତ୍ରକୁ ଅସ୍ତ୍ରରେ ଜବାବ ଦେବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତର କଲେ ।

ଏହି ଉତ୍ତର ପାଇ ଇଂରେଜ ସାହେବ ରାଗରେ ଜଳି ଉଠିଲେ । ରାଜାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବା ପାଇଁ ଅନୁଗୁଳ ରାଜ୍ୟକୁ ଗୋରା ସୈନ୍ୟମାନେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏହି ସୈନ୍ୟବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ଗଞ୍ଜାମର ଇଂରେଜ ସେନାପତି କର୍ଣ୍ଣେଲ କ୍ୟାମ୍ପବେଲ ଓ ତାଙ୍କର ଦଶୋଟି ପଦାତିକ ବାହିନୀ, ଗୋଟିଏ ତୋପ ବାହିନୀ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଏବଂ ମଧ୍ୟପ୍ରଦେଶ ଆଡ଼୍ କର୍ଣ୍ଣେଲ ଆସିଥିଲେ । ଏମାନେ ଅନୁଗୁଳ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଡ଼କୁ ଅବରୋଧ କରି ରାଜା ସୋମନାଥଙ୍କୁ ୧୮୪୮ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ୪ତାରିଖରେ ବନ୍ଦୀ କରି କଟକ ପଠାଇ ଦେଲେ । ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ୫ଜଣ ରାଣୀ, ୩ଜଣ ଅନ୍ତର ପୁଅ, ୧୦ଜଣ ଦାସୀ, ୮ଜଣ ଚାକର, ୪ଜଣ ମେହେନ୍ତର, ୩ଜଣ ମେହେନ୍ତ-ରାଣୀ ଓ ୪ଜଣ ଧୋବା ଯାଇ ୧୮୪୮ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ୧୫ ତାରିଖରେ କଟକରେ ପହଞ୍ଚି ରାଜବନ୍ଦୀ ଭାବରେ ପଲଟନ୍ ଲାଇନ ନିକଟରେ ୩୫ ଟଙ୍କା ଭଡ଼ାରେ ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳାରେ ୫୪୦୭=୦୦ ପାଇ କାଳ ଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପୁଣି ଭତ୍ତାର ହାର ହ୍ରାସ ହୋଇ ୫୩୪୦-୦୦ପାଇଲେ ।

ତା'ପରେ ୧୮୪୮ ମସିହା, ଶେଷ ଭାଗରେ ଉକ୍ତ ଦାସଦାସୀଙ୍କ ସହିତ ହଜାରୀବାଗକୁ ପ୍ରେରିତ ହୋଇ, ଗୋଟିଏ ବଙ୍ଗଳାରେ ଦିବା ରାତ୍ର ପ୍ରହରୀ ବେଷ୍ଟିତ ମଧ୍ୟରେ କାଳଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ୧୮୪୯ ମସିହାରେ ରାଜା ସୋମନାଥ ତାଙ୍କର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ୟ ରାଜସିଂହାସନ ପାଇବାକୁ ଅର୍ଜି କରିଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ରାଜାଙ୍କର ଏହି ଅର୍ଜିକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରିଦେଲେ, ପରିଶେଷରେ ଅନୁଗୁଳ ରାଜାର ଶେଷ ସ୍ୱାଧୀନ ରାଜା ସୋମନାଥ ସିଂହ ଜଗଦେବଙ୍କର ୧୮୫୩ ମସିହା ଜୁନ୍ ମାସ ୨ତାରିଖରେ ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା ।

୧୮୪୮ ମସିହାରେ ଅନୁଗୁଳ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥରେ ପରାଧୀନ ହେଲା । ଠିକ ଏହାର ୧୦୦ବର୍ଷ ପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୧୯୪୭ ମସିହାରେ ପୁନର୍ବାର ସ୍ୱାଧୀନ ହେଲା ।

କନ୍ଧମାଳ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ପରେ ସେହି ଅଞ୍ଚଳକୁ ଅନୁଗୁଳ ସହିତ ଯୋଡ଼ି ଦେଇ ଏହି ଦୁଇ ରାଜ୍ୟର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାରକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟଭାର ଦାୟିତ୍ୱ ଦିଆଗଲା ଜଣେ ତହସିଲଦାରଙ୍କୁ । ଉଭୟ ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରୁଥିଲେ । ୧୮୯୧ ମସିହାରେ କନ୍ଧମାଳ ଓ ଅନୁଗୁଳକୁ ମିଶାଇ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜିଲ୍ଲାରେ ପରିଣତ କରାଗଲା ଓ ଏହି ନୂତନ ଜିଲ୍ଲାର ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ ଜଣେ ଡେପୁଟୀ କମିଶନର । ତାଙ୍କୁ ଅଖଣ୍ଡ କ୍ଷମତା ଦିଆଗଲା । ତାଙ୍କ କ୍ଷମତାକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ସେ ଯେପରି ଅଖଣ୍ଡ କ୍ଷମତା ଜାରି କରିପାରିବେ,ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ୧୮୯୪ ମସିହାରେ 'ଅନୁଗୁଳ ରେଗୁଲେସନ' ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଇନ ଜାରି କରାଗଲା । ସେତେ-ବେଳେ କୁହାଗଲା ଏହି ରେଗୁଲେସନ ଲୋକଙ୍କର ଉପକାର ଓ 'ସୁଶାସନ' ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କରା-ଯାଉଛି । ଏହାରି ଫଳରେ ରାଜାଙ୍କ ବେଠି ପ୍ରଥାଠାରୁ ହାକିମଙ୍କର ବେଠି ପ୍ରଥା ବଳିପଡ଼ିଲା । ହାକିମ୍ ମଫସଲକୁ ଗଲେ ପ୍ରଜାମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାଗଣାରେ ରସଦ ଯୋଗାଇବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା,

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ହାତୀ, ଘୋଡ଼ା ଓ ବଳଦଙ୍କ ପାଇଁ ନଡ଼ା, ଘାସ ଓ ଦାନା ଯୋଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ଅଷ୍ଟାଦଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଭାଗରେ ଅନୁଗୁଳ ଗୋଟିଏ ସାଂସ୍କୃତିକ କେନ୍ଦ୍ର ଥିଲା । ନୃସିଂହ ରାଜଗୁରୁ, ବାମଦେବ ବ୍ରହ୍ମା, ମହାଦେବ ବ୍ରହ୍ମା, ଗଣେଶ୍ୱର ବ୍ରହ୍ମା, ଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ପଣ୍ଡା ରୁଦ୍ର ପରମଗୁରୁ, ଜଗବନ୍ଧୁ ଗୀତ ପଣ୍ଡିତ, ନୀଳକଣ୍ଠ ପୁରୋହିତ, ସଦାଶିବ ମହାପାତ୍ର, ବ୍ରଜବନ୍ଧୁ ସାମନ୍ତସିଂହାର, କୃଷ୍ଣ ବେହେରା, ସୁଦର୍ଶନ ପୁରୋହିତ, ମହାପାତ୍ର, ହରି ଦାଶ ପ୍ରଭୃତି କବି ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଏହି ଠାରେ ଜନ୍ମ ।

୧୯୬୭ ମସିହା ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ୧୪ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନୁଗୁଳ ଏକ ଜିଲ୍ଲା ରୂପେ ରହିଥିଲା । ମାତ୍ର ୧୯୬୭ ମସିହା ଅନୁଗୁଳ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ଆଇନ (ପ୍ରତ୍ୟାହାର) ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଫଳରେ ୧୯୬୭ ମସିହା ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ୧୫ ତାରିଖଠାରୁ ଅନୁଗୁଳ ତା'ର ପୂର୍ବ ଜିଲ୍ଲା-ମାନ୍ୟତା ହରାଇ ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଗୋଟିଏ ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

କୃଷିର ଉନ୍ନତି ନିମନ୍ତେ ରାଜ୍ୟ ସରକାର ଅନୁଗୁଳ ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ ମାଲେଡିଆ, ଟାକୁଆ, ବଉଳ, ଗ୍ରେଟକେଇ, ଗୁରଙ୍ଗ, ଶାବଳଭଙ୍ଗା, କୁମ୍ଭିର, ପାତ୍ରପଡ଼ା, ବାଲିବନ୍ଧ, ପାତ୍ରପଡ଼ା ସମ୍ପ୍ରସାରିତ ଯୋଜନା, ଜାମୁଆଝରଣ ଓ କୁକୁରପେଟା କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳସେଚନ ଯୋଜନାମାନ ୧୯୬୩ ମସିହାଠାରୁ ୧୯୭୦ ମସିହା ମଧ୍ୟରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଛି ।

୧୯୩୬ ମସିହାରେ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠିତ ହେବା ପରେ ରାଜ୍ୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ତାଲିମ ପାଇଁ ବିହାରର ନାଥନଗରକୁ ନ ପଠାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ତାଲିମ ଦେବା ସକାଶେ ଏକ ସିପାହୀ ତାଲିମ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିବାରୁ, ଅନୁଗୁଳ ଏଥିପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ଥାନ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବା ପରେ ୧୯୩୬ ମସିହା ସେପ୍‌ଟେମ୍ବର ମାସ ପହିଲାରେ ପୂର୍ବତନ ଅନୁଗୁଳ ଜିଲ୍ଲା ପୁଲିସ ବିଭାଗ ଓ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲା ଶ୍ରମିକ ସଙ୍ଘର ଖାଲି ପଡ଼ିଥିବା ଗୃହରେ ପୁଲିସ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଏଠାରେ ବାଳ ଅପରାଧୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଜେଲ୍ ମଧ୍ୟ ରହିଛି ।

୧୯୩୧ ମସିହାରେ ଅନୁଗୁଳ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷା ସମିତି ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ସମିତିରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା । ଉକ୍ତ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ସମିତି ୧୯୫୫ ମସିହା ଜୁଲାଇ ୩୧ ତାରିଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲୁ ରହିଥିଲା । ଏହାପରେ ଏହି ସମିତି ୧୯୫୫ ମସିହା ଓଡ଼ିଶା ମ୍ୟୁନିସିପାଲ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ୧୯୫୫ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ପହିଲା ତାରିଖଠାରୁ ବିଜ୍ଞାପିତ ଅଞ୍ଚଳ ପରିଷଦରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଏହି ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଲୋକମାନେ କ୍ଷେତ ଏବଂ ଜଙ୍ଗଲଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଉପରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ଗୃହଦା ମେଣ୍ଢାଇବା ଭଳି କ୍ଷୁଦ୍ର ଧରଣ ହସ୍ତଶିଳ୍ପମାନ ଅନୁସୃତ ହୁଏ । ଏଠାର ପାଣ ଓ ଅଳ୍ପ କେତେକ ତନ୍ତୀ ଲୁଗା ବୁଣନ୍ତି । ଗୋଡ଼ା, ହାଡ଼ି ଓ ଡମମାନେ ଟୋକେଇ ବୁଣନ୍ତି । ହାଡ଼ି, ଡମ, ପାଣ ଓ ଖଇରା ପ୍ରଭୃତି ଜାତିର ଲୋକମାନେ ମସିଣା ତିଆରି କରନ୍ତି । ଡମ ଜାତିର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁରୁଷ ଉଭୟେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ଟୋକେଇ ଏବଂ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଧରଣର ତାଳପତ୍ର ମସିଣା ବୁଣନ୍ତି । ଖଣ୍ଡୁରା ନାମକ ଏକ ଜାତିର ଲୋକ ପିତଳ ଓ କଂସାର ଗଡ଼ଣା, ଲୋଟା, ଦୀପ ପ୍ରଭୃତି ତିଆରି କରନ୍ତି ।

ଏଠାରେ ଏକ ବିରାଟ ଆଲୁମିନିଅମ ପ୍ରକଳ୍ପ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉଛି । ଯାହାଫଳରେ କି ଏହି ପ୍ରକଳ୍ପ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣର ବିଦ୍ୟୁତ୍‌ଶକ୍ତି ଉତ୍ପାଦନ କରାଯାଉଛି ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷକ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ବହୁ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଡାକ୍ତରଖାନା ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇଛି ।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଆନ୍ଦୋଳନ ସମୟରେ ଜାତିର ଜନକ ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ୧୯୩୪ ମସିହା ମେଁ ମାସ ୭ ତାରିଖ ଦିନ ଅନୁଗୁଳ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ଜନତାଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଥିଲେ ।

୧୯୭୧ ମସିହା ଜନଗଣନା ଅନୁସାରେ ଅନୁଗୁଳ ସବ୍‌ଡିଭିଜନର ଲୋକ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୨,୭୪,୧୫୭ । ସେଥିମଧ୍ୟରୁ ହରିଜନ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୫୪,୦୦୭ ଓ ଆଦିବାସୀ ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ୨୦, ୫୮୭ ଏବଂ ଅନୁଗୁଳ ବ୍ଳକର ଲୋକସଂଖ୍ୟା ଥିଲା ୯୩,୩୭୫, ଏହା ମଧ୍ୟରୁ ହରିଜନ ଲୋକଥିଲେ ୧୮, ୬୩୩ ଓ ଆଦିବାସୀ ଲୋକ ଥିଲେ ୧୦,୨୨୭ ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଚୁର ପରିମାଣରେ କମଳା ଓ ଲେମ୍ବୁ ମିଳେ ।

(ଦେଖନ୍ତୁ-ଓଡିଶା,ଗଡଜାତ ଆନ୍ଦୋଳନ,ଢେଙ୍କାନାଳ)

ଅନୁଗୃହ-ଗ୍ରା. ବି. (ସଂ. ଅନୁଗ୍ରହ)-ଅନୁଗ୍ରହ ।

ଅନୁଗୃହି-ଗ୍ରା. ବିଣ. (ସଂ. ଅନୁଗୃହୀତ)- ଅନୁଗୃହୀତ, ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରଭୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାନ୍ତି, ଯେଉଁ ପ୍ରଭୁ ଅଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ ଦେଖାନ୍ତି ।

ଅନୁଗୃହିଆ-ଗ୍ରା, ବିଣ.-ଅନୁଗୃହି (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୁଗୃହୀତ-ସଂ. ବିଣ. (ଅନୁ + ଗ୍ରହ ଧାତୁ = ଗ୍ରହଣ କରିବା + କର୍ମ. ତ = ଯାହାକୁ ଅନୁ[illegible] ଅଛି) -ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତ ।

ଅନୁଗୋଳ-ଦେ. ବି. (ନାମ)-ଅନୁଗୁଳ (ଦେଖନ୍ତୁ)

ଅନୁଗ୍ର-ସଂ. ବି. ([illegible] ଗ୍ରି)-କ୍ଷୀଣ, [illegible] ଅସମର୍ଥ, ଅ[illegible]

6847

पुस्तकालय गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय

GURUKUL KANGRI LIBRARY
Accos on 15541
Class on
Cat on
Tag etc.
Checked
Any Other

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

" Forwarded free of cost, and with the compliments of the Department of Education, Government of India New Delhi".

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar